

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК.

ВИДАЄ

ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСИЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Т. XIV.

ОПОВІДАННЯ Р. Ф. ЧМИХАЛА

ЗІБРАВ

Володимир Лесевич.

У ЛЬВОВІ, 1904.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

Від Редакції.

Хоч Етнографічна Комісія постановила давнійше видавати лише збірники однородних матеріалів, то деколи приходить ся їй відступити від сеї засади, що мало місце й при отьому томі. Рішаючим при ухвалі друкування зібраних отут матеріалів було те, що вони записані одною особою, в однім селі і від одного оповідача. Вони представляють отже собою репертуар пересічного доброго оповідача народнього, і вже той самий факт сконстатованя величини такого репертуару представляє вартість і для фолькльориста і для історика літератури.

Що до змісту оповідань, то мусимо зазначити, що нових, незнаних іще в друку, приносять отсі матеріали не багато, бо лише кілька. Та за те нема майже ні одного оповіданя, в якому не було-б якихось нових, цікавих подробиць та епізодів. Так само спосіб, на підставі якого вяжуть ся одні епізоди з другими, переходять одні в другі, доповняють себе і переміняють ся, дуже цінний і многоважний для вождого фолькльориста. Тому то й можливий закид, що друкують ся матеріали, оголошувані вже й деінде — як се може видавати ся на перший погляд — був би тут безпідставний і зовсім неоправданий.

Для диялектольоїв отсей том не придатний, бо записи не були роблені також із диялектольоїчною метою. Цікавий він одначе з иньшого боку, а власне тим, що вказує, як далеко в Росії поступило з'асимільоване мови простого нашого селянина з мовою державною, яку й досі дехто хоче вважати за ідентичну з нашою. Отже не вважаючи на те,

що оповідач служив при війську, де „набирав ся культури“ та що він звик із „панамі“ говорити інакше, як із рівними собі селянами, оперує він дуже малим засобом російських слів і повтаряє їх де може, не зважаючи, чи вони конечно там потрібні, чи можна-б без них обійти ся. Цікаво при тім також пізнати, як оповідач несвідомо українщить російські слова, надаючи їм український вид, приміром говорить здрібно „сахарець“ і т. и. Галицького читача будуть разити певно такі форми, як: бросив, лошаді, тропочка, кушать, барин, батюшка, пускай і пуцай, не пугайтесь, спрашивають, син і дівушка (voc. sing.), рубашечка, тілишки (тельбухи), пойдьом, здраствуйте, благодарю, нельзя, разві, должно, вниманя нема, напахали ся разних духов, говядина, врьош і т. и. — але вчитавшись, він звикне до них. виправити їх — значило відобрати збірникови спеціальний його кольорит, на що ми не хотіли зважувати ся.

Спосіб подавання паралель теж відмінний, як у попередніх томах. Тут виписувано збірники, в яких зібрані також паралелі, але вказуваних матеріалів у тих паралелях не подавано, через що заощаджено не мало місця. Сього способу будемо тримати ся й на далі. Розумієть ся, що матеріяли відомі нам, а не вказані в паралелях при інших збірниках, зазначено всюди на своїм місці.

Алянд, 29. II. 1904.

В. Гнатюк.

Денисівський козак Р. Ф. Чмихалю,

його казки і приказки¹⁾.

В рефераті, що отут предкладаю, займусь я характеристикою Денисівського байкаря Родіона Федоровича Чмихала, якого портрет, зроблений звісним артистом А. Н. Шільдером ось тут бачите й прочитаю декілька уривків із казок і приказок мойого талановитого земляка.

Заданне мов спонукує мене передовсім сказати кілька слів про се суспільне окруження, серед якого дід Чмихало виріс і постарів ся.

Село Денисівка — рідинне місце діда — лежить у Лубенським повіті, Полтавської губернії; воно далеке від міста, заліаниць, сплавних рік, поштових доріг, а навіть, хоч як скривати, від сіти сільської таки комунікації, розмістилось на скрутій маленької ріки, що дає доступ до села лише з одного боку. Чиж се не найвигідніше місце для заховання стародавніх переказів й усякого фольклора? В новітших часах одначе Денисівський консерватизм не втримав ся супроти впливу немичучих зносин із великим світом і хоч Денисівка зберігає ще стародавню простоту більше ніж села в порівнанню люднійші, всеж таки годі не признати, що фольклор її меншає й меншає, особливо в тій своїй галузи, яка виявляє перед усім иньшим попит на таланти: меншає в пісні й казці. Співці й байкарі у нас, без сумніву, вимирають. А тимчасом як раз сі люди становили в нас до нині сю верству людности, яка зовсім справедливо може називатись інтелігентною. У таких людей можна завважати духовий інтерес, що вижеть ся в їх життє і вони ніколи не піддають ся затоплюванню грязюкою крамарської практичности, що все дужше й дужше насуваєть ся на нас, затопила вже багато людей, що подавали за молоду великі надії. Контингент же письменних людей, що

¹⁾ Читане на засіданню Етнографічної Секції „Имп. Геогр. Общества“ 23-го грудня 1894 р.

заступає нині сю первісну інтелігенцію, ще дуже слабій числом і не володіє в таких ступінях книжним матеріалом, як старе покоління казкою або піснею. По сій причині роля освіченого інтелігента в нас іще дуже слабка й мало замітна.

Живучи на селі, годі не звернути уваги на сі спільні риси характеру, які виявляють оба роди наших інтелігентних людей. Передовсім впадає в очи контраст, який помічається в одних і других при порівнянню їх із героями зиску: в штуці „купити — продати“ інтелігент, розуміється, слабій і тому звичайно бідній. Його разураа тягне щось на бік від практичних доріжок: за піснею забуває про роботу та працюючи співає, „щоби не плакати“. Розуміння таких душевних станів інтелігента, певна річ, недоступне для людей життєвої практики. Годований лихвар, затоплений у своїх рахунках та мріях про улюблені проценти, переїде не раз біля такого мрійника на своїм бітім конику й не замітить навіть, що осьде під тинном сіромаха з вічно молодим жаром тисячний раз переспіває свою кохану пісню, або мріє про царівні, які дожидають на високих баштах блискучих золотом богатирів, що бувають на летючих конях, або вкінці, все і все роздумує над нелегким питанням про се, де правда: чи в сих книжках, які твердять, що добро вартне само про себе, чи навпаки в иньших, противних сьому?... .

До такого роду інтелігенції належить і дід Чмихало. Він ще й тепер¹⁾ пам'ятає більш трицяти казок і приказок та зміє оповідати їх вразно й гарно.

„Дід Чмихало“ — високий, поставний, вродливий старець, шістьдесяти пяти літ. Казок своїх він навчив ся від батька ще в молодости, коли-ж і його батько навчив ся їх у таких самих віці, то час сей треба відсунути на яких сто літ, себто вважати, що ціле столітє вже сі казки зберігались у родині Чмихалів.

Рід їх належав колись до числа богатих козацьких родів Денисівки, та розродившись чмихало, він новішими часами, не має вже заможних репрезентантів. Наш дід має невеличкий город, хату й одну з чвертею десятину орної землі. Ось і весь масток, яким мусів він вдоволятися на протоці цілого довгого свого житя. І що-ж? Дід не то що змів вижити себе й жінку, сплачувати належности, не робити довгів, вести гарно господарку, він іще з'ушів зберегти здоровле, добру пам'ять і — найцінніший свій скарб — веселий, живий настрій. На нього любо подивити ся! Ось він іде з довженною палицею в руці, а ви й не подумаете навіть, що він такий старий, хіба що біла як сніг борода його зрадить. Йде просто, певно, легко, здоровкаючись раз у раз, з кни

¹⁾ В 1894 р.



ДЕНИСІВСЬКИЙ КОЗАК РОДІОН ФЕДОРОВИЧ ЧМИХАЛО.

стрінеть ся. Спините його й розпізнете річ про се, що входить у сферу його знання і він зараз же виявить свою тягучість, свій ясний ум, своє розуміння життя й знання людей, а передовсім побачите в ньому поета — „поета в душі“, вічно молодого й живого, не дрімучого як той, що будім то жие в усіх нас, — коли вірити словам Альфреда Мюссе. Кілько простоти, щирости, сьвіжости в сім піднеслім тоні життя, про яке ніколи торочить „культурна чернь“, але яке таїть у душі сей репрезентант правдивої інтелігенції — сей володілець таємного, але безсумнівного дару відривання себе від буденної житєвої гидкості!

„Житє прожити — не поле перейти!“ І дідусеві нашому справді приходилось переживати проби, які йому не легко було поборювати і згадувати про них на старі літа, на самоті з бабою, зовсім не солодко. Діти стратив він уже давно; племінниці його, хоча й не казали йому, як воно скрізь і все буває: „Пора вам, дядьку випрати; ви щось-то дуже важились!“ — всеж таки не дають йому такої помочи, на яку він нав би право від спадкоємців своєї мастку й не радують його життя; а проба взяти „приймака“ скінчила ся гіркою невдачею... Все те в простім житю діда не являєть ся дрібничкою; одначе він згадує про все в тихим жалем, спокійно, добродушно. Недавно купив він дощок на свою домовину і думка про смерть не смутить його.

Важний вплив на витвір такого настрою мали в нашого діда: поезія його казок і багатий запас здорового глузду та гумору його приказок. Приказки й казки в достатнім для умов його істновання ступні помагали йому глядіти в гори на житєву метушку, що ровкривалась перед його очима й оцінювати її радше зі зневажливою добродушністю, ніж гіркістю. Він знає до того, що і в отсіх вузкім, сірім Денисівськім сьвітку зверхній успіх не трівкий. Його скромний погляд на сьвіт був достаточний для його невибагливого життя і він не обманив його. Являючись персоніфікацією побіди моральної сили, опертої на дуже незвичних засобах, дід доживає свого віку з усмішкою примиреня на устах; і щастє, що йому не прийдесть ся дожити до того часу, коли боротьба моглаб показатись йому не під силу! Бо, хтож тоді прийде на поміч иньшим людям до нього подібним? І дід наш, що своїм талантом, умом, чутливим почуванням являєть ся цілим скарбом потенціальных сил, може ще вийти в могилу оптимістом. Судьба не схотіла йому ще тільки додати одної річи; та чи буде вона щедрійша й для будучих поколінь таких самих Чмихалів? Чи додасть вона їм — не кажу вже дещо землиці — але до їх вродженого духового майпа ще й сього дідичного скарбу людства: штуки, літератури, науки!... Так, науки, а саме „наукової науки“, як люблять тепер іронізувати; як раз „наукової“, себто правдивої, не фальшованої, яка замість одностороннього досьвіду, сього

„пошлого опыта“, як влучно висловлюєть ся Некрасов, дасть всю цілість вікового досвѣду, всю суму духової спадщини історії і дасть її всім, йдучи до них не бідною прибудою, таї не покаліченою ні опуртуїзмом хамелонів, ні містицизмом прихильників темноти, ані смі бундючнми, покривленим містицизмом, що в останній своїй сумі не є нічим більше, як лише темним психопатичним імпульсом.

Дід Чмихало по всій правдоподібности мав багато спільних рисів із тою бабусею в Нідерцверна, що розповідала Гріммам свої казки: він так саме добре тямить, що його дар не кождому даний; йому ясно, що багато інших зовсім нічого не може затримати в пам'яті доладно і він оповідає розумно, докладно, з оживленням, запалюючись своїм власним оповіданням. Так само по плавнім і гряднім оповіданням якої небудь казки він може знова повторити її поволи, слово по слові, від початку до кінця. Записувати за ним при таких оповіданнях так легко, як за диктованєм. І в нього, в кінці, як і в бабусі Гріммів, пам'ять тривка, що затримує вповні всі деталі викладу. Про сю останню прикмету я міг перекопатись, порівнюючи мої записки 91-го року з його теперішніми оповіданнями: ніщо не показало ся зміненням, або перекрученням аж до найдрібніших деталей. Зазначити талант нашого діда одначе лише сими рисами, булоб недостатчно. Треба послухати, як він оповідає, щоби добре оцінити його хист.

Уважаючи на його плавне, виражене й не монотонне оповідання, трудно й уявити собі, що перед вами неписьменний чоловік, мешканець глушини, далекий від просвіченого сьвіта, що ніколи в житю не чув ані крихітки доброго читання, ані хочби так виголошеної проповіді. У спадщині по батькові таї своїм власним чуттям і розумінням добув він сю недоступну для других штуку — інтонацію, відповідну до цілі, жестуляцію свого роду — все, що робить його оригінальним та інтересним. Казка в устах нашого діда розвиваєть ся перед слухачами संबідно, природно; се не вивчена на пам'ять лекція, лишень вітхена імпровізація, свого роду поетична фантазія. Тільки вливаючи душу в своє оповідання може він приковувати увагу всякого слухача й інтересувати його поневолі таким змістом, що в Денисівці людям житєвої практики являєть ся дитинним, а за межами Денисівки може тільки спинювати увагу етнографа.

Дід Чмихало, як я вже раз завважав, оповідає чудесні казки і побутові приказки. В його казках, як і в усіх низших сього роду, чудесні особи та їх чудесні вчинки виступають і розкривають ся на полі місцевих, побутових обставин. Окрім сього казки переплітають ся инколи звичайними собі епізодами й місцевий кольорит виступає ще ясніше; приказки-ж скрізь рисують нам місцеві побутові картини здебільшого

з недавньої минувшини. Виклад чудесних епізодів знов у всіх подібний до викладу в усіх народних казках: він простий, стислий, не кольоритний та часто сходить на просте перечислення довершуваних справ з повторюваним відношенем подій то до минувшини, то до будучности. Бесіда діяючих осіб найже скрізь тримаєть ся одної сцени й дуже рідко містить у собі слабо висказані індивідуальні риси. Що до змісту, то казки Чиххала близькі, як се розумієть ся само собою, до всесвітнього казкового фольклору, але виявляють доволі значний і різнородний запас типових інцидентів. Коли приймемо класифікацію інцидентів Джорджа Гомма, виложону в його „Handbook of Folklore“, то на 70 інцидентів, зазначених у списку Гомма на казки Чиххала припадає 14¹⁾. Инциденти сі комбінують ся в нашого байкаря дуже непомірно. З 17-ти його казок, 8 є лишень розвитком якого небудь одного епізода, а саме: доконання подвигів для здобуття жінки і царства, сповнення пророцтва, побіди над велетнями, утечі перед чарамн, услуги звірят-помічників, забиття потвори (тип Персея і Андромеди), подвигів 12-ти богатирів і побіда занедбаного члена родини (типу Чиндерелі або тогож Чиндерелюса). Дві казки дають комбінацію інцидентів по два, як приміром: казка про трьох братів, — в першій частині розвиває тему про чоловіка, що піднімаєть ся на небо по бобовинню, а в другій повертаєть ся докола ідеї відділеної від тіла душі, що перебуває зразу в звірюці, потім у дереві, по типови єгипетської казки про Бітіу і Ануцу. Найбільше зложена одначе казка „Про Орла“, що містить разом 4 інциденти: віддача немовляти чортови, приключки з дівчатами-лебедями, чудесна утеча перед переслідованнями людодоїда і страта скарбу (тип Алядина). Недостаток власних імен у казках Чиххала доходить найже до повної їх небутности. Крім деяких загальних імен, яких довільність зазначає в оповіданню і сам байкар, в усіх 17-ти казках стрічаєть ся лише три імена: козак Мамарига, Камянка Голова й назва летючого коня козака Мамариги — Гивер. Перехідний ступнем від чудесних казок до побутових оповідань, названих сами оповідачем приказками, можна вважати оповідане „Про Золоту Гору“, що оброблює тему „Сіндабада-Моряка“ з „Тисяч і одної ночі“ й підходить сею дорогою набуть до єгипетської казки про розбитте корабля ві „Збірника“ Масперо. Оповіданне про Золоту Гору так густо переплітаєть ся реалістичними епізодами, з незвичайно живо змальованим народнім побутом, що найже підходить уже знов під тип приказок. Виклад приказок, у порівнанню з викладом казок повійший, різнороднійший, більше цвітистий, гарній-

²⁾ Подаві тут числа відносять ся до 1894 р., коли списаних оповідань від Чиххала було лише 30. Число їх зросло опісля поверх 70.

ний; оповідач не вдоволяєть ся тут голими схемами, але змагаєть ся артистично малювати доокружне житє. В тїх напрямку приказки невичайно інтересні.

Що до нови казок Чинхала, то вона відходить далеко від чистоти народнього язика й наближаєть ся до жарґону відставних солдатів і писарів. Артистичний бік казок, а передовсім приказок, багато терпить від сього негарного та ще й дуже нерівного язика. Можливо, що на нїм відбилась та обставина, що батько нашого байкаря служив погінцем 1812 р. і прожив рік або й довше у Великоросїї; можливо, що він являєть ся результатом сього теперішнього прямування до перекручування мови на панський лад, яке й нашого діда захопило, — прямування, якого ревність доходить до того, що вже слово „винце“ перекручуєть ся на „вінце“. Я старав ся як найдокладнійше зберегти особливости дідової мови, хоча робив се в тїх більшим жалем, що сам дід у звичайній розмові тривав ся блише народної мови, ніж у своїх оповіданнях. Зрештою треба зазначити, що в обох разях він усе-ж таки проголошує слова безнастанно ріжними способами, та й ніколи не лишаєть ся при однім, або другім, так що, прислухуючись який час до сих хитерних переходів від „хлїб“ до „хлеб“ та від „їсти“ до „кушать“ починаєш поневолі думати: чиж се вже звичайна річ? і впевняєш ся неначе про се, що він, почувши сю замітку, готов зі свого боку замітити: „про мене, хоч хлїб, хоч хлеб, аби він у нас був!“

Володимир Лесевич.



КАЗКИ.

1. Про дванайцять розбійників.

Був собі парень і служив він по мужиках літ двацять. І більше місяця не був він і у одного хазяїна, а то тиждень, або два і усе кидає і кидає. Пійшов собі у ліс. Як узяв у лісу ходити, — місяць, або й більше ходив: — находити собі льох. Льох запертий. Посмотрів він і бачить коло льоху большіє терни; убравсь він туди, проти того льоху і лежить. Становить ця вечір; приїздить дванайцять розбійників до льоху; повипрягали лошади, тоді одмикають льох, утащивають добро із возів у льох. Тоді давай вечерять готувать; засьвічують три ставники церковних, товстих, хороших і варять собі вечерю. А той молодець лежить, та посматрює. Наварили вечерять, сіли, повечеряли, полягали спать, перебули день, на вечері запрягають знов лошадей їхать упрять у розбой. Позапрягали і поїхали. Той вилазить віттіля, обдививсь коло того льоху округи: — там, коло льоху, як ток зроблен большой, де вони вечеряють. Обдививсь він і пішов тим слідом, що вони поїхали, там знать: дорожечка. Виходить він із лісу тією дорожечкою: — „Ну тепер“, — каже, — „я помнитиму харашо ету дорожку!“ Сходить собі на дорогу і довго-недовго уходить у слободу. Заходить у трахтир: там пиянці водку пють. — „Здрастуйте, господа“, — каже. — „Здрастуй“, — кажуть вони. — „Відкіля ти?“ — „Я в такої то“, — каже, — „слободи“. — „За чим же ти ходиш?“ — „Я хожу, чи піту у вас, у селі, чоловіка при силі, при хорошій, щоб чоловіка хоч шість бив, — хароших“. — „Та у нас є такий, що і десяти битиме“. — „Ну колиб ви мене повели до його“. — „Купи“, — кажуть, — могорича, так і поведемо“. Він узяв квартиру водки: — „Пийте“, — каже, — „господа, теперички, а мене поведіть, чи укажіть, де його дом“. — „Поведи його, Іване, чи там, як його! Ну, той і каже: — „Я тебе 'дведу“. І повів його за пів гони от трахтиря. — „Ото“, — каже, — „його хата;

верх високий". — „Благодарю“, — каже, — „вертай ся назад, а я піду сам“.

Уходить до того хазяїна у дом. — „Здраствуйте“ — говорить, — „дядюшка!“ — „І де ти увявсь земляк? Ну, садись на лавці!“ — Він сів на лавці. — „Чого-ж ти ходиш? — пита хазяїн. — „Мені люде нараяли, дядюшко, що вам нада робочого“. — „Мені нада робочого, так только ти для мене великий, дорогий будеш“. — „Ні“, — каже, — „дядюшко; я не дорогий, я дешево буду вам служити“. — „Як же ти мені будеш служити дешево?“ — „Я вам“, — каже, „дядюшко, цілий год буду робить хорошо, а ви мені послужите трое суток“. — „Що-ж тії трое суток буду я тобі робить?“ — „Легка“, — каже — „дядюшко, робота“. — „Ну“, — каже, — „про мене! Давай ти будеш мені служити год, а я тоді трое суток“.

І став він служити у того хазяїна. У роботу заступає і так робить добре, що хто уже знає і як. Уже хазяїн і хазяїнка просять, щоб оддихнув, а він усе робить, усе робить, усьо харашо. Цілий год робив добре, так, що уже не можна чище і не нада. Добув год; хазяїн і каже: — „Оце сьогодні, Іванько, тобі год кончається ця“. — „Ну, слава Богу! Не почувсь, — каже, — „коли і пройшов! — Питає хазяїн: — „Що будемо ми завтра робить? — „Я сьогодні“, — каже, — „не скажу, хазяїн, що ми будемо завтра роботать, а виспимось, та встанем, та позавтракаем, тоді і будем ту роботу заступать“.

Виспались, позавтракали; — „Ну, щож будемо, Іванько, тобі роботать? — „Ото у вас, хазяїн, осичина стоїть у саду, так зрубайте, не жалійте, три осичин, — я заплачу. А як зрубаете, повивозьте сюди, до хати“. Хазяїн ізрубав і не то, що повивозив, а плечима повиносив. „Ну, тепер, хазяїн, робить стриноги такі, що ви у полі кашу варите. Кору на їх поздіймайте, верхки пообрубайте, а то, чим єсть у ввишки, так, щоб такі стриноги і були. А потім, підіть, хазяїн до попа і випросіть цеп большой“. Зробив хазяїн усьо і до попа пішов, цеп випросив. Поп знакомий — дав йому цепу. Тоді вони увяли і цепом замотали у гору тії три осички і пустили так, щоб кінець цепу із гори, примерно у сажень косовий, до долу не доходив. Ієділали: — „Положи“, — каже, — „хазяїн, оті стриножки на віз: — ото і уся твоя робота сьогодні“.

— „Ну, що завтра будемо роботать?“ — пита хазяїн. — „Переночуєш оцю ніч, позавтракаем, тоді і скажу“. — Переночували, позавтракали. — „Щож будемо, Іванько, тепер роботать?“ — „Підіть унять до того попа і випросіть отой казан, що на пятьдесят чоловіка косарів готвлять їсти“. Пішов хазяїн, випросив того казана, прийіс. — „А що іще, Іванько, роботать будеш?“ — „У вас єсть бочка, що пятьдесят“

ведер улазить води; — налийте її і щоб вона на возу стояла. І той казан на віз положить. І куль околоту положить, — і снопик дробненьких дровець". Поробив хазяїн і оту усю роботу. Двос суток кончилось. — „Що будемо, Іванько, завтра роботать? — „Переночуєм оцю ніч, позавтракаєм, тоді скажу". Переночували, позавтракали. — „Ну, шож будемо, Іванько, роботать?" — „Запрягайте", — каже, — „дядюшко, воли. Я нагодував їх харашо. Будемо їхать". — „Кудиж ми будемо їхать?" — пита хазяїн. — Не бойтесь, не далеко будемо їхать: проїздимось тільки". Запрягли і поїхали. Як узали їхать — доїзжають у слободу; сонце заходить". Доїзжають до кладовища, аж їдуть люде з кладовища. — „Здрастуйте! Де ви були, що ідете з заступами? — „Се", — кажуть, — „чоловік помер, так ми загребли". Люде пішли, вони поїхали далше. — „Ну, тепер, дядьку, їдь, та помаленьку, оглядувайсь навад". Хазяїн їде помаленьку, а Іванька пішов на кладовище і найшов той гроб і давай землю вигортать віттіля. Выкидав землю із гроба, отривав із труни віко, бере мертвяка на плече і гайда з кладовища на дорогу. Хазяїн їде і поглядуває; сей махнув: обождїть, дядюшко!" Той став. Приносить він мертвяка; хазяїн іспугавсь кріпко. — „Не бойтесь", говорить, що я мертвяка ташу: він нам стане у помочи, у великій". — „Чи далеко це?" — питає хазяїн. — „Ні, вже недалеко".

Подїзжають далі, ліс становить ця; звертають у ліс із дороги. — „Стої, хазяїн! Тепер оддохнем, побалакаєм!" — „Ну, шож ми будемо, Іванько, балакать?" — „А то, як нам би видумать, щоб усе для нас харашо було... Смотри, щоб ти мене дядюшкою називав і по отчеству: чи Іванович, чи Микитович, чи як? Щоб так ти мене звав. Як приїдем на місто, то я попрошусь, щоб нас пустили переночувать; — ти воли випрягай, а я ляжу на бок. І будеш ти стриноги здїймать і розвішувать, кашу варить... І мене будеш все спрашувать: Іван по батьошку!" Побалакали; пішов Іванька лісом, а хазяїн за ним поїхав. Доїзжають до розбойників. Розбойники саме кашу отстановлюють. — „Здрастуйте, господа!" — оцей кричить. — „Благословіть і нам отут переночувать!" — „Ночуйте!... Чого нам вада, те саме у руки і лізе!" — Той ліг на бок оддыхать, а той вони випряга. Випряг воли, привязав. — „Іванька Григорович!" — гукає хазяїн; — „чи будемо вечерю варить, чи, може, не будемо?" — „Как? ти не знаїш? У нас шкура болить — їсти хочеть ця!"

Двавайцять розбойників сіли вечерять і ставники уже горять; вони і обзивають ця: — „Господа, не трудїть ця! Оце у нас кашнці останеть ця, то буде і ва". — „Поміняйте батька свого кашою своєю! Менї вашого казана не показувать!"

Хазяїн ставляє стриноги. Ті положили ложки і посмотрюють, що такі стриноги більші і з ценом. Начипляє він казан, наливає в бочки води у казан; вода так і пудить із бочки у казан. — „Чи буде повен варить, дядюшко Іванько Григорович, чи не повен?“ — гукає хазяїн. — Ти падлец, що ще ратуєш ся? Ти знаєш, що сей казан нам помалий!“ Тоді він налив повен, як раз у щертъ; бере тупор і давай рубать осіку на дрова. Нарубав дров много; підпалує тепер куль соломи. Куль занявсь здорово. Дрібненьких дровецъ, що узяв із дому на розпалени, скинув; осичини наклав большую купу. Занялось; сильно так горить що і Боже, як горить. Розбойники і ложки попускали, та смотрють, як горить. Знімає чоловіка з воза, узяв за чуба і водить перед огнем над казаном. Розбойники полякались і кажуть: — „Видиш! вони людей їдять!“ Цей водить мертвяка над казаном за чуба да й каже: — „Дядюшка, оцей баран худой!“ — „А чи ти не бачиш де ситій?“ — Ось у червоній рубасці, що усе напрутив, — той ситій! — Отого бери, та у казан!“ — А той схопить ця, та до їх, а вони на втікача. Сей гукає: „Переймай, лови!“ Розбойники повтікали; все покинули, тільки в душами поутікали.

— „Повно тепер, дядюшко, кашу варить, а закачуйте віз до льоха!“ Закотили віз до льоха; — льох одипергій. Беруть ставинки, ідуть у льох; давай дорогі вещи витащувать і класти на віз. Зложили дорогі вещи на віз, скільки можна волам повезти, потім понаходили сумдуки, порозбивали і позабирали деньгі. Тоді узяли, запрягли воли і поїхали. Узяли тільки чоловіка мертвого, а казан і стриноги покинули. Ночю бере він того мертвяка за плечі і таскає у той гроб. Притаскав, положив у труну, загорнув землею. Тоді узяли і поїхали до дому.

Приїхали до дому, повносили усе до дядька у коморю; повходили у хату, поздоровкались. Посадила хазяйка їх їсти; поїли, полягали спать; виспались, повставали.

— „Ну, ідїть тепер, дядьку, що захоче піп за казан, та за цец, те і платїть!“ Шійшов хазяїн, до пона і питає, що платить. Той сказав скільки. Він заплатив, прийшов до дому і давай балакать з Іваньком. Той і каже: — „Ну, благодарю, дядюшко, що ви мене послухали. Я буду чоловіком і вас трошки піддержу“.

Випродали вони усе добро, що привезли; тоді він дав хазяїнові пять тисяч сребра: — „Оце тобі, лядюшко, а оце мені!“ Попрашавсь, хазяїна ще раз подякував і пішов собі.

2. Незнайко.

Чоловік був Іван, та жінка у його, та один син Іван. І було йому літ 17. І він іграв на скрипочку хорошо. І був той чоловік багатий, комнати у його хороші і жив він на трахтовому селі. Хоч у його і не був постійний двор, а раз уїхав до його пан шестеркою, ночью, як люде у йому обіснули. Приїхав і на кучеря каже: — Віжи, колоті хозаяіна, нехай одчнина. — Кучер і пішов і давай гукать. Той обзиваєть ця: — Зачим? — Пустіть мого барина переночувать! — Не пуцу, каже, у мене не постійний двор, а там постійні двора, тудя ідьте. — Кучер приходить, каже: — Не пускає, у його не постійний двор. — Іди, скажи, хай пуска, бо мені хочеть ця у його. — Кучер упяць іде, каже: — Пустіть! — Цей каже: — Не пуцу! — Приходить знов і каже, що не пуска. — Під'їади до воріт, каже пан, одбывай замок. — Кучер одбив, тоді уїхали у двор, давай лошаді випрягать. Хозаяін видить, що одбили замок і уїхали: Се, каже, якісь самоправці, треба їм сьвітять, та комнату одводять. Засьвітив, ті коні поставили, підходять до комнати, він одчнина. — Здрастуй! хозаяін. — Здрастуйте, барин. — Ну одведіть нам комнату. — Узяв хозаяін, одвів комнату і пішов собі у свою комнату. Кучер самовар поставив. — Іди, позви хозаяіна ік мені, випить чаю по стакану. — Кучер приходить і каже: — Ідіть, хозаяін, барин просить по стакану чаю випить. — Я, каже, не умію чаю пить, я його нікогда не пив. — Кучер приходить і каже, що хозаяін не хоче іти, бо не вмів чай пить. — Іди, нехай іде; коло мене хоч посидить. — Нада йти, каже хозаяін. — Приїшов. Наливає чаю. — Я в роду його у руках не держав, так я його боюсь і пить. Барин випив стакан, а хозаяін, чи пив, чи не пив, і стали вони на розмові, той те, а той те. Повставали у до-сьвіта. І встає Іван, одіваєть ця, за скрипочку бере і іграєть. Як заграв, так як бжолы, загуде, луна пішла по комнатах. Питає барин: — Хто у вас, хозаяін, іграє ето так на скрипочку? — Се, каже, мій снюк Іванька. — Ну, я, говорить, проїхав сьвіт на вхрест увесь, та не видав і не слыхав такого скрипача, як у вас. Ви, хозаяін, найміть його мені, моїх снюв обучить на скрипочку. — Не найму я, барин, каже, ні за якіі деньги. — Ну, не наймете, так позвіть у мою комнату, хай заігра у моїй комнаті. — Іде хозаяін і каже: — Барин просить, щоб ти, Іванька, заіграв у його у комнаті. — Приїшов Іванька у комнату, повзрастувыв ся, та як заіграв, так у пана аж волося підіймають ця у гору. — Ну, Іванька, каже, я прошу, щоб отець наняв тебе моїх снюв обучать на скрипочку, так отець твій не наняває. — Чому не наймає? — каже Іванька, —

я наймусь. — Ось, каже пан, Іванька нанімаєть ця з охотою. Чому ж ви його не нанімаєте? Я хороші деньги заплачу за год. — Хозяїн дрібаєть ця, не хоче, а Іванька каже: — Найміть, я наймусь з охотою. — Про мене, каже батько. Коли охота твоя, так і нанімай ся. — Ну, що же вам, хозяїн, за год за Іваньку? — Коли Іванька нанімаєть ця, пушай він, каже, і ціну за себе править. — Що ж, Іванька, тобі за год? — Оце батько на тебе здаєть ця, так ти за себе кажи і ціну. — Дайте мойому батькуші десять тисяч за год, так то і буде. — Так він виняв і дав, а Іванька оддав батькуші: — Нате вам, деньги, за мене. — Ну, іди Іванька, убірай ся, скоро сьвіт будемо їхать. А ти, кучер, іди лошадей запрягать. — Увійшов Іванька убіраєть ця і матері каже: — Отак і отак, наняв ся, я до барина. Мати плаче і старий плаче, бо він у їх один. Тут лошади під крильцѣ под'їхали, Іванька попрощавсь з батьком, та з маткою, сіли вони с паном і поїхали.

Їхали вони до того барина суток двох. Приїхали до двору. Чистоголом двор обгорожений і позагострюваний чистоголом у горі і чоловічі голови на усіх колах, тільки на семи дубках і нема чоловічих голов. Добігає пан до двору, аж ворота самі одникають ця, одчиняють ця; в'їздить пан, вони зачинають ця, замикають ця. Кучер поїхав із коляскою у конюшню, а пан з Іваньком пішов у комнати. Війшов у комнати, пан найшов собі найдків, напиків різних, наїлись, напились: Що, доволен, Іванька? — Доволен, барин, каже Іванька. — Бери тепер, каже, свою скрипочку, та виходь на город, бери її за ручку, заплющи очи і закинь її, і щоб ти про неї і не думав. — Вийшли із Іванькою, Іванька заплющив очи, узяв і закинув скрипочку. — Підем тепер, Іванька, я тобі найду діло! — Уводить його у конюшню, стоїть на станках дванайцять кобилиць: — Оце, смотри, Іванька; оце тобі діло; щоб ти їх почистив; як ти видів московських лошадей когда, так щоби отакі чисті були і кобилиці мої. Оце тобі гребло, оце щотки, щоб ти їх чистив. Я поїду тепер, а як приїду, то щоб перед усякою кобилицею стояло цебро води і мірка овса і щоб чисті були, будеш тоді ти молодець у мене. А як ніт, нечисті будуть лошади, чи води не буде, чи овса не буде, то мені ніч, а тобі голова з пліч; твоя голова буде поує оту голову. Смотри, Іванька, старай ся, а я зараз од'їзжаю. — Поїхав, а Іванька остав ся; давай чистить кобилиць; ось вичистив одну, до другої, а та лігла і умаралась; поставить воду, виверне; поставить овес, виверне. Старав ся, старав ся Іванька, аж у його сорочка мокра, так нічого не вдіє: грязні кобилиці стали. Прибігає хозяїн у другії сутки. Сейчас у конюшню: Щож то у тебе, Іванька? — Нічого, каже, не вдію; до тієї, ту вичищу, а та помаралась, воду вивертають, овес вивертають. — Ну, смотриж, Іванька, я тобі сей раз прощаю. До трех

раз по вашому закону прощати му. А коли не зробиш третій раз, то тобі тоді голова долой. — Узяв у комнату, напоїв, нагодував Іваньку унять. І сказав Іванці: Ти по двору і по саду проходить можеш, а от до того льоху не підходи і близько, бо дух такий заїде, що пропадеш. Смотриж, Іванька, коло кобилиць старай ся, а я поїду. — І поїхав, а Іванька давай старать ця коло кобилиць унять, давай чистить, давай ходить од тієї до тієї, ту почистить, та помаралась, оцю почистить, та вже знов помаралась. Приїдуть унять барин, сейчас у конюшню, коли кобилиці попачкані, так як і були. — Чому, Іванька, кобилиці не чисті, і віту овса і води? Тобі голова долой. — Не могу, барин, у мене рубаха мокра, я стараюсь, так не могу. — Прощаю і цей раз, а коли у третій раз не буде, тобі голова долой. — Повів у комнату, дав їсти і пити. Повів унять у конюшню: — Смотри, Іванька, старай ся. Коли цей раз не буде, як я казав, то зараз, Іванька, тобі голова долой. А до того льоха, щоб ти, Іванька, не доходив, бо там дух такий, що помреш. — Поїхав, а Іванька зостав ся. Каже: — Що він буде мені голову відіймати? Піду лучше зараз до того льоху, щоб пропасти! — Прийшов, коли двері дерев'янні замкнені; замок хороший; бив, бив, не одбив; тоді узяв у пів пуда гирю і одбив замок. Одчинив двері і пішов далі льохом; підходить, коли двері залізни і трома замками замкнені. Підійшов, стукав, стукав, коли чує, конь одзиваєть ця: Ой, Іванька Іванович, де ти узяв ся? — Мене, каже, заїс змії. — Виходь, каже, із льоху, а я напну ся, чи не достану копитом дверей; кланті, як летіти муть, то щоб не убили тебе, так вийди відсіля. — Він вийшов, а конь напняв ся і вдарив у двері і розсипались двері, на дров'яні полетіли. Поадрівствував ся конь і каже: Оце у третьому часу буде змії, так треба нам управить ця, щоб утекти. Так шукай у яслах два каламарчики мого прежнього ховаяіна, так вони тобі здадуть ця. — Шукав він, шукав, так знайшов один маленький як мизинчик. — Шукай і другого. — Найшов і другий. Подивив ся конь і каже: Оцеї заховай, а з оцього випий, а не множко зоставляй, а оце на долоню насип, та і три собі голову. — Він напив ся, а остальне насипав на долоню, та давай терти голову. І стала у його голова золота, кучерява. — Як же ти тепер, Іванька, надієш ся на свою силу? — Я, каже, так надію ся, що як оцеї стовп вирву, то він полетить у гору так, як хлопці кидають смілку*). А конь був прикований ціпами залізними до того стовпа. — Ну, повно, нам Іванька, розговорювать; скорійше нам треба управлять ця, щоб убрать ця. Іди, каже, тепер Іванька, до кобилиць. Там

*) Кульки зі смолти завбільшки курячого яйця.

за дверин у уголочку тупор і осиковий кілок; і возьми той кілок, зараз на 12 колушків порубай і позатісуї і позабивай перед усякою в задю і хвостом попривязуї до колушка і гребло возьми і усяку почисти по-нешнюку і перед усякою постав шірку овса і відро води. І тоді піди до других дверей, там дротяная пліть висить на кілочку; і тоді возьми оту пліть і усяку кобиллицю од першої і до послідної один раз учисти; і зроби то діло і зараз до мене явись. — Він усе те зробив (повторене) і зараз до коня явив ся. — Біжи, тепер, каже конь, до його комнати; як дверей не одчиниш, так бий окошко, улазь у комнату і там на тім місті, де ви Богу молитесь, у його стоїть судничок, а на судничку дощечки стоять, а за дощечками гребешок, щоточка і платочок. Забери їх і живо до мене явись. — Побіг він, у окно уліз, усе те забрав і тоді до коня прибіг. Конь і каже: Тепер ціпи кругом мене обривай. — Він як возьме ціпи у руки, то так їх і перетре. Тоді вивів коня на город. — Тепер, каже конь, сідлай мене, та давай тікати, бо скоро ось у цьому часу буде! — Осідлав коня, сів Іванька Іванович на коня. Конь і каже: — Ну, тепер ти, Іванька Іванович, будеш мені хозяїном; мого первого хозяїна кончив, каже, змії, так ти мені за хозяїна будеш. Може і тебе кончить змії, так не довго будеш! І пита конь: — Як же тебе нести тепер: чи поверх дерева, чи у-плін дерева, чи поверх конишу? — Як знаєте, каже Іванька на коня, так і несить, а я не знаю. Питає Іванька: — Як, каже, вас звуть? — Мене звуть, каже, конь Семіверст, бо у мене скоку сім верст. Тепер, каже конь, помолись Богу, Іванька, щоб Бог тебе спас от змія! — Іванька помолив ся і сказав: Господи, поможи, та і поскакав. І все біжить і все біжить на втікача усією силою, як би швидче, щоб утікти.

Приходить той час, приліта змії до дому. Зараз у конюшню. Увійшов і бачить, що коні чисті, хороші, овес хороший, вода стоїть перед усякою. Він і питає: — А котра моя доч Іванька Івановича любила? — Да, кажуть кобиллиці, хорошо полюбила, як Іванька Іванович уже убрав ся і любимого вашого коня уворував. І нас каже, батюшко, обідив, нам ребра поперебивав. — Тоді він узяв, поровязував хвости, поодпускав, вони поперекидались баришнями і войшли у комнату і давай одна одну гоїть пікарствами. Сіли, змії із дочками, попили, поїли; виходить він тоді у сад, на площадь, припадає головою до сирої землі і заіржав богатирським голосом конським; і розступає ця земля і конь із трьома головами і із шістьма крилами являєть ця: — Еї, пане мій любий, на що ти мене потребуєш? Він каже: — Іванька із чужого царства мого любимого коня украв і моїх дочок обідив, так чи ми можем його догнати, чи не можем? — Як не можем? Ось у вас лісу триїцять десяти дубици, так заходимось, та вирвем та на боки

постягаєм, та шениці насїєм, та вродить, та намолотим, та коржів напечем і наймось і ще Ваньку нагоним. — Ну, нічого затруднять ця, то довго буде, а то сїй час нагонїм. — Ну, каже, як знаєте! — Ну, давай сїдлать коня; осїдлав і давай нагоняє тим слїдом, що Іванька поскакав і за сутки нагоняє. Змїй гука за 25 верст богатирським голосом. А, Іванька, чи втік? Змїй гука: Од моїх рук не втечеш. Як на якому колку я нарік твою голову настроїть, так на тому і настромлю. — Внимайже, Іванька, каже конь, щотку і бросай назад і проси свого Бога, щоб нас Бог помилував. Вниав щотку Іванька, пошолив ся і бросив через голову назад. Як кинув і стала за ним дерева через увесь сьвіт і до самих небес і сїм верст скоку і за ним сїм верст дереви іде. Добіг змїй, наткнув ся на дереву, хотїв, щоб де проминуть, так ніде не промине і в гору не перелетить. Тодї узяв змїй і вернув ся назад, набрав тупуров і лопаток залївних і прибіг упять до дереви і давай собі рубать дереву і робить ход; і прорубав собі ворота. Тодї сїда, у ход упять за Іванькою. А той Іванька усе тіка. Конь і каже: Устань, Іванька, припади ухом до сирої землі, чи женеть ця змїй, чи ні? — Він устав, припав до землі і каже: — Не розберу, ще далеко. — Ну, садись, будем тікати. Устань у другий раз, каже конь. — Він устав, припав і каже: — Голова відскакує од землі; вже недалеко, ось скоро буде гукать. — Аж змїй гука богатирським голосом (повторене). — Внимай, Іванька, гребешок (повторене). — Як кинув, стала дубина через увесь сьвіт аж до самих небес і сїм верст скоку і за ним сїм верст дубини іде. Добіг змїй, наткнув ся, (повторене). Тодї узяв змїй і вернув ся домої за тупурами; давай дубину валять, щоб вибігти і прорубав собі ворота і тоді сїв і давай упять за Іванькою гнать ся. А Іванька усе тіка. Конь і каже: — Устань. Іванька, припади ухом до сирої землі (повторене). — Коли гукає змїй (повторене)... Конь каже: — Внимай платочок (повторене)... і стало море, через увесь сьвіт і скільки не скакав Іванька, а за ним і море іде. Наткнув ся змїй до моря і питає свого коня: — Чи можемо ми перелетїть, чи переплинуть? — Каже: — Не могу ні переплинуть, ні перелетїть. Я, каже, 12 суток не їв, не пив, так я, каже, охляв, не могу. — А коли я половину випю, так тоді можем переплинуть? — Тодї, каже, могу. Він лїг і давай пить і поти пив, поки лопнув.

Тепер каже конь Семиверст: — Змїй лопнув, тепер ми вольні; давай оддыхать. — Оддыхали вони пятеро суток. Отдыхнули, конь питає: — Куди, хозяїн, будемо ми іхать? — Я, каже, не знаю; я чоловік молодий, ніде ще не бував. — Ну, каже конь, я свого хозяїна по сьвітах носив, так я знаю, куди іхать. Поїдемо, каже, ми у чуже царство, у королївство; там королївна-другївна на пяьетажному дому си-

дять і батько її нікуди не пускав, щоб ніхто не спроворив її краси, а нам, каже, треба її за себе за муж узяти. — Ну, неси мене у те королівство. — Як же, каже, пане мій любий, тебе нести, чи поперх дерева, чи у плін дерева, чи поперх ковшу? — Як знаєте, як вам нести, так і несіть. — Прийїс він його під те королівство: Телер вставай, ховяїн, та пускай мене, я піду у дуги пастись, а ти йди у город, тільки з мене вирви волосину, та заховай; когда треба мене буде тобі, так припалиш, я явлю ся зараз. А ти йди у город на базар і зайдеш у різницю і купиш пузир і натягнеш на голову, щоб ніхто не знав, що у тебе золота голова і поперх пузира надінеш яку-небудь шапочку, так і ходи собі. Як будуть питати, хто ти, віткіля ти, як тебе звуть, так ти одвічай одно: Я не знаю. Тебе продражнять незнайкою і будеш ти незнайка. І по базарю станеш ходити і проходитеме бибич і буде тебе нанімать і спрощуватиме, хто ти, ти будеш казати: — Я не знаю. І він найме тебе у сад. Питати ме за ціну, так триста рублей у год. І сказав ще конь: Бережи отой каламарчик, що у тебе, та як будеш у саду, так може ще чим будеш у того короля, так випроси собі землі неудобної, так там собі сад заведеш і як кликнеш, та скажеш, яке дерево іщєбу у лінії було, так і буде, яка ограда щоб була, така і буде. Він і пішов на базар. Наняв бибич їх трицять чоловіка, повели у двор, дали їсти, повів потім у сад, наказав їм роботу. Сього продразнили Незнайка. Незнайко питає: Скільки ямок копати? — Да, хоч би ти викопав три ямки сьогодні. — Зачали роботати, так викопав Незнайка сто ямок. Над вечори пішов бибич, посмотрів роботи і бачить, що ті викопали по пять, по шість, а Незнайка викопав сто ямок і такі красиві, що нема красивіших. На другий день викопав Незнайка триста ямок. Посмотрів бибич і сказав: Ось молодець Незнайка! На третій день бибич іде у сад, а Незнайко за кущом стоїть і нарочно, щоб бибич почув говорять: Дурак оцей бибич; наняв 30 чоловіка, вони пачкають, сад засирають, а я сам би управив ся за усіх трицять. Бибич почув оце і водворот лінії пішов до короля і каже: — Незнайка, говорить, що дурак бибич і король, понанимали людей, сад пачкають, засирають, а я сам би управив ся і сад чище би у мене був. Король і каже: Потребуйте його ік мині. — Потребовали Незнайка до короля. Приходить Незнайко, здраствуєть ця: Здрастуйте, ваше царське величество! — Здрастуй, каже, Незнайко. — За що ти мене ругав? — Я, каже, вас не ругав. — А тиж ругав бибича, що він дурак (повторєнс). — Я, каже, говорив на бибича, а не на вас. — Так ти можеш сам управить ця? — Каже: — Могу. — Ну так управляй ся! — Отих зараз роштили, остав ся сам Незнайко у саду. Пробув два місяці у саду, такий став сад зелений, молодий, усьо чисто, хорошо. Ну, полюбив король Не-

знайка і каже: — Іди до мене на конюшню і будь у мене за конюха; куди я буду їхати, так ти будеш за кучеря, бо нема от тебе вірйішого. — Як ви самі знаєте! Коли кидать сад, так кидать. — Кидай, каже. — Пробув він в місяць — міста на конюшні, куди король їде, туди і Незнайка. Ну, оце підходять королеві менини, давай приберать ця король на менини. І зявас він із свого царства і із чужих царств царів, королів на менини. Пов'їздились, так король і каже: Ти у мене будеш, Незнайка, мені посуду підносить на менинах. — Підносить Незнайка раз і два. І спрашують короля, що оце у вас за молодець, що ми такого і не виділи, як оце у вас? — Король і каже: — Его у мене із чужої землі, так він Незнайка. — Ну, і молодець же ваш Незнайка, кажуть другії. — Попили, погуляли, трое суток. Усі розхвалили Незнайку. Ось він і просить короля, щоб подарував він землі неудобної, за городом верстов за пять. — На що вона тобі? пита король. — Я, каже, собі там сад заведу. — Та земля неудобна, се пісок. — Ні, мені вона буде удобна. — Много тобі дарувати? — Дайте мені десятии сто. — Я могу тобі і триста подарувать. — Ні, мені тільки сто. Да дайте мені і купчу, щоб вона була собствена. — Ізділали купчу, завірили, сховав купчу Незнайка: Благодарю, каже, що ви мені її подарили. Тепер отпустіть мене от себе, я піду сад заводять. — Ступай, увидиш, який ти там сад заведеш! — Він і пішов. Ото було над вечори діло. Прийшов він до тої землі, копнув у углі і каже, щоб отака ограда за мною ішла, залісної краски. Іде, за ним і ограда іде. Як узяв їти, гонів четверо, чи пятеро, так дійшов скільки там йому треба було, знов копнув, тоді повернув на другий бік на причілок і ограда як ішов, так за їм і ограда ішла. Так він знов йшов гонів четверо, чи пятеро, тоді упяць копнув на углі, та повернув на третій бік і пішов і ограда за ним і знов прийшов до четвертого боку, копнув і каже: — Щоб тут була відня ограда, бо то од лinya; тут ворота сребні щоб були, на двоє одчинялись, хороші; і пішов, ограда за їм; дійшов до середини, стовпи і ворота за їм ділають ця; тоді дійшов упяць до угла, ото кончилась ограда, огородив уже сад. Тепер іде первою лівією, копнув раз і каже: — Щоб отакі яблуні були! — Воли з конця і до конця так і стали і рядів двацять лівіями яблуні стали самі. Яблуні кончав, копнув упяць, і сказав, щоб отут були щени — груші, так воно і стало упяць. І що є у саду: виноградні, ягоди, сливи, то усе як копне та скаже слово, щоб яке де було, так воно і є. Як посадив усе вразу, так і зацвило усе чисто.

Король виспавсь. вийшов на крильцо і увидів, що сад Незнайчин цвіте. — Що оце за знак? — каже; завів сад живо, а коло вже і цвіте. — Вивів своє семейство: Смотриць, як Незнайчин сад цвіте

верх високий". — „Благодарю“, — каже, — „вертай ся назад, а я піду сам“.

Уходить до того хазяїна у дом. — „Здраствуйте“ — говорить, — „дядюшка!“ — „І де ти увязь земляк? Ну, садись на лавці!“ — Він сів на лавці. — „Чого-ж ти ходиш? — пита хазяїн. — „Мені люде нараjali, дядюшко, що вам нада робочого“. — „Мені нада робочого, так тольки ти для мене великий, дорогий будеш“. — „Ні“, — каже, — „дядюшко; я не дорогий, я дешево буду вам служити“. — „Як же ти мені будеш служити дешево?“ — „Я вам“, — каже, „дядюшко, цілий год буду робить хорошо, а ви мені послужите трое суток“. — „Що-ж тії трое суток буду я тобі робить?“ — „Легка“, — каже — „дядюшко, робота“. — „Ну“, — каже, — „про мене! Давай ти будеш мені служити год, а я тоді трое суток“.

І став він служити у того хазяїна. У роботу вступає і так робить добре, що хто уже знає і як. Уже хазяїн і хазяйка просять, щоб оддихнув, а він усе робить, усе робить, усьо харашо. Цілий год робив добре, так, що уже не можна чище і не нада. Добув год; хазяїн і каже: — „Оце сьогодні, Іванько, тобі год кончаєть ця“. — „Ну, слава Богу! Не чувсь, — каже, — „коли і пройшов! — Питає хазяїн: — „Що будемо ми завтра робить? — „Я сьогодні“, — каже, — „не скажу, хазяїн, що ми будемо завтра роботать, а виспимось, та встанем, та позавтракаем, тоді і будем ту роботу заступать“.

Виспались, позавтракали; — „Ну, щож будемо, Іванько, тобі роботать? — „Ото у вас, хазяїн, осичина стоїть у саду, так зрубайте, не жалійте, три осичини, — я заплачу. А як зрубаете, повивозьте сюди, до хати“. Хазяїн ірубав і не то, що повивозив, а плечима повиносив. „Ну, тепер, хазяїн, робить стриноги такі, що ви у полі кашу варите. Кору на їх поздійжайте, верхки пообрубайте, а то, чим єсть у вшишки, так, щоб такі стриноги і були. А потім, підіть, хазяїн до попа і випросіть цеп большой“. Зробив хазяїн усьо і до попа пішов, цеп випросив. Поп знакомий — дав йому цепу. Тоді вони увязли і цепом занотали у гору тії три осички і пустили так, щоб кінець цепу із гори, примерно у сажень косовий, до долу не доходив. Івділали: — „Положи“, — каже, — „хазяїн, оті стриножки на віз: — ото і уся твоя робота сьогодні“.

— „Ну, що завтра будемо роботать?“ — нита хазяїн. — „Переночуем оцю ніч, позавтракаем, тоді і скажу“. — Переночували, позавтракали. — „Щож будемо, Іванько, тепер роботать?“ — „Підіть упать до того попа і випросіть отой казан, що на пятьдесят чоловіка косарів готвлять їсти“. Пішов хазяїн, випросив того казана, приніс. — „А що іще, Іванько, роботать будем?“ — „У вас єсть бочка, що пятьдесят

ведер улавить води; — налийте її і щоб вона на возу стояла. І той казан на віз положіть. І куль околоту положіть, — і снопик дробненьких дровець“. Поробив хазяїн і оту усю роботу. Двоє суток кончилиось. — „Що будемо, Іванько, завтра роботать? — „Переночуем оцю ніч, позавтракаем, тоді скажу“. Переночували, позавтракали. — „Ну, шож будемо, Іванько, роботать?“ — „Запрягайте“, — каже, — „дядюшко, воли. Я нагодував їх харашо. Будемо їхать“. — „Кудиж ми будемо їхать?“ — пита хазяїн. — Не бойтесь, не далеко будемо їхать: проїздимось тільки“. Запрягли і поїхали. Як узали їхать — доїзжають у слободу; сонце заходить“. Доїзжають до кладовища, аж їдуть люде з кладовища. — „Здрастуйте! Де ви були, що ідете в заступани? — „Се“, — кажуть, — „чоловік помер, так ми загребли“. Люде пішли, вони поїхали дальше. — „Ну, тепер, дядьку, їдь, та помаленьку, оглядувайсь назад“. Хазяїн їде помаленьку, а Іванька пішов на кладовище і найшов той гроб і давай землю вигортать віттіля. Викидав землю із гроба, отривав із труни віко, бере мертвяка на плече і гайда з кладовища на дорогу. Хазяїн їде і поглядував; сей махнув: обождіть, дядюшко!“ Той став. Приносить він мертвяка; хазяїн іспугавсь кріпко. — „Не бойтесь“, говорить, що я мертвяка тащу: він нам стане у помочи, у великій“. — „Чи далеко це?“ — питає хазяїн. — „Ні, вже недалеко“.

Подїзжають далі, ліс становить ця; звертають у ліс із дороги. — „Стоїть, хазяїн! Тепер оддохнем, побалакаем!“ — „Ну, шож ми будемо, Іванько, балакать?“ — „А то, як нам би видумать, щоб усе для нас харашо було... Смотри, щоб ти мене дядюшкою називав і по отчеству: чи Іванович, чи Микитович, чи як? Щоб так ти мене звав. Як приїдем на місто, то я попрошусь, щоб нас пустили переночувать; — ти воли випрагай, а я ляжу на бок. І будеш ти стриноги здіймать і розвішувать, кашу варить... І мене будеш все спрашувать: Іван по батьошку!“ Побалакали; пішов Іванька лісом, а хазяїн за ним поїхав. Доїзжають до розбойників. Розбойники саме кашу отстановлюють. — „Здрастуйте, господа!“ — оцей кричить. — „Благословіть і нам отут переночувать!“ — „Ночуйте!... Чого нам нада, те саме у руки і лізе!“ — Той ліг на бок оддыхать, а той воли випрага. Випраг воли, привязав. — „Іванька Григорович!“ — гукає хазяїн; — „чи будемо вечерю варить, чи, може, не будемо?“ — „Как? ти не знаїш? У нас шкура болить — їсти хочеть ця!“

Дванацять розбойників сіли вечерять і ставники уже горять; вони і обзявають ця: — „Господа, не трудіть ця! Оце у нас кашиці останеть ця, то буде і вам“. — „Поминайте батька свого кашою своєю! Мені вашого казана не показувать!“

Хазяїн ставляє стриноги. Ті положили ложки і посяють, що такі стриноги більші і з ценою. Начипляє він казан, наливає в бочки води у казан; вода так і пудить із бочки у казан. — „Чи будено повен варить, дядюшко Іванько Григорович, чи не повен?“ — гукає хазяїн. — Ти падлец, що ще ратуєш ся? Ти знаєш, що сей казан нам помайий!“ Тоді він налив повен, як раз у щертъ; бере тупор і давай рубать осіку на дрова. Нарубав дров много; підпалює тепер куль соломи. Куль занявся здорово. Дрібненьких дровець, що узяв із дому на розпалени, скинув; осичини наклав большую купу. Занялось; сильно так горить що і Боже, як горить. Розбойники і ложки попускали, та смотрють, як горить. Зникає чоловіка з воза, узяв за чуба і водить перед огнем над казаном. Розбойники полякались і кажуть: — „Видиш! вони людей ідять!“ Цей водить жертвяка над казаном за чуба да й каже: — „Дядюшка, оцей баран худой!“ — „А чи ти не бачиш де ситі?“ . Ось у червоній рубасці, що усі напрутив, — той ситий! — Отого бери, та у казан!“ — А той скопить ця, та до їх, а вони на втікача. Сей гукає: „Переймай, лови!“ Розбойники повтікали; все покинули, тільки з душами поутікали.

— „Повно тепер, дядюшко, кашу варить, а закачуйте віз до льоха!“ Закотили віз до льоха; — льох одипертій. Беруть ставники, ідуть у льох; давай дорогі вещи виташувать і класти на віз. Зложили дорогі вещи на віз, скільки можна волам повезти, потім понаходили сундуки, порозбивали і позабирали деньги. Тоді узяли, запрягли воли і поїхали. Узяли тільки чоловіка жертвого, а казан і стриноги покинули. Ночю бере він того жертвяка за плечі і таскає у той гроб. Притаскав, положив у труну, загорнув землю. Тоді узяли і поїхали до дому.

Приїхали до дому, повносили усе до дядька у комору; повходили у хату, поздоровкались. Посадила хазяїнка їх їсти; поїли, полягали спать; виспались, повставали.

— „Ну, ідїть тепер, дядьку, що захоче піп за казан, та за цец, те і платїть!“ Пійшов хазяїн, до попа і питає, що платить. Той сказав скільки. Він заплатив, прийшов до дому і давай балакать з Іванькою. Той і каже: — „Ну, благодарю, дядюшко, що ви мене послухали. Я буду чоловіком і вас трошки піддержу“.

Випродали вони усе добро, що привезли; тоді він дав хазяїнови пять тисяч сребра: — „Оце тобі, дядюшко, а оце менї!“ Попрацавсь, хазяїна ще раз подякував і пішов собі.

2. Незнайко.

Чоловік був Іван, та жінка у його, та один син Іван. І було йому літ 17. І він іграв на скрипочку хорошо. І був той чоловік багатий, комнати у його хороші і жив він на трахтовому селі. Хоч у його і не був постійний двор, а рав уїхав до його пан шестеркою, ночью, як люде у йому обіснули. Приїхав і на кучеря каже: — Біжи, колоті хозяїна, нехай одчиняє. — Кучер і пішов і давай гукать. Той обзиваєть ця: — Зачи? — Пустіть мого барина переночувать! — Не пуцу, каже, у мене не постійний двор, а там постійні двора, туда їдьте. — Кучер приходить, каже: — Не пускає, у його не постійний двор. — Іди, скажи, хай пуска, бо мені хочеть ця у його. — Кучер упень іде, каже: — Пустіть! — Цей каже: — Не пуцу! — Приходить знов і каже, що не пуска. — Під'їади до воріт, каже пан, одбивай замок. — Кучер одбив, тоді уїхали у двор, давай лошаді випрягать. Хозяїн видить, що одбили замок і уїхали: Се, каже, якісь самоправці, треба їм сьвітить, та комнату одводять. Засьвітив, ті кові поставили, підходять до комнати, він одчиняє. — Здрастуй! хозяїн. — Здрастуйте, барин. — Ну одведіть нам комнату. — Узав хозяїн, одвів комнату і пішов собі у свою комнату. Кучер самовар поставив. — Іди, позви хозяїна ік мені, випить чаю по стакану. — Кучер приходить і каже: — Ідіть, хозяїн, барин просить по стакану чаю випить. — Я, каже, не умію чаю пить, я його нікогда не пив. — Кучер приходить і каже, що хозяїн не хоче іти, бо не вмів чай пить. — Іди, нехай іде; коло мене хоч посидить. — Нада йти, каже хозяїн. — Прийшов. Наливає чаю. — Я з роду його у руках не держав, так я його боюсь і пить. Барин випив стакан, а хозяїн, чи пив, чи не пив, і стали вони на розмові, той те, а той те. Повставали у до-сьвіта. І встає Іван, одіваєть ця, за скрипочку бере і іграєть. Як заграв, так як бжолка, загуде, луна вішла по комнатах. Питає барин: — Хто у вас, хозяїн, іграє ето так на скрипочку? — Се, каже, мій синок Іванька. — Ну, я, говорить, проїхав сьвіт на вхрест увесь, та не видав і не слихав такого скрипача, як у вас. Ви, хозяїн, найміть його мені, моїх синов обучить на скрипочку. — Не найму я, барин, каже, ні за якії деньги. — Ну, не наймете, так позвіть у мою комнату, хай заігра у моїї комнаті. — Іде хозяїн і каже: — Барин просить, щоб ти, Іванька, заіграв у його у комнаті. — Прийшов Іванька у комнату, повдраствував ся, та як заіграв, так у пана аж волося підіймають ця у гору. — Ну, Іванька, каже, я прошу, щоб отець наняв тебе моїх синов обучать на скрипочку, так отець твій не нанимає. — Чому не наймає? — каже Іванька, —

я наймуся. — Ось, каже пан, Іванька нанімаєть ця з охотою. Чонуж ви його не нанімаєте? Я хороші деньги заплачу за год. — Хозяїн дрібаєть ця, не хоче, а Іванька каже: — Найміть, я наймуся з охотою. — Про мене, каже батько. Коли охота твоя, так і нанімай ся. — Ну, що же вам, хозяїн, за год за Іваньку? — Коли Іванька нанімаєть ця, пущай він, каже, і ціну за себе править. — Що ж, Іванька, тобі за год? Оце батько на тебе здаєть ця, так ти за себе кажи і ціну. — Дайте мойому батюшці десять тисяч за год, так то і буде. — Так він виняв і дав, а Іванька оддав батюшці: — Нате вам, деньги, за мене. — Ну, іди Іванька, убірай ся, скоро сьвіт будемо їхать. А ти, кучер, іди лошадей запрягать. — Увійшов Іванька убіраєть ця і матері каже: — Отак і отак, наняв ся, я до барина. Мати плаче і старий плаче, бо він у їх один. Тут лошади під крильцö под'їхали, Іванька попрощавсь з батьком, та з маткою, сїли вони с паном і поїхали.

Їхали вони до того барина суток двоє. Приїхали до двору. Чистоколом двор обгороджений і позагострюваний чистокол у горі і чоловічі голови на усіх колах, тільки на семи дубках і нема чоловічих голов. Добігає пан до двору, аж ворота самі одмикають ця, одчиняють ця; в'їздить пан, вони зачинають ця, замикають ця. Кучер поїхав із коляскою у конюшню, а пан в Іваньком пішов у комнати. Війшов у комнати, пан найшов собі наїдків, наптікв різних, наїлись, напились: Що, доволен, Іванька? — Доволен, барин, каже Іванька. — Бери тепер, каже, свою скрипочку, та виходь на город, бери її за ручку, заплющи очі і закинь її, і щоб ти про неї і не думав. — Вийшли із Іванькою, Іванька заплющив очі, узяв і закинув скрипочку. — Підем тепер, Іванька, я тобі найду діло! — Уводить його у конюшню, стоїть на станках дванайцять кобилиць: — Оце, смотри, Іванька; оце тобі діло; щоб ти їх почистив; як ти видів московських лошадей когда, так щоби отакі чисті були і кобилиці мої. Оце тобі гребло, оце щотки, щоб ти їх чистив. Я поїду тепер, а як приїду, то щоб перед усякою кобилицею стояло цебро води і мірка овса і щоб чисті були, будеш тоді ти молодець у мене. А як ніт, нечисті будуть лошади, чи води не буде, чи овса не буде, то мені ніч, а тобі голова з пліч; твоя голова буде поуз оту голову. Смотри, Іванька, старай ся, а я зараз од'їжаю. — Поїхав, а Іванька остав ся; давай чистить кобилиць; ось вичистив одну, до другої, а та лігла і умаралась; поставить воду, виверне; поставить овес, виверне. Старав ся, старав ся Іванька, аж у його сорочка мокра, так нічого не вдіє: грязні кобилиці стали. Прибігає хозяїн у другії сутки. Сейчас у конюшню: Шож то у тебе, Іванька? — Нічого, каже, не вдію; до тіві, ту вичищу, а та помаралась, воду вивертають, овес вивертають. — Ну, смотриж, Іванька, я тобі сей раз прощаю. До трех

раз по вашому закону прощати му. А коли не зробиш третій раз, то тобі тоді голова долой. — Узав у комнату, напоїв, нагодував Іваньку унять. І сказав Іванці: Ти по двору і по саду проходить можеш, а от до того льоху не підходи і близько, бо дух такий знайде, що пропадеш. Смотриж, Іванька, коло кобилиць старай ся, а я поїду. — І поїхав, а Іванька давай старать ця коло кобилиць унять, давай чистить, давай ходить од тіві до тіві, ту почистить, та помаралась, оцю почистить, та вже знов помаралась. Приїздить унять барин, сейчас у конюшню, коли кобилиці попачкані, так як і були. — Чому, Іванька, кобилиці не чисті, і вігу овса і води? Тобі голова долой. — Не могу, барин, у мене рубаха мокра, я стараюсь, так не могу. — Прощаю і цей раз, а коли у третій раз не буде, тобі голова долой. — Повів у комнату, дав їсти і пити. Повів унять у конюшню: — Смотри, Іванька, старай ся. Коли цей раз не буде, як я казав, то зараз, Іванька, тобі голова долой. А до того льоха, щоб ти, Іванька, не доходив, бо там дух такий, що помреш. — Поїхав, а Іванька зостав ся. Каже: — Що він буде мені голову вдіймать? Піду лучше зараз до того льоху, щоб пропасти! — Прийшов, коли двері дерев'яні замкнені; замок хороший; бив, бив, не одбив; тоді узав у пів пуда гирю і одбив замок. Одчинив двері і пішов далі льохом; підходить, коли двері залізані і трома замками замкнені. Підійшов, стукав, стукав, коли чує, конь одзиваєть ця: Ой, Іванька Іванович, де ти узав ся? — Мене, каже, заїс змій. — Виходь, каже, із льоху, а я напну ся, чи не достану копитом дверей; клапті, як летіти муть, то щоб не убили тебе, так виїди відсіля. — Він виїшов, а конь напняв ся і вдарив у двері і розсипались двері, на дров'яні полетіли. Повдравствував ся конь і каже: Оце у третьому часу буде змій, так треба нам управить ця, щоб утекти. Так шукай у яслах два каламарчики мого прежнього хозяїна, так вони тобі здадуть ця. — Шукав він, шукав, так знайшов один маленький як мизинчик. — Шукай і другого. — Найшов і другий. Подивив ся конь і каже: Оцей заховай, а з оцього випий, а не мнужко зоставляй, а оце на долоню насип, та і три собі голову. — Він напив ся, а остальне насипав на долоню, та давай терти голову. І стала у його голова золота, кучерява. — Як же ти тепер, Іванька, надієш ся на свою силу? — Я, каже, так надію ся, що як оцей стовп вирву, то він полетить у гору так, як хлопці кидають смілку*). А конь був прикований цінами залізними до того стовпа. — Ну, повно, нам Іванька, розговорювать; скорійше нам треба управлять ця, щоб убрать ця. Іди, каже, тепер Іванька, до кобилиць. Там

*) Кульки зі смоти завбільшки курячого яйця.

за дверми у уголочку тупор і осиковий кілок; і возьми той кілок, зараз на 12 колушків порубай і позатісуї і позабивай перед усякою з заду і хвостом попривязуї до колушка і гребло возьми і усяку почисти по-немножку і перед усякою постав шірку овса і відро води. І тоді піди до других дверей, там дротяная пліть висить на кілочку; і тоді возьми оту пліть і усяку кобиллицю од першої і до послідної один раз учисти; і зроби то діло і зараз до мене явись. — Він усе те зробив (повторене) і зараз до коня явив ся. — Біжи, тепер, каже конь, до його коннати; як дверей не одчиниш, так бий окошко, улазь у коннату і там на тім місті, де ви Богу молитесь, у його стоїть судничок, а на судничку дощечки стоять, а за дощечками гребешок, щоточка і платочок. Забери їх і живо до мене явись. — Побіг він, у окно уліз, усе те забрав і тоді до коня прибіг. Конь і каже: Тепер ціпи кругом мене обривай. — Він як возьме ціпи у руки, то так їх і перетре. Тоді вивів коня на город. — Тепер, каже конь, сїдай мене, та давай тікати, бо скоро ось у цьому часу буде! — Осїдав коня, сїв Іванька Іванович на коня. Конь і каже: — Ну, тепер ти, Іванька Іванович, будеш мені хозяїном; мого первого хозяїна кончив, каже, змії, так ти мені за хозяїна будеш. Може і тебе кончить змії, так не довго будеш! І пита конь: — Як же тебе нести тепер: чи поверх дерева, чи у-плін дерева, чи поверх конишу? — Як знаєте, каже Іванька на коня, так і несїть, а я не знаю. Питає Іванька: — Як, каже, вас звуть? — Мене звуть, каже, конь Семіверст, бо у мене скоку сїм верст. Тепер, каже конь, помолись Богу, Іванька, щоб Бог тебе спас от змія! — Іванька помолив ся і сказав: Господи, поможи, та і поскакав. І все біжить і все біжить на втікача усією силою, як би швидче, щоб утікти.

Приходить той час, приліта змії до дому. Зараз у конюшню. Увійшов і бачить, що конї чисті, хороші, овес хороший, вода стоїть перед усякою. Він і питає: — А котра моя доч Іванька Івановича полюбила? — Да, кажуть кобиллиці, хорошо полюбила, як Іванька Іванович уже убрав ся і любимого вашого коня уворував. І нас каже, батюшко, обїдив, нам ребра поперебивав. — Тоді він узяв, порозвязував хвости, поодпускав, вони поперекидались баршнями і войшли у коннати і давай одна одну гоїть пікарствами. Сїли, змії із дочками, попили, поїли; виходить він тоді у сад, на площадь, припадає головою до сирої землі і заїржав богатирським голосом конським; і ровступає ця земля і конь із трьома головами і із шістьма крилами являєть ця: — Еї, пане мій любий, на що ти мене потребуєш? Він каже: — Іванька із чужого царства мого любимого коня украв і моїх дочок обїдив, так чи ми можем його догнати, чи не можем? — Як не можем? Ось у вас лісу триїцять десятин дубини, так заходнємось, та вирвем та на боки

постягаєм, та пшещиці насїєм, та вродить, та намолотим, та коржїв напечен і наїмось і ще Ваньку нагоним. — Ну, нічого затруднять ця, то довго буде, а то сїй час нагонїм. — Ну, каже, як знаєте! — Ну, давай сїдмать коня; осїдлав і давай нагоняють тин слїдом, що Іванька по-скакав і за сутки нагоняє. Змїй гука за 25 верст богатирським голо-сом. А, Іванька, чи втік? Змїй гука: Од моїх рук не втечеш. Як на якому колку я нарік твою голову настроимь, так на тому і на-строимлю. — Винїмайже, Іванька, каже конь, щотку і бросай назад і проси свого Бога, щоб нас Бог помилував. Виняв щотку Іванька, по-жолив ся і бросив через голову назад. Як кинув і стала за ним дерева через увесь сьвіт і до самих небес і сїм верст скоку і за ним сїм верст дерева іде. Добїг змїй, наткнув ся на дереву, хотїв, щоб де проминуть, так нїде не промине і в гору не перелетить. Тодї узяв змїй і вернув ся назад, набрав тупуров і лопаток залївних і прибіг упять до дерева і давай собі рубать дереву і робить ход; і прорубав собі ворота. Тодї сїда, у ход упять за Іванькою. А той Іванька усе тїка. Конь і каже: Устань, Іванька, припади ухом до сирої землі, чи жонеть ця змїй, чи нї? — Він устав, припав до землі і каже: — Не розберу, ще далеко. — Ну, садись, будем тїкать. Устань у другий раз, каже конь. — Він устав, припав і каже: — Голова відскакує од землі; вже недалеко, ось скоро буде гукать. — Аж змїй гука богатирським голосом (повторене). — Винїмай, Іванька, гребешок (повторене). — Як кинув, стала дубина через увесь сьвіт аж до самих небес і сїм верст скоку і за ним сїм верст дубини іде. Добїг змїй, наткнув ся, (повторене). Тодї узяв змїй і вернув ся домої за тупурами; давай дубину валять, щоб вибігти і прорубав собі ворота і тоді сїв і давай упять за Іванькою гнать ся. А Іванька усе тїка. Конь і каже: — Устань. Іванька, припади ухом до сирої землі (повторене). — Коли гукає змїй (повторене)... Конь каже: — Винїмай платочок (повторене)... і стало море, через увесь сьвіт і скільки не скакав Іванька, а за ним і море іде. Наткнув ся змїй до моря і питає свого коня: — Чи можемо ми перелетїть, чи переплинуть? — Каже: — Не могу нї переплинуть, нї перелетїть. Я, каже, 12 су-ток не їв, не пив, так я, каже, охляв, не могу. — А коли я половину випю, так тоді можем переплинуть? — Тодї, каже, могу. Він лїг і да-вай пить і поти пив, поки лопнув.

Тепер каже конь Семиверст: — Змїй лопнув, тепер ми вольні; давай оддыхать. — Оддыхали вони пятеро суток. Отдыхнули, конь пи-тає: — Куди, ховяїн, будемо ви їхать? — Я, каже, не знаю; я чоло-вік молодий, нїде ще не бував. — Ну, каже конь, я свого ховяїна по сьвітах носив, так я знаю, куди їхать. Поїдемо, каже, ми у чуже цар-ство, у королївство; там королївна-другївна на пяьетажному дому си-

дять і батько її нікуди не пускає, щоб ніхто не спроворив її красоти, а нам, каже, треба її за себе за муж узяти. — Ну, неси мене у те королівство. — Як же, каже, пане мій любий, тебе нести, чи поверх дерева, чи у плін дерева, чи поверх ковшу? — Як знаєте, як вам нести, так і несіть. — Привіс він його під те королівство: Тепер вставай, ховаїн, та пускай мене, я піду у дуги пастись, а ти йди у город, тільки з мене вирви волосину, та заховай; когда треба мене буде тобі, так припалиш, я явлю ся зараз. А ти йди у город на базар і зайдеш у різницю і купиш пузир і натягнеш на голову, щоб ніхто не знав, що у тебе золота голова і поверх пузира надінеш яку-небудь шапочку, так і ходи собі. Як будуть питати, хто ти, віткіля ти, як тебе звуть, так ти одвічай одно: Я не знаю. Тебе продражнять незнайкою і будеш ти незнайка. І по базарю станеш ходити і проходитиме бибич і буде тебе наїмать і спрощуватиме, хто ти, ти будеш казати: — Я не знаю. І він найме тебе у сад. Питати не за ціну, так триста рублєй у год. І сказав ще конь: Бережи отой каламарчик, що у тебе, та як будеш у саду, так може ще чим будеш у того короля, так випроси собі землі неудобної, так там собі сад заведеш і як кликнеш, та скажеш, яке дерево іщеб у лінії було, так і буде, яка ограда щоб була, така і буде. Він і пішов на базар. Наняв бибич їх трицять чоловіка, повели у двор, дали їсти, повів потім у сад, наказав їм роботу. Сього продражнили Незнайка. Незнайко питає: Скільки ямок копати? — Да, хоч би ти викопав три ямки сьогодні. — Зачали роботати, так викопав Незнайка сто ямок. Над вечори пішов бибич, посмотрів роботи і бачить, що ті викопали по п'ять, по шість, а Незнайка викопав сто ямок і такі красиві, що нема красивіших. На другий день викопав Незнайка триста ямок. Посмотрів бибич і сказав: Ось молодець Незнайка! На третій день бибич іде у сад, а Незнайко за кущом стоїть і парочно, щоб бибич почув говорити: Дурак оцеї бибич; наняв 30 чоловіка, вони пачкають, сад засирають, а я сам би управив ся за усіх трицять. Бибич почув оце і водворот лінії пішов до короля і каже: — Незнайка, говорить, що дурак бибич і король, понанимали людей, сад пачкають, засирають, а я сам би управив ся і сад чище би у мене був. Король і каже: Потребуйте його ік мині. — Потребовали Незнайка до короля. Приходить Незнайко, здраствуєть ця: Здрастуйте, ваше царське величество! — Здрастуй, каже, Незнайко. — За що ти мене ругав? — Я, каже, вас не ругав. — А тяж ругав бибича, що він дурак (повторене). — Я, каже, говорив на бибича, а не на вас. — Так ти можеш сам управити ця? — Каже: — Могу. — Ну так управляй ся! — Отих зараз роштили, остав ся сам Незнайко у саду. Пробув два місяці у саду, такий став сад зелений, молодий, усьо чисто, хорошо. Ну, полюбив король Не-

знайка і каже: — Іди до мене на конюшню і будь у мене за конюха; куди я буду їхать, так ти будеш за кучера, бо нема от тебе вірнішого. — Як ви самі знаєте! Коли кидать сад, так кидать. — Кидай, каже. — Пробуя він в місяць — міста на конюшні, куди король їде, туди і Незнайка. Ну, оце підходять королеві менини, давай приберать ця король на менини. І зиває він із свого царства і із чужих царств царів, королів на менини. Пов'їздились, так король і каже: Ти у мене будеш, Незнайка, мені посуду підносить на менинах. — Підносить Незнайка раз і два. І спрашують короля, що оце у вас за молодець, що ми такого і не виділи, як оце у вас? — Король і каже: — Его у мене із чужої землі, так він Незнайка. — Ну, і молодець же ваш Незнайка, кажуть другії. — Попили, погуляли, трое суток. Усі розхвалили Незнайку. Ось він і просить короля, щоб подарував він землі неудобної, за городом верстов за пять. — На що вона тобі? пита король. — Я, каже, собі там сад заведу. — Та земля неудобна, се пісок. — Ні, мені вона буде удобна. — Много тобі дарувати? — Дайте мені десятии сто. — Я могу тобі і триста подарувать. — Ні, мені тільки сто. Да дайте мені і купчу, щоб вона була собствена. — Ізділали купчу, завірили, сховав купчу Незнайка: Благодарю, каже, що ви мені її подарили. Тепер отпустіть мене от себе, я піду сад заводить. — Ступай, увидим, який ти там сад заведем! — Він і пішов. Ото було над вечори діло. Прийшов він до тої землі, конював у углі і каже, щоб отака ограда за мною ішла, залізної краски. Іде, за ним і ограда іде. Як увзяв іти, гонів четверо, чи пятеро, так дійшов скільки там йому треба було, знов конював. тоді повернув на другий бік на причілок і ограда як ішов, так за їм і ограда ішла. Так він знов йшов гонів четверо, чи пятеро, тоді унять конював на углі, та повернув на третій бік і пішов і ограда за ним і знов прийшов до четвертого боку, конював і каже: — Щоб тут була мідная ограда, бо то од лиця; тут ворота сребні щоб були, на двоє одчинялись, хороші; і пішов, ограда за їм; дійшов до середини, стовпи і ворота за їм ділають ця; тоді дійшов унять до угла, ото кончилась ограда, огородив уже сад. Тепер іде первою лінійку, конював раз і каже: — Щоб отакі яблуні були! — Вони з кінця і до кінця так і стали і рядів двацять лініями яблуні стали самі. Яблуні кончив, конював унять, і сказав, щоб отут були щени — груші, так воно і стало унять. І що є у саду: виногради, ягоди, сливи, то усе як конне та скаже слово, щоб яке де було, так воно і є. Як посадив усе зразу, так і зацвило усе чисто.

Король виспавсь, вийшов на крильцо і увидів, що сад Незнайчин цвіте. — Що оце за знак? — каже; завів сад живо, а роно вже і цвіте. — Вивів своє семейство: Смотрить, як Незнайчин сад цвіте

разними цвітами і білими і красними і жовтими і голубими і усякими ! — Ну, самовар готовий? — Готовий. — Давайте же по стакану чаю випи, да зараз запрягайте лошадей у коляску, я поїду у Незнайчин сад, поспотрю. — Кучері запрягли лошади у коляску, подїхали под крильцѳ, він вїйшов, сїв. — Ну, погоняй до Незнайчиного сада. — Він тронув. Доїзжають до сада: мідная ограда, ворота сребні; доїздять, ворота самі на двоє одчиняють ця. Він у сад не уїздив, а як доїхав до воріт, схвативсь з коляски, уходить у сад, сейчас, як вїйшов, стоять яблуня, високая і товстая і гїля аж до землі висять і яблук ряснїйше чия листу. Посмотрів він на яблуні, узав яблуко сейчас вирвав, да кусь, як куснув, так у його рог і став з аршин крамарський. Почухав ся, дай ще укусить рав, кусь, став ще рог, стало у його два роги, по аршину, по крамарському. І як держав те яблуко, так і бросив і стоїть собі із рогами, руки опустив. Тепер іде Незнайка лінією йому на зустріч із мїтлюю на плечах і гукає: Хто убравсь у Незнайчин сад? — Да, Незнайко, се я убрав ся, се король, — посмотрить твій сад. — Приходить Незнайка: Здрастуйте! — Здрастуй Незнайка. Е, каже, Незнайка, може ви знаєте, як би ви з мене оці роги скинули? — Е, каже, я думав, що ти король, так ти і розумний; а ти, каже, дурак. Так, як ти з рода яблук не видав, так ти без Незнайчиного позволеня мерщїй ухватив яблуко у рот. Хоч би у тебе не два, а одно око було, так і то видить, що тут написано, щоб без Незнайчиного позволеня яблук не рвать, не пробувать. — А я байдуже, на надпись не дивив ся, а на яблуні мерщїй смотрів, та рвав, та пробував чи хороші? — Ну ось і узнав без Незнайчиного позволеня; тепер ходи з рогами. — Пожалуйста, Незнайка, може ви можете скинуть оті роги; скиньте з мене оці роги, ослобонїть мене од їх! — Узав Незнайка, вирвав листок із яблуні і кругом рога поти тер, поки він упав, а там знов вирвав листок і знов тер кругом рога, поки і цей упав. — Ну, благодарю покорно, що ти із мене скинув роги. Тепер король Незнайці поклонив ся: Прощайте, каже. — Щасливо, каже Незнайка, ще приходїть посмотрить на мій сад, я обвожу вас по саду, по своему. — Ну, він вїйшов, тоді сїв і поїхав домой. І суток трое дома собі живе і не хвалить ця, що йому було. Королївна-другївна письмо написала до батюшки і подала служабці і принесла служабка оте письмо ік королю. — Позвольте менї, я у Незнайчин сад піду хоч подивитись, бо ви мене не пускаєте пятий год на білий сьвіт, так я хоч у Незнайчин сад із служабкою. Не надо менї коляски, я так піду у проходку. — Батюшка написав: Или, дочко, у Незнайчин сад, тільки не пробуй нічого без його позволеня. — Прийшла служабка, оддала письмо, вона прочитала, убралась і пішли із служабками у сад. Доходить до воріт, ворота одчиня-

ють ся, вона уходить у сад, сейчас тут і яблуна, а на яблуні підпись: Князівна-другівна, смотри, тут у Незнайчиному саду твій муж, щоб ти його узнала, а як не узнаєш, то до віку не підеш замуж. — Посмотріла вона на той підпись і зразу од ворот пішла назад, на своє місто. Написала письмо упять, послала із служабкою до свого батюшки: Батюшко, дайте мені на оцю ноч трийцять чоловіка сацдат, 15 кінних, а 15 піхотн, з усім нарядом, з ружьями, з шаблями, з піками, з усім. — Написав: Будуть, хіба у нас нема сацдат, чи що? — Написала вона знов, щоб були вони у мене до заход сонця. Нарядив він, вони пішли до її дому і стали. Вискочили вони, поздрастувались: Здравія желаю князівні-другівні. — Вона і каже: Смотріть до Незнайчиного сада і як я на вас гукну, так ви мені його поймаєте, та до мене й ведіть; тікати не, так ви лошадьми наганяйте, та не бійте, а так живого й ведіть. Загадала вона службу, дала їм по кришці водки і закусить. Випили, закусили і як уже смеркло, вони смотрють, а вона у прозору трубу на пятнетажах у окошко смотрить. Незнайко рано дуже устав із постелі і скинув колпак і став умивать ця, у себе, у саду. Вона увиділа, що як скинув колпак, так сад осіяв, так крикнула: Біжіть, ловіть! — Вони так і залопотіли усі туди. Той чує аж земля реве, біжать. Він зараз колпак надів, та за мітлу, та до воріт: Куди ви, ви ще мою ограду авалите? Я, каже, як стану мітлю вас мести, щоб ви сюди не наближали ся. — Вони нікого більше не видали і з тим і вернулись назад. — Ну, що, каже, ви вікого не виділи? — Нікого, кажуть, тільки Незнайко нас у сад не пустив і трохи не бив. — Ну, сказала, ступайте по містах, а у вечеру, щоб ви упять були до мене на ноч. Над вечори вони упять поприходили, як і у первий раз. Дала їм вона упять по кришці водки і проказала (повторене). У прозору трубу вона смотрить; зовсім уже сьвіта, нічого не видать, а тут як стало свитать, так Незнайко скинув колпак і скинув пувир і став умивать ця, сад так і осіяв і вона його увиділа як перед собою. Тоді крикнула: Ребята, ступайте по своїх містах! — Вони розійшлись. Вона написала письмо: Позвольте мені іти у Незнайчин сад. Я тоді була, так тільки вийшла, так і нерозсмотріла, зараз і вернулась. — Король пишець: Ступай, тільки нічого не пробуй, без його позволеня. — Убрала ся вона, пішла із служабкою у Незнайчин сад. До саду доходить, ворота одчиняють ця, уходить у сад і пішла лінійю; ідуть собі, розсмотрює, а Незнайка не видать. Прийшла на середину саду, повернулась, аж на аустріч Незнайка іде із мітлюю. Доходить і кричить: Що за сволоч у мій сад увійшла? — Вона одвічає: Се не сволоч, се я, князівна-другівна! — Хіба ти не сволоч? У тебе глаза погані, з твоїх глаз сад у мене висохне. — Ніт, Незнайко, не бойтесь, у мене глави хороші, не буде сохнуть сад. —

Доходить. Здрастуй! — Здрастуй. За ручки, поруковались. У Незнайка течуть із носу сопляки, вона утирає платочком своїм. — Ви поведіть мене, Незнайка, де ви спите. Може у вас нема постелі, простині, подушечки якої, так я вам представлю. — А що у мене за постель? Камень у голови, цурпалок дерева у боки, а що на мені є, ти стелюсь і укриваюсь. — Ах, Боже мой, як ви, Незнайка страждаете. Я вам представлю постіль хорошу. — Повів він її до своєї будки. Одчиняє. Увійшли у будку, тут ширма; він за ширму ухватив, шморгнув, а там комнатка, так уся у золоті і сяє і ліжка також і перини такії, що нема таких і у батька у її. Посмотріла і говорить: — Е, Незнайко, у мого отця нема перин таких, як у вас. Теперички прощавайте. — Щасливо! — Як би ви, Незнайко, завтрашній день до мене прийшли на поштеніє? — Як же, говорить, до тебе прийду, когда до тебе нельзя, говорить, доступить ця? — Я, каже, пришлю до вас служабок-дівок дві, три, і плата принесуть і убрание, як баринні убирають ця і вас уберуть і приведуть до мене. — Пришли, говорить, можно.

На другий день, узяли служабки платє і усе убрание і принесли отой весь убір і убрали його у платє і пішли і повели його бариннею до королівни-другівни. Вона повзала його у високий дом, на нятий етаж, а служабки остались тут, ниже. Приходить: Здрастуй, королівна-другівна. — Здрастуй Незнайко! Порукались. — Садіть ся, Незнайко, на стульці, оддыхайте. — Сів Незнайко на стульці. Посидів і знов устав і проходить сюди-туди по комнаті у проходку. Вона і говорить: Я буду у вас, Незнайко, чогось просить. — Чогож ти будеш у мене просить? Я не узяв тобі із саду якого гостинця. — Мені не треба із сада, я не хочу. А я буду просить: покажіть мені, Незнайко, свою красоту. — Якая у мене, королівна-другівна, красота? Сопляки у мене течуть із носа, — оце у мене і красота, пузир на лобі, — оце вам і красота моя. — Пожалуйста, Незнайко, покажіть мені красоту, пожалуста, покажіть. — Ну, когда уже просиш, оберни ся глазами до стіни, тільки не поворочуй ся, покудова я не скажу, бо як повернеш ся, то як ударю, то так і вилетиш аж на той бік із стіною. — Обернула ся вона, він на заді, узяв, скинув з голови своєї пузир і осіяла комната, стала золота, саме золото сяє у комнаті. Стояла, стояла, тоді надів пузир на голову: — Ну тепер обворочувай ся. — Вона обернула ся. — Ну, чи видала мою красоту? Каже: Видала. — Випили по стакану чаю, закусили. Дала вона тоді перстень свій на руку, а він свій дав їй. — Ну, прощавайте. Його і впрядили. Служабки провели його у сад, розібрали його, забрали своє платє і вернулись назад, а Незнайко остав ся на своїому місті. Вона виготовила письмо, поки вона ходила і дає служабці і каже: неси до батюшки. — Служабка подала письмо. Він по-

дивився і бачить, що вона просить батюшки, щоб за Незнайка за ніж вийти. Він і каже: У Незнайки тільки сад, а він голий, у його нема нічого. — Так що, каже, що нема, так у нас єсть. Позвольте вийти за його за ніж. — Ну він крутивсь, крутивсь, а вона каже: — Я смерть собі заподію, коли не оддасте за Незнайку! — Так він дозволив: Коли твоя охота, так іди. — Обвінчались, сватьбу одгуляли; тепер і каже Незнайці король: Береж ти, Незнайко, свою королівну-другівну і іди, куди ти знаєш, хоч із сієго царства, хоч і у мойому, так щоб ніхто і не знав, що ти є у мойому царстві. — Запрягли коней шестерку у коляску, дав три чоловіка салдат і служабку, да денег мільонів три дав: Ступайте тепер, куда хочете. Тепер мені добре буде одписувать ця, як вас не буде тут. Царевич із чужої землі тебе свата уже годів два, а тепер я уже буду одписувать, що ти за Незнайка вийшла і вас нема у мойому царстві. — Розпрощались, сіли, поїхали. Верстов півтораєта їхали, дивить ця Незнайко у сторону — більший ліс. Звертай у ліс! Звернули, ідуть до ліса. Приїхали до ліса, лошаді випрягли, пустили паста, самі сіли, покушали. — Ложить ся оддыхать, а мені оддыхать ніколи; я піду, чи не найду собі міста хорошого. — Підійшов гони півтори од їх, там більші проваля, скали, камні. Обдивив ся він коло тих провалів, тоді вернувсь і каже: Оддыхнули? — Оддыхнули. — Ну, запрягайте, да поїдем; я найшов місто, де нам быть. — Підїхали. Повипрягали лошаді: Тепер, каже, ідіть до свого короля, мені вас не надо, ні служабки, ні салдат, а лошаді тут оставте, а ступайте піхóm. — Вони пішли, а він в королівно-другівно, ночью остав ся у тому провалі. І зробив собі келійку хорошую із перегородою і бере ружжо, устрелить чи там утку, чи гуску, чи дрохву, чи кого попаде, приносить і дає: — На, королівна-другівна, готов кушать! — Та готовить. І пожили там в місяць-міста. Узяв ружжо і пішов; приходить у ліс і найшов дуб великий із гялями і полів на того дуба, аж у гору і смотрить на королівський дом; коли підходить неприятель, що очима не можна зоглянуть, скілько підходить війська. Він зліз з дуба, найшов волосину і припаяв волосину. Незнайка дивить ця, лист сиплеть ця і кінь біжить і кричить: — Ей, пане мій любий, на що ти мене потребуєш? — Як же мені тебе не требовать, то ми узяли королівну-другівну за себе, а під його підходить неприятель, так чи можем ми його повоювать, чи не можем? — То нам повоювать того неприятеля так, як травку перебігти. Як ти був, у того короля за кучера, та конюшню вишитає, так іздїлай і тепер шїтлу, тільки більшу і зріж дуба, гяля одчухрай, тільки зверху остав, бери ту шїтлу на плече, так тою шїтлою їх і вишетеш. Сїдай і буде їхать!

святі сутки, кушанє готове. — (Повторенє). Поліз у гору, ще більше
неприятеля, чим було і три богатиря, два простих, а оден із
двома головами і шістьма крилами. Припалєе волосинку (повторенє).
Чи можем повоювать? Тепер, каже, конь, Бог зна, тепер може нам
смерть буде ще. У праве ухо улазь, а у лївоє вилазь, бери зброю
зброю на себе і на мене. Бери дві шаблі, одну затупиш, бросиш, а та
щоб була гостра. І як я крикну, так щоб ти мене слухав. — Він уліз
у праве ухо, та лївим виліз і де усе узялось: Конь чавуном став об-
битий і він сам, тільки на глаза на одні пущено і дві шаблі узяв
і копїє і ружжо. Убрали ся, сїв тоді і полетїв тим слїдом, що і тоді
летїв. Король і бибич (повторенє). Дайте на дванайцятєро суток гулять
войську, а я поїду грїшен сам, постражду за вас. — Долїтає до войська,
верстов за дваццять, глас богатирський подає: Виходьте на простор,
богатирі, я на вас їду бить ся. Тї вискочили на простор, він ровїгнав
ся із своїм конем і побив обох. — А з тобою, гукає на третього, як
будемо бить ся, чи будемо розгонить ся, чи будемо так бить ся? —
Так нельзя, у нас сили большїї, треба розгонить ця! — На пятьдесятє
верстов ровїгнались і той на того летить на зустрїч, а той на того,
огонь так і пашеть. Як збігли ся, так Незнайко як ударить його,
так дві голови полетїло, а третя осталась. Так отой богатир із горя-
чого часу як ударив Незнайку, так він з коня упав і у землю аж по
колїна угруз. Той богатир, що з одною головою остав ся, на землі ка-
часть ця, кричить, а Незнайка у землі кричить, так лошадь підско-
чила: Бери, ховаїн, мене за шию! — Він як ухватив, конь як дергнув,
так і вирвав його із землі. — Тепер садись. — Він сїв і до того бо-
гатиря, добивать. Конь ногами беть, а сей копїєм колеть. Узяли і кон-
чили його. Тодї як стебнув по войську, так і летить як полова, що
конь топче, а що він бє. Навхрест пробїг, сюди, туди, так і виклав,
а ті що по углах остались, підняли руки у гору кричать. Ну, сїв він
на лошадь, тією дорогою летить, що і летїв. (Повторенє). — Я доволен
своею женою. — Пожалуйста, богатир, ви кровїю ізїйдете. Він з горя-
чого часу і не бачив крові. Спустив ся, вони його узяли під руки, ці-
лують, милують, не знають де його й дїть. Сапог скинули, мастю рану
залили і король і бибич своїми лєнтами ногу обмотали. Випив стакан
вина: Просиш, богатир, закусьте! — Ні, каже, я доволен женою! — Сїв
і поїхав. А вони і не знають, що воно Незнайка. Прибїгає до королївни-
друзївни, із лошадю, убраний як був. Крикнув, вона вискочила. Розби-
рай лошадь. — Е, каже, коли сїдла з лошаді не скине! — Тодї розібрав
лошадь і сам розібрав ся і лїгає на дванайцятєро суток оддыхать.
І каже: — Як виходити ме дванайцятєро суток, то тоді зготов
кушать.

Доходить. Здрастуй! — Здрастуй. За ручки, поруковались. У Незнайка течуть із носу сопляки, вона утирає платочком своїм. — Ви поведіть мене, Незнайка, де ви спите. Може у вас нема постелі, простиї, подушечки якої, так я вам представляю. — А що у мене за постель? Камень у голови, цурпалок дерева у боки, а що на мені є, ти стежюсь і укриваюсь. — Ах, Боже мой, як ви, Незнайка страждуете. Я вам представляю постіль хорошу. — Повів він її до своєї будки. Одчиняє. Увійшли у будку, тут ширма; він за ширму ухватив, шморгнув, а там комнатка, так уся у золоті і сяє і ліжка також і перини такі, що нема таких і у батька у її. Посмотріла і говорить: — Е, Незнайко, у мого отця нема перин таких, як у вас. Теперички прощавайте. — Щасливо! — Як би ви, Незнайко, завтрашній день до мене прийшли на поштеніє? — Як же, говорить, до тебе прийду, когда до тебе нельзя, говорить, доступити ця? — Я, каже, пришло до вас служабок-дівок дві, три, і платя принесуть і убранє, як баршні убирають ця і вас уберуть і приведуть до мене. — Пришли, говорить, можно.

На другий день, узяли служабки платє і усе убранє і принесли отой весь убір і убрали його у платє і пішли і повели його баршнєю до королівни-другівни. Вона позвала його у високий дом, на нятий етаж, а служабки остались тут, ниже. Приходить: Здрастуй, королівна-другівна. — Здрастуй Незнайко! Порукались. — Садіть ся, Незнайко, на стульці, оддыхайте. — Сів Незнайко на стульці. Посадів і знов устав і проходить сюди-туди по комнаті у проходку. Вона і говорить: Я буду у вас, Незнайко, чогось просить. — Чогож ти будеш у мене просить? Я не узяв тобі із саду якого гоствиця. — Мені не треба із сада, я не хочу. А я буду просить: покажіть мені, Незнайко, свою красоту. — Якая у мене, королівна-другівна, красота? Сопляки у мене течуть із носа, — оце у мене і красота, пузир на лобі, — оце ван і красота моя. — Пожалуйста, Незнайко, покажіть мені красоту, пожалуста, покажіть. — Ну, когда уже просиш, оберни ся глазами до стіни, тільки не поворочуй ся, кокудова я не скажу, бо як повернеш ся, то як ударю, то так і вилетиш аж на той бік із стіною. — Обернула ся вона, він на заді, узяв, скинув з голови своєї пузир і осіяла комната, стала золота, саме золото сяє у комнаті. Стояла, стояла, тоді надів пузир на голову: — Ну тепер обворочувай ся. — Вона обернула ся. — Ну, чи видала мою красоту? Каже: Видала. — Випили по стакану чаю, закусили. Дала вона тоді перстень свій на руку, а він свій дав їй. — Ну, прощавайте. Його і вирядили. Служабки провели його у сад, ровібрали його, забрали своє платє і вернулись назад, а Незнайко остав ся на своїому місті. Вона виготовила письмо, поки вона ходила і дає служабці і каже: неси до батюшки. — Служабка подала письмо. Він по-

дивився і бачить, що вона просить батюшки, щоб за Незайка за між вийти. Він і каже: У Незайки тільки сад, а він голий, у його нема нічого. — Так що, каже, що нема, так у нас єсть. Позвольте вийти за його за між. — Ну він крутивсь, крутивсь, а вона каже: — Я смерть собі заподію, коли не оддасте за Незайку! — Так він позволив: Коли твоя охота, так іди. — Обвінчались, сватбу одгуляли; тепер і каже Незайці король: Бериж ти, Незайко, свою королівну-другівну і іди, куди ти знаєш, хоч із сієго царства, хоч і у мойому, так щоб ніхто і не знав, що ти є у мойому царстві. — Запрягли коней шестерку у коляску, дав три чоловіка салдат і службу, да денег мільонів три дав: Ступайте тепер, куда хочете. Тепер мені добре буде одписувать ця, як вас не буде тут. Царевич із чужої землі тебе свата уже годів два, а тепер я уже буду одписувать, що ти за Незайка вийшла і вас нема у мойому царстві. — Розпрощались, сіли, поїхали. Верстов півтораєта їхали, дивить ця Незайко у сторону — більший ліс. Звертай у ліс! Звернули, ідуть до ліса. Приїхали до ліса, лошаді випрягли, пустили пастя, самі сіли, покушали. — Ложить ся оддыхать, а мені оддыхать ніколи; я піду, чи не найду собі міста хорошого. — Підійшов гони півтори од їх, там більші проваля, скали, камні. Обдивив ся він коло тих провалів, тоді вернувсь і каже: Оддыхнули? — Оддыхнули. — Ну, запрягайте, да поїдем; я вайшов місто, де нам быть. — Підїхали. Повипрягали лошаді: Тепер, каже, ідїть до свого короля, мені вас не надо, ні служабки, ні салдат, а лошаді тут оставте, а ступайте пішом. — Вони пішли, а він в королівно-другівно, ночью остав ся у тому провалі. І зробив собі келїрку хорошую із перегородою і бере ружжо, устрелить чи там утку, чи гуску, чи дрохву, чи кого попаде, приносить і дає: — На, королівна-другівна, готов кушать! — Та готовить. І пожили там з місяць-міста. Узая ружжо і пішов; приходить у ліс і найшов дуб великий із гиями і полів на того дуба, аж у гору і смотрить на королівський дом; коли підходить неприятель, що очима не можна зоглянуть, скілько підходить війська. Він злів з дуба, найшов волосину і припалює волосину. Незайка дивить ця, лист сиплеть ця і кїнь біжить і кричить: — Ей, пане мій любий, на що ти мене требуєш? — Як же мені тебе не требувать, то ми узая королівну-другівну за себе, а під його підходить неприятель, так чи можем ми його повоювать, чи не можем? — То нам повоювать того неприятеля так, як травку перебігти. Як ти був, у того короля за кучеря, та конюшню вишїтав, так іздїлай і тепер мїтлу, тільки більшу і зріж дуба, гия одчухрай, тільки зверху остав, бери ту мїтлу на плече, так тою мїтлою їх і вишетеш. Сїдай і будем їхать!

Він мітлу зділав, бере на плечі, садить ця на коня. Конь пита: Пана мій любий, як тебе нести, чи у плін дерева, чи поверх дерева? — Неси мене поверх дерева! — Як сів, так і полетів. Летить прямо на дворець, на королів. Король молебствує, виражаєть ця на зустріч неприятели із своїм войськом. Сей летить прямо поверх дворця, а король да бибич, вийшли да і просять: Господин багатир, спустіть ся випить по стакану вина, на побіжденіє неприятели іти воювать. — Завертайте, каже, войсько назад і дайте їм пить, гулять за мое здравіє на трое суток, а я поїду, сам постраждую за вас грішних. — Так як обізвавсь так і полетів. Войсько завернули назад і дали пить, гулять на трое суток, а він як добіг до неприятели і спустивсь на землю і давай їх мітлоу нести, так як полову; навхрест проїхав, так остало ся по углам по нештогу, руки у гору підняли, просять ця. — Завертайтеся, каже, назад і другий раз як подїдете, так вибю до одной душі. — Тоді вони вернулись назад, до того царя, а він на лошадь поднявсь тай їде прямо на дворець унять. Увиділи, що він летить, так король і бибич, повибігали, стали на колїнках і просять: Господин багатир, пожалуйте випить по стакану за побіжденіє неприятели. — Благодарю вам, король, я доволен женою! — Крикнув і полетів собі. Приїтає до того дуба, сїдло зняв, коня пустив, конь пішов пастись, він узав ружжо, убив дрохву і приніс і даєть королівні-другівні: На, готов, я ляжу спать на трое суток, а як встану, щоб тоді кушане було готове. — Ліг на трое суток оддыхать, доходять третї сутки, готове кушане, устав, покушав, бере ружжо, їде у ліс, прийшов до того дуба самого і полїз у гору і смотрить через королеві доми, аж войська скільки як і було і ще й два багатиря. Встає він з дуба, припалює волосинку, земля движеть ця, лист сиплеть ця, конь біжить і кричить (повторене). — Як нам траву перебігти, каже конь, так нам те войсько звоювать, а на багатирей, розженемось зразу і побєж обох. — Узав шаблю булатную, копїє, ружжо, сїли, їдуть (повторене).. Дайте на девятеро суток ребятам пить і гулять, а я сам поїду за вас, постраждую за всіх. — Поїхав і кричить багатирьским голосом на багатирей: — Виходьте до мене на простор! — Вони так і повискокували. Ну, біжить він прямо на їх, правою рукою учистив шаблю по голові, голова злетїла у його, а того копїєм у груди ударив і того убив. Проскочив навхрест туди і сюди, що конь топче, вибиває, а що він шаблюю і копїєм побиває. Пооставались по углах, подняли руки у гору, просять ця, а він і каже: Ступайте, тільки третій раз не спитуйтеся, бо вибю до ноги, (чи душі). Вони пішли собі, а він подняв ся на лошадь і летить через дворець тією стороною самою, що і летів. Вибіг король і бибич (повторене).. Я ляжу на девятеро суток оддыхать, а як встану, щоб кушане було готове. — Виходять

дев'ять сутки, кушане готове. — (Повторене). Політ у гору, ще більше іде неприятеля, чим було і три богатиря, два простих, а оден із трьома головами і шістьма крилами. Припалює волоснику (повторене). Чи може повоювать? Тепер, каже, конь, Бог зна, тепер може нам і смерть буде ще. У праве ухо улазь, а у лівое вилазь, бери зброю добрую на себе і на мене. Бери дві шаблі, одну затупиш, бросиш, а та щоб була гостра. І як я крикну, так щоб ти мене слухав. — Він уліз у праве ухо, та лівим виліз і де усе узялось: Конь чавуном став облитий і він сам, тільки на глаза на одні пушено і дві шаблі узяв і копів і ружо. Убрали ся, сів тоді і полетів тим слідом, що і тоді летів. Король і бибич (повторене). Дайте на дванайцятро суток гулять войську, а я поїду грішен сам, постражду за вас. — Долітає до войська, верстов за двацять, глас богатирський подає: Виходьте на простор, богатирі, я на вас іду бить ся. Ті вискочили на простор, він ровігнав ся із своїм конем і побив обох. — А з тобою, гукає на третього, як будемо бить ся, чи будемо розгонить ся, чи будемо так бить ся? — Так нельзя, у нас сили большеї, треба розгонить ця! — На пятьдесят верстов розігнались і той на того летить на зустріч, а той на того, огонь так і пашеть. Як збігли ся, так Незнайко як ударить його, так дві голови полетіло, а третя осталась. Так отой богатир із горячого часа як ударив Незнайку, так він з коня упав і у землю аж по коліна угруз. Той богатир, що з одною головою остав ся, на землі качасть ця, кричить, а Незайка у землі кричить, так лошадь підскочила: Бери, ховяїн, мене за шию! — Він як ухватив, конь як дергнув, так і вирвав його із землі. — Тепер садись. — Він сів і до того богатиря, добивать. Конь ногами беть, а сей копів колеть. Узяли і кончили його. Тоді як стебнув по войську, так і летить як полова, що конь тонче, а що він бє. Навхрест пробіг, сюди, туди, так і виклав, а ті що по углах остались, підняли руки у гору кричать. Ну, сів він на лошадь, тією дорогою летить, що і летів. (Повторене). — Я доволен своєю женою. — Пожалуйста, богатир, ви кровію ізійдете. Він з горячого часу і не бачив крові. Спустив ся, вони його узяли під руки, цілують, милують, не знають де його й діть. Сапог скинули, мастю рану залили і король і бибич своїми лентами ногу обмотали. Випив стакан вина: Проси, богатир, закусьть! — Ні, каже, я доволен женою! — Сів і поїхав. А вони і не знають, що воно Незайка. Прибігає до королівни-другівни, із лошадю, убраний як був. Крикнув, вона вискочила. Розбей раї лошадь. — Е, каже, коли сідла з лошаді не скине! — Тоді розібрав лошадь і сам розібрав ся і лігає на дванайцятро суток оддыхать. І каже: — Як виходити ме дванайцятро суток, то тоді зготов кушань.

А король із усім своїм царством радують ця, пють, гуляють, що богатир побив неприятеля, постраждавав за їх. — Як би нам Незнайку знайти, та королівну-другівну, щоб і ті біднятка погуляли з нами! Їх одвозили салдати, так може помнють. Так одного салдата убито, а другий помер, а третій живий. Найшли його по записам, потребовали ік королю; прийшов. — Чи знаєш, питає король, де Незайка і королівна-другівна. Де їх ти дівав? — Знаю, каже, ваше царське величство. — Ось я напишу письмо, там ти поїдеш. — Написав письмо, дали йому коня доброго. Лошаді, кажуть йому, ти не жалій, поскоренько справляйся. — Сів, приїхав у той ліс, найшов провалє, уходить у двері. — Здрастуй королівна-другівна. — Здрастуй служивий. — Виніла письмо, дає. Розпечатала, розірвала, подивилась і сказала: Шестеро суток мій Незайко спить, а як проспять ще шестеро, то ми ік вам прибудемо. — Служивий сів собі, поїхав, подає письмо. Вони подивили ся, а король і каже: — Пошли дурака, він тобі і справить ця. Хиба єсть такий чоловік, щоб спав шестеро суток, а ще шестеро буде спать? Ти у мене бибич, молодець; той салдат тебе поведе, ти у мене справиш ся, разом їх і привезеш! — Сів бибич з салдатом у коляску і поїхали. Добігають тудя, стали. Пішов салдат у перед, бибич за салдатом. Підійшли, одчинили двері. Здрастуйте, каже бибич. — Здрастуй, бибич. — Пожалуйста до нас на побіжденіє неприятеля, на потоненіє. Ми пемо, гуляєм, так і вас батюшка потребував. — Як виспить ця мій Незайка, так приїдем; оце семеро суток спав, а ще пятеро буде. — Е, каже, королівна-другівна, такий у тебе Незайка засранець і скілько много спить! — Ні, каже, бибич, у мене Незайка не засранець. — Узяла за шнурок, шморг, аж тут Незайко лежить, а він як гляне, аж ленти королевські у його, так він так і охолов. — Ну, із тим бибич і одряжай ся. Як виспить ще пятеро суток, так ми приїдем. — Він так назад і поїхав. Приїздить на місто до короля і каже: — От богатир, то Незайко, то він усе ділав. І ленти, як обмотували, так вони і єсть. — Ну, слава Богу, що він, сказав король. — Тепер пють і не пють, дождають. Вистелили килимами стовпову дорогу за 25 верстов од города і усі сьвященники і зо всіма сьвятощами молебствують. Ось Незайко буде у такому часу. Звони ревуть по усему городу і по селах скрізь.

Незайка виспав ся. Королівна-другівна каже: — Що так і так просять нас. — Благодарю, короля, надо їхать! — Позапрягав коні, убрав ся. Припалив волосинку. Явив ся конь (повторене). Поїдем, каже, до короля треба, щоб і тебе увиділи, який є конь у мене. — Конь убраний біжить тепер позад коляски. Доїзжають. Вони стоять, молебствують. Як доїхав, вони попадали на колішки, підняли руки усі. Схва-

тивсь він в коляски; вони підняли ся із землі. Підходить король із хлібом і в сілю до його, кланяєть ця. Сів тоді король на його коляску, гайда усі у город. Приїхали у город, давай пить, гулять. Веселять ця так, що хто знає і як. Попили, погуляли суток троє усе царство, і Незнайко говорить: — Де бибич, звить його сюди. — Визивають бибича. Він уже ні живий, ні мертвий. — Здрастуйте! — Здрастуй бибич! А що ти про мене говорив? Разві такі засранці як я? — Е, ваше царське величество, жалуйте і милуйте. Я так... вирвалось, скавать. — Я чоловік хороший, а то я б тобі голову ізняв. Ступай із своїм семейством, куда хочеш, із мого царства! —

Паралелі: Література до сеї казки вказана в Етногр. Збірнику, т. IV, ст. 106—112. Ч. 20. — Аванасьевъ, Народ. русскія сказки. Москва, 1897. Т. II. Ст. 109—222. Ч. 165. — Grimm, Kinder- u. Hausmärchen. Т. II, ст. 208—216, ч. 136 і т. III, ст. 213.

3. Орел.

Чоловік був собі багатий; поїхали його сини та робочі на поле жито сіять, а він опісля лошадей запряг тай поїхав. Приїхав, помотрів як сіють, загадав і назад з тим поїхав. Стало хмарно і став дощ. Їде, їде він дорогою, смотрить, аж тиця якась сидить над дорогою. Схватив ся він в воза, торкає її чоботом під крило: Не торкай мене, діду, під крило, бо у мене і так ребра болять; возьми мене, діду, на три годи і корми три годи, я зробю тебе чоловіком на усе царство. — Чим же я тебе буду кормить? — Однією говядиною самою. — Як же тобі, чи пекти, чи варить, чи так давать? — Ні, ні пекти, ні варить, а тільки кожу здійми, та середку викидай, та так і давай. Тіки, щоб один ти, діду, до мене вхожував, а більш щоб віхто до мене не вхожував. Говядина щоб була, да і вода. А ти, діду, будеш тоді тіки кості викидять із хати. — Як же я тебе на повозку возиму? — Під'їдь, каже, сюди, тай возьмеш. — Під'їхав, та і узав її на повозку. Привіз до дому. Ісажує її, таскає у хату. Що се за тиця така, питають його баба, невістки? — Се така тиця-орел. — На щож ви узали його? — Буду, каже, кормить.

Попріїздили до дому сини з поля. Жінки хвалять ся: Наш батько привіз орла і уже, каже, валашечка зарівав і одніс йому — орлові. — Ми, каже, того орла викинемо і убємо; а валашка сами із'їмо.

Стали казать батькові. Батько каже: Не ваше діло, я сам те знаю! І потім, давай його кормить, лавай його кормить. Овець у його було

півтори тисячі, да стільки рогатого скота. Як став він кушать, то один тиждень їв по одному, на друге став по два. І що тижня видаток при-
бавляєть ся. Коньчаєть ця год, остаєть ся тіки 3 місяці до году; по шість валашків-овець їсть у день і по бочці води випиває. Кончив за год усі вівці, півтори тисячі, на другий год поступає: давай він ро-
гату скотину різать; по 'дній товариці у сутки. Кончаєть ся год, кон-
чає й худобу; нема овець, нема й худоби. На третій год поступає;
у діда много було денег: купує він скотину і годує орла. Конча-
єть ся третій год, кончає він і деньги, остав ся він голий. — Ну, ді-
ду, благодарю; оце завтра кончаєть ся третій год. На завтрашний
день купи хорошого бугая, щоб було що покушать, то будемо одряжать
ця у мое царство. Я тобі поповню усю худобу і деньги і в десятеро
ще й своїх дам. І щоб ти пішов до сьвященника, висповідав ся, запри-
частив ся; родню поклич, попрощай ся, тоді будемо ми отря-
жать ця.

Він пішов, бугая йому купив; на другий день кожу зняв; унесли
його у хату, води йому наготовили, унесли йому; тепер пішов дід до
сьвященника, висповідав ся, запричащав ся, послав, щоб зібрали рідню:
сивів своїх. Поприходили усі. Пошили, погуляли. Брати його і сестри
питають: — Куди ти, брате, будеш одряжать ця? — З орлом, каже,
поїду, в орлово царство, за деньгами. — Ну, тоді узяв, попрощав ся.
Пішов до орла. Орел спрашує: Що ти, діду, справив ся? Гото-
вий? — Готовий, каже. — Ну, щоб у тебе був поясок мнэгкелький,
довгелький. Піди і внеси, щоб мені на шию навкнуть, щоб було за що
тобі держать ся. Як на лошаді да оброть держить ся, так і на мені за
поясок будеш держать ся. Пішов дід, уніс поясок до орла. — Ну,
накидай, діду, да завязуй добре, щоб не розв'язав ся. — Закинув
дїл, зав'язав хорошо. — Ну, тепер виводь мене, як лошадь виво-
дят із конюшні, виводь мене на город. І возьми собі торбиночку через
плечі надїнь і вкїнь паляничку у торбиночку; як захочеш їсти, то пе-
рекусиш. А я благодарю, діду, ви мене добре накормили, мені не
скоро захочеть ця їсти.

Виходить, паляничку бере, прощаєть ця з братами, з сестрами, сі-
дає тоді на орла. Підіймаєть ця орел у гору з дідом. Стоїть їх душ
пів сотні і смотрють, що понес у гору діда. І поки смотрили, поки
усьо унес у гору, не стало і видать. — Оце, балакають, нести не,
нести не, та як пустить, то і кості розібють ця, не тіки сам батько. Ото
нашому батькові і плата буде уся. Деб та тиця набрала денег, щоб
ще платить нашому батькові деньги? — І несе його орел і тиждень
і другий. — А смотри, каже, діду, наперед, чи не видать тобі ні-
чого? — Що то, каже червопіє. — То, каже, діду, моя сестра

сама старша живе. Приїдемо до сестри, то вам, діду, буде там уся плата. — Під'їзжають поближе: — А що, діду, видать харашо? — Нельзя, говорить, і очима глянуть, сяє сильно. — Это мої сестри дома під золотом і усе чисто під золотом. — Під'їзжають до огорода, спускають ся на землю: — Вставай, діду, тепер в мене і поясок із шиї, із мові, знімай. — І скинув дід пояс. Ударив ся орел об землю і став паном. Стій же тут, діду, а я піду у компати, так до тебе вийдуть і тебе возьмуть. — Пішов орел до сестри у компати, вдраствуєть ця: — Де ти, брате, пробував, оце 10 літ ми не видались. — По чужих, говорить, царствах пролітав, та охотник ішов та пострелив мене, так я трохи не пропав. Ну, Бог наніс мені такого діда. Узяв мене і годував мене три годи. Став я на місті, на свої силі. Тепер, сестро, діда там під барканом, пошліть і позвіть його сюди, у компати. — Послала по діда, увели у компати; посадили діда за гостя, за первого і благодарять, що ви, діду, мого брата оздоровили. — Покушали собі, пішли у проходку. — Вам, діду, плати, скільки за мого брата давать? — Я, каже, судариня, не знаю. Скільки дасте, каже. — От у мене, каже, 10 жеребців стоять, по півтори тисячі жеребець стоїть, позапрягай у повозки, понасипай золота і сребра і бумажок і чого вам угодно і вас домої я приставлю. — Ну, а орел йому сказав уперед: — Чого не даватимуть, золота, сребра так не бери, а пушай тобі дадуть золотий корець із 12 замками і з шовковим шнуром. — Так він і каже: — Я, судариня, благодарю, я не хочу ні сребра, ні золота, а дайте мені, судариня, золотий корець, із 12 замками і із шовковим шнуром. — Ні, діду, я свому батькові родному не дам корця золотого з 12 замками і із шовковим шнуром. Просив, просив і брат плакав. — Ні, каже, не дам. — Шоки, каже, я діда доведу у своє царство, то у діда не стане і віку. — Нема мені діла за дідушкиним віком, а я корця не дам. — Така ти, сестро, мені, каже, рада! — Дай діду хоч булку на дорогу. Та мене накорми хорошо. — Накормила його, тай дала і діду булку. — Ну, прощай, сестро, тепер. Вийшов на огород; перекинув ся, став орлом. — Ну, діду, поясок винімай, мені на шию закидай і сідай, будем їхать. — Закинув дід, сів; підіймаєть ся орел у гору; полетів і летів неділь дві, питаєть ся у діда: — Смотри, чи не видать нічого? — Ні, каже, видать, щось біліє. — Се моя підстарша сестра, живе; під сребром дом її. Приїзжає до баркану, перекидаєть ця, спускаєть ця. Спустив ся, став опять чоловіком-паном. — Ну, діду, ти мене обожди (повторене). Пішов поздраствував ся до сестри. Сестра рада, за 13 літ у глаза не видались. — Де ти, брате, пробував? (повторене). — Та охотник ізав (повторене)... Я не помер... (Повторене) Дід поставив мене на стану,

на моїй силі. Так я несу його за платою, щоб йому заплатити і зробити чоловіком на усе царство. — Заплата є, братіку, разві у мене нічим заплатити? Пошлить, говорять, (повторене). — Ну, що ви возьмете, діду (повторене). Повела вона його у плетові комери, а там у зокрамах сrebro і золото. — Оце я вам 15 повозок понасипаю і провожу вас додому. — Благодарю вас, судариня, а вашого сrebro і золота не хочу. — А чогож вам, діду, желяєть ця? — Дайте мені, судариня, корець золотий з 12 замками і шовковим шнуром. — Не дам я вам, діду, корця золотого з 12 замками і з шовковим шнуром. Я і отцю рідному його не дам, не тіки вам. — Просив брат, плакав (повторене). Ну в ти, сестро, прощай. Дай діду хоч булочку на дорогу. — Дала, діду, у торбинку укинув. Виходить (повторене).

Як узяли їхать, унять неділь дві (повторене). — Що то каже червоніє? — Се, каже, моя сестра, діду, сама менша. То її доми, каже, під відю. Сама менша, сама найубогійша. — Під'їзжає (повторене), уходить. Здраствуєть ця, узяла, схватилась, плаче, годів 15 не видала у вічі. — Ми думали, що тебе, братець, нема і на сьвітї живого. — Слава Богу, остав ся живий. — Благодарю, діду, (повторене). — Благодарю, судариня, за ваше сrebro і золото (повторене). Поки умоляв, поки вона унесла корець і оддала його діду. Попили, погуляли, онятно. — Ну, прощавайте, на тепер, судариня; благодарю, що ви мені за брата заплатили. — Орел каже: Ти, сестро, не остісняй ся, що ти за мене заплатила, я тебе не оставлю. — Ну, тепер, попрощались із сударинею, орел і дід. — Я, каже, діду проведу, а опісля верну ся і ще у вас погостюю. — Вийшов, перекидаєть ця, становить ся орлом онятно. — Садись, діду, на мене. Я тебе проведу і розкажу дорогу, куди іти. — Сів дід, поїхали. Провіз, спустив ся на землю, став паном. — Шож ти, діду, будеш з оцім корцем робить, що ти його узяв? — Я, пане, каже, не знаю, що з ним робить. — Вот, що, дід робить, тіки ти мене слухай. Узяв тоді, розложив шнур із того корця, він замотаний у шнур — косовий аршин. Тепер, діду, бери у праву руку шнур, да привяжи, щоб він так і був у тебе коло руки. За шнур держись, а корець буде котить ця, куди він котити-меть ця, туди і іди. Хоч буде де ліс, хоч звіра много, ти іди, тоді буде проходка, не бійсь нічого і він укотить ся аж у твою хату; і не дай Бог тобі його одчинить і посмотриць; ти посмотриш його аж у своїй хаті. Буде котить ця, докотить ця він до моря, поверх моря котити-меть ця, так не бійсь — іди і ти поверх моря підеш.

Розпрачали ся; орел полетів назад, а дід узяв за шнур; корець котить ця, а він за їм іде. Ішов довго-не-довго, місяць міста, і більше. Докотив ся корець до чорного моря. Докотивсь корець у море.

Дід шнуром назад вивернув корець, боїть ся у море їти. Корець опять схватив ся у море. Він опять шнур дергнув, корець опять полетів назад. Ну, теперички, 3-ий раз опять корець у море; він опять видернув на суше, корець вибив ся назад, розсердив ся, лежить на однім місті. Тоді він і здумав: — Якій я, каже, дурак? Давали мені ті сударині по десять повозок чи золота, чи сребра і з лошадьми і з повозками, хотіли до дому приставить, а я не скотів. Що мені з того корцю, що воно таке і що воно стоїть? Думав, думав, да і каже: — А возьму я да на його подивлюсь! Одчиняв він корець і дивить ця у той корець і голови часа три не підняв у гору, а усе дивить ця у той корець. Аж як підійме голову, а він у коштатах; трюетажні оті коштати і ограда обгороджена усе мідю і кухні і лавки і плетові комори усе мідю оброблені. Походив, походив він скрізь по двору, по коштатах, по коморах, по лавках; товари різні; шовк, матерії, одежа всяка, напнтки, наїдки, усьо єсть. І побув міста місяць там і думає: Як мині тут жить, що я душею сам, нема вігде і ялички? — Приходить до його лихий дух: Здравствуй, говорить, пане; чого ти тут вселив ся на наших играх? — Я не знав, що ваша игра, а я тільки вистроїв ся, загородивсь, так то й мов. — Убірайсь, каже, із наших міст. — Ні, каже, не убірати му ся, а ще буду пригрожувать, ще стіки! — Як же ти, каже, будеш тут жить? Твоє посімейство єсть; ступай до посімейства до свого! — Як ти хочеш, щоб мене тут не було, то убери усьо у корець і пристав до дому. -- Могу, каже, старик, приставить тебе до дому, тіки отдай мені те дома, що ти не знаєш! — Ну, думав він, думав: — Я усьо знаю, що дома. Дарую, каже, що я не знаю дома, тіки убери у корець і пристав мене до дому. — Підпишись, каже, що ти даруєш те, що ти не знаєш дома! — Він грамотний, підписав ся на листочку і дав. Той заховав собі оту підписочку. Виходь тепер, каже, старик на город і винось корець. Клади його на землі і оддалеки будеш смотрїть. -- Положив корець, а лукавий увяв кійок, підходить до покутньої сохи, як ударить об соху кійком: А в корець убірай ся! Зпід тієї сохи та під другу, та знов кійком: Убірай ся у корець! По углам, по усім оббіг, ударив, крикнув; коштати розпались, брящать, убірають ся у корець. Підходить у лавки, бе по углах: Убірайтесь у корець! І що не було, усьо убралось у корець, самий пісок остав ся: не знать того і міста. Умотуй тепер шовковий шнур об корець і скільки тобі на проходку було кінця шнура, стіки і брось. — Замотав він сам і стіки покинув, скільки було. Ну, тепер, бери ся, діду, за корець, я тебе вести домой не буду, а тебе, корець доведе у твою хату. Ступай тепер, каже, корець у море; а дід не хоче. — Ступай за корцем, каже лукавий, бо як схвачу за ноги, то так і укину у море. Ти знаєш, що тобі оред приказав не боять ця води,

чогож ти не послухав слова орлови? — Тоді корець покотив ся, а він і пішов за корцем. Ішов довго не довго, увів корець його аж у його дом. Приходить до дому, здрацтуєть ця: — Здрацтуйте! говорить. — Здрацтуйте! одвіча старуха, сини і другі. — Ми вас одпоинали разів десять, думали, що вас нема й на сьвітї. Девятнайцятий год наступив, як ви із дому вийшли. — Ну, тепер каже синам, покличте братів, сестер і сусід близьких. — Пішли, покликали; принесли водки, наготовили кушаня. Приходять. Здрацтують ця: — Здрацтуй брат! — Здрацтуй брат! Ми думали, що орел ваніс тебе так, що і кістки росипав, аж ти живий. — Слава Богу, каже, живий остав ся і до дому прибув. — Щож, брат, орел заплатив хорошо тобі? — Слава Богу, каже, хоч в душею вирвав ся. — Та ми, кажуть і балакали: — Деб то у орла вяло ся, щоб він ще і платив йому? — Пошили, погуляли, порадували ся, почоломкали ся, поцілували ся. Стоїть парень, у одвірок обер ся, большой і хороший. А старик і каже: Що то, старуха, за парень стоїть? — То, каже, твій синок. — Не може стать ця, каже. — Так ось уже сталось; він і єсть твій. — Чомуж ти, синок, до мене не чоломкаеш ся? — Тому, каже, я батьюшка, до вас не чоломкаю ся, що ви мене подарували, лукавому. Я є не ваш, каже, а лукавого. — Заплакав тоді старик, волося поскуб на голові: — Так тому і быть, як не взнав, що ти єсть на сьвітї. — Ну, печи мені, матко, на дорогу хліба, я піду; я не ваш. — Заплакала: Кудиж ти, сину, підеш? — А вжеж піду; я не ваш. — Напекла мати хліба, узяв він хліб у торбиночку, попрощав ся і на другий день у ранці пішов. Старик ночує дома перву ніч, одчиняє собі корець, стаповлять ся доми, троетажні і ограда огорожуєть ця, і кухні і лавки, і комори, і усьо добро, що в сьвітї; товари разні і деньги і усьо. Молодець переночував і видів усї ті постройки, а по утру пішов. Прибігають брати, сестри, сусїди, дивлять ця: Де воно отаке узялось за одну ніч? — А слава Богу, я ходив 18 літ, так орел мені заплатив. Тепер буде мені і моїм дітям і унукам. — Живуть і богатіють. Тепер пішов молодець, щоб свою душу визволить. Ну, як узяв іти, як узяв іти, довго-не довго, місяця три. Підходить до моря; над піском тернина стоїть (кущик терну), напив ся водички він з моря, пішов під купу, під тернок, у холодок і ліг собі і лежить до гори черевом і дивить ся, аж летить три утиці і проворно летять і сіли проти його кущика, де він лежав, ударились і стали баришнями. Плаття з себе скидають, купають ся. Поскидали, усяка своє згорнула у трубку і пішли купать ця. Він тоді рачки, підлазить до плаття ближче, підхвачує однієї убраня, усьо як було, так і забрав і підліг собі під купу і сїв. Викупались, баришні, вибродять; підхвачує та своє, а та своє плаття, понадівали, а та плаче, ходить... — Ну, сестро, ти свого шукай, а ми

підемо домої. — Ударились об землю, стали утицяни, полетіли собі опять. А ся ходить по над морем, плаче. — Хто, каже, моє убраня узяв, обзивай ся; у старих літах в женського полу, то будеш мені за шатку, за рідну, а в молодих літах — будеш за сестру, за рідну! Гукнула, не чути нічого. — Ну, обзивайтесь, каже, в чоловічеського полу. У старих літах будеш за діда, а ще в старших літах будеш за батька за рідного! — Не чуть, не обзиваєть ця. — А у молодих літах, літ 18-и до 20-и будеш за мужа, а я тобі за жену. — Вот я здісь і єсть! Схватив ся і іде до неї. Він до неї, а вона до його, на зустріч. Хватились за руки, поцілувались. Оддав він убране; понадівала вона убране на себе. — Ну, де ти взяв ся, молодець? Де ти був, що ти моє убране узяв? Став він розказувать, як його отець ішов домої з таким то корцем і поселив ся по над морем, там лукавий сахнув ся до його, що се наші ігри, чому ти тут вистроїв ся? — Каже: Я не знав, що вони ваші, чи ні. Убирай ся, каже, із тих міст — то наші. Убирать ця, каже, не буду, а ще стану пригороджувать ця, та строїть ця. Як же ти будеш жить без посімейства, твоє посімейство дома. — Убери мені усе у корець, так я не буду строїть ця, а поїду домої. — Так він сказав, що я тоді уберу у корець усьо, тіки подаруй мені дома те, чого ти сам не знаєш. Так мене батько і подарував; не знав мене, що я є на світі і оддав лукавому підписку. — Вона тоді і говорить: Се у мого батька і підписка твоя; підем, каже, у дом. — Пішли і розговорюють собі речі равні. — Ну, каже, як ти прийдеш і у ліву руку дом стоїть, поздраствуєш ся, відеш. Він скаже: — За чим, до мене прийшов? — Ти йому одвічай: І, ти сукий сню, я не винуват, що мій отець тобі дав підписку, а ти мені її оддай, щоб моя душа вольна була. — Могу оддять, каже, аби ти зділав те, що я тобі зговорю. Стоїть дуб серед двора, так щоб ти його ізрубав і коріня витяг і спалив; а де яма буде і карасі будуть, так щоб ти карасів наловив і напик і приніс мені на сніданє, тоді получиш і підписку! Ступай із тим. — Узяв він з тим і пішов на кухню, до неї. Приходить на кухню, вона і говорить: — Ну, що говорив? — Каже: Говорив, щоб (повторєне). — Ну, каже, ложись спать; — то усьо буде готове. Будить вона його по утру і каже: — Уже карасі готові, неси. Принесеш, скажеш: На, їж, щоб ти їни подавив ся, як ти мене до отаких трудів призвів, що моя рубаха і досі не висохла. — Ну, взяв він, їв, не їв, а той каже: Отдайте ви мою записку. — Ні, каже, подарунчику, я тобі ще не оддам записки. А ще діло другое загадаю, щоб ти ізділав. Стоїть десять десяти дубини, щоб ти її сорвав, на боки стягав і щоб проса посіяв і щоб вродило і щоби ти мені каші на сніданє приніс із того проса із самого. Ступай тепер. — Він пішов опять на кухню, до неї. — А що, каже, загадував тобі діло

якоє? — Кажє: Оце 10. десятин дубини, щоб (повторєне). — Дала вона йому покушать і кажє: Лягай спать, се усьо буде сповненє. — Пішов спать, а вона усе виготовила і будить по утру: Неси кашу і кажи: Щоб ти єю подавивсь, ще ти мене до трудів до таких привів, що я аж підсадив ся. — Принїс він і так усе і сказав: — Ось я усе діло сповнив, отдайте записку. — Ні, кажє, подарунчику, я не отдам записки. А як по вашому закону, третю штуку ізділавш, тоді і отдам, не буду крутить. У мене під дубом стоїть криниця, там щось ночью випива воду із неї; так щоб ти пїймав і до мене привів, тоді отдам записку. Ну в тим ступай. — Він в тим і пішов. Уходить до неї на кухню, а вона кажє: Що він тобі загадав? — А ось що (повторєне). — Се, кажє, ось яка штука: се він сам воду буде пить коньом, так він хоче тебе убить, щоб записки не даць. — Дала йому покушать. А я піду да куплю тобі приносу. Вийшла, перекинулась утицею і полетїла проворно у город. Прилетїла, стала бариншею і тоді пішла на базар. Купила вона на базарї узечку новую і три кічкы залїзних, ніж і торбочку. Усе у торбочку склала і тоді назад домой прилетїла. Приходить до його, він уже покушав; отдає йому торбу: На, через плече і надївай і ступай, я тебе проведу і розкажу, що ділать. З тим і повела його, поки стало дуба видать того, що криниця під тим дубом. Тепер, кажє, я тобі скажу, тїки ти замїчай мої слова, да щоб ти не боявсь його; він прибіжить коньом і стане воду пить, а ти стїй під дубом; а ти його тоді, як він нахилить ця, бери за гриву і загуздай його і садись на його; одною рукою держ за поводи, а другою, кічком у голову бий, усе у голову, у одно мїсто. І дє він тебе не посити ме, а ти усе бий; побьш один кіччок, побьш і другий, а на третьому він упаде і тоді зіскакуй в його, обдирай оцїм ножем кожу в його і бери за хвіст і тягни у горниці; і він буде лежать у дому і голов задирати буде; а ти тоді возьми оту кожу і отдай йому і скажи, що оце в того, що воду випивало. Ну, тепер, скажеш, я сповнив діло, отдай же ти менї записку. — Він оце усе так ісповнив і кажє: Отдай записку! — Той схватив із під голови, узяв і кинув. З тим він і пішов собі, а сей своїм загадав, що: Не пустїть його, держїть його ще у двору. Я роздумав ся, це не він оте діло ділав, він не може, а це дочка моя, котора із трех. Прививас доч у коинати у свої: Котора зділала оце діло усьо? — Та, кажє, не я, і та кажє, не я. — Говорїть, признавайтесь, бо я вам голови повнїмаю. — Ну і сказали ті двї: то ділала сама моложа. — Тодї він і загадав: Возьміть їх обоїх і запрїжіть у плетову комору, я тоді у ноч піду, то я їх поїм. Там їм і постїль постелїть. — Постелили їм постїль, забрали їх, повкидали у плетову комору і замкнули там. Тодї вона говорить: Оце стоять бочки меду, а оце бочки дьохту; так вона узяла

і перекотила оті бочки, де їм лягать: одну бочку дьохту, а одну меду. Перекидай ся тепер комарем, та будем шукать сціленьки, щоб нам утекти, а то в'їсть нас обоїх. — Як же, каже, буду я перекидать ця, як я не умію? — Як ти був малим, ти перекидав ся через голову, то і тепер так перекинь ся, то комарем так і будеш араву. — Поперекидались обоє і гудуть, шукають сціленьки. Як узяли шукать, як узяли шукать, — найшли сціленьку, повилавили і пішли собі у ход на втікача. Він у яких там часах приходить до комори, отпирає комору, уходить у комору і сильно він сердитий уходить, ті бочки ламає і їсть. Поїв той деготь і той мед і убрав ся собі. Поутру посилає: Підіть, каже, кості із комори повикидайте. — Пішли, посмотріли, а там тіки клєнки поставались. Сказали: Оце, барин, ви їли мед, да деготь, тіки клєнки оставались, а вони убрались. — А я, каже, як їв, так мені з горячки показалось одно погане, а друге хороше, так я думав, що погане, то наше м'ясо, а хороше, то християнське. І каже на стару, на змію: Ти, каже, тепер біжи такою то дорогою і ти кого зустрітиш, того і рви, то вони. — Узяла стара, полетіла; летить, а дочка чує: — Е, се, каже, за нами женеть ся моя мати; як нажене, так, каже, і пороарива. Стану я вокопом проса, а ти станеш старим дідом і як вона пробігатиме і питатиме, чи не бачив паровиці, то ти кажи: Не бачив, а шу-шу горобці. Вона розпитаєть ця собі і подаєть ця. — Надбігає; вона стала просом, а він дідом; питає (повторене). — Дід одвічає: Не шли — і горобці гонить, шукас. Розпиталась вона і вернулась назад. Поперекидались вони і внов у ход, на втікача. Приліта змія до дому; питає він: А що, побачила кого небудь? — Каже: Не видала нікого, тіки дід один горобці гонив із проса. — Ну, каже, чому ж ти не їла проса і діда, то вони самі. Я тобі приказував: кого наженеш, того й їси, то вони самі. Ворочуй ся назад, кого наженеш, того і рви, а то я тобі голову вдійму. — Розпалалась вона сильно і полетіла огнем, Боже мій, якою сердитою. Дочка і каже: Женеть ця мати ще сердитійша, як скажена, то й кості пороариває. Я стану церквою старою, а ти попом старим і кадильниця у руках і ти тоді і кажи: Господи помилуй нас, Господи помилуй! Пробігати ме і питати ме, а ти кажи: що не бачив і кади і кажи: Господи нас помилуй, Господи нас помилуй!

Приліта вона і каже: Чи не бачив (повторене). Розпиталась і з тим вернулась назад. — Поперекидались (повторене). — Приліта змія до дому (повторене). — Ударив її шаблею по потилиці і каже: Нагайяй і когє наженеш, того і в'їш, щоби ти кончила оцім разом, а то я тебе саму кончу. — Повернула вона (повторене). Махнула вона платочком і стало море через увесь сьвіт: вона утицею перекинулась, а він морем і пливають собі усеж таки на втікача. Набігає змія до моря; із сили

вибилась сильно, суток трос не пила, не їла і жарко летіла, схотілось їй пити кріпко. Як лягла, як дунула води, випила половину моря і лопнула там. — Ну, тепер мати лопнула, каже, тепер ніхто не буде гнати ця. — Довго не довго, доходять вони до своєї слободи, і доходять до царини, у царині сидить баба, а у її дівка калічка. Він каже: Оставайся тут, з бабою, коло будки, а я піду до дому, та запряжу шестерку коней у коляску, тоді возьму тебе і поїдем. — Ти, каже, як підеш до дому, то мене забудеш. — Ні, каже не забуду. — Ну, когда не хочеш мене брать, то іди собі до дому, а як кипуться чоломкати ця, то з тіткою старшою не чоломкайся, а як почоломкаєшся з тіткою, то ти мене забудеш. — Приходить він до дому, здраствуєть ця. Збігають ця усі у їх хату, родичі і не родичі, чоломкають ця, цілкують ця, підбігла та сама тітка і він з нею почоломкався, — запомнивши, що вона його зволіла, як би з роду її і не бачив. І се весною діло, а вона з бабою у будці сидить, а він дома, аж уже стала осінь. Давай він тепер сватать ця. Найшов він у кушця, верстов за пів сотні, багатирку хорошую. Тепер у суботу зачинаєть ця у їх сватба. Узяла вона своє шате і наділа на дівку на калічку і послала до його: — Стань, каже, у одвірку, то може ти побачить, чи не кинеть ця. — Вона стояла; він бігав яких-небудь разів 50, а на неї і не смотрів. Приходить дівка-калічка до будки. — А що, каже, чи поуз тебе ішов? — Да разів з 50 йшов туди та сюди поуз мене, а так як і не бачить. — Ну, підіть, бабко, ви тепер туди на сватбу. І будуть бгати шишку князецьку, так ви украдьте того тістечка і тоді прийдете назад до будки. — Бабка пішла (повторене). Отдала тісто, вона заховала. Ну, у неділю поутру поїхали за молодю. Вона з того тіста зробила голуба і голубку. Голуб золотий, а голубка срібна і вони балакають, голуб і голубка одно до одного (як дальше); голуби готові. Везуть молодю поуз будки і повезли до дому. Забрала вона голуби ті і отдала бабі і сказала: Як молодих посадять за стіл, ти їх посади на столі і як посадиш, то хоч чуняй, хоч домої іди, і я тебе не оставлю, ти у мене будеш за рідную матку, не знати-меш на чім спати і на чім лежать; як за мене постарася, то так тобі буде роскошно.

Баба принесла (повторене); пішла в угол і стала. Як посадила на стіл, зараз голубка: Буркуку! Народу повна хата, дивлять ця на ті голуби. — А ти чого буркукаєш, він питає? — А ти не знаєш? А хто визволяв твою душу от такого то? — Ні, каже, я знаю (повторене). А молодий тут же і усе слуха. А знаєш, як ти мене привів до царини, то сказав: (повторене). А знаєш оце усе? — Знаю, одвічає голуб. — А ті усі це слухають і він вислухав, схопився на лавку і стрибнув хрестом у хату, тоді кричить: Запрягайте мені шестерку коней у ко-

ляску! — Вони: На що тобі, сину? — Запрягайте, кричить, запрягайте, у перву коляску! Запрягли, під'їхали. Сіда на коляску, погана коні до царини, до будки, до тієї. Аж вона стоїть коло будки. За ручки схватились, адраствують ця, цілують ця. — А що, не на мов стало, каже, що я казала, що як підеш, то мене забудеш? — На твоє стало, каже. Прости мені, коли я так обішов ся. Садіть ця на коляску, поїдем ми тепер до мене. — Підхвativ він її, приїздить до дому. Ну, каже, я тобі ще розкажу, як тобі що ділать во мною. Приїдем домою, тоді за руки поберемось іти у твій дом. Як поріг переступимо, так ти увійдеш у хату, а я упаду через поріг, та ниць і лежатиму трое суток, а ви мене не трогайте. А ті нехай собі роз'їзжають ця і молоду свою проганяй, щоб ти її не бачив. Уїхали (повторене). Пролежала вона трое суток, тоді вона підводить ця, він пустив її у рот того лікарства, якого вона загадала. Вона устала, підкріпилась собі. — Ну їдьте тепер по сьвященника. — Пішов, привіз сьвященника. — Шукай тепер кумів, яких сам знаєш; будете мене вихрещувать у свою віру. — Найшов він кумів собі любимих. Заходились: сьвященник її вихрестив, тоді взяли, обвінчали ся, сватьбу гуляють. Одгуляли сватьбу, тоді вони узали бабу і дівку-калічку от царини у свої комнати. За одним столом кушають із нею. Тепер на том оснуванії остались і живуть, хліб жують і постолом добро возять.

Паралелі: Етногр. Збірник, т. VII. Ст. 111—115. Ч. 59. — We-guho, Podania białoruskie. Ч. 1. — Гринченко, Етногр. Матеріали. Т. II. Ст. 244—247. Ч. 182. — До мотива про те, як герой виконує різні трудні роботи при помочи дівчини, втікає опісля з нею, а за ними гонять ся, пор. Аванасьевъ, Нар. рус. сказки. Т. I. Ст. 80—84. Ч. 58. — Гринченко, Этн. Маг. Т. I. Ст. 165—170. Ч. 160. — До мотива, як герой забуває про свою любку, пор. Grimm, Kinder- und Hausmärchen. Т. II. Ст. 338—368. Ч. 193.

4. Сто сімдесят і один богатир.

Був собі купец і у купця доч. За кучера був у його чоловік, а імя йому Копито. І зналась та баришня із тим Копитом — із кучерем. Жила вона з ім довго-недовго, тепер заваготїла і вивела ночью сина і спрятала його, щоб мати або батько, щоб не узнали, а сама лежить больна. Ночю, як старі обіснули, запряг Копито лошаді у коляску, узали дитину і поїхали. Верстов за сімдесят у степ убігли. Тоді вона узала того хлопчика, кинула у траву і сказала: — Будь ти по імени Бух, а по батьку Копитович. А дитина, що як і вилунилось, так ба-

лакало. І на йому нема шкури, а усе тіло як копито. Попращались, поцілувались, дала йому харчів і сказала: Сиди тут, а я тобі буду харчі приставлять. — Сіли і поїхали. Коні добрі, гайнули назад, коней випрагли; вона легла собі і не знав купець і його жінка, що вони їздили. Побули місяці два, чи три, повіз Копито своїйому синові харча. Повидались, поцілувались, харч бросив і поїхав знов назад. І росте той Бух Копитович не по часах, а по мінутах, і шириною і вишиною. Місяця черев три упяць наготовила вона йому харчів і одіваня і поїхали вже обоє сей раз. Приїхали, а вона і питає: — Чи не треба тобі привезти шаблю або піку? — Він сказав: Не треба, мамко, у мене і за шаблю і за піку кулаки будуть; каже: тепер через пів года ви мені знов харчів привезіть, а там вже й не треба. — І пробув він на тому місті самому, де його покинули, шість год. Два аршини з половиною у плечах і два з половиною вишини у того Буха Копитовича і сила у його 33 пуди з восьминою; по три пуди кулака одного. І покинув він те місто і куда дивить ця, туди і йде: там доріг нема. Пройшов день, два, як покинув те місто своє, на третій сутки ідеть-біжить два багатирі навустріч йому лшадьми. Прибігли, поздрастувались. — Що ти єсть таке? питають. — Я єсть Бух Копитович. А ви хто єсть такі? — Ми багатирі. — Не може быть, щоб ви були багатирі. — Ні, багатирі. — Якіж ви багатирі? Ви мерзавці! — У їх серце стало руба і вони хоч би його посікати, порубать. Ми тебе, кажуть, у гріб уже нем. — Ні, я вам кажу, ви мерзавці, щоб мене у гріб увігнали. А хочете сили Бух Копитовича попробувать, так ізберіть 8 чоловіка, сїм чоловіка попробують Бух Копитовича сили, будуть воювать ця, яка у мене сила — оце мені сьомий год пішов, — а 8-ий буде за сьвідітеля, буде дивить ця, як ми будем воювать ця. — Ти утечеш! — Ні, я вас не боюсь, я на цїм місті буду. Ви приїздїть з тими багатирями, так ми і зробим тут воїнство. — Розбіглись вони на своїх конях добрих і позвали багатирей; вони знають, де вони проживають. Ось і прибігло 8 чоловіка. Вони і сказали, що він сказав, так кажуть: Ми його с...сина могли би і у двоїх кости посікти, а він каже, щоб сїм чоловіка було. Що нам тут і бить у семи чоловіка? — Прибігли, він на тім місті, здраствуют ця. — Здрастуйте, господа, чи ви усі багатирі? — Усі, кажуть вони. — Якіж ви багатирі? Я думав, що багатирі народ прудкий, а ви мерзавці! Вони так і покіпили. — А ти ось як, усіх нас зовеш мерзавцями! — Ну, як же ви будете мене воювать? Чи шаблю да піками будете мене колоть, чи як? У мене нема пїякого струменту; у мене тільки кулаки. Мене ваші шаблі і піки не возьмуть, позагинають ця. А чи не хочете і ви на кулаки? — Ми, як ти скажеш. Чи на кулаки, так на кулаки, ми согласні. — Ну, давайте. Зложіть свої струменти на

на землю, лошадей попускайте, а ти восьмий стій на лошаді, дивись на наше воїнство, ти будеш за свідителя і будеш богатирию розказувать, що такі то набігли у степу Буха Копитовича — севий год пішов, а він на сім богатирей став воювать ця.

Поскидали свої струменти, підходять до його і кажуть: Хтож буде зачинать? Ми до тебе приїхали як у гості, так ти і зачинай, Бух Копитович і нас коштуй попереду! — Як же ви согласні, як ви тепер стоїте, чи може, ви станете один проти одного? І як вас чи у груди, чи у плечі? — Як знаєш. — Ні, мені по грудях жалко, розбію, бува, груди, а буду бить у плечі. — І стали вони у один ряд усі, у одну сторону. — Ану, каже, нехай Бух Копитович попробує богатирської сили. — Розмахав свій кулак, та як бухнув у плечі крайнього, так три чоловіка у землю вігнав, так і угрузли, а чотири зверху. — Ну, йди, каже, він на того, що був за свідителя, дивись, чи живі твої богатири. А сам не бій ся, я тебе не трону. — Той устав, подивив ся: — Які там живі, вони вже давно не живі! — Ну, копай на своїх товаришів яму пікою і шаблею. Треба їх так не кидать, а треба їх у сиру землю загорнуть. — Вирив той яму, покидали, позагортали. — Ну, богатир, чи ти чув такого богатира? — Ні, такого не чув і не бачив. — А ви розсердились, що я вас мерзавцями назвав, та хотіли мене погубить! Ні, мене не погубите. Ти тепер по усьому світу їдь і закауй усім, що ти такого богатира бачив, що сім богатирей одним кулаком убив. І щоб ви усі зобрались до мене: я буду коло синього моря. Там мене шукайте, там мене найдете. А я вам що небудь там проповідую. Над вами нема старшого. Над вами старший той, хто вас подужає. А тепер буде над вами Бух Копитович старший. — Богатир поклонивсь і поїхав собі.

Бух Копитович пішов к синьому морю. Там скали, гори більші, самий камінь, у 20 аршин у гору. Він прийшов і ходить понад синім морем, по під тими скалами. Ходить, а там пісок і найшов у піску тропочку і пішов цією тропочкою. Дійшов до гори, до каменя. Тропка звернулась у куточок; він туди, у той закуточок, а там нікого нема, камінь самий. Він став і стоїть. Узяв да долоню і гладить по каменю і найшов сучечок як горошинку. Тоді за той сучечок пучками узяв і одчиняють ця двері: Комната більша, золота, так і сяє. Стоїть у комнаті стіл, стільці, а комната порожня, нема нікого. Похожає сюди да туди по комнатах Бух Копитович, руки назад заклав. Ходив, ходив да тим богатирським голосом як обізветь ця, так аж комната затрусилась: — Лебедка, чи ти тут? — Каже: — Тут, Бух Копитович. — Чи можна мені кушать подать? — Єсть, говорить, можна. — Кулаком Ле-

бедка як ударить по столу, так стіл зараз і набрав ся наїдками і напїтками усякими. — Ну, тепер, Бух Копитович, що вам желанїє, то і кушайте, — каже Лебедка; що вам надо, то я буду і подавать. — А сама коло порога стоїть. Бух Копитович напивсь, наївсь хорошо. Тепер, каже, Лебедка, хоч прибирай. — Лебедка зараз до стола, прибираєть. — Ні, стій, не прибирай. І ти покушай. — Налив румочку водки. — Пий! — Вона сумлїваєть ця. — Пий, він каже. — Вона випила і каже: Спасибі вам, Бух Копитович, я своїму першому хазяїну як служила 30 лїт, та за 30 лїт не дав мені і румочки водки, а ви первого дня дали мені румочку водки і кушать позволили. — Ти согласна, Лебедка, що куди я піду, так щоб і ти йшла? — Я согласна, говорить, я свого старого хазяїна брошу, а лучче вам служить. — Ну, Лебедка, нема у тебе капелїї, музикантів? — Є, каже, у мене капелїя, 12 чоловіка музикантів. — Подай їх мені; нехай вони заіграють. — Лебедка до столу приступила, бе кулаком у стіл і кричить: Музиканти, вискокуйте, Бух Копитовичу заіграйте. — Вискокують із шахви 12 молодців-музикантів і давай іграть Бух Копитовичу. Як заіграли, так йому показало ся, що комната на двоє роздїляєть ця. А Бух Копитович по комнаті ходить, та як ударить ногою, так камень на дрібен мак сиплеть ця. Грали, грали, довго не довго, дякує Бух Копитович: Довольно, господа музиканти, благодарю! — Перестали грать. Лебедка, напси музикантам по румці водки. — Лебедка напинає їм по румочці водки. — Підходїть тепер, господа, закушуйте. — Підходять, закушують. Поблагодарили Бух Копитовича, що він дав їм випить і кушать. — Ви, господа музиканти, согласні, щоб куди я, так і щоб і ви при мені були? — Коли Лебедка согласна, так і ми согласні, бо як ми у старого хазяїна були, так він нам і за 30 лїт ні румки водки, ні закуски не дав. — Лебедка каже: — Я давно согласна. — Підем же, ребята, і як я вас спрошу, так, щоб ви передо мною і були. — З тим вони покинули отую комнату і їх як нема. А Бух Копитович вийшов, пішов. Зійшов він на стовпову дорогу, іде стовпвою дорогою. Од синього моря та стовпвая дорога за 15 верст. Проїшов 15 верст Бух Копитович от тих скал, дивить ця, стоїть стовп каменний большой над дорогою. Дійшов до того стовпа, узяв, стїни і зміряв, аж по 3 аршини косових стїни, та 12 аршин косових у того стовпа обїймиці, а 15 аршин вишини, а 15 аршин той стовп у глїб пішов. І у тому стовпі живуть змії, самї старшії, самїї богатирї. Мелкії, так ті живуть по скалах, по норях, а оці комшї собі отїї іздїлали. І їх тут змії із женами і з дїтьми; і комнати у стовпу оддїлені. І вигнутий той стовп булавою у гору, а на тій булаві невидимка-шапка надїта, шовковая шапка і кругом неї драгоцїннї камушечки у 5 разів обцяцьковані. І того стовпа, скїльки не йде мира, так ніхто

не бачить. Дійшов Бух Копитович до того стовпа, гляне, аж шапка на його шита, і пописана підпись, що вона на його шита. Глянув: — Лебедка, чи ти здісь? — Я здісь, каже. — Це моя шапка? — Оце ваша. — Як би її достать? — Я полізу, скину, так вона не розібеть ця. — Полізла, скинула. Він подивився, а там написано, щоб ти Бух Копитович злапав, побідив, то і Бог тобі поможе. — Узяв він тую шапку, надів, обрадувався, що таку шапку дістав. — Ну, Лебедка, розкинь палатки. Оддихни тут. — Вона розбила палатки. Тоді він каже: — Нехай тепер музиканти грають. Обрадує ця тепер, що Бог нам таку шапку дав. — Стали музиканти грати, аж біжить шестеркою лошадами білий цар із жандарми і весь апарат при йому; повозки, служабки і усе. — Ну, господа музиканти, ось добіга білий цар, так грайте погрозній! — Стали вони ще лучче грати. Цар добіга, а Бух Копитович шапку невидику надів. Добіг цар і на кучеря каже: — Стій! Де оце музиканти грають? — Ніхто не бачить. Він дивить ця і у гору і по боках, а не бачить. Стояв, стояв отой Бух Копитович, а потім і скинув шапку; цар його і побачив. — Здрастуй, говорить. — Здрастуйте ваше царське величество. — Хто єсть ти такий? — Я єсть, говорить, Бух-Копитович. — Деж то грають, Бух Копитович? — Се моя капелія, каже; се я розвеселяюсь. — Чим же ти розвеселяєшся? — Тим, що Бог мені отаку шапку післав. — Прибігає два богатира, що його шукають, коло синього моря, вони вже давно його шукають. А Бух Копитович і каже: — Скільки вас єсть? — Нас, каже, 170 чоловіка. — Сей час, щоб ви були сюда до мене. — Вони й поїхали. А він царя присогласив у свою палатку. Цар сів у його палатці. Сидять вони з царем, розговорюють. За три часи їдуть усі чисто богатири 170 чоловіка. Приїхали, лошади попускали і усі разом крикнули: — Здрастуй, орел Бух Копитович. — Здрастуйте, господа богатири. Бог післав нам царя вашого і нашого. Хоч я од його сильнійш, то я йому покораюся, так і ви усі повинні. Так цар буде дивить ця на той стовп, що я нашав, так і ви усі подивитесь; от полаток за одні гони стовп стоїть. — Привів він їх усіх, і царя і богатирів до того стовпа: Дивить ця, господа, на той стовп. Хто його може розбити? Чи ви, господа богатири, чи Бух Копитович може його розбити? — І читає він підпись на шапці про той стовп. Вони подивились і змірили і кажуть: Ми ніяк отого стовпа не можемо розбити! — Хоч чим хочете, його воюйте. — Нічим ми не можемо його воювати і розбити. — А я, каже, могу його своїм кулаком розбити. Розсиплеть ця він на дробен мак. — Як у вас сила, то у вас і посиплеть ця, а ми його не розібем. — Як ви його не розібете, так щоб ви присягли мені і щоб ви мені поклонились, як люде царю і Богу поклоняють ця і щоб ви мені служили по чотири чоло-

віка і щоб ви знали зміну, хоч по тижнях, хоч по місяцях, і усе робили, що я зажажу: чи самовар ставить, чи почистить, чи що! Він зараз до царя: Дайте їм присягу. — Цар сказав, щоб вони підняли руки у гору і присягли, що будуть служити по його й вік. — Тепер підем у мою палатку, випем, закуси, оддихнем, а тоді підем сього стовпа воювать. — Пішли усі у палатку — цар, Бух Копитович і усі богатирі. Бух Копитович і каже: — Лебедко, палаток щоб прибавить, бо маю гостей багато! Да кушать нам подавай. — Зараз Лебедка усе і зробила; палатки прибавила, наптки, наїдки подала. Бух Копитович сів в царем у одній палатці, кушають. Богатирі тож посідали по палатках і стали кушать. Покушали, поблагодарили, полігали на одних; полежали півтора часа, оддихнули. Ну, підем ваше царське величество і ви, господи богатирі, до стовпа. Повидите, як я буду воювать отой стовп і зміїв. Лебедка, обмахни шовком мені правую руку! — Узяла Лебедка, обмахнула хорошо, обвязала. Тоді й пішли ік тому стовпу. Прийшли до того стовпа, тоді і сказав Бух Копитович: Одходьте, ваше царське величество і ви господи богатирі на сім верст от того стовпа, а на осьмій верстві становіть ця. Равно місто тут; видать. — Одійшли вони і стали на восьмій верстві. І сказав він: Которий не выдержит стоя, так припади до сирой землі; хоч земля і буде трусить ця, держись за землю, не бій ся. — Вони і слухають, а Бух Копитович ходить кругом того стовпа і забрав голову у гору і попросив Господа: Господи, поможи мені отой стовп розбить і зміїв побідить. — Просить Бога і кулаком розмахує. Три рази сказав, три рази рукою махнув. А тоді як бухне у стовп, так той стовп і посипав ся у дрібен мак і земля на 70 верств затрусилась. І провалилась бездня на сім верст у округи і зробилось озеро і вода пополам із кровію стала; і хто її напєть ця, той пропаде. І взяв він і пішов поверх води і вийшов на суше. Прийшов. Прийшов до богатирей і до царя. — Що, слішали? — Як не слішали, як ми о землі аршин два-три одскакували, а потім до сирой землі припадали. — І спрощує цар, чого вода там нечиста? — То, каже Бух Копитович, із кровію вода, бо там були змії із жєнами і з дітьми. Прошу тепер упать до палаток. — І давай пить, гулять. Поцпили, погуляли. Цар просить ця: Одпустіть мене, Бух Копитович, до дому, і прошу вас до мене у гості; тільки подасьте мені звістє, щоб я знав, коли ви будете. — Од'їзжайте з Богом, ваше царське величество, а я до вас прибуду. — Попрощались вони, поцілували у руку, той того, а той того; остав ся тепер Бух Копитович із богатирями. — Ну, господи богатирі, тепер од'їзжайте собі, а мені оставляйте чотири чоловіка і шукайте мені жени, на мою силу, хоч на половину. — Вони сказали: Будем шукать, господи Бух Копитович. — Вони ров'їхались, чотири

чоловіка осталося; одихнули. Тепер у дорогу; у Бух Копитовича лошади нема, він піхота, а багатирі на лошадях, сидять. Один уперед іде, два по боках, а один із заду, а Бух Копитович по середні іде. Довго не довго, пройшли верстов десять, аж біжить кінями становий чи що і кричить: Звертай в дороги! — А Бух Копитович каже багатирям: Хиба він мене старший? Старше мене і у світі нема. Мені цар поклоняєть ця, а сей не поклоняєть ця. Хиба я йому буду звертати да поклоняєть ця? — Добігас той становий і прямо летить на їх. Тут передній багатир і каже: Богатирі уперед! — Вони усї і вискочили уперед. — Хто ти такий есть, що не звертавш? — А той кричить: Хто ви такі, сукії сини, що не звертаєте? — А Бух Копитович і каже: Покажіть йому, як звертати! — Вони кинулись, витягли його з карити і як стали плітьми бити, так і сюртук і усю шкуру побили. Він кричить, просить ця: Я не знав. Буду звертати і другим заказувати. — Ну, тепер, каже Бух Копитович, киньте його у кариту, пушай собі іде до дому. — Вони укинули його і повія його кучер назад до дому.

У бік видать сад большой, а Лебедка обізвалась і каже: Ото мого прежнього хазяїна сади, самого старого змія — Жеретія; так підем до його у гості, щоб ви його пригостили. — Пішли навпростець, дійшли до того сада, а там комнати каменні стоять, камень барканом обкидані. До воріт два леви люті стоять поприковані, такі що людей їдять; крім свого хазяїна нікого вони не пустять, розірвуть і з'їдять. Дійшли до воріт: — Не ідіть, се такі леви що й вас розірвуть, а націвайте шапку невидимку, то вони вас не побачать. — Бух Копитович зараз на себе шапку невидимку, пішов, вони його не бачать. Один багатир з одного боку іде, а другий — з другого; як дійшли, так зараз шаблями тим левам голови і позрубали, той того, а той того. Пройшли шагів 20 — ворота і два ведмеді люті поприязувані. Шапку він надів, а багатирям загадав — вони голови тим ведмецям подеймали. І пішли вони тоді у сад прямо; тут слуга змієва увиділа і його розбутила і говорить, що оце прийшли якісь багатирі, ваших левів і ведмедей покололи і тепер у сад пішли і усє розоряють. — Не довго розоряти муть, поки я добіжу до їх. — Узяв шаблю ручну і побіг до їх. лютий такий, огонь так і пашить. Бух Копитович шапку надів, а вони по боках. Він біжить поуз їх, а їх не бачить. — Ну, багатирі мої, чи побете змія без мене? Вийте його! — Той з того боку, а той з того боку пікою його як настромлять, так він до землі упав, а вони його і лосікти, порубали, — багатирі самі, той і не мішав ся. — Тепер підем, каже він, на багатирей. — Пі, кажуть, позвольте піти в його комнату, у його сребро-золото должно быть, ми заберем. — Ідіть, як вам нужно, каже, беріть. — Вони пішли, поперекидали усє, сундуки по'дбивали, забрали, що найшли

у свої кармани, а Бух Копитович не брав собі нічого. Тоді він написав, що йде до білого царя у гості. Ішов ще суток троє, четверті; уходить у город. У городі дзвонить ця, скільки є церков — усі двоять і цар вийшов на зустріч і два полки салдат з собою узяв. Дійшов він до царя, цар йому поклонився, хліб, сіль, йому у руки дав; він узяв, тоді вони поздрастувались, поцілувались. Просить тепер його цар у свій дом. Привів його цар у свій дом. Поздрастував ся він із царицею, поклонився. Не знають, де його і посадить, бо такого багатиря другого нема і у всім світі. Давай він гостювать і багатирі із ним, їх однаково із їм поштують. Пошили, погуляли троє суток. Чи ви не чули де-небудь, щоб на мою силу та бариня була, пудів щоб на 20, чи хоч на 18? — Ні, не слыхав, такої нема. — З тим прощайте! каже. — Щасливо, коли не хочете гостювать. — І пішов собі. А багатирі по усьому світу розсипались, йому жінку ськають, щоб була на його силу хоч на половину. І найшли вони царівну у дівочому царстві, а вона сама і царствує. І сили у неї 17 пудів. Приходять вони до Бух Копитовича і кажуть, що найшли таку у такому то царстві. — Ну, говорять, як найшли, так і ведіть. Зараз схватили ся і пішли у те царство.

Ішли довго не довго, приходють. Як дійшли, він письмо подав отій царівні, що: прийшов до тебе, царівна, багатир Бух Копитович у гості. — Як прийшли, каже, нехай ідуть у мій дом. — Прийшов він з багатирями, вийшов у царський дворець. Багатирі іздали лошаї свої на конюшню, а самі ідуть за Бух Копитовичем. Прийшли, він як обізвав ся, — здрастуй жена! так затрусилась комната усі. — Садіть ця, оддыхайте на стульцях, гості мої, просить царівна. — Посідали на стульцях. Служабки кушаня несуть. Покушали, поблагодарили. Погостювали троє суток. Він ще не казав, що буде її сватать, а на четверті сутки каже: — Питайте нас, чого ми у ваше царство забились. Ми забились у ваше царство, щоб ви були мені жоною, а я вам мужем. — Е, ні, каже, я замуж не піду, Бух Копитович! — Почомуж ви не підете? — А потому, що я обіщалась замуж не йти. — Не підете по охоті по своїй, так я возьму по неволі. — Е, як по неволі брать, так лучче брать по волі. — Так ви би і говорили. — Післали вони письмо. Із'їхались із чужого царства княві, королі. Їх тоді малость і було, а що було, то було, усі із'їхались. Сьвященникови дали знать, пішли у церкву, обвинчав їх сьвященник. А через дні два чи три сватба зачинаєть ця. Він розіслав своїх багатирів, щоб усі багатирі із'їхались, як до свого царя. Усі 170 і із'їхались. Підняла ся сватба, давай пить, гулять. Полкова музика тої царівни грає, а він і каже: А дай, я своїм музикантам загадаю, чії лучче грають. — А загадуйте, каже. — Він

каже: Лебедка, загадай музикантам грать. — Лебедка поввала свою капелю. Зійшлись вони усі на площадь, вокруг стали і давай усі 170 богатирей танцювать. Земля движеть ця, по домах посуди поссувались, побидись, декотрі пави, що стояли навкруги, попадали на землю. Вона і просить, щоб перестали танцювать, а то стіни пороспадають ця. — Ну, повно, ребята, аби царі і королі повиділи, як ви танцюєте. — Мязьки утихомирились, пішли по комнатах, давай упать пить, гулять. Попили, погуляли, роз'їхались усі чужі царі, королі, остались самі свої.

Живе він тепер з женою. І не він, а вона орудує царством. Він не хоче, щоб йому присягти, хай, каже, тобі служить. І живуть вони годів шість, богатири служуть йому по чотири чоловіка, як і служили. Проїшло шість год, цариця дуже опустилась, усе больна, крінко жовта стала і ходить, ногами плуває, як та гуска, що на яйцях висидить ця. Іде два богатири і він іде із жоною, аж стоїть лавка. Вона і каже: — Ось я їзжаю ся; як я за вас ішла так було 17 пуд, а тепер чи прибуло, чи уменшлось? — І зайшла на лавки, богатири положили залізо, коли у її тільки 8 пуд. Вона сострахнулась і стала як бумага біла на виду і з лавок не вийшла, богатири звели. — Що оце в вами? кажуть вони. — Я, каже, сострахнулась, що 9 пудів у мене одійшло за шість год. -- Узав богатир її за одну руку, другий за другу і повели у комнати, посадили на ліжку. Вона посиділа, а там і лягла, захворіла. Полежала суток трое і думає; як би мені його кончить, бо він мене запакує. Думала трое суток і надумала. — Нічим його не кончить, як дам йому яду лютого стакан, а я тоді останусь вольна. — Одужала, стала веселійш, живуть як і жили, балакають. Узвала вона мишаку і поколотила круто стакан, бо як він при силах при великих, так щоб його кончить. Приготовила той стакан, накрила і ховає. На другі сутки вона і каже: — Випіємо ще по стаканчику! І підносить йому того, що наповнила. Він хильнув і аразу і випив. Через дві мінути отой яд давай його забирать у середині. Тоді він схвативсь із стульця і кричить: А ти мені яду дала, ти мене запакувала! — Крикнув, позвав богатирей і каже: — Оце жена моя запакувала, яду мені дала напить ця. Так, як я умру, та щоб і ви її кончили і царство її кончили і щоб ніхто її не радував. — Вони стоять, а він бєть ця; як ударить рукою об стіну, так стіпа і упаде. — Виведіть мене на воздух, на город! Як крикнув: Ратуйте, господа городяне! — На 50 верст городу і усі услыхали, як перед вами, а він упав і духу нема. Тоді богатири позвали своїх богатирів ховать Бух Копитовича. Усі збіглись, царицю у заліза закували, у темну заперли до слушного часу. Заховали свого Бух Копитовича. А тепер із'їхалось усе царство дівоче,

і із чужих царств судить оту царицю. Давай судить і осудили: Як хочете богатирі, вам воля дана, хоч голову їй здійміть, хоч на шибеницю, хоч у землю закопайте, хоч як, а коли вона душу із сирого чоловіка виняла, так вона винувата. — Станем ми ще з нею водить ця, з такою цяцькою. Ми їй по нашому закону зразу голову долой. А се дівоче царство, так щоб воно кончилось, бо воно негодяще і щоб ніхто і не споминав, бо хто його стане споминать, так і тому голова долой. З тим і прощавайте; хоч ви оце царство розділіть, хоч заберіть, а воно вже кончилось. — Ну, оті царі і королі розібрали те царство, а богатирі розійшлися і стали жить, як і попередю жили. І тепер про те дівоче царство ніхто і не згадує.

Б. Про Оха.

Був собі чоловік та жінка і в їх хлопець був; а що був він один і вони його розбалували: батька не слухав, матери не слухав; зимою на печі сидить і пересипаєть ця зерном, яке є на печак, а літом ходить по городах, по садах по чужих, то-що. — Що ми будем з його робить, що він такий ледащий? Оддаймо його в кравці. — Оддаймо! — Оддали. Він пробув дві тры, чотири у того чоловіка і бросив. Оддали його на друге село, верстов за 15; побув і там тиждень і бросив і того кравця і прийшов домой. — Чого ти, сину, прийшов? — Бать ця; так я, каже, не хочу. — Що ми будем з тобою робить, як ти виростеш здоровий, а невмітимеш нічого робить, а ми помрем, так ти пропадеш з голоду. — Баба і каже: — Оддамо його у город верстов за 60. — Найшла коняку діду, да й вези. — Один руб є да й той оддам. — Ні, лучше підем пішком; коли настигнемо, тоді і будемо. — Пішли собі, йшли день, переночували, на другий день ідуть упять. До города, верстов за пять не доходя, могилка, не дуже велика, а крутенька, височенька. Зайдем, синку, під ту могилку, спічнемо трошки. — Зайшли вони, а дід сів, утопивсь, да й каже: — Ох! — Аж могила розступаєть ця, являєть ця пан: Чого ти, старик, мене потребуєш? — Я вас не требую, а то я стомивсь, та кажу і ох. — А я Ох і єсть, так я думав, що ти мене потребуєш! Кудиж ти ідеш? — У город, каже. — Чого? — Се веду хлопця, щоб оддать у кравці, чи у столярі, щоб він чому небудь навчивсь. — Оддайте мені, каже Ох, я його усьому обучу, що тільки у сьвітї є, те і знатиме твій син робить. — Ну, возьміть, пане, коли вивчите. — Підем, каже Ох, у мій дом. — Узяв його, війшли, там у його бариня і діти; найшла вона закуски, випили могорич за сина, щоб він його ввучив робить усьо. Покушав отой дід і бачить, що водка ве-

лена і пан зелений і бариня зелена і усьо; дід і сумніваєть ця, а пан і каже: Кушай, старик, не бій ся; воно хороше. — Дід і став кушати, коли нічо — хорошиї. Покушав дід, поблагодарив панови і панї: Ну, учіть же мого сина, а я піду домой. — Той пан і каже: Іди, діду, домой, а у год і прийдеши; як узнаєши свого сина, так і возьмеш, а не узнаєши, так і не возьмеш. — Я, каже, свого ледащого узнаю. — З ти пішов і приходишь до дому, до баби. — А що оддав? — Оддав. — У городі? — Ні, не у городі, а під городом, оддав Охови. Сижу я під могилою, да й кажу: Ох! (повторене).

Вирядив Ох діда, да і каже хлопцєви: Бери тунор, да іди дров рубать! — Прийшли, аж купа дров: Бери ті дрова, та складай у купу. — Він рубав, рубав, та схотілось йому спать; він на купу ліг, на дрова, таї заснув. Приходить пан сей, Ох, і увидів, що він спить, пішов, огня узав, прийшов, дрова підпалив, дрова згоріли і він згорів. Оставсь маленький цурпалок, не згорів. Тоді Ох живущої води узав і скропив його, він і ожив; став він красивіший і проворніший, чим був. Нагодував його, напоїв і каже: Ну, ходи, я тобі роботу найду упать. — Привів його до купи дров і каже: Рубай і складай у купу. — Поки рубав, поки спать схотіло ся, тунор положив, ліг на купу і заснув. Приходить Ох, подивив ся, а він спить. Пішов у комнати, огня узав, ті дрова підпалив, вони занялись; погоріли дрова і той молодець згорів. Приходить Ох, подивив ся, що ізгорів, що один попіл; він тогди узав живущої води, скропив на попіл той, він ожив, став молодцем, красивим і проворним і тоді вже, що Ох йому не загадає, він не спить, усьо робить.

Виходить год; баба і каже: — Іди, діду, по свого сина, він хоч і ледачий, а ми скучали без його; ось год ми його не видали. — Пішов дід. Йшов дід довго не довго, дійшов до тої могили, сідає і каже: Ох. — Могила розступаєть ця, виходить Ох: За чим, діду? — Прийшов за сином, каже. — А, се ти той, що сина оддав. Ну йди! — Прийшов у комнату, поздрастнував ся. — Садись, діду! — Сів він на стувльці. Дали йому їсти й пить. Наївсь дід і напивсь. — Ну, іди, діду, узнавай тепер свого сина. — Приводить дід у другу комнату, а там дванацять баранів білих і їдять з корита овес. — Ну, пізнавай свого сина! — Він дививсь, дививсь і так і каже: Я вам давав сина, а се барани. — Тут і твій син є; пізнавай. — Не пізнаю, каже. — Ну, а як не пізнаєши, ступай домой; а у год прийдеши іще, може пізнаєши. — Прийшов дід домой, баба і каже: Чи привів сина? — Тиб привела, каже, як він із сина зробив барана і 12 баранів білих стоїть, овес їдять, а і не пізнав. Пан кавав, приходить у год, може пі-

знавш. — Вибув год, пішов дід знов до могили і сказав ох. Явив ся Ох, узяв його до себе у комнати, дав їсти і пить. — Тепер підем, будеш свого сина пізнавать. — Переводить у другу кімнату, коли 12 півнів білих їдять просо насиплене. — Пізнавай свого сина. — Не пізнаю, каже. — Ну, як не пізнавш, так ступай ти домої, та прийдеши на третій год, а як і тогди не пізнавш, так і не ходи, тоді буде мій. — Вирядив. Приходять домої. — Чи привів сина? питає баба. — Тиб привела! То були барани, а тепер півні білі. Я не пізнав, а він сказав: Приходи на третій год, а як тоді не пізнавш, так і не ходи, буде уже твій син мій. — Доходить третій год, уже не далеко; десять день остасть ця і випустив Ох своїх учеників на прогуляне, на три часа. Їх 12 і вони усі брати, а оцей і каже: Брати мої, тут ви гуляйте три часа, а я до свого батька полечу і скажу, щоб мене узнав, бо мені жалко батька, матері; їх до смерти догодувать. — Ну, ступай, кажуть, ми не скажем, аби ти поспів у три часа. — Перекинув ся він яструбцем і полетів до свого батька. Покудова летів, утомив ся, перекинув ся другою птицею і летить; разів п'ять перекидав ся. У двір прилетів до батька, знов перекинув ся молодцем. Уходить у хату, позраствував ся: Чи ви пізнали мене, чи ні? — Ні, кажуть. — Я ваш є син, що ви оддавали Охови мене учити. От з-тій год як виходить, прийдете ви мене узнавать, так будем ми яструбцями, а я буду з правого боку і крильце у мене одно висшее, а друге нисшее і сльози будуть у мене капать. А тепер мені треба посиивать. Прощайте, мені ніколи розговорювать. — З тим вийшов і перекинув ся і полетів. Приліта до братів, аж доходить третій час, пора до хазяїна. Вернулись, хазяїн їх нагодував, вони і уступили на свою роботу. Доходить третій год, убирать ця дід, іде до Оха. Прийшов до могилки, сказав ох, розступасть ця земля, виходить Ох: Здрастуй, діду! — Здрастуй, пане! — За чим ти старик? — Свого сина прийшов узнавать. — А, се той дід, що приходить сина узнавать? Ступай за мною. — Вийшов у комнати, посадили діда, дали йому їсть і пить. — Ну, йди, діду, узнавай свого сина. — Переводить його у другу кімнату. Дванадцять голубів білих сидять, їдять пшоно. — Ну, узнавай тепер, діду, свого сина. — Як став він дивить ця на тих голубів і узнає свого сина; з правого боку сидить, крильце опустив і не їсть, а сльози капають. Нахилисть ця старик, бере того голуба і каже: Оце, пане, мій буде син. — Може, старик, бува не обмилів ся, може не твій. — Ні, каже, мій буде се. — Ну тепер, обворочувай ся на другий бік. — Обернув ся він і став паничем таким, що ні адумать, ні згадать, разів у оцій казці сказать. — Ось, каже, старик, ти мені оддав хазяїна неповоротного, а тепер видиш, якого я то тобі панича зробив і що у світі робить ця, то він і мо

же. — Благодарю вас, пане, за ваші труди, що ви вивчили сина мого так. — І з тим випили по стакану вина. — Ну, прощайте, каже, ідїть, і богатїйте собі, як знаєте. Не баловати меть ця, так буде паном, а баловати меть ця, так буде хахлою. — Розпрощались і пішли вони собі домою. Ідуть і розговорюють оба із батьком: Чи у вас що є, чи коняка, чи коровина, чи що? — Нема, каже, синок нічого. Коли єсть що їсти, а коли так і нічого й їсти. — Як же ви мене приведете у слободу такого панича, що такого і нема, красивого і хорошого, а у вас нічого й їсти? — Щож, сину, я не пропив. Що було от батька, те і є, а я не гоюсь робить. — Ну, нічого, батюшко, розживемось, дасть Бог. — Ідуть вони стовповою дорогою, дивлять ця, їде пан шестеркою лошадей. Тепер, каже, син батькові: Я, тату, перекинусь соловїєм і сяду у вас на голові і буду співать разними голосами, а той пан почувєть, здивувєть ця і буде купувать. Спитає за ціну, кажїть, тисяча рублей, а не спускайте, так виїме і дасть. — Їде, а він співає на голові. — Що то, дїд, за птиця, на голові співає так, що я із рода не слихав, щоб так співала птиця? — То, пане, каже, соловей. — Ти, старик, продай його менї. — Купїть, каже, пане. — Що тобі за його, старик? — Тисячу рублей, каже. — Много буде. — Ні, не много. — Він схватив ся з голови і полетїв. Ось, каже пан, його й не буде. — Ні, каже, пане, буде; він полетить, да знов прилетить. — Він і прилетїв і сїв. Виняв пан тисячу рублей і оддав старику. — Надо до города доїхать, та клїтку купить, а то він втече. — Ні, не надо, пане клїтки; у клїтцї він занудить ця; не бїйтесь, він не втече. — Їхали вони до вечера, соловей співає, полетить собі, нема довго, прилетить упать. Пан радуєть ця; ось птиця яка, стоїть пять тисяч, не то тисячу. Приїхали на постоялий двор, стали, собравсь пан у комнату, а і соловей тут, сидить на голові у пана і співає, да по вікнам, по полицям лавить, крихотки їсть, чай пєть, що пан їсть, то й він їсть. Пішли, поїли, лїг пан спать. Соловей одчинив оkenко, вибрав ся і полетїв свого батька нагонять, а пан спить. Пан прокинув ся: Де мїй соловей? Тут на того ховїїна, чїї комнати: Ви мого соловїя украли! — Я, каже, не знаю, чи був у вас соловей, чи не був. — Пан почухав ся і з тим і поїхав; пропало тисяча рублей. А він нагнав батька, перекинувсь упать паничем і розговорюють собі: Ось, батюшко, є у вас тисяча рублей! А поки дїїдем, ще може розживемось. — Ідуть вони, аж пан їде шестеркою; він і каже: Я перекинусь хортом, пан буде їхать, стане мене у вас купувать, а заяць бігтиме, я дожену зайця і привнесу до вас живого; пан зрадїє і дасть вам тисячу; ви тїльки заправте, він так і дасть. — Підїїжає пан, він перекинув ся хортом і шерсть у його рябенька і рїзних цвїтів і бїлих і чорних і усяких. Пан і каже: Чи

продажній? — Продажній. — Що тобі за його? — Тисячу рублей. — Може много, старик? — Ні, не много; він як зайця увидить, так хоч би і далеко, так живого принесе до вас. — Коли тут зайчик біжить; він побіг за зайцем, піймав і приніс живого. Тоді пан одщитав деньги, заплатив, дід пішов, а пан поїхав. Хорт біжить біля пана, смотрить кругом, чи не видать де якого звіря. Пробігли верстов 50, побіг хорт, приніс пану живого у коляску. Пан радуєть ця, що такий хорт, що живих зайців ловить; посидить у пана на колінах, у колясці і там знов біжить, дивить ця, чи нема де звіря якого. Проїхали верст пів сотки, піймав він упять зайчика, приніс панови. Їдуть довго не довго, біжить лисиця, хорт за лисицею; пан смотрить, зліз аж на будку, став на дорозі, на стовповій, аж не видно хорта, так далеко; пробіг він версту міста за лисицею; лисиця собі побігла, а він вернув ся на дорогу та і нагнав батька. Розговорює собі, як би іще розжить ця; уже дві тисячі є! А пан стояв, стояв, та ждав, аж нема, та сам собі і думає, що лисиця должне мого хорта задавила. Лопнула моя тисяча, тільки три зайчика мені за тисячу рублей піймав. — Батько з сином ідуть і радують ця; дивлять ця, аж верстов за пять курява йде, як вихор; пан у кариті іде. — Я, каже, перекинув жеребцем, так щоб ви, як стане купувать, так три тисячі рублей заправте і не спускайте, тільки без уздечки продавайте, а то мене і до віку не побачите, мене зайдить і я пропаду. — Перекинув ся він жеребцем і старик його веде, а жеребець такий, що і у всім сьвітї такого нема. Схватив ся пан: Чи продажній? — Продажній. — Що за його? — Три тисячі рублей. — Чи не много? — Ні, не много, він по городах за 5 тисяч іде, а тут я продам і за три тисячі; мені старому його вести, та ще вирветь ця! — Торгувались, торгувались, прибили руки, пан став платить; тоді старик каже: Пане, я без уздечки продаю, уздечка моя! Де хочте берить уздечки, а я без уздечки. — Де я возьму тут уздечку? — Як так, то і деньги берить назад, а я не продам з уздечкою. — Я тобі, старик, за уздечку 500 рублей прибавлю, бо нічим мені зауздать жеребця. — Старик усе не хоче. — Клопотались, клопотались; ось пан і дає за уздечку тисячу рублей; забив старика, взяв він тисячу рублей; тоді привязали жеребця і поїхали собі, тільки пил схватив ся. Прибігас домою той пан, а то і був сам Ох і каже до конюхів: Сього жеребця нового возьміть на первий ставок у конюшню і завяжіть кріпко, щоб не вирвав ся. — Лошадей повипрягали, завели у конюшню, а пан пішов собі у комнати. Уходить у комнати і хвалить ця своїй барниї Осисї, що я ученика свого навад заверпув, хоч 4 тисячі лопнуло, а тепер він у моїх руках пропаде, я його заїзжу. — А підем і я посмотрю на його, чи хороший жеребчик? — Ідуть до конюшні. А він як виїшли усі із

конюшні, давай бити ця об землю, обчухувати ця об стінки усіма силами; поки бивсь, поки ворнув в уздечки. І дивить ця, дїрка у горі, у конюшні; він перекинув ся кібчиком і подав ся собі на втікача у гору. А сей доходить з своєю баринею до конюшні і видить, що той вилетів із конюшні. Се, каже, мій ученик утік! — Зараз перекинув ся, кібцем більшим і у ход за тим кібцем. Як узав летіть, от, от наганяє; ну сей дивить ця, сили неа, як перекинаєть ця утицею, а той собі селезієм, та за тим таки у погоню; тут у утиці сили уже не став. Долітає до моря, як спустить ця, так як куля, та в воду бовть, а селезень і собі у воду, та за нею; як ударив ся утицею у воду, так став окунею, а Ох став шукою більшою: — Окунець, окунець повернись, ми поговоримо! — Говори, каже, я не глухий, я чую. — І поки плив, поки плив, поки доплив до пристани до гульбища царського на морі; там гуляла царівна із своїми служабками; він скочив собі на лавку і перстеном золотим перекинув ся. Царівна найшла той перстень і показує служабкам: Ось який я перстень найшла! — Приходить домої і хвалить ця своєму батьощі і матусьці, що ось я, найшла який перстень! — Посмотріли: Ну, заховай! — Вона заховала. Переночували, аж у дванадцятому, чи там у тринадцятому часу являєть ця папок до царя з чужої землі. Представляєть ця, щоб допустили його до царя, лично поговорить. Допустили. Приходить, віраствуєть ця: Віраствуйте, ваше царське величество. — Якої землі? — Оттакої землі. — За чим же ви до мене? цар питає. — По своєму нещастю являюсь я до вас. — Якое у вас там нещастя? — Я у царя, у такого то підданий; і поїхали ми морем і таю у вас гульбище вашоє, чи не знаю що, і там я перстень унустиив, що цар мені дав, так тепер я як не зискаю того перстена, так мені цар голову долой. Так, може, чи не чули, ваше царське величество, чи не найшов хто того перстена? Пожалійте мої душі, а я перейми дам скільки хоче, а то мене запакують! — Цар вислухав оце усе, що він розказував і говорить: Моя доч найшла оттой перстень, як ти розказуєш! — Прикажіть, ваше царське величество, своїй дочці, тай вернуть мені перстень, моїй душі пожаліють. — Призиває цар свою дочку у коннати. Уходить: Віраствуйте! — Віраствуйте! Се, доч, підданий такому то царю; цар дав йому сохраниць перстень, а він його потеряв. Оддай тому чоловікови перстень, а то йому голова долой через перстень. — Пішла, винесла перстень і каже: Смотриць, чи се він, чи ні? — Оце він, каже, самий! — Ну, оддай же, доч моя, каже цар, тому чоловікови. — Жалко і давати, каже царівна; ну хоч не з своїх рук! — Уаяла, так і трахне; він ударив ся і розсипав ся пшоном, а сей підданий, що стояв, перекинув ся півнем, та давай то пшоно їсти; клює, поскіпає, як бч швидче. Царівна оторопіла, стоїть; а цар

тож собі на стульци сидів і сидять, слова не вимовить, поторопів. Той півень їв, їв, окошко вибив і полетів, а царівна на одну пшонинку наступила башмачком і угрнула та пшонинка у підшовку, у башмачок. — Що се за диво, питає цар, із перстена пшоно стало, а з чоловіка півень, поїв пшоно, вибив окошко і полетів собі. Що се таке, доч моя? — Говорять, що є такі волошебники, так се який небуль волошебник із нас посміяв ся. Пішли у другу кімнату і своєму семейству і хвалять ця: Оттак і так случилось ся. — Ті дивують ця, що таке нашому батьощі і нашій царівні случилось ся. Пішла царівна у свою кімнату оддыхать і скинула башмачки і лігла на своїому ліжку; лежала довго, не довго, встає, обуває ті башмачки упяць, обернула підшовкою, коли на підшовці страшить пшovina, крунина; вона викудупала нігтик, вона покотилась до долу і упала і став зразу парень, такий парень, що ні здумать, ні згадать, разві у оцій казці сказать. — Садить ця, друг мій, на мойому ліжку, а я піду до батюшка! — Побігла і сказала, що ось якого Бог дав їй жениха. Усі прийшли, поздрастувались, поруквались, поцілувались і пожила з ним год невінчана, а тепер просят батюшку, щоб обвінчали; батюшко не хоче, що він бідний; за то у нас, каже царівна, багато усього, а мені Бог дав такого. — Цар одумав ся, поблагословив, обвінчали їх, сватбу одгуляли і живуть вони собі год іще. Старий уже не спосібний царювать, садовить його на своїм місті царем, уручив йому своє царство і присягло усе царство новому царю, і покорував ся він і тоді давай уже царювать у своїм царстві. І тоді пішов за своїм батьком і матерю і привіз у своє царство і каже: Я вам казав, не продавайте з уздечкою, а ви пожаждували на тисячу, да й продали; хорошо, що я вирвав ся, а то пропав був би зовсім. — Він мене так замотав, так за ту уздечку, що я не знав, що і казать, а то я-б не оддав. — На том оснуваніі вони остались і живуть, хліб жують, постолом добро возять.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. IV. Ст. 30 - 33. Ч. 6. — Grimm, Kinder- und Hausmärchen. Т. I. Ч. 68. Ст. 324—326. Т. III. Ст. 114—116. — Аванасевъ, Народ. русскія сказки. Москва, 1897. Т. II. Ст. 127—136. Ч. 140. — Národopisný Sborník, т. IV—V. Ст. 132. Ч. 6. — Надто: Materjaly do antrop. Т. II. 2. Ст. 112—114. — M. Federowski, Lud bialoruski. Т. I. Ст. 91—93. — Шейнъ, Матеріалы. Т. II. Ст. 57—60.

6. Козак Мамарига.

Козак Мамарига служив у мужиків 25 літ; не заслужив ні вола, ні копя; ні доброго слова. Тоді пішов у службу, служив цареві 25 літ;

не заслужив ні вола, ні коня, ні доброго слова і от царя. Прийшов тоді опять домою і пішов тоді у путь-дорогу, куди Бог дасть. Тепер як узав іти, іде тиждень або два, усе стовпвою дорогою. Зострічає його парнюга. — Здрастуйте, говорить, що ви єсть таке? — Я єсть, каже, козак Мамариґа; служив у мужиків 25 літ, не заслужив ні вола, ні коня, ні доброго слова. І царю 25 літ служив і не заслужив і у царя ні вола, ні коня, ні доброго слова. Тепер прийшов собі домою, та і пішов, куди Бог дасть. А ти, каже, що єсть таке? — Я, каже, у пана у такого то був за поваря, та ніс посуду большую дорожую, та сніткнувсь, упав, побив посуду, так на мене учерашній день поготовили много різок, щоби мене сікти, так я оце втік. Так прийми мене, брат козак Мамариґа, за меншого брата, буду тобі служити. — Побратались вони та ідуть собі. Так много, не много ішли вони, тижняку, чи більше; тепер зострічає їх третій, з батіжком. — Здрастуйте, говорить, брата. Що ви, каже, єсть за люде? — Сей каже: Я і єсть козак Мамариґа; а я, другий отповів, був у пана за поваря, та там як мене мали сікти, так я утік, а оце ми побратались. — Ну, каже, прийміть і мене за 3-го брата. — А ти, каже, що єсть за чоловік? — Я, каже, чувак був, гнав 12 возів чи з рибою, чи з сілю. Розбойники набігли, тай забрали у мене деньги і худобу мою, та з душею тільки я і убравсь, та от з цім батіжком. — Приняли, оце стали три брати і ідуть собі, дорогою стовпвою; де випросять собі хліба, тай ідуть. Теперечки дошли, що стоїть собі стовп і з дорозі нарізно. Подививсь козак Мамариґа і каже: Тут, братя мої, треба нам різнить ця. Тепер попрощась собі, котрий на котору хоще, туду ї ступайте, а мені яку покинете, така ї буде. — Теперички узались, розпрацались і пішли, той на ту дорогу, той на ту. Як узав козак Мамариґа ходить, ходив собі годів десятков. Ходив і убравсь собі у ліс. Ходив у лісу довго-недовго, находить собі хатку. Кинувсь до дверей, заперті двері: Отчиніть, каже. — А дві жєнщини сьміють ся, не отчиняють. Просивсь, просивсь, не отчиняють. Узав тоді двері, вистановив і уходить у хату: Здрастуйте! каже. Лежить чоловік на печі: Що ти такий за самоволець, що прийшов до мене, та двері вистановив? Вот я, говорить, як устану, та возьму мяло, то я як попомну тебе, щоби ти знав мене. Що ти є таке? — Я, говорить, єсть козак Мамариґа. — Е, говорить, прости брат, що я тебе поругав, ти мені єсть брат старший мене. — Який же, каже, ти мені брат? — А той, каже, що я от пана утік, а ти мене приняв за брата. Ну, тепер просить за стіл брата, садить його за стіл, їсти і пить братові дають. — Як же ти, брате, досі собі поміста не найшов? — А ні, говорить, не найшов і досі. — Ну попили, погуляли там собі. — Ось, каже, брате, у мене дві жінки, так бери, яку хочеш собі за жінку. —

Ні, каже, брате, благодарю, я не хочу. — Побув троє суток у того брата, одтихнув собі, тоді сказав: Прощай, брате, піду, куди Бог дасть. — Пішов от того брата у путь-дорогу, та іде собі, куди Бог дасть. Ішов він без міста днів 3 або 4 от того брата. Дивить ця — гонить пан хортами зайця і біжить той заяць дорогою прямо на його; він ударив палкою, тай вбив і сів таминьки коло його. Прибігли хорти, подивились і полягали коло його. Добігає пан. — Здрастуй, говорять, мужик! Тут заяця ти не видав? — Ні, каже, я вот заяця убив. — Каже: Що єсть ти таков? — Я, каже, єсть козак Мамариґа. — Е, говорять, брат, прости, може я тебе наругав як небудь. Схвачуєть ця з лошади, береть ця за руки і цілуєть ця. Ти, говорить, єсть мені брат старший мене. Помниш, як ви два брати ішли, а мене 3-го прийняли? — Так, помню, якже не поминить? — Ну прошу, брат, до мене у гости, я тепер живу хорошо! Садись, брат, на коня, на мого. — Ні, говорять, благодарю брат, за лошадь, бо я на лошади не умію їздить. — Ну, ідуть собі, побрались за руки, коня закинув пан собі на другу руку. Ідуть і розговорюють собі. — Що ти, брат козак Мамариґа і досі собі міста не найшов? Ось я уже 18 літ, як женив ся і живу тут. — Приїхали домої до того пана; уводить він його у свій дом. Вішли, позрастувував ся він. — То, говорить, жена моя, я знайшов свого брата у степу — у дорозі. — Тепер посадили, давай пить, гулять і не знають, де його і діть, такі раді вже вони йому. — Ну, тепер, присоглашає він брата свого Мамариґу на своє жительство і каже: Я тобі, брате, половину усього отдам. Тебе, брате, оженю; ось, каже, хоч у оціх комнатах будеш, або вистроїм тобі, або мені. — Ні, благодарю, брате, за твоє слово. Слава Богу, що ти собі нажив, а я собі, що наживу, то мов буде. — Побув він цілий місяць у сього брата, погостював. — Ну, тепер, каже, брат, краще піду собі, куди Бог дасть. — Ну, брат і плакав і уговоряв, що брате, оставай ся тут. — Каже: Благодарю, не хочу. — Може, каже, брат, дасть тобі лошадь хорошу на дорогу? — Благодарю, каже, за лошадь. — Тепер дав він йому сот чи дві, чи три, на дорогу. Попращались, пішов собі у путь-дорогу опять. — Ішов опять довго-не-довго, дивить ця, аж 3 чоловіка беть ся на могилі. Він тоді навпростець швидче туди. Здрастуйте, господа, та за що ви бетьсь? — Каже: За свою батьківщину. Нас три брати єсть. — Якаж у вас батьківщина? — Оце у нас конь Гивер, та торба — волосяна, така, що дає їсти і пить, та чоботи такі, що поверх води ходять. Оце тільки у нас і батьківщини. Так отой каже, що я вольму те, а отой каже, що я вольму те, то ми і бемось за те. — А ти, каже, що єсть за земляк? — Я, каже, єсть козак Мамариґа. — Ну, розділи, каже, брате коваче Мамариґа, нашою батьківщиною. — Я, каже, братя, вас розділю;

ніхто чище вас не розділить, як я. Согласні ви на се, що я вам буду говорити? — Согласні, кажуть вони, аби ти козак Мамариґа нас розділив. — Ну, каже, я буду вам, братя, говорити. Ступайте, каже собі за півтори гони от мене і тоді я махну і біжить усі разом; хто по переду прибіжить, яка любимая твоя штука, ту й бери, а котрий вторий прибіжить, той бере собі тож любиму штуку, а задньому те, що останеть ця. — Вони пішли собі за півтори гони, тоді він махнув. Конь Гивер у їх стоїть осідланий, готовий. Тепер він забирає собі торбу волосянку через плече, сапоги обув, тоді у стремено ножку і сідає собі на коня, на Гиверя. — Ей, каже конь Гивер, як пане, тебе нести, чи поверх дерева, чи у плін дерева, чи поверх комишу? — Неси, говорить, мене у плін дерева. — Братя біжать назад, увиділи, що він подав ся, а вони підняли руки у гору. А він і крикнув ще: Чище, як я, ніхто вас не розділить. — Він поїхав, а вони почухали собі голови, та і пішли собі домою. Як узяв їхать козак Мамариґа цією лошадою, так собі їхали поки потомились; тоді стали, собі палатки розбили. Торбочку-волосянку тоді він розшморгує. — Торбочко-волосяночко, дай їсти і пити. — Тут де узяв ся стіл: наїдки, напитки равні і йому і лошаді. Наїлись, напились. — Торбочко уберись! — Воно убралось знов у торбу: нема того нічого. — Ну тепер, хазаїн, лошадь пята, куди будем їхать? — Каже: Я й сам не знаю. Ось як я пішов із свого міста, так хожу більше 20 літ. — Кудаж, каже, ви думаете? — Та, каже, я не знаю сам; куди Бог проіведе. — Ну, лошадь каже, поїдьмо у чужу землю. Там отдає король свою доч заміж. Там у його стоїть дуб у дворці; хто може його зрубать, за того отдає доч свою і царство отписує. Можете, каже лошадь, той дуб зрубать? — Ну, каже, зрубасм, не зрубасм, а попробуєм. — Ну, тепер і поїхали туди. Їхали суток там трое, чи там четверо, підїзжають у ліс, через ліс переїзжають. Чують, що у лісу то рубають, то пилють, гешблюють; смотрить — не видать ніде людей. Потихоньку ще ближе, устав з лошаді, веде її у руках, прислухаєть ця поближе; дивить ця, аж на дубі торба висить дротянка. Він ухватив орапник у руки, як лясне, так луна пішла по усьому лісу і крикнув тоді: У торбу убірайтесь собі! — Тоді бряжчить усе, да все у торбинку убираеть ця. Убралось; уже не чуть того нічого. Лізе тоді на дуба, підхвачує тую торбинку у свої руки, сідає на лошадь і гайда. Прибігає у тую землю, до того короля і оповіщаєть ця, що приїхав з такої землі. Потребував король його у свій дом. — Ну, за чим, господи, ти забив ся у мою землю? — Ви ваше сіятельство, свою доч отдаєте за між за того, хто може зрубать дуба вашого. — То вірно, говорить, так; аби ти зрубав, то ти мені зятко будеш; тільки щоби зрубав і коріня

з його повитягав, поколов, склав і спалив. Сжели не зробиш того, що я говорю, то бачиш там чоловічі голови, то там і твоя голова буде. — Дав він йому випити, закусити. — Ну, ступай тепер, заступай у роботу. Ось там дуб стоїть, от крильця недалеко, так іди, зрубай його. — Як пішов до того дуба, розшморгує торбу — дротянку. — Ну, ступайте, говорять, робята у отот дуб у середку і рубайте його там при низу. — Убралось усьо у дуба, так що і не видать. Він собі ліг і оддыхає. Довго-не-довго, а його кличуть обідать. Він взяв, пішов. — Ви, робята, немножко отдохніте, поки я покушаю. — Пішов він кушать, а робята оддыхають. Вийшла королівна, смотрить на того дуба, чи він много його врубав, коли він і не трогав його. Підходить до батьюшки і каже: Се який ледар до нас прибув. Ось, каже, інші хоч почнуть, а сей не почав і досі. — Ну, каже, то нічого, його голова буде там, де й тих. — Покушавши, сей знов приходить до дуба. — Що, робята, говорять, отдохнули? — Отдохнули, господин хазяїн. — Ну, беріть ця, робята, опять за роботу. — Узались за роботу опять. Тут довго-не-довго через час-міста, дуб брязнув об землю, аж земля здвигнулась і каміне забряцали. Вибігає король на крильцо, коли лежить дуб долі. Ей, доч моя, виходь сюди; се, говорить, найшов ся молодець, дуба звалити. — Підіть, його повіть у комнату мою, та дайте покушать. — Приходить він. — Ну, говорить, ти молодець козак Мамариґа: може будеш моїм зятьком. То я голов більше сотні на дубах положив за того дуба. — Прошанував його, дав йому стакан водки, балакав з їм, усьо хорошо. Покушавши пішов знов козак Мамариґа до своєї роботи. — Ну, робята, отдохнули? говорить він, на свій струмент. — Уже отдохнули. — Ну старайтесь, робята, щоб сегодня його скласти, бо уже не рано і щоб спалить і розвіять попіл по вітру. — Ухватились за роботу робята опять. Через час-міста склали усе у кучу у вишки як дзвіниця і підпалили і згоріло чисто, тоді і попіл розвіяли. — Ну, тепер робята, збирайтесь у своє місто, у торбину дротяну. — Собрались вони у місто, взяв він, зашморгнув. Посмотрює король та королівна. Се, кажуть, не в простих, що такий узав ся! — Ну, ще сонечко не зайшло. Пішов козак Мамариґа на базар, купив собі скрипочку, орішків, пів кварти лютого спірту, поскладав собі в торбинку, приходить к королю з ба-варя. Вечер. Дайте, каже король, перекусить йому де-чого. — Дали йому. Він перекусив. Загадав він своїм жандарам: Укиньте його у комнату до ведмедя, то той його, каже, оженить. — Узали його, ухватили його силою і убросили туди у комнату до ведмедя і заперли його там. Уйшов він до ведмедя і здраствуєть ця: Здрастуй, говорить, ведмідь. — Той кивнув головою. Прохожує собі козак Мамариґа по хаті туди-сюди; винімає свою скрипочку із торбочки, торбочку волосянку звімає

з своїх плечей: Торбочко волосяна, дай мнї їсть і пить! — Тут де взяв ся стіл, набрав ся всякими наїдками і напїтками. Сїв, кушає. — Прошу, говорять, ведмідь, кушай до мене їдїте. — Приступив ведмідь блище до його стола. — Ну, каже, що ти єсть такоє? Я стїльки тут людей поїв, ну такого не видїв, щоб поставив на стіл наїдки і напїтки, що і у короля таких нема. Ну дає, ведмідь собі бере, кушає. Наливає того спірту у румочку, козак Мамариґа, здоровкаєть ця до ведмедя, пє. — Що то, говорять, ви пєте такоє? — Се, каже, водка така хороша. — Дячого, каже, ви її пєте? — То, каже, для сьмілости ми пємо водку. — А дайте і мнї, я попробую. — Налив він стакан йому. Розаявив він рот, узяв, висипав йому у рот. Закусив. — Ну, каже, не розібрав, дайте ще другу. — Наливає він другу, він випиває. — Випив, закусив. — Тепер козак Мамариґа бере свою скрипочку, давай грать. Пішов ведмідь танцювать. — Ще буде стаканчик, випийте і сей для сьмілости. — Дав, він випив і той. Тай пішов танцювать. — Ну, козак Мамариґа, колиб ти ввучив мене так грать, як сам граєш. — Я, каже, могу ввучить сейчас, аби охота. — Ну, то моя охота, ввучи, пожалуйста. — Прошморгує він свою дротянку-торбу, витягає клиня залїзні і молот, а у комнатї лежить половина дуба товстого. Він узяв, клинями набив, розколов той дуб хорошевько. — Ну, стромляй, каже, сюди лапи, я буду тобі виправлять, щоб ти перебирав хорошо, так як я. — Давай він устромлять у колїващину свої лапи; а він каже: Іще далї стромляй, глибше стромляй, покудова, що дальше нїгде стромлять. — Узяв він тогди, клиня повибивав і аступив ся той дуб, а ведмідь крутить задом і каже: Випусти мене, козак Мамариґа, уже ти менї виправляв руки. — Ні, каже, ще не пора тебе випускати. Вот я, говорять, стїл уберу, та тогди покажу! Торбочко-волосяна уберись, каже. Торба убралась. Повїсив він торбочку, винїма орацник дротяний і давай тодї ведмедя з заду почашать. — Ей, каже, козак Мамариґа, пусти, за що ти мене бєш? — А ти, каже нашого брата уже много поїв. Як я тебе нагодую, ти бїльше не схочеш нас їсти! — Тодї став його кнутом гостить із заду так, що шерсть летить тїльки. Він реве, та просить ця, а той гостить. Ну, бив, бив, утомивсь, лїг отдохнуть. Отдохнув; опять за свою роботу, опять бє. На половинї ведмедя з обох боків вибив йому шерсть всю чисто. Лїг, заснув, козак Мамариґа. Тепер сьвіт, розвидїлось. — Підїть, посилає король, викиньте костї козака Мамариґи. — Підходять до окошка, окошко перегороджено залїзом, смотрять у окошко; увидїв ведмідь їх, що прийшли. Вони обивають ця до ведмедя. — Мовчїть, каже ведмідь, мовчїть, бо пан шїй спить; бо як устане, то буде упять бить. — Вони услїшали, назад пішли. Говорять: Щось обиваєть ця ведмідь, должно буть козак Мамариґа живий. —

Ні, не може бути, а підіть, узнайте. — Пішло їх чоловіка 4, чи що. Підходять до дверей, отпирають двері. Отчинили, коли ведмідь у дубові стремить. Каже: Мовчіть, бо пан мій спить; ступайте собі, бо як устане то буде бить. — Підходять вони до короля, кажуть: Козак Мамариґа спить, а ведмідь у дубові стремить. — Ні, говорить, я не повірю. Хтоб його у той дуб засадив? Ну, підеже тепер. — Узав собі чоловіка із шість і пішов. Підходять, а той собі спить, а ведмідь у дубові стремить і шерсть лежить ведмедеві по коліна, а він у дубі стремить. Увійшли; встає козак Мамариґа. Що, каже, куди ви мене, господи, заперли на ноч? Щоб ведмідь мене з'їв? Вот я його погодував, він більше не схоже нашого брата їсти. — Ну, козак Мамариґа, випусти, пожалуйста ведмеда із того дуба. — Можна, каже; по вашому слову я могу випустить. Виннає клинґа із торбочки і молот, поставляє у ровколину, ровводить дуба опять. — Ну, видергувай тепер лапи! — Узав він, повиягав. Повкидав він свій струмент у торбу упять. — Ну, тепер, підеж, козак Мамариґа, тепер ти будеш мні зятьком; такого нема і у сьвітї, як ти. — Приводить його у дом, угощає його. — Ну доч моя, то твій муж, а мій зять; коли він з ведмедем переночував, то ділять уже нічого. — Сей час убрали козака Мамариґу у одџу, у саму перву, до сьвященника вінчать. Обвінчали їх. Сватьбу давай гулять. Сватьбу отгуляли. Дав їм комнату: От тут собі живіте, у тій комнатї! Отписує козакові Мамариґї половину царства. Козак Мамариґа каже: Я не хочу половини царства; у вас царство малое, отпишіть мені усе царство, так я і согласен, а половини я не хочу. — Ні, каже, я усього не отдам; як умру, то тоді буде твоє усьо, а тепер твоя половина і моя половина. — Ні, говорить, половини я не хочу. — Не хоч, не хоч, то твоя воля, а я другої половини не отдам, поки не умру. — Виводить козак Мамариґа із конюшні свого коня Гивера, бере жену за руку: Пращайте, говорить, когда не хочете отписовать усього царства, так я поїду у своє царство з женою. — Сїдає на коня і жену сажает. — Ей, пане мій милий, як тебе нести, чи влїн дерева (повторене). — Неси поверх дерева. — Понїс кінґ-Гивер, тільки кура схватилась. Несеть його суток двоє, на Чорное море звіс. Моря більше ніж землі. Скілько не їде, все море чорное. Найшов камень серед моря. Остановив ся на тому каменї отдыхать. Став отдыхать на тому каменї, розбив собі палатку і здіймає торбу-волосянку із плечей, із своїх: Торбо-волосяна, дай нам їсти і пить. — Тут стїд сейчас де взяв ся; наїдки, напїтки на столї, що королївна-другївна і не видала і у свого отця таких наїдків і напїтків. Наїлись, напїлись. — Торбо-волосяна уберись. — Торба убралась, не стало нічого, всьо у торбочку убралось. Зашморгнув. Тепер собі отдыхают на каменї. — Положіте менї голову на

коліна, то я подивлюсь, чи є що! — Положив він голову на коліна, давай вона шукать у голові. Довго-не-довго вона довбалась у його у голові, покудова він заснув. Заснув хорошо, міцно. Давай вона платє витягать і назад собі отсовувать ця. Висунулась, а він лежить собі, спить. Вона у стремено ногу. Ковь-Гивер питає: — Судариня, куди тебе нести? — Неси, мене, каже, до мого отця. — І забрала вона ті горбочки, і волосянку і дротянку. Поїє її кінь до батька. Виславсь козак Мамариґа, устає, нема ні лошади, ні жени. — Е, козак Мамариґа, вон когдa говорять, пропав. — Пішов по камени туди-сюди. Дивить ця, лежать сапоги. Е, слава Богу, ще козак Мамариґа не загине. — Убуває чоботи; пішов собі поверх води. Перейшов море. Пройшов суходолом одні гони. Стоїть куц вишневий із ягодьми. Вириває ягодку, кидає в рот; становить ця у його рог у боці. Вириває другу, кидає у рот, стало два роги. Е, пропав козак Мамариґа, роги по аршину, по крамарському, як я буду жить? Полно їх, скілько я їх буду кушать, то всьо будуть роги по мені. — Пішов от тих вишень шагів десять. Другий куцик стоїть ягод. — А дай, каже, вирвать і сю попробувать, що, каже, буде. Вирвав і з'їв і спав рог один. Другу вкида в рот ягоду і спав і той. Ну слава Богу, тепер козак Мамариґа вольний. Нарву я сіх у платочок, вернусь, та нарву і тих. Нарвав і тих і тих по платочку і тепер двинув у те царство, де його жена. Підходить туди до крильця, до огорода. Гука: по ягоди. — Піди, на служанку каже, що воно за ягоди. — Та приходять: Здрастуйте! — Здрастуй. — Які ягоди, звідки, каже, чи сьвіжі? — Ні, каже, сьвіжі; у нас хороші ягоди. — Як у вас рано поспівають! У нас цьвітуть, а у вас уже і готові. Дорогі, каже, ягоди? — Хороші, так дорогі. — По чому? — По рублю сребра ягодка, каже. — Пішла вона, отказала королівні. Се каже, от такі ягідки. — Отчитала вона рублів пів-сотні: На каже, возьми, отнеси. — Пришла вона, отдала деньги, він дав ягоди на счет. Приносить ягодки вона назад. Бере королівна-другівна ягодки, укладає у рот, становить ця у її 3 роги, два по боках, а третій на животі. Сострахнулась вона. — Що се таке? — Дай во ще укинуть у рот. Укипула ще штуки три, ще стало три роги. Ну, і смаковиті такі ягоди, що не могла удержать ця. Надо їсти і поки їла, поки штук сорок із'їла. І стали по їй, по усій роги. Сорок як із'їла і сорок рогів стало по їй, по усій. І так вона на тих рогах і висить. Тут сейчас до короля: Ідїть, що там сталось з баршинею? — Убігає король, сострахнув ся. — Що се таке? Що ти їла? — Каже: Кушила ягідок, носив якийсь то мужик, там попоїла, — оце стало по мені. — Біжіть! — посилає солдат, хто носить ягоди, сюда його тащить! — Шукали, шукали, нікого не нашли з ягідьми. Так і сидить королівна на рогах. Давай король отписувать у чужі царства, щоб були

такі докторі і лікарі, щоб оті роги зогнать. Поз'їдались із чужих царств і із свого царства докторі і лікарі. Посмотріли, посмотріли, нічого не зділають, не спадають; чим там не мазали, однаково. Роз'їхалось те усе опять по своїм містам, а чоловік ходить по базарю і каже: Я могу ті роги ізогнать королівні без віля. — Тут дали знать королю сейчас же. — Де він єсть той молодець, предстайте його у мій дом. — Узяли, представили його королю. — Можеш ти ізогнать роги без віля у нові дочки? — Могу. — Вот отписую тобі царство і ось твоя жена. — Вивезіть мені возів із два трісок на площадь. І виїадіть усі городяне за 25 верст от города. Буду такі лікарства розпускать, що як зайде, то умре народ увесь. Витащіть її у сад до тої купи дров. — Витаскали вони її до дров, а тогди вони убрались усі. Узяв він дрова, запалив, три бичі вирубав дубових, запарив, бере тоді бичі і потягає між рогами. Вона кричить. Се, каже, бє тебе козак Мамариґа, твій муж. Де ти мого коня Гивера діла? — Той кінь живий, на станку; не муч мене. — А торба волосянка, та дротянка де? — То у батьюшки все поховане. Буде тобі перед лице усе, тільки мене не муч. — Більше мене не будеш кидать? — Не буду до віку вічного. — Ну тогди він бере ягідку, роздавлєє її у рот і спадає рог; підіймає вона тоді голову више, а то він її бичами зовсім уничтожив. Укидає знову її ягод дві, три у рот. Поїла, ще три роги остало. Осильніла вона ще. Тогди ще дає їй, ще побільше. Ті роги на ній осипають ця. Із'їла штук сорок ягід; поосипались роги; стала королева дочка така, як і була. — Ну, смотри, щоб ти знала як за-між іти. — Пішли у кімнати, там найшли, що пить, що їсти. Попили, поїли. Через час міста біжать городяне у город. Прибігає король у кімнати, зустріча його доч. — Слава Богу, слава Богу! — що Господь пустив тебе на сей сьвіт. Ну, теперички, давай пирувать, пить — гулять. — З якої ти землі, хто ти єсть? — питає король того, що зігнав роги. — Я, говорить, єсть козак Мамариґа, ваш зять первий; мені вінчать ця не надо, я уже вінчаний. — Так то ти? — Я, говорить. — Ну, тепер отписую тобі усьо царство. На том основанії і царствує козак Мамариґа у тім царстві. Він починає жену, а жена його і живуть у тім царстві.

Паралелі: Пор. статью Г. Потанина: „Св. Касьянъ и сказка о большой царицѣ“, друковану первісно в „Этн. Обзор.“ і видану окремо, де ся казка надрукована в цілости. Там указана й відповідна література до неї. — Ся казка зложена з мотивів, що оброблені також окремо в казках, які становлять для себе цілість. Мотив про чудесні прелмети пор. Етногр. Збірник, т. IV. Ст. 81—96. Ч. 14—16. — Národopisný Sborník, T. IV—V. Ст. 134. — Grimm, Kinder -u. Hausmärchen. T. I. Ст. 167—178 і 246—252. T. III. Ст. 65—66 і 88—92.

— Аванасьєвъ, Нар. рус. сказки. Москва. 1897. Т. I. Ст. 304—313. Ч. 108—109. — Мотив про настанє і ліченє рогів пор. Аванасьєвъ, Нар. рус. сказки. Т. I. Ст. 328—333. Ч. 113. — Grimm, Kind. u. Hausmärchen. Ст. 122, 193 і 203. — Мотив про те, як медведя (або вовка) вчать грати, не виступає звичайно окремо. —

7. Золота гора.

Було два брати купці. На усьо царство вони багаті сильно. Мали вони по 12 кораблів з матросами і ходили у чужу землю за красивими товарами. Літ 20 ходили вони усе по чужих землях. Сегодня помолєбствували, завтра виходять; приходить менший до старшого, старший брат заболів сильно. — Я, каже, не можусь, я може і помру. — Пожреш, не пожреш, а надо їхать, усе готово. Дай мені Іванька свого, хоч для охвітності мені буде. — Убірай ся, Іванька, ти ще не був, так із дядею поїдеш. Дивись на дядю, приучай ся хазяїнувать, щоб не бути тобі дураком. — Іванька вибрав ся з дядею і поїхали вони у путь-дорогу морем, кораблем. Їхали місяці три, а на пятім місяці доїхали до міста, до пристані; обявили ціну на пшеницю і на льона і забрав купець один пшеницю і льон. Получив він деньги і свої і племенникові. Тепер підходять у гамазин, торгують красний товар, того часть, другого часть. Понавімав звощиків, воять вони з матросами товар у кораблі. Суток за трое понавовили, понакладували у кораблі, як слїдує быть. Як бувало з братом їдять, то найменше за місяць, за півтора накладували, а тепер за трое суток. Оце і каже дядько племеннику: — Що се за знак, що я їздав з моїм братом, а твоїм батюшкою, так ми місяць товар розпродували, а тепер за шестеро суток і спродались і накупили і зложили. Чи воно ти щасливий, чи то нам Бог дав, що так попалось хорошо? — Навяв сьвященника, помолєбствували, у путь-дорогу одряжають ця. Винїмає гамап і дає 300 карбованців своєму племеннику. — Піди, купи собі значок такий, який там любийий, щоб знали у нашому царстві, який то купечеський син молодець! — Побіг він красною улицею верству-міста, там п'ятьетажні доми стоять хороші і лісниця з долу аж у гору; там грають дами у гітари, у гармонії, у ладоні плещуть: — Сюда, госнода купці! — Він і біжить, смотрить на лісницю і поскакав туди. Поздраствував ся, поручкав ся там з усіма. — То господин купчик, як би нам познакомить ця! Садїть ця, випємо винця стаканчик. — Садовлять його за стіл; він сідає. Наливає, він пє. — Випивайте для сьмілости весь. — Він випив увесь. Через мінуту міста із стульци унав. Вони сейчас із кармана деньги узали, виняли, його у попонку

у кіньську обгорнули, винесли за город у провалє, де гній возять і вивертають, туди бросили і пішли собі. Дядя дожидає племенника, вот уже і часи пройшли, пора і одряжать ця, а племенника нема. Ще часів три підождав. Проснав ся Іванька у тому гною, встав, штани обтер і гайда до дяді пошвидче. Прибігає. — Де ти, Іванька, був, довго так забаривсь? Ось ти і молодець і не хорошо іздїлав, що довго був. — Дядя, говорить, я виторгував таку штуку, що у нашому царстві нема. Триста рублів дав завдатку, а ще дядя дайте 500 рублів. — Винїмає дядя, дає: — Тіки не барись. — Ні, каже, не буду; то поки сторгував, а тепер сторговано; деньги оддам і зараз вольму і прийду. — Узав деньги, біжить тією самою улицею, що і тоді біг. На тих п'ять-етажних домах тоді були ігрища, а тепер ще чище; гукають: Сюди, сюди, купчики! І в долоні плещуть. Він добіга і поскакав як зайчик у гору по лісницї. — Добіг, позраствував ся, поручкав ся до усіх. Просять: Садїть ця, господин купчик, за стіл до нас. — Сїв; підносять йому стаканчик вонця. — Випийте, господин купчик, для сьмілості; може попляшете або що? — Через мїнуту — міста із стульчика упав на вожлю. Витацїли у його деньги, завернули у попонку і викинули у провалє, у гній. Дядя жде, жде: перейшли уже часи, не має Іванька. Посилав прикащиків, не найшли. П'ять часів ще підождав, над вечори діло. Перехрестив ся, одрядив ся у путь-дорогу. Іванька проснав ся, встав, пробрав ся, побіг, коли нема, уже дядя убрав ся. Почухавсь Іванька за голову собі, вернув ся у город і ходить собі по городу; у його нема і одної копійки денег. Походив суток трое, голоден ходить; він походив, да свою одежу продав і купив собі одежу старийську драну і натяг на себе. Теперички ходить по городу і зустрічає ця із купцем і вдряствує ця. Дивить ця купець, лице на йому хороше, а одежа плохая. — Чи ти не паняв ся б до мене на год у робочї? — Яка у вас робота? Коли легкая, то наймуь, а коли тяжка, то я не умію робить. — У мене робота, говорить, легкая; тільки пить, та гулять, та як умієш, танцювать. У мене три баринї в, дочки; так я прийду домої, поубирають ся вони, виведу їх, вибирай, яка тобі любима. Живи з нею, як із женою, цілий год. Комнати тобі одведєть ця, і наїдок і напїток. Проживеш год, а менї трое суток пороботаш, що я загадаю. — Ну, що, господин купець, ви менї за год посуляєте? — У мене ціна постійна, я наїмаю що-года: 300 рублів і тобі, Іванька. — Договорили: Садись на коляску, Іванька! — Сїли на коляску, поїхали домої. Купець ускакує у дом: — Убирайтесь, дочерї, у хороше платя. — Поубирались, вийшли. — Ну, вибирай, Іванька, яка тобі любима! — Узав він з правого боку большую, хорошую. Дві були больших, а третя маленькая, карличка. Узяла вона повела у свою комнату

Іваньку, найшла найдків напиків, напивсь, найвь Іванька хорошо. Цілий год живе із тією баришнею, гуляють, плясують, у гітари грають. Проїшов год, загадує купець. Завтрашний день тобі, Іванька, у роботу вступать. Щоб ти на сьвітані лошаді запріг у повозки і тоді мене збудив. — Рад старать ся, господин купець; то усьо сповнено буде діло. — Як він до 12 часов пив, гуляв, то і запопив те, що хазяїн говорив; заснув тай байдуже. Хазяїн устав, повозки поназав, лошаді понапував, пенагодував, позапрягав, тоді до оконка стучить, Іваньку будить. — Ех, хазяїн, як я опоздав! — Нічого, говорять, убирай ся, та садись, уже готово. — Вийшов Іванька, убрав ся: Де мені хазяїн, на якій повозці сидіть? — Садись, говорять, Іванька, на задній. — Сіли тоді і поїхали. — Як узяли їхать, одні сутки і другії і лошадей не випрягають. — Чи ще, господин купець, далеко їхать? — Ні уже, Іванька, не далеко. — Як узяли їхать, на третії сутки доїжають до моря, аж сяє золота гора. — Що се сяє? Іванька спрашує. — Се золота гора, Іванька, ми їдемо за золотом. — Доїхали до моря, стали, лошаді повипрягали, поставляли до повозок, понасипали овса, лошади, їдять лошаді. Хазяїн ростиляє киливинку коло воза: Садись, Іванька, будемо кушать. — Тут найдки, напикки; сіли кушать. Отчиняє ящикок хазяїн; виїмає два каламарчики водки, здорюкаєть ця до Іванька, випив хазяїн каламарчик і Іваньці підносить, випив і Іванька. Через мінуту Іванька на бік ліг; тоді хазяїн сей-час устає, коня убив, із середини усьо вибросив і кожу зняв, а Іваньку у ту кожу угорнув і затаг туда його і положив тудиж залізну лопатку, мітолку, тоді під віз ліг у холодок і посмотрює на його коня. Через час — міста приїтає тиця большна з залізним носом, з кігтями із большими, ухонила ту коняку і потягла на гору, на золоту; і там обїла його чисто, остались тільки самі ребра і полетіла. Іванька проспав ся, у ребрах у кінських щокотить, не витягнеть ця ніяк; гукає: — Куди ти оце, хазяїн, мене затаг? — Обязваєть ця хазяїн: Не бій ся, там єсть лопатка залізна, так ти копай золото, та горни сюди; я з повозкою підїду, а ти всіма силами горни; як нагорнеш усі три повозки, я скажу, де уставать; уставнеш, підем домой. — Сей час хазяїн запрягає чалого жеребця у повозку, сіда і поганя до могили морем. Підїздить і закотив повозку і каже: Іванька, старай ся, горни. — Іванька стараєть ця, горне лопатою прямо у повозку золото і драгоцінні камені. Нагорнули повозку золота, хазяїн узяв, обложив усьо хорошо і виїхав повозкою; тоді випріг і у другу повозку запріг; упать поїхав; Іванька нагорнув упать і сю повозку; виїхав і сією повозкою, тоді запріг третю повозку, підїхав з третьою повозкою; нагорнув Іванька і третю, виїхав хазяїн і третю. Тоді хазяїн коня чалого не випряга і запрягає ті коні у повозки.

Іванька гукає: Куди мені вставать, так і я поїду. — Хазаїн відповідає: Там вас много дураків пропало, так і ти пропадеш. Ось прилетить та тиця, що жеребця з'їла, то і тебе, Іванька, з'їсть. — І поїхав собі. Іванька плаче, журить ця; кругом могили море вкелотить, так що не можна вибresti. Часов два клопотав ся, журився, а потім укутав голову у кобилячу кожу, та коло шиї завязав руки кріпко дуже, та тоді узяв, перехрестивсь, тай покотив ся із могили прямо в море. За одну мінуту Іваньку вода як хватила, так понесла верстов 15. Рибакі закинули невід, тягнуть; і вігнала вода того Іваньку у невід як раз. Як узяли тягти, як узяли тягти, не можуть витягти — тяжке; знов як узяли тягти, як узяли тягти, витягли на берег. Витягли на берег, давай хрестить ця: — Се ми витягли сатану — чи що? Отступають ся назад, а він почув християнський глас і каже: Не бійтесь, се не сатана, а християнин; се завязано, розв'яжіть мене, або розріжте. — Вони вняли ножик, розрізали, отгорнули, коли парень, молодий, хороший. Подякував він, каже: — Спасибі вам, що ви мене вицупили, покорно благодарю вас за ваші труди. — І дав він їм по драгоцінному каменю. Подякувавши і пішов собі. Ішов він у тому самому царстві днів два і прийшов у той самий город, де і був. Одежу, що на йому була, оддав старцеві, а старческику на себе надів і пішов у город і ходить по базарю. У його були волоси хороші, а то тепер узяв — обстриг чисто, тоді ходить собі по базарю; коли отой купець самий, що він у його був, ходить і наймає робочого. Здрастуй, говорить! — Здрастуй. — Якого ти царства? — Оттакого, оттакого, говорить, я царства. — Як тебе звуть? — Каже: Я Гриша. — Не наймеш ся ти до мене? (Повторене)... Узяв, став. Поїхали, сіли у коляску (повторене). Гриша узяв карличку. Повела його у кімнати, убрала у одежу. Покушали, погуляли. Пють, гуляють цілий год. Доходить год, вона й каже: Ей, Гриша, пропадеш. — Через віщо? — Вона і каже: Там вас много пропало і ти пропадеш. — Пожалуйста, постарай ся, Дунька, щоб я не пропав. — Мені жалко тебе, жалко і отця; коли ти не пропадеш — отець пропаде. — Отець твій нажив ся добре, нас душ 20 запакував. — А возьмеш мене за жену? — Возьму, каже. — Пішла вона на базар, купила 2 каламарчики водки, булки, закуски. Поставила усе у ящик і сказала: — Смотри, щоб знав, щоб із сього пив, а сього батькові даси. — Він бере четвертого жеребця, негодящого; так як прийдете, так ти того жеребця убий і в середини усьо витаскай і затягни його у середину; так тиця прилетить, понесе його на могилу і там з'їсть. — Доходить год; у вечері хазаїн загадує: — Ну, завтра тобі у роботу вступать. — Хорошо, говорить, могу старать ця. — Ото тобі, Гриша, родина (повторене). Гриші повно гулять, а усе, що хазаїн загадав, усе

поповнив і у тім часу, як хазяїн загадав, будить хазяїна. Хазяїн схвачуєть ся, уживаєть ся. — Ну, Гриша, молодець; скільки я не держав робочих, так не було молодця такого, як ти; вот 300 рублів жадования я ще прибавляю. — Дайте мені їх на руки. — Він узяв, оддав їх йому на руку. Сідають на повозки. — Сідай, Гриша, на передню, а я на задню. — Ні, хазяїн, я у вас служу, так я буду не на переді, а по заді; може де ви заснете, так я буду управлять кіньми; на те я ваш робочий. — Вот молодець, Гриша, такого молодця я й не находив. Вот тобі ще 300 рублів. — Пожалуйте мені їх на руки. — Він оддав йому 300 р. Сіли тоді і поїхали. Гриша на заді, хазяїн на переді. Їдуть одні сутки і другі. Питає Гриша: Чи ще далеко їхать? — Ні, уже, Гриша, не далеко. — Доїзжають до чорного моря. — То що хазяїн? — То золота могила, там золото і драгоцінний камінь. — Чи не можно нам його достать? — Нам не можно його достать, каже хазяїн. — Доїхали до моря, до чорного; випрягли: Хазяїн до ящичка, шукає кушать. Гриша увидів і питає: Що ви шукаєте? — Кушать хочу. — Е, за чим то? Я у вас жив год цілий, пив, гуляв; благодарю покорно. Оце ваша доч наготовила мені кушане. Бере ящичок, простляе килиночку. Винімає каламарчики, дає хазяїну каламарчик. — Ший. — Гриша собі узяв, випив. — Дає другий хазяїнові. Узяв хазяїн, випив той каламарчик, кришку хліба у рот укинув; через мінуту хазяїн на бік упав. Гриша устає, того поганого жеребця убив, кожу ізняв, із середини викидав, угорнув хазяїна у кожу у кінську і втяг у тулубище у кінське і тоді ліг у холодку і посмотрює. Прилітає тиця (повторене). — Виспав ся хазяїн, цокотить у ребрах у кінських. Е, говорить, Гриша, куди ти мене затаскав аж на могилу, що я ніяк не видіву із ребер із тих? — Я, каже, не Гриша, а Іванька, той що прошлий год у вас був, так я знаю, куди вставать із могили і виходить морем на сухе. Там хазяїн, залізна лопатка; я під'їду чалим жеребцем, згоріть мені золото, сребро і драгоцінні камені, тоді я скажу куди вставать. — Запряга чалого жеребця у повозку, під'їзжає і каже: Беріть, хазяїн, да побольше драгоцінного каменю. — Давай хазяїн старать ся, давай горнуть. Нагорнув він оцю повозку, виїхав (Повторене). — Запряга коней. Хазяїн пита: Куди мені вставать? — Ось я скажу, як позапрягаю жеребці. — Позапрягав, рушає їхать, а хазяїн питає: Куди мені вставать? — Ти казав, що нас много дураків пропало, пропадай же тепер за нас сам один! — Поїхав собі. Як узяв їхать, як узяв їхать, як узяв їхать, доїздять до города і дума: де я діну таку дорогу вещь? Я не сього царства, у мене тут нема причалу ніякого. — Верств зо 20 не доїхав до города, звернув у бік, там була друга стовпова дорога із другого города; дорогу минув, а там за верству міста ліс, провалє.

Узяв він, доїхав до того провалля, повозки поперевертав у провалє, у одно місто, полїв туди, поодгортав до одної купи, буряна понакидав, землі, допхувів зверху, щоб не видно, як сяє. У кармані яких небудь мільйонів 15 узяв собі, тоді сїв на повозки і поїхав у той город у саний. Приїхав у город, лошаді в повозках попродав, купечеську одєжу собі купив і похожав по городу і розмивля своєю головою: Як би мені усе оце золото і драгоцінні камені у своє царство переставить? Думає, так ніяк не видува. Ходив, ходив, зайшов у кабак. У кабаці салдат старий, учора випив много, а сьогодні нічнй йому опохмілить ця, та так йому на похмілє нехорошо. Купець ходить, руки заклав і питає; Що, салдат, учера випив много, а сьогодні нічнй опохмілить ця? — Вчера того много було, господин купчик, каже, а сегодня хоч би ручокку, — нема. — Подаї, кабатчик, восьмушку водки оцьому салдату! гука купчик. — Кабатчик підносить. Випив служивий. — Подаї закусокки. — Подав. Закусив. — Ну, благодарю вас, господин купчик, що ви мене нештожко поправили. — Що, на стану стала душа? питає. — Ні, ще не на стану, каже. — Подаї ще восьмушку. — Подав кабатчик. Випив салдат, закусив. — Ну, благодарю покорно, господин купчик, що ви мене поправили. — Чи на стану душа твоя стала? питає купчик. — Ні, каже, колиб третя по середині, то тоді як раз на стану би стала. — Ну, подаї кабатчик, третю. — Подав він і третю. — Поправив ся, служивий? — Тепер благодарю, господин купчик, тепер як раз на стану стала душа. — Подаї на закуску, кабатчик, тцю жарену та булку. — Подав птицю жарену і булку. — Ну, кушайте, тепер господин служивий; випили, так кушайте. — А ви почому не кушасте? — Я, говорить, уже позавтракав. — Ти, говорить, служивий, єсть у тебе тут, чи сини, чи дочка, чи брати? — Ні, каже, я сам один. Я отслужив царю 25 літ, а тепер як прийшов, літ 15 живу собі по городу; а у мене нема ні кола, ні двора. — Ходить собі купчик по хаті, руки навад заложив і смутний такий. Служивий і говорить: — Ви мене підправили, а самі смутні. — Я, говорить, твоему горю поправив, а ти моему горю не поправиш. — Говоріть, господин купчик, признавайте ся, може і поправлю. — Ні, не поправиш. — А може я такий, що і могу поправить; говоріть, що таке? — Вийдем, служивий, із кабака, я тоді розкажу. — Вийшли, сіли під забором. — Я, говорять, такого то царства купець і у мене єсть золото і драгоцінні камені; у нашому царстві їх нема, так як би приставить їх у наше царство? — Я буду вам говорити, а ви слухайте, чи діло, чи не діло. Підіть ви в думу і привіть сьвященника і нехай вам позволять вистроїть капличку на тім місті, на стовпові дорозі; ви скажіть, що вам сон снів ся, щоб тут гроші збирать на вашу церкву; а мене пошліть оті гроші збирать і ска-

жін, що зараз зложете тисячі дві, чи три, а що я зберу, то піде на церкву, на вашу-ж. А я там біля провала ночью буду робить цегли і у середину буду складать драгоцінні камені і золото; а там як небудь те цегло ви у ваше царство і преставите. — Він вислухав это і пішов у думу і сказав: Позвіть сьвященника; і тоді він і сказав (пстворене). — Вони сказали, що ми радї, ми позваляєм. — Він зложив їм тисяч із три, купив шалівки і зробив і капличку і калазурку і псвів тоді салдата і показав йому усе. Салдат прочистив собі там і став робить цегли. Купив йому купчик тачку і лопатку. Він в інше время позво-нить, як ідуть які великі попи, а то усе цеглу робить і закладає у цеглу золото і драгоцінні камені. Купчик ходить, смогрить, що робота хорошо іде: він йому наїдки і напитки представляє і рад, що робота хорошо іде. — Як оце усе зробите, та поїдете во шпою у наше цар-ство, там мені за отця за рідного будете. Я буду вас до віку до ва-шого поїть, кормить. — Як узав служивий робить, так за 3 місяці ви-робив цеглу усю. Купчик ходить собі по городу, розслухуєть ся. Того царства купець заматав ся: 12 кораблів з матросами у його. Із казни та у купців много денег набрав і не оплачуєть ся теер, так ціновка буде на оттакоє число. Він розслухав про те і в голові і держить те. Підходить те число. З'їхались купці во вьсього царства на ціновку; як узали цінувать, той дає стільки міліонів, той дає стільки міліонів. Ма-ло один раз, крикнули у другий: Хто більше? — Він обізветь ця: Я чужого царства, чи минї можно прибавлять? — Можно, хоч із чужого царства, аби більше. — Я стільки то даю міліонів, сказав купчик. — Як крикнули: Хто більше? — Ніхто не отзиваєть ця. Тодї в долонї заляпали, у барабан вибили, деньги отщитали і за ним осталоць. Купець заможний був, люди його плохії, не донивали, не доїдали, як чертвії зробились. — Я, каже, вас господа, підправляю. -- Слава Богу, у нас був і плохий ховяїн, так ми слухали, а як ви добрі будете, то нам ще лутше буде.

Набрав він води, харчів і товару разного на 6 кораблів, а 6 о-ставив порожніх. Наняв сьвященника, помолєбствував і тоді одрядив ся у путь, у море. По над берегом, поки мирно кораблі пройти, прийшов він до тієї цегли; тоді сказав: Заякоруйте, господа. — Заякорили, на легкі лодки посїдали, тачкою возять ті цегли, скидають на лодки і во-зють у корабель. Днів за 10 убрали усьо чисто, поскладали, тоді зря-дились у путь-дорогу, морем поїхали. І купчик про салдата сказав: Се, господа, усьо ровню, що мій отець, ви його слухайтесь. — І той слу-живий їм роспоряжаєть ця. І їхали вони суток десятеро і увидїв куп-чик уперед верстов за три глас знакомий. — Ну, гос юда матроси, ви тут ідьте, а я сяду на легку лодку і поїду у перед і узнау, що воно

такоє, чи це знакомий то мені глас? Єжели знакомий, то я там погостю, а єжели незнакомий, то я і верну ся назад. — Сів, поїхав лодкою; доганяє за верству міста і познає, що то отечеський глас. Підїзжає до корабля, гукнув: — Стійте, господа, най ваш хазяїн виїде. — Хозяїн виїшов. — Чи ви такого то царства купець? — Такого, каже. — А звуть вас там то, Григорій Іванович? — Так. — Яж єсть ваш племенник! Заякоруйте корабель, там ось мої кораблі підобдуть, так ми у вас погостюєм. — Позаякорювали, повустрівались, поцілувались. Дядько каже: Де ти був? — Той розказує. — Щож, дядя, шій отець живий? — Ні, каже, помер твій отець тоді, як я вернув ся, а мать живая. — Підходить і Іванькових 12 кораблів і давай пить, гулять. І сказав Іванька: Я отпускаю на тросе суток своє довольствіє своїм і вашим матросам. — Дядя каже: Який ти богатий! Де ти розбогатів? Хоч би своїм було у тебе що їсти! — Я, каже, дядя, не богатий, так я щедрій. — Дядя і розпитує: Де ти нажив оце усьо, де ти ті кораблі узяв? — Дядю, каже, як ви мене бросили, так мені Бог оте дав. — Почому, Іванька, Бог мені не дав, як я оце літ 30 їзжу за товаром, а як тобі, так Бог дав? — Потому, каже, дядя, що ви старі, грішні, матросів обїжаєте, людей обмаюєте, так вам Бог і не дав, а я чоловік молодий, нікого не обмаюю, так мені і Бог дав. — Попили, погуляли. — Ну, які у тебе, Іванька, товари? — Я, везу, дядя, каже, цеглу. — Ти не єсть купчик, каже, дядя, а єсть саний главний дурак. У твого отця стільки цегли, що нікуди і дівать, а ти везеш ще цеглу. — Може, дядя, я поставлю хату яку у себе або що; уже, каже не покину, коли везу. — Поговорили, поспускали кораблі і їдуть собі в своє царство. Проїхали суток тросе, доїхали до порогів, до каменних, стали. Тут треба кидать лукавому гостинці, а то лукавий не пускає. Навявує дядя у платок у шовковий гостинці лукавому, і каже: Я і за тебе налажу, бо у тебе нічим лукавому заплатить. — Я, каже, який товар везу, такий йому у зуби і давати шу, так і пройду. — Не пройдеш. Через тебе і мої кораблі лукавий побє каменем. — Ні, каже, не побє. Ви, каже, схойайте свої товари, а я за вас кину дві цеглини, та за себе дві, а мені за ті дві цеглини, що я за вас кину, дайте мені підписку, що вони стоять, так щоб ви дома оплатили. — У мене стільки там мільонів цеглини, так возьмеш, як дома будем. — Чи возьму, чи не возьму, а дайте підписку. — Він і дав підписку. Узяв він дві цеглини, у платок увязав і у другий дві і кинув за себе і за дядю лукавому на пороги. Тоді пішли кораблі із разу так тихо і ловко, що хто знає і як. Пішли, тросе суток ішли упать. Підїзжають тоді у своє царство. Проїхали ще суток двое. Підїхали до одмилі проти царського дворця, тоді позаякорювали кораблі і дядя каже: — Тепер підемо до царя,

понесем гостинчик йому. У тебе, небож, нема гостинчика; ти лукавому за мене заплатив, а я наберу гостинця для царя, собі і тобі у платок навяжу та дам. — Ні, я, дядя, з яким товаром їду, таким і царя буду дарить, а вашого не хочу. — Ти мені страм зділаеш, каже дядя. Як же будеш ти царя цеглою дарить? — З якими товарами їду, такими і царя буду дарить. — Набрал дядя свого товару у платок, у шовковий, а племенник дві цеглини узяв у платок, у свій. Сіли на легку лодку і поїхали ік царю, до пристані. Наняли бержу і поїхали до царя. Приїхали до царя, уходять у кімнати, здраствують ця. Питає цар старого купця: Се що за купчик, що я його не видав ще? — Се мій племенник, каже дядя. Кланяєть ся старий купець, дає гостинець. Принімає цар гостинець, кладе на стіл. Тепер сей кланяєть ця собі, царю гостинець дає. Цар сумнівавсь, що цегла, а надо приймать. Узяв цар, положив на столі, одвернув ся. Він простягає руки, кланяєть ця, дає другу цеглу; цар простяг руки, а сей норовить так, щоб упустать до долу. Упустив цар, упала на камень, розбилась. А драгоцінні камені ровкотились, стали грать і кімнату усю осіяли. Перестали камені грать, стихлились, тоді позбірала їх на тарелку на каменну і положила на стіл. Тоді цар врадував ся і молодого купчика поцілував у голову: Се я, каже, як і царем став, так не бачив, щоб такі вещи дорогії представляли у моє царство. І як бувало купці принесуть гостинець, так цар гуляє із ними не більше, як три часа, а сіх купців троє суток держав і ниди вони з їм і гуляти. Подякували царя, одряжають ся на свої кораблі. Дядя вийшов уже з кімнати на двір, а племенник ще у комнаті остав ся. — Заверїть, каже, дядю у комнати; він мені дав записку, скільки він мені денег винуват? — Завернули. — Се я, каже, завернув. (Повторєнє). — Се каже діло пустое. — Ні, не пустое. Узяв ту записку і дає царю. Подивив ся цар, що він за дядю кинув лукавому дві цеглини і в тих цеглах 32 штук драгоцінного каменю. Потребував цар щотайків із синода 10 чоловіка і сіли вони щитать на щотах. Як стали цокать, часов сім цокали. Розпитуєть ся цар у старого купця: Скільки у тебе лавок є? — Говорить: вісім лавок. — Земля у тебе є, чи нема? — Півтораستا тільки десятина, говорить, є у мене. — Доми, говорить, є? — Доми двоетажні, два доми, кухні, хороше усьо. — І усьо? — Да ще 12 кораблів з матросами, да і усьо. Нема у мене більше нічого. — Ті десять чоловіків, десять часов считають, скільки денег буде винуват дядя племенникові. Сосчитали, бумагу зділали. — Підпишись, каже цар, скільки ти довжен племенникові денег! — Він узяв, підписавсь. — Вот скільки ти довжен платить, за ті дві цегли! І лавки і доми і землю і кораблі — усьо за племенником остаєть ся і ти з женою ще на год до племенника у робочі. — Почухав купець голову,

де й не свербіта; потім поблагодарили вони оба царя, одрядили ся. Прийшли до пристані, сіли на легку лодку, поїхали до кораблів. Прїхали до кораблів, сіли, поїхали домої. Проїхали суток трое. Нануває він своїх матросів, годує і прєсить: Погубім мого племенника і матросів, щоб получить сребро і золото і драгоцінні камені у цеглі; тільки, щоби значи про те ви да я, да Бог, а нікто більше! — Раді, господи хозяїн, старать ся усїма силами. Ви нас знаєте, а ми вас. Погубим, у нас сила більша, чим у їх. — Позаякорували корабель, підждали ночи і пошляли тоді у кораблі племенника і давай їх бить. Племенникові матроси не знали; вони на їх сонних набігли, один корабель усїх побили, у воду побросали. Із нервого у другий і у третій і бють і укидають у воду. Осталось кораблів пять, яких небудь; тоді крик сочинив ся: — Ратуйте! Кричать матроси. — Старайтесь, робята, скорше, щоб не почувли кораблики які небудь. — Постарались вони, побили і побросали усїх у воду і пїймали племенника на послїднім кораблі. Хозяїн говорить: Стійте, робята, не вбивайте сього на віки. — Ну, щож йому діять? — Поодрубуйте з його ноги і руки. — Вони увяли, поодрубували йому ноги і руки і побросили у воду. Теперечки за верстувміста видно стєїть остров. — Схватїть його, каже, хозяїн, і одвезїть його на той остров і там бросьте на сухе. — Увiali його на легку лодку, одвезли його на остров і бросили, під дубом, під большим і вернулись. Поцпили, погуляли із радости, що їх побїдили і дав він робятам ще по сто рублів. З тим вони поїхали. Радїе хозяїн; достав сребро і золото і каже: — Тепер буду купцем на усю царство. — Він і поїхав, а Іванька лежить під дубом, тільки що живий, тільки що дух зводить ня. Облягла глухая ніч, лежить Іванька. Прилітає три ворони і сїдає на тому дубо і у горі і давай балакать. — Що ви, братці, знаєте? — А що? — Я у такому царствї запер воду, нема води у всему царствї. — А той другий каже: — Я осліпив усю царство, усю царство стало слїпе. — Третій ворон каже: Ви, братя не по правді робите, ви, каже, хто винуват і хто не винуват, а ти осліпив; тиб там чи царя, чи короля осліпив, чи його семейство, а не усе царство. А ти воду запер у усїм царствї за чим? Так, ото нехай люде помірають у усїм царствї через тебе? Ти запер би воду у царськїм колодязї, так він би і догадав ся, а то ти у усїм царствї, так люде і погнбають без води. — То можно, каже, отворить, там куці лози стоять, і лозу ту сорвать, і там чоловіча голова; і голову ту рушить з того міста, так вода піде там, що в города треба тікать; а як суток за трое вона ізїйдеть ся ушїть, так тоді знов у город ізїздить ся треба. — А я, другий каже — хоч і осліпив, так можна їх одслїпить: там дуб лежить большой — колода, біля царського дворця, а під дубом жаба із по-

мишницю; там оту жабу убить і з її жовч брать і мазать очи другу другу, так будуть видіть усі. — Ну, каже, третій, ви не по правді ділаєте, а я по правді ділаю; я чшче вас усіх знаю. Сей ранок роса така буде, що у кого рук, ног, очей нема, так як сю помазати, то й буде. Колиб знали люди християнські про те, так не знають! — З тим залопотіли і полетіли. — Іванька повертаєть ся під дубом сюди-туди тулубищем своїм. Повертаєть ся, лапа своїм тілом, так нема роси. Дав Бог світ, качаєть ця Іванька своїм тулубищем, не має роси. Стало сонечко сходить, стала роса садить ця і більша роса, така, як вода. Покачав ся Іванька своїма плечима, стали руки у його обі, так як і були. Руки стали, він бере росу сипать туди, де ноги у його були і стали ноги у його унять. Перехрестив ся Іванька. — Слава Богу, що Бог мене визволив, дав мені і руки і ноги. Вибрав лопуха, давай росу збирать і в лопух сипать і назбирав роси як в осьмушку у той лопух. Вийшов тоді в ліса до моря, давай кричать Іванька: Сюди под'їдїть, беріть мене, я такий то християнин. — Почули у лісі, кричить чоловік, сіли на легку лодку, під'їхали, узяли Іванька на корабель. Прийшов Іванька, поздрастнував ся на кораблях там: Здрастуйте, ребята! — Здрастуйте. — Сім кораблів іде. Купець чужий з товарами у своє царство їх гнав. Там чоловіка три чи чотири по одному оку. Помазав він, стали у їх очи. Там був чоловік з одною рукою, помазав — стала рука. — Куди ви, господа, у якое царство їдете? — У таке то. — А мені треба іти, у царство, у Прусію, так як туди? — Дійдемо до пристані, тоді поїдете, куди треба. Доїхали до пристані, а там його і узяли на кораб і викинули його у те царство, у Прусію, чи як там його називають, де люде без води, так каже: Там люде пропадають, треба туди поспішать. Давай він тут панімать хвурманщика вести у город. Підвели у город, пішов він прямо ік царю. Прийшов, поздрастнував ся. Походив по комнаті сюди-туди. — Напить ся водички, каже, дайте! — Нема, господа, у нас води; оце уже девяті сутки починають ця, як у нас не стало води. І не тільки тут у мене, а у всім моім царстві. — Що ви, ваше царське сіятельство подаруєте, як я вам воду одкрив? У вас вода як була, так і буде. — Каже: Я тебе, молодець, чим ти хочеш награжу, хоч мільонами, аби ти одкрив. — Я могу, говорить. Я би і не говорив, а то могу; дайте мені бумагу таку, що ви мені винуваті мільонів 30, або 20; мені тепер не треба, а опісля оддасьте. — Сей час цар потребував із синоду писарей і зараз зробили бумагу, що от такий то цар, оттакому то должен аж таку то суму. — Тепер, каже, усі із города убирайтесь за город, а нам зоставте тройку коней хороших і два чоловіка; так як вода піде, так і ми до вас бу-

дем утікати, а тут вода у три сяжені у косових буде іти і весь город залльеть. — Ті виїхали за 20 верст, на кражі, на більшій, а йому оставили тройку лошадей і два чоловіка з лопатами і з заступами. Обкопали вони той куц лози, узяли його, вивернули і стала вода появлять ся хорошо; давай вливать і давай копать, а лошаді коло їх посідлані стоять. Стали копать, докопались до чоловічої голови. Чоловіча голова большая, так як в казан. Обкопали і голову у глиб, підложили кіл під голову і давай важить, щоб вірвать голову. Як узяли, один бік вірвали, вода на три косових сяжень пішла; вони зараз на лошаді і гайда. І вода за один час залила увесь город до вікон п'ятьетажних домів. За троє суток вода розійшлась і стала по своїх містах. Тоді уїхали і стали жить, де хто жив. Цар Іванькові рад і просить, щоб він жив у його. — Ні, каже, мені треба їхати у друге царство, бо одно царство сліпов єсть. — Сів, приїздить у друге царство, до царя, до другого. Уїхав у город, до царя приходить, іде прямо у комнаты. І кого не зустрічає у городі і у царськїм дворці — усьо сліпі. Прийшов, поздраствував ся до царя: Якого ви, господни, царства? — Оттакого, оттакого я царства. — Що ти єсть, чи простий, чи не простий? — Я, говорить, простий, отець мій купець. — Дали йому їсти, пить, так усі сліпі лапають, знають, де усе стоїть. — Через що ви то усе сліпі? — Моє усе царство, каже цар, сліпе. — Чи год, чи два, чи три, що ви сліпі? — Пятнайцятєро суток, каже, як ми посліпили. — Що ви мені становите, що я вас одсліплю? — Що хоч, то тоді і буде. Ось моя доч, подивись; коли по праву підойде, вона буде тобі жона. Я сам старий і усьо царство тобі одписую. — Позвіть, я подивлюсь, яка у вас доч? — Позвав. Уходить царівна. — Ну щож, Іванька, питає цар. Согласен, щоб быть у мене вятком? — Согласен, каже. — А ти, дочко? — І я согласна; чи не лучше мені іти за його, чим нам усім быть сліпими? — Давайте мені, каже, 10 чоловіка хороших із вагами, із заступами із дрючяши. — Тут зараз чоловіка 20 прийшло. — Обкопуйте, каже, колоду оту. — Обкопали вони, позастромявали. — Беріть, каже, щоб перевернуть її з сього міста. Три чоловіка, щоб тут стояли з ружьями позаряжуваними. Вали позастромявали, ще прийшли чоловіка 20, перевернули ту колоду на другий бік. Там жаба большая у моху, як кошиця горохова, гніздо собі звела і там і сидить. — Ну, бийте ребята, осю жабу із ружей. — Як спалили трьома ружьями, трьома кулями, так та жаба і розлетілась. — Шукайте жовчі. — Найшли жовч, як кулі дві жовчі. Перізає він немножко жовчі, пішов, помазав очі царю, цариці, царівні, стали видіть. І порізає він жовч ту на 100 чи на 200 майісенські клаптички і зачав друг другу мазать очі. Заходились мазать очі; неділь через дві усі у городі стали видіть. Із села в село пода-

ють — шажуть, і усе царство оделішив. Прожили суток пятеро собі, погостювали. Раді вони, що Іваньку Бог приніс із такого то царства. Давай тоді до сьвященника, давай вінчать ся із царівною Іванька. Обвінчали ся; послав він до того царя, щоб подав 10 мільонів на сватьбу і щоб і сам прибув на сватьбу. Привіз той цар деньги і сам приїхав з жоною на сватьбу. Отбули сватьбу, поров'їдалились усі царства, отписав цар усе своє царство, став Іванька царем і тепер вони живуть хорошо. — Сиди, жено, каже, дома, а я поїду до матки у гості. Я привезу її сюди, щоб вона віку дожила, тут при мині. — Приставляй мати сюди, то твоя охота, каже. — Узяв він три кораблі, полк салдат і три пушки, одрядивсь собі морем і поїхав. І під'їхав під своє царство, вигрузив ся на суше, за 25 верств, от города і тоді давай з пушок бити. Почули, що неприятель підходить. Що його тут діять? Давай посланника посплати. Нарядили коня, посадили солдата. Їдь, кажуть, узнай, що воно таке? Посланника не сікуть, не рубають. — Полетів він до лошади туди. Дивлять ся, біжить, полно бити, перестали. Прибіг, повадрастувався салдат-посланник. Іванька зараз одписав: Вишли мені оттакого купця; вишлеш, я тобі буду гость, а не вишлеш, я твоє царство розорю і тебе возьму за конюха. — Дав письмо посланникови; посланник побіг з тим письмом до свого царя. Прочитав цар і подумав, що то мені? За одного чоловіка клопіт! — Послав жандар, щоб оттакого купця хватили і взяли його. Він устає, іде і шаблю держить. — Здрастуй, говорить, дядя. — Дядя уклонивсь низько, а він як замахнувся, так тільки кончик уха урізав. — Ну, дядя, не б'ють з двох раб. Ти знаєш, хто я такий? — Ні, каже, я не знаю хто ви такі. — Ти знаєш у кого ти ввзяв золото, сребро і драгоцінні камені і дванайцять кораблів і жатросів погубив. Знаєш? Оцеж, каже, я! Много, каже, є мого золота ще? — Ні, каже, і вашого нема і мого. — Ага, каже, чужою потекла чужа кров, де вона дінеть ця? А вона на тобі уся сіла! Усе пропало, що ти не забрав? Ступай до мой, живи, я тобі дарую. Мав голову зняти, не попав, іди тепер до дому. — Сідає на лошади, іде к своєму царю. Приїздить, здрастуєць ця. — А що, купця вислали? Побояли ся, щоб я вашого царства не розорив? Ну благодарю, я вам буду гость тепер. — Ну, щож тот купець здав ся вам, що я вам вислав? — То мій дядя рідний. (Тут оповідає пригуду з гостинцем). — Знаю, знаю, каже цар. — Ото я самий і єсть. (Тут оповідає історію зради дяді і свого вибавлення). — Я ото к дяді на роцот приїхав. — Ну, що ви своєму дяді зділасте? — Я замахнувся шаблею, промахнувся. Тепер нічого йому не треба ділати. — Я знатишу, що він у мене не купець, а душегубник; він много душ погубив. Я його возмю туди, куди зсилаю душегубників. — Каже: Ви про то знаєте! —

Зіслав цар того купця у той край, куди душегубників ізсилають, а Іванька розпращавсь і поїхав до матки, до своєї. Приїдуть, здрастуєть ця. Матка його не узнала, давно виділа. — Чи узнали, матко, хто я єсть? — Ні, каже, не узнала. — А у вас був синок Іванька, оцеж він самий. — Сїхатила ся за голову, заплакала, поцілували ся. — Ну, тепер, матко, у мое царство поїдьмо жити. У мене є царство, я царюю. — Матка деньги забрала, сіли, поїхали. Приїхали до салдат, перебрались на кораблі на свої, приїхали у своє царство. Сказав жемі: То моя матка, щоб ти її поважала. — Тепер вони живуть, хліб жують і постолюм добро возять.

Паралелі: З першою половиною пор. Аванасєвъ, Народ. рус. сказки. 1897. Т. II. Ст. 118—119. Ч. 136: Золотая гора. — Hahn, Griechische u. albanesische Märchen. Т. II. Ч. 15.

Друга половина сеї казки про зраду дядька і про вилченє племінника та його піштуру сходить ся майже цілковито з відомою казкою: Як брат братови очи вибрав. Пор. Етногр. Збірник, т. I. Ст. 69—76. Т. III. Ст. 229—234. — Národopisný Sborník. Т. III. Ст. 113. Ч. 36. — Archiv f. sl. Phil. Т. XIX. Ст. 244. Ч. 6. — Романовъ, Бѣлор. Сборникъ. Т. III. Ст. 319—327. — Materyaly antrop. Т. II. 2. Ст. 24—26. Ч. 7—8. — Andrejanoff, Lettische Märchen. Ст. 44—47. — Krauss, Sagen u. Märchen d. Südslaven. Т. I. Ч. 95. — Чубинський, Труды. Т. I. Ст. 185—186. — А. Веселовскій, Разысканія въ обл. дух. стиха. Вып. V. Ст. 77. — Аванасєвъ, Народ. рус. сказки. 1897. Т. I. Ст. 101—109. Ч. 66. — Grimm, Kinder- und Hausmärchen. Т. II. Ст. 89—100. Т. III. Ст. 183—184. Ч. 107. — Гринченко, Етногр. Матеріали. Т. I. Ст. 177—179. Ч. 163.

8. Про Свиріпу.

Був собі чоловік по прозванїї Свиріпа. Оженив ся він, узяв жену за 30 верст от свого села. Посовітували йому тітки рідні. І пожив годів три і стала у їх дитина, хлопчик; і втішають ця вони. Хлопчикови тому ще тільки годок пройшов, а він вже балакає. Ось мати раз і каже: Твій батько Свиріпа, то він каже, бремене. — Ах, яке гірке слово, ти мені сказала, що я брешу! Узяв її полюбив хорошо. Оце щоб другий раз не говорила так! — Поїхав Свиріпа на другий день на поле. Вона вдягла ся, деньги — рублів 300 було, забрала, ребенка бросила і пішла до свого батька, сказала: Я до него не піду, бо він мене уба. Прийшов він домої, розпитав ся, люде кажуть: Вона тебе бросила. — Клавсь він до сундука, деньги забрала. Пожив він тиждень-міста, запрагає, іде у ту слободу, де його жінка, приїдуть до тітки. — Посо-

вігуйте мене, що мені робить. Чи мені у її просить, чи як? — Ужеж треба просить, вона так не піде. — Ну, підеш же, тітко! — Пішли і став він її просить: Іди до дому, я тебе не буду бити. Коли що і скажеш, я у шутки прийму, а бити не буду. — Вона й говорить: Хоч ти проси, хоч не проси, я до тебе не піду; живи, як знаєш. — Так він із тми і поїхав домої. А там місяців через два упять приїхав просить: Що, пожалуйста, іди жить до мене. — Вона сказала: Не ходи і не їдь, я не піду до тебе, живи як знаєш. — Пожив він із год міста сам, без жінки, і та дитина у його жива така. Давай він просить, у сина свої тітки, у брата, значить, у свого: Ти її убий а то мені нельзя женить ця. Як же я буду жить без жінки? — Той сказав: Коли убить, так требаж подумать, як і убить, щоб таким разоном, щоб тільки Бог знав та я, що я її убу. — Ну, брате, сто рублів тобі денег, як її убеш. — Він знав що вона сама собі у хаті, що нема нікого; він пішов і її убив. Кинулись по утру, убита женщина. Віїхало слідствіє, так не найшли того, що хто її убив. Заховали її. Свиріпа оддав своему братови сто рублів і каже: Ну, брате, помочуй, щоб тільки ти знав, та я, та Бог. — Свиріпа давай женить ця. Оженив ся, повінчав ся, сватбу одгуляли, живе собі із жінкою. І пожив він не більше пів года, живуть хорошо собі. Поїхав він на охоту з хортом, взяв ружжьо. Приїзжає з охоти домої, у двір, чує, його дитьонок не своїм гласом кричить у хаті. Пустив він коняку і ускочив у хату, дивить ця, коли вона бе його дитину. Убіга, крикнув: На що ти так дитьонка обіжаєш? — То за то, каже, що він казав, що мене матірю не буде звать, так я його учу, як матірю звать мене. — Так ти би так не обіжала, тиб мені преставила, а не то, що так обідила, що рубаха уся у крові. — А Свиріпа був при свлі, як розправить кулак, як ударить її під ухо, так вона там і полетіла собі. — Оттак, каже, бють, а не так, як ти беш. — Лежить вона, а він каже: Вставай, а то під друге вдарю, щоб знала, як бити. — Вона не встає; він до неї, аж нема й духу; як ударив так і одубіла, як упала. Тоді він узяв бумажку і каранлашик і написав: Не шукайте, хто убив, а вбив я, муж її Свиріпа за дитьонка. — Написав, на столі положив і пішов собі. Пішов съвіт за очі, за десяте царство у інше государство. Увійшов у степ, не найде ні ліса, ні села, ні хутора, нічого, самий степ, як дим. Каміші больші, є й сухі; він нарвав, натяв, розвів огнище і грієть ця, бо уже осінь, холоднувато. Коли дивить ця, оддалеки трава розлягаєть ця. — Що воно, чи вітерок повіває такий, чи що воно такое, що трава розлягаєть ця? Довго не довго, аж являєть ця ковшня ік йому і адраствуеть ця. — Здраствуй Свиріпа! — Здраствуйте! — Як ти далеко, Свиріпа забрав ся із свого царства? — Потім і каже: Пропусти ти мені, Свиріпа, дорогу, а то

ти на дорозі, на моїй поклав огнище. Я тобі у превеликій пригоді стану. Закоти рукава і згорни голою рукою оцеї огонь! — Він узяв і закотив його і тоді згорнув голою рукою. — Підиж ти, Свиріпо, і знайдеш ліс, а у лісі Бабу-Ягу найдеш; і буде та Баба навинять тебе пасти три кобилиці за лошя; так ти не бери саме лучше, а бери саме найпоганше. Оце я тобі приказую. А що тобі придеть ця якая стачка, так щоб вісто було порожнес. І з тим прощавай. — Комашня полізла, а Свиріпа пішов собі. Іде собі, до ночи дійшов, став ночувать. Коли чує, гуде. — Щож воно таке оце гуде? Дальше дуще гуде, поближаєть ця до Свиріпи поближе. Чує, то голову на землю положив, а як загуло, злякав ся, підвів ся і сидить. Прилітають комарі ік йому, сила велика, не видать і неба. — Здрастуй Свиріпа! — Здрастуйте! — Підкріпи нас, Свиріпа, немножко силою. — Не розбираю я вашого язика, каже Свиріпа, чим я вас підкріплю? — Іскниь, Свиріпа, рубаху і ляж, а ми крови поссемо, підкрінимось і ми тобі у превеликій пригоді станем! — Щож, комарі, говорить, ви мене так запакуєте, що я і не встану, із мене кров висете чисто. — Не бій ся, Свиріпа, вреду тобі ніякого не буде. То тільки старші із нас немножечко ухватять! — Тоді він рубаху іскинув і ліг. Вони і ухватили немножечко, піддержали собі сили і полетіли. Ми тобі у пригоді станем! — вони сказали. А Свиріпа надів рубаху і пішов собі, бо поки се діло діялось і сьвіт став. Ішов довго не довго, откриваєть ця море. Підходить він до моря поближе; верстви за три не дійшов до моря. І піднялась погода сильна і стало бить море, хвиля бєть ця і стали долітать брызги аж до Свиріпи, його як дощ помочив. Свиріпа далі одступаєть ця. І буруни більшії мете хвиля і на сухе викидає, верстов за дві, чи за три. Уничтожилась та погода, стало тихо, вода хлянула назад, упать на своє місце. Підходить Свиріпа поближе ік морю, дивить ця у ступні у воловому шука двигаєть ця; він узяв її, дивить ця, любує на неї, вона аршин крамарський довжини, а втовшки як рука у чоловіка. Підходить він із шукою до моря поближе. Коли випливає шука, голову із води витріщає і каже: Пусти, Свиріпа, дитину мою, я тобі у великій пригоді стану! — Він узяв, як держав, так у море і кинув. І пішов він тоді понад морем скрізь. Ішов суток трєх і війшов у ліс, у темний тогди. Коли находить хату у лісу. Уходить у хату, коли там Баба-Яга. — Здрастуй Баба! — Здрастуй Свиріпа! — А чогож ти забрав ся аж до мене? Чого ти ськавш? — Ми чогоб, бабушко, не схотіли, як би по нашому, а буде так, як Бог дасть! — Ні, ти, Свиріпо, признаєсь, чого тобі найдуще хочеть ця. — Ні, бабушко, не буду говорить. Чогоб ми не схотіли, по нашому не буде. — Так от ти становись у мене на год пасти мої три кобилиці, от вони пожереблять ця і ти вибереш собі із трьох любимого

коники і тоді поїдеш і станеш ти царьом. — Благодарю, каже, бабко, за совість за вашу за таку; я, каже, як стану, так буду харашо ваші кобилиці пасти і глядіть! — Договорили, віп і став пасти тих кобилиць. А ті кобилиці то її дочки, та вони кобилицями перекидають ця. І пасе він ті три кобилиці. Баба Яга його благодарить: Скільки у мене не було пастухів, так не винасували так, як ти випас мені кобилиці. — Остаєть ця трое суток до году, вона і прикаує: Щоб ви поховались од його, щоб він вас не найшов, щоб у його год пропав. — Він погнав, а вони стали ховать ця; побігли у ліс, він за ними. Ховались, ховались, прыгнав таки до дому у вечеру. По утру узяла вона кочергу і давай їх бить: Щоб ви не поховались од його? — Погнав він, напаслясь у лісу і зараз подались у ліс, тільки зашуміли. Остав ся Свиріпа далеко, прийшов у ліс, шукав, шукав, не найде. І узявсь за голову і давай плакать: Пропав мій год! І почув його глас той комар, що його крови пробував. Прялітає до його і каже: Чого ти, Свиріпо, плачеш? Говори мені. — От я, каже, у Баби Яги кобилиць пасу, так поховались, ніяк не найду, а тут год підходить як раз. — Виходь ти із лісу і стань на просторому, а ми заходимось, так ми їх виженемо із ліса. — І закавав той комар усім комарям, щоб вигнать кобилиць. Вони як заходили ся, де кобилиці не ховались, вони їх ссали і гулі понаростали у їх як кулаки і поки їх ссали, поки вигнали із ліса. І тоді заняв їх Свиріпа і загнав їх у загон. Переночував. Баба бере по утру кочергу, бе їх: Щоб виж ховались! — Ми ховались, кажуть, ось гулі які на нас, так не можна ніяк, усі комарі із ліса на нас! — Так ви у воду ховайтесь, каже баба. — Погнав Свиріпа і пасе; попас, приверта до моря, до води, щоб напоїть їх. Прибігли вони до моря, стали раком, напили ся і пішли собі на дно у море. Свиріпа ходить тогди по над морем і плаче: Пропав мій год! — І зачула та шука Свиріпин глас у морі, випливає, витріщає голову. — Чогож ти, Свиріпо, плачеш? — Як же мені не плакать, як я у баби Яги кобилиць пас за лошонка, а вони поховались у море, а оце год виходить, сьогондя попасти тай годі. — Стійже, Свиріпа, на просторому і смотри, ми їх виженемо і тогди займай і жени до дому. — Пішла та шука, а вона сама старша у морі і заказала усій рибі, яка не є у морі, щоб вигнать кобилиць із моря. Вабунтувалось море і стало сколоченою водою, а риба стараєть ця вигонить тих кобилиць; покусала їх риба. Не хотіли вони вибродить із моря, так треба. Увидів їх Свиріпа, заняв, погнав і загнав у загон. Повечеряв Свиріпа і ліг спать спокійно. Вони тієї ночі і пожеребились усі три. Узяла баба та із двох лошонків силу вибрала і в одного вложила. І ті лошонки, що силу вибрала, так вони, срібна шерстинка, золота шерстинка, срібний копитець, золотий копитець; а той

третій, що силу йому вложила, той завялий і поганий, лежить, тільки стогне. Став Свиріпа по утру, умивсь, покушав. — Спасибі тобі, що ти мені випас кобилиць; іди і бери свого лошонка; я годувать не буду, бери і іди куди хоч! — Він узяв свого лошонка, поблагодарив бабі і пішов собі. Ішов суток трое із лошонком і каже лошонок: Пусти мене, хазяїн Свиріпа, до матки до моєї, я наберу ся сили, да назад і вернусь. Я її обманю, скажу, що втік от Свиріпи, що я уже ваш тепер. — А як я тебе пушу, та ти мене бросиш, що я тебе і не бачити му? — Ні, пускай, не бій ся, ти мене заслужив, а я твій заслужник, так я тебе не покину; ти мій хазяїн, ти мені вішний і я тобі вішний, хиба смерть которому. На сім місци мене обжидай трое суток, а через трое суток я прибуду до вас. — Оставсь Свиріпа на тім місці, а лошонок потаскавсь собі. Прибігає лошонок до матки і каже: Я покинув свого Свиріпа і утік. Він мене тепер не найде! — Побув півтора суток у матки, насав ся як павук, набрав ся сили і убрав ся собі; був такий, тай нема. Прибігає до хазяїна, до свого. Хазяїн рад такий. — Тепер, каже, садись на мене безпечно, не бій ся. — Сів, він і потаскав його. Подались у город, прибігли, купив він уздечку на його хорошу. — Треба, каже, ще й сідло, бо без сідла плохо! — Купили і сідло, дороге й добре; приправили. Сів і поїхав. Кінь питає: Куди тебе хазяїн везти? — Я не знаю. — І я також не знаю, я молодий. — Їдь, куди влучиш, куди очі, куди Бог дасть. — Уїхали вони у королєвство, у маленьке, корольок собі живе. Убіг він туди, прямо у дворець. Представили корольку, корольок вийшов, повдраствувались. А Свиріпа парень молодий, хороший, чи купець, чи царевич — не видно, а підойти підходить. Повів його корольок у комнату, у свої. Вийшов у комнату. Семейство там якое єсть. Приняли його за гостя, посадили, давай шанувать, давай розпитувать: Якого ви царства? — Я, каже, царства оттакого і такого. — Білого царя. — Чогож ви просякасте, їдьте по чужих царствах? — Чи признавать ця, чи не признавать ця. — я шукаю собі поміста хорошего, як би найти. — Я вас посовітую, каже корольок, вам помісто. — Ну, пожалуйста, посовітайте, я увідаю; удасть ця, не удасть ця! — За пять тисяч верст от мене єсть Соячеченський град і у тому городі цар; і він оддає доч свою за того, хто може зробіть діло таке, що я загадаю. Так я ще не дійшов, що він загадає. — Ну, я узнаю, а вас благодарю за совість. І дасть Бог, що я їзділаю то діло і там уселю ся, то я вас прошу на сватьбу; вибудете у мене первий совітник, так як отець мій. — Розпрашав ся, поїхав прямо у Соячеченський град. Поскакав тисяч дві, питаєть ця, куди дорога. Оттуди, туди! Він дороги не глядить, а навпростець, манівцями (прямо). І поскакав і уїхав у Соячеченський град. Без ніякого допросу

прямо у дворець, через ограду, так і перелетів. Тут царю зараз дали знать, що такий богатыр, чи що, прямо через ограду, у дворець ускочив. Цар виходить, здраствуєть ця. — Здрастуй! — Здрастуйте, царське ваше величество! — За чим ви до мене прибули? — Я у вашому царству не був, так ось вас увижу, а ви мене повидите. — Прощи покорнійше у дош у мій! — Бере за руку, веде, садовить на стульчик і тоді давай розговорювать: Якого ви царства, що ви до мене прибули? — От такого і такого царства. — Чого ви съкаєте та їддите по царствах? — Я поміста собі съкаю. — Ви хорошеє налучили собі помісто. Як би їдділали, що я вам згадаю, то оце вам і помісто. Я вже не гожусь царствувать, так оце вам і царство, а оце доч моя, ваша жена. — Позвав дочку, питає, чи согласна. — Вона каже: Согласна. — І він каже: — І я согласен. — Впили, пішли у прохідку по саду, по двору, по військах усіх, по казармах, по городу. Прийшли, повечеряли, тоді цар і позвав його у свою комнату. — Як твое імя, чи прозваніє? — Я, каже, Свирипа. — Ну, хорошеє імя, я такого ще і не слыхав імени, як у тебе. Вот за городом у мене, за пять верст по правую руку, 300 десятин пшениці. Щоб ти вибрав її до зерна і вносив у закрами і усипав і змолов і спік три булки і приніс до мене по утру. От ти тогди будеш у мене зять рідний. Я тоді тебе царем поставлю. А як не зділаеш, то і ступай тудя, відкіль узаяв ся! — Бог поможе, може і зділаю. Тільки, щоб місто було порожне, поодчинене усьо. — Хорошо, каже, я тобі покажу; поведе тебе житник у гамазини, поодчиня, поодникає. Приказав житнику. Житник поодникає, поодчиняє гамазини. Свирипа з царем попрашав ся і пішов. Приходить Свирипа до царівни. — Ну, що тобі мій отець приказував? — Він і говорять. (Повторене). — Вони витівають таке, що мені за муж не можна піти. Мене уже иного сватали, так того ніхто не може їдділать, що вони загадують! Як Бог поможе, так може я і зділаю. — Вона засьміялась і каже: — Не може быть, щоб ви їдділали! — Бог поможе і зділаю. — Ну хай Бог помага. — Я піду на три часа, щоб дірок не було у закрамах. Пішов, засьвітив, подивив ся, що дірок нема нігде. Вийшов відтіля, коли здраствуєть ця: — Здрастуй Свирипа! А не видать нікого. — Що ж до мене здраствуєть ця, що я не вижу? — Я є комашня, вот на землі. Оце я підійшла, щоб тобі услугувать. Я казала тобі, що у великій пригоді тобі стану, як ти мені огонь згортає голою рукою на моїй дорові. Де та пшениця? — За городом, у пять верст, у правую руку. — Гамазини поодчиняні? — Поодчиняні усі! — Тепер їддіть, ложіть ся спать, а те діло буде сповнено. По утру їддіть, беріть булки і несіть царю. А пшениця уся буде у закрамах і зернини не

останеть ця. — Він пішов, ліг спати, виснав ся до якого часу, устав, умив ся, пішов у гамазини, пшениця рядками уся по закрамах складена чисто і булки три спечені такі, що по усіх царствах таких ніхто не спече і ніхто таких і не бачив. Прийшов, посмотрів, булки у платок, у хороший забрав і іде до царя. Приходить і кладе на стіл: — Нате вам гостинець. — Той узав, розвявав, подивив ся на оті булки і во-страхнув ся аж, що таких булок, як і царем став і по других царствах їздив, не видів нігде. А що, чи ти ївділав то діло, що я приказував? — Ївділав, батюшка! — Бере за руку, цілує у голову, бере жену і доч і ідуть у гамазини. Прийшли, подивились, аж застрахнув ся, як усе чисто зложено. Послав посланників: Посмотріть, полапайте, чи нема зерна у тій пшениці, що він вибрав. — Подивились, прийшли і кажуть: Нема ні одної зернини у усіх триста десятинах. — Ну слава Богу, що Бог привіс мені такого зятка. Вот благословлю вас! — Пішли до сьвященника, повінчались і сватбу одгуляли і усе царство зараз присягло новому царю Свирипі і на том оснуваніі він царствує; живе, хліб жує і постолом добро возить

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. I. Ст. 13—17. Ч. 5. Т. VII. Ст. 101—104. Ч. 54. — Grimm, Kinder- und Hausmärchen. Т. I. Ст. 89—93. Ч. 17. —

9. Розбійники і дівчина.

Був собі купець із женою і в їх доч Маша. Пятнайцять літ дочці. І од'їзжає він верст за півтора на сватбу. Чи брать Машу, чи не брать? — Ні, не брать, щоб бува як небудь на сватбі не перепугалась. А бросимо її у сьвященника. Сьвященник благочинний, чоловік багатий і розумний і у його також баришня сама; вони собі уже подругували, живуть собі, ходять друга до другої! — І одвезли вони її до сьвященника і кажуть: Нехай, покудова ми приїдем, а то сватба паний народ, а вона у нас віжна, там як би її не перепугали, так нехай буде у вас. — Вони й поїхали сами на сватбу, а Маша осталась у сьвященника. Сюю ноч мати переночувала благополучно із баришнею, з поповою, у комнаті. На другую ноч пішла під вечори бабать. Був собі панок плохенький і вона і бабать у того панка. Стала ноч, люде обіснули і вийшли оті баришні на город, у прохід. І так як ота баришня, то вона і вийшла у-двоїх. А поп дивить ця, що вони вийшли, та вийшов з комнати і став за дверми, у сінях. Баришні погуляли собі не много і назад ідуть. Попова по переду ішла, двері одчинила і вий-

шла у комнату, а та до дверей, а він попав, обняв, та у свою комнату тащить, а вона рветь ця, та кричить. Поки рвалась, поки обірвала на собі плаття і вискочила тоді з двору і гайнула собі на втікача; вибігла з города на стовповую дорогу, звернула в дороги у ліс і побігла лісом. Покудова бігла, покудова була у неї сила, а тогди упала собі на землю і лежала, аж поки день став. Встала і пішла лісом; не біжить уже, а пішла собі ходом. Як узяла собі ходить по тому лісу, так і радаб вийти, та не найде края тому лісу. Ходила місяці два і стоцала так, тільки що живая. То була ніжня, а то попалась в горе, їсти нічого. Ходила, ходила по тому лісі і найшла собі дом, большой дом, преогромний. — Ну, слава Богу, найшла собі дом. Піду у той дом. Хоч смерть мені дадуть, хоч дадуть поїсти чого-небудь! Увійшла у дом, здраствуєть ця. Не чуть нікого. Постояла у порога час-міста, чи пів часа. Іде, — двері; увійшла, здраствуєть ця. Не чуть гласа ніякого. Постояла, постояла вона там і стала ходить по комнатах. Стоїть у комнаті стіл большой і шахва. Одчинила шахву, аж найшла булочку начатую, масло, рибку, сальце, ковбаску, усьо, що кушать. Вона сіла на стульчику коло шахвочки, виняла собі і на століку і кушає. Попоїла, узяла усе, у шахвочку положила, зачинила. Давай тепер упать ходить по комнатах, упать роздивлять ця. Вийшла із комнат у сінці, там двері. Одчиняє двері, там єсть мука, говядина, діжа стоїть, горшки, чавуни. Сейчас вона за діжу ухватила, унесла у комнати, поставила на стульчик. Набира відро води і льє в діжу. Набира пшеничного борошна, насипа в діжу і місить. Як узяла місить, у її аж із голови піт капає; замісила. Дрова під печю, вона у печ кидає, підпалила і топить. Найшла теперички кувшин большой відер більше двох — сировцю і говядину. Стала варить борщ, насікла мяса, попекла пирогів. Попекла хліб, булки вийшли большії, високії, білі такі, що білійших і нема. Повиймала пирожечки і з'їла, а два пирожечки узяла собі у карман. Потім пішла у куточок, вірвала дошку, улізла під поміст, притягла дошку, сіла і сидить собі.

Довго-не-довго, як уже люде обіспули, приїздять у двір розбійники. Повнипрягали лошадей, кражу повносили, тогди уходять у дом. Сьвітять ставники сейчас. До стола, на столі булок дванацять по пів аршина крамарського у вишк, білії, як бумага, лехкії як перина. Узяли, дивують ця. Тоді до печки, аж печка топлена. У печку, аж там борщ такий, що вони і з роду такого не кушали. Пирогі тож хорошії. — Що се таке, що нам і літ за трицять не було такого стегеньця? Сідайте! Дай Бог здоровля тій душі, що нам наготовила такої трапези хорошої і хліба такого хорошего. — Їдять і дякують. Покушали, полягали спать. Виспались; на другий день запрягли лошадей і поїхали собі на

охоту, на кражу, чи там людей бить, чи збирають гроші, чи що попадеться ця, так вони вже і не подарують. Як вони поїхали, підіймає дошку і вилазить з під номосту у комнату. Набира відро і друге води, виливає у діжу, набира борошна, засипає у діжу, рукав засуває й мисить. Замісила, тоді руки помила; дрова у печку, підпалює у печі. Готує борщ, кришить буряки, укинула говядину і варить. Кувшин більшої, відер дві. Тоді говядину січе і робить пиріжки. Поробила, покачала тоді булки, вигорнула з печі, тоді узяла і посажала булки і пиріжки. Попеклось, повинимала, покдала на стіл; булки хорошії високії, білії як бумага. Тоді взяла пирожочок, ізїла, узяла собі два пирожочки, дошку підняла, туди уліла, дошка хляпнула упять, а вона там і сидить собі. Довго-не-довго наступає вечер, приїдять розбійники, лошади випрягають і зносять кражу в повозок. Позносили, уходять у дом. Сьвітять ставник, один і другий, церковнії, товстії, більшії. Дивлять ця — повен стіл булок упять. — Що се таке, братя, що ми ті булки поїли, а що не поїли, забрали, а се повен стіл упять? Да і у нашому дому, щось жарко. — Коли до печки, а там витоцяно і дві макітри пирогів помащених і кувшин більшої борщу. Тоді становлять борщ на стіл, борщ добрий такий, що не вїстисє; насипають у миски. — Ні, каже, атаман, стійте. Се у нашому дому є щось, що нам готує трапезу і хліб пече. Так я буду просить трапезувать до себе. Може Бог дасть, що воно явить ця до нас. — Вставайте господа! — Встали у ряд. Атаман і каже: — Обживайсь, хто є у нашому дому? В старих літах баба, так будеш нам за бабуську, за рідную. — Мовчить, не обживаєть ця. — А в таких літах, що літ 35, 40, то будеш за матушку, за рідную! — Не чуть. — А в молодих літах, літ 15, 20, то будеш нам за сестричку, за рідную. — Вот я здісь. — Вилазьте! — Відняла вона дошку, вилїла і зараз до їх, бере усякого за руку і цілує у руку і у голову. — Як ваше імя? — Ну, слава Богу, що Бог нам дав сестричку Машу. Садїть ця! — Посадили, теперка береть ця один сипать. — Ні, братя, вам не сипать, а я молодшая, я готовила, так я буду й сипать. — Ну сипте, Маша, й ви. — Ну як Бог дав нам сестру, так по радості випємо стакан водки. — Випили і сестра випила. — Ти нас не бійсь, ми тебе не обидим нікогда. От, у нас ситці усякі, колїнкор, так ти нам ший рубахи, подштанники, як умієте. Собі шийте плаття з любимого. Собі пошили, нам шийте. — Я умію шить, каже вона. — Ну, слава Богу, що умієте, так і шийте! А тепер пора лягать спать. Оце тобі, сестро, ми даруєм первое ліжко, під золотом, перини такії не одінені. — Благодарю покорно, братики, що ви мені даруєте ото ліжко первое. — Лягла і усі полягали; переночували, повставали, випили собі по стакану чаю. — Ну, тепер, брати, я вам буду варить обідать, —

Ну, трудіть ця, сестричко, благодарю Бога, що він нам вас післав. — Стала упять місяць діжу і вони їй позносили отой увесь документ, що нада його готовить. Вона заходилась, наготовила і попекла і поварила. І не ішли вони цілий тиждень на охоту і розговорювали такі речі: — Ти нас, сестро, не бійсь, що ми розбійники, ми тебе не обидим, хоч ми й вори, так для тебе, а ми вори, що людей обіжаєм, а тобою ми довольні, що нам Бог тебе послав. Ось ти нам напечеш, наварш, нашивш, ми тобою довольні. — Цілий тиждень не йшли; тепер запрягають лошади у повозки, прощають ця в сестрою: Прощай, ти тут, що хоч ділай, хоч гуляй і не бій ся, сюди, у наш дом ніхто не ходить; тут у нашому лісі людей нема.

Приїздить отой купець, батько оцієї баришні домою. Як приїхав у двір, так сейчас і післав кучеря привезти баришню до дому. Кучер і поїхав. Приїздить до сьвященника і каже: — Де наша баришня? Скажи, каже піп, що вашої баришні нема. — Кучер приїздить до дому. Ну, що ж то, що нашої баришні нема? — Вашої баришні нема. Незвісно, де ділась, — сказав піп. — Стало у батька горяче коло серця, слези покотились. Трошки одійшло, тоді сідає і гайда знов до сьвященника. Приїздить до сьвященника. Що ви таке, кучерю, цатолкували про нашу баришню? — З вашою баришнею мнї клопіт. Первую ноч переночувала і на другую ноч незвісно, де й ділась. Я обявив поліції, записали і ськали по волостях скрізь і по урядах, так ніде не чуть.

Приїхав купець до дому і каже мепі і плаче: От не взяла з собою, а піп її і запакував. — Каже, що первую ноч переночувала з баришнею, а на другую ноч незвісно, де ділась. — Записав купець жалобу і давай позивать попа; де хоч бери, а щоб мепі була моя доч! Як узали позивать ця, так год в пять позивались. То був купець багатий, а то оголів вовсім; а як був ситий дуже, а то вже і коси висипають ця в голови.

Ходить тепер старець такий, що знав його доч. І став той старець по тому лісу ходити і ходив із год і найшов той дім розбійницький і входить у дім. Вона сидить на стулі перед столом, шив. — Де ти у Бога узав ся, нищий; що я тут живу годів чи пять, чи сім, так я не видала ще у глази чоловіка, окроме своїх братів? Ну, а ви давно по тому лісу ходите? — Я, каже, не знаю, я погубив уже дні і тепер з того ліса не виплутаюсь. — Ну, садіть ця. — Він сів, вона дала йому покушати, дала ружку водки випити, дала рубаху, потжачник новий, ще дала рублів трайцять денег. — Ну, тепер, я вас справляю на дорогу; так ви вийдете із ліса. — Ну, благодарю вас покорию, баришню, як ви мене виведете із ліса. — Повела його гонів пять і сказала: Ідіть сією дорогою, не звертайте нікуди, вийдете із лісу, а там буде

дорога стовпоява, тоді і ідїть, куди Бог дасть. — Випровадила, він вийшов і потяг собі у свою слободу, до дому. Прийшов і іде до попа. — Здрастуйте, батюшка! — Здрастуй! Що ви і досї позиваєтесь із тим купцем за його доч? — На що тобі? — Да я так і спрощуюсь тільки вас, чи ви позиваєтесь, чи ви помирились? — Кажє: Позиваємось і досї. — А я кажє її находив, я з нею говорив. — А коли так, Олексій, так ось тобі сто рублів, а я пошю платятьє, так щоб вона при тобі надїла, тоді вернеш ся, я ще дам сто рублів. Тільки примовчуй, тільки щоб ти знав, та я, та Бог. — Пошив він платятьє і кажє: Неси, та скажи, що те платятьє дав твій отець, та твоя мати і просли, щоб ти надїла при минї! — Узав він, понїс, принїс і дає і кажє: (повторене). Вона узала, надїла. Як надїла, так зразу і упала і духу нема. Він прислухав ся, нема духу і умерла; він злякав ся, вийшов, зачинив двері, та на втїкача. Приходить до попа. — Ну, що? кажє. — Так і так, сказав, а вона як надїла так і упала і духу нема. — Ну, ось тобі ще сто рублів, та помовчуй. — Мовчати жу, менї оби деньги.

Приїзять розбїйники домої, повипрягали лошади, вносять кражу, уходять у дом, сьвітять ставник, коли серед дому сестра лежить нежива. Тодї вони у голос собі, давай плакати. Кинулись до неї: — Ну, що плакати, не поможе. Убрали як мертвяка і положили на стїл. — Нехай лежить, будем на неї хоч дивить ця, а то буде легше нам. — Ходили вони робить те, що ї робили, приїдуть, подивлять ця, покушають і знов їдуть, а вона і лежить собі як лежала.

Царь післав свою охоту царську поохотить ця; і поїхав царенко з охотою і собі. Їх чоловіка мабуть з пятьдесять, вони і розпустились по тому лісу. Один салдат найшов той дїм і вїйшов; дивить ця, лежить мертвець. Вийшов із того дому і давай трубить у рїг по московському; вони і знають і збирають ця. Зїбрались усї до міста. Він і кажє: Я найшов у тому домї на столї таку красавицю, що і на сьвітї нема над пею, так тільки чи вона жива, чи вона мертва? — Царенко ї кажє: — Підем, я посмотрю! — Пішли усї охотники. Подививсь царенко, тоді приказав узять її і положить на повозку. — Полно охотить ця, я повезу її у свій дїм! — Новїз її домої. Приїхав і положив у своїй кошатї на столї. Тодї пред'являє її отцю: Ідїть, подивїть ця на мою найду! — Якую? кажє. — Побачите. — Увїв його у кїннати. Цар подивив ся: Вона така, що тільки, що не говорить. Цар старий і кажє: На що ж ти жертвую узав її домої? — Вона, кажє, хоч і мертва, од її у сьвітї нїт красавиці, так я буду на її смотрїть, хоч на мертвую. — Тепер давай писати письма, газети і посилять по усяким царствам, щоб приїздили царї, королї, хвершали, анахорї, смотрїть на таке диво,

що найшов син отакою баринню, що на її і соглянуть не можна, така красавиця.

Із'їхались царі, королі, принци, дохторі, знахорі, хвершали, — усі пов'їзались; наїхало їх тисячі три. Пирували вони і смотріли на ту баринню, на мертву. — Як би її, господа, оживить? Вона ось тільки що не заговорить. -- Подімають її, а вона мяжкая, не дубленая. Прошу вас, дохторі, знахорі, як щоб ви її оживили? — Ваше царське величство, ми би раді її оживить, так таке не случалось на нашій жизни і по переду не случалось: за стільки літ ніхто не скаже. Так не може ніяк її оживить. — І подіймали і носили на руках і становили, тров суток із нею водились, ну, а не ожива. Тепер уже на четверті сутки де котрії і поїхали, а де котрії остались, гуляють. Старого чужого царя агліцького була бабка на том удивленії, триста літ бабці. Ну, каже, як я її не зведу, так ніхто не зведе, а я, може і зведу. Сейчас беріть шовк і крайте на неї плаття; будем шить плаття нове. — Зараз заходились, там їх баришень усяких, прочих з триста на тім удивленії. Приміряли як завадовж, тоді одібрали шовк і давай шить плаття. Звели плаття вразу. Тепер і каже бабка: — Здімайте з її плаття, а не здімете, так обдирайте, щоб вона осталась, як мать породила; і тоді теє новеє на її надїньте. — Ось вони теє обідрали, а нове сейчас на неї наділи. Нове як наділи, так вона сей час і схватилась. — Здрастуйте! до усіх, скільки їх не було, не минула ні старого ні малого, бере за ручку і цілує. Воарадував ся царенко так, що не знає, як і стоїть. Попили, погуляли усі і чужі царі, принци і королі, усі воарадувались. Вона така, що нема і краще над неї. — Ну, каже, царенко, прошу покорно, господа царі, принци і королі, не заїздїть, а зараз будем сватїбу гулять. Прошу вас благословенія, вас батюшко, і вас матушко, мені на Найді вінчать ця, щоб вона була мені жена, а я їй муж. — Благословимо, благословимо, благословимо, говорить царь, сивок, усі три рази. То тобі Бог дав так. Вінчай ся і живи. — Убрались і сей час у церкву до священника, вінчать ця. Обвінчались, сватїбу 'дгуляли, усі чужі роз'їхались, баринні, царі, королі, остались самі свої. Живуть один місяць і другий, хорошо. Царь і царця і молодий радують ця сильно. Теперка вона і каже: Поїдемо тепер до моїх братів там, де ти мене брав, повеземо їм калач, а то вони за мною плачуть. — Які брати, чи рідні? — Ні, вони не рідні, а так по Христу ми брати, а вони розбійники. — Так до їх, каже і страшно їхать, щоб бува мене не вбили, а тебе тоді возьмуть. — Не бійтесь, мужу мій, сього і до віку, що ви думаєте, не буде. Вони будуть раді нам. — Запрягли коні, узяли собі кучеря, поїхали. Вона дорогу знає. Приїхали у дім, у розбойчеський, уходять у хату: Здрастуйте, бра-

ти! — Здрастуй, сестричка! — Пізнали ви мене? — Як же не пізнали? — Ми вас пізнали, Маша! А се хто другий, що з вами? — Се мій муж, наслідник нашого царя, царенко. — Слава Богу, що тобі Бог дав царенка. Була ти у нас годів сім, обшивала нас, варила їсти, хліб пекла, ми тобою були довольні, спасибі вам, що ви трудилися над нами. Садіть ця, господи, на стульцях. Вас просим, сестро і вас господин царевич. — Подмостили стульці їм, посідали вони. Найшли закуски, вино; давай наливать і випивать. — Ну, брати мої, послушайте мене, що я вам буду говорити. Послухайте мене, хорошо буде, не послухайте мого совіта і то хорошо. — Ну, говоріть, сестричко, ми послухаємо, що ви нам будете говорити. — Полно вам, брати, розбойничувати, ви уже розбойничуєте годів двацять, так бросайте, а ідіть по моему совіту, так я вас поженю і дам по три корови і по парі лошадей і по чотири парі волів, построю доми і дам по сто десятин землі усякому. — Благодарю покорно, сестричко, за ваш совіт, ми раді і душею і тілом, аби ви і зділали, що кажете. — А ізділаю, аби ви послушали. — Посхвачувались, поцілували і її і його за її совіт. Позабрали вони свою кражу усю, позапрягли лошадей і поїхали із ними разом. Приїхали вони, одміряли їм ґрунти під ряд. Тепер, каже, будемо вам строїть доми. Плит заказали, понавозили, руських понанимали. За місяць, за два, готові доми; дванайцять домів, залізом покриті, по десятині ґрунта. Як доми повистроювали, сей час поженили їх усіх, дали по чотири пари волів, по три корови, по парі лошадей. Ну, тепер, вам брати оце ґрунта, хата, земля, худоба, полно розбойничать, хазайнуйте! Як знаєте, люде хазайнують, так і ви хазайнуйте. — Благодарим вас, сестричко, добре нам хазайнувать, як ви нас хазайнами зробили! — Ну, тепер же, братіки, я вас наградила, що ви мене не обіжали, я вас наградила.

Вони й хазайнують. Тепер вона й каже: у мене єсть отець і мамка, так вони за мною скучили, а я за ними скучила, ось уже год десять, як вони мене видали, а я їх. — Ну так — щож такое, жена! Поїдьмо! — Набрали собі денег, запрягли коней, узяли кучера, поїхали.

Як узяли їхать; довго-не довго, приїздять у той город, де її отець. Приїхали вони у вечеру, заїхали до волости, спитались, чи є такий купець, чи він живий? — Живий, кажуть. — Сів десятник, чи сторож, отвіз їх. Привіз. Уходять у комнати до того купця. — Здрастуйте, господин купець! — Здрастуйте! — Пустіть нас на ніч. — Слава Богу, що Бог вас приїс. Разві у мене комнат нема? Ось вам комнати, ночуйте! — Повносив їм кучер чемодани у комнати, лошади повипрягав, вона й каже: Піди, хай іде сюди купець і його жона до

мене у компанії. — Ідїть, каже, царівна наша вас потребує. — Хіба це царівна? вони питають. — А як же, се наш царенко, а то його жона.

Поуходили вони, поздрастувались. — Садїть ця! — Та ми й постоїм. — Ні, ви старїї, садїть ця. — Ну, розкажіть, чи були у вас дїтки, чи син, чи дочері? — Вони плачуть. — Були у нас сини та померли, а була у нас доч Маша, одна, та їхали ми у чужу сторону на сватьбу, та уручили її священику, а він Бог зна', де її і дїв; так ми позивасьомь із священиком ось уже десятїй год. Я, як був купцем хорошим, так повертав я мільонами, а тепер нема і сотки, вивозив за свою доч позиваючись із священиком за одинайцять лїт: латаєм ми з священиком панам кармани. — Може у вас доч була, що на мене похожа, чи ні? Ви не замїтите? — Як не замїтить? Може й похожа трошки. — Придивляйтесь хорошо. Може се вона, ваша доч? — Ні, не должно бить. Деб вона у Бога увялась, нашої дочері нема і на свїті досї. — Ні, каже, вона досї живая, може вона і в сама. — То і так у її сльози пекли, а то не удержала ся, стала плакать, бере за руку, цілує у руку і у уста. — Се я, ваша доч Маша! Доч плаче, а батько та мать ще дужче плаче. — Ну, полно плакать. Слава Богу, усе благопудчно, що не було, то усьо минеть ця. — Я слава Богу жива і здорова і ви живї, слава Богу. Так ви, папенька, і досї з тим кацапом позиваетесь? — І досї, каже. — Пошлїть же ви робочого свого, нехай прийдуть із думи — старшина, засїдатель, сторожі, сотський. Я написала записку, щоб були сюда до мене. — Понїс робочий оту записку; як подивились там у думі, так хто був, хто не був, понаходили усїх. А се діло було, як люде уже обїснули. Поприходили, вїйшли у дїм, поздрастували ся. — За чим потребуєте ви нас? — А я за тим вас требую, щоб ви увяли залїзо і пішли до свого кацапа; закуйте його, посадїть у темную до дванайцяти часа, а тоді ведїть сюди, до мене. — Уваля вони залїва і пішли до священика, гукають: — Одчиняйте, батюшко. А він спить. — Прийдїте завтрашній день, а не ночью, що ви мене гвалтуєте? — Вони роскошї, отї священики. — Одчиняй, каже, а то оконки повилїтають! — Післав він, одчинили. Засвїтів. Уходять у кїмнату. Здрастуйте, батюшка. — Здрастуйте. За чим ви до мене прийшли? — А ось за чим. Зараз беруть його за руки навал; закували і поцупили до думи, у темну; туди його і заперли. У дванайцятomu часу, на другий день, ведуть його до купця; привели, поздрастували ся. Хто ото вас, батюшко, окував залїзами? — Та я не знаю і сам за що. Прийшли, увяли мене і закували. — То за мене тебе, каже купець, закували. Що я був купець багатий, мільонами повертав,

а тепер ти мене з'вів: у мене нема і сотки рублів. Так ото мої мільони тебе закували! —

Приготовлені були суді. Привели сьвященника на крильцо, давай судить його. — Так ти, батюшко, не знавш, як ог тебе ота баршшя, доч оцього купця, утєкла? — Не знаю, говорить, ночью утєкла, хто знає, де вона ділась. — Тут і вона стоїть, а він ве зна, що воно таке. — А ти, говорить, кацап, як ухопив мене на обежерок і я покудов рвалась, покудов у тебе і платятья третя часть осталась, а я утєкла, так ти і не знавш? — Він і побілів як глина. — Так ось оце вона! — Давай судить, давай судить, осудили його на розстріл. На третії сутки назначили і по усьому царству, по своєму заявлено: попам, панам, і усім, щоб їхали на треті сутки у такий то час, буде отакому сьвященникови розстріл. З'їхались, попи, пани. Вивели попа за город, закопали стовп, привязали попа до стовпа. Підвели тоді пушку, вдарили, так і рознесла його пушка на дрібний мак.

Попили, погуляли. Попи і пани поїхали. Узяла вона тоді свого батюшку і матушку із собою, а дворище і все батько її подарував онукови своєму. Поїхали вони у своє царство і там вони живуть, хліб жують, постолом добро воять.

Паралелі: Сеї казки не можна змішувати з оповіданєм про те, як відважна дівчина постинала голови одинайцятьом розбійникам, а два-найцятото лише зравила та як він хотів із нею женити ся, щоб пімстити ся на ній. Паралелі до сього оповідання пор. Гринченко, Етногр. Матеріали. Ст. I. Ст. 199—202. Ч. 170. — Етногр. Збірник. Т. I. Ст. 49—51. Ч. 14. Т. VII. Ст. 159—161 і 166—168. Ч. 74 і 77. — Аванасьєвъ, Нар. рус. сказки. Т. II. Ч. 199—200. Ст. 301—305.

Наша казка зложена з двох частин: 1) Купець передає доньку під опіку попови, а той хоче її внеславити, через що вона принушена втікати. Пор. Гринченко, Изъ устѣ народа. Ст. 346—347 (сей варіант зрештою дуже неповний). 2) Дівчина пробуває у розбійників, через чари завмирає, її знаходить царевич і женить ся з нею. Пор. Етногр. Збірник. Т. IV. Ст. 112—117. Ч. 21. — Т. IX. Ст. 43—45 і 59—60. Ч. 23 і 30. —

10. Дванайцять богатирів.

Був собі цар і у його син. І поїхав царський син у чуже царство, у гості. Погостював і тепер їх душ пять у прохідку, городом, красною улицею, пішли. Ідуть вони у прохідку, аж стоять дві баршшї під присїнками, під лавками і смотрють на його і балакають проміж

себе : Се із чужого царства... Чи царевич, чи що воно таке? — Перва каже : Колиб мене отой царевич узяв за жену, так я б йому усе військо з'одівала одним починком. — Вони і слухають. А друга каже : Колиб він мене узяв за жену, то я-б йому дванайцять синів би вивела, як соколів, — по локті у золоті, по коліна у сребні, по потилиці звідочки, на лобі місяць. — Царевич іспрашує : Чи то прості баришні? — А ті що з ним були і кажуть : Ні, ота, що каже, що дванайцять синів виведе, так та королівна, у нас тут королік є такий. — Так він тоді узяв, карандашик виняв, замітив собі на бумазці, у карман укинув і знов пішли вони собі по городу. Прийшли на своє місто, погостював він, погуляв і поїхав домої.

Прийхав домої. Через пів года давай його батько женить : Деб отискать за його невістку? — А він і каже : Я отискав собі уже еупругу от у такому-то царстві королівну. — Ну, хорошо, говорить цар. — Поїхав він тоді до тої королівни, посватав. Свадьбу 'дгуляли; приїдять з нею у своє царство. Пожив годів два — помер старий цар. Став він царем; присягли йому — новому царю. Царствує собі молодий цар.

Тепер у другій землі війна піднимаєть ця і просить той цар сього царя на поміч. Він і дав полків із пять салдат і сам виряжаєть ця поїхать, посмотреть. Од'їжає, а жена його і каже : Ви од'їжаєте, а як же тут без вас буде, коли без вас який случай дасть Бог? А вона вже була така, що ось скоро розсіпати меть ця. — Він і каже : Як Бог дасть : чи хорошо, чи не хорошо... Пришлеш письмо, так я, може быть, приїду, а не можна буде — і без мене одбудете.

Поїхав цар, а вона суток через трое давай розсіпати ця. І родила вона чотири сини. А та волошебница, що казала — „починком я войско водягну“, так та діти забрала, а пудняят поїдкідала. Кинулись бабки до тих діток, коли не діти, а цуценята. Письмо пишуть до царя : — Твоя жона привела чотири пси. — Він одписав : „Що не привела, до мого приїзда нехай так і буде. Я скоро буду домої.

Приїжає цар домої : А де ті сини, що ти привела? Писали до мене, що ти чотири пси привела! — Ні, я не чотири пси вам привела, а чотири сини; я вивела їх, як соколів — по локті у золоті, по коліна у сребні, по потилиці звідочки, на лобі місяць, а якась волошебница їх забрала, а цуценят поїдкідала. — Ну, що вивела, то вивела. Прощаю оцей раз; буду жить з тобою, як і жив. — Давай знов жить із нею, як і жив — хорошо.

У год знов на того царя, що була війна, упать — іде; і той просить цього, щоб дав помочи. Він полків пять салдат одпустив і виряжаєть ця сам. А вона упать такою ходить і каже : (як перше).

— А цариця й каже: Не дай Бог, щоб случилось тоє, що й тоді. — Бері бабок собі хоч з пів десятки, щоб діток, що виведеш, берегли, щоби ніхто не уворував.

Поїхав він, а вона суток через троє давай розсипать тя. Упять чотири сини вивела. Бабки коло неї ухажують, а волошебниця дітки побрала, пущинят понідкидала. Кинулись, аж там не дітки, а цуценята. — Чи вона вивела дітки, чи цуценята? Та пита тієї, а та тієї. — Да я, каже, спугалась, так і не розібрала, чи воно цуценя було, чи дитина. — Одписують упять до царя, що, — ваша жона привела чотири пси. — Одписав цар: До мого приїзду не оддавайте їх пікуда; я скоро буду домой.

Приїхав домой, поздрастнувавсь. А деж ті сини, питає, що ти мені вивела? — Каже вона так як і тоді: Забрала волошебниця, а цуценят понідкидала. — Ну працюю тобі і цей раз, до трьох раз; а тоді уже не прощу. — Давай жить із нею як і перше — хорошо.

У год упять війна іде на того, що і тоді воювався, а оцей, що і просив на поміч, знов просить. Послав цар полків пять і сам од'їжа. А вона упять така ходить і каже: Що-ж ви од'їжаєте, а таке нещасте нам случаеть ця! — Ну, говорить, щож як нельзя? Треба од'їздить!... Прибав бабок, возьми салдат, жандар... І щоб тебе берегли вони хорошо, — щоб не уворувала дітей сей раз. — Вона прибавила бабок і узяла три жандара-салдат у комнату у свою. Суток через троє, як цар виїхав, стала вона дітки водить. Упять чотири сини. Вивела першого сина і узяла — у пазуху укинула і руками узяла і так його й держить, а потім ще три сини вивела. Волошебниця їх узяла, а три щенята підкинула. Пишуть упять до царя, що — твоя жона привела три пси. Він написав письмо: „Щоб до мого приїзду і не було у мойому царству її. Хоч ви її повісьте, хоч розстріляйте, а тільки щоб покудова я приїду, її не було у моему царству. — Приїшло то письмо; подивились, так жаліють: вона добра, плоха була. Свекруха плаче, жалів. Загадали, щоб у бочку її укинуть, заднить, вивезти у море і вбросить з лодки. Пущай вона там собі плаває. Укинули її у бочку, одвезли, пустили на море.

Приїздить цар, пита: А де-ж ви її діли? — Кажуть: У бочку положили, заднили й пустили. — Цар і каже: Того нема по усіх царствах, а у мене таке ведеть ця. — Через місяць, давай він упять женить ця: Поїхав і узяв собі за жону ту волошебницю, що казала, що — усе войсько одним починком водягну. Цар і живе.

А та бочка плаває, чи год, чи й більше. А той хлопчик виріс і уже не розправить ця у бочці, зігнув ся. І каже: Позвольте, мамо, мені розправить ця. -- Ні, каже, не можна, ми потонем, ми на морі. —

Як узалиж хвилі гонить і вигвали ту бочку на косу, на пісок, на сухе. Покачуть ця він собі у бочці; і не льопає вода ради того, що уже на сухому. — Позвольте мені, мамко, розправить ця, роди ми на сухому. — Увірай, що на сухому. Бува, щоб не на воді! — Він покотив бочку і каже: Ні роди на сухому. Позвольте розправить ця. — Ну, розправляйся. — Він розправивсь. Се головою видавив дно, а те — ногами і повискочували оба дна, те од голови, а те од ніг. Шовилавили, перехристились: Слава Богу, ми тепер на сухому. Підем тепер до ліса ближче. — Так їй не можна іти, повминало жили. Він узав, підвів її за руку, вийшли у ліс; ліс хороший: Сідайте, мамко, а я ще поспотрю, де буде наше місто любине, тут буду строїть я собі дім. — Чим би ти, сенок, строїв, як у тебе нема ніякого струменту? — Найдемо, мамко. — Обійшов ліс, найшов місто рівне, просторе; перейшли вони на те місто. Сказав він тепер: Мамко, одлихайте, а я піду, за струментом. — Ударивсь у землю, перекинувсь соловієм і полетів.

Прилетів у город; тут понабирав пилок, гемблів, тугурів, щипці, вилка, — приносить до мами повен мішок струменту. — Вот, ви мамко, говорили, нема струменту. Вот повен мішок приніс. Тепер буду строїть дім. — Який же ти, сенок, будеш строїть домок? — Трьохетажний, каже. — Да ти хоть би який небудь! Ні, каже, я такого не хочу. Узав розпустив свій струмент і каже: Ідіть, тепер, робята, рубайте триста дубів і стащуйте сюда до міста; тут будете пилить. — Зрубали триста дубів, гіля обчухрала і стягла на площадь усю дубину. Тепер, давай, пилить. Зачали пилать. Тоді він виписав план і каже: Смотріть же, робята, щоб ви мені отакій дім поставили, щоб як раз, по плану, і у висоту і у шириню і усю. — Стали робить, ті пилють, ті гемблюють, ті збивають довбнями, — за місяць поставили і мідю покрили.

Ось їдуть тепер купці морем і видють, що на острові дім, а його преже не було. Кораблі закорили, сіли на лехку лодку і поїхали до того дома, що видють на острові. Приїхали, вигрузились, приходять туди. Увидів він з третього етажя, що купці їдуть морем, вийшов на бережок і здраствуєть ця з купцями. Купці виходють, здраствують ця. — Благодарю вас, господа, купці, благодарю, що ви мене посітили. — Ми, кажуть, їздили що годя, так дому отого не було, а тепер е, так ми увиділи і приїхали поспотріть, що воно за дім. — Підем, господа у дім. — Повів він їх. У домі мамка його, бариня молода та красивая така, що ні адумать, ні згадать, разві у казці скавать. І він, молодець такий, що не тільки не видали, а і діди не розказували, щоб такий був: по локті у золоті, по коліна у сребі, на лобі місяць, а на потилиці звіздохки і красивый такий, що нельзя на його падивить ця.

Він пришанував їх хорошо, понили, погуляли вони десять часов. Підем тепер, каже, посмотрим, по мойому дворі. — Пішли, а там гонів за двоє роблють ця комнати другі, преогромні п'ятиетажні, а нікого не видать; пили пилють, гемблі гемблюють, тупури замки зарубають, довбні збивають, стружки летять, вилка у кучечки зброшнвають, щипчики складають, мітолки завітають, діло іде, аж шумить. Подивились вони і тоді сіли на лехку лодку і зрядились собі. Когда ви до царської пристани будете? — У трое суток доїдемо, кажуть. — Ну, так ви царя не минайте. — Ні, ми нікогда царя не минаємо, ми царю гостинець несемо. — Вийшло трое суток, як він їх вирядив, тоді він перекинув ся соловієм і полетів.

Вони вигрузились — царю гостинець несуть. Він прилетів і купцеви у карман сів. Прийшли купці до царя, здраствують ця, кланяють ця, дають гостинець. Цар прийма, кладе на стіл: Садіть ця, господа, купці, на стульцях. — Сіли на стульцях. Може ви де яку новину виділи, то розкажіть і мені, говорить цар. — У чужому царству, кажуть, усе одинаково, а у нашому царстві не було на острові дожа, а тепер стоїть трехетажний, а у домі бариня молодая та красивая такая, що ні адумать, ні згадать разві у казці сказать; і у тої барині син, молодець такий, що не тільки не видали, а і діди не розказували, щоб такий був — по локті у золоті, по коліна у сребні, на лобі місяць, а на потилиці звіздочки; і красивий такий, що не можна на його надивить ця. Таке ото диво видали. Нас там прийняли за гостей і не знали де пас і дїть; раді нам були. І ми пошпи, погуляли; і бачили ми, що за гоні два од дому робить ця ще дом п'ятиетажний. І робить ця він, а нікого не видать; пили пилють... (повторене). Оце там таке диво, що нікогда такого дива не видали. — А цариця і говорить: Чи то диво! Коли ви бачили одного богатиря, та красавицю таку, так то ще що? А ось диво: у такім то царстві єсть віл печений і ходить він, а в боку ніж: вріж і їж! А вкусна говядина, хороша! Ото диво, а не то, що ви бачили! — Ну, в тим прощавайте, купці, цар каже; вони й пішли.

Як вийшли купці, соловії вилетів з кармана і полетів у те царство, до того вола, а купці собі поїхали. Заняв він того печеного вола і пригнав домой, ніхто і не видав. Пригнав його і каже: — Мамко, посмотрить! Я печеного вола пригнав. — Вийшла, попробувала, так така добра говядина, що нікогда такої і не пробувала. — Сидіть, мамко, а я полечу — приташу домой ще одну штуку. Як я за тим волом летів, так я ту штуку у одному королевстві бачив, так я за нею тепер полечу. — Якая, синок, штука? Повидите, мамко, як я приташу. — Прилітає у те королівство, а там дуб стоїть у дворци — трицять ар-

шии косових у гору. І облитий він золотом, а на дубі — гніздо, а у гнізді кіт. — Кіт сам чорний, хвіст красний, а голова золота. Уходить він у дворець, виривав того дуба, бере на плече і каже котови: — Ти не сскакуй; тобі буде у мене лучче, чим у сього короля; я тебе поїти му і кормити му хорошо. — Приніс до свого дома і поставив той дуб. Дивіть ця, мамко, яка штука! — Справді, каже, то штука!

Ідуть другі купці; бачуть той дім. Заякорили кораблі і йдуть дивити ця, яке то за удивленіє. А він зробив уже пристань і сам вийшов і здраствуєть ця з купцями. — Благодарю вас, господа купці, що ви мене приїхали посітять. — Увів їх у комнату, там його мамка. Увійшли, поздрастувались. Їх поштують, дають їм їсти і пити. Попили, поїли, погуляли, тепер ідуть у прохідку. Його дім тепер вже огорожено обкиданий, а той дім, п'ятиетажний, ще робить ця: Чивало уже. Стали, дивлять ця: пили пльють, гемблі гемблюють, тупури замки зарубують, довбні збивають, стружки летять, вилка у кучечки збрашивають, гунчини окладують, мітолки замітають, усе чисто як на столі, ділаєть ця. Посмотріли; веде упать, показує вола неченого. — Разві він печений? — Печений! Вріжте, укушайте, яка говядина! — Узав, урізав один, попробував, дає другому, той попробував. — Да і хороша, укусна яка говядина! Вріжу клаптик, у платочок уверчу, в карман заховаю, дам кому попробувать. — Урізав, увертів у платочок, у карман заховав. Тепер од того вола привів він їх до того дуба, що золотом облитий. Привів і каже: Коте, ступай сюди, на-низ; пушай посмотрють господа купці на тебе! — Кіт спускаєть ця у низ і каже казки, а знов у гору іде — пісні пость. — Що, господа купці, чи бачили такого котика, як у мене? — Ні, господи, ми і не чули по усіх царствах, не то, що виділи. — Осмотріли усьо кругом; — в тим прощайте! — Прощайте! Нехай Бог вам помага! А до царя чи будете заїздить? — Будеш. — Чи скоро? — У треті сутки будемо до царя виражать ця на пристань.

Доходять треті сутки, він перекинувсь соловієм, полетів і у карман уліз купцеви. Уходять купці до царя, здрастують ця, дають гостивчик; приймає цар гостивчик. — Садіть ця, господа купці, розкажіть, яке диво виділи по чужих царствах! — Не виділи ми нічого у чужому царстві, ваше величество, а у нашому царстві, на чорному морі не було острова, а тепер є (повторенє). Розказав усе і дав царю попробувать говядини. — Е, яка укусна! каже цар. — Чи то диво? каже цариця, а ось диво: стоїть на стовпі млиц, а на млині город; стануть той стовп рубать, люде стануть кричать: не рубайте! Так ото диво! — Попили, поїли купці і розпрощались. Він виліз із кармана і по-

летів прямо у те царство, де стоїть стовп, узяв той стовп і притаскав і поставив у дворі у своїм.

Тепер ідуть купці, інші вже, до пристани пристають. Він увидів і сам прийшов туди. — Що, господа купці, приїхали до мене у гості? — Приїхали подивить ця на диво, якого ще не бачили. — Уходить його матка; адраствують ця. Дали винця. Понили, поїли, пішли у прохідку. — Ось увидите, господа купці, яке має построєння. — Приходить, аж п'ятиетажний дім вже кончає ця, пили пилать,... (повторене). Підходять до того стовпа, де кіт. Хавяїн і говорить: Ну, коте, ступай у-низ... (повторене). — Купці зострашнулись, що вони і од рода не видали такого kota і не чули. Пішли од kota, аж іде віл печений. — Ось, господа, у мене віл печений... (повторене). Чи ви видали, чи слыхали про такого вола? — Підводить він тепер їх до того стовпа, що на йому млин, а на млинні городок і тупор лежить. Возьміть тупор, та порубайте стовпа. — На-що? — кажуть. — Увидите, який крик тут сочинить ця, — диво, каже тут буде! — Узяв тупор купець, да як урубне того стовпа, а народ, як закричить: — Не рубай нашого стовпа! — і такий крик сочинивсь, що він аж отери і тупор бросив. Той богатир і пита: Чи видали таке диво? — Ні, не виділи ми із рода такого і не чули! — Ну, з тим прощавайте. — Прощавайте. — А чи доїздити мете до царя? — А як же, заїздити мєм. Ми з чужої землі з товарами, так будемо заносить царю гостинчик. — Чи скоро? (Повторене). — Треті сутки підходять, він перекидає ця соловієм і купцю у кармаи влазить.

Купці вигразулись; підходять до царя — гостинці дають. (Повторене)... — Чи ото ж диво? каже цариця. А ось диво: єсть дванайцять богатирів у лісі у дубовім, над Чорним морем. Вони і живуть у лісу. Так ото диво, а не то, що один. — Впили, закусили; виряжають ця купці од царя.

Він виліз із кармаи і полетів у той дубовий ліс, верстов яких-небудь тисячу, а може і дві. Як улетів, як узяв по тому лісу лігав, так троє суток лігав; на четверті сутки найшов. Вони грають ця собі на землі, на точку. Він перекинувся таким як і воли, підліз, не видали і коли і давай грать ця. Погрались, погрались, тоді ідуть у свою хату: дуб витрюх, вони там собі і живуть і двері зашморгують тирмою. Війшли у свою хату, — давай лічить, чи всі, чи не всі? Стали лічить, налічили дванайцять. — Як же то? — Було нас одинайцять, а тепер дванайцять? — Може нас і було дванайцять? — Ні, нас було одинайцять, а не дванайцять! А сей, що прилетів, і каже: У нас братя, єсть мамка своя, ходім до своєї мамки! — Як же ми, кажуть, підем? — Перекидайтесь, каже, як і я, полетимо! — Як же перекидате ця? —

Дивіть ця, як я, так і ви перекидайтесь. — Перекинулись вони. — Тепер, каже, летіть за мною; куда я, туди й ви. — Прилетіли у двір, у його, поперекидались молодцями, тоді уходять у коштату. — Оце мамка ваша, а я ваш брат! — Здрастуйте, мамко! — Здрастуйте, синови мої! Поцілували свою мамку у руки, у ноги, у голову. І усі дванадцять однакові і на красоту і на ріст; ні один не більший і ні один не менший.

Упять ідуть купці; заїжають упять на диво дивить ця. Здрастують ця... (повторене). Посмотріли вони на усьо; — ну, тепер, прощайте, господа купці! — Пращайте! — Чи будете заїздити ік царю? — А як же; будемо заносить гостинець царю. — Просіть же його до нас у гості... (повторене).

Треті сутки виходять... (повторене). — Просили і вас, кажуть купці, до себе у гості. — Щож, треба їхати! каже цар. Се таке диво, що я ніколи і не бачив. — Цариця каже, що може буде не время, або що, так купці кажуть, що нічого — ми, кажуть, свої кораблі позаякорюєм, а вас, ваше царське величество, на легких лодках повеземо. — Вирядились, поїхали. Із п'ятиетажного дома дивить ця він у прозорну трубу і каже: Ось везуть царя дивить ця на теє диво. Ну, смотріть же, говорить він братам, як приїде цар, так щоб ви його поцілували у руку і у голову; він людям цар, а вам батько рідний. — Приїхали, вигралились. Він один вийшов їм на зустріч і увів у коштату. Як цар увійшов, вони усі дванадцять його поцілували у руки у голову, потім посадили його на стул. Попили, погуляли хорошо. — Ну, що же? Чи ви узнали, хто ми такі? питає цариця. — Ні, не узнав! — Як же то? Може вам було такеє, як ви женились, то, як-небудь у ровнові молада ваша кавала, що виведу вам отаких синів... Так пізнавайте! Може оце ваші сини, а я ваша жона? — Може мої сини, моя жона, так я ніяким разом не могу знать! І адвигує плечима. — Як же, каже, свої первої жони та не знаєте? Може як-небудь, та і пізнаєте? — Тоді він ухватив її за руки і каже: Прошу прощенья, що я тобі такеє іздїлав! — А та, каже, цариця, що ти узав за жону — то волошебница! — Ну, тепер будемо їхати у мой дом. — Ні, тепер ночуйте, а завтра ми іздїлаєм морем міст от свого крильця до вашого і поїдем. — Пішли до двору, обводили свого батька по своїм дивам і показали усе... (Повторене).

Переночував він. Ночю вони міст іздїлали от свого крамляца до царевого крильця. Повставали, наїлись, напились, тепер їхати. Посїдали вони у карити і ідуть тим мостом. А той, що й попереду летів і тепер полетів уперед. Прилітає, а тут стоїть стакан наколоженого яду. Вона

знав, що їй буде, так і душа: випи, пропаду! Він випив той яд, та чистої води у той стакан і насипав. Вони дождають, повставали, їдуть. Ось на поріг становлять ця, а вона зараз випила той стакан і як була, так і ходять. Вони уходять, адраствуютъ ця. Вона ні жива, ні мертва. А цар і каже жандарам: — Возьміть мою жону і запріть її у темну, та смотріть, щоб вона не повісилась, чи не хватила чого! — Узняли її, заперли. Тепер вони усі у місті із тими купцями давай пить, гулять. Пошили, догуляли трое суток, цар визиває суд із синоду і каже: Тепер судіть оцю волошебницю, що із єю ділять! Чи її показнить, чи її закопать живу, чи як її осудите? — Осудили її казнить: возить по усіх городах і ривать, хоч і не жива, поки івржуть усю, щоб каяли ся другі. Так вони і зробили, а цар із дванайцятьма синами і з жовою оставсь і на тій основі вони живуть, хліб жують і постолом добро возять.

Паралелі: Ся казка розповсюджена дуже широко в ріжнородних варіянтах. Пор. Етногр. Збірник. Т. IV. Ст. 117—122. Ч. 22. — Кіевская Старина. 1903. Кн. V. Ст. 282—300: Ц. Нейманъ, Три сестры, царевичъ, степь и море. — Národopisný Sborník. Т. IV. Ст. 135. Ч. 22. — Аванасевъ, Народ. рус. сказки. 1897. Т. II. Ст. 188—203. Ч. 159—160. —

11. Про царівну жабу.

Був собі король, а у короля три сини і пятьдесят год самому послідному. Король каже: Пора вас, сини, сватать. Беріть, говоріть, золоті луки та йдіть на могилу і будете стрілять, пускать ті лучки золотії. — Забрали вони ті лучки, стрілки, пішли, вистрілили, а отець сказаав: — Куди вистрілиш, туди і іди, там твоя жона буде. — Зайшли на могилу і вистрілили, той туди, той сюди і пішли за стрілками. Старший і підстарший пішли, той взяв царівну, той королівну. Забрали і попріізжали до дому, служабки забрали віттїля. А того самого меньшого нема; той ходить і шукає своєї стріли, так не наїде ніде. Пішов у луг, озеро у тім лузі і коло озера будка. Підходить він до тої будки, заглянув, сидить жаба така большая і його стрілу в роті держить. Він поглядів, жаба його стрілу в роті держить; і начав утікать, а вона каже: Не тікай! — Він завернувь назад, а вона і говорить: Може ти, каже, їсти хочеш? — А він отвічає: — Хочу, суток трое ходив, не їв нічого. — Махнула вона платочком, тут став стіл: на столі наптки, наїдки разніі. — Кушай, ти, говоріть, мой друг, кушай, що тобі

желаніє. — Напивсь, наївсь, вона махнула назад, стіл убрав ся та і нема нічого. — Із тим, каже, назад іти? — Ні, каже, бери і мене с собою. — Я тебе, каже, бою ся, як же я тебе, брать буду? — У мене, каже, єсть ящичок такий. Взяла ящичок, влізла туди. Бери мене, каже, під руку, та і неси. — Взяв він ящичок під руку, та і потаскав до дому. Отець питає: Чи привів жону собі, чи ні? — Привів — каже, батюшка; в ящичку моя жена. — Отчинили ящичок, дивлять ця, сидить така жаба большая, ряба, да погана. Він же її питає: Ти, каже, мені жена; як же я з тобою буду вінчати ця? — Не бійтесь, каже, я на вінчанє буду баршнюю, як люди. Обвінчати ся, тогди опять буду жабою. — Тут вона перекинулась і стала баршнюя, да і така хороша, що ні здумать, ні згадать, разві у казці сказати. — Поіхали, обвінчали ся. Свадьбу отгуляли, вона опять стала жабою, якою була. Тепер йому сміють ся жабою ті брати та жони їх. Тепер король старий, дає він пряжу, щоб йому зробили по ковру, по хорошому. Однесла служабка пряжу царівні і королівні, щоб поділали коври. Понесла вона і жабі. Ся старшая царівна послала служабку: Подивись, каже, що буде жаба робить. У жаби єсть служабка. Вона каже служабці, щоб порізала і вибросала за окошко. Та порізала і викидала, а та дивить ця, що прийшла, смотрить. — А що, каже царівна, жаба робила? — Порізала та викинула за окошко. — Возьми, каже, і ти поріж, да і викинь. — Жаба, як та вийшла, к окошку і каже: — Вітер буйний, піди до мого отца і принеси мені ковер, хоть буденний. Сегодня дає пряжу, а щоб на завтрашний день і коври були готові. Королівна виткала тією пряжею, що їй принесли, жабі буйний вітер прийіс, а у царівни не має. Королівна каже: Що ти, жаба, кончила ковер? — Кончила. — Понесла же свою батющці? — Жаба каже: Мені ще літти! Я служабку пошлю, вона і понесе. — Тая несе сама, а у жаби служабка. Король говорить: Почому, каже, царівна нічого не принесла? — Королівна каже: — Вона, каже, пряжу робить, бо ту порізала. Ся кланяєть ця, говорить: Приміте, батюшка, ковер. — Він приняв його на руки, розвернув, посмотрів і говорить: — Повесіте отой ковер на конюшню, пускай лошаді буде попонка; він не годить ця. — Служабка жабяча дає королю ковер. Він принимає у руки. Розвернув, посмотрів і говорить: — Сей ковер заховайте; як будуть у мене самі первіі гості, так ти ковром стіл застелять. — Через сутки, приносить царівна ковер, уже зділала. Посмотрів він і каже: Возьміте його на конюшню, буде лошаді попонка. — Дає по пуду борошна і дає служабці, щоб спекли хліб. Служабка розносить хліб всім троім. Царівна післала свою служабку: Посмотри, як буде жаба робить у борошно. — Жаба загадала своїй служабці: Возьми муки і насип в дїжечку і ровколоти водою. —

Прийшла до царівни. Вона каже: Що жаба робила? — Висипала, каже, в діджечку і розколотила водою. — Висип же, каже, ти і розколоти. — Жаба до окошка, отчинила окошко і каже: Буйнії вітри, принесіте мені пів десятка булочок, що мій батюшка у будні кушавъ. — Буйнії вітри притаскали їй пів десятка булок отаких, що не видів король, як став він житъ. Царівна кинулась до діджечки, де муку водою учера розколотила, а воно не годить ця. Давай з своєї муки некти булки. По-напікали, ідуть і заходять до жабі, разом нести булки королю. Жаба отрядила служабку з їни, щоб забрала булки і понесла королю. Царівна подав свої булки, а король каже: Понесіте їх на кухню, може хто стане їх кушавъ, а то собаки з'їдять. — Дає служабка жабяча булки королю. Посмотрів, каже: Захуйте тіі булки, тіі на первий стіл; я як родив ся, каже, таких булок не їдав. — Суток через три його меншини; він просить на меншини других царів. З'їзджають ся у двір царі, гості. Поїхав і той син, що царівну держить, і той, що королівну. Менший, що жабу держить, каже: Як же я з тобою на івешини поїду? Будуть там гості, а я тебе жабу як же понесу? — Не бій ся, говорить, мій мужу. Я, говорить, пішлю вітрів, щоб пригнали мені кариту і з лошадыми і служабками і з кучерями. Одчинила окошко і каже: Піди, вітер буйний, прижени мені от новго отця кариту буденну з лошадыми і служабками. — Через час-міста стоїть перед крыльцом карита з лошадыми, з служабками, зо всім. Перекинулась жаба і стала баринею такою, що ні адумать, ні згадать, разві у казці казавъ, убраною, хорошою. Посідали обое у коляску: Погоняйте до короля у дворець, прямо до крыльця! кучерям загадує. — Як поїхали поближе, компати трусять ся у короля у дворці; вибігає король, усі гості, смотрять, біжить коляска така, що не видав вже ніхто із рода такої коляски ловкої; кучері поубирані такі і служабки, що нельзя на них і заглянуть. Що воно таке біжить, не узнав ніхто, і з роду не видав. Король вискочив, очиняє окно, виходить, син і каже: Не пугайтесь, батюшко, то, каже, моя жаба повзеть. — Посідали, давай пить, гулять. І кушавъ, не кушавъ, а усе на жабу глядять, що се подїлалось. Спрашивають, що се за бариня? То, кажуть, нашого королевича жаба. Водку петь, що вона петь, що не петь, в рукав виливає собі. Говядину, кісточки у рукав другий. Сидить царівна, смотрить на невістку і що не допеть, у рукав посилає, а у другий кісточки. Погуляли, попили, виїшли на площадь у прохолоду, у прохідку і так гулять. Загадав король музиці іграть. Пішли, пляшуть другії баринні, та і барині. Дійшло до жабі, жабі надо плясать. Пішла жаба плясать. Як махне рукавом правим, що водку зливала, стало озеро больше. Лівою як махне, стала разная птица на озері плавать. Подхва-чивають за руку царівну, пляшеть опять. Як махне вона рукою тією,

що водку зливала, очи заливала усім баришням; утирають ця, стоять і говорять: Що таке вона ділає? — Як махне рукавом тим, що кісточка — тому пробилася щоку, тому лоб, а тому око вибила кісточками. Тут жабничий чоловік, королюк, побіг до дому і думає, як би зробити, щоб вона осталась такою баринею? Положив жабничий тулуп на огонь, та і спалив. Возвернув ся до батьки во дворець. Смотриць — нема його жени; питає других: Де моя жаба? — Не видали її, нема її, нема жаби, нема ні коляски, ні кучерей, усе убрало ся. Прийшов додому, пожив суток трое, возвращаєть ся до батька: Що мені робить, батько, мене жаба бросила? — Що ж, каже, ти зробив? — Я, каже, тулуп спалив. — Булоб не палить. Ступай шукать, може де і найдеш. — Як взяв шукать, де не ходив, де не ходив, вліз у ліс большой. Найшов хатку на курячий ножиці. Гукає на хатку: Хатко, хатко, обернись до мене передом! — Хатка обернулася до його передом. Отчиняє хату. У хаті бабка. Здрастуйте, бабко. — Здрастуй, синок. Чи по волі, чи неволі ходиш? — Добрий молодець, бабко, нікогда не ходить по неволі, а усе по волі. — За чим же ходиш? — Жени своєї шукаю, бабко; була у мене жаба, да убралась, так я шукаю. — Що ж же ти її зробив? — Тулуп її на огні спалив, щоб була такою всегда бариннею як була. — А вона, каже, у мене оддыхає. Вона прилетить, каже, покушать, ляже оддыхать, так я тебе до неї припрущу; держи тільки кріпко, щоб вона не вирвала ся. — Бабка його спрятала. — Прилітає вона, покушала, легла оддыхать на кровать. Чує бабка, що вона заснула, виводить його до неї. Розкутав він її, до себе прихватив, держить. Прикидаєть ся вона разными гадами. Спугав ся він, пустив. Вирвалась вона і убрала ся. Пішов він опять. Прийшов у другий ліс, за триста верст от сего міста. Найшов у лісу хатку на курячий ножиці. Хатко, хатко, вернись до мене передом. — Хатка обернулася до него передом. Уходить у хату там бабка. — Здрастуйте, бабко! — Здрастуй, синок! Чи по волі, чи по неволі ходиш? — Нікогда добрий молодець по неволі не ходить, а все по волі. — Чого шукаєш, чи счастья, чи долі? — Шукаю я, бабко, своєї жени, жаби. — Через що вона тебе бросила? — Я її, каже, тулуп спалив на огні. — Вона, каже, у мене оддыхає, квартирує; за пів часа буде у мене дома. — Взяла його, спрятала у комнату. Прилітає вона за пів часа міста. Покушала, легла спать. Приводить бабка і каже: Не бій ся, чим не буде перекидат ся, не бій ся, не пускай своїх рук. — Ухватив він її у свої руки. Як стала вона перекидати ся звірем разным: вовком — держить, медведем — держить, левом перекинулася, давай кусать за руки — випустив, злякав ся. Тепер дала бабка покушать і пішов він опять собі. — Иди, каже, за триста верстов у ліс, там вона буде у моєї тре-

тьої сестри. — Пішов він за триста верстов і входить опять у ліс. Найшов хатку на курячій ножці. — Хатко, обернись до мене передом! — Обернулася хатка. Входить у хату. Здрастуйте, бабко! — Здрастуй, синок. Чи по волі, чи по неволі ходиш? — Ні, добрий молодець нікогда по неволі не ходить, усе по волі. — Чого ти шукаєш? — Жени, жаби. — Через що вона тебе бросила? — Через то, що я їй тулуп спалив. — Вона, каже, через час віста буде сюда до мене. Вот я спрячу тебе, вона прилетить, прокушас, ляже на ліжку оддыхать, тогда я приведу тебе до неї. — Прилетіла, покушала, ложить ся спать на кровать. Виводить бабка його до неї. Смотриж, каже, не бійсь; Як сей раз вирветь ся, до віку тобі не видать. Буде кусать тебе за морду, за руки — ти держи одно. — Повела до ліжка. Він її обхватив, взяв у руки і приспав. Стала вона перекидать ця усім, він її держить. Щокп поввривала, руки, кров біжить, а він держить. Черкнулася вона у кінці бариншею такою, що ні думать, ні згадать, разві у казці казать. — Нема, каже, у вас бабко, лікарств, щоб згоїть ного мужа? — Бабка найшла лікарства, вона обшавала усе. Яке було лице, руки, таке і стало; того не знать, що було покусано. Тогда розпращаєть ця з бабкою, бере свою жену за руку, іде домої. — Питас: Далеко, каже, домої? — Девять сот, каже, верст. — Так, як же так і підеш. У мене, каже, денег нема напимать лошадей. — Я, каже, не привикла ходити піхом, треба лошадыни іхать. Гука на вітер: Буйний вітер, піди до моего отца і возьми коляску буденную, щоб нас підвезти до дому. — Тут сейчас коляска; та самая, шестерко лошадей і кучері і служабки; за три часи дома стали і він три годн її шукав. Почув батько, що син приїхав з женою. Брати ідуть і батько до його у дім. Найшов, син, жену? — Слава Богу, батюшка, найшов. — Що, говорять, тепер невістко, не будеш в жабячий тулуп ховать ся? — Ні, не буду, яка єсть, така і буду. — На том основанії остали ся, хліб жують, постолом добро возять.

Паралелі: Аванасьевъ, Народ. рус. сказки. 1897. Т. II. Ст. 154—162. Ч. 150. — Grimm, Kinder- und Hausmärchen. Т. I. Ст. 307—310. Ч. 63 Т. III. Ст. 109—111. — Рудченко, Народ. южнорус. сказки. Т. II. Ст. 99—106. Ч. 28. — Gliński, Bajarz polski. Т. I. Ст. 58—75. Ч. 3. —

12. Царевичі лебеді.

Був собі цар і царував він з своєю женою. І було у їх 12 синів-лебедів. І знов заваготніла цариця. І приснив ся сон, що упала зоря

на його палати і осіяла усі його палати і увесь двір. Він і хвалить ця по утру жені, що снів ся сон, упала зоря з небес у палати і осіяла усі палати. Так, як дасть Бог, говорить, що ти доч родиш, так я снів своїх погублю, а дочері своїй царство вручу. — Який ти будеш отець, що ти своє чадо будеш губить? Хоч дочері ти своє царство і одишеш, а своїх снів не губи! — Ні, каже, не ти старша, а я; так його слова не переменяють! Як я сказав, так так і быть.

Столярів позвав, дошки їм оддав і загадав робить 12 гробиків для снів для своїх. Поробили і поставляли рядом у якісь темниці і там їх запер, що як родить цариця доч, так щоб і снів там заперти у гробках.

Пішла цариця у прохідку з сином, з самим меньшим, у сад. І вона смутна. Він і спрашує: Чого ви, мамко, смутні? — Я, каже, снюк, от того смутна, що хоч я і скажу, так ти мені горю не поможеш. — Поможу, не поможу, а скажіть, мамко! — Вот говорить, снюк, що отець ваш безумний вдумав, що хоче вас погубить. Як я рожу доч, так він вас погубить. — Отой снюк Іванька, самий меньший, зараз признав ся братам, що отак і отак, наш отець хоче нас погубить, як мать родить доч, а нашу сестричку. Так ми уберемось з свого царства. Спросились вони у мамки у який край тікати? — Вона й каже: Ідїть з города і у лїву руку повертайте, там буде лїс видать. Ви у лїс повертайте, ідїть у лїс, і там собі живїть. Тепер зима, так у полі ви помрете, а у лїсі, може, будете жити; я буду у Бога просить, щоб Бог вас обогрївав і огника вам послав. І там у лїсу ви поживете місяць мїста і там в дуб-кушка і злізете на його і обернетесь на своє царство. Єжели я рожу сина, то знамено викинеть ця біле, то ступайте тоді домої, а єжели я рожу доч, то знамено буде красно, тоді убірайтесь ще далі у лїс, а те мїсто кидайте.

Вони ночью і убрали ся. Мамка дала їм харчів; вони і пішли у той лїс. Йшли довго-не довго, дійшли до середини лїса, розгребли листя аж до землі, зробили собі точок і стали собі жити. І у їх єсть підстоletники і вони ходять собі по лїсу, стріляють, а ночью улазять собі у лист, да там собі і селять. І пробули вони там 30 днів. Тепер і кажуть: Мамка нам говорила, що як трицять днів виїде, так щоб злізти на дуба, на кушку, на самий верх і посмотреть. — Ось і зліз і глянув на своє царство, коли знамено красно так і горить, нельзя і соглянуть. Зліз і каже: Тепер, брати, давайте тікати далі. Мамка говорила, що нас будуть шукать! — Пішли вони далі, ще йшли тим лїсом днів десять. Прийшли, аж хатка стоїть. Вони у ту хатку, а там нікого нема, сама хатка, порожня. Вони вїйшли і стали там жити. — Ну, слава Богу! Бог дав нам хатку; то наша мамка упросила у Бога. Ну,

і давай вони у тій хатці жити, а саний менший Іванька, той пече, варить їм кушаня. Корінячко копають, корінячко їдять, мясе Іванька жарить, а ті ходять, та стріляють, та носять. І прожили вони у тій хатці 10 літ.

Доч у того царя росте; і виділа вона, що мамка ночью стоїть на колінках, Богу молить ця, і виділа вона і раз, і два, і три, і нита вона мамки: Чого ви що ночи Богу молитесь, на коліна становитесь? Я вас виділа разів з п'ять. — Вона каже: Я так звикла, я так що ночи. — Ні, каже, признайтесь. Може ви про віщо умолюте Бога? — Що, каже, доч моя! Було у мене 12 синів-лебедів і отець твій безумний сказав: „Що як родиш ти доч, то я синів своїх погублю, а царство дочері вручу. Так вони вийшли. — Гаразд, що ви, матко, сказали; так я піду своїх братів ськати, я їх найду. — Ні, доч моя, твої брати пішли; може їх нема і на сьвітї, то і тебе не буде на сьвітї. — На який вони путь у первий раз? — Вони пішли у ліс, у первий раз, так може їх звіри лютьї поїли, а може померзли, чи з голоду померли! — Я піду їх ськати. Не кажіть татови, а я уберусь сейчас ночью! — Як же ти, дочко, своїх братів пізнаєш, ти ж їх не знаєш! А ось я тобі дам 12 рубашечок і як найдеш, що признають ця до рубашечок, що оце моя, а оце моя, то ото твої і братіки; цілуй їх і милуй.

Дочка вислухала, узяла рубашки, склала у корзиночку і убралась по тій дорозі, про яку мамка сказала. І вішла вона у ліс і пішла лісом скрізь, і шла суток троє, чи четверо і найшла точок коло дуба, коло кушка. Там вона оддихнула да і каже: Тут щось було, та убралось! І пішла лісом упень у ход далі. Ішла суток троє чи четверо упень лісом; доходить, стоїть хатка; вона до тієї хатки. Приближаєть ця, аж менший лебедь Іванька повидів, що іде дівушка-красавиця. Він думає: відкіля вона узяла ся? Ось ми живемо літ з десять і не бачили й одної душі, а то іде дівушка-красавиця, що несьзя на її і соглянуть. — Вона прийшла, поздрастувалась: Здрастуй! каже. — Здрастуй. Де ти взялась у сьому лісу, дівушка-красавиця? — Я ськаю своїх братів. — А хтож ти така? — Я, каже, царівна. — А як же твоє імя? — Моє імя „Золота Гвізда“. — Ну, підем у нашу комнату. Тут ви оддихайте. — Увів її у комнату, у свою. Вона держить платочок у руках із тиш рубашечками; вийшла і положила на столик, розв'язала, там рубашечки поскачувані. Він смірить і бачить на комірах комери золоті, чи мідні і каже: Се моя! — Вона каже: Як твоя рубашечка, то ти і єсть мій браток! — Тоді схватились, поцілувались, заплакали собі. Деж ті братки? каже. — Пішли по лісу на охоту. Ось скоро будуть. Де мені тебе схоронить, щоб вони зразу тебе не увиділи. Заховай ся отсюди, за куток! — Вона там і сіла.

Уходять вони. Ну щож, брат, готове кушанє? — Готове, говорять. Щож ви, брати, виділи по лісу, що ходили? — Видали новії звірі такі, що ще й не видали таких. — Ви по лісу ходили, да не виділи, а я у комнаті сидів чяще од вас. — Що ж ти видав? Покажи! — Покажу. Тоді вона одсуває кушак і здраствуєть ця до усякого. Поздрастувала і знов розвязала рубашечки. — Ну, коли ви брати мої, то узнавайте свої рубашечки. — Ухватили вони усі, затруснулись, зраділи; оце моя, а оце моя, кажуть. — Ну, ваші рубашечки, так ви мої братики. — Стали вони тепер ходить на охоту, а вона із самим младшим, із Іванькою, готовить кушати братам. Пожила вона із братами місяць, чи два: Поскидайте рубашечки, я піду їх помю, бо ви вже їх немного позапачкували. — Вони поскидали, вона забрала і пішла до моря шить. Причалились до моря і давай їх шить; і як держала у місті усі 12, так і упустила; вони і поплили аж на дно. Тоді вона схопилась за голову, тоскує і плаче, що братам таке наробила, такіі дорогії рубашечки, да й упустила. Тоскувала, тоскувала, да нічого робить, треба іти до братів хвалить ця, що рубашечки потеряла; і іде вона навад. Іде на зустріч бабка: — Здрастуй, говорять, царівна Золота Гвізда! — Здрастуй! говорять, бабка! — Що ви такіі хмурніі, такіі ідете? — Як же мені не быть хмурною, як я упустила рубашечки, такіі дорогії, моїх братів, так оце іду їм хвалить ня, що потеряла. Так я журюсь і скорбую. — Не журись, царівна Золота Гвізда, говорять, се ще не журба, а у тебе тільки іде ще до журби. — Як журба, хуже і не буде, як я рубашечки упустила у море. — Ні, се не журба, а ото журба, що твої брати возвратили ся лебедями і полетіли у чужії царства. — Чи я, бабко, увижу їх на своєму віку, чи не увижу? — Як що ізділаши, так увидиш, а як ні, так не увидиш. — Так ви мене научіть, щоб мені моїх братиків увидіть. — Ну ти мені віри не піймеш; а ти іди у комнату у ту, де ви були з братами і побачиш, що їх нема; тоді підеш у праву руку от комнат, там тропочки єсть; на верству міста знайдеш льох і у тім льоху тобі буде пища: сухарці, коріня і водичка; і поверх того льоху кропива большая; і рви ти ту кропиву і обдирай на її личко і плети тоді братикам своїм рубашечки, от первого до посліднього. І хто до тебе явить ця, так щоб ти не обзивалась, покудова рубашок не кончиш, тоді тільки і можна тобі обзивать ця. А як рубашечки виготовиш, так вони возвратять ця до тебе і сядуть і ти надівай на їх рубашечки і вони стануть людьми, як і були. А так як ти ніжного поколіня, то та кропива жалкая, вона буде тебе аж до серця пекти. А ти як що хочеш видіть братів, то ти плети, а не доплетеш, чи до кого обівеш ся, то твоя робота пропала і ти братиків і не увидиш.

Вона прийшла, їх нема у комнаті; тоді вона виїшла, пішла у праву руку, де тропочка і найшла той льох і на тому льоху кропива боляша, так як очерет і у тому льоху їй пища: сухарики, коріня і водичка, і не запертий льох так і стоїть. Пройшла вона, покушала сухарчиків, корінів, водички напилась і оддихать не оддихала, а зараз ухопилась за роботу; рве, обдирав лички і плете рубашку зараз першому братіку; і та кропива жалить до самого серця, а вона усе роботає; хай пече, а вона привикає. І виплела вона шість рубашечок і у трубочку поскачувала і почала сьому плести.

Поїхав царенко на охоту з своїми охотниками і знайшли вони її у лісу, на льоху, там; там вона сидить і там собі і своє діло робить. Хто побачив, представили царенкови, що ось таку дівушку прекрасную найшли у лісу. Затрубів у рог і зібрались усі до міста; і приходять до неї. Царенко і каже: Здравствуй прекрасная дівушка! — Вона головою тільки махнула, склонилась і не обзиваєть ця ніяк. — Се дівушка прекрасна, каже царенко до охотників, так німа, должно бить, що не обзиваєть ця. Ну, я її возьму домой. — І давай її брать домой. Як став її брать домої, так вона кланяла ся, головою і руками однахувалась, так усеж таки він її узяв. Берить її, робята, тащить на повозку. — Посадили і повезли. Вона узяла з собою оті рубашечки, що поплела і ще узяла окомелок чи жмутик кропиви. Привіз він її у своє царство і представляє її батюшці і мамушці, що: ось я найшов таку дівушку, що нема над неї у всім царстві красавиці. Тільки того хвальша, що вона не обзиваєть ця, так вона должно німа. Благословіть, батюшко, на їй женить ця. — Так вонаж німа? — Так що, що німа? Їй же робить нічого, а я з бю хочу жить, хоч і німа. — Позволив батько, вони обвінчались, сватьбу одгуляли. Десятого дня як сватьбу одгуляли, помер цар старий і присягли новому, насліднику. У сього царя мати була собі відьма і волошебниця. Вони живуть, а та, що цар узяв за жену, робить своє діло і не обзиваєть ця ні до кого. І повпикала отая кропива тіло до самих ліктів, тільки косточки остались. Виплела вона ще три рубашечки і стало уже девять. І не стало тепер того жмутика, що вона набрала. І як ночью обіснули, вона убралась собі і пішла у той ліс, аж до того льоху кропиви собі рвать і нарвала сніп і звязала, тут не драла, а на плечі узяла і гайда собі до дому, щоби прийти, щоб ніхто і не видав. Як ішла вона навад, увиділа її свекруха ув окошко і виділа, що вона несе сніп чогось. Поутру повставали і представила вона синові: Се у тебе якась волошебниця, а не жена; вот я виділа, як обіснули, що вона унесла сніп чогось у комнати. Ти її прожени, да оженись, другу возьми, а її погуби, чи прожена з свого царства. — Він не слухав, що матка говорить. Вона разів з десять

казала, він і послухав і предав її судови: Судіть, як знаєте, по закону. — Давай вони судять; і осудили розікласти посеред полат костер і іскинуть її туди і запалить і нехай вона там і ужогне собі. І поклали костер дров і узяли її, вивели туди і вийшло усе царське покоління і усі студенти і члени і усі повиходили. І спрошує тепер цар: Ти, може, можеш говорити? Я тобою рад і усе моє царство радується ця, так ти тільки сознай ся, сжели можеш говорити! — А вона тільки головою шаха, да руками однахується ця.

Узяли, запалили той костер, вивели її до костера, а вона забрала ті рубашечки, що плена. Вона виплела усі 12, тільки самому меншому одного рукава не виплела. Запалили костер, летять лебіді і сіли кругом костера усі. Тепер вона заходить і надіває рубашечку першому і другому і усім дванадцяти і обратились вони людьми і стало 12 богатирів лебедів; а 12-му і не доплела рукава, так у його і стала 1 рука, а 1 крило. Вона поручкалась, поцілувалась і давай говорить до братів. Цар почув, що вона говорить, він возрадував ся дуже, що у неї глас почув. Вона обернулась до його і каже: Ти мене губив, а я як би заговорила, то братів своїх по свій вік не видала б. — Що-ж ти єсть, говорить, якого покоління? — Я царівна, Золота Гвізда! — Цар возрадував ся, що царського роду і імена хорошиї. Вернулась вона у свій дім і тепер наказав він на троє суток пити, гулять, радувати ця за царицю, за Золоту Гвізду. Малось погубить, а дав Бог, що вона стала говорити. А його мати сїйчас убралась з свого царства. Вони у своє царство не схотіли іти і як батько отих лебедів умер, так вони сказали: Що як наш отець хотів нас погубить, так ми не хочем у своє царство. І остались на том основанії і живуть, хліб жують, постолом добро возять.

Паралелі: Grimm, Kinder- und Hausmärchen. Т. I. Ст. 220—226. Ч. 49. Т. III. Ст. 78—82. — Деякі спільні мотиви має ся казка з иншою у Гріма. Нор. Т. I. Ст. 128—130. Ч. 25. Паралелі до останньої дивн: Етногр. Збірник. Т. IV. Ст. 112—117. Ч. 21 —

13. Про двох братів Єгорів і про залізну бабу.

Були собі два брати Єгори. Вони були стрільці, хороші охотники. І спродали вони усе своє імене на деньги, покупили лошади хороші собі і поїхали собі у поле стрілять. Як узяли вони їхати, сострічають вовчицю з вовченятами. А забігає, каже, брате, я на сей бік, а ти на той бік, чи не вбєи? — Той став забігати, а вовчиця й каже: — Брати

Ѓгорі, не бийте мене, а возьміте у мене по дитині собі у заслуги. — Ну, давай, кажуть. Узяли собі по вовку. Вовчця побігла собі, а вовченята за Ѓгорами біжать. Ѓхали довго-не-довго, зустрічають ведмедку, ведненята. Вони забігають, стріляють: Чи не убеш собі? — кажуть. Вона обзиваєть ця: Ой брати Ѓгорі, не вбивайте мене, а возьміть собі у мене по дитині, щоб вам услугувать. — Взяли вони по ведмедю, той собі, а той собі, а ведмедка потягла собі з остальни далі. Ѓгорі ідуть, а вовченят пара і ведненят пара за їми біжить. Ѓхали упять довго-не-довго, зустрічають лева. Забігають сего стрілять. — Ей брати Ѓгорі, не стріляйте мене. Возьміть собі по дитині, щоб вам услугували. — Собрались по три штуки і ідуть собі дорогою. Із'їхали на стовпову дорогу і ідуть стовповою дорогою. Доїхали, стоїть дуб більший, високий і підпис на тому дубові, що: вам тут, брати Ѓгорі, різнить ся. Вони оба грамотні, посмотріли, покушали, тоді розпрощались. Узяли вони шовковий красний платок і послали ведмедя, щоб він повісив його у-горі на дубі. Той поліз, повісив. Тоді вони сказали один другому: Як прийдем до сего дуба і побачим, що платок такий, як тепер, то я ще живий а як стане як сажа чорний — то помер. — Розпрацались, узяли по три штуки: по вовку, по ведмедю і по леву і поїхали собі дорогою. Старший як ішов дорогою стовбовою, як пішов собі і вїйшов у город. Таиньки зустрів кого чи купців, чи шцан, поздоровкавсь. — Відкіля ти, якого ти царства? — спитали вони у його. — От такого, каже. — Що се у тебе за охота, що за тобою бігає звір, як собаки? — То, каже, моя охота. — У нашому царстві, кажуть городяне, є змії, їсть людей. Так можеб ти його побідив? — Точно, говорить, я могу його побідить. — Ну так ти ступай сією дорогою до самого царя. Може ти побідити змія? — Він і поїхав тією дорогою. Швидче коня підганяє. Добігає до города, чує, аж дзвони ревуть, Боже сохрани як. Уїхав він у город, на обидва боки смотрить. Нема людей, самі хати порожні. Проїхав шість верств і не видав і одної душі. Смотрить, коли дід ходить коло хати. Забігає він прямо у двор до діда, до того: Здрастуйте, діду! — Здрастуйте, господин! — На що то, діду, давонить ця у вас так сильно? Скільки я не проїхав, а усе давонить ця. — Се, каже, господин, змії уселив ся у нас у царстві, так їсть він людей. Так ось пожертвували йому царівну на пожиренє. Може Бог нас чи не помилює після царівни. — Ось, каже, колиб він у лапи мої попавсь, то я би показав йому, як царівну їсти! — А ви разві можете, господин, змія побідить? — А як-же! Я могу. — Просим покорно, господин, до мене у дом. — Зазвав він його у дом. Вїйшов він у дом, повдрастнував ся. У діда єсть і баба. Піди, бабо, сьому господину чого-небудь перекусити. — Посадили його за стіл, налили вінца

румочку-дві. — Ну, каже, проси, бабо, господина, щоб вони закусували, а я вийду на город, подивлюсь, щоби лошадь не одорвалась або-що. — Вийшов дід, да на свою лошадь, да до царя. Прибігає, прямо у дворець, до кошат. Посмотрів цар, що він біжить, виходить, на зустріч, на крильцо. Здрастуй, каже. — Здрастуйте, ваше царське сіятельство. — За чим, діду, ви до мене? — У мене є господин. Господь привіс його з якого то царства і говорить, що „я змія погублю“. — Цар гукнув: Запрягать лошаді у коляску. — Лошаді зараз готові, позапрягали, подїхали до крильця, хватають царя і діда і поїхали до діда. Вводить той дід царя у свій дім. — Здрастуй, господин! — Здрастуйте, ваше царське сіятельство! — Якого ти єсть, говорить, царства? — Отакого то, оттакого, він сказав. — Можеш ти, побивать, господин, змія? — Могу, говорить, царське ваше сіятельство! — Підхвачує він його у коляску. Привязав він лошадь свою. Куди він, туди і охота за їм побігла. Прибігли у дворець. Бере його цар за руку, веде його у кошат. Війшов він, поздрастнував ся. Позвав він тоді свою доч: Іди сюди, доч. Як тебе, говорить, господин, звуть? — Я, говорить, єсть Ѓгор. — Так оцей, каже цар, змія погубить, щоб він тебе не їв. Согласна ти за його за муж їти? — Каже: Согласна. Хйба лучше, щоб змія мене з'їв? — Дзвоня усе ревуть і вона уже на смерть убрана, у білому і сама такя як колінкор біла. — Так ось, як ти змія погубиш, то оця твоя жена буде і половину царства тобі отписую, поки живий, а як помру, то твоє усе. — Там, ваше царське сіятельство, пустячка хорошенького убийте, та жоїй охотї дайте покушать троха. — Сей час загадав, сей час убийли, оттягли, ті їдять. — Ну, тепер сьвященника, сказав, призвіть менї. — Призвали сьвященника, висновідав, запричастив його, Богу помоливсь, узяв своє ружбó, шаблю, охоту свою: Ну, ведїть мене до його нори. Ну, ви їдїть, ваше царське сіятельство, і всьо ваше поколїне, дивить ця, як я його погублю; а ти, царївна, їди зо мною у містї, щоби ти видїла, як я його погублю. Тоб твоя смерть була, а то його смерть. — Підводять його до тої нори, де він. Підходить він до нори, а нора больша; і становить себе і приказує: Як голову сюди появиць, щоб ти його за голову брав і вицуплював, а ті щоб брались із заду. — Той час підходить, що йому царївну на пожирене. Він і гука, що: давайте менї царївну на пожирене! Тут Ѓгор уже над корою стоїть і оддалеки причот царський увесь стоїть. — Вилазь, говорить, ось царївну тобі на пожирене привели! І шагів на пять царївну на зустріч нори поставили. Ну, він вилазить з нори сей час. Повів голову немного, углядїв царївну, швитше став вилазить. Як голову з нори повів хорошо, попав його лев за голову своїми лапами добре; тут ведмїдь поскакує, вовк надскакує і беруть його. Той

тягне назад у нору, кричить, а сї цуплять сюди. Видернули його сюди на город. Як видернули, схватили, так там і порвали його на клапті. Узав він, склав його у купочку, покропив спиртом хорошим і підпалив; і згорів він і попіл розвіяв. Тоді посідали у коляски і поїхали у царський дом. Тоді царівна убралась у одєжу свою, у саму перву. Убірають і Єгора у царську, у хорошу одєжу. Поїзжають вони до церкви вінчать ця. Обвінчались, приїхали домої, давай сватєбу гулять. Одгуляли сватєбу і живуть собі місяць, другий і розговорюють собі з Єгором річи разні. Усї радї і не знають, де його і посадить. Він годує тож свою охоту хорошо. — Ну, говорить, зятько, є у мене десятич 70 ліса, хорошего, такого, що й неба не видно, а у тїм лісі живе баба залїзна і не допуска до того ліса; скїлько не допускаю, так усїх людей побідить; і салдат послав скїлько полків, так усе побиває; так я його і отцурав ся. — Ну, говорить, батюшка, спрос не бїда; поїду, попробую, каже. Хоч бабу убу, хоч баба мене. Підїть, говорить, священника до мене привїть, повисповїдаюсь, запричашусь — Призвали, висповїдавсь, запричашавсь, попрощавсь тоді а усїма: Ну, одводьте мене. Чи той ліс далеко? — Ні — кажуть, верстов пївтораєта. — Запрїг шестерку коней хороших у колясу, сїв Єгор. Ну, каже, давайте таких, щоб знали, як мене до того ліса доведати. — Пішли чоловіка з два, сїли, поїхали. Верстов на десять не доїхали до того ліса. Оце, каже, той ліс і ступайте туди, а ми боїмось ближє приїздить. Чи нам вас дождидать, чи їхать домої? — Ні, мене не дождидайте; ступайте назад. — Поїхали вони назад, а він пішов із своєю охотою до того ліса. Увійшов у ліс, сїв оддохнуть. — Ну, смотрїть, каже, рабята, як набїжить залїзна баба, то щоб ви брались, щоб ви її побїдили. — Оддохнув, пішов собі у ліс дорожкою. Як узав собі їти, верстов пять-шість ішов. Слухає: лист смилеть ця, земля трусить ця. То, говорить, баба залїзна бїжить. — Ну, смотрїть, рабята, берїть її добре. Старайтесь! — Добїгає баба до їх: Здрастуй! — Здрастуй, бабка! — Почему ти, Єгор, із своєю охотою царшивою у мій ліс убравсь? — Ні, каже, бабка, се не твій ліс, се ліс царський. — Де ти узав ся, Єгор, що кажеш: царський? Я 70 літ живу, то мій ліс, а ти говориш, царський. На, говорить, закури менї трубку! — Взяла і бросила до їх люльку. Взяли вони, огню викресали, закурили їй трубку. — Ну, подавай лєв, да смотри, щоб вона тебе не ударила. — Розкурив і подає лєв їй трубку; вона достає, та не за трубку, а як свисне долонею лєва, так лєв і полетїв собі шагїв десять. Упав і не струснувсь і нема в йому духу. А ті як стояли, то так і стоять собі не живї, і Єгор і ведмїдь і вовк. Тодї бабка поїхала на своє мїсто. Оцей Єгор убравсь у ліс баби побїждать, а другий Єгор убравсь до дуба, чи брат живий? Прибїгає до дуба, гляне, а як сажа платок.

Ушнвсь собі слезами хорошо, утерсь, давай тією дорогою їхать, що брат їхав, лошадю на весь опор. Приїзжає у дворець, прямо до того царя. Охота однакова і вони однакові і одежа і усе чисто однаково, так, що вони його не узнали; думає цар, що зяцько, а царівна думає, що муж. Вибігла царівна, вибіг цар на зустріч. — А що, говорить, синок Ёгор, бабку побідив, чи ні? — Ні, каже, коло тієї бабки не так надо старать ця! одказує він; і догадавсь, що його брата побідила баба. — Війшли, давай пить, гулять. Пожили тижняку і ложить ця Ёгор спать з тією царівною на ідній кроваті. Так вона каже, як би з мужем гріх сотворить, а він каже: — Нельзя міні гріха творить, а як бабку погублю, то тоді. — Прожив тиждень, посилає за сьвященником, каже: Піду бабку колотить. — Свою охоту годував хорошо, поправляв. Висповідавсь, запричашавсь, сказав: — Давайте мені таких людей, щоб знали, де той ліс. — Запрягли у колясу копей упять шестеро; сіли ті молодці, що і тоді одвозили, оці упять повезли. Підвезли до того міста, верстов з 5 не довезли до ліса. Ну, оце той ліс, що як дим стоїть, а ми ближе боїмось доїдять. Ну, чи вас дождать, чи не дождать? — Ні, не дождайте, поганяйте домой. — Вони поїхали, а він підходить до того ліса. Сів, отдихнув. Каже тепер: Смотріть, рабята, тут мій брат Ёгор помер і його охота; тут і ви поляжете, коли не будете стеречись. — Раді старать ся, хозяйн Ёгор, усіма силами. — Тоді він перехрестивсь і пішов собі лісом. Верстов пять лісом іде. Став лист сипать ся, земля движеть ся. Ёгор говорить: Охота моя, біжить баба не далеко. Смотріть, щоб стеречись. Тут смерть ваша, да й моя! — Підходить і натикаєть ця на брата свого Ёгора і на охоту. Перехрестивсь, поцілував брата, заплакав: Смотріть же, робята, оце мій брат помер і оце його і охота. Старайтесь, щоби наш Бог поміг бабу звоювать. — Тут добігає баба здалека. Здраствуєть ця: Здрастуй, каже, Ёгор! Здрастуй, бабка! — За чим ти з своєю паршивою охотою убравсь в мій ліс? — Ні, се не твій ліс, бабка, се ліс царський. — Вот я одному Ёгорові показала, який то ліс царський, покажу і тобі! Кинула трубку. — Натте, мені трубку запалить! Трубка 25 пудів. Узяли, вкресали, запалив лев трубку. Подас, а Ёгор приковує: Смотри, каже, бережись, щоб не достала, а як достане, то тут ми і не встанем; буде як мій брат і його охота. — Той подас, та достас баба. Як замахне баба кулаком, а той голову на бік, а вона немножко із лошаді похылала голову як замахнулась, а лев її тоді за голову і зірвав її сей-час із лошаді. Як ухватили тоді у троїх, як узяли бабу шпять: Смотріть, робята, давіть, а не рвіть! — Мняли, шняли, уже з баби моцю вибили. — Ё, Ёгор, синок, каже баба, що ти з мене хочеш, то тобі і буде, пусти мене тільки, не муч. — Каже: Могу пустить, не буду мучить, тільки ти мені іздійай

то, що я тобі скажу. Дай, мені, бабко, сіллющої води і живущої води — Сказала: Могу дати, тільки пусти мене, не муч. — Ну, полно мучить. — Полягала його охота, а баба посеред їх лежить. Крикнула своїм багатирським голосом на весь ліс: підлітає усяка птиця, гайворони, кряки, поуз бабку летять. Питає, бабка, де вода сіллюща і живуща? — Не знаєм, не знаєм, одвічають. — Перелетіли, крикнула другий раз. Другі надлітають. Питає бабка, чи не знають такої води сіллющої і живущої? — Не знаєм, не знаєм, одвічають. — Перелетіли. Летить підстрелений кряк. — Чиж знаєш ти, кряче, сіллющої і живущої води? — Знаю, бабко, я там літ 15 свої діти сіллюю. — Садись коло мене, каже. — Сів кряк коло баби. Нема у тебе, синку Ђгор, каламарчиків? — Ні, каже, бабко, єсть. — Чи порожні, чи не порожні? Повинивали там що було. Прив'язуйте тепер крякові під крило; один під се крило, а один під те. — Узав, попідв'язував Ђгор: Ну, ступай, тепер кряче, каже бабка, да представ мені води. Представиш мені воду, то будеш у мене першим кряком. — Знявся, полетів той. Прилітає до колодязя, у колодязі перегорожено. Звернув один колодязь, а там два колодязі: у одному живущая, а у другому сіллюща. Спустився він, побрав з одного каламарчик, тоді підлітає да у другий спускаєть ця, набірає з другого колодязя. Вибравсь, полетів тоді і швиже всіма силами. Приліта, спускаєть ця до баби. Порозв'язував Ђгор, узав каламарчики: Ну — я тебе, говорить, кряче, зроблю самим першим кряком. Ступай собі на своє місце, а опісля до мене прилетиш. — Кряк убравсь, полетів. Бере Ђгор каламарчики з живущою водою, підходить до брата, нускає у рот води немножко, раз і в другий і в третій, став немножко підіймать братови голову і ще побольше водички, оздоровів зовсім брат; ухватились за руки, поцілувались, сльози покотились у обох; пішли тоді з тим каламарем до лева, сілляє йому голову сіллющою водою; вона зростаєть ця, він замазує; поки тер, поки мавав, сілляє зовсім. Нускає в рот тоді живущої води, раз і в другий, в третій; схвачуєть ця лев, погладили по голові; слава Богу. Підходять до ведмедя; дають живущої води, оживили і ведмедя; до вовка підходять опять, дають вовкови живущої води, оживили і вовка. А ті сидять над бабою. Поприходили до баби усі тоді: А беріть тепер, каже, бабу да розірвіть її на клаті, на дрібні! — Розірвали її і поїли. Беруть люльку з 25 пудів домої, шапку 50 пудів золотую, коня бабиного беруть домої. Собрались і ідуть собі до дому. Шапку несуть на коронислі леви у двоїх, а люльку несе ведмідь, той піднесе, той піднесе; підходять вони тепер домої, у царський дворець. Увидів цар і його жена, так повилітали обоє і здрасвують. — Здрасвуй, синку Ђгор — Здрасвуй, папаша. — Тепер пішли у комнати, давай цїть, гулять. Попили, погуляли і диву-

ють ся на лошадь на ту, на бабину, що нема такої у всіх царствах, преогромная такая і її ціни ніхто не може зложить, отсій лошаді. І шапка така і трубка така. Шапка золота, а трубка 25 пудів. — Де ти узяв собі товариша? питає цар. Чи се твій брат, чи товариш? — Таки брат мій рідний. Як би не брат, то я би помер. Се брат мене вивольив, от смерти одблагав. — Ну, живуть вони собі і спать ложать ся вони собі поруч; вона не зна, де її муж. Вона стане казать, де її муж, вони сьміють ся. Пішла вона до бабки, до ворожки. — Заворожить мені, бабко, щоб я свого мужа узнала. Їх два брати і їх на лиці не можна розлічить! — Бабка набрала пузирчик крові: Прийди, каже, домої і полади: признайтесь, котрий між муж. Вона так і зробила, а вони сьміють ся. Як не признасть ся, котрий мій муж, так умру. Узяла, легла на лавці, руки склала і родавила на своїх грудях пузирок іа кровю. — Він кинувсь до неї: Що ти, дура, ділаш? Смерть собі робиш? — Вона хватилась тоді йому за шию; тоді узяла печатку, приложила до лоба. Тоді і живуть на том основанії. Там і брат його оставсь.

Паралелі: До поодиноких мотивів сеї казки пор. Grimm, Kinder- und Hausmärchen. Т. I. Ст. 278—299. Ч. 60. Т. III. Ст. 100—105. — Афанасьевъ, Нар. рус. сказки. 1897. Т. I. Ст. 211—217. Ч. 92. — Етногр. Збірник. Т. VII. Ст. 45—48. Ч. 36.

14. Притупей-прапорщик.

Був собі цар, царствував уже скілька літ, а дітей у його нема. І давай цар і цариця просить у Бога, щоб Бог їм дав чадо. Потім цариця заберемила і привела собі доч. Охрестили ту доч, попили погуляли. Ну, цар і каже: І якіж ми грішні, що Бог не дав нам сина, а дав нам доч! — Тоді узяв і зівзав во всього свого царства знахорів, колдунів і волошебників. І вийшов цар до їх і виніс їм по три стакани водки і дав закуски. — Ну, то я дав вам, ребята, водки для сьмилости. Говорить мені тепер про мою доч. Яка буде у мене доч? Чи вона виросте, чи не виросте? Чи буде з щастям, чи ні? І добра буде, не добра? Говорить мені у глаза, не бійтесь; вам нічого не буде. — Посмотріли оті знахорі і волошебники по волошебних книгах і говорять тоді: Ваше царське величество, ми боїмось про вашу доч говорить, щоб ви нам голов не познимали. — Я говорив вам, що не бійтесь. Говорить, яка вона не буде, щоб я знав. — Вона виросте, ваша доч, вона буде красява і хороша і чотирнайцяти літ вона піде у блул, в нехороший

і будуть в її привідить партрети здїямать і в сього царства і в других царств і будете ви терпіть от неї горе і нужду. — Усе? — Усе! — Ну, ступайте. — Погодувала її три годи мамка і тоді одвів її комнату і посадив дівку-чорнявку та давай її кормить і обуча письма і язикам. І наступило їй 13 літ і вона питає у дівки чорнявки: Як там на городі дієть ця? — Я, каже, вам не скажу, як там на городі дієть ця, бо я боюсь твого отця, а нашого царя. Мені приказ такий! А ось служебки як принесуть кушать, так приготов письмо і дай служебник. Може батюшка тебе і випустить. — Приготовила письмо: Пустіть мене до себе, посмотрю на вас, на матушку. Свій сад посмотрю, а тоді хоч запрете мене упять. — Узяли письмо, принесли царю, він прочитав і ожалив ся. Каже він царици: Пустім нашу дочку, пусть побуде сутки, чи двое, тоді упять її і зачиним. — І написав він їй письмо, щоб приходила. Принесла служебка те письмо і привела її к царю. Поздрастувалась, поцілувалась із батьком, із матірю. Позвольте, батюшка і ви матушка, посмотріть у вас у сад, які цвіти цвітуть хороші і запахи од їх ідуть хороші? — Посмотри, каже, іди із служебками. — Повели її служебки у сад. Іде вона лінією первою і не налюбуєть ця на цвіти; питає, які оце цвіти? — Вони розкаають, вона рве їх, любує. Сад до моря підходить. Обводили вони по саду скрізь і зійшли до моря. Дійшли до моря, а на мори стоїть золотий корабчик, що й очима не можно зоглянуть і з того корабчика на суше дошка лежить і черепатка поуз дошку лежать і пройти двом нелья, а тільки одному. Ну, стійтеж ви туг, а я піду на той корабчик, подивлюсь, а як зайду та платочком махну, тоді і ви по одній ідіть туди. — Вона як пішла, та у корабчик увійшла, корабчик одсунув ся геть на глибину, а дошки черепатка як були, так у воду і попадали. Зараз волшебник паруси підняв, корабчик і полетів; служабки тоді кинулись ік царю, біжать, кричать. Повибігали, питають. Отак і так, золотий корабчик був під садом, царівна на корабчик зійшла, він і полетів собі. Полно, каже цар, плакать та тоскувать, на то вона рождена. Поіськаймо її, може, хто й отіська, а коли ні, нехай і так буде. — Він поробив письма і розіслав їх по своїому царству по полках: Хто може мою доч отіскать, так я за того мою доч оддаю і своє царство уручаю йому. І нехай унтер-охвіцери те письмо читають і дають всякому салдату по три кришки водки і по хранныцюзькому пирогу на закуску, може хто такий і обявить ця. — Пють ту водку усі полки і ніхто не обявляєть ця; остаєть ця один полк — некрути самі. Попили і у цьому полку. Остаєть ця самий задний некрут, підходить той пить. І спрощує унтер-охвіцер: Чи не можеш ти царівну одіскать? — Випежо, каже, та тоді і повидимо. — Випив три кришки водки, хранныцюзького пирога закусив і каже: Ну, щож, госпо-

дні унтер-охвіцер, чи я послідний некрут, більше ніхто не буде підходить? — Ні, більше ніхто не буде. — Пожалуйте мені ще 3 кришки випить. — Разві тобі мало? Три кришки вилупив, тай ще й мало? — Точно, що мало. — Ну вилупи іще. Усьо равно, водка остаєть ця. — Випив ще 3 кришки, укусив пирога. — Ну пожалуйте мені ще три кришки. — То шож, ти вилупиш усьо водку з сього баряла. — Ну, як знаєте, а тоді я вам усьо щирю правду скажу. — Ну пий, каже унтер-охвіцер, і вже і розсердив ся. — Випив, із'їв пиріг. — Ну, ще пити меш? — Ні, каже, довольно, тепер не хочю. — Ну тепер що ти будеш говорить, як вилупив девять кришок? — Вот я, говорить, могу царівну одіскать. Пішіть до царя. — Так ти як вилупив 9 кришок, так ти думаєш із небес гвіздочки достать, а не царівну достать. — То що вилупив, то вилупив, а що говорю, так те я достану, я царівну одіскаю. — Ну той до того, той до того і пишуть, що оттакий то некрут, місяць як прийатий, може одіскать царівну. Одписує цар у той полк, щоб зараз преставили того некрута; його сейчас і представили. — Здравствуйте, царське величество! — Здравствуйте, братець! Те ти служивий, що можеш мою доч одіскать? — Точно так, ваше царське величество, я могу вашу доч одіскать. — Благодарю, братець; як можеш одіскать, ти тоді будеш мені не служивий, а зятько: я тоді тобі і царство урочу. Як же ти будеш одісківать, суходолом, чи водою? — Водою, ваше царське величество; вона узята водою, водою буду і одісківать. — Скоро, чи не скоро будеш одісківать? — Один тиждик, говорить, подумаю ще. — Ну, ступай. А чи єсть у тебе деньги? — Нема, ваше царське величество. — Ну, на тобі, брат, півтора тисячі. Тобі буде на увесь тиждик. — Як пішов служивий у кабак, так не виходив день і ніч і у тижни кончив ті півтора тисячі. Вайшов тиждик, підходить же, що цар требає до себе, а в його нічим і опохмілить ця. Став шукать, найшов у уголишку двугривенник, узав, опохмілив ся. Підходить до царя: Здравствуйте ваше царське величество! — Ну, що? Надумав? — Надумав, ваше царське величество. Кораб мені давайте хороший з матросами і щоб 3 пушки було і на три годи води і харчів. Дали йому кораб, харчі, води і денег мільонів з десяток. І наряджає цар копитана за підрядчика на той кораб, хорошего чоловіка, щоб порядкував. Нарядили, одмолебствували, ось уже їм і виражать ця. Ну, і сказав цар: Будь ти у мене притупей-прапорщик; сей чинок я тобі жадую. — Ви садовите копитана на кораб, так треба, щоб він мною не порядкував, а робив, що я скажу. Так ви йому так і прикажіть. — І сказав цар копитану: Ну, смотриж ти, щоб ти притупей-прапорщика слухав. Се я тобі приказую! — Знались вони і поїхали у путь-дорогу.

Як узяли їхать, два годи їхали. Доїзжають, на мори остров большій, деревом зарощений. Підїхав він, скільки можна було, тоді кораб заякорили, а притупей-прапорщик сів на лехку лодку з чотирма матросами, а копитану приказує: Ти з сими тут будь. І кільки я не буду, хоч пів года, ти тут сиди, мене очидай! — Увійшли у ліс, ішли лісом, обібрали собі містечко, стали оддыхать. Птиці разної у тім лісі стілько, що нельзя і розглянуть. Вони узяли, убили птиці і стали варить собі у котелочку супик. Наварили, покушали. — Ну, братець, каже притупей-прапорщик на салдата, ти тут сиди, а ми підем по лісу, чи не стїскаємо чого небудь. — Пішли вони і ходили до вечера; підходють упяць на те місто. Той, що остав ся, птиці набив, супику зготовив. Вони прийшли, супик поїли, полягали спать. Виспались, позавтракали, а тому приказали, щоб супик був на обід, як прийдуть. Пішли по лісу верстов пять, чи шість, аж салдат найшов тропочку протоптану і каже: Притупей-прапорщик, ось я вам тропочку найшов. — Він пішов, подивив ся і ішли вони усї тією тропкою. Ішли верству міста, чи півтора і найшли дощик. Уходять, нема нікого, а посеред хати котел большой, чоловіка на десять, умощений. Подивились, нікого нема, тільки кошелок та столик; тоді притупей-прапорщик післав одного салдата, за тими, що остались. — Нехай, каже, оце буде квартира. Тутички будемо і жить. — Стали жить тут. Варють собі у тому котїлку у большому, а той маленький свій поставили у куточку. Покушали. — Ну, смотри братець, щоб ти нам наготовив супику смачнецького, а ми підемо по лісу. Пішли по лісу, а той що остав ся, заходив ся птицю скубити і супик варить; і зварив вже супик, як уходить у ізбочку чоловік. — Здравствуй, служивий! — Здравствуйте! — А що ти брат, тут наварив у сїм котелку? — Наварив, каже, робятам своїм супику. — Чи можно, щоб ти дав менї свого супику попробувать, чи хороший, чи ні? — Ні, не дам, я наварив для ребят, для своїх, у припорція як раз, да вам і оддам? — Ах ти, говорить, падлець; у мойї кімнатї і у мойому котелку наварив, да не даси менї супику попробувать? Узяв тоді той Немал-чоловік — так називав ся — отколотив того салдата на всі боки, тоді заходивсь, супу випив половину котелка, говядину поїв, тоді і пішов. Він пішов, а той зараз тиці наскуб, води долив і варить собі у друге. Доварює, коли надходить решта. — Що ти, брат, так опоздав і досї супику не наварив? — Живїт у мене так болїв, що я не міг і супику варить, а ось зараз буде готовий. — Сїли, поїли. Не смашний щось супик у тебе сегодні. — Звинїть, каже, як живїт болїв, так я не міг хорошого зробити, такий уже сей раз удавсь. — На другий день переночували. Притупей-прапорщик того салдата узяв, а другого бросив. — Нехай, чи не справнїйший ти будеш? — Став той варить супик; супик

готовий. Іде Немал-чоловік. — Що, говорять, салдат, кушать варш? Чи не можно мені того супику попробувать? — Ні, я прапорщій варю, так коли дам, мало буде моїм ребятам. — Він узяв, того одколотив на усї боки, супик випив, говядину поїв, пішов. Той води доляв, тицю у казан накидав, давай упять варить. Підходять робята кушать. — Готовий супик? — Готовий, говорить! Попробував притупей-прапорщик супу: Ах який невкусний супик. — Звиніть, у мене живіт болів, так ти і не вкусив. — Покушали, полягали спать. На третій сутки притупей-прапорщик і каже: Ну, йдіть ви у ліс, а я сам захожусь супик варить; ви мене отим захоруете. — І варить супик, притупей-прапорщик і коньчав, ось уже доварюєть ця. Уходить Немал-чоловік і говорить: Здравствуй! — Здравствуй! каже. — Що варш? — Супик. — Чи можно попробувать? — Як не можна! Для милого дружка сережка з ушка. Садить ця. — Набрал у чашку: Ну, кушайте. — Сіда Немал-чоловік за стіл. — Ну, кушайте, каже притупей-прапорщик. — Кушайте ви! — І я буду з вами, каже. — Немал-чоловік кушає супик і похвалює: Ну, я такого супику і з роду не кушав. У твоїх робят я кушав два рази, так не такий як оце. — Випив ту чашку, набирає другу. — Кушайте супу, стане усім моїм ребятам. — Нема у тебе до того супику та ще винивка? пита Немал-чоловік. — Нема, каже. Ось рад би я вам душею і тілом, так нема. — Немал-чоловік тоді по столу стук-стук, аж повний став стіл вина і різних випивок. Як узяли пить, не Немал-чоловік, не і притупей-прапорщик. Було пляшок з десяток, а то тільки дві пляшки не доніті. Немал-чоловік поки сидів на ступці, поки голову не похилив і не заснув. — Притупей-прапорщик думає, щоб йому іздїлать? Отрїзать руку, чи ногу? Так усьо равно він жене побе! Виняв свою шаблю і зняв голову Немал-чоловіку. Ізяв голову і кинув ся до його, до карма, що у його є і найшов три ключі золотих. Тоді узяв, прикрив його, став думать: До сих ключів єсть що, чи льох, чи комори, що їх можно одникать. І давай ходить по тих стїнах; і дивить ця, аж у стїні дірочка, як раз для ключика. Поцокав одним ключиком, не уходить; тоді узяв другий, одікнув, одчипяють ця дверці; уходить, аж комната так, що не можна і зоглянуть. З тої комнати знов двері; він одікнув їх другим ключиком, а цего третього, ще не виниша. Уходить, аж знов комната пуста. Він одника з сїєї комнати двері третім ключиком, аж там комната золота і сидить там царівна і шие. Поздраствував; царівна і пита: Відкіля ви? З якої ви землі? — Каже: Оддакої і оддакої! — З сїєї землі сюда і ворон костей не занесеть. — Вірно, говорить, що з тієї землі. Ось у мене письмо є. — Вивішає і дає письмо від її батька. А у тому письмі написано: Хто тебе одискає, за того ти і замуж підеш і тоді і моє царство ваше буде.

— Тоді вона схватилась і поцілувала його у голову і у руку і зняла свій перстень золотий обручильний і дала йому.— Ну щож з того, що ти мене найшов? Ось Немал-чоловік явить ця, так він тебе сейчас погубить. — Е, каже, вже я з Немал-чоловіка голову зняв. — Не може бути? — Вірно, каже. — Забирайте, що тут дорожше і ставем їхать, у нашу землю, у мене тут кораб є. — І стали вони збирать ця і складать ця. А ті салдати прийшли і зачали той суп їсти, що недоїдний і ті дві пляшки водки, що zostались, випили і зачали вже спорить ся, гомін больший завели. То почула царівна: Що то за гомін, чи не йде Немал-чоловік? — Ні, каже, у Немал-чоловіка голов ізнята, а то шоті робята. — Тоді вони узяли, золото, срібло, де було у сундуках, поскладали у одно місто у сундучки і тоді дарай золото обдирать од стін, де лучче. Він заходивсь золото обдирать, так зняв свій перстень і положив на лущко. Забрали усьо і пішли. Слава Богу! ребята, нашли ми те, що іскали. — Тоді всі вони пішли лісом до моря, сіли на лодку і поїхали до свого кораб. Убрались у кораб, тоді вони возвеселились і воарадувались. — Слава Богу, що Бог дав вам те, що ми іскали. Дав водки стаканчиків по три робятам, сам випив, а царівні дав ружку. — Ну ударте тепер од радости у барабан і грайте полную музику, робята. — Салдати сейчас заходились іграть полную музику і у барабан ударили. Водянні люде голови з води вигріщають, дивлять ця, що вони таке, що вони з рода ще не чули; і кит риба і жаба большая, так як коморя у більшкь — поверх води випливає та сидить, та слуха. І звірі усякіі водяніі. — Царівні скучлось і каже: Притупей-прапорщик, уничтож то, полно грать, бо я сильно скучалась! — Він сейчас загадав ребятам з пушок погрівать на водяні люде, на звірі, на жабн, на кит-рибу. І воно поховалось трохи, як стали з пушок бить. Тепер собрались їхать, парус підняли, їхать вже пора, як притупей прапорщик хватив ся, що перстень на лущку, як обдирали, положив. Вона каже: Не треба, пуцай він пропаде. — Ні, каже, не можна, то обручильний перстень, не можна. Обождіть, а я піду. — Сів з шістю матросами на лехку лодку і поїхав. Стали доїздить до того ліса, як піднялась сильная погода. І стали вони доїздить до того ліса, а буря така, що і пронадать. Об камень лодку як ударило, так усі шість матросів потопило, а притупей-прапорщик як силів на носку, так його на суше викинуло. Перехрестив ся, да своє: побіг у тую комнату, схватив перстень і приходить до лодки. Сідає і їде сам. А копитан, як тільки притупей-прапорщик одрядив ся з шістю матросами, зараз одрядив ся на море далі і тоді сказав царівні: До Бога високо, а до царя далеко. Становись мені за жену, а пі, то у море на дно. А як прибудем до дому, то кажи,

що тебе дістав копитан, а притупей-прапорщика я не виділа і у глаза і не знаю.

Притупей-прапорщик подивився, що кораба не видно, вернувся у п'ять у ліс. Пішов у ту комнату і став шукать їсти, чи не найде чого, аж нема нічого. Бросив і пішов по острові скрізь, куди очі. І ходив одинадцять день, не пив, не їв. Повернуло на дванадцяті сутки; як увзяв ходять, найшов верхи, а з самих верхів покот аж до землі, землею і укрито, а окошки при землі. Дійшов він у гору, аж до верхів до тх. Туди зайшов, аж там труби і рожни лежать. І увзяв він трубу у рот і давай грать. Як заграв у трубу, коли лізе змія старая, повзе черевом до його. — Е, притупей-прапорщик, убирайся ти відсіля і поскорій і не оглядайся, бо зберуться і тільки косточки з тебе посмокчуть. — І ввійшов він з того покоту і пішов собі лісом; іде собі, іде, сяде, посидить, сидня не бере, ляже, полежить, лежня не бере і Бог смерти не дає. Зігнувся і іде помаленьку собі. Вийшов із лісу на площадь — площадь простора, зеленая, большая. Дивитьця, коли іде юноша, молодець. — Ну, слава Богу, хоч іде щось за християнини. Підходить до його оцей хлопець, адрастується ця: Здрастуйте, пригупей-прапорщик! — Здрастуй, сей одвіча. -- Ну, притупей-прапорщик, пожалуйста до мене у гості підем. — Як зве, так підемо! -- Веле він довго-недовго — третажний дом стоить. Уводять у дом той, садовить його за стіл; находить хлібушку житню, кладе на стіл; виниляє з шафочки грохви́чик з водкою, наливає йому румочку маленькую. — Ну, пийте, говорять, притупей-прапорщик, румочку. — Він увзяв, випив, урізав він йому манісіньку скибочку хліба, дав і тоді балакає, розговорює, відкіль і дещо. — Дайте мені їсти попереду, каже, притупей-прапорщик, а то я їсти хочу; я би той хлібчик ваш і вразу проглинув, тоді і розкажу усьо. — Наливає той юноша, його Іванькою зовуть, ще румочку і дає закусить більшенько трошки; нешного поговорили, тоді третій дає і тоді і каже: Тепер кушайте, скільки душа приймає, я ще хлібчик унесу. — Привіс, покушали. Подякував притупей-прапорщик Іваньці за кушання, тоді Іванька каже: Не могу я тепер з вами розговорювать, бо мені нікогда: зараз буде мій начальник, генерал-полковник. І він буде тебе навімать: три тисячі у год жалованя і тобі хорошо буде, а мені лучче буде, бо самому мені тут скушно. Підем тепер на зустріч генерала-полковника. — Вийшли за верству міста і стали на дорозі, той по той бік дороги, а той по той бік. Ідуть, вони честь воздали йому, тоді генерал-полковник каже: Ну, сідайте, ребята, на коляску. — Сіли, під'їхали до комнат. Тоді генерал-полковник і спрашує: Ну, що притупей-прапорщик, ти согласен у мене на год нанять ця? Бо туди ти, брат, не попадеши куди копитан твою невісту повіз; туди 13 тисяч верст. — Ну,

не попаду, так не попаду! Согласен я, значить, навіть ця. — От тобі, братець притупей-прапорщик, три тисячі жалованя у год. Підем тепер у чахаує; яку я зверху московську одержу возьму, таким чином ти у мене і будеш служити. — Пішли у чахаує, одміряє і бере одержу верхню, надіва на його; надів і поздоровляє його підполковником. — Служи-ж ти, брат, у мене, тільки не ходи у гору, у третій отаж, у коннати. Да не ходи у подкот нижній, а оце два отажі, так ходи, де вгодно. Розпорядивсь і прощайте; покинув їх і поїхав.

Побув притупей-прапорщик суток трое. — Щож, говорить, то мені приказ, щоб я туди не йшов! Ось Іванька пішов у проходку, дай-ко я піду туди! — Пішов туди, аж там труби і рожни; увяв він рожен і загравав. Собирають ця салдати нісколько полків, у хворменій одержи, у всім; а притупей-прапорщик гра. Послушав Іванька глас, що іграє у рог, біжить усіма силами; аж спотикаєть ця та біжить: Що ти, притупей-прапорщик ділаєш? Скавано тобі, щоб ти не ходив у той отаж і не трогав нічого; от тобі наруга буде і тисячі рублів долой. — Іванька замислив усьо: пішли ті салдати по містах. Приїздить генерал-полковник упять; от Іванька іздїлав так і так. — Я, говорить, знаю то усьо. Ну, смотри, притупей прапорщик, щоб ти більше так не ділав; ось тобі тисяча рублів жалованя долой. Покинув їх, поїхав. Побули вони трое суток упять. Пішов Іванька у конюшню, до жеребців. — Що, каже, що мені говорив, щоб я не йшов у нижній отаж? Дай, піду. — Пішов, аж там теж саме; рожни, труби. Увяв трубу, як загравав, так набігло звіру різного, полків яких-небудь пів сотні. Услушав Іванька, що іграє, біжить усіма силами, становить ця, падає. — Що ти надїлав, притупей-прапорщик? А ти ще і підполковник! Що ти надїлав упять? — Замирив; звір пішов по своїх містах. Приїздить упять генерал полковник у третї сутки. Іванька жалуєть ця, що той надїлав. — Да я, говорить, знаю, що він надїлав. Призиває його: Ну, щож? ти у мене не хочеш служити; тебе кортить ота невіста, що ти одїскав? — Точно, кортить, ваше високоблагородіє, чи там як він його назива. — Піди, Іванька, у конюшню, виведи білогривця-старика; пушай він піде за своєю невістою. — Побіг Іванька, вивів білогривця старика із конюшні, привів до крильця. — То я тобі дарую білогривця-старика. Він попередить копитана твого, він зна, де ваше царство. — Благодарю вам, ваше високоблагородіє за старика. Поклонив ся. — Піди, Іванька, у мою кімнату і возьми шаблю стару. — Побіг Іванька і зараз тащить ту шаблю із ножнями. — Се я тобі дарую оту шаблю; бува тобі яке нападеніє буде, так сією шаблею ти повоюєш усе, де що на тебе нападеть ця. Вийми, посмотри на її! — Він виняв, аж вона іржава сильно, тільки і держить ця, тільки що іржа її не переїла. — Та шабля, каже, притупей-

прапорщик і одного чоловіка не зарубає; вона не годить ця. — А сядь на твого коня, на білогривця, та попробуй отії шашки; ось ліс стоїть, як дин, так ти по тому лісу поїдь, та попробуй, як вона не годить ця. — Як сів, та сказав: Вези мене, коню мій, у той ліс! — так за півтора часа вже і в лісі, а тут дубики у два і у три обіймища стоять. Як прибіг, як махнув навхрест шашкою, за 12 верст дубики так і вилягли густо усі. Тоді він із лошадою назад прибіг і дякує генерал-полковнику за шашку: То шашка хороша. Пожалуйте мені ще, говорить, сотеньку чи дві, денежок, ваше високоблагородіє. Дорога більша, у мене нема і копійки. — Побіжи, Іванька, у старую комнату, там котелок старий висить. — Іванька полетів і несе котелок. — Дарую тобі той котелок. Узав притупей-прапорщик, витрусив одну калиту стареньку і говорить: Тут у калиті у уголочку одна копійчка старенька, ваше високоблагородіє. — Убрось, говорить, у трясовилник, бо се не котелок, а трясовилник; скільки будеш трясти, стільки і буде сипать ця. Ну, ступай же і як у тебе ота невіста, що ти одіскав, буде женою, то не кажи їй правди, не признавай ся, що у тебе є хороше, а що не хороше; щоб тільки ти знав сам. А як скажеш, та до мене ти прибудеш, так я загадую, щоб тебе з двору мого грязною мітлою вимели. З тим прощай!

Попрощались і гайда: поніс його, кінь білогривець. За семеро сутток притакав його у той самий город, до того самого царя. Приїхав на костяний двір, наняв собі квартиру, комнаты самії первії, лошадою поставив на конюшню, наняв конюха до лошаді і сказав пити-їсти лошаді, що вгодно, то нехай і їсть; тоді позвав хозяїна у свою комнату. — Ну, господни хозяїн, ви знаєте оту історію, що притупей-прапорщик поїхав царівну іськати, так чи він прибув, чи ні? — Ні, ще не прибув. — Ну так, як прибуде, ви мені обявите. — Я обявлю, як прибуде, бо я почую. — І сидить у тих комнатах притупей-прапорщик дванадцятєро сутток; і виїшло 12-ро сутток і позвав поваря і каже: — Спроси ти у свого хозяїна, чи може він мені обід іздїлать на 50 тисяч на одну душу? — Я скажу хозяїну, чи може, чи не може. — Пішов, сказав: — Ось спрашує господни, чи можете ви іздїлать обід на 50 тисяч? — Ізговори, що можно, а на які сутки? — Пішов, сказав: Можна іздїлать, да на які сутки? — Той сказав от такі і на такі сутки, щоб було. — Той одказав, ну і готовлять. Тоді узав і написав на дощечці, що у такі і такі сутки одному чоловікови буде обід готов на 50 тисяч. І проїдить цар з царицею тією красною улицею і дивить ця, що воно таке, за одну душу і 50 тисяч за один обід. А він дивить ця. А як раз того часа, що і кушать сїдять скоро. Він узав і вибіг:

Здрастуйте, ваше царське величство. — Здрастуй, чиновник підполковник, — бо на йому підполковницький чин. — Пожалуйте, ваше царське величство, до мене на кушане. — Ті здвигнули плечима; не нашого царства підполковник і просить на кушане; треба йти. Узяли, пішли. Прийшли у комнати, у золоті у такі, що мабуть він платить за одні сутки тисячу, або дві. — Що, готове кушане? Подносьте. — Ту зараз поварі один за одним, те ставляють, те підносять, той те, а той се. Поблагодарив цар, розпращавсь і поїхав. На другі сутки купець обявляє підполковнику, що копитан привіз царівну, а що притупей-прапорщика не слишно. — Ну, благодарю хозяйн. От і усе. — Цар і цариця возрадувались, що привезли доч. І вручає цар тому зятькови своє царство. Вінчать ця царівна з копитаном буде, ось як дождемось воскресеня. Цариця і каже на царя: Позвать того підполковника, що ми кушали, на сватбу. — Точно, каже цар, а я запомнив. А вже позвать. — Його позвали; він поїхав до їх. Звуть у комнати; там вже із других царств царі, королі, принци і з свого царства усі члени, равні. Він поздрастнував ся, сів, а вона рядувала. А той молодий копитан, у його чуб аж на плечі розчесаний, сидить на крузі посеред комнати, а кругом його господа сидять. Вона як радовалась, так доходить до притупей-прапорщика ряда; дає йому ружку; він кланяєть ця: Звольте собі випить! — Вона мулить ця, трошки покоштувала, а то хотіла доливать. — Ні, каже, випивайте усю. Випила усю, налива, йому дає. Бере він ружку із її рук, а вона й уgliedіла, що перстень на руці, на правій; він випив, а вона крикнула тоді три рази: На здравіє притупей-прапорщика! — А той копитан, що на крузі, на золотім стульці сидить, так і в штанки нас..в; пани тільки одвертають ця од його. Вона давай тоді хвалить ця: — Не сей мене достав, а сей отаким і таким робом. — Тоді узяли копитана зараз і у заліза да і заперли у темну до слухного часу. Убрали притупей-прапорщика у царську одежу, у саму перву і у первеж воскресеня, що мадось, повели у церкву, повінчали і давай сватбу гулять. Одгуляли сватбу. А на сватбі був із за чорного моря князь Дадон, молодий, да такий красивый, що і на усій сватбі такого не було. Одгуляли сватбу, роз'їхались. І присягли тепер притупей-прапорщикови царем; уступив, значить, старий цар молодому.

Піше тепер цариця молода письмо до того князя до Дадона, за чорное море. Написала письмо і подала. Прийшло письмо, Дадон прочитав і узяв те письмо; і в тому письмі пише вона: Дадон, я желаю твоею жоною быть. Приїзди і мого мужа погуби і царство мого отца ровори. — Він одписав, що буде на такі часи із войнством. Прийшло письмо, вона дала старому батькові прочитать; прочитав, заплакав і пі-

шов у сад, тоскує. Іде назад і зустрів ся із молодим царем, із в'язем. — Чого ви, батюшка, такі хмурні? — Е, каже, в'язько, з'язько! — Колиб ти знав, яке письмо прийшло от князя Дадона, що мое царство прийде розорать, тебе уба, а твою жену возьме собі за жену. — Ех, батюшка, дайте мені полк салдат своїх, я його розорю із піряи, зовсім. — Бери, синок, скільки угодно полків. — Ні, мені один полк тільки дайте! — Полк салдат вирядив, сідає на свого коня білогривця, бере свою ташку і їде. Їде і вивув полк своїх салдат, побіг уперед. Добігає за пять верст на зустріч Дадону; як добіг, як винув свою шашку, як махнув, так войська, що їх було кілька мільонів, усіх помертвив, тільки і осталося трицять чоловіка, да сам Дадон. І вернув ся назад і зустрів своє войско і каже: Вертайтеся, братці, назад, я сам погубив Дадонове войско. — І вернулось назад його войско. Дадон і пише тепер до її: Допроси ти свого мужа, чий він такий важний, що ніхто його не може повоювать. — І давай вона його допрошувать; підсиналась до його і каже: Скажіть мені, чий ви воєнний такі, що вас ніхто не повоює? Як ти мій, а я твоя, ми нікого не боїмось, так признай ся, чий ти воєнний? — Я, каже, оцією іржавою шашкою воєнний. — Подивилась вона на ту шашку, іржава сильно, погана і дивить ця: І поганеньке яке, каже, а яке воєнне! — Покушали собі і ліг цар молодий на кроваті, у своїй комнаті, на одних. Вона тоді поманісіньку підшла і виняда із ножен ту шашку і другу іржавеньку устромила туди. І тоді зараз письмо написала і шашку у бумагу увертїла і послала Дадону: Іди тепер, не бій ся, тепер погубиш і царство повоюєш. Оце та шашка, що він воєнний був. — Убрав ся Дадон ізнов і написав, що ось їду із войском. Прочитав цар старий оте письмо і ходить собі, журить ця. Зострічає його молодий цар: Що ви, батюшка, тоскуєте? — Ех, каже, як би ти знав, що я стар і слаб, а Дадон пише, що царство мое розорить, а тебе уба, а доч мою возьме собі за жену. — Е, батюшко, благословіть, я сам поїду і із його і піря розорю; не треба і полка салдат. — Сіда на свого коня білогривця, бере свою шашку і їде прямо на зустріч. Іде войско і Дадон попереду на своїй лошаді біжить. А сей собі біжить до його. За верству міста не допустив Дадона; мах, не падає Дадон і його войско; мах ще раз, не падають. Тоді Дадон підскачів і махнув шашкою, так шашка перевернулась і він ударив; тоді притупей-прапорщик із лошаді покотивсь і ухватили салдати його у плін. Узяли у плін, а Дадон роздивив ся, що царство се лучче, він його не розорав, а став сам тут царствувать і царівну собі за жену узяв, а його самого притупей-прапорщика держить у темній до слушного часу. Вивели через скільки суток притупей-прапорщика на площадь і суд виїшов і давай його судить, що йому зробіть. Узяли

судить і осудили, що його погубить. Був князь старий, літ триста, з чужої землі, найзжаний. Князь сей і каже: Ні, господа, його убить нельзя, він получив престол сьвятий, він назначений царем. А у його кінь був? питаєть ця той князь. — Був, кажуть. — Ну виведіть його комя і увяжіть його до хвоста і випустіть у чисте поле, його кінь його і уба сам. — Вивели того коня, його увязали до хвоста, до кінського і узяли того коня і пустили. Пустили і бють його, щоб він біг, а він помаленьку іде: Вийшов він з того круга, де його судили, де народа тисяч десять було, тоді скинув його задними ногами на спину і обізвав ся: — Держись мене за гриву руками і зубами, щоб не упав! — Тоді підняв ся собі на воздух і полетів. —

І у три часа приніс його до того генерал-полковника, де він його дістав, і сам генерал-полковник як раз тут був. Як кінь заржав, Іванька вибіг, розв'язав його, узяв од хвоста і вводить його у комнати до генерала-полковника. Увійшов у хату, здрастуєть ця і падає на коліня і просить ця. — Ні, — ні, мерзавець, я тебе поучав, щоб ти не признавав ся своїй жені, а ти признав ся... Возьмиж, Іванька, грязную мітлу, вибий, вимети його з двору і двір замкни. — Вибив його Іванька мітлою і двір замкнув. І пішов він лісом і найшов отой самий покот, що і тоді його находив і пішов тим покотом аж у гору, до верхів. І взяв ріг у руки і затрубів рогом. І прибігає лютий звір. — Е, притупей-прапорщик, убірай ся, бо тут звірі набіжать люці, так з тебе і костки посмокчуть. А ти іди го того генерала-полковника і проси, так він змілуєть ця. — Він з того покоту бігом збіг і побіг упать до комнат, до того генерала, убіг у комнати, упав у ноги, просить: Помилуйте, ваше високоблагородіє. — Ні, притупей-прапорщик, у мене слово твердое, я тобі приказував. Іванька, возьми грязную мітлу і вибий його за двір і двір замкни. — Вимів Іванька його з двору і двір замкнув. — Він тоді лісом пішов і знов на той покот зайшов, що був той раз, і узяв трубу і затрубів у трубу і повзе жовтобрюха і каже: — Ей, притупей-прапорщик, да ти ще і підполковник! Іди до генерал-полковника і проси, він змілуєть ця, а то гад як насуне, так тільки твої кости посмокчуть! — Пішов він упать до генерал-полковника, упав у ноги, просить: — Милуйте, і милуйте. — Ну, полно, устань, да сядь на стувльці. — Устав він, сів на стувльці. Одчиня генерал-полковник шахвочку і виїмає три зіля: Оце тобі первое, зіле — жовтое; як прийдець ця тобі що-небудь у перед, так щоб ти його ізіть, так ти будеш знать, що тобі ділать. Возьми ж його, заховай окреме. — Він узяв, поблагодарив і заховав. — А друге зіля — синее. Прийдець ця, так ізісья тоді у другий раз, тоді знати меш, що ізділать. — Він узяв — заховав. — А третєє зіля — білоє. Оце, як прийдець у своє царство.

так із'їси! Ступай тепер піхóm, коня я тобі не дам білогривця. Тоді треба було, як давав берегти, а тепер, ступай! — Він поблагодарив, поклонивсь і пішов.

Ішов, довго-не довго, може пів року, зайшов на таку землю, що самий гад, нельзя ні пройти, ні проїхати. Він і адумав, винав, поспотрів і з'їв жовте зїля і став жовтобрюхом і поліз поверх гаду, так і зашелестів. Суток трое ліз, переліз гад. Перевернув ся, знов став чоловіком, іде. Ішов довго не довго, пів-году упрять і дійшов до синього моря: небо, да море одно. І адумав він і винав синій цвїт і із'їв; як із'їв, так і пішов поверх моря. Перейшов море і зайшов на дорогу і пішов дорогою стовповою. І ішов довго не довго, півтора року і війшов у своє царство. І узяв він цвїток білий і став конем і побіг тоді, так і полетів. Добігає до того городу, де цар живе і у міщанина у одного одчинені ворота і кінь його із жолоба їсть овес. Він туди улетів, того коня прогнав, сам став і їсть. Увиділи таменька робочі і кажуть, що убігла лошадь і прогнала вашу лошадь і із жолоба їсть овес; і така лошадь, що і проглянуть не можна, ми із роду такої не видали. — Хазяїн вибіг, поспотрів і возрадував ся. — Се, каже, лошадь не оцінена, такої і я із роду не бачив. — Убіг у сїньці, узяв недоуздок із своєї лошади і крадець ця, щоб надїть недоуздок із за карити. Кінь увидів, що хазяїн крадець ця, він сам голову простяг і кладе у недоуздок. Хазяїн тоді надів недоуздок, да й каже: — Шож тепер робить з тією лошадою? Треба вести на базар і продати, бо цар як увидить, так одбере даром. — Узяв і веде його на базар. Доводить його до базаря, аж сам цар Дадон його зустрічає. — Здрастуй, міщан, каже. — Здрастуйте, ваше царське величство. — Де ти, братець, таку лошадь узяв, що я і з рода не видав? — То мені Бог дав. — Що? ти продаси його? — Продам, каже. — Що тобі денег за його дати? — Трицять, говорить, мільонів. — Не много буде, братець? — Ні, не много; то кінь не оцінений! — Заплатив і повели того коня жандари, що були коло царя, на конюшню, а він сам пішов хвалить ця їй: Іди, душенька, поспотрїть, якого я коня любиного купив, такого, що ти і з роду не видїда. І пішла вона із ним. Поспотрїла і говорить: Се не кінь, а се твоя смерть; се мій первий муж, притупей-прапорщик. Виведїть його у степ і привяжїть його до стовпа і ударте у його із пушок, рознесїть його, тоді складайте його і запалїть і понїл розвїйте! — Відтіля вони ідуть, а сама старша служабка, що у горницях рядує — туди, та нахилила голову до гриви і стала плакати: Коню мій, який ти уродливий, та хороший, не оцінений, що і у всіх сьвітах над тебе нема такого коня, а тебе будуть сей час у степ виводить, привязувать до стовпа і розстріляють! — Кінь і видить, що нема нікого, кромї тієї!

служабки, у конюшні і каже: Служабка, спаси мене, я тебе возьму за жону; — я — первий цар, притупей-прапорщик. Як вести муь мене у степ, так ти попросись у царя, щоб тебе одпустили подивить ця на диво, що як коня будуть стрелять. Як підеш, там як стануть стрелять, то тобі у хвартух упаде в мові голови зуб. І ти сейчас іди тоді і посади той зуб під углом біля комнат і як виросте яблоня і будуть рубать, то щоб ти там стояла, і тоді упаде тобі у башмачок щеночка. Ти її і однесеш на море і укинеш. — Він розказав, тут уже і ведуть його у степ: Вова, одросилась і так усе зробила, як кінь сказав. Зараз пішла, зуб повесла і посадила, як її сказано. Виходить цар по утру, як виснав ся, аж яблунька стоїть, гіля аж на землі, яблочко золоте, яблочко срібне. Він вирвав, хотів укусить: Ні, каже, не буду кусать; піду до жени, похвалюсь. — Похвалив ся, вийшла, посмотріла. Вова і говорить: Се не яблуня, се притупей-прапорщик, се мій первий муж! Сейчас її зрубать, викопать, корінічко повиятять, порубать, скласти, підпалить і поїл розвіять. — Стали рубать, та служабка тут уже; перва трісочка її у башмачок упала; вона її однесла і у море укинула. І став селезник, головка золота, пірячко сребное і красное, — ненадивний селезник. Тую яблоньку кончили і от по утру, цар виснав ся, іде із ружжом, а служабка ходила по воду, воду несе, востріла царя і говорить: — Там тиця є ненадивна красива, біля купальні, біля вашої! — Він прибіг туди і точно тиця така красива, що скільки не дивись, так і не надивись ся. — Він націляєть ця стрілять, а тиця і не тікає, у одному місті сидить у воді, з краю. Ну, не надо бить тої тиці, каже; я і так руками піймаю; вона пдохая. — І став красти ся, а шабля тая іржавая у його висить через плече: Скину я тую шаблю, бо вона мені мішає. — Скинув, положив коло ружжа і шаблю; і вбрив у воду немножко і лапає рукою, так не вдержить, воно слизьке. Як узяв його манить, що стало уже у холяви води набирать ця, тоді він узяв, да лоп-лоп крильцями, да на берег, ударив ся — став чоловіком і узяв за шаблю: А виходь тепер, Дадон князь! Чи будемо бить ця, чи будемо мирить ця? — Е, пожалуста, дайте мені живота, я ще чоловік молодий; се ваша жена мене так підвела, що я вас погубив! — Вибрав і зараз став на колінки перед їя, просить ця. — Як ти князь розумний, то хіба не найшов би собі жени, а брав мою волошебницю? І її узяв собі за жону і мене погубив. — Він шаблю виняв із ножен, ударив, так голова і полетіла: Ти мене не жалував і я тебе не пожалію. — Тепер іде до комнат, коли вона із окошка дивить ця і бачить, що іде; вона його зразу не узнала, думала, що Дадон. — Чи піймали? каже, чи убили? — Ні, каже, не піймали, не убили, тиця хитріє от вас. — Вона тоді на коліна: Жалуй і милуй, муж, мене! — На що

таку волошебницю жалувать, або милувать? Зараз шаблю виняв, так голова і влётіла. Уходить у комнати, поздрастнував ся: Здрастуйте, каже — Здрастуйте! — Служабки! Признавайтесь, котра спасла мене од смерти? — Одна на одну дивить ця, не знають. — Котра? Говорить! — Я, каже. — Він тоді увяв її, поділював: Ну, благодарю, що спасла; будь ти мою женою! — А вона як вийшла з комнат, так як у воду упала; хто знає де і ділась. Ськають, ніде не одіськають. Він уже аж задосадував. І не було її трое суток. Явилась вона четвертих суток. — Де ви були? Я за вами скучив, аж задосадував. — Чому ви за мною досадуєте? — Як же? Тиж моя жена! — Ні, я не хочу женою быть вам, а я вам жену найшла, не себе, царівну крапивяного царства, красива така, що нельзя і соглянуть. От я вам найшла за жену. — Гді ж вона єсть? — У змія, у куцїя; вона служить йому за жену. Як ви воїн, то можете її одобрать собі за жену. — Ну, поведи ти мене ік йому, я не знаю, де він. — Сейчас я вас поведу! — Узяла і поведла його лісами зеленими і лугами. Вийшли на площадь у лісу, на простору, коли куцїя іде на зустріч його і веде царівну за руку і оддаєть, кланяєть ця, на колїна паде: тільки мене не губить! І не буде над вами воїна у всім царстві, тільки ви будете, та я буду! — А царівна сказала: Коли ви мене берете за жену, то ви його погубить, бо він вас погубить, а мене упять возьме за жену. — Тоді він посік його, порубав і попіл із його розвіяв. Привів і живе з тою царівною і пита: Чи є старий цар і царця, чи він їх погубив? — Кажуть, що є, заперті вони у темниці і їм дають по кружці води і по кусочку хлібця. Їх заперла ще доч їх, як за Дадона князя виходила. — Так воно і справдилось, що від тої дочки горе і нужда їм буде. Він їх одіскав, випустив і увяв до себе, у свої комнати. Там вони цілували його у ноги і у руки. Він у свої комнати їх ввзяв і вони живуть у місті на том оснуванні, хліб жують і постолом добро возяць.

Паралелі: У сій казці приходить цілий ряд мотивів, що становлять окремі казки, пр. як герой відбиває пірвану царівну та як її хватає знов иньший, за що герой опісля мусить мстити ся; як жінці не треба ніколи правди казати; як герой переменяєть ся в ріжні істоти, живі й неживі, і ин. До останнього мотиву пор. Етногр. Збірник. Т. IV. Ст. 129—132. Ч. 25. — Т. III. Ст. 155—163. Ч. 12—14. — В. А. Клоустон. Народні казки та вигадки. Ст. 106—147. —

15. Камнянка-голова.

Був собі купець, а у його була доч, да прижила собі дитину, да попросила тоді робочого, щоб запряг кобиллицю у віз. Тоді вона узяла ребйонка, сіла і повезла у чистий степ. Узяла, бросяла у степу, і нарекла йому імя: Будь, каже, ти мій синок, Камнянка-Голова. — Тоді і поїзала домой, а лошонок остав ся коло ребйонка. Приїхала вона домой. Дитина росте собі і лошонок росте. Пожили собі не більше міста, як місяць олин. Сідає він на того лошонка, прокотуваєть ця собі. Дивить ця, коли біжить заяць; він тоді на лошонка, та за зайцем. Заяць усе біжить, а він за ним. Поти бігли і добігли до ліса. Заяць у ліс, він і собі у ліс. Коли стоїть дім і обгорожен той дім частоколом. Заяць перескочив у той двір. Камнянка-Голова бігав, бігав, найшов ворота, коли замкнені. Він узяв, замок одбив і собі у двір убрав ся. Підходить за угол, за ті комнати, коли там змія прикована до дуба. Увиділа Камнянку-Голову: Здрастуй, говорить, Камнянка-Голова; не бій ся мене, Камнянка-Голова, я тебе не трону, а ти мене от смерти отблагай; де то ти узявсь? — За зайцем, говорить, я увігнав ся. — Ну, полно, говорить, тобі зайця шукать, іди до мене. — Прийшов він. — Піди, говорить, Камнянка-Голова до комори до плетової, там по вашому говоря, у правую руку, крайна комора, так там на присїнках лежать гирі, бери гирю і одбий замок. Одібеш замок, уходь у комору. Там по вашому, полички у причілку, а на поличках, там барильця маленькі стоять, пів-сотки; і забирай їх і ступай до мене. — Він одбив замок, забрав ті барильця, підходить до змії, до баби*), оддає бабі барильця. Подивилась вона на ті барильця, забрала їх у руки: На, каже, Камнянка-Голова із оцього барильця випий усьо. — Він випив. Тепер, каже, бери цепи і обламуй коло мене. — Він руку заложує по-уз неї і так, як заложив, так той цеп і перетер рукою. Обірвав усі цепи коло неї. — Ну, благодарю, каже, Камнянка-Голова, що ти коло мене обірвав цепи. Тоді баба бере оті барильця і оттикає і випиває один за одним. Усі чисто попила. Повела тоді у комнати Камнянку-Голову, найшла наїдків, напїтків, посадила і Камнянку-Голову; наїмсь, напились. — Я, каже, Камнянка-Голова, як би не ти, то яб пропала. — Хто ж вас, питає Камнянка-Голова, закував до дуба? — Каже: — То мій син мене закував. Третій місяць я не пила, не їла. — Ну, тепер,

*) По словам оповідача Камнянка-Голова називає змію бабою зі страху.

Камнянка-Голова, становись за угол, бо скоро мій син буде летіть. — Камнянка-Голова за углом став, поспострює, коли летить змія, спускаєть ця на землю у двору. Сейчас змія і злупала у свої руки, та як злупала, так і порвала на клаті на дрібні. — Ну, тепер, каже, Камнянка-Голова, я вольна. Підем тепер у комнати, будем ще пить, гулять. — Пішли у комнати опять; пришанувала Камнянку-Голову змія; наїлись, напились. Тепер можеш, каже, Камнянка-Голова, оддыхать, не бійсь мене. — Побув він у тої змії, у баби, дві неділі-міста. — Ну, каже, я буду тепер, бабко, од'їздить. — Кудаж ти будеш, Камнянка-Голова їхать? — Там, каже, куди Бог дасть. Буду міста собі шукать. — Ну, од'їзди, говорить, Камнянка Голова, коли не хочеш у мене жить. Ну, коли ти поїдеш, та яка тобі неміра буде, так до мене явиш ся, то я мабуть тобі поправю за те, що ти мене от смерти отблагав. — Ну, тоді він розпращавсь із бабою і уїхав.

Поїхав він собі на стовповую дорогу і зустрічає він богатиря. — Здравствуй, каже, господни богатир. — Здравствуй, каже, Камнянка-Голова. Куди ти їдеш, Камнянка Голова? — Я, каже, і сам не знаю; куди Бог дасть! — Так ти, мабуть, чогось іськаєш, або що? — Точно, я іськаю; колиб мені помісто найти. — Ступай, говорить, у такую то землю; там, говорить, царь отдає свою доч за жіж. — Ну, благодарю, каже, господни богатир.

Поїхав богатир на своє місто, а Камнянка-Голова у те царство. Приїзжає у те царство. Там приложили царю, що приїхав з такої-то землі богатир. Позвав він його у свій дом. — Що ти єсть, каже, таков? — Я, каже, єсть Камнянка-Голова. — Ну, каже, приличніи у тебе імена. Ну, становись, каже, у мою конюшню за конюха. Як новижу, як ти будеш старать ця, який ти будеш молодець, тоді я отдам доч свою. Там є уже два конюхи, а ти будеш самий меньший. — Одвели його, став він на конюшні, коло лошадей. Побув він міста не більше місяць. Увидів цар, як він стараєть ця коло лошадей, як і лошаді виходять. Наставляє він тоді його старшим конюхом. А ті конюхи, що годів по десятку уже служать, на його розсердились: Ми служим стільки, а він тільки місяць, а бач над нами старшує. По ночах бережуть конюшні: той ніч, той ніч. Як Камнянка-Голова мав ніч берегти лошадей, вони давай присмотрювать ця, що він ділає. Усю ніч так як конюшня не займеть ся, горить сьвітло. Вот вони спрощують ця: Як ти, Камнянка-Голова, не боїш ся так сьвітить, а як спалиш конюшню, то лошаді там згорять? — Я, каже, не сьвічу нікогда. — Ні, каже, ми виділи. У тебе, кажуть, як твоя ніч, так як конюшня не займеть ця, так горить. —

То, каже, Камнянка-Голова, то не сьвітло. — А що воно у тебе таке? — Я, каже, жар-птиці перо знайшов, так то перо сьвітить там.

Тоді ті конюхи приходять до царя. Ваше велико-сіятельство, кажуть, у отого конюха єсть од жар-птиці перо. — Позвав царь Камнянку-Голову у коннати. У тебе єсть, Камнянка-Голова, перо жар-птиці? — Точно єсть, ваше велико-осіятельство, у мене єсть перо жар-птиці. — Деж ти його узяв, питає царь. — Найшов, говорить, у степу, на дорозі. — А піди, мені притащи, я увижу, яке воно. — Камнянка-Голова прийіс. Так воно, питає царь, сьвітить ночью? — Ото, каже Камнянка-Голова, ваше царське величество, як засьвітите десять сьвічей, то не так буде сьвітить, як отое перо жар-птиці. — Ну, тепер іди, каже, Камнянка-Голова, на своє місто, а перо нехай мині.

Пішов він на конюшню і там знов усі три стали лошадей доглядать. Оці конюхи на його сердиті: Як би, кажуть, його із сьвіта істребить, бо через його нема нам добра. Щоб нам, кажуть, ще таке видумать, щоб царю представить і щоб його царь послав що небудь доставить, а він щоб там пропав? Ось і видумали вони, що коли він дістав перо от жар-птиці, то нехай достане і жар-птицю. Пішли і кажуть царю: Ось дістав Камнянка-Голова перо од жар-птиці, нехай достане і жар-птицю. — Прививає царь Камнянку-Голову: Ти, каже, от жар-птиці дістав перо, Камнянка-Голова? — Я, каже, ваше велике осіятельство, не дістав, а найшов перо од жар-птиці. — Ну, каже, достав, не достав, найшов, не найшов, а коли достав перо, то достань і жар-птицю.

Пішов тоді Камнянка-Голова у конюшню, сідлає свого коня, од'їзжає. Виїхав на стовповую дорогу. Їхав довго-не-довго, зустрічає богатыря того самого, що й тоді зустрічав. — Здрастуй, говорить, богатыр! — Здрастуй, Камнянка-Голова. А що? Ти в тім царстві, що я тобі насьвітив? — В тім, каже, Камнянка-Голова. — Так щож? Ти ще не вінчав ся в царівною? — Да оце, каже, царь видумав, щоб я достав жар-птицю. А де її достать, як я не знаю, де вони, чи, може, її і нема. — Каже богатыр: Їх много є жар-птиців. Вот я тобі посовітував їхати у ту землю, так я достану тобі жар-птицю. Поїдьмо зо мною.

Узяли, поскакали. — Поганяй за мною! Доїзжають у луги. Луги поминули, став ліс больший. — Тут-же, каже, Камнянка-Голова, надо переночувать. Так я, каже, ночью її піймаю. Тут їх гнізда, так у отих гніздах вони ночують.

Розбили собі наметки, давай пити, їсти, а лошади пасуть ця у лузі. Стала ноч. Стали жар-птиці налітати. У тому лісу стало так, що

хоч голки збравай ночю. Поприлітали, посідали у гніздах. Через час міста сідає богатир на свого коня: Подіймай ся, каже, мій коню, вище дерева, як би нам схватить жар-птицю. — Кінь підіймаєть ця у гору потихоньку до гнізда. Підхвтав він жар-птицю у свої руки, спустив ся до Камнянки-Голови. Каже: Вот, уже жар-птиця єсть. — Благодарю, каже, господин богатир, що ви потрудили ся мнї достать.

Тоді розпрощались і поїхали: богатир на своє місто, а той до царя. Привозить царю жар-птицю. — Натє, каже, ваше велике осіятельство, ось я жар-птицю достав. — А ті конюхи і кажуть: Ось чого не видумас, як же то можно? Жар-птицю і ту достав. Щоб, кажуть, ще йому видумать? Може царь щоб його післав, то мабуть він там і остав ся б. — Приходять конюхи онять до царя. — Достав Камнянка-Голова жар-птицю, ваше високе осіятельство, пущай він вам доставе і прекрасну Настасію.

Прививає царь Камнянку-Голову: Вот, ти достав, Камнянка-Голова, от жар-птиці перо, і достав і жар-птицю, доставь мені ще і прекрасну Настасію. — Ну, доставем, не доставем, ваше високе осіятельство, а спитаємось. — Приходить на конюшню, сїдлає свого коня. Виряжаєть ця у путь-дорогу і думає: Як же мнї достать оту прекрасную Настасію? Дай но поїхать до баби, до змії, чи не носовітує баба-змія?

Поїхав до баби-змії. Уїжає у її двір. На кільцо закидає поводиши лошадь свою. Уходить у комнати. Здрастуй, бабушка-змія! — Здрастуй, Камнянка-Голова, говорять. За чим ви до мене прибули? — За совітом, говорять, бабушка-змія. — За яким? — Щоб достать прекрасную Настасію, бабушка-змія. — Можно, Камнянка-Голова, для тебе постараємсь, що ти мене от смерти отблагав. Садить ця, будем кушать. — Сїли, покушали. Одчиняє вона двір. Крикнула зміїним гласом. Іде череда у двір. Зачинила. — Ну — давай тепер, Камнянка-Голова, бить отії бугаї. — Много, бабко, бить бугаїв? — Сто бугаїв, говорять, бить треба. — Заходились, убили сто бугаїв. Тїлишкі випустили, позїмали із їх кожу; 50 бочок отаких, що по 100 пудів у їх улазить. Давай рубать, давай скидать говядину у бочки. Наклали 50 бочок говядини і заднили і набрали води 50 бочок. — Ну, тепер захожуй ся, Камнянка-Голова, до моря перекочувать оті бочки. — Заходивсь поперекочувати до моря. Склали їх на кораб. Ну, тепер, Камнянка-Голова, оставай ся тут, а я буду їхать у воду. — Пустилась собі на дно, у море. На дванайцятєро суток, говорять, я одїзжаю. Тодли будеш мене виглядувать, як дванайцятєро суток виїде.

Проїшло дванайцятєро суток, являєть ця баба із моря. Приближаєть ця на берег. Повидїла Камнянку-Голову: Ёй, Камнянка-Голова,

дай мені що небудь у рот укинуть, бо сяду я на дно, охляла я! — Камнянка-Голова гляне сюди-туди, а у його нема нічого. Сапог з ноги долой. Винімає нож з кармана, одрізує свою литку, приближаєть ця до баби і кидає їй у рот; проковтнула вона. Вот уже не далеко, як палцею два рази кинуть, до берега. — Ей, Камнянка-Голова, подай мені ще що, а то охляла, сяду на дно. — Він і з тієї ноги сапог долой. І другу литку одрізує свою. Укидає змії у рот. Вибралась на берег. — Вот що тобі треба, то і єсть! Достала я тобі прекрасную Настасію! Що ти, Камнянка-Голова, укидав мені у рот, як я на тебе кричала? — Вот я, каже, свої литки поодрізував і тобі у рот поукладав. — Вона зараз як надметь ця, як ригне, так ті клапті литок і повискакували у її із рота. — Бери, Камнянка-Голова, побивай їх хорошо. — Забрав побивав. — Піднимай у гору халати, буду притулять тобі твої литки! — Узяла, попритулювала обидві; мастю поваливала хорошо, так як вони там і були: Ну, тепер, підемо, каже, у мой дом, там одихнием, бо я потомлена.

Поїхали до баби, до змії, одикнули троє суток. Бере він тоді прекрасную Настасію, розпрощав ся з бабою змією: Благодарю вас, баба-змія, що ви достали мені прекрасную Настасію! — Приїзжає к царю. Отдає прекрасну Настасію. Оце, ваше осіятельство, нате прекрасну Настасію. Я достав. — Ну, благодарю, Камнянка-Голова, що ти і сповнив мое приказаніє.

Пішов він на своє місто опять до конюшні. Ті конюхи опять вдумують, що́ би таке видумать, щоб його не було у нашому царстві. Приходять к царю оті конюхі. Ваше царське сіятельство, достав Камнянка-Голова жар птицю і достав прекрасную Настасію, почому перед вашими палатками не світить місяць? Пошліть його, нехай він у місяця допитаєть ця, для чого місяць не світить перед вашими палатками. — Призиває Камянку-Голову. — Вот ти достав, Камнянка-Голова, жар-птицю? — Достав, говорить. — І достав прекрасную Настасію. Тепер спросись у місяця, чого він перед моїми палатками не світить? Тогди, як місяця допитаєш ся, тогди будемо царство отписувать і тебе вінчать з дочерю. По над тебе, Камнянка-Голова, нема у всему світу молодця. — Доїдем, не доїдем, каже Камнянка-Голова, а попробуем.

Приходить до конюшні, сідла свого коня, одряжаєть ця у путь-дорогу і думає сам собі: Де той місяць живе, де він ночує, почому я знаю? Дай поїхать опять до баби, до змії. Приїзжає до баби, до змії, уходить у дом: Здравствуй, бабушка змія! — Здравствуй, Камнянка-Голова! За чим ви, говорять, приїхали до мене? — За совітом приїхав, бабушка-змія, ще. — За яким? — Як би допитать ця місяця, чого він

перед царськими палатками не сьвітить? Де він почує? — Можна, Камнянка-Голова, для тебе постарать ця, ти мене от смерті отблагав. — Сіли кушать. Покушали. — Ну, тепер я перекинусь змією, ти садись на мене, Камнянка-Голова, а лошадь свою покинь, нехай у лузі пасеть ця. Я тебе понесу до місяця. —

Сідає він на неї. Полетіла вона. Летіла, летіла, перелетіла землю. Стало море чорноє. Перелетіла і море. Там ліс стоїть. Доми преогромні. Підносить вона його до крильця. — Тепер, говорять, Камнянка-Голова, ступай у кошти, там місяць оддыхає, а встане, так там тебе спросять, за чим ти?

Уходить він у кошти. — Здрастуй, говорять. Куховарка похажує по кошти. — За чим ти, говорять, землчк сьуди забив ся? — То, важе, до місяця спросить. чого місяць не сьвітить перед царськими палатками. — Ну, садить ця, скоро виспить ця, то я зговорю тогди. — Сів, посидів, міста часа. Встає місяць. Пішла служанка, зговорила. Піди, каже, уведи його у мою кошту. — Приходить вона. Пойдьом. — Повела його до місяця. Уходить він, здраствує ця. — За чим, Камнянка-Голова? — До вашої милости. Послав мене, наш цар: По чому ви не сьвітите перед царськими палатками? — По тому я не сьвічу перед царськими палатками, що до прекрасної Настасії вечорниці много сходють ся! Ото і ступай собі, Камнянка-Голова, от то тобі і всьо. — Благодарю за ваше слово.

Виходить собі за кошти, далі подалі, а там змія. Що? Справив ся? питає змія. — Справив ся, бабко, каже. — Ну, садись, тепер на мене! — Сів він. Принесла вона в свій дом. Сіли, наїлись, напились. — Благодарю, бабушка-змія, за ваші труди! — Сідає на свого коня. Приїжає до царя. Уходить у кошти. Що справив ся, Камнянка-Голова? — Справив ся, ваше царське сіятельство! — Ну, почомуж місяць перед моїми палатками не сьвітить? — По тому, говорять, що вечорниці до прекрасної Настасії много ходять. — Ну, тепер, на завтрашний день, Камнянка Голова, будеш ти моїм зятком. Будеш вінчати ця з моєю дочерю.

Переночували, убрали Камнянку-Голову у царську перву одєжу, пішли, повели їх до церкви. Обвінчав під їх. Пришли, давай сватьбу гулять. Отгуляли сватьбу. Ну, тепер, опишуйте жєні усьо своє царство за мої труди, ваше царське сіятельство. — Сейчас, Камнянка-Голова, благодарю тебе. — Позвав собі сенаторів різних, давай отписувать. Отписали і вручив йому і оддав у його руки: Ото ти, Камнянка-Голова, на войому місті царьом.

Ну, живуть собі. Прививає Камнянку-Голову прекрасна Настасія: Почому ти мене достав, Камнянка-Голова? У чому, говорять, я буду у

вас тут ходить? — Разві у нас ні з чого шить, або у нас нема шатеріі тей на рубахы? — Ні, я не хочу, каже, вашого надівать на себе. А когда ти, гаворыць, мене дастав, так дастань у морі, каже, мого добра 12 сундуків. — Тенер Камнянці-Голові треба іхать за іі добром. Сідае на свого коня. Одрязаець ця у путь-дорогу. Поїхав. Поинув землю. Начинае море. Доїжае до моря, когда море гра. Він набліжыв ся і двинув назад верстов десяток. Море розігралось сильно. Він стоіть, дывить ця. Потім море втншило ся. Він і іде тоді своїм коньом. Прыбліжаець ця до моря, коли выполоч. У выполочі трынаець ця шука. Устае він з коня. Попав тую шуку у руки і прыбліжаець ця до моря. Выпливае іа моря шука до берега, абзываець ця, каже: Здрастуй, Камнянка-Голова, де ти узав мого дїтвака? — Там, каже, у выполочі трыналось, так я і узав. — Пусти його, каже, у море. Що скажеш, те тобі і буде. — Там у морі прекрасной Настасіі 12 сундуків добра, так виташы іх сюда на сухе. — Пушай, каже, сейчас виташу. — Узав він, пустыв. Лянулы вони хвостамы по воді, пішы в море. І стало море упяць грать. І зділалось собі море багном, сколотною водою. Тут часів через тры, сундук за сундуком летыць на сухе. І виташылы всі 12. — Ну, Камнянка-Голова, усей сундуку? — Усей, гаворыць. Благодарю за вашы труды, що мені виташылы. — А я благодарю тебе, Камнянка-Голова, що ты пустыв мого дїтвака.

Покинув він сундуку коло моря, поскакав у город. Там наняв 12 чововіка іа лошадымы оті сундуку весты. Прыташылы вони у город і так з города у город нанімае він фурманшыкы. Прыставляе добро прекрасной Настасіі царю. — Ну, тенер, каже, прекрасна Настасія, я не знаю, що у іх есьць, а я твоя сундуку престаыв. — Благодарю, Камнянка-Голова, усё мое добро ціле.

Жывуть вони і оце той цар старый хоче женыць ця на прекрасной Настасіі. Вона сказала: Поставлю 12 котлів молока і 12 котлів воды у ряд. Як выскакаець усей котлы, іа котла у котел, тогда піду за нас за-між. — Надоілы 12 котлів молока і нашылы воды 12 котлів. Пыдпалылы пічы у ряд. Наставлялы ті казаны, давай іх грыць. Зашыло воно у ключі. Тоді цар на Камнянку-Голову: Попробуй ты скакать, а тогда я. — Камнянка-Голова сказаь: Позвольте мені коня мого сюды вывесты, щоб він знаь, де я, а то у мене тылькы і роду, що кынь. — Выводь, каже, іды. — Пішов він за коньом. А куды підемо? — кынь пыта. — 12 казаныь, каже, молока і 12 казаныь воды кыпыць, так, каже, мене пысылають, чтобы я стрыбав іа казана у котел, от первого до пыслыднього. — Не бійсь, каже кынь, як стану я зустрыць казаныь, то як прысну, тогда стрыбай, не бійсь нічога. — Прыыв він коня, пыставыв назустрыць казаныь. Кынь прыснуь. Сшыда він сапыгы тоді. От первого до пыслыд-

нього, з того вискакує, а у той вскакує і прекрасна Настасія смотрить і царське величество там. Вистрибав він казані ті, обуваєть ця у сапоги; прекрасная Настасія говорить йому: Ото, Камнянка-Голова, як ти мене достав, так ти мені будь мужем, а я тобі жена. — Цар обзаваеть ця: У його, говорить, жена єсть; я за його свою доч оддав. — Його жена, каже Настасія, уже не жива, вона уже померла. — Ні, я, каже цар, Камнянці-Голові не попущу; може я вистрибаю, так ти за мене підеш? — Ну, попробуй, каже, вискакай, так я за тебе піду. — І скидає він сапоги і ровгоняєть ця. Первий казан молока, і грає він у ключ добре. Розігнався царь, як скокнув, так тільки виділи як скакав, а то став молоком у тім казані і його кости молоком стали.

Тоді Камнянка Голова похоронив свою жєну перву, з прекрасною Настасією вінчаєть ця і живе на тім царстві, на тім оснуваніі.

Паралелі: Ся казка відома у двох редакціях і вони обі надруковані в Аванасьєва, Народ. рус. сказки. 1897. Т. I. Ст. 258—268. Ч. 102—103. Наша казка схожа з другою Аванасьєва, п. в. Жарь-птица и Василиса-царевна.

16. Чарівний перстень.

Гришши отець помер, а я матерю він остав ся. Вони були люди бідного состояннїя. Остало ся 300 рублів батьківських денег. Держить їх мати, до зроста літ, сину. Синови літ 17 стало уже. Матка обявляє: Є, синок, у тебе 300 рублів денег.— Кажє: Дайте мені 100 рублів, так я піду на базар, та куплю дещо, чи кобиляку, чи вола, а то хтож за мене піде? Ми голі, а тоді знатимуть, що у нас дещо є, як куплю. — Дала мати 100 рублів: Іди, синок, купи; що підійде любиме, то й купи. — Він іде на базар, коли чоловік несе в мішку kota. — Здравствуй, каже, земляк. — Здравствуй, каже. — Що ти несеш у мішку? — Кажє: Kота. — На щож ти його несеш? — За город, каже, несу; як винесу, то там і убу, бо ледаше таке, усе нівечить. — Продай, каже, його мені, чоловіче. Що тобі за його? — Кажє: 100 рублів денег. — Ну, каже, розв'язуй, випускай. — Розв'язав, випустив. — Ну, каже, і кот, який хороший, а ти хотів його убивать! — Виняв деньги, узав, оддав. — Чи йому, каже, є імено, чи тільки, каже, кот. — Ні, каже, імено йому: Кот-Виноход. — Ну, підем, каже, Кот-Виноход, домой. — Пішли собі домой.

Приходять домой і кот отой у хату убігає: А що ти, синок, купив, що так скоро повернув ся? — Ось каже, матко, Котика-Винохода

я купив. — Да усі деньги, каже, ти оддав? — Усі, каже. — Вона тоді за качалку, та давай його качать: Ти, каже, ось як я деньги держала, а ти за kota перевів їх? — А він на втіки. І kota вигнала. Пішли із хати обидва.

Отсердилась матка. Уходить у хату Гриша. Ну, як можна, синку? Я думала, а тебе буде хозяйн, а ти перевів деньги; за kota оддав. — Ну, матка, каже, не чужі, свої.

На другий день, чи на третій, знов каже: Дайте мені ще 100 рублів, піду ще що небудь куплю. — На, каже, сукин-синя, перевів ті деньги, переводь і сі! — І дала йому вона ще 100 рублів. Пішов він на базар онятно; він іде, а котик за їм біжить. Доходить онятно до базарю, коли чоловік веде собачку на уривку, на шию їй налигав, а собачка кричить. — Здравстуй, каже. — Здравстуй. — Куди ти ту собачку тягнеш? — Туди, каже, за город, там дерево є, то я її там повішу. — Як тобі не жаль, таку собаку та вішати? Що тобі за його? — Сто рублів денег. — Випінає деньги, отдав. Як його зовуть, каже, чи собачка, чи ще яке імено єсть? — Ні, він у мене собачка Валет. — Ну, пушай же його тепер. — Заплатив і вернув ся домою. Уходить онятно у хату. Матка пита: А що, снюк, купив онятно? — Каже: Ось, матка, я купив собачку Валетика. — Вона за качалку, да його качалкою. — Держала, каже, деньги, пропали деньги. Перевів, каже, сякий-такий. — Він утік з котом і з собачкою. Мати отсердилась, він через час міста увійшов у хату. — Перевів деньги, каже, ті за kota оддав, а сі за собачку. Лає його, плаче.

Через день міста каже він: Дайте мені і ті останні, піду ще чого куплю. — Унесла мати, узяла, оддала і ті: На, каже, переводь, коли пропали ті дві сотки, пропаде і ся! — Узяв він пішов на базар онятно. І Валет біжить, собака і котик за ним. Доходить до базарю, коли чоловік у двох лозину зогнув і тягне гадину із города. — Здравстуй, земляк! — Здравстуйте! — Що се ти тягнеш? — Каже: Тягну гадюку. — На щож ти її тягнеш? — За город витягну, та там за городом убю. — Що тобі за неї? — Сто рублів, каже, денег. — Виняв, узяв оддав. Пустив він гадюку і вернув ся назад. Він по переду, а кот, собачка і гадюка за ним. Приходить домою і каже: Ти під ніч, гадюка, ховай ся, щоб мати тебе не побачила, бо вона буде тебе боять ця. — Війшов, гадюка під ніч поїзла. — А що, снюк, купив третю штуку? — Каже: Війшов на базар, так, каже, хтось з кармана деньги виняв. — Ну, каже, проізвав ти до ума, то, каже, хоч котик та валетик, а то так пропало!

Ну й живуть вони там на том оснуванні. Справив він собі ружжю, ходить на охоту. Собачка-Валет, Кот-Виноход за ним ходять на охоту.

що небудь уба, принесе матці, чи там журавля, чи утицю, чи зайця. Матка наготовить, покушають усі. Годів 2 походив він на охоту. І ту гадюку годує, під піч дає їй їсти, що матка не знає. Повернуло на третій год. — Ну, Гриша, каже, гадюка, підем до мого батюшки, я тобі одплачу за то, що ти мене од смерти одблагав і годував два года. — Чи підем, так підем. Узали і пішли. — Котика і собачки не бери, пушай дома остають ся, підем у двох. — Ну, матко, годуйте тут мого котика Виноходика і Валетика — собачку! — А ти, куди підеш? мати пита. — Я піду на сутки, недалеко тут! — Не признаєть ця він матці. Переночували собі, раненько собі встає, випускає гадюку, пішли собі з гадюкою. Ну, тепер, каже, гадюка, я попередку лісти му, а ти за мною. — Як узала лісти, як узав він іти, дійшли до моря. — Ну, тепер, каже, Гриша, не бій ся у воду іти, а за мною іди; куди я, туди й ти. Сей час у воду. Становить ця вона на хвості, роздїймає воду, там вода і розступилась при дну, так як чоловікови пройти. Вона лізе, та роздима, а він за сю іде. Перейшли море. Пройшли довго не довго, видать компати. — Не видать нічого, каже, Гриша, смотри у перед! — Ні, каже, видать горниці, чи трехетажні, чи пятьетажні. — Ні, у мого батька пятьетажні дома. — Приходять до забора. — Тепер, оставай ся, Гриша, а я піду у перед, скажу, вийдуть служанки, та тебе возьмуть.

Перекинулась зараз баришнею такою, що ні здумать, ні згадать, разві у казці сказать; тогди й пішла. Гриша аж іспугавсь, як вона перекинулась баришнею красивою. Уходить у дім свій гадюка, здраствуєть ця, до батька, до матері. Тут її ухватили, плачуть: Де ти, дочко, проходила, де ти була, що тебе стільки времени не було? — Я, каже, була б досі, так попалась я у руки у чужі, так мене хотіли убить, а парень мене од смерти одкупив. Він коло забору стоїть, підїть, та возьміть його у компати. — Біжи, па служанку, сей час. — Побігла служанка, веде його у компати. Поздраствував ся. Посадили їсти, пить і благодарять, що дочку одкупив од смерти. І не знають, де його дїть, так його шанують. Пошанували, пішли у проходку; поприходили, полягали спать, проспались. Вечір, нолягали на ніч спать. Усякому одвели комнату і кровать. Полягали, поснули. Уходить помаленьку вона до Гриші: Що ти, Гриша, спиш, чи ні? — Да, так, каже, сплю і не сплю. — Смотри, каже, як буде тобі мій отець плату давать за мене, то ти не хоти нічого. А скаже він, що ж тобі дать? Дайте минї, скажи, золотий перстень той, що з 12-ю вічками. — Сказала, собі і пішла. — Спи, каже, тепер!

Переночували собі. Повставали. Попили чай. — Ну, що тобі, Гриша, що ти мою доч од смерти одблагав, що тобі плати? — Я, каже, нічого не хочу, добродію, а дайте мені золотий перстень з 12-ю вічками... — Е, ні, каже, я перстень не дам. — Давай вона плакати: — Такі то ви мені раді, що він мене од смерти одблагав, а ви йому не платите, чого він желяс? — Ну, водились, водились, увзяв він і оддав перстень. Ну, прощайте, тепер, добродію, піду домою. Спасибі вам. А ви, говорить, бариння, проведіть мене за город. — Сейчас, я, говорить, проведу. — Ну, з тим пішли вони собі. Вивела його за город. — Ну, прощай; тепер, бариння. — Щасливо, Гриша! Ступай домою да хозяйнуй хорошо. А як ожениш ся, так жінці не довіряй, що у тебе є. Оце, каже, як вечір стане, та в руки на руку перстень перекидай, стане кругом тебе 12 молодців. Будуть тебе спрашувать: барин, що роботать? Щоб ти не сказав, то тобі і буде.

Вона вернулась, а він пішов. Ішов довго-не довго. Став вечер. Винімає він перстень. Із руки на руку перекида, становить ця перед ним 12 молодців. — Що, барин, прикажете нам роботать? — Сей час, каже, робята, щоб я часа за три дома. — Тут часа за три дома й став. Уходить, відрастуєць ця, до матері. Кот Виноход йому на груди, собачка Валет йому на груди, соскучили, він гладить їх по головках. Сіли, покушали собі. Посилає матір до царя сватать за себе царівну. Мати й каже: — Що ти, сину, надумав з своєю головою? За тебе коlieb пішла найничка путященька, то й то ми були б раді. — Що ви, мамко, говорите? Я, каже, і не хочу смотрити на найничок. А як я, каже, посилаю, то й запитайте царівни за мене, що він скаже цар? — Пішла мати до царя. Підходить і спрощуєць ця, щоб пустили ік царю, так не пускають. Пішли, доложили, що от така бабка хоче, ваше осіятельство, з вами говорить. — Введіть її сюди у мою комнату. — Увели вони. Повдрастувала ся бабка до царя. Ну, за чим ти, бабко, до мене зайшла? — У мене є, ваше царське сіятельство синок, а у вас — дочка, так щоб нам посватать. — Нічого, хорошо, коlieb так попало ся, каже цар, так у мої дочері нема шуб. Так ти своему сину скажи, щоб він мені пригнав сто живих зайців на шубу царівні. А коли він не прижене мнї зайців, то скажи йому: мнї ніч, а йому — голова з пліч. Ступай, бабко, домою. Смотри, щоб пригоняв мені зайців, а ні то так і ти прогоняй. — Пішла бабка до дому. Приходить до дому. — Ей, сукин син, каже мати, схотів, каже, пропасти, пропадеш тепер. — За чим, каже, я пропаду? — Зговорив цар, каже, щоби царівні пригнав сто зайців на шубу. — Я йому, каже, прижену пять тисяч, а не сто. Шукайте, мати, конопель; буду батіг плести. — Найшла мати, він виплів батіг довгий. Ночують. Бере він перстень, перекида з руки на

руку. Становить ця перед ним 12 молодців. — Що, барни, прикажете, нам роботать? — Щоб було сто зайців царівні на шубу під одну шерсть. — Хорошо, будуть і не розбігуть ця. — Ложить ця спать. Устає, стоїть сто зайців у куточку коло дверей, стоять готові. — Беріть, мамка, батіг, каже, гонїть у дворець, до царя. — Пігнала зайців к царю. Пропустили її до царя. Входить. — Здрастуйте, ваше царське величество. — Здрастуй, бабка. — Я по вашому приказанні пригнала царівні сто зайців, у куточку стоять. — Благодарю, бабко, що потрудилась. Насипає їй румочку водки, вина бабі дає. Випила бабка, закусила. — Отряжай ся, бабка, щоб пригнав мені завтра десять вовків на другу шубу царівні. — Приходить бабка до дому. А що, говорить, цар? — Говорить, щоб ти завтра десять вовків пригнав. — Ложітесь - ко, мамка, спать, вовки будуть готові. — Устають по утру, стоять десять вовків в місті так, що розрізнить ця нельзя. Беріть, мамка, батог, догонїте во дворець. — Пігнала бабка вовки. Дали їй дорогу прямо до крильця. Входить. — Здрастуйте, ваше царське сіятельство. — Здрастуй, бабка. — По вашому приказанні мій син пригнав вашій дочері десять вовків на шубу. — Наливає рюмку вина бабі; взяла бабка, випила. — Із тим говорить, ступай бабка, до дому, щоб син десять лисиць пригнав на третю шубу. З двома шубами стидно царівні іти за муж, надо третю шубу. — Пішла бабка домы, приходить до дому. Питає сивок: Що говорив цар? — Каже, щоб десять лисиць пригнали на третю шубу. — Устають по утру; лисиці готові стоять. — Гони, мамка, каже, лисиці во дворець до царя. — Пригнала до крильця. Входить во дворець. — Здрастуйте, ваше царське величество. — Здрастуй, бабка. — По вашому приказанію пригнала десять лисиць на третю шубу. — Благодарю, бабко, тобі і твійому сивкові; наградил царівну, що будуть у їй і шуби. Садись, бабко, на стульчик. — Сіла бабка на стульчик. Наливає їй стаканчик вина. — Пий, бабко! — Пийте і ви, ваше царське сіятельство! — Надо, каже випить бабка, може будеш свахою. Молодець у тебе сивок, що сповняє мої приказанія. Дивись, бабко, які у мене доми, кухні, постройкы, щоб у твого сына, за сю ніч чище було, чим у мене. Бо мні стидно в таку хату отдавать доч. Щоб двоетажні, пятаетажні були доми, велізом покриті. — Приходить, бабка, домы: А що цар говорив? — Дивись, бабка, говорить, які у мене постройкы, кухні; приказав, щоб за сю ніч у тебе було чище, чим у його. — Ложіть ся, мамка, спать. Постройкы у нас будуть готові за сю ніч. — Полягали спать. Устає він, перекидає з руки на руку перстень: Що, барни, прикажеш нам роботать? — Смотріте, ступайте до царя, посмотріть на його постройкы, щоб у мене було погоразній і золотом покрито, щоб було. — Ліг спать. Зачали

роботать.. Чи спав, чи не спав, сьвітає. Вони збудили: Вставай, барни, вже готові доми стоять! — Він встав і взяв і полів на горище, на п'ятиетажні доми, і усе золотом покрито. Які кухні, які що, — все золото. Тепер встає цар, гляне, верстов за 15 сіяє дом. Він там позвав свою жену, доч. Ето, должно, його доми, що я говорив, зятька, бо що не зговорю, все так єсть. — Він ударяє молотом; там на горі, як ударить, так яко луна іде на царя. Встає з гори, посилає мамку до царя. Мамка пішла к царю опять; не дійшла верству міста до царя, два жандарі бігуть, беруть бабку за руки, ведуть до царя. Входить. Здрастуйте, ваше царське сіятельство. — Здрастуй, бабко, садись. Сей час їй стульчик під ж... сує; сіла бабка, одлигує. Випили, собрались цариця і доч і вирядили бабку. Ступай, бабка, домой. Я вижу, що доми хороші, чище од моїх, все золотом покритос. Скажи своїому синові, щоб зробив од свого крильця до мого крильця міст, одна мостинка золота, друга срібна, як гривна. За сю ніч, щоб був міст, от крильця до крильця і тоді ти прийдеш до мене. — Приходить бабка домой. — Що говорив цар? — Каже, щоб от сего крильця до твого був міст, одна мостинка золота, друга срібна, як гривна кругленька і щоб були перилчата. — Ложітесь, мамко спать, готово буде все. — Полягали спать. Устає він. З руки на руку перстень переклада. Становить ця перед ним дванайцять молодців. Що, барни, прикажете нам роботать? — Вот, ребята, смотрите, щоб от мого крильця до царевого був міст, одна мостинка золота, друга срібна, як гривна кругленька і перилчата золоті. За сю ніч щоб було готово. — Виспались, посилає матку. Теперка не заблудитесь, мостом ступайте прямо. — Приходить матка. Гони за півтора підхвативають бабку у коляску люде і везуть до царя. Здрастуйте, ваше царське величество! — Здрастуй, бабка. — Посадив бабку на первий стульчик, що сам садить ця. Випили, закусили. — Благодарю, бабка, тобі, твому синові, що він стараєть ця; що не зговорю, він ділає. Ступай, бабка, домой, скажи синові, щоб на сю ніч були з обох сторон моста яблоні, за пять шагів яблоня од яблоні і пташки, щоб на кожній яблоні сиділи і разными голосами співали. І говори, щоб їхав він до мене вінчати ся завтрашній день і щоб яблоні цвили, самі щоб розвились і щоб він їхав лошадьми шістью, каритою і щоб без погоняйка. Під'їзжать має от свого крильця до мого і брати царівну в собор вінчать ця. І щоб под'їзд до собора-церкви, щоб сам одчиняв ся і сьвічі самі щоб засьвічались і щоб попи вінчали, щоб ми їх і не видали. В перед їхать, щоб яблоні цвили, а із церкви, щоб яблока були готові мні на кушанє. — Запріг в кариту коней, поїхав во дворець, тільки іскри сиплють ця; яблоні цвітуть, пташки поють разными голосами. Під'їзжає до крильця, царівну

підватує, садить ця у коляску. Цар на своїй лошади вперед подав ся увірить ця, чи буде сама отчизяти ся церков! Доїжає тільки до церкви, церков одчизняє ця. Смотрить цар, церков одчизняє ця, свічі засьвічають ця, попи становлять вінчать ця, їх нікто не видить. Обвінчали, цар поїхав домої. В'їхав на мост, — яблука лежать, не можно їхати, яблук по коліна. Схватив ся, набрав у платочок. — Бери, каже, і ти душенька, я папаші, а ти мамаші на гостинець; се каже, яблука наші. — Приїхав, отдали, вона мамі, він тесьові. — Нате, каже, по вашому приказанію то все я сочинив. — Давай сватбу гулять; він скликав чуже царство і своє. Одгуляли сватбу, просять покоріше молодій, що і до них їхати. Їдуть мостою, так іскри і сиплять ця. Входить він в свою комнату, все так золотом і осіяло. Попили, погуляли, поблагодарили і роз'їхались; поїхав цар і ті всі поїхали. Остав ся він з женою і з матерею. Живуть у троїх. Живуть собі міста год цїлий, хорошо. Ходить він на охоту зі своєю собачкою Валетиком і з Виноходком котиком; там що небудь устрелить, припесе, вони жарять, покушають собі. Вона і спрашує його: Почому ти, душенька, таку штуку удрав, що тобі батюшка не говорив, ти все сповняв? — Каже він так: Ні, каже, так пельзя. — Взяла його питать ця, він сознав ся; у мене, душенька, єсть перстень золотий, з 12 вічками, я його з руки на руку перекину, стане перед мною 12 молодців, що прикажу, то і буде. — Деж ви його, каже, посите? — Сказав; у кармані у мене схоронено хорошо. — Вона каже: Як таку штуку так носить? Я в сундук його заховаю. — Він дав. Нате, каже, заховайте. — А вона наперед звалась з королевим сином за морем, за Дніпром, верст за 500, і з ним вона уперед любила, а за сего пішла так собі, по неволі. Пішов він на охоту і поки там ходив, припізнив ся, пізно. Виниас вона з сундука перстень, перекидає з руки на руку, становить ця 12 молодців коло неї. — Що, судариня, прикажете нам роботать? — Щоб мій муж, де він ходить у степу, щоб він там став стовпом. — Як вона сказала, так його там камень обгородив, обняв, тільки в горі дірочка, дихать йому, як продухвина. Валетик бігає кругом стовпа і кот Виноход, плачуть. — Щоб, каже, сію піч уся постройка у того короля, по той бік моря, опинилась і мост щоб от королевого крильця був до нього. — Раді старать ця, судариня; все буде сповнено по вашому предсказанію. — За піч все там стало за морем, тільки та негодящинька стародавня хата його осталась. Кот-Виноход і Валетик плакали, плакали, думали, що таке робить, що хозяйи помре з голоду. Котик каже на Валетика: Підем на базар, будем красть бублики, осельдочки, дробниченьки, будем носить хозяйіну. Дійшли до городу, кот говорить: Остань ся, я до тебе буду прятать, бо тебе у городі увицять,

отримуть? — Пішов кот, давай красти бублики, носить до Валетика. Носив бубликів, оселедочків. Понесли до хозіяна, до стовба. Повскакували на верх, давай ломать бублики, цілого же нельзя кинуть; покидали оселедочки і бублики тудя. — Кушай, хозіян, а ми ще побіжми, притащми. — Побігли, опять накрали, опять наломали, накидали. І вернулись вони за той день три рази. І накидали хозіяну по коліна тої їдової вещи. — Говорять: Чи буде тобі, хозіян, на місяць харчів? — Він говори:ь: Благодарю; тих, говорить, харчів я не поїм за два місяці. — Оставайте одні, а ми, говорить, підем по той бік моря, може вирвем у жени той перстень. — Взяли, пішли вони до моря. Там отдигнули коло моря. Шливи, котик, ти. -- Ні, каже, пливти ти, ти сильний, будеш воду розгонять, а я за тобою. Валетик розогнав ся і поплив, а котик розогнав ся і йому зада учіпив ся. Переплили на сухо, через море. Струшвасть ця Валетик, каже, утопив ся; а котик каже, та й я ж втопив ся. Недалеко тутечки доми стоять. Підходять в двори. Вона саме вийшла у проходку, та царівна. Вони увиділи, сей-час до неї. Вернула ся вона в комнату і гукає: Оце ж охота того сукиного сина! — Нагодувала їх, живуть собі, в одній комнаті спять собі. Вона їх годує хорошо. Неділі дві побули, ніяк не можна перстень у царичі украсть. Під одною кришею у того короля 12 комірок і там у него завело ся многе множество крис. Взяв кот Виноход і пішов туди під ті комори і давай криси давить. Вони кинулись на него, думали давить, а він їх усі давить і задавив їх тисяч десять. І піймав їх ту матку, саму старшу, що їми завідувала. — Ей, кот Виноход, каже, ти моє військo запакував, пусти мене, що ти хоч, то тобі і буде. — Він каже: Достань мені той перстень, що у царівни в роті почує, я тебе пушу. — Достану, пусти, каже. -- Ходім, каже. Котик біжить, вона за ним; на окошко, повлазили в комнату. Найшли жуки. Взяли, повискали ся, умазали в жуку хвост. Ізлізли на кровать, криса по той бік, а кот по сей і потягли хвіст по губах. Вона плюнула, перстень сейчас і вилетів з рота. Котик за перстень, вибіг на огород. -- Ей, Валетик, де ти? Слава Богу, перстень вже достав! — Прибігли до моря: Пливти ти, каже, Валетик. — Ні пливти ти, ти вже плив, а я за тобою. Давай плисти; котик опять за Валетика хватив ся, той пливе, а той на ім сідить. Допливають міста так, як палицею тільки кинуть до берега. (Оглядасть ця Валетик, каже: У тебе перстень, я же тебе і везу, дай перстень, щоб і мене хозіян жалував. — Котик Виноходик каже: Перепливш. так я оддам тобі на сухо, а то опустим в воду. — Ні, каже, дай тут, а то каже, затоплю. — Так, каже, бува, пустимо в море. — Ні, не пустимо, давай! — Дає той, а той бере і пустили перстень; він і поплив на дно. Переплили на суше. Як взяв котик Валетика бити

лапами по висках, так тільки кров біжить, а він його чеше. Валетик не обороняєть ця, плаче. Плакали оба. Підем до хозяїна, чи він живий, чи ні. Приходять до хозяїна, вскакують. Здрастуйте, хозяїн. Чи ви живі, чи ні? — Каже: Слава Богу, живий ще. — Каже на хозяїна: — Єсть у вас харч? — Каже: — Єсть. — Каже: У твоєї жени перстень достали навад, да через море перепливали, Валетик папав ся, дай мені; я став давать і упустили в море. — Я, говорить, жалував би обоїх однак, все равно, хтоб не ніс. — Живиж, хозяїн, а ми підем ще на місяць, чи не достапемо. — Ступайте, да мене не забувайте. — Прийшли вони до моря, там заброди рибу ловлять неводами. І пристали вони до забродчиків. Забродчики їх годують рибою, сами їдять і їх годують. Неводами закидають, витягають рибу, а Валет і котик там смотрять в рибу. Побули ж міста тиждень там. Тепер витягають рибу, вони там смотрять. Витягнули рибу, дивлять ця, сяє риба, як золото. Парень, молодий забродчик, ухватив рибу у руки, внімає ніж в кармаїна, розпорув рибу, коли там перстень золотий в 12 вічками. Дивлять ця забродчики, а їх 12 чоловіка і кажуть: Одеси його, ка: е, у хагу і там його заховай; се перстень, должно, дорогой. — Він песе, котик за ним біжить. Війшов в хату, взяв, у платочок його увертів. Котик лежить і смотрить, де він його діне. Він звертів, у сундучок за ікони положив і пішов. Котик смотрить, уйшов вже далеко. Скакнув із стола котик на сундучок на той, повалив ікони до долу, скакнув і понав лапами у сундучок, упав сундучок до долу. Упав перстень. Хватив перстень у рот, вибігає на улицю. — Ей, Валетик, де ти, каже? Вже слава Богу, достав перстень. — Давай хозяїну таскать. Прибігли до хозяїна, вискакують на стовб. — Слава Богу, достали хозяїн перстень. — Ну, молодці, що ви за мене постарались. Я вас буду жалувать проз свій вік. — Що, хозяїн, подавать вам туда? — Давайте! — Взяв його у руки, так там і осіяло. Бере він у руку, перекинув з руки на руку, становить ця в округ того стовба 12 молодців. Що, барин, прикажете нам работать? — Сього стовба щоб я і клаптика не видав. — Так сейчас і ровнесли чисто і остав ся він сам. Пожалував котика, пожалував Валетика: Молодці, що постарали ся про мене. Приходить домой, а матка в старій хаті тільки жива. — Здрастуй синок! Я думала, що тебе нема вже на світі. — Ні, слава Богу, каже, котик да Валетик мене виводили. Дайте, матко, чого гебудь да перекусить моїй охоті і мені. — У мене нема нічого; се молодця принесла паляничку. Возьми, перекуси. — Сам поїв і охоті дав. Ложать ця спать. Устав він, перекидає із руки на руку перстень, становять ця 12 молодців коло него. Що, барин, прикажете нам работать? — Щоб мов все, що було тут, було все на місті і його, де лучша постройка, щоб тут була

і мост так, як був, щоб і був. І щоб вони обоє як сплять, щоб обоє були на сему місті! — Ложить ця, барин, спать, все ваше приказаніє буде сповнене. — Земля гуде і тягнуть все віттіля, становлять все, як було і своє все і його де лучша постройка і вони обоє. Взяв він кнут і ходить по кошаатах; вони сплять, одно на сій, а друге на дальній постелі. Він ходить в кнутиком; вона прокидаєть ця, на служанку: подай ти друго... Вот я с'їй час подам. Бере, що укутано в голови, він кнутом упоров, вона укачалась і лежить. — Довго-не довго, король гукає на служанку, а він каже: — Вот я с'їй час. Підходить він до того в кнутом і упоров його кнутом. Він і схватив ся. — Забрав мого добро, дунав поживить ця, як тебе научу! — Посилає він письмо царю, щоб були на суд судить ця. Убрали ся, ідуть на суд тим мостом. Приїхали на суд. Давай судить. — По закону судить, не по кошенству; як твоя доч мене не побоялась запакувать, так щоб судить по закону. — Як взяли судить, то расудили, що її хоть на либеницю, хоть на рострід. А він, король, не винен, як сама вона к нему приїхала, тільки вона винувата. Її повісили вразу, а король каже йому: Коли мою сестру полюбиш, так бери собі за жену, щоб були ми знакоми. — Я, каже, до вас навідаюсь, поспотрю, вона на мене, я на неї. — Узяв, поїхав туди по той бік моря, до того короля. Посмотріли одно на друге, полюбились, повінчали ся і сватьбу там отгуляли вразу. — Оставай ся, жена, тут, а я піду домої, да переведу ще мост од мойого крильця до вашого, тогди возьму тебе. — Приїхав домої. — Перекинув перстень... (Повторене). — Що, барин, прикажете работать? — Щоби сей мост був от мойого дворця до королевого. Буду завтра їхати по жену. — За ніч так і стало готово усе. Запрягли кариту конячи, шестеркою, ідуть по жену, без погоняїв так, як змії ідуть, тільки іскри сиплють ця в мосту. Підїхали, випили, сїдає вона на коляску, ідуть домої мостом; — Смотри, жена, може ти также сдїлаєш, як була у мене царівна, може ти мене запакуєш? — Ні, каже, не бїй ся. Я нікогда. На том основанїї живуть, хлїб жують і постоюм добро возять.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. VII. Ст. 39—44. Ч. 35. — Аванасьевъ, Народ, рус. сказки. Т. I. Ст. 316—328. Ч. 112. — Gliński, Bajarz polski. T. II. Ст. 101—114. Ч. 4. —

17. Про Гришу і змію.

Був собі мужик багатий і у його був снок Гриша. І померли старі обоє разом. Гриші ще було літ 17 од рода. Попродав він усе чисто; на деньги перевів і землю і город і худобу і купив собі коня, дав півтори тисячі і сідло і зброю на коня, купив ще шаблю, ружжо двугвалку, попрощав ся з слободою за своєю, сказав: Прощайте, господа слобожане! — і поїхав собі на три-дев'ять земель, в тридцять царство, у інше государство. Їде, аж дивить ця, степ; була дорога, а то нема ніякої; уїхав у травку, травкою їде. Суток десять їде травою, не випультає ця, дороги не найде. І просить Бога, щоб дав йому смерть, або щоб звір з'їв, або що. Слухає, аж гукає; слухає глас християнський. Слава Богу, щось гукає, чує християнський глас. Потім під'їзжає ближче, гукає і спіткнув ся конь, став. Конь стоїть. Гукає змія із ями: Витягни мене, Гриша, із ями, із горлатої. — Устав він, посмотрів і думав, що там яка небудь женщина, аж то гадина у ямі. — Якже я тебе буду витягати, як я тебе бою ся? — Подай мені орашника конець, так я схвачусь, так ти мене і витягнеш. — Схвативсь він із лошаді, подав їй орашник, вона хватила ротом за конець і злякавсь і дьорнув він її так, що на пів гони упала вона од його. Як упала, так і їде до його бариня така, що ні здумати, ні згадати, разві у оцій кавці сказати. Прийшла, адраствуй! говорить, Гриша Іванович! За руку порукувались, поцілувались. Слава Богу, і де ти узав ся, що ти мене вицупив із ями? Ну, тепер, Гриша, чи ти доволен, щоб я тобі була женою, чи сестрою? — Подунав Гриша своєю головою: Вона змія, а мені женою буде, пушай, буде сестрою. — Будь ти мені сестрою, а я тобі братом! Поцілувались. — Ну, ріж з правої руки мізниця, щоб я поссала твоєї крові, а ти нові, щоб ми були родні. — Якже різати, сестра, як я боюсь різати свого мізниця. — Що боять ця? Віть так неможечко урізати. Виніває ножик сам з свого кармана. — Ну, брат, хоч ти сам ріж, хоч я сама врізану. — Ріж, сестро, сама, бо я боюсь. — Урізнула вона трошечки шкурочки от мізниця і поклала собі у рот і ссе. Держали, держали у роті. — Ну, вивімай, брат, довольно. — Тоді узала, урізала свого мізниця. — Бери, брат, у рот, сси і мою кров. Узав він у рот вже її мізниця і став ссати кров. Поссав. — Ну, довольно брат. Тепер ми будем родні, од сієї крові ти мені брат, а я тобі сестра. — Ідуть собі, на руки поводи накинуди і речі різні розговорюють. Довго-не-довго йшли, відкрилась дорога. Ідуть опять дорогою, довго-не-довго, а тут видать стадо коней; очина не доглянеш, таке большов, нема його

і краю. — Чне то стадо, сестро, большое такеє лошадей видать? — То, говорить, брат, моє стадо. — Поминули те стадо і ідуть, ідуть собі, розмавляють разні речі собі. Прошли верстов дві упять от того стада. Сидить оная череда така, що й очина не зоглянеш. — Чня то, сестро, череда така, що і очина не зоглянеш? — Се каже, моя череда. — І думає Гриша своєю головою: Лучше була-б вона носю женою, як сестрою, вона така богата. А потім питає: Чня ота стєн, що я їхав десятеро суток, а не найшов пі доріжки, пі нічого, поки аж тебе не найшов? — То усьо, брате, мої степи. — Ну ідуть собі, розговорюють оная. Поминули череду верстов дві. Откриваєть ця отара овень така, що і очина не можна зоглянуть. — Чню, сестро, отару видать? (Повторене). То, говорить, сестро, так много, що і очина не зогляну. — У мене, каже, 50 тисяч отари. — Поминули отару, ідуть собі упять. Видать дерево оддалеки большое. — Що то видать за дерево оддалеки большое? — То, брате, мій сад, там за деревами мої коннати. — Вот недалеко і доходить, верстов пять. Ідуть собі, розговорюють, розпитують, яке то царство, як поїхав, який родом. — Мій отець, каже, був богач, я такого то царства... (Повторене). Осі я-ж поїхав і попав аж сюди. Приходять вони до її дому, барканом дом обкадавий, дома трьоетажні, красками разними пократі, усякими мережками, кружечками зділані, зелєнни, чорнини і разними красками. Підходють до воріт, одчиняє ворота сестра. Одчинила, війшла, зачинила. Повели лошадей на конюшню. Там є конюхи; вона сказала: Поставте лошадей у стєнях, годуйте її хорошо. — Брата бере за руку — пішли у коннати. Уходять, а там одинацять баришень за столом сидить, шиють. Здраствують ця: Здраствуйте, баринші! — Здраствуй, молодець. — Ні, каже, се не молодець, звіть його братом, по мені він і вай брат. — Посадили його за стіл, давай пить, гулять. І вони йому кріпко раді, не знають, як його годувать, і де його посадить. Підем, каже, брате, у проходку, у мій сад. — Пішли у сад, у проходку, у первую лінійю. Прошли по первой ліній гонів із двоє, лежить поперек ліній зелєная кочерга. Переступила вона і каже братові: Возьми оцю кочергу і скинь із ліній, бо вона мнї увірвалась; усе іду і усе спотыкаюсь. — Ухвативсь він за ту кочергу, так і не здвигнув з міста ніяк, така вона тяжка. — Е, каже, яка у тебе мелкая сила; як ти по сьвітах іздив з такою силою мелкою? — Мені, сестро, не попадалось пі з ким бить ця, так у мене і сила така. Такаж єсть, яку Бог дав. — Попереступали ту кочергу, пішли по саду, до лінійам по усім. Він погостював у сестри днів десяток. Упять пішли у проход, у сад, тією лінійю. Лежить та кочерга оная. — Зверни, каже, брате, ту кочергу хоч із ліній. — Схватив ся він, так не двигне ні яким робом із міста. Пішли

по саду, погуляли, уходять у ковати. Давай вона сестер просить, щоб дасть нашому братові силу таку, як у них єсть. Треба, сестри, старать ця усіма силами і наш братові силу дасть таку, як у нас єсть. — І сіли вони прясти сейчас хвунтового лену усі 12. Попряли починки по два, давай сейчас снувать і на варстат пакидать і ткать. Накинули і виткали, і 12 квіток золотих нашли на сорочці. За ніч, за одву, усьо аділали і напружили, поткали і пошили і 12 квіток золотих нашли, 12 сил богатирських дали йому. Збудили його і наділи ту сорочку на його. Тут розвиділось. Походили до которого часу, давай чай пить. Попили, поїли: А підеш ще, брат, у прохід, у сад у шій. — І всі вони ідуть 12. Дійшли до тієї кочерги, лежать та кочерга поперець лінії. — Возьми, брат, оцю кочергу, откнишь от дорожки. — Береть ця він за конець. Як хватив, як киве ту кочергу, так вище дерева полетіла. — Спасибі, брате, каже сестра, що ти оту кочергу із дорожки скинув, вона мені увірилась, а забуду да усе на їй спотикаюсь. — Мобув він ще двів десять. Ну, сестро, говорить, пора мені од вас іхать! — Куда же ти поїдеш? — Да куди Бог дасть. — Я тебе оженю; у мене усього много, землі много, худоби много. — Ні, каже, благодарю сестро, не хочу. — Ну, щож ти, брат, думаєш іхать од мене, а у тебе нема і лошади хорошої. — Ні, шій конь добрий дуже. — А піди, брат, попробуй свого коня. — Пішов він на конюшню, давай гладить лошадей свою. Погладив по спині долою, так на коліна лошадей і оїда; не адержить його руки. — Ну, точно, не годить ця моя лошадь, каже він до сестри. — А аж говорила вам, що не годить ця. — Ну деж, сестро, узять мені лошадей? — Даж ви виділи у мене богато лошадей, то може виберете собі любиную? — Сейчас вийшла, богатирськи посвистом свиснула і реве земля, гуде, — стадо коней у дві тисячі прямо у загон так і летить. Увійшло у загон усьо, убігло. Узяла, двері зачинила. Ідїть, брат, тепер вибирайте собі лошадей, яку знаєте. — Пішов він у загон, давай вибрать коні; ті брикають ця, він узав за гриву вона і упала, узав за ногу, упала; і скілько штук перебрав, так не годить ця ні одна. Виходить і каже: А лряні лошади усе у тебе, сестро, не годячі. — Не годячі, треба випускать. — Узяли, випустили ті коні. Свиснула у другий раз богатирським посвистом; біжить друге стадо, прямо у загон. Зачинила і ті. — Ну іди, брат, вибрав ще собі лошадей. Пішов він опять вибрать і вділалась у загоні грязь большая. Перебирал, перебирал, виходить: Сестро, забарив ся я, ніяк не найду собі лошади. — А, брат, спотикали ви того, що по середині загона у болоті стоїть? — Ё, то такій, що не вибереть ця із грязі. — А підіть того попробуйте. — Підходить він до того, бере його за гриву. Як рвене він із грязі, як возьме носить його по загову! Вона

сьмість ця: Держи, брат, не подай ся. — Удержав, подали йому уздечку; узяв, уздечку на його наділи, повели його на конюшню, поставили його на станок. Погодував його місяць, очистили його і кормили його хорошо. — Ну, сестро, пора мені од'їздити од вас. — Як хоч, брат, коли не хочеш у мене жити, так з Богом одряджай ся.

Попрашавсь він з сестрами. Вивели коня, осіддали. Ну, як оженш ся, брате, не довіряй жінці і не кажи, що у тебе є, а сіві сорочки не скидай, а як скинеш, то так ти і погибнеш. — І сказала вона коню: оце твій хозяїн, щоби ти йому вірував. Коли хозяїна хто убіє і можна буде вирвать ця, то ти, коню мій добрий, щоб ти тоді до мене явив ся. — Дали вони братові шаблю булатную і піку і сказали: Як ти, брат, звелиш, так кінь тебе і нестиме; чи поверх дерева, чи в плін дерева, чи поверх колишні, чи по землі, чи як знаєш. — Вирядив ся вітти. Поїхав за тридевять земель, у десяте царство, у інше государство. Доїздить у город большущий. Чує, дзвонить ця у городі, аж земля гуде. Приближаєть ця, ще дуще чуть. Ще поблище, так реве, що він собі уши позатикав, а то, каже, й голову розірве. Уїхав у город і на обидва боки смотрить, хати видить, а людей не видно. Звони ревають усе одно. Проїхав городом міста із верству, смотрить у двері — дід ходить. Приїздить до діда: Здравствуйте, говорить. — Здравствуйте, говорить, купець, чи добродію, чи як вас звать? — Як, каже, не наведе, так і буде! Що воно за знак, діду, проїхав я з верству міста, у городі нікого не видать, тільки вас первого я і вижу. І на що у вас так звонить ця, що ніяк нельзя і їхати, і я уже позатикав і уши. — То, каже, господин купець, у нас людод оселив ся і вив уже два уїзди людей у нашому царстві. І, каже, одсудили ся, щоб дати йому царівну на пожиреніє, так оце і дзвонять, що може нас Бог чи не помилує. — Як би він у мої руки попавсь, то я би його нагодував, не схотів би він царівну їсти. — У діда була кобилка, так він оставив того молодця у хаті із бабою, а сам вийшов, та на свою кобилку, та до царя. Отак і так, ваше сіятельство, Бог приніс з чужої землі такого молодця, що може людодіа погубить. — Тут цар сказав, щоб запрягли лошади у коляску. Підхвачує діда і їдуть до діда. Прибігли. Убігає цар у хату. Здравствуйте ця, за ручку береть ця. З якого ви єть царства, господине? — Оттакого-оттакого, — білого чи там якого. — Ви можете погубить людодіа? — Могу, каже, аби він поймавсь у мої руки. — Проси, господин, у мой дом. Сїли, поїхали і коня він узяв свого. Казав: Коня на станок поставте, щоби йому було сіно, овес, вода постійно, щоб йому було хорошо. — Коня узяли на станок. Самі уходят у комнаты. Тут цариця, доч царя, сини. Здравствуйте ця. От, говорить, як ти погубиш людодіа, то ось тобі доч моя

за жену, половина царства отписую, поки живий, а помру, усе твоє буде царство. — Ти согласна, доч? — Як не согласна? хіба лучше іти людодіві на пожреніє, чим іти за християнина, що Бог приїє у наше царство. Желая я душею і тілом. — Сіли, покушали хорошо, випили. Підходить той час, що вести чи везти до людодіа. Собірайтесь усі, конче для сьвіта, хто де не є, щоб ви виділи, як я його буду погублять. І позвіть мені сьвященника, щоб висповідав і запричащав. Я на свою свлу надіюсь, що погублю, а там Бог зна, так я висповідаю ся і запричащаюсь. — Позвали сьвященника. Виїхали потім і стали за пів гона од норі усі городяне. Бере він царівну за руку, отводить ік норі поближе. — Виходь, говорить, людод, ось царівна на пожреніє. — Він усмотрів царівну і сейчас і вискочив. Як вискочив, він його пікою ударив, а той і впав: оце тобі, говорить, царівна. — Зарів людод своєю силою і давай він його шаблею булатною сікти так, що усі городяне адивували ся і сострахнули ся. Він з його голову зняв, убив його, посік і склав його у купу, наспіртував, підпалив і попіл розвіяв. — Смотри, говорить, жено моя, що я зробив людодіві. Щоб ти мене почитала як мужа, бо я тебе от смерті одблагав.

Вернулись у город і давай пить, гулять, що Господь приїє із чужої землі такого молодця, що людодіа погубив і за його вдоровле пють, гуляють. Попили, погуляли трое суток, тоді до сьвященника, відгуляли сватьбу, живуть. Половину царства цар одписав йому, вручив; пожив годів три, помер цар. Остав ся він над всім царством царем намісним старому царю. І жили вони год 20 і не було дітей у їх. І був у їх син добрий, у городі, і оставсь у його син-хлопець, сирота літ п'яти. І прийняли вони його за сина. Поки виріє, літ 18 уже був. Довели вони його до ума хорошо. І больший виріє і красивий такий, що і у всіх царствах красивіше того приймака не було. І цариця аяглась з тим приймаком. Давай тепер донитувать ця у старого царя: Чого ти тієї рубашки нікогда з себе не скидавш? — Я, каже, так привик, вона завжди білая, білійша чим ті, що ти даєш, так і не треба скидять її. — Мій батюшка, каже вона, по три рази рубашки надівав у день, а ти і за вік свої не скинеш! — Ну не скидав він, не скидав, аж вона усе своє: Скиньте, та скиньте, хоч ми виниме її. — Ось узяв він і скинув оту рубашку. Як скинув, вона узяла, на другі двері подала ту рубашку приймакові, а той сейчас на себе і надів. І як надів, зараз за шаблю і уходить у комнату до царя, до старого. Увійшов і каже: Здраствуйте, батюшко, аж чи будеи бить ся, чи будеи мирить ся? — За щож нає, синок, бить ся? — Той каже: Ось за що! Як ударив шаблею, так голову з його і зняв. Тогди на куски посік його шаблею і сказав: Зберіть його оцей труп у вішок і завяжіть його і виведіть його копя із

конюшні і прив'яжіть до хвоста і пустіть і щоб його не було і лошаді його не було у мойому царстві. Прив'язали до хвоста, а лошадь у плін дерева пішла, а він до хвоста прив'язаний висить. І став добігати верстов пів сотні, а конь як заіржав, так вона і узнала, що ірже конь — Добрян і убігла у комнати: Нема, каже, сестри, нашого брата. — Повибігали усі і смотрять. Конь добігає, перед крильцож спустив ся, став. Вони узяли мішок той, розв'язали от хвоста. Понюхала вона: Се мій брат рідний! — Тоді коня на конюшню отвели, поставили на станок. Уносять мішок у комнати, рствляють драгоцінний килим і виспаюють той мішок. Поскладали кості, як їм быть, тоді складають клапті, туть і сцілющож водою зважують. Часів за три змазали, лежать чоловік як йому быть, тільки не живий. Давай тоді живущої води пускає йому в рот по маленьку. Давай він двигать ця потроху. Вони пускають, а він двигаєть ця. Підойміть йому, сестри, голову вище! — Підняли, тоді вепали йому води живущої більше. Він тоді встав. — Де то я? каже. — Тут давай сестри кликать: О так, брат, заснув тай на віки. Я тобі, брат, приказувала, щоб ти жінци не откривав, а ти открив тай помер на віки. Яким же робом ти помер, брате? (Він розкавує, як було). Посідали, покушали. Вони раді йому усі Підем у сад у проходку. Пішли у сад. Лежить та сама кочерга, що і тоді лежала понерек лінії. — Возьми, брат, оцю кочергу, скинь її з лінії. — Він кинув ся, так не зрушить із міста. — А що, брат, отдав силу своїй жоні, а чомуж ти мене не слухав? — Дайте мені, сестри, оттакого здоровля, як ви мені оттоді були дали. — Було-б берегти того, що тобі дали! Бог не дає два рази здоровля. Як я чи сестри тобі оддам своє здоровля, так ми останемось без здоровля. Ми тобі свого не дамо, а ти своє потеряв. А я тобі, брате, дам мудроців та хитроців таких, що ти не потеряєш про свій вік. — Чого, сестро, дай, так дай, аби було хороше! — Уходять у комнати, отчнинає шахву. Бере каламарчик, налива у ружку, дає вишити: На, брате, вишив. — Узяв він, вишив. — Ну, тепер, каже, брат, чим ти хоч перекинуть ця, чи конем, чи птицею якою, оти ти і будеш. — Він чим сказав, тим і став. Побув він трое суток ще із сестрами. Понили, погуляли, порадувались. — Ну, сестро, буду я одряжать ця у своє царство. Чи не дасть Бог, що я одвоюю свого царства. — Ну, смотри, що як тобі було од неї, то щоб і ти їй так зробив, а то, як приймеш за жону, то вона онять тебе запакує. — І з тим виводить коня. Попрацавсь він із сестрами, одрядив ся: Неси мене, коню-Добряне, у моє царство! — Кінь його і поніс у те саме царство і у той город, де цар живе. Їде городом, красною улицею і бачить, що у дворі ходять міщанин, дід старий. Поздрастчував ся. Дід ввів його у коннати. Бабка що то не весела. Слезив течуть

у бабки. Ходив, ходив по хаті і питає: Чому ви, бабко, не веселі? Чи помер у вас син, чи доч? — Я, каже, плачу про наше нещастя, у нас кобилиця лошонка скинула! — А дайте каже, я піду поспотрю, може вона приведе і другов. Підем, дід, я поспотрю на вашу кобилицю. — Пішли, поспотріли: Не журіть ця, діду, вона, каже буде сюю ноч із лошонком, з таким, що ви ніколи не бачили. — Увійшли у хату. Дід хвалить ця: Оцей купець говорить, що наша кобилиця, бабко, сюю ноч із лошонком. — Вірно, бабко, буде! — Посадили його вони за стіл. Насипали стаканчик вінця, сіли, випили і йому дають. Покушав, поблагодарив. Пішов він у проходку тогди. Проходив ся, вечером вони полягали спать. Коня свого пустив у луги. Спав, не спав, устав. — Благодарю вам, діду і бабко, за квартиру! І пішов собі. Пішов він до кобилиці, перекинув ся лошачком, золота шерстинка, срібна шерстинка, золотий конітець, срібний конітець, і ярисованого такого лошачка нема. Пішов дід кобилиці їсти класти, аж той лошачок біля її грає, що дід і злякав ся, як його увидів, і не доніс і тієї нашії, що піс, кинув, побіг у хату і слова не вимовить, тягне бабу за руку. Баба опинаєть ця: Куди ти мене, діду, тягнеш? — А дід слова не вимовить. Через час міста прокинув ся, та тоді і каже: Іди подивись, якого лошонка наша кобилиця вивела, такого і у всіх царствах нема! — Пішли з бабкою, поспотріли на того лошонка, полюбували. — Бері тепер, діду, кобилицю і веди на базар, да продай, за що хто дасть, а то цар возьме даром. — Дід повів кобилицю на базар. Лошонок попереду гра. Доводить до базарю, зустрічає його самий цар із жандарани, питає: Де ти, діду, такого лошонка узав? — Вивела, ваше превосходительство, моя кобилиця. — Ти, діду, не продаш того лошонка мені? — Продам, каже. — Що тобі за його? — Як би з чужим царьом, я знав би що править, а я вас — пять тисяч дайте, тай довольно. — Виняв він пять тисяч, отщитав, оддав діду деньги. Купили оброть, наділи на того лошонка. Повів його жандар, а цар іде да смотрить. Ведіть його тепер на ставок у конюшню! — а сам цар пішов у комнати хвалить ня жоні. — Як раз на воротях була перва служанка Оляна; вона побачила того лошонка і як цар пішов із воріт у комнати, а вона пішла у конюшню. І як той, що вводив лошонка, вийшов, лошонок і питає у Оляни: Чи ти знаєш, Оляна, хто я? — Ні, каже, не знаю. — Ти знаєш первого царя? Оцеж я! Ти знаєш, що мій приймак мене посік, порубав, а одеж я самий і в. Так знай же, як будуть мене стрілять, так ти возьми, умочи платочок у крові, укопай у землю отой платочок, та яблоня виросте і як будуть яблоню рубать, так щоб ти увяла трісок і однесла на ріку і бросила. І тікай тепер відсіля, щоб тебе рідко хто

і видів. — Вона обішла на другі двері, а цар бере за руку царицю і веде до лошонка. — Виведіть його на простор, я посмотрю. — Вивели його конюхи на простор. Вона оддалі посмотріла і каже: То не лошонок, а мій первий муж. Укопайте серед двора стовб і привяжіть його і тоді із пушок його і розбийте на дрібен мак. — Привязали і з пушок розбили. Служанка там собі ходить і вмочила платочок, у рукав потягла, пішла у сад і закопала у саду. Наспіртували, запалили і попіл розвіяли з того лошонка. — Ну хорошо, що ти не дотыркував ся до того лошонка, а то він би тебе убив

Переночували, виспались, пішов цар у сад. Проїшов гони, аж стоїть яблоня, новая за ноч виросла; яблочко золоте, срібне. Вибрав собі яблочко, хотів кусать. Ні, говорить, піду у жони спрощує. — Приходить: Іди, жона, смотри, яка у нас яблоня узаялась. — Подивилась вона: Се, каже, не яблоня, а мій первий муж. Возьміть, порубайте і коріня повитягайте і спаліть і попіл розвійте. — Стали рубать. Тут служанка та ходить, набрала трісок, пішла до ріки і кинула їх. Яблоню порубали, попалили і попіл розвіяли. Переночували ноч, як яблоню кончили. Понили чаю. Узаяв він ружжо, пішов у сад до ріки. Аж Оляна несе воду відтіля. — Ідіть, каже, до того міста, де ми воду беремо, там така птиця, що я і з роду не видала такої птиці. — Повернув він туди, прийшов до того міста, прицілив ся, аж вона не тікає. Скинув він сапоги, підхвотив халати і давай брести, щоб так її хватить руками. Брив, брив, аж халати у воді, і торкає ту птицю, так рукою не здержить, піре слизьков: Вернув ся: Зніму, каже, рубаху і підштаники, та піду так і схвачу. — Тоді побрив знов до тієї птиці. Як узаяв брести, аж по пояс місто; лапне, так не удержить. Замашила його у воду далеко, аж одна птиця крилами залопотіла, ударила ся на берег і стала чоловіком. І ту самую рубаху, що з 12 квітками, що цар скинув, назад на себе і надів. Цар сострахнув ся, стоїть у воді. Сей каже: А що, сноп, чи будем бить ся, чи будем мирить ся? А вибродь, каже. Стояв він часів три у воді, думав. — Думай не думай, а вибродь. — Узаяв, вибрив. Він його зараз посік, порубав і входить тоді у коннати і як крикне богатирським голосом: Здрава желажі! — Вона зараз його узнала, так і охолола. — А де моя душегубчиця? Ступай сюда. Не йде, пішов він сам. Скільки раз ти мене стребила з сьвіта і царя і лошонка і яблуню. Ти виділа як я людоїда погубляв, ти там стояла коло мене. Стояла і присягала, що мене будеш почитать за мужа. То так ти мені платила, що я тебе од смерти одблагав? Виведіть її у сад. — Вивели її. Він голову її стаяв, посік, порубав, спалив, попіл розвіяв.

Убрав Оляну у царську одєжу. До сьвященника — вінчать ця. Обвінчались, а на ту неділю свадьба. Сідає на свого коня, на Добряна.

Неси мене, коню, до сестер, буду просить їх на сватъбу. — Сів, поїхав поверх дерева конем Добряном до сестри. Приїдуть, здраствують ця. Раді сестри такі, що і Боже сохрани, не знають, де його і дить. Хвалить ця: Поконав його і її і тепер з служанкою, в первою, сватъба. Благодарю, сестро, тобі за твої мудрощі і хитрощі; як би не твої мудрощі і хитрощі, то я би не зобернув свого назад. І тепер я мою силу назад завернув, що ви мені дали. — Погуляли, попили двое суток у сестер. Посідали вони свого коня і поїхали усі у гості до брата на сватъбу. Одкрилась сватъба. Усі, що з других царств — царі, королі — і з свого які небудь князьки, питають: Що воно за баришні такі, що ні здухать, ні згадать, разві у казці сказать? — Говорить: Се мої сестри. — Сватъбу отгуляли, усі чужі поров'їдалились; сестри остались. Погостювали ще трос суток сестри самі. Шють, гуляють: Шож ти, Оляно, може й ти так нашого брата кончиш, як кончила та перва? — Ні, я мелкого состоянія, так я буду почитать, як Бог велить! — Поїхали сестри, а вони остались і на том оснуваніі живуть, хлїб жують і по столом добро возять.

Паралелі: Мотиви сеї казки приходять і в попередніх, тільки тут обширнійше оброблені. Пор. ч. 5 (переміни), ч. 12 (чудесна сорочка) і ч. 14. — Про чудесну сорочку єсть окрема казка (пор. Аванасьєвъ, Народ. рус. сказки. Т. II. Ст. 21—24. Ч. 120: Чудесная рубашка) та вона представляєть ся неначе витягом пашої, далеко докладнійшої. Окрема казка єсть також про виратуванє царівни-аміі (пор. Аванасьєвъ, Нар. рус. ск. II. Ст. 162—163. Ч. 151). Наша казка лучить обі казки Аванасьєва в одну. — Гринченко. Етногр. Матеріали. Т. I. Ст. 99—104. Ч. 195. —

18. Дідова дочка і бабина дочка.

Були собі дід і баба; у діда була своя дочка, а у баби — своя. І не знавиділа дідової дочки баба.

Дідова дочка і бабина дочка ходять на досьвітки. Дідова напряде починків два, а бабина ні одного не напряде. Ідуть вони поутру із досьвіток до дому; бабина уперед перескочить через перелаз і каже: Подай, сестро, я подержу твоїх починків, поки ти перелізеш. — Вона візьме, їй дасть; і як візьме та починки, так біжить до дому. Прибігає до дому і показує матері починки: Дивіть ця, мамо, скільки я напрядла! А та прогуляла, та з хлопцями пролежала і нічого не напрядла. — Уходить дід у хату; баба показує йому починки: Та дивись таки, діду

моя дочка стільки напружа, а твоя — нічого! На що її і держать — таке ледащо! Не йнеш мені віри, так дивись — ось ось-сі! Од сього время куди хоч завези, щоб я її й не бачила! — Е, сяка-така дочко, ти мені й голову проїла! Та вже, чи завести, то я й завезу! — Запрагає дід коняку: Поїдьмо, дочко, у ліс за дровами. — Вийшла дочка, сіли вони і поїхали.

Іхалиж вони не за дровцями, а повіз він її верстов за сімдесят і привіз у ліс; привязав кобилу до глосини і каже: Бери, дочко, мішок, та чи не чабираємо ми попереду тут яблук; у сьому лісі, говорять, много яблук. — Узяла дочка мішок і пішли вони у ліс далі. Ввійшли вони у ліс гонів двох, аж стоїть хатка; увійшли вони у хатку, аж нема ні душі у хатці, стоїть тільки кругленький столик, а на століку три десятки яблук равного сорту: Красного десяток, білого десяток і зеленого десяток. Винімає дід нож із кармана і ріже кожного сорту по яблуку: Пробуй, дочко, которого сорту добріше? — А ви-ж, тату, чом? — У мене, дочко, зубів нема. Мені як би варененьке, або в періжку, от тоді б... — Попробувала вона красного сорту і каже: Кислі. Попробувала білого і каже: Винні. Попробувала зеленого і каже: Далеко, тату, солодші од меду. — Сиди-ж ти, дочко, в отчій хатці, а я піду і найду отчого сорту яблуню і тоді будемо рвать отчого сорту яблука. І не виходь з хатки, покудова я прийду до тебе, бо тут звівів много; вони тебе ізвілять, розвирвуть. — Пішов до коняки, сів і поїхав.

Приїздить до дому. Вийшла баба і питає: Де ти її дів? — Нехай тобі полегша: завів у ліс. Уже їй не приходится вітгеля, там звівів много, вони її із'їдять.

Наступила чорна хвара, кругом обложило і пішов тучний дощ, так як з відра льєть. — Казав шій батько, що не виходь з хатки, тебе звів ізівь, а тепер мого батька зальє дощ, або звів ізівь! — Ну, і сидить вона. Наступила ніч і зажглась у тій хатці лампадка: видвійше стало, — як у день.

Довго-недовго, — біжить вовк. Добігає до хати: Дівонько, одчини! — Як почувла вона глас, то усею силою до дверей, — одчинила. Уходить вовк: Здрастуй, дівонько! — Здрастуйте! — Де ти узялась, що у нашу хатку ввійшла? — Мене, говорить, батько шій привіз сюда, да й привів у оню хатку. — Де-ж твій батько? — Пішов, каже, солодких яблук шукать у ліс. — Якого сорту? — Оцього, каже, сорту зеленого. — Того сорту нема у нашому царстві, — то з чужого царства яблука достані, — за пять тисяч верет. — Може мого батька звів ізів, або дощ залив? — Ні, каже вовк, не журись своїм батьком; вія дозя! А дай мені, дівонько, води напийть ця: мені аж душпо. — Сей-

час дівчина за кухоль — набрала води, дала: Добре здоровля пивши, каже і поклонилась. Напив ся вовк. — Тепер підсади мене, дівонько, на ліжку! — Узяв ся передніми ногами за ліжку, а вона задні вхватила, — підсадила.

Тепер біжить ведмідь. Добігає: Дівонько, одчини! — Вона сей-час, як куля, з ліжка, — одчинила. Уходить ведмідь: Здрастуй, дівонько! — Здрастуйте! — Дай, дівонько, води напийця. — Набрала, дала: Добре здоровля пивши! — Напивсь. — Підсади тепер на ліжку! Узяв ся передніми ногами за ліжку, а зад підсадила. Поліз, ліг на ліжку і каже: Даруємо тебе, дівонько, щастям! Що є у Бога найбільше, то тим тебе щастям й даруємо!

Вона ще й не обізвалась, як стучить-грючить, кобиляча голова котить ця; аж ходором та хатка ходить. Дідова дочка влякалась, не знає, де й діть ця. -- Не бій ся, дівонько, — се наш, кажуть, старший брат біжить. Добігає і гукає: Дівонько! Одчини! — Вона зараз, як куля, — до дверей і одчинила. — Дівонько, пересад мене через поріг. Пересадила. — Дай води, дівонько, напийця. — Дала: Добре здоровля пивши. Поклопилась. — Підсади мене, дівонько, на ліжку. — Вона підсадила. — Заглянь, дівонько, мені у лівое ухо, а у правое виліз! — Заглянула і в праве вилігла, і така стала гарна, що не можна й надивить ця. Вона гарна, а убор ще луччий — уеєсь шовковий.

Тепер усі три обратили ся панами — вовк, ведмідь і кобиляча голова. І стали коло їх лакеї, поварі, а коло барині — служабки. А та хатка стала комната большая, у два отажа.

— Щож, каже той пан, що був вовком, чи согласна, дівонько, быть мені женою? — Вона каже: Согласна, як возьмете!

Удруг стали пани, барині; стали їм повні отажі — спідний і верхній. І давай пать-гулять; пили-гуляли трос суток. Через трос суток ровійшлись, остались тільки ті три молодці та жена молода.

Удруг коляска під'їднить. Сідають на коляску ті три молодці і молоду беруть з собою. Сіли і поїхали, а та хатка возратилась; яка була, така і знов стала.

Їхали довго-недовго, приїжають у двор; двор чистоколом обгорожений, а у дворі комнати, одні золотом покриті, а другі — сребром, треті — шідю. Повибігали служабки, підхватили барана і бариню і повели у комнати, у ті, що під золотом. Пожили вони тут один місяць. — Поїдьмо, мужу мій, до мого батька у гості, а то мій батько думає, що мене звір із'їв. — Щож, жоно! Я не одкауюсь поїхати; а ти-ж утрапиш до свого батька? — Ні, каже, я не втраплю. Я не

знаю, на яку сторону їхать: чи на ту, чи на ту, як ви мене завезли далеко. — Ось, бачиш, ще й в гості каже! Ну, як тобі вже скотілось до батька, так поїдьмо; нікого не будемо і спрашувать: ми втрапили!

Запрягли у золоту коляску восьмеро лошадей, сіли два кучері, служабка, і поїхали. Уїжжають у двор; виходить дід. — Щож, оце твій батько? — Каже: Оце він. — Батько сострахнув ся, що оттаке лице лізе цілувать ця. — Що, каже, боїтесь? Разві не пізнасте? Я ваша дочка! А отце мій муж! — Ну, як ви наші діти, — прошу у хату ідїть! — Служабка поднима плаття, через поріг не перелізе, не перетягне плаття сама. Погостювали, поговорили: Із тми прощайте! Дала батькові шубу хорошу, жупан, дві парі сапогів, півтора тисячі денег. — Не довго, отець, будете самі, — не більше, як годок; а то я приїду, заберу вас у свой дом віку доживать. — З тми вони і поїхали. Уся слобода здивувала ся, що такий багатий пан, що й нема у вашоу царстві, узяв ділову дочку за муж, — таку голу, як кістка. — Оттаке, кажуть, щасте!

Тепер каже баба: Моя дочка ще краща од твоєї; поведи і мою на те місто, то мою возьме ще й не такий пан, як твою, а кращий. Запрягає дід коняку у віз: Ну, сідай, дочко! — Сіли і поїхали. Привів її у той ліс, повів у ту хатку: Ну, сиди, дочко, не виходь із хатки, покудова я приїду, бо тут звірів много, так вони тебе з'їдять. — Наступила чорна хмара, кругом обложило і пішов дощ тучний. Ніч обняла; біжить вовк: Дівонько, одчини! — Не великий пан, і сам одчинив! — Дай, дівонько, води напїть ця. — Не великий пан і сам напеш ся. — Підсади, дівонько, на ліжку. — Не великий пан і сам івлівеш. — Біжить ведмідь: Дівонько, одчини! — Не великий пан і сам одчинив. — Дівонько, дай води напїть ця. — Не великий пан і сам напеш ся. — Підсади, дівонько, на ліжку. — Не великий пан і сам полівеш. — Тепер котить ця кобиляча голова, аж хатка ходором ходить. — Дівонько, одчини. — Не великий пан і сам одчинив. — Дай, дівонько, води напїть ця. — Не великий пан, і сам напеш ся. — Підсади, дівонько, на ліжку. — Не великий пан і сам полівеш.

— Що, братя, і вам, так як і мені одказувала? — питає старший брат. — Оттак брате, і нам усім, як і тобі! — Ну, що то таке? Де тут воно узяло ся і прилізло на наш оддих оце превелике ледащо? Не можна на неї і смотрити! Піди, брате, гукни на товаришів, — нехай вони його повечеряють! — Вийшов вовк і завив по вовчи, і прибігло вовків із патнайцять. — Іште, братьця! — Витягли вони її із коннати, — розтерзали на куски. — Кісточки одкладайте, братьця; де великі — то переламуйте на двос. — Вони ізїли її і кісточки по-

клали у купочку; таке було приказання; потім кісточки ті забрали, у дротяву торбинку склали і повісили на гвоздочку. Як витрець повіє, то ті кісточки аж торохтять у торбинці.

У діда сучечка рибенька; вона влізе на призьбу, та — гав-гав, каже, дідова дочка — бариня, а з бабиної дочки тільки кісточки у торбинці торохтять. — Баба за кочергу: Сукина ти собачка, що ти кажеш? І піде у хату, а сучечка знов ізлізе на призьбу: — Гав-гав-гав! Дідова дочка бариня, а з бабиної дочки кісточки торохтять! — Запращи, діду, коняку, та поїдь у ліс, та довідай ся, чи вона жива, чи не жива, — моя дочка? — Запращ дід конину і поїхав. Доїздить до хатки, коли у торбинці кісточки торохтять. Подивив ся він у хатку, — не нас. Він увяв тоді торбинку і поїхав. Приїздить до дому: На тобі, каже, бабо, твоєї дочки кісточки. Яка наша сучечка правдива: так, як там і була! — Так, стара собако; як скотів, так мою дочку і запачкував! Та за кочергу, та діду по боку. — Ти не в тій хатці посадив мою дочку! — Та ні, я в тій. Що то, ти бабо, шуткуєш, або що? — Ні, не шуткую, стара собако! Я тобі голову пробю!

Тут дзвоник дзеленчить такий, що ніхто і з роду не чув: біжить дідова дочка шестеркою кінями з двома кучерями. Убігає у двор. Покинула діда бить баба. А вона уже коло порога: Здрастуйте! Садись, мій родителю, у коляску; поїдем к становому приставу. Я научу мацуху, як бить отця! — Сіли вони і поїхали. Тільки земля загула, так мов грін загремить; а не до пристава вони поїхали, а вони старика новезли у свій дом прямо. Приїхали, вона узяла під руки і повела у кімнати. — Ну, тепер, отець, отце тобі місто по смерть. Тут спокійно буде!

І на том оснуваніі вони живуть, хліб жують, постолом добро возять.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. II. Ст. 51—53 Ч. 15. — Аванасєвъ Нар. рус. сказки. Т. I. Ст. 74—76. Ч. 54—55. — Gliński, Bajarż polski. Wilno, 1881. Т. III. Ст. 112—130. — Рудченко, Нар. южно-рус. сказки. Т. II. Ст. 65—67. Ч. 21. —

19. Царевичі Васильки.

Був собі цар, а у його син. Цар старий, що уже скоро йому не годить ця царствувать, бо помре, а син подходячий, щоб женить ця. Він його і оженив. А цар уже не спосібний царствувать; він і увольнив ся і здав на сина. Синові присягли і він став царствувать. І по-

жив він із женою своєю, уже царем, два годи. І в такому положенні вона стала, що він уже скоро дожидає оди. І підходить його двоєць до моря; вони часто доходять до берега і там лодка у їх єсть і вони сідають, проїажають і вертають ця, бо далеко боять ця їдуть. І пішла цариця із служабками і сіла на лодку у троїх; служабки узяли весла, управляють лодкою і їдуть. Проїхали од берега так, як разів три палицею кинуть, лодка перекинула ся, служабки потонились, а цариця утицею перекинулася і полетіла поверх води по морю. А то волошебниця їх перевернула, а сама стала як цариця і так лице підобрала; як у цариці і прийшла до царя і каже: Ось нещастя, яке случилось; перевернулись у морі, так я вихватилась, а служабки потонились. — І живе він з ёю, як з тою жив; у його і вниманя нема, що се вже друга. Ось і їде цар, туди, чи сюди; тоді ще залізних доріг не було, а набере собі шестерку коней, кучерей і їде. А цариця утицею літає і смотрить, куда він їде. Він стовповою дорогою їде, а вона верстов за десять наперед полетіла, спустилась, стала зпов жінкою, і родила два сини. І дала їм по голубачому яечку кожному під плече, нід праве і сказала: Їжте, сини мої, не заїдайте; спіть, не заспайте; пийте, не запивайте! Обгорнула їх колінкором хорощим і на стовновій дорозі положила. — Доїзжає цар; вона і посунула ся із дороги рачки у траву. Улізла у траву, обернула ся сюда мордою і смотрить проти діток, проти своїх. Доїзжає цар, смотрить, колінкору жмут больший. Доїхали і стали. Лошаді ворохоблють ця. — Піди, каже цар, на кучеря, подивись, що такое? — Схвотивсь один кучер, побіг, посмотрів, прибігає і хвалить ця: Се двое діток, маленькі, тільки що рожені. — І цар схвотивсь, посмотрів на їх і каже: Берить їх у коляску. То налось їхать у чужу землю, до принца чужоземського, а то узяв дітки і вернув ся домої. Вернув ся домої, сій час позвав сьвященника і охрестив тих дітей і дав їм обом імя Васильки. І ростуть вони не по часах, а по мінутах; за один місяць стали вони ходить, стали й говорити. На другий день стали уже і грамоти заимать. І красивії такі дітки, що не можна на їх і надивить ця. А його жона, цариця, ненавидить їх так, що як би із сьвіта зігнать. Пішов цар із дому на трое суток у якийсь город, у большущий. І вона знає у який час він буде домої. Узяла вона і тих діток і потроїла. Поубирала їх хорошо і положила на стіл обидва. Приїздить цар домої, доносять йому, що ті дітки, що ви нашли на дорозі, Васильки, померли. Уходить він у комнату, діти лежать на столі мертві. Узяв ся він за голову, заплакав. Чого вони умерли? Тоб один, а то оба разом? — Жона одвіча: Хіба я виновата? Вони як попопили, похворіли і умерли разом! — Зробили столярі трунну і він позолотив її, із середини і з окола. І призвали сьвящен-

ника і унесли у церкву, а на завтрашній день, щоб поховать на цвинтарю. Спрошуєть ця дід: Позвольте, ваше царське величество, переночувать коло тих діток. Буду я салтир над їми усю ноч читать. — Читай, братець, каже цар, я дурно не хочу; я заплачу тобі деньгами. Ну, і ночує таменьки і читає. Глухая ноч. Біжить піп, що над їм орудує і каже: Чого ти убравсь? Ступай, там діла єсть! — Він не слуха, чита. Піп увійшов, прибігає дячок, по приказанію поповому; гонив, гонив, він одно робить, чита. Тут біжать три жандари із шаблями. — Чого ти ослушавш ся? Зараз до священника, а то голова тобі долой. — А він одво робить — чита, вікуди і не дивить ця. Не стало того нічого. Шибочка у горі, у церкві брязнула, спускаєть ця утиця на землю. Спустилась, стала бариншею. Одчинила гроба і стала плакати над дітками, над своїми. І каже: Любимії дітки мої. Яж вчм яечка дала. Яж вам казала: їйте (повторене)..., а ви заїли, заїчили і заспали. Як би вас, діточки, не хоронили ще одну ніч, то я б вас, діточки, оживила у ту ніч. — Дяк усе оце чує. А вона плаче, так золото і очей, як слези сиплеть ця, а говорить що, так сребро із рота дрібно сиплеть ця. Упять ударилаь утицею і у ту самую шибочку і вилетіла. Стачо сьвітло, приходить той дяк, що читав, ік царю. Доложив ся, уходить: Позвольте, ваше царське величество, не казнить, а речі говоріть. — Говори, брат, цар каже. — Ті дітки, нехай вони ще одну ночку перевочують. Вони оживуть. — Колаб зпаття, що оживуть, так і десять ночий нехай ночують. — Ні, не десять, а тільки одну. — Ну, нехай; на тобі тисячу рублів і їди собі. — Він узяв, пішов домою, випив стакан чаю і ліг, спить. Виснав ся, узяв салтир і пішов івноу у церкву. Увійшов у церкву і окружив себе кругом і поробив хрести округи того круга, по середині став і став читать: він уже зна, що буде. Читав і читав до глупої ночі. Являєть ця до його повний полк салдат, втухають його: Вон із нашого міста! — А круга вони не перейдуть. Він одно робить, чита. — Гонили, гонили, пікали шаблями махали, нічо йому не зроблють. Уничтожилось оце, явили ся звії огненні, кричать: Тікай, оце церква горить. Вона як би і горить, огонь так і сиплеть ця. А він усе чита. Уничтожились оці звії, являєть ця чорти главії самії: Тікай, дяче, собачий піддяче, а то зараз бездна провалить ця! — вони кричать. Гонили, гонили, а він усе чита. Уничтожилось оце усе, являєть ця утиця, улїта у ту саму шибочку, спускаєть ця, плаче і каже: Чи вірної я вчм води достала? — Підняла головку одному, успапа: раз, два, точно, невірна водичка. Мені вас так жаль, я поспішала, так не а того колодяя води ухватила! Убивалась, убивалась і вилетіла через ту самую шибочку. Дяк узяв тоді, позмітав сребро і золото; те в один кравчок платочка, а те у другий у увличок.

Тоді йде він до царя. Доложив ся (повторене). — Аби ожили, я тебе награжу, ще й не так. Поклонив ся, узяв гроші і пішов собі домої. — Діждав третьої ночі і пішов собі у церкву, круг івділав і у крузі став собі і читає. Тут настала глухая ніч. Прибігають жандарі із шаблями, із піками і кричать: — Стулай з церкви! — Він одно робить — читає. Гонили, гонили, не зогнали. Вони і уничтожились. Явились тогді чорти самії. Тікай, кричать, се бездна буде, тікай, бо оце усе провалить ця! — А він собі одно робить — читає. Вони його огнем засипали, церква так і горить і на його саме поломя сиплеть ця. а він одно робить — читає. Гонили, гонили, не зогнали. Тії чорти уничтожились, хто його зна, де вони і ділись. Приліта тепер утиця. до того окна, де шибочка вибита. удетіла, стала баришнею. А дяк тоді уже з крилоса переліз і під сукно, під труну сховав ся. Вона як стала баришнею, відкрила труну і стала плакати. — Тепер, каже, я, любийні мої синочки, праведної води достала! — Підвела головку одному, потім другому, поналивала їм води у рот, вони і ожили і давай з єю балакати! — Смотріть же, діточки мої, тепер ви живіть, яєчка уже не заїдайте, пийте, не запивайте і спить не засипайте. І хай вам Бог помага, а я собі уберу ся. — Балакала над їми і пішла, а як сказала „прощайте“, так дяк схопив її за ноги; вона стала вривати ця, а він усе держить. Як півні заспівали, вона і каже: — Тепер пусти, вже пройшло время, я утікати уже не буду. — А він не вірить і усе коло неї сидить. Прослав ся цар і у дванацятому часу попив чаю і питає: — Чи не було дяка? — Кажуть: Не було. — Цар і послав якогтам посланника, чи жандара, чи кого, щоби спитать дяка. Той посланник пішов до дяка, аж там кажуть, що не було, усе у церкві. Він у церкву, аж дяк і каже на того посланника: Іди ж тепер і скажи царю, що його дітки ожили і жена його перва тутички із їми. — Посланник вернув ся до царя? Каже йому: Що дітки ваші живі і жена ваша перва коло їх. — У царя, чуприна у гору полігала: Як же то жена? Аж жена моя коло мене? — Я не знаю, каже посланник, так мені дяк сказав. — Зараз запрягай у коляску лошадей! — Сів і поїхав. Доїхав до церкви, ускакує у церкву, аж там і дітки і цариця. Пізнали вони один другого, почоломкались. Він і спронує: Як же то? — Вона і каже: То волошебниця, що ти з єю жив; вона служабок покочала і мене хотіла покочити, так я перекинулась утицею і улетіла, а вона думала, що усіх нас потопила. — Сіли вони на коляску, діток узяли, цар одного за руку, а вона другого і поїхали до дому. Приїхали до рундука, а у її мишак готовий вже був; вона хватила і зараз і лопнула. Цар увійшов: Ну, приборіть її; вирійте яму на распутьї, укиньте її і загорніть, як собаку! — А з сією живе, дітками втішають

ця, діточки хороші, Васильки обидва і на том оснуванні і остали ся, живуть, хліб жують, постолом добро воять.

Паралелі: В сій казці приходять різнородні мотиви: а) як цариця переміняєть ся в качку і назад стає царицею; б) як відьма умертвляє царські діти і стає царицею, а опісля муєть сама за кару випити отрую; в) як дяк відчитує псалтир і тим способом спасає зачарованих. До мотиву а) пор. Аванасьєвъ, Нар. рус. сказки. Т. II. Ст. 152—153. Ч. 148: Бѣлая уточка. — До мотиву б) найбільше підходить широко розповсюднена казка про царевича і три сестри, що обіцяють щось чудесного зробити на випадок, колиб він оженив ся з ними. Пор. Етн. Збірник. Т. III. Ст. 117—122 і повисше ч. 10. — Про сторожу при мерци і відчитуванє пор. Етн. Збірник. Т. VII. Ст. 35—39. Ч. 34. — Аванасьєвъ, Народ. рус. сказки. Т. II. Ст. 324—325. Ч. 207.

20. Килиминка, баранець і кій.

Був собі чоловік бідний із женою і дітей у його було много. І скопали вони собі на городі з ток міста і посіяли гороху. І той горох як узяв рости, так до самих небес доріс. І Бог узяв і з його верхки і порвав. І попадав він на землю і висох. Жінка і каже: Іди, каже, чоловіче, позивай Бога; на що він наш горох запакував? — І кудиж я піду? Хйба я знаю де Бог? — Іди, каже, добрі люде поведуть, куди їти, а іди! — Він і пішов.

Довго не довго, йшов півтора місяця. Пішов і ліг собі на одних. Бог зна, куди він іде і посла святаго Петра попросить того чоловіка, куди він іде. От св. Петро спустив ся і іде до того чоловіка. — Здрастуй, земляк! — Здрастуй! — Куди ти, чоловіче, ідеши? — Іду Бога позивать! — За віщо? — Мій горох пірвав. — Стій же ти тут на сій місті, а я до Бога піду і спрошу ся, що тобі за горох Бог дасть? — Я буду дожидать, ідіть. — Св. Петро ізняв ся, полетів на небеса, являєть ця ік Господу і каже: Ото той чоловік, що шукає вас, вас позивать, що ви його горох пірвали. — На-ж, каже, возьми оту килиминку, понеси і дай і скажи, що як захоче їсти, то нехай скаже: Килиминка-килиминка, ровгорнись! Дай мені їсти і пить. Наїсть ця, напєть ця, тоді скаже: Килиминка-килиминка, уберись! Вона й убереть ця. — Приїс св. Петро тую килиминку до того чоловіка і каже: Наж тобі, чоловіче, килиминку, оце тобі Бог дав; як захочеш їсти (повторєнє). Так оце тобі буде про твій вік і дітям твоїм, да не позивай Бога. — Узяв він килиминку і пішов. Як узяв їти, довго не довго, захотілось йому їсти і звернув із дороги, аж могилка; і зайшов він на

могилку і прослав сіру керейчинку і положив килиннику. — Килиника, килининка, дай мені їсть і пить! — Килининка розгорнулась: наїдків, напитев усяких, чого вгодно, так що і не поїсти. Нанівсь, нанівсь, тоді сказав: Килининка (повторене). Вона згорнулась. Тоді він лїг спать. Заснув, виспав ся, устав і пішов: Ну, слава Богу, що Бог дав мені таку килиннику; не треба мені ні панства, ні царства! — І вїйшов він у своє село, у царину. Тут гараз, шинок. І зайшов він у шинок. — Сип мені кришку водки. — Деньги єсть? — Ні, денег нема, а у мене килининка неоцінена. — Якаж у тебе килининка? — А така, що дає їсти й пить, що ти такого й не бачив. — Ну, а положи на стіл, та загадай, так я тобі п'ять кришок, не тільки одну! — Він пожив і сказав: Килининка, килининка, розгорнись! — Вона розгорнулась: Наїдки, напитеки, чого душа забажа, повен стіл. Попоїли, попили, хто не був у кабаці. — Ну, килининка, уберись. — Килининка убралась. Як узяв він пить, як узяв йому Євтух, отой трахтирщик, наливать, так він випив тринадцять кришок. На лаву схилив ся; тоді Євтух узяв отую килиннику, сховав собі у скриню, а йому згорнув таку саму і положив під голови. Він виспав ся, узяв килиннику і пішов. Підходить, а діти дивлють ця: О! іде наш батько і щось несе під рукою! — Уходить у хату: Здрастуй, жінко і ви дітки здрастуйте! — А що виходить? — Слава Богу! Простилай, жінко, радно: буде що їсти, буде що й пить! Сідайте, діти, кругом рядна! — Посідали діти, сіла і жінка. Положив килиннику. — Килининко, килининко, розгорнись! Дай їсти і пить! — Не розгортаєть ця килининка. Разів три сказав, не розгортаєть ця. — Ну, дожидайте же, діти, я таки вас нагожую! Устав, узяв ціпок і пішов.

Іде тою самою дорогою, що тоді і на те саме місто, що і тоді і лїг оддыхать. Коли іде св. Петро. — Здрастуй, чоловіче! — Здрастуй! — Куди ідеш? — Іду, каже, Бога повивать. — За щож? каже; тобі Бог дав килиннику таку, що тобі про твій вік і твоїм дітям їсти і пить буде. — Тільки раз та килининка мене нагодувала. Та килининка негодяща, більше не дає. — Ну, дожидай же мене! — Пішов знов до Бога святий Петро. Бог сказав: Возьми баранця біленького і поведи і оддай. Як захоче їсти і пить, так скаже: Баранець струснись, дай їсти і пить! — так він і дасть. А наїсть ця, так скаже: уберись! — він і убереть ця. — Пішов св. Петро і оддав баранця і сказав усе, що Бог йому приказав. Той чоловік узяв баранця, налигав на ріжечки і пішов собі. Доходять до могили, сходять з дороги, простиляє сіру керейчинку і каже: Баранець, струснись, дай мені їсти і пить! — Баранець струснувся. Він наївсь, так як бик і сказав: Баранець уберись. — Баранець убрав ся. Він уп'ять пішов до дому. Уходить у ца-

рину і зараз у шинок заходить. Євтух шинкує. — Насип мені кришку водки! — А деньги есть? — Ні, нема, так у мене баранець, ось дивись який, що дає їсти і пити. — А нехай дасть їсти і пити, так тоді скільки хоч, пити меш. — Він розослав рядно, баранець струснувся, дав їсти і пити, наїдків і напиків, яких душа забажала. Напились, наїлись; сказав: уберись! воно і убралось. Випив він знов тринадцять кришок водки і каже: У мене положеніє таке: Я по тринадцять пю! Випив, ліг на лаву і заснув. А Євтух підставив йому свого баранця біленького, а того узяв тай заховав. Сей виснав ся, узяв баранця, да й веде до дому. Діти дивлять ця. — Е, ось батько баранця веде біленького. — Увів у хату, позрадствував ся. — Ну, батько баранця привів, так заріже, мати борщу наварить. — Сего баранця гріх різать, се такий баранець, що буде нас корити і поїть. Простели, жінко, рядно і сїдай і діти сїдайте! — Діти так і попадали кругом рядна, а жінка каже: Я сяду, як побачу, що буде що їсти, а то як килиминка погодувала, то може так і баранець нагодувє. — Звів він баранця на рядно: Баранець, баранець струснись; дай їсти і пити! — Баранець як струснув ся, так тільки бруньки поспалились по рядну. — Баранець, баранець струснись! — Так нічого — одні бруньки. Ось жінка і каже: Погодував, що приказував сїдять коло рядна? Бруньки я буду їсти, або що? — Шукайте, діти, ножа! — Узяв, зарівав баранця, обілував, порівав на шматки. — Вари, жінко і печи. — Вона часть зварила, часть іспекла. Наїли ся, тоді він за ціпок і пішов. — Ждіть мене! Я таки найду, щоб чини вас годувать!

Пішов знов тією дорогою і на те саме місто. Аж іде св. Петро. — А куди ти ідеш, чоловіче? — Іду Бога позивать. — За що, каже, коли Бог тобі дав килиминку і баранця? — Щож, говорить, раз дала килиминка, а раз баранець! Більш нічо. Так я зарівав баранця, та нагодував дітей. — Ну, дожидай мене тут, а я піду до Бога. — Приходять, а Бог уже зна, де він килиминку і баранця подївав і хто у його позабрав. І дає Бог кійок і каже: На тобі одеї кійок і понеси йому і оддай і скажи: як захоче їсти і пити, то скаже: Кійок, кійок, вивернись, дай мені їсть і пити! То він вивернетъ ця, то він його нагодувє. — Узяв ов. Петро і оддав той кійок, а він і пішов тоюж дорогою. Іде, сходить на ту могилку, простяга сіру кирейчину і каже: Кійок, кійок вивернись, дай мені їсти й пити! — Кійок як вивернетъ ця, та як дасть йому під бік, та у спину, тай і каже: Тобі дав Бог килиминку, так ти пропив; Бог тобі дав і баранця, так ти і баранця пропив; усе Євтух у тебе забрав! — Тай бе і бе, добре бе. А він просить ця, каже: Не буду й пити, аби ви не били. — Не будеш, так повно. Веди мене; що куди ти поодавав килиминку і баранця. — Він і веде. Вій-

шли вони у шинок. Ось він і каже: Насип мені, Євтуше, кришку водки. — А чи дєньги є? — Ні, нема, так у мене кійок хороший, так він за-
платить. — Е, твій кійок кришки не стоїть, такий і у мене є. — Так
як не всиплеш мені кришки, то оддай мою килиминку і мого баранця.
— Ти, каже, узяв до дому свою килиминку і свого баранця. — Ні,
каже, ти мою килиминку і мого баранця оставив, а мені дав свою кили-
минку і свого баранця. — Оце вони балакають, а кійок слухав. — Та
і не оддаси? Ні, не оддам. — А, вивернись, брате кие, та попроси
його, щоб віддав мені килиминку і баранця! — А кійок, як вивернеть
ця, та шинкаря по під боки: Ти, каже, оддай! То йому Бог дав, а ти
не дури п'яниці! — Євтух узяв, уніс і килиминку і баранця: Нате,
тільки не бийте. — Пооддавав, забрав той чоловік і пішов. Доходять
до дому; діти дивлять ця і хвалять ця матері: Батько йде, щось несе
під рукою, баранця веде, ще й кійок несе! — Уходить у хату, здра-
ствуєть ця. — Що діти, голодні? — Голодні. — Простеляйте, дітки,
трое ряден. Буде що їсти і пити! Сідайте, діти, сідай і ти жінко. —
Нехай, я сяду, як буде що їсти і пити! — Простилася рядна, він по-
ложив килиминку, увів баранця: Килиминко, килиминко розвернись! Ба-
ранець-баранець, струнись! — Як розвернулася килиминка, та як
струснувся баранець, так і стала повна хата наїдків і нап'тків. —
Їште, діти і ти жінко! — Напились, наїлись. Поніс він килиминку у
комору, а баранця у виббар повів. У коморі стала одежа усяка, купе-
чеська і усяка і гроші, а у виббарах — товари усякі, сапоги, юрти,
усьо, що у світі є, повно так і поначиняно. І давай він тепер ходить
у купечеській одежі і жінка і діти. І давай по селу люде, друг по
другу балакають: Відкіля він набрав? Се він поворував. Або до його
возять, вори. — Доложили старшині, старшина — голові, голова —
становому, становий — окружному, і виїхало слідство про його. І прой-
шли і подивились на його добро. Він усе поодчиняв. Вони і сказали:
Се точно і у нас того нема; се вори возють, відкіля йому узять. Сеж
у його на мільйони, не які небудь, добра! — Давай його судить і осу-
дили його вішать на шибеницю. Вивезли шибеницю із села у поле
і узяли і його, того чоловіка і давай його вішать; і потягли його у
гору, а він кричить: Підіть, мого брата кия вольміть і повісьте во мною
у місті. — Е, у його ще й брат є; підіть, приведіть його, повісьмо й
його! — Побігли, прийшли і питають у жінки: Де його брат кій? —
Вона каже: Ось, у коморі! — Пішла, винесла і дала. Вони узяли і
повесли. Принесли, а він і кричить: Е, брате кіє! А вивернись, да
оборони мене, що вони не по правді мене вішають! Бог мені дав, а вони
кажуть, що я наворував і мене вішають! — Кійок, як вивернув ся, да
як зачав панів бить, окружних, та станових, він уже зна яких, які

винуваті, котрі не винуваті, тих не бє. Бє, та і каже: Ото йому Бог дав, а ви знаєте, як судить! Не по закону судите. Та аж 50 панів убив. А останні кричать: — Одпустіте, бо вибє усіх. — Одпустили; він тоді кійови поклонивсь. Спасибі, брате ків, що ти мене оборонив. — Поцілував його, узяв і пішов до дому. Живє він і багатіє і більш нікто його от того часу не займав.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. IV. Ст. 81—96. Ч. 14—16. — Grimm, Kinder-u. Hausmärchen. T. I. St. 167—178, 246—252. T. III. St. 88—92. — Аванасьевъ, Нар. рус. сказки. Т. I. Ст. 304—313. Ч. 108—109. — Národop. Sborník. T. IV—V. Ст. 134. —

21. Три брати Кюндрати.

Було собі три брати і всі три Кюндрати. І пішли у поле орати і дідівського буланого коня узяли, да забули огня узяти. Повипрягали, стали кашу варить, — нема огня. Кому їхать за огнем? кажуть. — А хто ж старший, той і їдь. — Осїддали буланого коня: Неси, коню, буланій мене, деб огню достать — кашницю варить! — Кінь як стояв, так його поніє поверх кониша. Прибігає кінь до двора; двір чистоколом оббитий, а на позаострюваних колах чоловічі голови стремлять. Приїхав, на крючок коня буланого свого накинув; ворота самі одмикають ця, одчиняють ця; він іде у двір; ворота знов зачиняють ця і замикають ця. Уходить прямо у комнати, адрастуєть ця. — Здрастуй, діду! — Здрастуй, небоже. — Із трьома головами людодї сидить. Як той повдрастував, він устав. — Дайте, діду, огня; виїхали орати, да забули огня узяти. — Дам я тобі, небоже, огню, тільки скажи мні не думаючи приказочки; а як приказочки не скажеш, то черєс сідельник відійму от потилиці до пояса, яшною половою натру, да по потилиці вдарю і виряжу, бо я у сутки три рази кушаю; ось трьох чоловіка іє'ів, так мені не надо їсти постоянно. — Як сказав оте дїд, так він став, як води у рот набрав. Дїд ждав — ждав. — Ну, що не будеш казать? — Мовчить. Дїд тоді на три пальці черєс сідельник от потилиці до пояса зняв, яшною половою натер, по потилиці ударив і вирядив. Сїдає він на коня буланого: Неси мене, коню, до братів моїх. — Кінь поніє його поверх кониша, так і приїє до братів. Брати питають Що, брат, огню привіє? — Не привіє, каже. Найшов у діда, так не дав дїд меві огня. — Ну, нам бєз кашки нельєз жить; тепер ти, підстарший, сїдай на буланого коня, їдь. — Сїдає підстарший брат (повторєне). — Ось і каже менший брат: Я, каже, хоч і дурєнь, а я поїду

да й привезу огня. — А їдь, привезеш може, як і ми привезли. — Сіда він на буланого коня (повторенє ..). — А, каже, будеш, діду, слухать. — Буду, каже. — Ну, садить ця! Посідали сбидва. — Тільки з таким договором, щоб ви не перебивали мої приказочки. — Ні, каже, перебивать я не буду. — Ось і стан він кватать свою приказочку: Жили ми бідно із дідом, а то своїм розумом де далі стали богатіть; а мого батька ще не було і на сьвітї; там богатий чоловік у нас за кушку молотить гречку, я хожу туда гулять, там ми розговорюєм; я їм брешу се-те, вони слухають, сьміють ця. У того богатого чоловіка здохла свиня годована большая. Він узав, витяг її у проваде. Я спршиваюсь у того чоловіка: Чи позволите мені, діду, із неї шкуру стягти. — На що вона тобі, Кондрате, оця шкура? — Да я, діду, босий хожу, а мій дід уміє постолити морщить, так він мені із сієї свиначої шкури постолити поморщить. Ізняв я шкуру із тієї свині, прнієс до діда, він мені сей час постолити поморщив, поверх щетиною -- і больші, як больша коробка. Поморщив, вони підсохли, я обуваю і хожу до того багатиря, що гречку молотить; і там балакаєм се-те, там видумуєм і я тини постолити усе підсовуюсь до вороха, поки понабіраю повні постолити гречки. Тоді кажу: треба іти домой, бо буде дід мене ругать. Прийду до дому, розваю ся, гречку на ряденце висиплю із постолити і принесу більше пуд ека; перевієм, дід зважить, похвалить: — Вот молодець у мене Кондрат, що гречку носить. — Ноносив я тієї гречки днів сім, наносив я пудів сім і радию ся: Що будем, діду, робить? — Дід розумний, я от діда розумнійший такі. Я діда слухаю, а дід мене слухає, друг друга слухаєм. А що з тієї гречки робить? А насійно ми, діду, тієї гречки. — Насійно, каже дід. Де ж ми будем сіяти? каже дід, як у нас не має землі. — Насійно, діду, у хаті! — Про мене, насійно і у хаті. — Я проворненький був, зараз побіг у город, дві копаниці купив, давай із дідом у двох копать хату. Як узали копать і скопали хату усю, а печ покинули дідови, живіт парити. Дід каже сіять. — Ні, кажу я, наноси я води, полью, а тоді будем гречку сіять. Наносив і налив, посіяли гречки, як узали із дідом волочить, волочили трос суток. Гречка у трос суток зійшла. Зійшла і пішла рости, лоцуховата, хороша. Суток за трос до пояса доходить наша гречка. Ще трос, дійшла до потолка, верхки згинають ця. — А що, діду, треба потолок здіймать? — Узали із дідом, потолок і скинули, скинули стелю і мокривлю і пішла наша гречка рости і пішла рости; суток за трос, як задерен у герх голову, видно верхки, да не дуже; і усю село сходить ця, люде дивують ця, що із роду не видали такої гречки, яка росте у діда, да у нас. — Через що у вас така гречка росте? — Через те, кажу я, що у нас вона трудовая дуже. — Я видержав, а дід не ви-

держав, я діда шестеро суток на печі парив. Ще за трое суток не видять і верхків, до небес уже верхки підходять. І поспіла наша гречка, готова жать. — А що, каже, чи будем жонців приймать, чи самі жать? — Самі, кажу, будем жагь. — Пішов я на базар, купив шилів четверо, дідови двоє і собі двоє. Давай підкосювать гречку, гречка падає до долу. — Ви, діду, як спина болить, то леж підкосюйте. — Дід леж підкосює. Узяли ми, ізжали гречку з дідом; навязав я сто кіп гречки і поклав дві скирті больших. Дід каже: Чи будем молотників приймать, чи будем самі молотить? — Не треба, кажу, молотників приймать, будемо самі молотить. — Давай молотить, а я проворненський. Дід мало помага, а я сам надудужаю, та молочу. Ізбили ми гречку і повіями; 300 пудів гречки навіяли ми з дідом. — Ну, дід і питає мене: Чи будемо у мельницю возить, чи будемо як небудь дома? — Ні, кажу, у мельниці треба буде вірошнику погорич купить, а він ще буде красти, дома помелен. — А в діда черепок больший із макітри і я ину у тому черепі дідови табак, так я і думаю: помелю у тому черепку гречку. І заходив ся я молоть ту гречку і засипать у бочки муку. За девятеро суток помолов я усю гречку 300 пудів; пішов у город, купив дров хороших, наняв хуру, привезли до дому; кунив ще дві сковороді больших, давай діда питать: Чи не пекти нам оладочки? На базар буду носить, чи не буде нам польза яка небудь? Пік я трое суток і носив на базар оладочки, і узяв я у сутки по 30 рублів сребра, за трое суток, 90 р. узяв. Дід мій не умів оладків пекти. Як узяв я діда приновлювать, став він пекти оладки, як і я. Дід пече, а я ношу на базар. Як винесу: Сюди, сюди, горяченьких оладочків! — Збіжать ця, так і заметуть оладочки. А я проворний біжу до діда, беру знов оладочки, знов гукаю. Попік дід десятеро суток, а я усе ношу, і засипаємо ми деньги у сундук нещитані. Випік дід ту муку, я виносив усю. Ну, давайте, діду, будемо считать, чи много ми денег за гречку узяли, за свою. — Простелили рядно, висипали із сундука деньги. Лічіть, діду, да не помилляйтесь, на столі у купки складайте. — Як узяли ми з дідом считать і насчитали три тисячі з копівчкою. — Слава Богу, слава Богу, що нам Бог дав, що ми тепер покрили усю слободу; наша тепер слобода! — Живемо ми з дідом, купуємо собі підштанки, рубашки. — Треба тебе женить, унук, каже дід. — Ви то знаєте, діду, чи женить. Женить. — Ми свої суни не обявляли у слободі, а люде думают, що ми голі; а мені треба брать богатирку, у купця, чи у попа у большого. Дайте мені півтора тисячі денег, так я піду у ярмарок та купляю що небудь любиное, щоб люде знали, що у нас єсть. — Дав дід 1½ тисячі, пішов я у город, на ярмарок. Прийшов; ярмарок больший, не сходивий; і ходив я трое зуток, вибірав, щоб купить любиное;

ходив, ніяк не найду, щоб мені підошло по праву; іду і накниув оком лошадь більшую і поближе до тої лошади добираюсь; добравсь до лошади, у мене стало тіло трусить ця: большая лошадь, сильно большая і сліпая на обое ока і на трьох ногах. Дійшов я, тіло трусить ця і питаю хозяїна: Що, хозяїн, лошадь продажная? — Кажє хозяїн: Продажная. — Що за неї денег? — Кажє: Так, щоб не торгувать ця, тає півтора тисячі. — У мене тільки 1½ тисячі денег було, так я не торгував ся, а як хозяїн сказав, так я і оддав. Заплатив я; купець підбігає, дає уже мені пять тисяч за неї. — Не продам я, господин купець, ні за якую суму; гаразд, що у мої руки попала ся. — Сів я на неї і поїхав домой, до діда; не доїхав верстов пятайцять домой, там панська гребля була і обсадив пан греблю вербами, поросли верби більші і злились до міста; приїхав я на тую греблю і їду тою греблю, голову нахилив я, щоб верби не зачіпали, щоб в лошади не спасти, і гильки так мене зачіпали, що самий струп зробили на спині; перейхав я греблю тую, панську, тут дуг більший, паша больша, лошадь моя їсти хоче, хватає кониш той, їсть. Устану я з лошади, лошадь моя попасеть ця, а я тоді знов поїду до діда. Як я їхав, я назад не смотрю, а на перед смотрю. Поверну в ся я вставаючи з лошади, коли гляну, а у лошади гилька вербова стремить, больша. Дайко вирвать оту гильку! Схватив ся, ніяк не вирвать: приняла ся. Така думка: нехай ростє; лошадь хороша і верба буде хороша; як виростє, тоді спилу, так діду буде на труну. Схватив ся з лошади, ліг на землі оддыхать. Лежав я і заснув собі. Спав довго чи не довго, чи час, чи два, прокидаюсь, гляну, де моя лошадь, аж вона не далеко коло мене пасеть ця. Гляну, коли верба до самих небес вироста і тільки у горі гилья, а то, як сосна, нема нігде і гилечки. А я проворний, як котик, бувало деру яйця сорочі і воронячі по дереві. Прийшов зараз, на лошадь ізлів. На лошади — до тієї верби і подрав ся на ту вербу у гору, як котик. І підліз під самі небеса, коли там, дїрка; — я туди і полів. Походив я на небесах скрізь, налюбубав ся, тут хорошо, а там у десятеро лучше, чим тут. Подушав я: І тут би мені хорошо жить, так до діда треба явить ця, діда договувать до смерти. Прийшов я до тієї дїрки, де влазив, аж лошадь моя одішла, нельзя мені злізти, далеко падать: убьюсь. Яшної полови більший костер коло дїрки насплений стоїть; давай я веревку вить із сїєї полови; і лежить рубель, що снопи втягаємо. Переложив я отой рубель попереk на тому окні, привязав конець до того рубля і во і пускаю з гори на землю. Звив я усю ту полови на веревку і пустив на землю і показалось мені, що веревка до землі достала. І пустив ся я по тій веревці на землю і дійшов до кінца веревки, гляну на землю, далеко ще земля, упаду, убьюсь. На мені рубаха хороша

була; я порвав її і доточую сієї веревки. Порвав, вижу ще далеко, упаду на землю, убюсь. На мені підштанники були хороші, дорогі; я і підштанники порвав, доточував веревки, ще далеко на землю падать; упаду, убюсь. Остав ся я голый, як мати народила. На мені волоси були кучеряві, чорні, як уголь і чуб більший був і давай я на собі чуб рвать, давай веревки доточувать; і обірвав я чуб, ти я і шолудивий. Висів я, висів, ще далеко на землю падать, високо — убюсь. Руки у мене помліли. І взяв, що Бог дасть, пустив ся на землю; убюсь? — убюсь! Упав, так прибив ся аж на той сьвіт! — Як же, небоже, на тім сьвіті? людюїд обізвав ся. — На тім сьвіті так, як хто зробив. Мій батько да твоїм батьком у пекло дрова возить. — Е, каже, брешеш, сукий сив, щоб твій батько да моїм батьком у пекло возив дрова. — А ти ж, каже, діду, говорив, що не будеш перебивать, на що ж ти мене перебив? — Шабля того людюїда лежала, і ухватив Кондрат той і вчистив зараз дві голови людюїда. — Ну, не надіав ся, Кондрате, щоб ти мене запакував. Когда ти мене кончив! — Булоб не перебивать мене, на що ж ти перебив? І узяв і ту голову ізняв із його; понаходив деньги, забрав усі, на буланого коня сів і поїхав до братів до своїх, огонь повів. Як поїхав за огнем отой брат-дурак, так каже один: — Що тобі, брат, було? — Каже: так і так. — І мені так! Так, як приїде брат дурак, так поїдем домої гоїть ся. — Привозить сей огня, брат-дурак. — Як він тобі, брат, огня дав? — Я, каже, як прийшов, так на коліна упав, да давай просить у діда огня. — Що ж, тобі нічого і не було? — А вам, що було? — Вони поспускали сорочки: — А ось що нам було! — Заходились, каші наварили, наїлись: давай запрягать, до дому їхать гоїть ця. Позапригали, поїхали домої. Приїхали, показали своему отцеві: Хто вам ото так поробив? батько нита. — Вони сказали: Людюїд з трема головами так нам поділав, як ми до нього їдшли коньом буланим за огнем. — Ну, слава Богу, що він вас хоч живих пустив; се погоїчо. — Заходились гоїть. Погоїли. І ті два жонатих, а дурень не жонатий. І помирає їх отець і зазвав їх у свою комнату і сказав: — Смотріть, я це помру, щоб ви не били ся, щоб не ругали ся, щоб усе на трое мое нініє пішло і щоб дурневі однаково, що й вам було. Я помру, ви поховаєте і щоб три ночі ви ходили на мій гріб салтиря читать; усяк свою ніч: той у ту ніч, а той у ту.

Помер отець, заховали отця; зійшлись люде над кануном сидіть; смеркло, засьвітили сьвічу у хаті. Старий і каже: Кому ж в нас іти сю ніч салтиря читать на батьків гріб? — Дурень з печі і обзвасть ця: — Кому ж іти? ти старший, ти і їди у первую ніч. — Е, я

не піду, каже, я бою ся. Кого б охотника такого нанять, щоб на батьків гріб ішов салтиря читать? — Дурень в печі і каже: Найми мене; я піду на батьків гріб салтирю читать. — Що ж тобі, каже, дати за ніч, за цю? — Даси, брат, 100 рублів грошей, да свій жупан сьвятиний, та сапоги сьвятині, да даси свій кісет та люльку. — Сто рублів грошей він уніс сей час і жупан і сапоги і кісет і люльку, що потребував, те він йому і оддав. — Устає він, одягаєть ця у той жупан, сапоги обуває, бере салтир і іде. — Прийшов на гріб, сів і читає. Пришла глупа ніч; став гріб стугоніть; приближаєть ця ближе до землі батько і питає: Чи ти синок старший мій? — Мовчить. — Чи підстарший? — Мовчить. — Чи ти сину-дурню? — Я, батюшко. — Простромлює батюшка руку і подає білу волосину і каже: Заховай ту волосину; як тобі треба буде, пропалиш, білий кінь явить ця. — Поліг назад; сей дочитав до сьвіта прийшов домою. Питають ця: Що тобі було, дурню? — Каже: Мене дураком зве, а над тебе дурака нема, як ти, брат. На півтораєта рублів заплатив за те, що я читав ніч за тебе на батьковім гробу; так що ночі плати, так я буду ходить. — Та, що ж тобі, каже було? — Та не було, каже, нічого. — Дали румку водки дурневі; закусив, випив, поліг на печ. Зійшлись, брати, людей кликнули, обідають, поминають батька. І поминали з утра поки і сьвічу засьвітили упять. — Ну, підстарший і каже: Се моя ніч іти на батьків гріб салтирю читать. А може ти, дурню, наймеш ся за мене салтиря читать? — Наймусь, каже, аби ти мене наймав. — Що ж тобі давать? — Ти, каже, знаєш, що брат давав; за ту ціну піду я і за тебе. — Уніс і сей брат 100 р. грошей і жупан і сапоги, сьвяточе усе, і люльку і кісет. Дали йому повечерять, узав він салтир і пішов читать. Дочитав ся до глупої ночі. Земля, чує, стугонить, приближаєть ця отець до його поближе, обзиваєть ця (повторене)... Подав йому сіру волосину і скавав: (повторене)... і пішов він домою. — Прийшов він домою: Що тобі було? питають. — Нічого не було. — Діждав вечора, як сонце зайшло, він і пішов. Дочитав до глупої ночі: Се ти, дурак? батько обзиваєть ця. — Я батюшка! — На і твою волосину ворону (повторене). Прийшов домою (повторене). — Як попоїш, кажуть, іди конюшню вичищать. — Попоїв, пішов конюшню вичищать. Вичистив конюшню, дали пообідать і кажуть: Іди у ліс по опеньки. — Пішов, опеньків приніс.

Тут чужий цар построїв такий стовб, у десять аршин косових вишини перві палатки, а там далі у 20 — другі, а третій ватаж — то уже 30 аршин косових у горі. І там стульчик поставлен і убрана царівна на стульчику сидить. І сказав той цар: Хто може туди доскочить, даю їй за мій і царство своє одписую. — І розписав він газети по всіх сьвітах, щоб їхали на такое то гасло. Сідлають брати Кондрати

двоє коней дивить ця на то диво; вони бач жонаті, так хоч щоб подивить ця на диво. Дурень і каже: Дайте мені того коня, що я гній у провалі вожу, може б я доскочив сим коньом, та царівну за себе узяв. — Мовчи, дурню, кажуть вони, чисти конюшню, а там дадуть тобі шаньку, так іди по опеньки. — Ну, каже, я вам те згадаю, коли не дасте мені коняки. — Еге, кажуть, згадавш, що би ти не згадав! — Поїхали вони по утру днів за 5 уперед, щоб доїхать до того гасла, яке там позначено. Він конюшню повичищав, дали йому молодиці пообідать. — Іди, кажуть, по опеньки. — Пущай, каже, завтрашний день піду. Переночували, виспав ся, покушав, дають йому шаньку: — Іди по опеньки! — Узяв і пішов. Прийшов у ліс, нагорнув у шаньку усяких печериць, узяв, на дубі шаньку повісив, тоді винімає волосину старшого брата білу, припалює, земля трусить ця, лист з дерева сплеть ця, кінь біжить. — Пане мій любий, на що ти мене потребуєш? — Вот цар посадив на стовбі царівну (описав стовп), так чи можем ми доскочить? — Не то доскочить, можем і перескочить. Тіки, що до трьох разів буде він її садить і збірає усі царства, так тепер доскочить ще не треба. Тепер влізай у лівое ухо, вилізай у правое, коня убірай і сам убірай ся ще чище. — Уліз він і виліз, коня убрав і сам убрав ся так, що сяє як золото. — Ей, пане мій милий, каже кінь, як тебе нести, чи поверх дерева, чи уплїн дерева, чи посеред сьвіта? — Неси, каже, мене посеред сьвіта. — Сїв і поніс кінь посеред сьвіта. Часів за три нагонає своїх братів: Брати уже треті сутки їдуть. Коневі своєму говорить: Спускай ся на землю, то мої брати їдуть, треба їм скинути по орапнику. — Кінь став спускати ця. Вони увиділи, що спускаєть ця щось золоте, огненне, так огонь і пашеть. Посхвачувались із своїх лошадей, поставились на колїна, шанки поздіймали; і спустив ся він до їх, того раз арапником ударив, того раз, тоді знов у гору підняв ся, полетів собі. Прилітає туди; там уже повен двір: чужі царі, королі, зо всього сьвіта понаїздили. Він прибїг, на первій палатки став лошадю, одну минутку постояв, упять сїв і полетів. Не таке диво на царівну, як на такого багатиря: не по землі, по воздуху коньом летить. Ну, ті царі пройшли, царівну віттіля осадили, роз'їхались ті усі. Суток через пять знов цар просить: З'їздїть ся упять на диво, на такеж самое, як і се було. Поїхали, посиділи дома суток трое, знов їдуть — царі, багатирі, усякїї. Дурень приїхав у той ліс, коня пустив, у свою одежу убрав ся, узяв шаньку, приносить, оддає печериці і каже: Нема опеньків, люде позбірала усі. — Дали вони йому попоїсти; наївсь і полїз на печ. Суток через двоє приїздять брати до дому; питають їх жінки: Що ви бачили там за диво? Розкажуйте і нам! — Ми не успіли кажуть, треба як їхать, так уперед іще їхать, а нам було диво: їхало

щось посеред сьвіта золоте, огненне, і спустило ся і угостило нас по плечах, так і повиривало тіло і шкуру до кісток. — А спускайте сорочки, ми подивимось. — Поспускали: ой-йой-йой, як здорово! — Дурень і каже: Я вам казав: дайте мені оттого коня, що я навоз вожу, а ви не дали, а я казав, що вам згадаю, ото ж я вам і згадав. — Ти не досождай, кажуть, у нас і так болить, а він ще досажда; ось як возьмем батіг, та станем чистить, так знатимеш, що і у тебе боліти не. Ну, оддихнуть суток двох, та унять їхать. — Оддихнули, убирають ця унять. — Дурень і каже (повторене)... Спускав ся він до братів і вдарив орапником того кінцем по голові, того кінцем, по голові і іздіймав у їх шкуру орапником з голови. — Узяв, полетів собі. Приліта, прямо на круг на другий, спустив ся, пів часа постояв, оддихнула лошадь і полетів унять. (Повторене). — Суток через п'ятеро унять убирають ця, унять їхать. Дурень і каже: — (Повторене)... і поїхали вони уперед за десять день. (Повторене). Прилетів на той самий круг, де царівна, став, царівна схватилась, поцілувались, царівна садовить його на ступчик, положила ручочку винця: Ізвольте п'ять! — Пийте собі, говорить. — Узяла вона, випила, потім він випив, закусили, поговорили собі неможко, випили іще і по другій. Дає вона йому кільце своє і платочка передерла на двох і половину собі, половину йому дала. — Із тим, говорить, прощайте. — Попращались, сів на лошадь і полетів. Прилетів у ліс (повторене). — П'ятають жінки, що виділи, розкажуть! — Тепер, кажуть, воно нас не наганяло, а приїхало і доскочило до царівни і з пів часа з царівною побалували і з тим і полетіло собі; ми тоді і розїхали ся. — Живе цар і царівна місяць і другий, а нема того її друга, що доскочив. Ждали, ждали, вони місяці два: нема його; чи убив його хто, або що? Давай тепер обід строїть, на усі царства ровіслав, щоб прибули усякі, які не єсть люди: цигани, чи які там єсть, аби охота.

Убирають ця його брати на обід, він і каже: Дайте мені лошаді, я піду до царя на обід, яка там царська страва, я ще не пробував? — Да й не думай; ще він поїде! — Я вам, каже, згадаю! — Посідали вони лошаді, поїхали на обід. Суток через двох він шаньку бере, іде по опеньки. Приходить у ліс, припалив волосину, являєть ця кінч його вороний. — Е, пане, на що ти мене потребуєш? — Як же мені тебе не требувать? До царя на обід поїдем. (Повторене). — Поніс його кінч по верх дерева. Нагоняє братів, верстов з п'ять не доїхали до царського дворця. — Се, каже, кої брати їдуть. Треба їм по орапнику дати! — І спускаєть ця до їх, то вони на колінах були, аж до землі поприпадали. — Ну прощаю я вам, братія, оцеї раз, два рази я вам дав, а тепер прощаю! Обіззав ся він так, тай поїхав. — Оті повста-

вали, да їй кажуть: Оце наш брат дурень, каже один, оце він; а другий каже: Де йому? Се не він. — Приїхав він верстов за дві, лошадей пустив, тоді йде купцем. Усі сидять уже по лавах. Царівна ходить по лавах і розсмітрює, узнає свого мужа. Іде вона туди, а він віттила і зустрілись: Здрастуй! говорить. — Здрастуй! — Узяла за руки, вона не узнала: і він і не він. І грахвинчикок носить: Звольте пить вишня румочку! — Выпила вона і він выпив і укинув у румку перстень. Вона глянула, виняла перстень. Вот де мій друг! — і веде у комнати. Тут усі царі чужі і королі. Тоді посадили його за стіл. Цар просить господ, щоб не роз'їздилися: Сватьбу сей час гулять будуть. Обвінчали ся, сей час сватьбу отгуляли. І одвів цар молодих у комнати у другі і скавав: Оце ваш комнати будуть. Подивлюсь я, каже, як ви будете жить кілька суток, тоді я буду одписувать йому царство. — Він собі і живе там під теплос время; у дворці там панничі, баринні; він штани скине, грієть ця, баштан робить, то що. І лозову лозину рясну тяга за собою. Де йдуть баринні чи одна, чи дві, так він за їми, вони утікають. Кричать, а він дожене да по долу, по платю не бе, а тільки лякає. Приходять ті баринні до царя і кажуть і жалують ця: Такий у вас зятко, що скоро не можна буде ходить до вас у дворець. — Я, каже, хоросеш жительство надумував, коли на плохес виїшло! І з того міста він цілий год так ділає: гонить ця за бариннями, не окасть ця. А у царя ще два зяті передних; оце він третью доч оддавав і каже зятям переднім: То, каже, мало ся дурневі одписувать, так не гіден він, а ви достають мені баранця дикого, так я ваш царство одпишу. Беріть собі суми, кільки угодно, лошадей, які хочете, доставайте баранця дикого. — Ось вони побрали собі міліонів десять, лошадей посідали і поїхали. Царівна приходить до свого мужа, до дурня да їй каже: Тиб пішов і у двох підем попросимо, хай дадуть коня і тобі, а то як достануть ті зяття, то нас і з царства виженуть, нам ніде буде їй жить. — Приходить вона з ним у комнати до батька: Дайте мені, каже, лошадей, то я поїду, може достану, то мені одпишете. Малось раз одписувать, да не схотіли. — Він із радістю скавав своїм жандарам: Осідайте того жеребця, що у 15-ти чоловіка виводите, осідайте, хай він іде. — І він нарешно того жеребця дав, що рад, щоб він його убив: Кінь такий, що ні од його, ні до його: — Привели його: Вот, тобі лошадей, садись, їдь! — Він садить ця до хвоста мордою. Сьміють ця усі, аж качають ця: Ось, кажуть, дурень, не знає де і сідать. — Сідає до хвоста, за хвіст бере, бе долонею, погоняє. Виїхав з двора за ограду, схвативсь на перед, так шкуру з його і зодрав: Сороки та ворони, цар ваш прислав обід, а кожу, каже, однесіть, хай цар натішить ця нею собі! — Однесли, тоді він уходить верст за дві

у лужок, припалює волосину, кінь являєть ця і рже: Пане, на що ти мене потребуєш? — То цар, каже, видумав, щоб ми баранця дикого достали, чи можна, чи не можна? — То пустое діло, як сядеш, так і у руках буде. — Єїли, поїхали у луги, там і схватили баранця. Виїхав за стовпову дорогу, дивить ця, де вони їдуть; сам палатки розбив, ліг на кровать, оддыхає, лошадь стоїть, овес їсть. Приїхали вони проти його, дивлять ця, що воно таке: Може то той баранець, що ми його ськаєи. Спитаємось. Шапки під руки, ідуть на спинячки до палатки, тихенько; боять ця. Він видить, що вони крадуть ця, виходить; вони кланяють ця: Що се, брат, у вас за звірок? — Се, каже, баранчик дикий. — Продайте нам за яку суму. Що ви схочете за його? — Я, каже, ніякої суми не хочу, у мене суми много, а коли хочете, дайте мені по пальцю, по великому, урізати на правих руках. — Одійшли вони, порадились: Се, каже, пустое, ми погоїмо, можна нам жить! — Пішли, він поодрізував; баранця дав, вони узяли і поїхали. Він на свого коня сів, приходить до жени. Жена пита: Достав баранця? — Хіба, каже, такі достають, як я! — Суток через двох приїздять його зяті і привозять баранця дикого. Не знає цар, де їх і дїть: Ось які у мене зяті. — Одписуйте, батюшко! — Ні, каже; нельзя, до трьох раз. Достаньте мені свинку-золоту щетинку. — Вони посїдали на ті самі лошаді, побрали суми мільонів по 20 і поїхали. Ся приходить до мужа (повторене; просьби у царя, дістає свинку і т. д.). — Одрізує він правое ухо у зятів. — Вони тоді узяли свинку, поїхали. Він сів на лошадь (повторене). — Він як робив, так і робить: гонить ця, за баришнями в лозиноку, аж приїздять зяті і шапок не здїймають, у шапках ходють. Знов цар каже: (повторене: цар жадає жар-птиці): — Угодно вам жар птицю, так я от потилиці до пояса полоски поздїймаю, ото вам жар птиця. — Вони отїшли, порадились. Вернулись, кажуть: Нате, спускайте. — Узав він, попускав. Оддав їм жар птицю. Сів на коня, став дома. (Повторене сцен повороту). — Як вернулись зяті, цар рад їх на руках носить, тільки важкі. Царівна, що за дурнем, ходить тут і чує: Тепер одписувать царство. Цар позвав із синода писарів і счетників і даваї одписувать своє царство усьо; і нишуть вони троє суток. І вони похажують у шапках і у пальцятках його зяті, що достали оцю всю штуку. Зладили вони усьо ту бумагу, тільки печатки не приложили: Покушаси, тоді печатку приложим і усьо царство їх уже. — Приходить жена дурнева до його і говорить: — Підем і ми випросим, може батюшка по моїй просьбі оглянець ця і дасть нам клиночок десятин хоч з 50. — Убіраєць ця дурень у драгоцінну, у багатирськую одєжу, бере булатную шаблю у руки: Підем, каже, жена, повидиш, що я їм буду дїлать. То писане їх, то дурное усьо. — Приходить у ковати, як поздра-

ствуєть ця богатырським голосом, так комнати так і затрусились. — Що, говорить, одписали усьо? — Усьо, говорють, тільки печать не приложили. — Де тая бумага? — Вот, здісь! — Узаяв бумагу у свої руки і перед ними пірвав на клапті. Як крикне: Почому ви в шапках? Да як тупне ногою. Узаяли, шапки поздіймали, стоять. Він сей час: Де ваші уши? -- Вони мовчать. Винімає він з кармана уши: — Се, каже, свинка золота щетвика. — Де ваші пальці? — Винімає і каже: Се баранець! — Скидайте рубахи! Винімає, полоси прикладає: Се ваше? — Наше, говорять. — То, говорить, жар-птиця. Разві такі штуки такими лошадьми доставать, як ви їздили, чи як мені цар дав? То не такі лошаді достають! — Рэзсердив ся, вискочив, припалює ті волосинки; біжать усі три жеребці разом. — Ну, виходіть, смотріть, якими лошадьми доставать такіі штуки! — Повиходили усі, він по головах погладив і каже: Ступайте, ребята, по двору погуляйте! — Як пошли гулять, земля движеть ця, комнати розпадають ця, лавки розпадають ця по городу, купці подімають руки у гору, просять: Господи богатыр, уловіть ваші лошаді, бо город наш пропаде. — Смирно, ребята! Призвав, по головах погладив: Ступайте, да по своїх містах. — Пішли лошаді да по своїх містах. — Тепер одписуйте мені усе царство! Захотились, усе царство йому вручили. Тепер він царствує і на том оснуваніи остав ся, хліб жує і постолом добро возить.

Паралелі: Ся казка зложена з двох, зовсім не залежних від себе: а) З небилиці. б) З казки знапої під назвою мерцєвих дарів. До першої диви: Етногр. Збірник. Т. IV. Ст. 157—161. Ч. 37—38. — Т. VI. Ст. 326—329. Ч. 664—665 — Гринченко, Етногр. Матеріали. Т. II. Ст. 334—343. Ч. 241—247. — Гринченко, Изъ усть народа. Ст. 352—357. Ч. 333—336. Ст. 449—451. — Аванасєвъ, Народ. рус. сказки. Т. II. Ст. 374—383. Ч. 231. Grimm, Kinder- u. Hausmärchen. Т. II. Ст. 117—118. Ч. 112. Т. III. Ст. 188—190. — Сумцовъ, Разысканія въ области анекдотической литературы. Ст. 181—187. — L. Aurbacher, Ein Volksbüchlein. Т. I. Ст. 134—136 (виданє Рекляма). — До другої казки пор. Етногр. Збірник. Т. I. Ст. 36—39. Ч. 10 і першу половину ч. 8. — Т. VII. Ст. 136—141. Ч. 65—67. — Мотиви про жар-птицю, свинку-золотошєтинку і дикого барана порушені тут лише принагідно; де інде виступають вони зовсім самостійно. —

22. Про царство, що за тьмою.

Був собі цар і живе він за тьмою і він знає, що ще є царі і просять іншого царя до себе у гості. Писав і раз і два і три, і разів

з десяток. Наш одписує, що мені ніколи по гостях їздить, а угодню, ви приїдьте до мене. — А той пише так. Наш цар вібрав своїх генералів, князів і усяких московських панів і спрашує. Хто з вас поїде за мене, погостює за тьму, я того награжду, як приїде, великим чином. — Їх усіх було тисяч із три, так не хоче ніхто; кажуть: Може він мене пустить домою, а може вба. — І був тут служивий, салдат ундерохвіцер і сказав він: — Ваше царське величество! Я согласен поїхати погостювати за вас. — Цар сказав: Благодарю тебе, молодець. Ти як поїдеш, та приїдеш назад, так я тебе зроблю самим старшим генералом у своїому царстві. Когда ж будеш виражать ця? — Через трое суток, каже; дайте мені 60 чоловіка салдат із лошадьми і щоб були кобилиці із лошонками. — Ну, хіба за тим у нас щот? Є у мене і салдати і кобилиці; бери. — Через трое суток вибрав він 60 чоловіка салдат і 60 кобилиць з лошонками; провізію забрав, свічей і усього, попрощався і пішов. Їдуть вони і місяць і другий і третій: три місяці їхали і підїхали під ліс, під темний; стали, розбили палатки, трое суток отдыхали; і рубали дерева і зділали загон больший рублений для тих лошонків; загнали їх тудя і зачинили і оставили при їх трьох чоловіка сторожей із запасних людей, що у його були, із ружьями, із шаблями і з пушкою. — Набирайте же, господа салдати, собі хліба на трое суток, у торбинки, собі через плечо. — Набрали вони харчів собі на трое суток. І узяли вони по дві свічки хороших, по два аршина крамарських, на чоловіка. І з тим і поїхали. Уїхали у ліс, зовсім стала тьма, один одного не видить. — Сьвітить собі всяк свічі! Засьвітили вони, їдуть, вітру нема, свічей не гасить; охвіцер уперед, вони за їм їдуть. Іхали двоє суток лісом і тьма. Ліс переїхали і їдуть подем і тьма, не видать, як ніч темная. Проїхали ще сутки, розвиднілось, так як і у нас. Дав Бог сьвіт. Слава Богу, переїхали ту тьму! — Як переїхали тьму, видать город, больший такий, що і очима не зоглянуть, так і сяє у золоті увесь. І їдуть, а по дорозі золото і драгоцінний камень лежить; як у нас по землі, так вони там по золоту та по драгоцінним каменю їдуть. Салдати, — спрошують у свого охвіцера: Що то за камінчики, господни охвіцер, що аж лошаді, спотикають ця? — Се, господа, каже, кай. — І з тим і їдуть; доїзжають до города. Цар той чужий, що за тьмою жив, у підворну трубу побачив, що їде войско; узяв хліб і сіль і біжить на зустріч: — Се, каже, цар до мене у гості їдуть! — Вийшов з хлібом і з солю і клаяєть ця: сей принимає. — Благодарю ваше царське величество, що приїхали. — Доїзжають до двору, цар крикнув, лошадей забрали, у конюшні позаводили, а він їх усіх у свої коннати забрав. Війшли, поздрастувались, посажали кругом

на ступлях усіх робят і раді їм так, що Бог знає і як. Ще як до двору доївдали, так охвіцер сказав салдатам, що як буде цар рядувать нас, так щоб по одній румці сховали, а як стане питать, так щоб говорили, що у нас так, як цар рядує у своїому домі, так румки наші. — Посадив, дає румку охвіцеру, а його за царя щита. Він вишив і у кармав румку і вкинув. Він глянув тільки, а там і другим дає. — На що ви ховаєте румки? — А се у нас так, ваше царське величество, як цар нас рядує, то румки наші. А румки у його золоті. От першого до послідного рядував усіх і усі 60 чоловіка випали і румки у кармави поховали. Попили, погуляли тров суток; радувались, веселились, що он як. Обводив він їх по своему городу по усьому, по стровніям по усім. Тепер письмо до його прийшло: треба йому, тому царю їхать. Од'їздив і приказував своїм найстаршим, завідующому ружжом, городничим і прочим: Щоб ви їх не пустили; я хочу їх у своїому царстві оставить, щоб вони були наші. — Поїхав він, куди знав, а вони остались у його двору. Поїхав сьогодні, а на другий день охвіцер покомандував: Сідлайте, робята, своїх кобилиць, будем одряжать ця. — До конюшень, а їм лошадей не дають; лошади позацирані. Промеж тими салдатами є старший, аводний, чи який, так він і каже: Се наш цар буде нас учить, щоб ми служби не забули, а ми тікать не будем. — Як посідлали лошади, забрали свої ружя, усю зброю і гайда! А у тях нема струменту, щоб їх бить, да не пустить. До застави доїхали, там остановились, не пускають. Там старший, отютант, самий первий того царя сказав: Ждїть, поки наш цар приїде, тоді він вас одпустить, а як ми пустим вас без позволеня, то він голови нам поздїймає. — А сей охвіцер, що його за царя щитали і каже: Ваш цар нам дав значки, що він нас одпустив; і показує свою золоту румку. — І усі поодавали свої румки; той тоді заставу підняв і одпустив їх; з тим вони і поїхали. Як узали їхать, ідуть, а там і золото і драгоцінний камень качають ця по землі; тоді він і сказав: Возьміть собі по грудочці каю. — Вони і узали: хто грудочку, хто дві. А там уїхали у тьшу, тоді давай сьвітить ставники; тоді як сюди їхали, 30 згоріло, а тепер другі 30 сьвітять, а кобилиці до лошат деруть ця; вони б і не знали куди їхать, так кобилиці знають. Як їхали до того царя, так через тьшу їхали тров суток, а тепер за півтора суток стали; кобилиці не своїм духом летять, салдати їх не вдержать. Добігли до загону, тоді лошонки повипускали до кобилиць, вони їх поссали. Оддикнули немного: Часів три, господа салдати, оддыхать можно, а то, щоб нас не нагнали. — А що се такіі за грудочки, питають, що ми пабрали? — Се, каже, золото та драгоцінні камені; колиб я повволив вам їх брать, то і ко-

билиці вас не довелиб. То кай, оттож ви і кастесь, що його не на-
брали. — Оддихнули три часи, да й гайда на втікача тогді. Двоє су-
ток вишло, аж той цар приїжає назад: Де мої гості, що не видать?
— Вони, каже, поїхали домої. — Він тоді і крикнув: Хто може без
мояго позволеня їх одпустить? Нагоняйте, ежели не наженете, то я вам
голови поїдмаю. — А той отютант, що їх випустив і каже: Ви-ж,
ваше царське величество, подавали їм значки, що ви їх одпустили. —
То вони самі поховали, а я їм не давав. — Ну, каже, так вони нас
одурили. — Війско зібрало ся; побігли їх нагонять. Виїхали вони за
тзму, там загон стоїть, вони ще верстов пів сотні загнались, нічого не
видать; вони й вернулись. — Ну, що, нагнали? — Ні, кажуть і не
видать. — Хороші люди попались у наші руки, так випустили ду-
раки.

Приїхав сей, що їздив до сього царя у гості, ундер-охвіцер, на-
зад до свого царя. Цар і пита: Що, хорошо вас цар шанував? —
Шанував, каже, хорошо, а як би не одурили, так ми би там і вікува-
ли. — Якже ви їх одурили? — Він і розкавує: Так і так (повтореме).
— Тепер цар того ундер-охвіцера першим генералом поставив, а
салдатам чисті отставки дав і по 100 рублів у год по їх жизнь
жалованя.

23. Сніжниця.

Були собі дід да баба бездітні. У піст сніг м'який; діти баби ка-
чали із снігу. Дід і каже на бабу: Ходім і ми скотім бабу собі. —
Баба і каже: На що тобі баба? Баба у тебе є, а коли тоє, так скотім
собі дитинку. — Ну ходім, скотім. Чи дитину, й дитину. — Пішли
і давай дитину котить. І скотили і давай дитині ніжки робить і ручки,
голову, вуши, рот, — усьо поробили. І як зробили вони усьо дитину,
стала шкура дитяча обтягать ця, стала вона личком ворочать. Дід да
баба радіють; ось у нас буде дитинка; вже, слава Богу, рушаєть ця.
Через час міста стала дитинка ходить і балакать. Дівчинка. І дав дід
імя: Сніжниця. Живе вона, росте не по часах, а по мінутах. За 15
день стало пів дівки і проворна така, зве діда дідом, а бабу бабою.
Вони нею утішають ця. І біла вона як сніг і волоси і лице, так як
бумага біле. Сусідні дівчата познакомились і бігають до неї гулять,
і вона бігає до їх. Після великодних свят як сонце пішло вище, стало
тепло, так вона як на сонці стала потавать і ховаєть ця вона у холо-
док. І дожгла вона до купала Івана. Наплели дівчата вінки і наклали
огнище у березі і просять у діда і у баби Сніжниці стрибать через

огонь. Пустили її, дівчата вінок на неї наділи і повели. Давай тепер стрибать через огонь і співать. — Ну, Сніжинця, бери і ти за ними. — Розігнала ся Сніжинця за ними і як збігла на огонь, так тільки і бачили. Вона там і розтопилась. Прийшли дівчата до діда і до баби і кажуть, що Бог зна, де їх Сніжинця і ділась. — Вони і кажуть: Вона із снігу виросла, так як на огонь наскочила, так і ростала. Як би ви дівчата не просили б у нас її, то щоб жила, а то через вас вона розтопилась. Ми би поутішались, а тепер через вас вона і розтопилась. Так і дід і баба як були, так і остались.

24. Цариця-вівчарка.

Був собі цар, у царя син. І дійшов він зроста літ. Шукає, де собі найти пару. Проїхав увесь сьвіт, свої царства і чужі, не найде собі такої, як йому хочеть ця. Його отець лас: Чому усі находять, а ти не найдеш? Усьо тобі не любимо. Хиба будеш не жонат? — Не найду такої, як мені хочеть ця, буду й не жонатий; а найду — ожениюсь. — Осідлав коня, узяв ружб і поїхав на охоту. І проскакав од города верстов сімдесят. Їде, бачить у тін місті, де сонце сходить, червоніє. Ну, проскакаю далі, що воно, чи сонце сходить, чи яке там диво? — Прискочує туди поближе, коли ватага овець ходять. І половина ватаги червоні вівці, де поближе од вівчарки. Прискакує він де вівчарки поближе: Здравстуй, прекрасна дівушка! — Здравстуй, ваше величество! — Що ти, дівушко, вівці пасеш? — Вівці, каже, пасу. — Якого ти єсть поведеня? Роскажи мені. — Я поведеня такого, що отець мій вівчар. І мала дитина скаже, що він Яким вівчар. Отак і хвалілія наша: Вівчар. Вівчарева я Ганка. — Якої же ти, дівушка, слободи? — З Красної Слободи. — Ну прощай, дівушка. — Прощай, щасливо, з Богом! — Узяв і поскакав.

Прискакав у слободу і пита: Де тут живе Яким вівчар? — Отам отам! — Зараз і повели. Увійшов: Здравстуйте, діду! — Здравстуйте, ваше царське величество. — Є у тебе доч Ганка? — Є ваше царське величество. — Деж вона? — Каже: Пасе вівці у степу. — Ну, смотри, діду, щоб вона більше овець не пасла. Хоч паси сам, хоч найми вівчаря. Я тобі деньги заплачу, за що ти наймеш ся. Ти согласен її за мене за нуж оддать? — Согласен, аби ви брали, ваше царське величество. — З тим він і поскакав до дому.

Прискакав до дому і зараз хвалить ця, що ось: Я знайшов у Красній Слободі таку жену, що нема такої у всіх царствах. І благо-

словить, батюшка і ви матушка, на їй мені женить ця. — Бог благословить. Усі три рази. І ми благословимо. — Позапрягали лошадей у карити і поїхали собі. Приїздить він тепер до Якима, до вівчаря. — Здрастуй! каже. — Здрастуйте. — Щож ти, Ганка, согласна за мене за муж вийти? — Согласна, ваше царське величество, як возьмете. — Ну, я тебе вольму за жену, так тільки, як я скажу слово, так щоб мого слова ти не переменяла. Єжели моє слово переменяш, так ось шабля і злетить тобі голова з плечей долой. — Я вашого слова переменять не буду. Ви то знаєте. — Узав він її, привіз у дворець у царський. Пошили їй платя з самого первого шовку, убрали її. Поїхали тоді до священника, обвінчали ся. Позвав він на сватбу з чужих земель царів, королів. Зїхались, побачили його жену: Хоч і шукав довго, так і найшов ловку. Хоч і вівчарка, так хорошая! — Одгуляли сватбу, розїхались чужі королі, царі, принци усі. І живуть вони собі. Помер старий цар. Присягли сьому новому. Сей став царем на батьковім місті.

І живе він із своєю женою год і два. І вивела вона йому сина. Попили, погуляли і тепер він і говорить: Ти роду вівчарського, а я коліна великого, так я не пушу його, щоб він царствував, а я його кончу. — Вона і каже: Ви то знаєте. — У чужому царстві його сестра за мужем, за царем, чи за князем, він і дав їй його вигодувать, а їй сказав, що я його кончу. — Год, два, вивела вона доч упяць. Та як вивела, так замок весь осіав. Вона красавиця, а доч ще у двох чище од неї. Охристили, попили, погуляли. Він і каже: Вивела ти уперед сина, так я сказав тобі, що його кончу, а тепер ти доч вивела; хоч як хороша, а не пушу її у царське покоління; я і її кончу. — Вона каже: Ви то знаєте! — Написав він до сестри і передав і доч туди, де синок його. І пожили вони 15 літ після того. Нема уже чада. — Ну, каже, я з тобою нажив ся, 19 літ жив, я вольму собі молоденьку, а з тобою жить не хочу. Надівай гидкос платя і ступай до свого отця овець пасти. — Сейчас вона із себе платя хороше зняла, гидкос одягла, поклонилась і пішла собі. Посиділа днів три, чи чотири у батька і давай упяць вівці гонить пасти. Теперка він привіз сього сина і свою доч од сестри домой. І собрав він зо всіх царств, з чужих, і з свого, усіх королів, привців і каже: Привезіть мені тепер мою стару жінку-вівчарку! — Поїхали за сю його лакеї, чи салдати. Приїхали у Красну Слободу, допитали ся, де Яким вівчар живе, приїхали до Якима, до вівчаря. — А де наша цариця? — Ваша цариця вівці пасе у степу. — Сейчас, щоб вона була домой! — Поїхали, привезли її домой. Дають письмо їй у руки. Вона дивить ця. Її цар навчив, вона такі там розбирала трохи. Подивилась у письмо, зараз сіла і поїхала. Привезли її,

війшла вона, поздрастувала ся, поклонилась. — Ну, іди, жінко моя, надівай першую самую одержу. — Вона сумніваєть ця, не хоче. — Ну йдїть, йдїть, я вам загадю. — Пішла, убрали її у саме перве платя і у вьсо. І війшла серед двора у круг, де стояли і царі і королі і привици усї. На крузі, по середині, цар, його жена, син і доч; а ті усї у круги. — Ну він і спрашує у жени: Ось я тебе прогнав, а молодую узав. Смотри, чи буде хороша менї жена? І показує на свою дочку. І ви господа царі, королі і принци усї, смотрїть, чи з первою женою, чи з сею молоденькою менї жить? — Ви то знаєте, вони кажутъ. — Ні, як ви менї по закону посовітуєте? — По закону із старою треба жить. Колиб вона умерта, а то жива, так із нею треба жить! — Благодарю вас, господа царі, королі, принци, усї, що ви менї посовітували із старою жпть женою. То, жена моя рідная, а оце мій і твій син, моя і твоя доч. — Вони тоді до неї, поцілували друг друга. — Що, господа, довго я іскав по усїх царствах, не найшов. А оце Бог мене повів на вівчарку і нема у вьсому сьвіті такої умної, як вона. Вивела сына, я сказав, що його кончу, вона нічого не сказала; вивела доч, я сказав, я її кончу, вона ні слова не сказала. А чи єсть друга така, щоб нічого не сказала? Нема такої і у сьвіті. Друга би і очи видерла, а моя і слова одного не сказала. — Оце вірно, ваше царське величество. — Тепер, жено моя, тепер царствуй, як ти знаєш. — І стали вони усї, царі, королі і принци усї пить, гулять. Суток троє пили, гуляли. — А тепер, ти, моя жено рідна, посилай, нехай привезуть твого батька і матір і годуй їх. Що ми їмо, те щоб і вони їли! — Післали вони по Якима і Якимиху і привезли їх і вони їх до смерти догодували. На том оснуванїї вона остала і так живуть, хлїб жують і постолом добро возять.

Паралелї: Ся казка дуже неясна, видно, що або оповідач її забув, або чув уже недокладний варіант. Переслідуванє цариці нічим не умотивоване. Зовсім інакше представлена подібна, хоч не ідентична подія в Етногр. Збірнику, т. III, ст. 186—189, де переслідуванє викликає образою царя.

25. Жінка-безручка.

Був собі купець; його отець був багатим, а він вже мелким купцем. І старик кидає свою доч лїт дванаїцяти. І як помїрав, сказав синові: Смотри, сину, щоб ти сестри не обїжав. — Старика заховали і пожили вони годів три — нічого, харашо. І стало тїй барешні годів

шіонайцять. У її брата ярчук-собака; п'ятьсот рублів давали — він не оддав; і віякого зв'ря собака до городу не допускав. І того брата жінка неznавиділа баришню. А вона — та баришня усім хороша: і словом і ділом і красивая така, що ні здумать, ні згадать, разві у казці сказать. Привела її брата жона ребеночка, — хлопчика, ще перве. Вони утішають ця, не знають, де дїть дїтвача того; і та баришня тоже. Хазяйка узяла і отруїла того ярчука; пронав ярчук. Не було хазяїна дома, а як він приїхав домої, хазяйка його сейчас на порозі зостріла і каже: — Ось ти за своїм ділом уїхав, а твоя сестра отруїла ярчука. — На щоб вона його труїла? — Через те, що до неї панничі ходять, так щоб не рвав панничів. — Ну, собаці собака і честь! — він каже. Побув собі, на другий день упать поїхав за своїми ділами.

Давали хазяїну пять тисяч за жеребця, а хазяйка його отруїла; пронав жеребець. Приїхав хазяїн, хазяйка зострічає його на порозі і каже: Твоя сестра ярчука отруїла, а тепер жеребця! — Собаче мясо собаки і з'їдять. — Упать поїхав хазяїн, а хазяйка отруїла свого дїтвача; йому годок був. Приїздить тут хазяїн, а вона вибігає, голосить, руки підійма і каже: Твоя сестра ярчука отруїла, жеребця отруїла, а тепер — твоє дитя!

Священників позвав, дитя поховали. Поняв він віри своїй жінці: Може вона і правду каже; сама вона не стане дитини травить! — Запрігли у коляску тройку коней хороших. — Уберіть ця, сестро, та поїдем, у свій ліс посмотри; давно не були у своїм лісу. — Убралась та баришня, сіла на коляску з братом. Узяв брат топор больший на коляску. Поїхали у ліс, верстов пятьдесят до ліса. Приїхали у ліс: Стійже, сестро, та постій у лошадей, а я посмотрю у лісі, а тоді підем у двоїх. — Пішов він до ліса і найшов вербу — її вітер зломив по полам, а була у три обійми і душлата. — Ну, підем тепер, сестричко, у ліс, а там овначим, що рубать будем. — Привів сестру до верби і тим топором узяв, поотрубав руки обі. Сестра кричить: За що ти, брат, мене пакуєш? — Через те, каже, сестро, що ти ярчука мого отруїла, жеребця, а ребенка на що отруїла? — Я, братіку, каже, не отруїла, а твоя жона, як вона мене ненавидить. — Ні, вона свого дитяти не труїла, то ти отруїла. — У тій вербі прорубав печки і ліве на вербу і сестру тягне туда. І бросив її туди у середину, у ту вербу. Тоді прийшов до лошадей, сів і поїхав домої. Приїхав домої, жона питає: Де ти сестру дів? — Де дів, не дів, а тепер, запакував, говорить. Може гріх береш, може сама, канала, дїтвача отруїла, а на сестру звернула? — Якая яб дура була, щоб я своє чадо труїла? Ну, каже, тепер будем жить хорошо, а то через неї нам добра не було. — Живуть собі, а сестра лежить собі у тій вербі. — Їде царенко охотить

ця по тому лісу із салдатами і з ружжями і з собаками. Винюхав собаку тую вербу, став там і скавучить, щоб ішли туди. Почув солдат, недалеко був, приходить до тої собаки, де він скавучить. Дивить ця салдат: по тій вербі печки порублені; лізе по тій вербі. Гляне туди — там дівка і уся верба сяє от тої дівки. Бог дав, що вона стала ще гарнійша. Солдат обзиваєть ця: Що ти єсть таке, чи живое, чи не живое? — А вона лежить. — Отзовись, каже, я солдат! — Витащи мене вітціля, служивий. — Схватив ся солдат за рог і давай трубить; зобрались усі, їх чоловік дванайцять і царенко. Полізли туди, баришню витацили вітціля; у їх і пововка єсть. Дали їй немножко випить і покушати немножко, може крики дві-три. — Полно охотить ця! Сейчас одворот домої! — Привезли тую баришню у царський двор, у дворець. Узав він у свою комнату, царенко, її. Убрав у первое платє її, у хорошов, потребували лікарів самих первих, щоб лічили ті міста, де руки були. За трое сутоквилічили усе, нема того нічого. І не явив він тої своїому батькові, поки не вигоїв тих міст. Тоді сказав: Батюшка, ідіть у мою комнату, посмотріть, якую я найшов собі найду. — Уходить цар у комнату, поздраствував ся; вона сейчас схватила ся, поцілувала у руку, у голову царя. — А що, каже, хорошую я собі, батюшка, найду найшов? — Нічого, каже, сенок, хорошая баришняя. Де ти її найшов? — На охоту ївдив, так у лісу у вербі найшов я її. — Хто їй потрубував руки? — Її брат (вона йому вже говорила, він, царенко її розпитував). Позвольте мені, батюшка, женить ця на моїй найді; благословіть, щоб вінчатъ ця. — На що вона тобі, сенок, здалась, що вона без рук? — У нас робить їй нічого, єсть кому годувать, я желаю брать і без рук. — Чого ні ділав, — ні, благословіть вінчатъ ця. — Благословив отець, повинчав ся він. Повінчав си, свадьбу одгуляли. Пожили годів три, хорошо собі пожили, поширав старий цар, становить ця він царем на місто, на батькове. Тепер война підходить не на його, а на другого короля. А той король з сїм царем живуть хорошо і просить той король, щоб дав він помочи йому. Взав він полків пять солдат і поїхав на смотріне — дивить ця на ту войну. От'їзжас, вона йому і каже: Як же ви от'їзжаєте, дасть нам Бог який случай, худий, чи добрий. — А вона заребеніла. — Нельзя, жена, треба мні отлучать ця. Як Бог ні дасть, пришлете до мене письмо. — Поїхав він, а вона суток у три родила два сини. Родила два сини і написали царю письмо, що Бог дав, твоя жінка-безручка родила два сини, як соколи. Іде письмо по поштах, а тій баришні брат, що руки їй потрубував, держить пошту. Попалось то письмо братовій жінці у руки. Посмотріла вона і каже: Гляди, чи не вона письмо то написала, безручка? — Те письмо долой, друге написала, що: твоя жінка безручка привела

два пси. І пішло те письмо до царя. Прийшло до царя, посмотрів у те письмо, що: твоя, царю, цариця привела два пси. Отписав друге письмо: Що не привела — усе до мого приїзда, я скоро буду. — Іде, письмо то і попалося опять на ту пошту. Узав той, що пошту держить у свої руки, посмотрів, що цар пише, — те письмо долой, панисав друге: Щоб покуда я приїду, щоб її не було у моїм царстві: хоч утопїть її, хоч закопайте живу, щоб не було її. Посмотріли то письмо, распечатали, пише цар: Де вгодно дїньте мою жену, хоч потопїть, хоч розстрельте — щоб не було до мого приїзда. — Синод судив її, якую їй кару ісполнить, чи повісять, чи живую закопать. Осудила дума, щоб її з тими дїтками у бочку і каменя наложити і спустити в воду, щоб вона ко дну пошла. Мати царева осудила не так: Я, каже, желаю посадить її на коляску і отвести верстов за полтораста або за двіста і там збросить, щоб шла, куда хоче. — Запрягли у коляску, отвезли за двіста верст, там ссадили, там вона і остала ся, лошадьми вернулись назад. І звернула вона сейчас в правую сторону на дуг і пішла вона по дугу. Проїшла верстов три і пити хочеть ця сильно, а у їй рук нема. Як взяла вона Бога просить, щоб дав він їй води напити ця. Смотрить, коли криничка маленька є і вода чистая так, як скло. — Слава тобі Господи! — Сейчас унала на землю пити, до тієї кринички. Нахилилась пити, а дитина з назухи, да в криничку, на дно і потонуло. Нахилилась вона, щоб ротом тую дитину витягнуть з кринички. Як зогнула ся вона і замочилась до тих нор, де руки поотрубані — сейчас у неї руки стали і витягнула вона дитину руками з криниці. Передрестилась ся, поблагодарила Господа, що дав він їй руки. Напїялась водички, узвала свої дїтки у руки і пішла. І шла цілий год. І прийшла вона у той город, де її отець та брат. І напїяла там хатку у чоловіка багатого і давай там жить у тій хатці. Приїзжає цар з війни домой. — Де моя жена? Нема вашої жени. — А деж? — Вж приписали, щоб ми її зі сьвіта стрєбили. — Який я був би, щоб я свою жену велів з сьвіту стрєбити? Я ще і не нажив ся з нею. — Виняли письмо, показали царю. Роздивив ся цар: Що ви за болвани такі? То не моя рука, не я писав. — Запечалїв цар сейчас за своєю женою. Запрягають у коляску шестерко коней, бере кучеря собі і лакея і їдуть по своїм царстві, шукає жени. І приїхав у той город, де його жена живе у сусїдах і на пошту туду до її брата, у него на кватирі остає. Потребував хозїйна у свою комнату і каже: Чи нема у вас, хозїїн, такого старика, або хлопчика, щоб мені бавчку збаїв, тоску мою розогнав? Я їжу, шукаю своєї жени. — Нема, каже, не слышо у нас в городі, щоб хто говорив бавчки які небудь. А єсть у нас тут такая бариня, живе у міщанина, а у неї єсть два сини, годів по сім, так вони можуть сказать

бавчки. — Піди, хозяїн, скажи, щоб вони прийшли до мене сказати бавчки, я їм заплачу. — Пішов хозяїн і каже: Пусти до мене синків. Приїхав із чужої землі чи цар, чи князь і просить, щоб пустила ти синків своїх, щоб сказали йому бавчки. — Деж він на квартирі? — У мене, каже. — Ідть же ви, а мої хлопці самі знають, де ви живете, так прийдуть до вас. — Він уйшов, він не знав, що вона його сестра, а вона знала, що він брат. Вона і каже своїм дітям: Підіть, кажіть бавчки і кажіть ви бавчки вот такої. — Був купець старий, остав ся син женатий молодий і доч, дівка літ п'ятнайцяти. І помірав старий і казав, щоб не обижав свої сестри... Ну, сказала, щоб так і так казали... Приходять, поздрастувались, поцілували дітки царя у руку, у голову і такі учтиві, такі ловкі, та красиві. І вона знала, що приїхав її муж і сказала вона: — То, дітки, ваш отець. — Цар не знає, де їх і посадить. Посадив їх на столі і смотрить. — Ну, говоріть мені бавчки. — Посідаєи, цар, хозяїн і хозяйка, кучер і лакей того царя, слухать байки. Сказали: Ми будем бавчки баять, а щоб ніхто нас не перебивав. — А цар говорить: Хто перебе один раз, пів сотні різок сейчас, другий — сотню. — І був, кажуть, купець, а у него остались син і дочка, така баришня... починають хлопці казати. І жена синова не влюбила сестри і не знавиділа. І у него собачка був ярчук і давали купці п'ятьсот рублів. Він не продав. А ярчук до городу звіря не допускає. Вона отроїла того ярчука... А вона, хозяйка, на стульці: Яка би я хозяйка була, щоб собаку таку добру отруїла? — Хлопці сейчас устають: Благодарям покорно, ідуть, значить, вона перебила. — Стійте, стійте, хлопчики! — Узав цар, посадив їх опять. Кладіть сейчас хозяйку. — Узали, положили, завалили п'ятьдесят різок. — Ти думала, що ти у своїй хаті, так і бити тебе нельзя? Я тобі говорив, щоб не перебивала. — Ну, брат зговорив. Собаці собачая і честь. Поїхав хозяїн опять, вона отруїла жеребця, давали п'ять тисяч рублів. — Чухаєть ця вона тудя-сюда і нічого не зговорила: кров у ній тече. — Ну, хозяїн поїхав; був у неї хлопчик, год чи два, вона розсердила ся на мужа, що судить не по її, а по сестрі і отроїла своє дитя. — А хозяйка каже: — Якая то мати була би, щоб своє дитя отруїла? — Хлопці устають і ідуть. Цар опять їх завертає і посадив на своїх містах. Положили хозяйку опять, дали сто плетей. — Проїхав муж, поховали того хлопчика і подумав брат, що правда, може, вона дитя не троїла, а сестра отроїла. Запрягає шестерку коней у коляску. Збирай ся, сестро, поїдем у ліс, ми були давно. І положив топор больший на коляску. І взяв сестру і поїхав у ліс. Приїхав у ліс, найшов вербу, чоловіка у три обіймища, зломлена, дупланата. А царева жена, хозяї-

нова сестра, стоїть вже під вікном слухає. — І взяв він сестру і привів до тієї верби і взяв, руки сестрі поотрубав і бросив її у ту вербу. А хазяїн каже: Який же то брат би був, щоб своїй сестрі руки поотрубав? — Хлопці встають, кланяють ця, і до порога. Цар їх вертає, посадив опять на своїх містах. — Кладіть хазяїна і дайте пів сотні плетей. — Уходить та сестра, а того царя жена. Здраствуєть ця, бере мужа за руку, цілує у руку, у голову, облилась слезами. — Що, мужу, пізнали ви мене, чи не пізнали? — Ні, не мношко пізнаю, а тільки у мене жена була безрука, а ви з руками. — Як брат мені руки отрубав, так Господь дав руки. — Ну, хазяїну накласть пятьдесят плетей. — Ні, каже, то не хазяїн, а мій брат, так йому не пятьдесят, а двіста плетей. — Е сестро, жалуйте, милуйте! — А як ти мене не милував, мені руки отрубав, а тобі двіста плетей дасть, так милувать? — А вона усе поділаха, каналія, і письма ваші скрала і що мене брат запакував. Брату дали двіста плетей і взяли, у залізо закували де сьвіта. Дав Бог сьвіт, з'їхав ся суд судить, якое наказане їй давать. Осудили її і порізаали на клапті живу, а братови простили, тільки двіста плетей дали. І взяв жену і діток і поїхав той цар у своє царство. І живуть, хліб жують, постолом добро возять.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. IV. Ст. 117—122. Ч. 22. Пор. також ч. 9 повніше.

26. Лихо.

(Переказ про Поліфема).

Чоловік був багатий і три сини були у того чоловіка і не знали в роду лиха. — Позвольте, тату, ми підемо шукати яке воно є лихо, чи не знайдемо? — Позволив батько, пішли вони шукати лиха у троїх. Ходили ділий год. Війшли у степ, нема ніде хати, усе степ, усе степ. Ходили, ходили, дивлять ця, стоїть дом у степу. Дійшли туду, частоколом дом обгорожений, на кождім колу чоловіча голова. Доходять, ворота одмикають ця, одчиняють ця. Війшли, сей-час ворота замикають ця і зачиняють ця самі. Уходять у дом, лежить дід-людоїд. Здраствують ця. — Здравствуй, діду. — Здравствуйте, синки. А нії, каже, сон снів ся не дурно, буде обід і вечеря. — Встає, кидає дрова у печку, підходить, бере одного за чуб і кидає у печку. Іспік, покушав того, з'їв, води напив ся добре. Чи спав, чи не спав, опять устає, опять, кидає дрова у печку, опять палить печку. Бере за чуб, другого у печку

кидає. Іспік, в'їв і сього. Отдохнув немного, кїдає дрова на третього. І він на один глаз слїпий, той людюїд. Кїдає дрова у печку, а третїй каже: Ви, каже, паноче, слїпий на один глаз? — Каже: Слїпий, синок. Ти, каже, можеш менї око всгавить, синок? — Могу, каже, паноче; я хожу по сьвітї, та очї вставляю, хто слїпий. — Устав менї, синок, очи, я тебе їсти не буду і награду дам. — Шукайте, каже, паноче, у вас сато є, я буду ростоплять. — Найшов сало, дав йому. — Шукайте, каже, паноче, казана; сало ростоплять у казанї. — Найшов сало, печку викопали, сало у казанї кїпить. — Шукайте, каже, паноче, чи є у вас веревка, я вас буду от ног до голови обмотувать до дуба, щоб ви не здвигнули голови, як я вам буду око вставлять. Аршина на три крамарських найшов залїза сало мїшать у казанї. Взяв залїзо, сало розмїшав, залїзо розплескав, заострив. Найшов веревку, обмотав його з віг до голови до дуба веревкою. — А здвигнітьєсь, каже, паноче, може, веревка трухла, так щоб не спортить! — Взяв він, здвигнув ся, так веревка і розлїзла ся. — Шукайте, паноче, цових веревок. — Найшов він нових; обмотав він його до дуба новими. — Воздвигніть опять, паноче: може і сї розлїзуть ця. — Воздвигнувсь — полопались і ті, нові. — Нічим вас, паноче, примотать хорошии, щоб не допалось. — Є, у мене, каже, квашії (ременї). — Ну, каже, дайте квашії, їни обмотаю. — Найшов він квашію і обмотав опять до дуба квашією. — А здвигнітьєсь, каже, опять паноче, як воно буде. — Воздвигнувсь, не порвадось, а квашії витяглись так, що він пролїа. — Обмотав опять от ног до шиї, добре обмотав. — Найдїте, каже, платків білих, завязать вам голову усю, щоб ви не видали і не злякались. — Найшов він платок і чорнилами назначив против доброго ока. Вони балакають, а те сало кїпить, він залїзом мїша. — Стряснїть ця, каже, не оттягнеть ця тепер квашія? — І стряснувсь — ні; на однім мїстї. Ведер пять у тому казанї кїпить сала. І черпак з ручкою довгою у него єсть, щоб сала набїрають. Взяв він то залїзо вострое, направив против того доброго ока. Як направив руками і всїми силами дергнув, аж залїзо вискочило із голови у дуб. Тогди людюїд рветь ця, кричить усїми силами, а він черпаком сало бере, та на него лєв. Як взяв рвать ця, розїрвав квашію, вирвав з ока залїзо. Ходить, кричить: Сукий сии, запакував мене, каже, от моїх рук не утечеш. — Ходив, ходив він по двору, двор версти двї, вийти нельзя вїттїля. Вїйшов упать у його дом, а у него козка і цап. Він у коьнату ускочив, зарїзав цапа, надїв на себе кожу з рогами, во всїм, на руки і на ноги. Приходить людюїд до дверей і говорить: Цапок, ступай сюда. — Підлазить він руками і ногами до його і роги держить. Він полапав його за роги, за шерсть — ступай, цапок, пасти ся; козка, ступай і ти сюда. Пішла і козка пасти ся. Іде його

товар і коні до дому із стена на ніч. Людоїд у дверях стоїть і кож- дую скотину лапає, щоб не проскочив той чоловік. Прийшла скотина на ніч, ночує. Поутру онять випускає її у степ пасти ся. Стоїть у д- верях, опять лапає. Скотина пройшла, приходить цап. Полапав він за роги, за шерсть — ступай. Пройшла і козка. Вийшов із двора уже на простор і гукає: А що, каже, паноче, ти казав, що я з твоїх рук не вирвусь, а вот вирвав ся! — Людоїд за ним, руками лапає, а очей нема. Бігав, бігав, не піймав, утік той. Сей, що ходив лиха шукать, приходить до батька. — Здравствуйте, батюшка! — Здравствуй, снюб. — А де, снюб, подівав своїх братів? — Поїв, каже, людоїд братів, а я, слава Богу, вирвав ся. — Якеж воно є? — Більше як хата і страшне і таке, що не попаде, то і їсть. — Поведи і мене, сню, я погляну. — Хочете жить, так не ходіть. — Ні, поведи, я побачу. — Напав ся, так треба вести; не хотів, а повів батька. Привів до його двора, а на кожнім колу голова. — Вот, каже, батьку, ваших снівв голови і тут будуть ваша і моя голова. Стійте по сей бік і ждіть три часа. Як не буду через три часа, так мене і на сьвітї не буде. — Остав ся батько тут, а ворота одчиняють ця і замикають ця; пішов снп у комнати. Уходить у комнати. — Здравствуйте, діду! — Здравствуй, снюб. — Просив, діду, вас сват і сваха на родини. Сват, сваха і ва- ша дочка і ваш зять і баба пупорізка — просили на родини прих- одить. — Спасибі, каже, снюб, дочері і зятю, сватови і свасі і бабі і тобі, що кличеш. Підожди, каже, снюб, я возьму черпачок, понесу гостинці. — Одчинея шахву у стола — повна шахва золота. Підходь сюди, снюб, буду ділить золото. — Він підойшов. — Кудя тобі сипать золото? — У мене, каже, мішочок, через плечо. — Ну, давай, каже, мішок. — Він підойшов, а він сипле у мішок, один черпачок сватови і свасі, а се, зятю і дочці, а се, йому — усім по черпачку. Прийдем, каже, до дому, розділиш ся, тоді тобі шосту часть відділять. — Ідуж я, тебе проведу. — Ворота отчиняють ця і вивів його на огород. — А він гукає: А ви шні, паноче, за то золото дали, що я вам око вста- вив? — А се, каже, ти, сукін снп? — А се я! — Ну, каже, і хитрий! І попрє за ним. А вони з батьком утікли. І стоїть ліс, а вони у лісу бігають, а він лапає і не може піймать. І держить людоїд топорєць зо- лотий у руці. Як кине топорєць, а топорєць угряє у дубі, так і сяє золотом. Ватько, каже: — Взять, топорєць! — А снп: — Ні, не беріть; там останетесь і людоїд вас з'їсть. — Підбігає до топорця і хва- тає за топорище і пристала рука до топорища і топор гукає: — Сюда, паноче, я держу, піймав. — Той людоїд добігає на глас топорця, а снп прибіг, да руки батька ножом і отрізав: Тікайте тепер, батьку. —

Батько кричить: Ратуйте, лишенько, лишенько! — А син каже: Щоб ви знали, що за лихо, а то ви не знали.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. IV. Ст. 3—12. — Гринченко, Етногр. Матеріали. Т. I. Ст. 1—2. Ч. 2. — Т. II. Ст. 2 4. Ч. 4. — Аванасьєв, Нар. рус. сказки. Т. II. Ст. 229—233. Ч. 170. — Ріжні версії переказу про Поліфема зібрав G. Krek, Einleitung in die slavische Litteraturgeschichte. Ст. 665—759. — Також G. Polivka, Nachträge zur Polyphemsage. (Archiv f. Religionswissenschaft. I Bd., 4 Heft, ст. 305—336). —

27. Про салдата, вовка, медведя і сокола.

Іде два салдати у гості домої. Зустрічає їх на стовпній дорозі цар. Здрастуйте! — Здрастуйте, ваше царське сіятельство. — Що, говорять, робята, домої чи по білету, чи у чистую отставку, чи у гості? — Ні, у гості, ваше царське сіятельство. — Що, каже, робята, хорошо службу поняли? — Один каже: Хорошо поняв. А другий каже: Поняв і не поняв. — Ну, ти, каже, що поняв і не поняв, ступай домої, а ти садись сюда, поїдем домої ко миї. — Той і пішов дорогою; як взяв, як взяв іти, обняла ніч, він звернув з дороги на бік, чи в траву, чи у хліб, там давай почувать. Ліг і заснув. Прибігає вовк: — Посторонись, каже, служивий, з мої хати, ти на мойому дому ліг. — Ні, каже, се царська земля, а не твій дім; я утопив ся, не хочу куражить ця. — Пожалуста, служивий, постороніть ця; на моїх дверях прямо лежите, нельзя ввійти. — Устав солдат. Вовк отчинає двері. — Просим покорно, каже, служивий в мій дім, може ви голодні? — Війшов у дім. Комнати хороші і під золотом, так і сяє усьо. Сіли кушать, покушали. Полягали на кроватях спать; той собі, той собі. Устають по утру, проходили ся, поумивали ся, позавтракали онять. — Що, каже, ти, служивий, служив? Знаєш царську службу? — Ні, каже, разві я вовчу службу учив? — Ну, надо, каже, щоб ти і вовчу службу знав; йарську службу знаєш, надо, щоб і вовчу знав. — Стоїть золотий круг у куточку. Ну, лїзь говорить, служивий, на круг на той. — Поставив він стульчик, взяв, вліз служивий і сів на круаї. Взяв вовк за кольцо і тільки раз обкрутив, начав круг вертіть ця, так служивий і злетів з того круга, Тепер знаєш, служивий, вовчу службу? — Тепер знаю. — Як ти знаєш вовчу службу, так ми тепер побратаєи ся! — Побраталась. Покушали онять. Ну, тепер брат, прощай, іти надо. — Прощай. — Взяв, вирядив його, дав булку і сто рублів денег на дорогу. Пішов

Т

(Ж)

служивий. Як взяв іти, як взяв іти до ночі опять, ніч обняла солдата. Звертає служивий опять в дороги і ложить ця спать. Чи спав, чи не спав, прибігає ведмідь. — Устань, каже, служивий, з мойого дома, ти лежиш право на дверях, не можна ввійти. — Що, ви, каже, ту ніч не дали спать і ту: де не ляжу, усе ваші доми. — Пожалуйста, служивий, устаньте. — Устав служивий. — Може ви істи хочете, так підеш, у вій дів. — Війшли у дів. Дів під золотом, хороший, самий такий, як у вовка. Війшли, сіли, покушали, полїгали спать. Виспались, встали, поуживали ся, проходили ся, позавтракали. — Ну що, говорите, служивий, ти царю служив? — Служив. — Знаєш царську службу? — Знаю. — А ведмежу службу знаєш? — Ні, каже, разві я се учив? — Надо, говорите, щоб знав ведмежую службу. — У куточку круг золотий, як у вовка. — Садись, каже, служивий на круг. — Вліз служивий. Як взяв за кільцо, як обкрутнув, як начав круг густі, густі, чокпи не скочив служивий з круга. — Знаєш, каже, тепер ведмежую службу? — Тепер анаю. — Ну, як знаєш, так давай побратаймось. — Узяли, побратались. Покушали опять. — Ну, прощавай, брат, тепер піду домою. — Дав йому булку і сто рублів денег на дорогу. Пішов він опять от сього. Як взяв він іти, як взяв іти, опять до ночі, обняла ніч служивого. Звернув він з дороги і ліг спать. Прилітає сокол до його. — Здравствуй, служивий! Устань, ти на моїх дверях лежиш. — Що ночю ви мені спокою не даєте? — Пожалуйста, служивий, устаньте. — Устає служивий, отчиняє він двері. — Підеш, служивий, у мою комнату, може ви істи хочете? — Дів такий самий, як і у тих, під золотом. Сіли, покушали, полїгали спать. Виспались, проходились, поуживались, сіли завтракать. — Ну, ти, служивий, у царя служив, знаєш ти царську службу? — Знаю, говорите. — А соколову знаєш? — По чім я анаю, разві я учивсь? — Ну, так садись на круг; а круг такий, як і у тих. Вліз служивий. Бере сокол за кільцо, як обкрутне, як загуде, як загуде, солдат так і злетів соколом з того круга. — Знаєш, тепер соколову службу? — Тепер, каже, анаю. — Як знаєш мою службу, так давай побратаймось. — Взяли, побратались. На стїні висять золоті палатки. Сокол каже: Дарую тобі сїї палатки. — Ну, спасібі, брат, що даруєш. — А я, каже, не дам. — Чому же ти даруєш, а не даси? — Потому, каже, що тепер вони золоті, а як ти помреш, то вони будуть як сажа чорні. Ми тебе будем через них поминать. Ти побратавсь, говорите, з вовком? — Побратавсь. — А з ведмедем? — Побратавсь. — То мої брати, тепер нас чотири брати. — Вирядив він, дав булку і сто рублів денег. Пішов служивий. Проїшов верстов двацять, трицять. Тут мавїхвести, щоб салдати були у своїх поляках на містї: стражена подимає ця. Завернули сього салдата назад, пішов

він у полк. Зібралось усьо войско царське і ідуть на войну воювать. Зібрались на полі усі і цар виїхав і забув свої бойні стріли золоті узять дома. Поставив салдат у ряди верстов на три і спршивас салдат: Чи не може которий представить мені мої бойні стріли золотої за сю ніч? За того я свою доч отдаю і пів царства отписую. — Скілько не питав, усе отвічають: — Не можем, не можем, нема такого рицаря, щоб достав. — Доходить у ту лаву, де той солдат стоїть і спршує: Не можете мені, господа служиві, за сю ніч стрілу достать? Хто дістане, за того доч отдаю і пів царства отписую. — Я могу, каже служивий, за стілько-то часів доставить бойную стрілу золотую. — Ну, молодець, каже цар; погладив по голові і поцілував. Стоїть там генерал і каже: Що ти дрян! Разві ти можеш достать, куда ти лівеш? — А служивий каже: Не ваше діло. — Бере його цар на свою коляску, того солдата, ідуть собі у дом. Отписує йому записку до цариці і до дочки: Се твій муж, а мій зять, сжели доставить за пять часів мою бойную стрілу. — Дав йому записку, дав йому і кольцо своє, вняк до дому. І з тим він і отрядив ся от царя. Пішов він у ліс верстов за пять. Війшов у ліс, перекидаєть ця вовком, підняв хвіст і скілько сили є, побіг. І поки біг, поки біг, поки моци не стало, аж упав. Перекидаєть ця ведмедем. І всіма силами побіг, скілько сили у него є. І прибігає у ліс, там ведмідь, звіри, а він усе біжить, усе біжить. Добіга до чорного моря; ударив ся об землю, став соколом, зняв ся і полетів. Упав перед царським крильцом і став солдатом-чоловіком. Уходить у комнату. Здраствуєть ця. Виниас письмо і дав цариці. Розірвала царица письмо і гукає: Галя, ходи сюда. — Читає царівна і взяла вона дивить ця. Бере салдата за руку, цілує у голову, у руку, садовлять його кушать. Покушали, написала царица письмо до царя, дала бойную стрілу. Повела царівна його у комнату другу; я що ни будь зговорю. — Як ви, говорить, пробігали от стєпа через гори, там вовки, як вони вас не з'їли? — Каже: Я вовком перебігав. — Не може быть, щоб ти-хрестянини вовком перебігав. — То вірно, каже, що я вовком перебігав. — Ну, перекинь ся вовком, щоб я увиділа. — Взяв він, перекинувся перед нею і став вовком. Узяла вона, ножичками шерсти врізала і завязала у платочок у красчки. — Се ліси, каже, такі, що там ведмеді, як ти там перебігав? — Ведмедем, каже. — Ну, каже, перекинь ся же передо мною. — Взяв він, перекинувся перед нею ведмедем. Узяла вона шерсти, завязала у другий красчок. — А чин ти, говорить, моря чорний перелітав? — А я соколом перелітав. — Ну, перекинь ся же передо мною соколом. — Він взяв, перекинувся перед нею соколом. Врізала перя соколові, у третій голушок у той платочок завязала. Взяла, розірвала платочок на двое; половинку йому

дала, половинку собі узяла, і кольцо своє отдала йому, дала йому стрілу. — Ще покушать? Ні, не хочу, щоб не прозівать часів, к пятому часу, щоб поспить тудя. — Попрощав ся, вийшов на рундук, перекинув ся вовком і побіг, скілько сили є. Добіга до синього моря, перекидаєть ця соколом, полетів. Перекинув ся ведмедем і добігає вже до своїх салдат. А генерал поставив десять салдат, дав їм по сто рублів і сказав: Буде нести той солдат стрілу, убийте його; а убете, я вам ще дам по сто рублів. — Перекинув ся той солдат чоловіком, перебігли тії солдати, узяли стрілу і убили солдата, а стрілу передали генералу. Однесли стрілу, дав генерал ще по сто рублів солдатам. Приносьть генерал стрілу царю і отдає. То, говорить, служивий мені брав ся представить стрілу, а то ви? — То паниця, каже, лядащий. — Тогди взяв його, поцілував у голову.

Тії салдати як служивого убили, зібрали труп у мішок, понесли у ліс і повісили на дубі. І сочинила ся война тогди. Троє суток була война день і ніч. Замиреніє, замирились, труп давай ховать. Прилітає сокол домої, довго не був; як глянув на палатки, а вони як уголь чорні. Заплакав сокол, виходить з комнати і летить до ведмедя. — Ти, каже, дома? — Дома. — Уставай, каже, нашого брата убито на войні. — Схвятий ся, ведмідь, заплакав; побігли у двоїх до вовка, до брата. — Ти, каже, дома? — Дома. — Е, каже, наш брат солдат убитий. — Заплакали усі, сокол говорить: Біжіть туди і узнавайте брата свого, а я буду літять і смотрять. — Побігли, нюхають, ховають много тисяч побитого, нема брата. Сокол літає, тоже не видить брата свого. Як взяв сокол літять, як взяв літять, попав у ліс, видить мішок: підлітає, нюхає, брат його. Годї гукає на вовка і на ведмедя: Вот я найшов брата! Побігли у ліс вовк і ведмідь. Взяли, зняли, потаскали у дім. Принесли, винули килим драгоцінний, розіслали, висипали мішок, понерекидались усі чоловіками і стали його складать, кістка до кістки, шматок до шматка і цілющою водою його знаають. Зробили так, як слідус, тільки не живий. Давай живущої води по каплі у рот пускать, пускать, покуда він устав. — Ах, заснув я, каже. Заплакали вони і говорять: На вік заснув, брате. — Що, узнав ти нас? — Ні. — А вони кажуть: — Ми твої брати, сокол, ведмідь і вовк. Яким тебе робом, брате, убили? — Люде убили, да не люде, а генерал за стрілу, що я дістав. — Попили, погуляли троє суток усі братя чотири. Вот, ти брате, говорив: Дай мені палатки; даруєш, та не даєш. Вот ми тебе оживили, а дав би тобі палатки, не знав, чи вбито тебе, чи ні. Вот палатки пускай висять, коли ти умреш, ми будем знать, тебе поминать. — Ну, давно він, той генерал крутить ця, щоб з тою царівною вінчать ця, а вона все откладає. Питає його, як же він степи пе-

ребігав? — Лошадьми їхав. — А чорне море? — Кораблями перевозили мене. — Вона догадуєть ця, що не так воно і все откладає. — Погостювали брати. Ступай же, брат, тудя; через трое суток буде свадьба; поставить вона обід на усі царства. — Вирядили вони його. Пішов той солдат, перекинувь вовком, соколом і став там у царя. Открили обід на усі царства, свої царства і чужії. І приказ: Поставлена страва і ложки півтора аршина держак і за кончик держать ця і кушать. Закуска поставлена, пирожечки; усе то поїли, а страва стоїть ціла. Підходить сей солдат на той обід і приходить у першую лаву. Здрастуйте! господа. — Здрастувуй служивий! — отвічав народ. — Почому ви страви не кушаете? Разві нема вам позволеня? — Ні, позволенє є, да за держак держать ця, так нельзя до себе привернуть ложки до рота. — Ви, каже, на аустріч сидите? Подавай той тому, а той тому, та і кушайте. — Як стали друг другови на аустріч подавать ложками страву, усю й поїли. — Біжить царівна: Хто вам, каже, показав так їсти? — Вот кажуть: Служивий. Вона підняла платє, побігла. Нагоняє солдата. — Здрастуйте, говорить. — Здрастуйте. — Вот я вам, служивий, не давала румочки. — Не давали, так дайте. — Насипає вона йому стаканчик: Пий, служивий! — Ні, пийте самі, а тоді я. — Взяла вона, випила. Наливає йому, випив і він. Випив, виняв кольцо і кинув у руку. Смотрить вона — кольцо у румці. Узяла, заховала кольцо, узяла солдата за шию і за руку і повела у комнати. — Вот, говорить, мій муж, а не сей. Возьміть того генорала, запріте, на обахту до слушнього часу. — Заперли генорала на обахту. Обвінчали ся, свадьбу одгуляли. Цар отписав йому половину царства. Вивели того генорала на суд судить, що з ним ділать? — Посічіть його, каже служивий, у мішок поскладайте і у землю заховайте. — Посікли його і заховали у землю, а служивий остав ся, живе в царівною, хлїб жує і постоном добро возить.

Паралелі: В сій казці приходять дуже ріжнородні мотиви: а) Побратимство героя зі зьвірами, що оживляють його по підступнім убийстві. б) Баль із довгими ложками. в) Пімста героя на підступнику. До першого мотиву в поданій тут формі не знаю паралель. До другого пор. Етногр. Збірник. Т. XII. Ст. 40. Ч. 6. — Твори С. Рудавського. Т. II. Ст. 164—166. XIII. — До третього мотиву: Етн. Збірник. Т. IV. Ст. 129—132. Ч. 25.

28. Про Марка Богатого.

Був собі купець Марко, на усе царство він сильний богатыр і в його хвабрики усі, які єсть на світі і товари рівні і дванадцять виниць і він не знає числа, що скільки у його єсть денег; і хіба на вагу. І у його тільки і одна доч, літ дванадцяти. І тепер він видував обід состроїть такий, щоб на усе царство; і ровослав по усьому царству пишша, щоб на таке число були на обід до Марка і післяв по своїому царству і в чужі царства післяв. І царів і королів і черня і кому вгодно. — Ну, тепер, каже, треба і Бога просить, щоб Бог прийшов до мене на обід. — І вислав на 25 верст дорогу драгоцінними килимами і поставив сторожу на обох сторонах, щоб ніхто не міг їхати або їти, а як Бог буде їти, так щоб Бог тільки і йшов. — Сторожі стоять і березуть, щоб ніхто не йшов і не їхав. Стоять і смотрять, коли іде два старці тими килимами. Увиділи ті сторожі і кажуть: Куди ви зібрались? Хіба то для вас, то для Бога дорога! — Узяли їх, випхала їх тих килинів; вони собі і пішли геть поза килимами дорогою і пішли такі на обід до Марка, до купця. Ждали, ждали оті сторожі над тими килимами Бога, нема Бога. Один приїжає до ховяїна і звіща, що ждемо, так нема Бога. — Ще переночуйте, та завтра до 12 часів постоїте, може оповдав де, так чи не прийде. Як не буде до 12 часів, так тогди складайте килими у повозки і їдьте домої! — Підждали вони до 12 часів, нема Бога; поприбирала вони килими, поскладали у повозки і поїхали до ховяїна. Приїхали, килими поскладали у коморі, у сундуки. Тоді давай уже обід сочинять; Бога вже не буде. Открив обід, черня уся, царі, королі в всего царства і в чужих царств трое суток пили, гуляли. Тенерка попили, погуляли трое суток, которі поїхали домої, которі у його в комнатах ще єсть, оддыхають. У Марка єсть воловник над волами і жінка його була і сам воловник був у Марка на обіді; і пішли два старці до жінки до воловникової у вечеру, уже пізненько і просять ця: Пусти нас, женщино, переночувать. — Воно і можна, каже, да чоловік бува прийде в обіда, нагрузить ця, так щоб і вам не було безпокойство. — Ні, нічого говорить, женщино; ми полягаємо у куточку собі, він, коли пняий і прийде, то нас там у куточку не займати не. — Може вам, старці, дати обідать? — Ні, кажуть, ми були у купця, у Марка, на обіді, так ми не голодні. — Богу помолились, так тогди полягали собі оті старці — Бог і св. Петро. Чи послули, чи не послули, аж прийшов той чоловік-волоник. Вона питає: Чи васвітить, чи так будеш розбирать ця? — Світить, каже, не треба. Я не голоден, так я розберусь і буду лягать спать, бо мені по утру

треба іти рано. — Як розібрав ся, перехрестив ся, ліг на пол і заснув зразу. Заснув він, а жінка розбуркалась і не спить. І часа два лежала а то полівля на піч та легла, а усе не спить таки. Прилітає ангел до окошка, сідає на лутки і питає: Боже милостивий! Яке щастє даруєте ви оттакому молодцеві. У чоловіка 11 синів є, а оце 12-й уродив ся, так яке щастє ви йому даруєте? — Я, каже, у Марка, у купця, був на обіді і дарую Маркове купцове щастє тому владенцеві. — Ангел полетів. Тут через час міста сьвіт. Устали вони, поувивали ся, Богу помохились, жінці поблагодарили і пішли собі.

Тепер вона чоловіка будить; уставай, каже, уже сьвіт, умивай ся та йди до хозаїна. — Устав, а вона і питає: А що, чоловіче, ти не чув нічого? — А що би я, каже, чув? Як прийшов, заснув, так оце ти мене збудила і я нічого не чув. — У мене, каже, два старці почували, та, каже, як ти прийшов, та ліг спати, а я не спала; і довго-недовго, аж преліта, чи приходить і із окна обмиваєть ця: Боже милостивий! Яке щастє ти даруєш молодцеві, що народив ся: 11 синів у чоловіка єсть, а ще 12-ий народив ся. — Каже: Я був у Марка, у купця, на обіді і дарую Маркове купцове щастє тому молодцеві. Вони як сьвіт устали і я вирядила. — Чоловік умив ся, Богу помохив ся, і пішов до хозаїна. Вийшов у двор, вустрічає пани, пані і разних, так і давай розказувать: У мене ночувало два старці і, каже, жінка моя не спала (повторене). Розказав, а пан питає: Хтож то чув? — Моя жінка, каже. — Пан сказав купцю, Маркови, що ось ваш воловник чув оттакою штуку. Зараз воловника позвали: Що ти чув? — Я, каже, нічого не чув, а моя жінка чула. — Сейчас по жінку послали, привели жінку із хозаїну: Що ти чула? — А що я чула? У мене, каже, два старці почували (повторене). — Ну, кудиж вони пішли? — А, там на дорогу вони вийшли із села, таї пішли собі. — Тоді Марко повозок пять послав у погонь за старцями по усім дорогам таї ще і верхом по глухих дорогах. — Віжіть і яких старців не найдете, завертайте у мій дїм, которі верхом, а которі на вовах, беріть на вови і везіть тоже у мій дїм. — Поїхали повозками і побігли верховії по дорогах по усіх по стовпових і по глухих доріжках. Як поїхали, їздили, їздили, не бачили і одного старця, так і попріїдвали назад.

Марко тоді записав собі у книжку, якого числа народив ся у чоловіка 12-й син. Записав собі, скотив і у карман укннув. Побув після того обїда місяці два дома і кортить його і сон його не бере, купця Марка. Тоді загадує запрагать тройку коней хороших у коляску. Запрагає коні, купець Марко убираєть ця, бере собі суми міліонів там десяток, поїхав по городах, по великих, по своїм царстві і з городів по губерніях, шукає він того молодця. І давай він їздить по селах од попа

до попа і шукає того владенця, як у його там записано. І як увзяв їдять, так пілий год. Наступило на другий год і їдять із села у село постійно. І уїде у село, прямо до попа і йде. Сейчас же як приїхав, поздрастнував ся: А найдіть, батюшка, по метриках, що у чоловіка 12 синів і якого то числа наймолодший родив ся. — Подививсь батюшко, каже: Єсть, у мене єсть як раз. — Вам, батюшко, знакомі голова та старшина у селі? — Каже: Знакомі. — Пішліть, нехай прийдуть до вас. — Післав, поприходили: голова, старшина, писар волосний. Поприходили, поздрастнувались. Він став казати попови, голові, старшині: Знаєте ви, хто я такий? — Ні, кажуть, ми не знаєм. — А ви, каже слыхали, у вашім царстві єсть Марко купець, богатир. — Слыхали, кажуть. — Оце я і єсть. Давай водку, ставляй самоваря, батюшко, ставляй кушанє самеє первоє; то не твоє, то моє усьо. — Випили чаю, водки, попили, поїли добре. Виймає він денєги, дає усім по тисячі рублів і попу і голові і старшині і усім. — Ну, тепер, підем, господа, до того чоловіка. Я за то вам денєги даю, щоби ви уговорили того чоловіка оддати мені хлопчика малєнького. У мене синів нема, так я його возьму і зроблю чоловіком, щоб він пожив моє мушество. — Пішли до того чоловіка усі, поздрастнувались: Садіть ця, господа, де ви у Бога узаялись? — Прийшли до тебе у госді. — Я, каже, чоловік мелкий, так мені нічим вас і шанувать. — Ось йому і кажуть: Оце приїхав купець, так ти оддай хлопця якого купцеви, се купець Марко богатир на усе царство наше. — Я, говорить, з охотою, якого любиного, такого і вибирайте. — Вийшов, гукнув, повходили усі ті одинайцять хлопців, у хату ввійшли, поздрастнувались. — Ну, господин купець, якого любиного, вибирайте із одинайцяти; я отдам, якого ви виберете. — Ні, говорить, я тих хлопців, ховаян, не хочу, а оддай мені того хлопчика малєнького, що у колісці. — На що вам той хлопчик, господин купець? Того я не отдам, то малєнький, то от груди ще. — Мені жєдаєть ця той малєнький. Хйба у мене нема мамок? Нічого, буде їсти, пити. У мене є, говорить, мамки. Отдай мені малєнького. — Ні, я малєнького не хочу отдавать. — А я ніякого іншого не хочу; отдай мені малєнького. — Давай, уговоряють його і чоловіки і старшина і піп: Отдай, говорят, малєнького, він зробить його чоловіком. — Покудова уговоряли, щоб отдав, поки вони согласились: Беріть, говорить, господин купець. — Ну, шож тобі за його дать? питає купець. — Що дасьте, каже, господин купець, а не дасьте, то і не треба. — Він виимає 10 тисяч сєребра і дає старику: На тобі, старик 10 тисяч сєребра за твого хлопчика. Винишай з коліски, укупай; сейчас будєм од'їдєть домою. — Узаяли вони, виняли, заплакали, поцілували, звісно жалко, — отдали;

отдали, узяв він. Зимою було. Укутав його у шубу, другу на себе надів, розпращались і поїхав, а ті люде пішли по своїх містах.

Як узяв їхать, довго не довго, уїхав у ліс. Через ліс іде дорога стовпюва. Уїхав у ліс, серед ліса стоїть дубина товстая сильно так, що чоловіка у трьох обийшища. — Стій, говорить Іванька, — на кучеря. — Став. Винишає дитину, розкутав, розмотав пелюшки і дає кучерови: На, Іванька, бери за ножку і іди до того дуба і розжени і удар добре, щоб із його полетіли клапті; ото йому і буде Маркове щастє. — Бере Іванька за ножку ту дитину, підходить до дуба; стало Іванькови дуже жалко того хлопчика і він не міг підняти його у гору, ні сюди, ні туди, щоб його ударить. Зайшов за дуба, дуб товстий, узяв, за дубом і положив. Підходить тоді до хосяїна. — А що, Іванька, кончив того хлопця? — Як ударив, каже, так половинка у руках осталась, так бросив і ту половинку. — Ну от тобі, Іванька, сто рублів жалованя. — Вшяв і дав йому. Приїхав домої і живе дома.

Часів через три по його слїду іхав до його купець за товарами. І купець такий іхав, що замотаний, так бере плохонький товар. Доїхав у той ліс і йому показалось, що там є щось коло того дуба. І посилає робочого: Піди, посмотри, що там є коло того дуба, що мені показалось, що там єсть. — Підходить робочий за той дуб. Сніг ростав, а там на сподї трава зеленіє і цвїточки цвїтуть і хлопчик там лавить. Той увидів: Сюди, господин купець, сюди ідіть. — Пішов купець туди. Приїшов, коли там хлопчик. — Скакай туди і подай мені його! — Робочий ускачив туди, хосяїн нахилив ся, робочий подав дитину хосяїнови. Хосяїн сейчас роздїв ся, укутав дитину, до саней її принесли, положили у сани: Тепер сади ся, Гриша, та поганяй скорій лошади, як би селенїя пошвице, щоб нам не заморозить дитини. — Приїхали у село, у купця ніп знакомиї. Нераз ночували у попа. Заїхали до того попа. Уносять він того хлопчика у комнату до попа. — Здрастуйте! -- Здрастуйте! — Натє мою найду да збережить; як я назад возвернусь, так я вам заплачу за то, що ви будете його глядїть. — Покинув того хлопчину і поїхав до купця, до Марка, за товарами. Приїхав, набрав плохенького товара. Вїздить по дорозї до священника і бере того хлопчину і іде собі домої. Приїхав собі домої, уносять того хлопчину на руках: То, говорить женї, я найшов собі найду. — Яку ти собі найшов найду? — Оце, каже, дїтвак. — Я думала гроші або що, а ти дурень да дурень; у нас і своїх багато. — Йомуж, каже, не помирать у лісі. Може нам Бог що дасть за те, що ми його прибережем і вигодуем.

Давай того дїтвака корить. Дома його глядять, годують. Товари, що попривозили, постащували з саней у лавки і давай торгувать. І він

як привезе, так два годи продає, а сей за оден місяць випродав. Випродав: Слава тобі, Господи, як мені Бог дав! То було продаю два годи, а оце за оден місяць випродав. — Сосчитав тогді деньги усі. Слава Богу, дві части пользи. — Тоді унять запрягає лошаді і іде унять за товариши. І набрав сей раз трошки лучшенького товара. Набрив, приїздить, посташував, давай продавать унять. За оден місяць унять випродав. І так год цілий возив товари і що місяць усе дорогші товари бере, усе лучші. На другий год наступило, поїхав унять. І був він різним кущам суми много виноват і він оплатив за той год до копійки; не виен нікому. Поїхав до Марка на другий год і набира те-вру самого первого. Питає його Марко купець: Почому ви, господни кущик, самі були винні много суми другим кущам, а я тепер слышу од купців, що ви оплатили до копійки і я слыхав, що ви і другим позичаєте деньги і тогди побирали товар плохий, а тепер самий первый у мене берете? Ви мені скажіть, як вам Бог дав щастє, що ви були голі, много виноваті і замотані, а тепер усе поплатили. Розкажіте, може вам яке стеченіє було, що ви стали такі сильно богаті? — Ну, вот я, господни купець, іхав через ліс ув отакому то году, так найшов дїтвака у лісу маленького, так може от того дїтвака у мене і щастє. Я його бережу і гляжу і обучаю письма, як свого рідного сына. — Ви, господни купець, надїлите мені того дїтвака, він вам не нужен, у вас діти свої єсть. Що скажете, так я вам і дам. Вот ви прислали 30 повозок за товаром, так набирайте самого первого даром, аби ви мені його отдали! — Согласив ся той купець, отдав; давай товарів набирать самих первішних. Понабрив товарів, поушнуровували усьо. — Виряжайте своїх людей, пусть їдуть, а я з вами заравом поїду; возьму на коляску і поїдемо уперед. — Виправив той купець свої підводи з товариши. Марко купець загадав запрягать коні у свою коляску. Запрягли кучері, тоді посїдали і поїхали до того куща. Довго-не-довго іхали, суток там трос, четверо, — приїхали. Погостювали, випили чаю, чи вина. — Ну, говорите, давайте, бо мені ніколи. Садись, маленький, на коляску, будем іхать дохой. — Сїли і поїхали. Уїзжають у той ліс унять і Марко, як переїзлив той ліс, так видав колодяз і помнив його: і уїхав у той ліс і проти того колодязя і кричить на кучеря: Стій, Гриша! — Уже у його сей раз був другий кучер. Гриша став: — А вставай, каже, маленький, тут у лісу єсть яблока сладкі, так підемо, нарвемо, кушать будемо. — Устали, пішли. Той іде, він за ним біжить. Колись той колодяз був такий, що воду пили, а тепер заустїв. Дійшов він до того колодязя із дїтваком, узяв його за голову і укинув його у колодяз. Укинув у колодяз і тогди давай цурпаля із дерева і трюхла вьдять і накидав повен колодяз. Ого тобі Маркове щастє буде. Повно на ку-

черів надіять ця, а то як сам укинув, так то йому і щасте буде. — Прийшов, сів і поїхав доной і радіє: Оце, каже, я його уже кончив. Він од'їздить, а забродчики у той ліс сейчас приїхали за дровами і давай збирать по лісу дрова, де хороші і накладають на повозку дрова. Той дівчак почув, що людський глас у лісу і давай кричать у тому колодязі. Один услихав і каже: Десь кричить дівчак малий! — Як узяли слухать і на глас його пішли: оце той колодязь і затасканий цурпалями. Давай оті цурпалі із того колодязя виброшувать, покудова достали; а там один полів у колодязь і шваркою покидає цурпалі, а ті витягають, поки витягнули усі цурпалі із колодязя. Коли там дівчак і не тронутий ні одним цурпалем, благополучний. Витящили отого дівчак, витягнули і того забродчика і поїхали собі на своє місце, до свого заброда. У їх там єсть і ховяїн: Ми, кажуть, найшли дівчачка у колодязі. А він парнишка такий хороший, красивий, проворний. — Ну, слава Богу, говорить, що найшли; може Бог дасть щасте і вам і мені, що найшли. Тепер будемо його кормить, одівать, глядїть. — Заброд плохий, улову нема, забродчики голі, ховяїн голій. Ну, давай закидать невід, чи не піймаємо собі хоч на обід рибки. — Закинули собі невід і тягнуть. Доцулюють уже до краю, щось тяжке, цупить. Вицупили на берег, аж риби возів триїцять чумацьких красної, самої дорогої риби. І пораділи вони всі: Боже храни, що отакої риби дорогої і скілько витягнули. Наварили каші собі, а тую рибу поскладали у шапки; на другий день приїзжає хвюра: Чи нема де красної риби купить? — Єсть у такому то заброді. — Подчиняли, поторгували, забрали чумаки тую рибу. Закидають вони упять невід; витягають упять возів 4⁰ чумацьких самої красної риби, самої дорогої. Побув він із год у тому заброді і заброд підчинив ся хорошо і суми нажив той ховяїн много. Під'їздить із города піп у той заброд куцувать риби. Той дівчак бігає там, йому уже літ десять. Св'ященник на його дивить ця і питає: Що то, господа забродчики, у вас за дівчак? Чи ховяїський, чи ваш? — Ні, кажуть, се ми витящили із колодязя у лісу, так він уже у нас цілий год і живе. — Деж ваш ховяїн? Підїть, позовіть, щоб ішов до мене. — Пішли, позвали. — Ось піп приїхав рибу купувать, та вас требує, ідїть. — Разві ви без мене і риби не продасьте? — Так, вас же, кажуть требує. — Прийшов ховяїн, поздрастнував ся. — Здрастуйте, батюшка. — Здрастуйте! — Отдайте мені того хлопця, що ви найшли. — Я, каже, його не находив, то мої забродчики. Як отдадуть, то і вольєте. — Він спросив: Господа, отдайте мені свого найду. Я його научу письма і зроблю чоловіком, а вам на що він, господа? — Согласились забродчики і ховяїн і отдали його попу. Узяв його піп і поїхав доной. Привіз його доной, а сі стали закидать невід, так ви-

тягнуть тільки на одну харч, а то нема і для харча. Той піп привів його і шанув і письма його обучає і їм утішаєть ця. І побув він у того попа годів три. І став той піп такий сильно багатий, що не знає своїм деньгам і числа. І своєю церков іздїлав і із середини і із наружа самим золотом і по других церквах і у монастирі видав кілька міліонів золота. І теперечки почув Марко друг по другови, що такий то піп є, що не знає і щоту своїм деньгам. Почув, приказує кучерям запрягать у коляску трое коней і їде, як прописано, у яку губернію і уїзд, де той піп живе. Поїхав у той уїзд, із того уїзда у тую волость і приїхав до того попа. Приїхав, поздраствувались собі, питає: Ви знаєте, що я єсть за купець? — Той піп каже: Ні, я не знаю. — Я Марко купець, на усе царство. — Марка купця ми знаєм, він описаний на усьо царство. — Наставили самовар, посїдали за стіл, прийняли за гостя, попили, покушали. Тодї посїдали собі, давай гулять і речі розговорювать. І каже купець: Почому ви, батюшко, стали такі сильно багаті, що ви уже у своїй сумі і щоту не маєте? Я оце купець на усе царство, а ви священник на усьо царство. — Каже: Так менї Бог дав. — Бог — то Бог, а може вам що небудь случило ся, яке небудь стеченіє було? — Каже: Случилось, я у забродї дїтвака узяв. — А ті забродчики де його узяли? — Каже: У лісу, у колодаї. — Тодї йому стукнуло у голову: Оце він і єсть отой самий. — А де він, щоб менї його увидїть? — Його гукнули, він убїг. — Оце, каже, той самий. — Ви, каже, батюшка, отдайте його менї, у вас свої сини є, на що вам він? Я вам, скільки схочете, денег дам. — На що менї деньги, у мене і своїх богато! — Ну, то так подаруйте. — Хїба так возьміть, коли так подадесть. — Я його, каже, зроблю чоловіком — Ну так возьміть.

Марко купець ізрадїв здорово, що він сказав йому „возьміть“. Написав письмо, запечатав. Призиває того хлопця, йому уже літ 15 і каже: Ото тобі письмо, нікому його не давай, а їдь до мене у дім, там оддаси хозайці моїй, а по доровї питай Марка купця, тобі всяке покаже, куда їхать. — І він у тому письмі написав: Я його кончив два рази, а ти, щоб як приїде, кончила і з світа істребила. Єжели ти його не кончиш, то я, як приїду, то я тебе кончу. — Той собі пішов із тим письмом; на стовпову дорогу вийшов і пішов. Ішов, переночував і на другий день їде. Каже: що менї наинимать, нехай оті гроші для мене остануть ся. Їде і зустрічає старця: Здравствуй, говорить. — Здравствуйте! — Куди ти їдеш? питає старець. — Я був у такого то священника, так приїхав купець Марко і випросив мене у попа. Піп той і подарував мене купцеви, так я оце і їду до купця. А письмо несе у руці. — Що ти такоє несеш? — Дав Марко письмо, так я несу. — Дай, каже, я подивлюсь. — Приказував, каже, щоб я нікому не давав,

а отдав ховяйці, як прийду. — Він, каже, не бачить, а я подивлюсь і отдам, а ти оддаси такі хазяйці. — Він взяв — дав. Старець зараз розпечатав його і підвів його руку і знов запечатав і у тому письмі написав: — Щоб, як прийде отой хлопець, так ото наш зятько, так щоб ти у три дні кончила сватьбу і дочку нашу за його видала. — Но, каже, тепер іди, і оддаси ховяйці, як він приказував. — А той старець, то був Господь. І каже він: Денег не жалуй, а наннай і швидче їдь, хоч і до копійки оддаси. — Дійшов він до слободи і став питать людей, деб тут нанять підводу, щоб їхать у такое село. Наняв, підвів його фурманщик верстов з 50, там другого наняв і на другі сутки доїхав такі до двора купця-Марка. Підвода завернулася, він уходить у двір. Скрізь двору комнат із п'ятьнайцять стоїть; він зустрічає чоловіка і питає: Де Купчиха Маркова живе? — От у тих комнатах, каже. — Підходять він до тих комнат, сидить та купчиха у окошка; видить, сторонній парень іде, вислала вона служанку на зустріч. Він підходить, поздрастнував ся. Каже: Дома Маркова купчиха? — Дома. — Веди мене, де вона? — Уводить вона його у комнати. Він поздрастнував ся. Винирав письмо із за пазухи, дає їй у руки; розпечатала і дивить ця у то письмо. Дивилась, дивилась і гукає: Мама, ступай сюда! — Вбігає у комнати. — Смотри, Мама, от то письмо! — Смотрили обі, дивились, дивились. Бере тоді його Мама за руку, веде у свою комнату, дає йому їсти, пить, що саме найлюбійше і найнидїйше. — Скидайте усе, оце нове усе буду вам давать. — Одягла його в одєжу, драгоцінну, усього його убрала. Письна скрізь, по купчихах, по генералах, усіх просить, щоб зараз на сватьбу з'їзжались. На ніч усі пов'їздились на сватьбу, повен двір так і набігли. На другий день повели молодих вінчать ця. Обвінчали, давай сватьбу грать. Окончили сватьбу за три даї чисто і роз'їхались усі. Тут прибїгає у вечеру, пізенько, купець Марко. Убігає він у комнату. Тут його жена у комнаті; він і здрастнує ця. Чи ти його кончила? питає. — Уже кончила, каже, всі уже і роз'їхались. — Він плюнув. Що ти мені говорим? — Я, кажу, як було: сватьбу кончила, а діти у комнаті, гуляють собі. — Дивить ця вона, що він пополотнів, змінив ся з лица. Вона у шкаховку, тут письмо лежить. — Ось, дивить ця, ви ж оце написали. — Узяв він те письмо, дивив ся і давай рвать волоси на голові. — Ну, як же оце я обішов ся пописать отак? — Трохи пересердив ся, переночував і каже: — Звіт'їх сюда! — Поввали їх: — Ну, зятько, розпоряжай ся усім ховяйством, не чие буде, а твое. Ідїть тепер і живїть отам. — І одвів їм комнати особливо, вони там і живуть, а старі тут остались. А Марко купець розишляє своєю головою, яким би способом його кончить?

Закінчене першого варіанта.

Подумав Марко-купець: Єсть змії такий більший, що як його до змія послать, так той змії його уже кончить. І написав він письмо, запечатав, призиває свого зятя у комнати: — Ну, смотри, зятю, оце тобі письмо до змія. На чорнім морі на косі є змії; так оце, щоб ти до його дійшов і письмо оддав і от його получив, щоб він написав: Чи є мойому ховняйству щот? Набирай собі суми на дорогу, скільки хочеш, щоб ти справив ся. — Набрал він денег, підходить до жєня, жена питає: — Ну, на що ж батюшка потребував? — Кажє: Письмо дав до змія, щоб я до того змія добив ся і спитав, чи є його ховняйству щот? — Вряд ти, мій мужу, будеш живий! Той змії тебе розірве, або з'їсть. — Ну, що не буде. На одного Бога надія, а на до, кажє, слухать. — Запрягли коні, він убрав ся, сів, поїхали собі. Їхали місяць. чи півтора місяця; доїздять до моря. Выпрягає кучер лошади попати, сіли, попоїли, легли, заснули немножко; винишає він тисячу рублів і дає кучерови і кажє: — Їдь домой, а я, чи буду живий, чи ні, а як буду живий, так прибуду. — Кучер поїхав домой, а він остав ся один, по над морем ходить. Ходив сьогодні по над морем, ходив, ліг спать, обняла ніч. Виспав ся, встав на другий день і ходить з верству міста і дивить ця на море. Видить, їде чоловік лодкою. Він і скинув із себе шапочку, давай гукать і махать. Увидав той перевозчик, давай приближать ця поближе от берега; підїхав перевозчик ік берегу: Здраствуй! кажє. — Здраствуйте. — Ну, кажє, перевозчик, добрий молодчик. То ви кілька годів по морю проїздили, чи ви не видїли змія тут на чорному морю на косі живе? — Видів, кажє. — Одвезїть мене до його. Що ви менї скажете, то я вам і заплачу. — На що він тобі? Ти чоловік молод. Той змії, він тебе розірве. — Чи розірве, чи не розірве, ви, кажє, невинні будете, а одвезїть тільки. Я вам деньги заплачу, які ви скажете. Перевозчик-молодчик говорить: Менї, господи, ваших денег не нада, разві я ваші деньги у воду укину. Менї ваших денег не нада, а ви про мене скажете у змія одно слово. Садїть їя. — Він підїхав поближе, той побрив, сів і поїхали. Повіз він його. Як узав його везти, як узав везти, сутки одні і другі веє; посеред моря лежить чоловік наверх води і рот роззявив і біжить вода через рот і кричить він пиять. Вони тільки глянули і поїхали; їхали ще двое суток упять, доїхали, аж на мори два стовпи золотих і міст золотий; і на тих стовпах лежить трия і на тому трияї висить чоловік. Подивилсь і поїхали. Як узав їхать, на другії сутки видать уже його комнати на косі. Підвозить він його як раз аж до коси. — Ну, тепер,

каже, ступайте і що знаєте, то йому і говоріть. — Ну, перевозчик-молодчик, я піду, а ви мене ждїть, поки я справлюсь; а я прийду, ви возьмете і перевезете тула, де брали мене. — Пішов косою, йшов гонів двоє, підходить у двір до комнат поближе. Увидїла його бариня іа комнат, що іде чоловік такий молодий, вискочив на зустріч. Підходить він поближе, скидає шапочку: Здрастуй, говорять, судариня. — Здрастуй, говорять молодець; відкіля ти увяв ся, що ти прибув сюда на пожиреніє знія? — Пожалуста, судариня, як би ви мене спасли от смерти, я вам буду благодарить, поки живий на сьвітї. — Ну, за чий же ти сюда до його прибув? питає. — Післав мене Марко-купець; він такий сьильно багатий, що числа не іміє і мене прислав, чи єсть йому іменію щот. — Хорошо, говорять, я йому, каже, говорю то. — Ну, тепер, судариня, скажіте йому, що то таке за чоловік, що серед моря лежить, вода через рот іде, а він кричить пить. А ще і спросіть і за те, що воно таке, що стоїть два стовпи на морі і міст стоїть золотий і на стовпах трям і висить чоловік на току трямю. І спросіте, судариня, що отой перевозчик, що мене сюда перевозив і коли буде тому перевозчикови переміна? — Вислухала вона його, повела у комнати, дала йому їсти, сіла під окошком і дивить ця, як буде звій летіть. Тїєї сударинї півтора сяженї вишини, а сяжень у плечах, а голова так як голубник. Смотрить вона і видить, що вже являєть ця і адїймає колпак з голови. — Ну, скинь сапоги, одєжу верхнюю і лізь сюда у колпак. — Увяла вона, надїла собі на голову, увязала стрічкою, попорізувала дірочки, щоб було йому де дихать. — Смотри оце, як він прийде, так я його нагодую, то буду його питать, а ти слухай, та понишай. — Хорошо, судариня, буду слухать.

Прилітає, зараз у комнати і кричить: Руська кость щось вонає у двору! — То ви летїли та нахапались духу, а деж вона у нас увялась руська кость? — Дала вона йому покушать; сіла вона на кровать і каже: Кладіть голову, я буду вам ськать. — Положив він голову і долетєть ця вона йому у голові. Долетєть ця йому у голову і давай йому говорить. Ну, каже, що менї за сон сюю ноч снив ся, як вас не було. Чи єсть таке у сьвітї, чи ні? Ось купець Марко такий багатий, що не іміє свойому хозяйству щоту. Чи він є такий у царствї? — Є, каже, такий купець Марко. Його хозяйству щоту нема. — Лежить чоловік серед моря, серед Чорного, вода біжить через рот, а він кричить пить. Чи є такий, чи ні? І що воно таке? — Єсть такий. То був такий богатыр і жив він над дорогою над стовпною і колодязь у його під замком і він скільки не жив, так не дав нікому ні одного кукля воли, разві продасть. І много через його люда померло. — Ну, каже, чи єсть серед моря золотий міст і на мосту стовпи, а на

стовпах трям і чоловік висить на траму. Що то таке? — Коли би, каже, ті, що їдять, знали, що то таке, так вони би прийшли і ударили того чоловіка, так з його посиплеть ця драгоцінний камінь та золото. — Ну, каже, заразом мені снилось, що чоловік на човні їдять і усе перевозить. Коли йому буде переміна? — Коли б віп весло своє оддав кому у руки, то тоді і буде йому переміна. — Він заснув. Вопа тоді виїшла на город, зняла колпак і каже: Чи чув? — Чув, каже. — Ну, так тепер ступай. — Він і пішов.

Приходить до перевозчика, тоді сіли і поїхали. Доїзжають до моста. Як би нам до моста ближче, щоб на міст нам ізлізти? — Підїхали, ізлізали обое і тоді як ударив він того чоловіка, так посипались золото і драгоцінний камінь по колїна по усьому мосту. — Набирай собі, перевозчик, скільки тобі нужно. — Мені нічого не нада, мені віде їх дїть, хіба в воду брошу. Мені переimini нема. — Той узав собі штук пів сотні у карман, тоді позлавили, сіли на свій човен, чи на каюк і поїхали. Тепер доїзжають до чоловіка, що кричить пить. — А щож, ви питали про його, що воно таке? — Каже, питав (повторене). — Ну, а про мене питали? — Каже: Цитав! Як вивезеш мене на суше, то я скажу тобі. — Привозить його до того міста, викинув на суше, тоді він і каже: (повторене). Тоді розпрацались; той собі пішов, а той поїхав у море. Став тоді нанимать підводи і так доїхав до міста. Ось і питає його Марко: Що, справив ся? — Справив ся, каже. — Є мойому хозяйству щог? — Ні, каже, вашому хозяйству нема щоту. — Ну, тепер ступай, оддыхай, бо ти забарив ся. Він пішов у коштати, до жінки, ліг собі оддыхать. Отдыхнув, проспав ся, там зустрічає конюха чи служанку і роздає їм камушки. І побачив кулець Марко у одного такий камушок і питає: Де ти узав? — Се ваш зятько мені дав. — Де він узав? — Не знаю! каже. — Він призиває зятька до себе, у коштати, питає: Де ти узав драгоцінний камінь, що тому, да тому ти дав? — Оце, каже, як я по вашому дїлу їздив, так на чорному морю бачив міст, а на тому мосту по колїна драгоцінний камінь; і там я набрав. — Він випровадив зятя і загадав, щоб йому запрягли лошади у кариту. Запрягли, він поїхав. — Оце, дума собі, у мене усьо є, нема тільки драгоцінного каменя; поїду я, та наберу собі ще каменю драгоцінного. — Поїхав, приїдять до чорного моря. Зробив, як зятько казав; ходить по над морем, перевозчика смотрять, чи не явить ця. Довго не довго походив, він приближаєть ця. Здрастуйте! — Здрастуйте! Перевозчик-молодчик, ти знавеш, де на чорному морю золотий міст, а на мості драгоцінного каменя много лежить? — Знаю, ось садить ця, я вас повезу. — Підїзжай ближче. — А перевозчик каже: Вредіть, бо нельзя підогнать каюки, тут мелко. — Він перебрив, а перевозчик каже: Натє,

пoderжіть весла, а я вибреду про себе! — І як дав весло, так той і поїхав собі морем, а перевозчик вибрив та і пішов собі.

Закінченя другого варіянта.

Ну, і надумав як би його кончить. — Оце, думає, різдво буде, найму я винника і робочих і нехай вони його кончуть. — Наняв винника і робочих і сказав: Прийде мій зятько на різдво, так щоб ви його хватили і кончили. Оце даю по сто рублів, а копчите, іще дам по сто. — Приходить різдво, він призиває зятя і каже: Щоб ти завтра по винницях обійшов, щоб ішла работа, щоб не балувались. — Хорошо, батюшка, слухаю, обійду. — Ліг, переночував; по утру встає, одівасть ця, умиваєть ця і іде. Жінка питає: Куди се ви надумали іти? — Батюшка, каже, приказував, щоб я обійшов по винницях, щоб ішла работа, щоб не балувались. — Не думай іти, а убирай ся і іди до церкви. — Він послухав жінки, убрав ся і пішов до церкви. Марко лежав, лежав, виспав ся і вже сон його не бере. Устав, умив ся, убравсь, каже: Піду, доси кончили його. — Підходить до винниці, а винники забігають ізза углів, хватають, а він кричить: Я Марко, ховайі! — А вони тащать і уперли його у казан і там він і розплив ся чисто на водку. Тоді той прийшов із церкви, питає: Де хавайі? — Нема. — Сюди, то туди, нема, так і пропав, а зятько став на його імуществі; як Бог йому дарував Маркове куцове щастє, так він і пожив.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. IV. Ст. 132—137. Ч. 26. — Narod. Sbornik československý. Т. III. Ст. 118. Ч. 55. — Аванасьевъ, Народн. рус. сказки. Т. II. Ст. 238—246. Ч. 173. — Grimm, Kinder-u. Hausmärchen. Т. I. Ст. 140—147. Ч. 29. Т. III. Ст. 56—57. — Oesterley, Gesta Romanorum. Ст. 315—317. — Драгомановъ, Славянскитѣ сказанія за рождение то на Константинъ Великий (Сборникъ за народ. умотворенія. Т. II. Ст. 132—184. Т. III. Ст. 206—246).

29. Чудесна юржка.

Чоловік був та жінка і було у їх три сини. І мелкого був сестояня чоловік. Подкинули голодні годи: три годи поспіль. Нема нічого, усе попродав, сам їсть і дітей годує. Тоді каже собі: Чи не зароблю чого, якої небудь копійки? Піду у город, або що. А ви тут собі сидіть. — Узав торбиночку та палку і пішов собі. Як узав ходить, увійшов у ліс, у темний і по тому лісу ходив, чи місяць, чи два; і рад би

вийти, так не вийде. Ходив, ходив і знайшов собі хатку на курячому квітті. Уходить у ту хатку, коли там бабка: Здрастуй, бабко! — Здрастуй! — А що, земляк, чи по волі ходиш, чи по неволі. — Ні, каже, ото у приказках єсть, що добрий молодець нікогда не ходить по неволі, а усе по волі, а я ходжу по неволі. — Якаж то у тебе неволя? питає баба. — Три годи поспіль нема у нас роду, так мені, жені моїй і дітям помирать в голоду; таж я і нішов собі, може дасть Бог що небудь. — Ти тут довго по лісу ходиш? — Довго, каже, я уже погубив дш і не знаю, скільки я тут хожу. — Ти ходиш тут, каже бабка, два місяці. Ти їв хлібець? — Труни равня я у лісу шукаю і ти і питаюсь і живу. — Найшла бабка борщу, хлібця, поставила, він поїв. — Чогож ти, каже, ськавш? — Да колиб Бог дав мені яке небудь щастє. — У тебе, каже бабка, земляк, доля ледача. На тобі оцей ніж, піди у ліс, знайди три бичі, вирубай і принеси. — Приїс, баба тоді огонь у у піч, давай тонить; витопила, трубу закрила і тоді поукидала бичі у печку. Побули час міста бичі у печці. Витягай, каже, да пробуй, чи мягкі? — Виняв, попробував, так мягкі, гнуть ця, куди угодно, так як юхта. Узяла баба ті бичі до міста, угорнула у платок і йому дала: Иди, каже, я тебе виведу із ліса і покажу, куда іти з тими бичами. — Вивела його із ліса гонів за троє, там могилка маленька; звела його на ту могилку: Дивись прямо, як я дивюсь у ту сторону, чи ти що небудь увидиш, чи ні? — Як узяв дивить ця, нічого не видать. — Дивись ще лучше. — Він унять став дивить ця. — Чи видать що? — Каже: Видать. — Щож тобі видать? — Неначе огонь горить от у той край. — От тудиж і іди, де вилиш огонь, чи тиждень, чи більше, усе іди прямо. І туди дійдеш, так то не огонь горить, а то твоєї долі п'ятиогажні доми стоять, цегла красная. І там двері, хоч не скоро, а найдеш. Двері там цеглові, як стіна, так і двері, так не угадавш, де двері? Ходити меш суток троє і найдеш такі цеглові двері, а там будуть дерев'яні, а там скляні. Одчиниш скляні, так одна служабка буде ложки мить, а одна куделицю прости ме. Ти поздрастуваш ся і буде золоте ліжко і там твоя доля буде лежать у перинах: бичі розготай, тоді бери за коси і бий, тільки не пускай, щоб не вирвалась. І будеш бить і буде вона просить ця: За що ти мене беш? — А ти кажи: Дай мені чорну курицю, так пушу. Вона говорити ме, що не має, а ти таки бий; добивати меш третього бича, так вона оддасть. Ти кажи: Ти живеш, та роскошуєш, та забуваш, що ти моя доля, а я горюю, голоден, холоден, ні одягтись, ні обути ця. Так вона буде казати, що срібло-золото оддасть, а ти кажи, що не хочу я ні срібла, ні золота твого, а ти мені чорну курицю оддай. — Він нішов, ходив суток двоє, найшов двері, ввійшов (повторене). — Вона і каже служабці: Шійнай чорну

курицю і оддай йому, щоб він мене не мучив. — Служабка полізла під її лужко, узяла чорну курицю і оддала йому. Узяв він ту курицю, узяв у платок чотирма узлами усіма, тільки пустив голову на город дихать. Тепер сказав: Прощай, доля, піду я собі. — Ступай, каже. Тепер я буду горювати, а ти роскошувати. — Узяв він і пішов.

Ішов довго-не-довго, приходить додому. Діти тільки що живі, голі, без рубашок. Смотрять і хвалять ця матері: Іде татко і несе курицю під рукою. — Уходить у хату: Здрастуйте. Чи живі, здорові? — Слава Богу, тільки, що живі. — Що, мене много не було дома? — Оне пів года минуло, як ти пішов. — Розв'язує курицю з платка, пускає її до дому. — Ну, мамо, заріжте курицю, та наваріте борщу, та наймось. — Боже вас сохрани курицю різати, каже батько; курицю треба берегти наче ока свого. Підіть, унесіть їй пшениці, дайте їсти. — Де, татку, та пшениця, що ми її не бачили; у нас — зернина нема ніякої. — Підіть, каже, у вінбар, там є пшениця. — Нема, кажуть. — Ні, є. — Побіг сивок, одчиня вінбар, коли висить на жердках одежа равна, кожухи, жупани, юпки, усе. До бочок, коли пшениці повні бочки. Набрал він у жменя і біжить. — Слава Богу, каже, у нашому вінбарі усього довольно єсть! — Пішли, посмотріли, а потім одчинили хижу, аж і хижка повна добра равного. — Ну, давай жить і курицю годувати. Є чим годувати. І самі поодівались, пообувались, усе є. Побули ще неділя дві міста, як курицю приніс батько, узяв хлопонець його, старший сивок, у котелик яєць десяток дві, чи три і чорна куриця знесла яєчко, він і те яєчко узяв, у котелок не клав, а у руці держить. Приніс у город, зустрічає його Жид. — Що несеш? — Яєчка. — Продажні? — Продажні. — Узяв, продав. А те яєчко держить у руці. — А це якое яєчко ти держиш у руці? — Се, каже, яєчко, так сього ти не купиш. — Чому не куплю, я куплю. А подай, я посмотрю на його. — Узяв, подивився на те яєчко, а на тому яєчку підпись: Хто з'їсть із тієї куриці головку, що те яєчко знесла, той буде царем, хто пуп, той королем, а хто печінку — триста рублів денег, що не переночує, буде з під голов витягати. — Жид посмотрів, затрусився і думає своє, що я яєчко куплю, да з'їм, та буду царем. — А що тобі за те яєчко? — Пятьсот рублів, як що хоч купишь. — Виняв, пятьсот одчислив; мужик пішов додому, а Жид собі пішов. Приходить мужик додому і хвалить ця батькови, що він те яєчко, що чорна куриця знесла, продав за пятьсот. — Брешеш, вражий сину, каже батько, ти оце убрався у лавку, да украв, а хто би тобі дав за яєчко пятьсот рублів? Да його за руку, та давай бити, ото не учишь красти. — Ні, батьку, ви мене не бійте, я вам найду того Єврея, що мені дав. — Узяли, пішли на базар. Як узяли шукати, нашли того Єврея; він і каже: Не займай,

не бий хлопця, то я купив. — Пішов він домої, та давай жить та багатіть. Хлопці подимають ця, ходять у школу усі три. Записав ся він у купці, став купцем. І став сильно багатий і гопаєть у Москву воли на продаж нар там триста, чи п'ятьсот. Пігнали робочі, а він на другий, чи на третій день лошадей запріг, поїхав собі. І сказав: Смотри, жена, тут хозяйства, а найпаче куриці доглядай, щоб було її пить і їсти. — Поїхав у Москву і на другі сутки приходить отой Єврей, що яйце купив з тієї куриці, прійшов не Жидом, а купцем. Давай балакать; сіли, випили по стакану вина. — Як би, каже, купчихо, ти зарізала чорну курицю, мені із її хочеть ця супу поїсти. — Вона говорить: Ніяк нельзя чорну курицю зарізати; ежели її зарізати, так шниї і на сьвітї не жить. — Пошили, погуляли, підманював він, підманював, так ні; приходить він на другі сутки упать. — Може він там пропаде, може ти моя будеш жена, та станем ми жить зараз у двох! — Підговорював, підговорював, вона не согласила ся. Пішов він домої, переночував, приходить на третії сутки і приніс у каламарчику своєї водки: Ми твою, каже, пем, а ще моєї по стакану вип'ям. — Наливає він, випиває, випила і вона його водки з каламарчика. Пошили, погуляли, лігял у комнаті на одних. Як випила, тоді вона того купця полюбила. Переночував, приходить на четверті сутки: Заріж, каже, чорную курицю, скажеш, що вдохла. — Ну, заріжу, каже, я його обдурю. — Оляна, каже купчиха на служанку, піймай чорную курицю, та заріж, та ізділай нам супу. — Приказував же пан наш, каже, щоб чорну курицю берегла наче ока, так я не хочу її різати. Витиуть! — Я тобі говорю: різ; спросу не буде. — Полігла Оляна, піймала, зарізала ту курицю, она тріла, обділала як слід, укинула у горщик і варять суп. Хлопці у школі, біжать із школи обідать до дому. Попрібігали: Чи готовий обід? — Ні, каже. — Що ти вариш? — Чорну курицю зарізала і варю суп. Там якийсь купець знадив ся, так загадали зарізати для його. — Ось приїдуть татко, так вони дадуть чорної куриці мамці. — Виняла вона горщик, мішає суп, а старшенький і каже: Повиннай нам дробеньке: головку, печіночку, пуп, так ми покушаєм, тай підем. — Вона повиймала на полушисочок і поставила. Старший узяв головку, підстарший пуп, а меньший печіночку. Покушали, пішли собі у школу. Купчиха приходить: Чи суп готовий, Оляна? — Готовий! — Ну, насипай суп. — Насипала у полушисок, він попробував: Невкусний, каже, суп, давайте говядини. — Узяла вона на блюдо і понесла ту курицю. Він віделками її перемішує, шукає головки, або пуда і спрощує: Де оїєї куриці головка, де вона діла? — Ось я побіжу, да спрощу, де вона діла. — Прібігає: Де ти, Оляна, діла головку, або пуп із куриці? — Прібігали хлопці із школи обідать, та напались на мене,

щоб я виявля їм дрібненьке, так я витягла їм на полумисок, так вони поїли і пішли. — Вона приходить і розказує, що хлопці прибігали, поїли і пішли у школу. — Ну, я побивав ся, щоб мені із тієї куриці ізвісти головку. На, каже, тобі шпильок, так ти у подушечки постромляй, вони полягають і помруть; я прийду, їх пороспорюю, повиннаю і ти поміш і поїм я. Оддав шпильки і пішов. Я, каже, прийду рано поутру. — Прибігають хлопці у вечеру до дому, повечеряли, мати їм постелила: Лягайте, оде спать. — Старший і каже: Ми не будемо на подушечках спать. Учитель нам приказував, щоб ми так не спали, а на голу землю і ложились, бо ми не беремось добре грамоти. — Так вони усі три і полягали собі у купочці. Устали у зорам, поумивались і як сьвіт, так і пішли. Прибігає той Єврей. Де вони? — Не схотіли ложить ця на ліжку, на подушечках, а на голій долівці положились, переночували, поуставали чуть сьвіт і пішли. — Ну, які хитрі. Ось я побіжу, та принесу тобі шпильок другого сорту. — Побіг і приніс три шпильки і каже: Двись у окошко, як іти муть із школи, стань на одвірку і устрои усткому у жупанок, аби вона ученилась, як переступить через поріг у хату, так упаде і духу нема, і так усі. — Розпустив учитель учеників обідать, вони розбіглись. Біжать, а підстарший і каже: Ну, братці, скорій бігти, бо їсти хочеть ця! — А старший і каже: Хочеть ця, да не будем їсти. — Почому, каже, не будемо? — Потому, що наша мамка нам смерть наготовила. — Не можна стать ця, каже, щоб наша мамка, да нас уертвила. — Ну, каже, когда угодно, так ідїть, а я не піду, бо знаю, що помрем, когда підемо до дому. — Е, як ти не підеш, так і ми не підем; куди ти, так і ми за тобою. — Вийшли вони за город на стовпову дорогу і пішли стовповою дорогою. І ідуть собі і той менший, що печінку ізїв, що не переночує, а під голов 300 рублів денег витягає. Проїшли недїлі дві міста, младший і думає: Я братів годую своїми деньгами, а вони мною ще й командують. — Старший то і зна і каже підстаршому: Наш брат має на нас вражду, що він нас своїми деньгами поїть і кормить. Він не довго буде і кормить; ще пройдем півтора суток і треба нам буде різанть ця. — Проїшли півтора суток, аж стоїть стовп, а на тїм стовпу підпис, що тут вам, брати, різанть ця. — Сїли, покушали, оддихнули, попрощались. Старший і каже: Ну, ідїть, на котору хочте дорогу, а мені яку покинете, то моя буде; щоб ви не казали, що я старший, так вам нещасливу дорогу показав. — Ті два вибрали і пішли, а старший, яку йому покинули дорогу, він такою і пішов. — Йшли пятацятєро суток, аж дорога старшого да підстаршого брата зійшлась до міста, у одну. Зійшлись, повдрастувались, поцілувались. Тепер їм уже літ по вісімнай-

цять. Помер цар у тому царстві. Той каже того царем, той каже того, а той каже мене. — Синод обсуди, назначим кого; підемо до собору-церкви, і як церква сама одчиниць ця і свьічі засьвітять ця, то ти і будеш царем, а ні, то ти і не будеш у нас царем. — Назначили і пішли і його повели. Привели, стояли, молились, молились, так ні, не одчиняєць ця, не одмикаєць ця. — Ні, ви не годитесь! — У другій понеділок другого назначили і повели тим самим слідом, унять не одчиняєць ця. А там, що не понеділок, третього, а там знов, так що не водили, усе не одчиняєць ця. — Полно водить, полно і назначать, у нас нема такого, щоб царем наставить. А Бог знає, що нам треба царя, так може Бог нам пошле нахожого заря із чужої землі. А оцей брат і знає і каже: Треба пошвицше іти, може нам Бог дасть, що я буду царем, а ти королем! І нахають вони у город. Прийшли у город, ось і побачили городяне, що прийшли у город люде молоді, образовані, на лицо хороші і дали синоду знать, що прийшли такі молодці, що може достойні царем поставить. Повели їх до синода, там собрались усі сенатори і питають; которий із вас старший? — Я старший! — Ну так ти будеш у нас царьом, а твій брат корольом. — Ми, каже, ще молоді, не внесу ще свою голову, як царством управать. — Аби ви достойні, а ми вас наставляєм. Поведем вас до собору-церкви, коли церква буде сама одчинять ця і свьічі самі засьвітять ця, от ви нам і царем тогди. — Пішли, повели. Тут гисяч із десять усякого народу і господ. Як дійшли, церква сама одімкнулась і одчинилась, свьічі самі посьвітились. Уйшли у церкву, присягли царю новому. Давай він царствувать собі, а брат корольом коло його. Тепер той брат їх третій, що винирав по 300 р. що ночи денег, вийшов у таке царство, у королівство і почула королівна, що він винирав, що переночує, по 300 руб. денег. Позвала його у свій дім і сказала: Єжели ти виниравш що ніч по 300 р., то переночуй оцюю ніч зо мною, я вийму із під твоїх голів і перещитаю і єжели вірно, то вот, коли угодно, то я твоя жена, а ти будь мій муж. — Попили, погуляли, полягали спать. Переночували, узяла вона із під голів деньги, перещитала: Вірно, 300 рублів. Поумивались, сіли, випили по стакану чаю, чи вина. Випила стакан сама і йому налила, дала. Як випив, через мінуту міста упав із стульця на землю і встав і давай блювать усією силою і поки блював, повкидав із себе усьо, тільки, що дух у його зводить. Служабки перемивають оті бливоти, а вона сидить, да смотрить і найшла, як горошнику маленьку, узяла і в'їла тієї печіночки, а його із комнат узяли у повозку і завезли у провалля, куди гній звозють, і там його і скинули. Переночував він у тому гної, прокинув ся, поланав по усюди, нема денег отих, що витягав, що ночи: Пропали мої деньги! Ото королівна удружила

мої деньги і мене! — Устав тоді з гною і пішов собі. Пішов, походив суток троє, підходить під сад, а там вишень кущ і ягоди на тих вишнях; нарвав він ягоду, укинув у рот і став конюзом. Тепер і думає: люде мене шіймають, заїдають, проїаду я. Переходить з того куща ступнів десяток, другий кущ стоїть вишень; вириває яголку, із'їв — став чоловіком. — Ну, слава Богу, що Господь одозволив мене од коня; став християнином. — Вернул ся зо того куща, що як із'їв, то став конем і нарвав тих ягод у платочок пригорц три. Нарвав, вернув ся у город назад, до тієї королівни. Пішов на базар, купив уздечку пону і три пліти, по рублю пліть платив. Торбиночку купив і пліти ті поуквадав у торбу. Підходить тепер під дворець і гукає: По ягоди! — Услышала вона, що гука, по ягоди, і послала службу спросить, які ягоди, чи вони із водки, чи вони свіжі. — Пішла служба і спросила: Які у тебе ягоди, мужик, чи із водки, чи свіжі? — Ні, у мене, свіжі, хороші ягоди. — Побігла вона і сказала: Ягоди свіжі, хороші. — Спроси, яка ціна буде за оцей полумисок? — Ти кому купуєш, чи собі, чи ні? — Я, каже, короліві купую. — Так нехай вона сама і виїде, а я на чужі руки ягод не повірю. — Підходить вона з служабкою. Здрастуй мужик! — Здрастуйте! — Які у тебе тут ягоди? — Ягоди у мене хороші, бариння. — Можна, говорить, одну попробувать на укус? — Каже: Можна. — Дає їй ягоду, вона у рот укинула, так і стала із разу кобилцею. Ухватив її за гриву, зараз на неї уздечку, зануздав і сідає. Винишає пліть, як учистить пліть, вона, як понесе його у ліси; така думка у її там, я його убю. Носила його по лісу, сама побилась, а він не вранений, бо її плетю і каже: -- Оце тобі печіночка, оце тобі печіночка! -- І носила вона його по лісах і по степах, і побив він одну нагайку і другу і побив шкуру на їй, так мясо і червоїє. Підбилась, падає. Він тоді у город до ковалів: -- Підкуйте, лошадь! — Підкують на усї чотври, він тоді і знов сідає і їде упать, бо її. Як увяв їхать і сказав: Ти мене обидила, піду ж я до царя, нехай цар розсудить, що з тобою робить? — Сей і знає, що царем і каже: Е, оце наш брат їде до нас судить ця на королівні, що одібрала у його деньги. — І сказано на заставах салдатам: Буде їхать отакій володець на лошаді, не зупиняйте його, пускайте до крильця. — Уїхав він у город, пускають його скривь до самого крильця. Доїхав він до крильця, брати повиходили на зустріч. Він упав на колінка: Милуйте і жалуйте, ваше царське величество; то, говорить, королівна; так вона мене сбидила, одняла ті деньги, що я по триста рублів витягав що ночи з під голов, так я її піймав. Щож з нею зробить: Чи голову знять, чи засікти вовсім? — Ти її і так засік, кажуть, на їй мало і шкури, саме мясо червоїє, і вона сама стала як

струна. Іскинь із її уздечку да пусти, вона вгадувати не тебе, поки і жива буде. — Ні, каже, я її не пущу. — Ні, каже, ми обговоримо, що пусти. — Він тоді ворвав уздечку і пустив, вона тоді і полетіла змією. — Ну тепер, брат, просимо у свої комнати. Ну що, брат, узнав нас, чи ні? — Ні, каже, я не знаю. — Миж твої брати, отак, отак... Приняли його до себе, живуть тепер у троїх.

Тепер батько їх приїздить в Москви до дому. Верстов за сотню, зустрічає його чоловік знакомий. Повдраствувались, він і спримує: Чи у мене дома усьо благополучно? — Той і каже: Ні, у тебе не благополучно, жена дітей розігнала, курицю зарізала і розпустилось усьо твоє. — Приїздить він домою. Уходить до комнати, здраствуєть ця. — Чи живі, чи благополучно? — Живо і благополучно, тільки дітей наших не має. — А деж діти ділись? Чи їх хто потопив, чи померли, чи що? — Хто зна, де ділись; пішли у школу і не прийшли. — Може ти їх била, чи робила що? — Ні, я їх не била. Яка би я мати була, щоб я їх била, або розгонила? — Ну, а куриця моя чорна чи живе? — Е, ні, говорять, здохла. — А ту работницю вона рощитала, Оляну. А вона як почула, що купець приїхав, вона й пришла і здраствуєть ця: Здрастуйте, господин купець! — Здрастуй, Оляна! Ну ти мені, Оляна, розкажи правду, ти знаєш. — Куриця не здохла, а я її зарізала. До її купець ходив, так вона сказала: Заріж, та звари супу, не тобі одвічати, а мені. — А про хлопців не знаєш, що вони? — Одну ніч вони переночували на долівці, та на другий день пішли у школу, та і не приходили, хто зна, куди вони ділись. — Тоді він давай її бити. Яка ти ховаяка? Чорну курицю зарізала, дітей ровігнала, куниця якогось підманила, та живеш з купцем! — Бив її трое суток; три рази на день бє, а раз їсти дає; допитував ся, куди дітей діла. — Я їх не розгонила, я їх не била, я не знаю, де вони ділись. — Запріг він у повозку коней, скинув її на повозку, і звязав і поїхав до царя жалувати ця. Знає старший, що царем, що батько веє матір на суд і каже братам: Веє наш батько матір до нас на суд! — Приказав цар по заставах, що як буде старик вести старуху, так беріть його і ведіть до комнат моїх, до крильця. — Веє, увів у город, сейчас чоловіка два салдат узняли його і привели аж до крильця. Смотрить в окошко: Оце батько веє матір. — Підїхав, узвав, розвязав; устала вона із повозки. Виходять вони на город усі три і держать яблука у руці; упустили на землю, поклонились, забрали яблука упать у руки. Здрастуй, поштенний старичок! — Здрастуйте, ваше царське величество! — Зачи старичок? — Розсудіть мене в мою бабою. Вона дітей моїх розгнала. Куриця у мене була — щасте такое. Хозяйство мое розпустила. Що з єю діять? Обсудіть! — Ну, ти бабо, діток його не розгонила?

— Ні, не розгонила. — Ну, ти не думала, як їх умертвить? — Ні, нічого я не думала. — Ну, нічого з тобою розговорювать. У нас єсть камень, Прожора; так ми тебе і скинем на камень і будемо тоді читать; коли ти по правді будеш говорить, так камень тебе не кине, а не по правді, так проглине. — Узяли, на камень іскянули, і питають: Говори тепер, бабо; єжели по правді будеш говорить, то камень не кине, а єжели не по правді, то проглине! А сами на кольцо камень закрутили, камень крутить ця, реве. Вона каже: Я нічого не робила, дітей не розгонила, куриці не різала. — Вони у каменя і питають: Чи правду баба говорить? — Камень зарив і її проглинув. Беруть тепер діда за руку і ведуть у комнати. Увели у комнати, цілують у руки і у уста: Ну, батюшко, чи ви пізнали? — Ні, каже, не знаю. — Миж ваші діти, що ви за нас убиваєтесь, ми ваші синови. — Ну, слава Богу, що я вас найшов! Тепер на том оснуванні остались, живуть, хліб жують, постолом добро воять.

Паралелі: Аванасєвъ, Народ. рус. сказки. Т. I. Ст. 336—339. Ч. 115. — Grimm, Kinder- u. Hausmärchen. Т. I. Ст. 278—299. Ч. 60. Т. III. Ст. 100—105.

30. Про Їотигорошка.

Був собі чоловік та жінка і у їх вісім синів і девята дочка Оленка. До зроста дїт поросли сини і помер їх батько. Вони бідного состоянія, мелкії люде, треба сами орати; і зробили плуг, ярма поробили, самі запряглись і поїхали орати. І кажуть вони: Як мати поварить, так ти, сестро Оленко, щоб винесла нам обідать. — Вона каже: Як же я нести му вам обідать, як я не втраплю? Вони кажуть: Ми будемо стружки стругать, так по стружкам ти і прийдеш аж до нас. — Наварила мати обідать, вирядила Оленку з обідом; понесла Оленка і іде по тих стружках; дивить ця, де стружки, там і іде. Звій летїв і ухватив ту Оленку. І принїс звій її у свій дїм. Ждали, ждали брати, Оленки нема з обідом. Орали до вечера голодні, приходють у вечері до дому. Повипрагались, уходють у хату і питають матері: Де сестра Оленка, чом нам не винесла обідать? — Я наготовила, каже мати і сестра Оленка понесла вам обідать. — А, се сукин син звій ухватив нашу сестру Оленку; печить, мамо, буханиці, та сушіть сухарці, та шийте торбинки, та складайте сухарці у торбинки, та підємо тоді ми сестри Оленки шукать! — Поробили вони кійки собі, позливали свинцем го-

лови, купили по шаблі собі, тоді забрали буханці і сухарці і пішли Оленки шукать, свої сестри.

Пішли собі за тридев'ять земель, у тридесяте царство, у інше господарство і ідуть тобі. Війшли у стен: пасеть ця череда така, що і очима не зоглянеш. Вони стовповою дорогою ідуть і пастухи лежать собі на дорозі; приходять: Здрастуйте! — Здрастуйте! — А чия се, господа пастухи, череда? — Кажуть: Змієва! — А се с. сина нашого вятя; ось ми, як дійдемо, то ми йому дамо. — Пастухи кажуть: Як нашого бугая-третяка убете, спечете і з'їсте, то подужасте й нашого пана. — Давайте, де він? — Пригнали бугая-третяка. Оце, бийте! кажуть. — Як узяли вони кійками бить, били, били, голову одрізали шаблею, кожу з його вняли, із середини усьо вибросали, порубали, у казан склали і печуть собі. Спекли, сіли їсти, їли одрубок хвунт десяток, води напились і пішли. Ішли верств пять, пасеть ця ватага овець. — Чиї? — Кажуть: Змієві. — А се с. сина нашого вятя; ось як ми дійдемо, то ми йому дамо. Кажуть пастухи: Як убете нашого барана третяка, та спечете, та з'їсте, так подужасте й нашого пана. — Давайте, де він? (Повторене), води напились, пішли. Ідуть верстов з пять, пасеть ця стадо коней; здрастують ця (повторене). Пастухи й кажуть: Як запалите жменю конопель та обіжте тричи кругом стада так, щоб жменя горіла, так подужасте нашого пана. — Як же ми будем бігти, як і кінця не видать лошадям. — Я зжену у місто, у табуи у один, каже пастух. — Зогнав у місто, запалив жменю конопель. — На, біжи! — Узяв, побіг, не добіг ще до коней, жменя згоріла і руку спік. Тоді узяли і пішли. — Пастухи кажуть: Уже не далеко, оце його і конвати. — Ось ми йому дамо. — Ідїть, каже, дайте!

Доходять вони до двору, чистоколом двор обгорожений, дубям, дубя повагострювані і чоловічі голови на тих дубях. Підходять, ворота одмикають ця, одчиняють ця, уходять у двор, ворота зачинають ця і замикають ця. Увиділа сестра Оленка, що вони ідуть, вибігає і здрастувєть ця: Здрастуйте, братіки! — Здрастуй, сестра Оленка! — Де ви у Бога узялись? каже. Оце звій прилетить, голови повдїйна і де чоловічі голови на дубях, там і наші будуть, а вас попече, тай поїсть. — Не бійсь, сестра Оленка, він один, а нас вісім і у нас є струмент, кійки та шаблі, так ми його голову посадим на кілку. — Ідїть же, братчики, я вас поховаю, а як він прилетить, та сяде кушать, так я вас випущу, тоді що хочете, то з ним і робїть! — Поховала, він прилітає: Фу, руська кость воляє! — Та то ви летїли та напахали ся равних духов, а то деб вона узяла ся у нас, руська кость? — Сїв тоді кушать, а вона узяла їх, випустила: Ідїть! — Уходять вони. Здрастуй, пане, кажуть. — Здрастуйте, робята! А що господа, чи по волі,

чи по неволі ви ходите? — Ні, кажуть, добрі молодці нікогда по неволі не ходять, а усегда по волі. — Щож, чи пришли бить ця, чи пришли мирить ця? — Ні, не того щоб мирить ця, а того щоб бить ця. — Ну, як того, щоб бить ця, полно мені кушать. — Виходить на город, ходють два бугаї; він їх побив, кожї позривав, середки повиброшував, тоді у казани поскладав, на кабицях поставляв казани і давав пекти. Попік і дві бочки води сорокових поставив. — Садіть ця же, господа мої гості, під одним казаном і кушайте свою говядину, а я коло другого сяду. Оце вам бочка води, а се мені бочка води. — Як сіли вони їсти, з'їли пів стегна бугазового у восьми, напили ся, один винив кухоль, а другий може й два. З'їй того бугая з'їв, бочку сорокову води випив. — Ну, тепер підем, мої любі гості, на ток. — Зійшли на ток, на току полова пшенишна. — Ну, дміть, каже, чи водните половину в току? — Ні, дми ти; ми твої гості, там ми будемо упослі, а ти дми уперед. — Як духнув змій, так став ток відний. — Ну, дміть ви! — Дули, дули і подовки не здули в току. Заходив ся він, голови їм повдіймав усім, язики позрізував і на нитку ізнізав, а голови узяв, та поустромяв на кілках на чистоколи, а їх попік, та поїв. — Оце, каже, Оленко, я твоїх братів попік та поїв, щоб ти мені рідніша була!

Тепер і живуть вони; і пішла Оленка на ріку прать рубашок і мие рубашки і їсть стручки-горох і пустила цілий стручок у воду і поплив той стручок рікою; і прала Оленчина мати на ріці тож рубахи; через трое суток дивить ця, стручок пливе; вона узяла і з'їла той стручок і зачереватіла от того стручка. І вивела вона сина і дала йому імя Котигорошок; і він росте не по часах, а по минутах; як вилупив ся, став бігать, став балакать і дітей чужих бить. Побув три годи, за три годи три обіймище стало у Котигорошка — голова як в котел у більшки — і спроще він: Чи були у вас, маюко, чи сини, або дочки? — Ні, каже, не було. — А мені люде кажуть, що у вас було вісім синів і девята дочка Оленка. — Ні, каже, не було! — Узяв він і рознедужав. — Дайте мені, каже, маюко, цицьки крізь стіну поссати, так я одужаю. — Як же, каже, я тобі дам через стіну цицьки? — Я, каже, зайду на город, на той бік, стіну подійму кілком, ви нахилитесь і я нахилюсь. — Пішов на город, підняв стінку, мати нахилилась, він узяв руками за цицьку, вона кричить: Не тягни! — А він каже: Я неможко! Тоді він узяв і пустив стінку на цицьку і придавило дерево цицьку; мати кричить, а він убіг у хату, бачить мати задом крутить. — Признавайтесь, каже, чи були у вас чи сини, чи дочка? — Вона і каже: Було у мене вісім синів і сестра твоя Оленка, девята! — Він тоді нахилив ся, руку під дерево підложив, підняв, мати вилізла

з під дерева. — Тепер, мамко, печіть мені бухонці, та сухарці, я піду сестру Оленку виручать. — Каже: Не йди, сину; ходило вісім братів твоїх, не таких як ти, тай то побив змії, а тебе нічого й бить! — Ні, зо мною пуцай попробує, чия ще сила подужає. — Пішов він на базар, купив клапоть заліза, три пуда, і поніс до ковалів, до хороших: Натє, злійте мені пулю міцну, щоб як ударить об камєнь, чи що, так щоб не розсипалась. Що скажете, то вам за те і заплачу. — То много денег треба, ви не заплатите. — А скілько? — Півтораста рублів, кажуть. — Ну, вот вам двіста рублів, тільки щоб міцна. — Виняв денєги і положив. — І як вилєте, кажє, так пускайте, вона будє до мене лєтїть. — Приходїть до дому і кажє: Смотрїть же, мамко, як будє що ревти, так збудїть мене, а я ляжу спать. — Як узали лить, вилєли і пустили; лєтїть і реве; горшки, миски з полицї падають, хата двїжєть ця. — Ну вставай, сину Котїгорошку, щось реве. — Він вибїг і наставляє колїно і кажє: Бий мене у колїно! — Вона як ударила, так на три клапті і розсипалась. Узав він три клапті і односїть ізнов назад до тих ковалів і кажє: Ізлїйте упять, та добре, щоб вона не розсипалась, а то будємо спорїть ця, я вас тїма клаптями побю; узали денєги, так робїть міцно. Зробїте, пускайте упять. — Пішов домої і кажє (повторєнє). А ті ковалї як узали лить і злили міцно і пустили. Вона упять реве. Мати (повторєнє). Як ударила вона у колїно, так і роздвоїлась. Берє він ті клапті і упять односїть: Я вам два рази прощав, а третїй раз не прошу. Робїте, так робїть хорошо, алївайте і пускайте упять до мене, як і ті рази. — Пішов домої (повторєнє). Ковалї не радї тїм і грошам, а треба робїть. Узалики упять (повторєнє). Як ударила у колїно, так і отскочила і покотїла ся ціла. Тодї він узав і сказаав матерї: Печїть буханці, та сушіть сухарці, піду Оленки сестри шукать. — Мати кажє: Було у тебе вісім братів, та змії побив і поїв, а тобї нічого і знать, як ти сам. — Я піду шукать його, нехай зо мною попробує. — Купив він міцної юхти і зробив шїшок і укїнув ту пулю у шїшок, і її так обїлив, узав бухонці та сухарці, тай пішов Оленки шукать.

Ідє довго не довго, пасєть ця черєда і там пастухи. — Чия се черєда? — Змїва! — А се, кажє, мого зятя, ось я йому дам! — Тут земляк, вісім таких ішло із кїяками і з шаблями, так наш пан їх побив, а тебе нічого і знать! Як убш нашого бугая третяка, та спечєш, та зїєш, так подужаєш нашого й пана. — Давайте, дє він. — Пригнали, вот! — Як ухватив він ту пулю, та ударив шїшком, так він і не струєнувсь. Тодї здрав кожу, середки викидав, порубав, у казан склав і печє. Іспїк, заходив ся, ізїв, 20 ведєр води випив і пішов: Благодарю вас, господа, що ви мене накормили! — Ну, се, кажуть, як ізїв, так

подужавш нашого пана. — Тепер я ваш пан буду, звіть мене Котигорошком, а вашого пана я вбю! — Пішов упять, ішов день, два, аж пасеть ця ватага: Здрастуйте, господа чабани! — Здрастуй! — Чия се ватага? — Змізва. — А, се мого зятя, сукни-сина. Ось я йому дам, як дійду! — Е, земляк, тут 8 таких молодців ішло, з кійками, з шаблями, та і тих наш пан побив, а тебе нічого і знать. Як нашого барана третяка убеш, та з'їси, так і подужавш нашого пана. — А де він? — Пригнали його; він зразу його убив, кожу зняв, середки викидав, порубав, у казан склав, пече. Спик, заходив ся їсти, узяв і з'їв, десятеро води випив і каже: Благодарю, господа чабани; не найвсь, а перекуску зробив, як би ще один, та як раз в волю би було. Я, господа чабани, вашого пана убю і буду я ваш пан, Котигорошок. — І пішов собі. Як узяв їти суток двох, аж пасеть ця стадо коней таке, що і очима не доглянуть. — Чис се стадо (повторене). — Згоняйте до міста, давайте жженю конопель! — Узяв жженю, запалили, оббіг три рази і половина жжені не згоріла. Бросив. — Се молодець, кажуть! — Ось я вашого пана убю, а я буду вам пан — Котигорошок. — З тми і пішов. Доходить (повторене). — Здрастуй, братіку, де у Бога узяв ся? — Тебе виручать прийшов. — У мене, каже, 8 братів рідних було, усіх побив і поїв, а тебе нічого й знать. Ось прилетить, так зараз і кончить! — Ну, скорони мене де небудь. — Узяла вона і скоронила його. Коли змії летить. — Фу, руськая кость вона. — Де-б вона, руськая кость, узялась у дворі? То ви легіли по сьвітах, так руської кости набрались. — Давай кушать! Сів за стіл, вона тоді випустила Котигорошка. Той уходить. — Здрастуй, каже. — Здрастуй! — Чи по волі, чи по неволі (повторене)... Устає змії за стола (повторене). Сіли, поїв той, поїв і той, і випили по бочці води, по сороковій. Шагів десяток пройшли, два токи вистругані стоять. — Як твоє імя? — Я Котигорошок. — Дми, Котигорошок! — Ні, я твій гість, ти дми, а я опісла буду! — Змії як дмухнув, став ток срібний, а Котигорошок як дмухнув, так став Котигорошків ток золотий. — Ну, бий ти попереду. — Ні, я твій гість, так ти угощай уперед, бий ти попереду! — Як ударив змії Котигорошка і увігнав його по коліма у землю. — Тому ні по чім; він вирвав ноги сейчас, узяв свою пулю, та як ударить, так і вігнав по пояс змія у землю; другий раз як ударить, третій раз, і убив на віки. Голову ізняв і на воротах, на тому чистоколі і устроив, щоб усім багатирям та зміям видать, чия се большая голова, на кілку на першому коло воріт стремить. — Ну давай, сестро Оленко, кушать. — Подала. — Чи знаеш ти, хто я? — Ні, каже. — Я твій брат рідний. — Ну слава Богу, що тебе Бог приніс і мене визволив.

— Одлихнув суток двоє і каже: Підожди мене тут, Оленко, а я піду по матку, матку привезу сюди, тут двір хороший, порожний, скота много, овець много, а усьо то моє, я хозяїн. Через десятеро суток я буду із маткою сюда на місто! — Ішов і приказував пастухам: Я ваш пан, смотріть же, щоб ви без мойого позволеня не давали ні лошадей, ні скота, ні овець, нічого. — Пішов домой, а суток через двоє летить змії, старший брат того змія, поуз стадників. — Здрастуйте, стадники. Чи ваш пан дома? — Ні, нашого пана нема, найшов ся такий Котигорошок, що нашого старого пана убив, а тепер наш пан Котигорошок. — Ось я, каже, як до його дійду, так і кости з його росташу. — Полетів у двор: Зрастуй, Оленко! — Здрастуй пане! — Що, пана старого нема? — Ні, каже, убив Котигорошок. — Де ж він? — Пішов за маткою, привезе сюди, думає тут і жить. — Когда він буде сюди? — Троє суток пройшло, а ще семеро суток вийде, на восьмий буде тут на місті. — Скажеш же ти йому: оце був зміїв брат старший, оцього, що ти убив. Так пушай навиває на с..ку лубок, а як прибіжу, так я і кости його росташу. — Сказав і полетів собі. Вийшли 7 суток, привозять він матку. Поздравствувались, порукувались, заплакали: довго не бачила Оленку. — Вот тепер буде нам жить хорошо; скота много, лошадей много, усього много. — А Оленка і каже: Прилітав змії, старший брат того змія, що ти убив, і сказав: (повторене). — Нехай приліта, нехай попрубує, буде його голова з того боку воріт; на мені, говорить, попасеть ця. — Доходять восьмі сутки, дев'яті сутки уже, коли таскають ця, огньом так і паше, такий він сердитий. Долетів і кричить: — А ну, виходь, Котигорошок, сюда. — Узав Котигорошок свою пулю, виходить. — Здрастуй! — Здрастуй! — За чим ти? Чи будемо бить ця, чи мирить ця? — Ні, не того, що мирить ця, а того, що бить ця; ти моего брата побідив, так я тебе побіжу. — Попрубуєи, каже. Бий ти уперед. — Ні, каже, змії, я у тебе гість, угощай уперед, бий, я увижу, як ти беш. — Бить хорошо, каже, чи посередки? — Ні, бий хорошо, скільки є сили. Що так бить? — Узав він тоді пулю, та як розмахнеть ця, скільки було у його сили, та як учистить його у плечі, так він і струспувсь і не крикнув. Він голову з його зняв, на другий бік воріт на чистокол надів. Тепер на тому місті живуть, другії змії вже і не спитувались. — Се старші змії були, та побив Котигорошок, а нас нічого і знать. На том і остались, а Котигорошок на тім оснуваніи живе, хліб жує і постолом добро возить.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. VII. Ст. 16—17. Ч. 27. — Деякі спільні мотиви пор. також: Етногр. Збірник. Т. IV. Ст. 33—39. Ч. 8. Т. VII. Ст. 32—33. Ч. 33. — Аванасевъ, Нар. рус. сказки. Т. I. Ст. 141—152. Ч. 74.

31. Цар і воляк.

Цар поїхав на охоту і скільки не проїхав, ніякого звіру не найде. Верст сімдесят проїхав. І теперички їде, біжить осел. В царя ківь добрий і погнав ся за ним, а той у ход. Добігає, стоїть ліс, так див сивів. Він добираєть ця до ліса, а той за ним у ліс ускочив і заховав ся. Убіг він лісом верстов дві і вернув ся. Наступає вечер, хмари больше, дощ починає дробненький. І тут хмари і зовсім темно. А дощ припускає усе больший і больший. Вніхав із ліса гони міста, а дощ усе припуска і темно. Нена і руба сухого у його. — Вернусь у ліс, та десь притулюсь до дуба плечива, а то пропаду! — Вернув ся тай знов у ліс їде; доїздить до ліса ближе, їде солдат із ліса. Здравствуй, брат! — Здравствуй! Чого ти, брат, говорить, тут їздиш, плутаєш ся у воцьому проклятому лісу? — Я за ослом увігнав ся у воцей ліс, каже; куди-ж на Пятенбурх дорога? — Солдат і каже: Я знаю. — Вернули ся і пішли. Довго, не довго, нашли дуб больший; постановились під дубом і стоять. Ну як тебе, брат, звуть? питає солдат того, що на коня. — Каже: Альоша. — Ну полізь, брат Альоша, на дуба, та подивись на всі сторони, чи не увидиш де огонька, то поїдем туда, а то пропадем. — Той поліз. Лізь, брат, аж у вершок, найвище. Ну, той поліз Альоша, а солдат під сідло, коли там єсьг пляшечка; витавив, подививсь, коли там водочка. Хильнув і випив. — Ах! хотів, говорить, і не всю, коли усю й випив, для смілости. І його розібрала водка. Тоді він став гукать: Харашо дивись, брат, на всі сторони. — Той обдививсь на всі сторони. — А що, брат, не видать? — Ні, видать огонь у в оту сторону. — Ну смотри, брат, не забудь, у яку сторону, та вставай поскорій, то може не пропадем. — Устав: Ну сїдай, брат, на коня, то поїдем. — Той сів. Ну брат, подергуй коня. — Той поганя коня скоро, а того водка розбіра, також машерує скоро. — Поганяй, брат, поганяй, говорить салдат. — Їхали довго не довго, коли огонь кривь дерево видать. — Ну, брат, скорій, говорить солдат, не пропадем. — Стали підбирать ця поближе, стали собаки лаять на їх. Доїхали до двора, коли ворота замкнені і високий забор. Замкнені ворота, в середини замок — Ну, як же то, брат? Ворота замкнені, нікуди і вліати. — А собаки гавкають, аж ворота ходором ходять. І собаки як телята больше, четверо собак. — Ну станови, брат, лошадь, поз ворота, я буду становить ця на лошадь! — Лошадь поставили поз ворота, на лошадь ізліз. — Ну і став на лошаді, потім увзявсь за ворота і подрав ся і зліз на ворота. — Ну подай, говорить, брат мнї двухстволку. — А його ружжо увзяв собі. А той увзяв і стрибнув у двор;

як стрибнув, тай зачепив ся мундіром за гвоздок. І так і розірвав аж коміра, аж до самого краю мундір. Як ускочить у двор, а собаки до його; а він як вистрелить, убив двох; і в друге, побив усі четверо. Ну, найшов собі кусок дубини, одбив ворота. — Ну їдь, брат! — Уїхав во двор. — Ну тепер, брат, треба сейчас найти місто коневі, а тоді й собі. — Найшли сінник, поставили коня і пішли до хати. Дійшов, стучить у двері: Одчиніть! Не чуть нікого. Гукав, гукав, не чуть: — Та одчиніть, якіі ви прокляті люди, що не одчиняєте? — Гукав, гукав, нема нікого. То горів огонь, а то погасили: — Та одчиніть, не дайте пропасти! — Ні, не одчиняє; беть ця, беть ця, не одчиняє. — Одчиніть; якіі ви проклятіі... Не одчиняєте, побю двері на дрючки, а ввійду! — Давай двері бить. Ну тепер засвітілось, як став двері бить, і в огоньком вийшла одчиняць; одчинила, увійшли в хату. — Ах, ти, говорить, проклятая відьма старая! Почому ти не одчинила, як я гукав? Ти спала, щоб ти на віки заснула, старая відьма! Та подиви ся, поки у двір увійшли, я й мундір оборвав; понабивали гвоздів. У чому я тепер на смотр поїду? Казьонний мундір порвав. Найди, старая відьмо, голку, та сший мені мундір. — Вона найшла голку. — Ну, старая відьмо, найди нам чого покушать, нам їсти хочеть ця. — Та баба, та в неї дочка німа, то у двох вони й жили. — Нема, служивий, їсти у мене нічого. Я дала б їсти вам, та нема нічого. — Брешеш, старая відьмо! Як нема у тебе нічого, у хаті жарко, у тебе єсть що небудь поїсти! — Ні, служивий, у мене нічого! А дочка німа показує рукою в піч пальцем. Служивий до печи, тай витяга кушні; полапав, аж там борщ із мясом, говядини много. — Бач, старая відьмо, казала, нема нічого, а то борщ, та ще й мяса богато і макітра вареників із мясом. — І те поставив на стіл, лас її. — Найди, каже, старая відьмо, нам водки, бо ми померали, як собаки, до вечері випємо. — Нема у мене водки. — Брешеш, старая відьмо; ти говорила, що й їсти нічого нема, а вот і єсть. — Одчиняє шакаву і витягає пляшку. Вот бачиш і єсть. Поставив на стіл; наливає, й випиває: наливає й Альоші. — Що ти, брат, такий хмурний, усе мов журиш ся! Пий водку! — Наливає стакан, той випив. Насипають борщ. — Ну, брат Альоша, і до борщу випємо. А Альоша не хоче. — Чому ти, брат не хочеш? А я випю. Альоша два стакани випив, а солдат пять, випив усю. — Ну тепер, брат, давай вечерять! Солдат їсть добре, а Альоша не їсть. — Ну, чого ти, брат Альоша, не вечеряєш? А я буду їсти, бо я голодний, як собака. — Ну, повечеряли і повїдав солдат чисто усю. — Ну, вот тепер, каже, повечеряв добре. Ну, леб тепер, брат Альоша, нам оддихнуть? Де-б, старая відьмо, ти дала-б нам оддихнуть? — Та ложіть ця у хаті. — Ні, не хочу, говорить солдат;

у хаті жарко, а де небудь у другім місті. Бери, брат Альоша, подушку за ріжок, а я другу, та підем, я найду місто, де можна хорошо оддихнуть. — Альоша не хоче. — Ну, чого ти, брат не хочеш? Ну я возьму і для тебе. — Узав солдат дві подушки за ріжок і повів: — Ну підем, брат. І вийшов у сїни, аж лісниця стоїть на чердак. — Нуко, брат, полїау я. Полїа солдат і каже: — Як хорошо здїсь, і сїно єсть, можна оддихнуть. Лїаь, брат Альоша, сюда! — Полїз і Альоша тудя. Порозривали сїно, поклали подушки і полягали спать. — А що, брат Альоша, так царську службу сповняеш? Лежиш тай лежиш, як свиня. Равві так царську службу сповнять? А на часах хто буде стоять? А то нас тут можуть і побить, ну, хто ж буде на часах? Ти, чи я? Ну давай, я буду караулить, каже солдат. У тебе, брат Альоша, шабля добра, каже солдат, то давай свою шаблю. — Узав і став караулить. Альоша лїг спать і захріп, як лошак, і спить. Довго не довго, їдуть розбїйники, одчїняють ворота; чотири чоловіка розбїйників. Юзносили кражу, увїходять у хату. Баба і хвалить ця, що два москалі, каже, прийшли, побили собак і повїдали, де що було. Ну, один нічого солдат, а другий проклятий; трохи й мене не вїтв. — Ну, се батько з сїнами; батько, та три сини, а то мати, та дочка нїма. — Де-ж вони лежать? — А та каже: На чердаку. — А коняка у їх єсть? — Каже, єсть. — Ану яка, каже, коняка? — Подивив ся і каже: — Яка коняка добра, мабуть у їх денег много єсть? — Ну де вони? — Каже: на чердаку! — Ну він за шаблю, тай тудя і тїлько що висунув голову на чердак, а той як рубне, так голову одрубав, покотилась тоді голова; він устав, по лісницї і підтяг його під лісницю, під спїдню. За тим доходить очередь до підстаршого брата. Полїз і підстарший брат і той тїлько висунув голову на чердак, так солдат як рубнув, так і покотилась голова. На конець полїз і старший брат і тїлько голову вистропив, а солдат і тому голову одрубав. Потїм старий батько ждав, ждав, нема; тай ворчить: А чого вони там гають ця коло двох чоловік? Три молодцї і досї не вправились; ану я піду! — Устав і пішов; і тїлько що їалїз на лісницю та просунув голову на чердак, а солдат як рубне, так голова і покотилась до долу; і він упав, так як куль, до долу по лісницї. — Ну, тепер, каже, кончив і старого. Аж тут і свитать начало. — Давай він будить Альошу. — Ну, брат Альоша, вставай, вот уже свїт, розвидїлось. — Альоша устав і глянув, а він увесь у кровї. Альоша аж острахнув ся. — Що то, брат, такое? — Не видиш? Смотри брат, он лежать якїї чотири кабани. Підем тепер до старої. — Ну, пішли до старої: Ну шукай, говорить, старая відїмо, води; бач, каже, як я в кров убрав ся, пока побив тих проклятих розбїйників; годї вже їм людей бить! — Вона шука води, мис солдат руки,

помив. Ну, говорять, тепер старая відьмо, веди, де твої деньгї? У вас денег много. — Узала ключі, одімкнула лѡх. Ну ідїть, я вам покажу деньгї наші. — Ну стій же, Альоша, на дверях, та смотри, а я піду із нею в лѡх. А німа вийшла в підстолеет на крильцо і дивить ця на Альошу; і як направить свій підстолеет і вистрелила на Альошу. Ну Альоша не много одвихнув ся і пуля пролетіла. Не дав Бог, щоб вона попала, аж голова засмалилась от пулі. Ну, він з двухстволкою стояв і як направить на її і як стрельнув, так вона з крильця аж полетіла. — Виходить солдат в бабою із лѡха і говорять: Іди, брат Альоша, та бери деньгї. — Я не хочу, каже, Альоша. — Що ти, брат, такий дурак, каже солдат, що й денег не хочеш? — У мене, каже, єсть рублїв з пять, то й буде, каже, з мене. Тепер узали коня, тай гайда домой, в Пятинбурх. Обидва з Пятинбурха. — Ти, брат, сїв би на лошадь! каже Альоша на солдата. — Ні, каже солдат, я не хочу сідать на коня, а я буду їти. — І пішли, ішли верстов десять. — Ну тепер, каже Альоша, прощай, брат. І посказав в перед.

Прийхав в первий шинок по дорозі і заказав: Щоб от такому то солдатови, которий буде проходить тою дорогою, усьо давати безплатно, наїдки і напитки і що він потребує. Усьо давайте, а денег не беріть ні копійки. — Тепер дійшов солдат до первого трактиря і каже: Подай водки! — Шинкар дає водку. Солдат випив і говорять: На деньгї! — Не треба мені денег! — говорять шинкар. — Почому то так, почому не треба денег? Вот тобі й на! Як я богат став, так і денег не треба, говорять, за водку брать. А як був я бідний, так і не говорив ніхто нікогда, що не треба денег, а кожен брав за всьо з мене. Ну, давай, говорять, хоть і без денег, то не одкажусь. — Випив, закусив і пішов дальше. Пішов, ішов довго не довго, доходить до другого трактиря. — Давай водки! — Шинкар дає, випив. — На деньгї. — Ні, не треба, говорять шинкар. — І що то значить, що когда я був бідний, так ніхто й не говорив, що не треба денег за покупку вещей і кушаня. А когда я став богат, так сей час і денег не беруть ні за що! Ну, давай закуски! Випив і закусив. І звалив ся, ліг, тай спить. Підїзжає царська карита і взяли і повезли його у самий царський дворець, в золоту комнату у царську, і положили на царських подушках. І часового поставили над ним сторожить. Як узав він спать, проспав ся і смотрить: Де я? — Яж і грішний, щоб у рай попав; де я? Не знаю, чи на небі, чи на землі? — І питає часового: Де я? — А він і говорять: То ви такої почести заслужили в царя. — А цар у другій комнаті зібрав своїх бояр, сенаторів, своїх любимых, чоловік з пятьдесят і судять об тому солдату. — Вот, говорять цар, який то єсть чоловік і який вірний своему царю, що із такої неволі мене ви-

зволів. — Тепер уживають того салдата у свою комнату. Увесь у крові і мундір у крові, всьо, і плака. Ті на його усі дивлять ця, воєни вже усе знають, їм уже розказано про його все. Тепер дає йому дар, награду, назначає йому чин, першим генералом у своїому царстві. Він і говорить: Я не учевий, я нічого не знаю! — Нічого, каже цар, вичимо. — Ну, наділи апаліти. Ну тепер говорять солдатам: Звіть його першим генералом у царстві в своїм. — Якої ти губернії, питає цар? Хто ти такий? Чи ти, каже, християнин, чи козак, чи пан, чи хто ти такий? — Я, каже, отакої то губернії, отакого уїзда. — Чи у тебе є родичі? — Каже: Є, батько й мати, брати, дядьки і сестри. — Сімей з триста нащитав. А ті пишуть, пишуть і написали усьо. — Ну, каже цар, потребуй ти усе сродство. І одкажіть од усіх налогів і дайте їм волю й слободу і нехай воєни живуть у городі вольні, ослободжають ци по заслугам отакого то салдата. — Вот тепер воєни живуть і дякують тому солдатови: Хай Бог дає йому на все добре, що такий він служивий хороши чоловік. — Тепер йому дано хорошого учителя, його генералом поставили, а він нічого й не зна. То йому дали учителя, а цар сам ухажував за ним, щоб його добре учив учитель. Ну тепер його обучили. І тепер цар назначає сього генерала, дає йому солдат; чоловіка на пятьдесят підвод. І щоб він поїхав у той ліс і забрав усе то добро, що є там у тому лісі, тих розбійників. Поїхав той генерал, коли на тому місці зробилась сама жужелиця. Знає та баба поносила усе добро і срібро і в золото і сама лягла на те добро і запалила. І з тієї баби жужелиця. І воєни возвратились до царя і розказали царю всьо. Ну, розказали царю всьо і той генералом остав ся, там де й був.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. III. Ст. 191—195. Ч. 28 і 29. — Аванасьєвъ, Нар. рус. сказки. Т. II. Ст. 298—300. Ч. 197. — Grimm, Kinder- und Hausmärchen. Т. II. Ст. 383—387. Ч. 199. — В. И. Добровольскій, Слowl. этногр. сборникъ. Т. I. Ст. 381—383. — E. Cosquin, Contes populaires de Lorraine. T. II. Ст. 29—31. Ч. XXXIII. —

32. Івась та Олеся.

Був цар і в його була дочка Олеся і син Івась. Дочці 15 літ, а Івасєви дванацять літ. І помер цар і похоронили. До трьох суток і мати померла, царниця; ну, поховали і матір. Олеся і каже: Як хочеш брате, я не буду тут, а я піду із сього царства; батько помер молодим, так і ми померемо молодими. Я піду. — Та кудиж ти підеши? --

попив. Не

денег ні

денегів

із не

на

Ал

п

:

Каже Івась; когда ти підеш, так і я піду. Вони узяли денег, рублів а 75 і пішли до довго, проминули царство своє. Уходять до чужого царства, ішли довго не довго, пасеть на чужому царстві. Увійшли в чуже царство, ішли довго не довго, пасеть ця чередка; проминули ту чередку, тут явилась чередка: через верх біжить водичка. — Ну напюсь, сестро, водички. Тут єсть холодна. — Е, не пий, братику, каже сестриця, бо будеш кабаном. — Ну він не пив, вони і пішли. Пройшли міста верстов три. Пасеть ця витага овець, явилась на дорозі криничка, упень вода через верх іде. Напюсь я, сестро, із оці кринички, бо так пить хочеть ця, що хоть пошпай. — Е ні, не пий, каже Олеся, бо будеш бараном. — Ну, не пив, пішли дальше. Ідуть міста верстов три, Івасю усе пить хочеть ця. Пасеть ця череда скоту. Одкривась криничка серед дороги. — Ну напюсь, каже Івась. — Е ні, не пий, каже Олеся, бо будеш бугая. — Ну, чи не пить, то й не пить. Пішли дальше. Ну як узяли іти, довго не довго, пасеть ця стадо коней, і в пень явилась криничка. — Напю ся я, каже Івась і з оці кринички. — Е ні, не пий, каже Олеся, бо будеш коньом. — Ну він не пив і пішли дальше. Пасуть ця кози і упень явилась криничка. — Ну, тепер напюсь, говорять Івась. — Ні не пий, каже Олеся, бо будеш козлом. — Ну, вжеж, хоч і буду й козлом, а напюсь. — Напив ся і став козлом. І пішли дальше. Ідуть, розговорюють. Ідуть довго не довго, увійшли в чужу землю, у великоліпний город і прямо ввійшли у князький дворець. Обявили князю, що отака то дівушка з козлом прийшла з чужої землі. — Ну той князь сказав: Позвіть її в хату! — Пішли й позвали. Позвали, й вона ввійшла в хату. — Здрастуйте, ваше царське величество. — Поздрастувалась і поцілувала в руку князя. — Ну, садіть ця на стульчику. Сіла. Через пів часа міста явив ся молодий князь і сів на стул против Олесі і очей не зводить із Олесі, так на її вдивив ся. Князь старий розговорює із Олесю. Питає князь: Відкіля ви і якого царства? І хто такий то за козел? — Ні, се не козел, каже Олеся, а се мій рідний брат, та тільки він козлом став, напив ся води. Отак і отак, і стала розказувать князеві. — Ну, побула трое суток у князя в дворці Олеся. Князь молодий і каже: Позвольте, отець, узять її за муж, за мене, бо вона така гарна, що не має такої красавиці у нашому царстві, як вона. — Ну, він не велів, а потім поблагословив і вони обвінчались, сейчас сватьбу одгуляли і живуть.

Як оженив князь сина молодого і пожив пятацятцятро суток і помер старий князь. Заховали старого князя і присягли молодому князеві

і живе він год і поставили годовини по старому князеві. І заслав він звать усіх бояр і князів і сенаторів і з чужого царства князів. Із'їхались усі, на якое число було сказано. Із'їхали ся, пообідали і роз'їхали ся, а котрі нягли на одних, котрі пішли у проходку, то на море купать ця, на лодки посідали, то у сад пішли попарно гулять, а котрі на ліжко полягали. І пішла молодая княгиня із другою княгинею, другого царства. Пішли не тією дорожкою, що лежала прямо через сад, а пішли тією дорожкою, що лежала крайом сада. Та дівушка нарешне повела княгиню туди. І пішли вони до моря і та дівушка завязала її за шию шварою і причіпила камінь і пустила в море, а одержу її наділа, тай пішла до того князя в дім. І та дівушка була прежняя любовниця того князя. Посходились у той дім знов князі і сенатори, перекусили, переночували і роз'їхались по домах. Остав ся молодий князь із Олесью і живуть суток десять послі обіду, послі батькового. — Пред'являє тепер колодая жена своєму мужу: Що заріжмо, говорить, козла. — Як? говорить, тиж говорила, що то твій брат рідний, а тепер говориш різать? — Ні, говорить, то він тільки обучен, а не брат. Як би, говорить, козел міг быть моїм братом? — Князь довго не соглашав ся, а потім і говорить: Ну, чи різать, то й різать. Подав їй волю. — Узнав козел, що його хотять різать і побіг прямо до моря і говорить: Сестрице Олесью, вижди хоч попрощаймось, бо я не буду більше жить, хотять мене уже зарізати. — Почула сестриця Олесья, тай говорить: Як би я виділа, як я на дії в морі? Треба через сутки бити ця, щоб виїзти. — Побіг козел на своє місце. — Береть ця Олесья пошалу до беріжка. Ну переночували, попили чай у дванайцять часів і говорять: Тепер різать. — Чи різать, то й різать. — А козел упять побіг у беріжок до моря. А вони поставили котли з водою на кабиці і котли кипять на кабицях. А він упять гукає: — Сестрице Олесью, вижди попрощаймось. — І вона виїшла, обняли ся і стали цілувать ця. А князь пішов за ним у беріг, тай сів за кущем, тай дивить ця, що вони цілують ця, і побіг до їх і підійшов зза плеча потихоцьку і хвапив її, обняв і говорить: Разві ти Олесья? — А Олесья, каже. — А тиж, говорить, веліла різать козла! — О ні, каже, то не я веліла, а то веліла твоя прежняя любовниця. — Прежня, а разві ти Олесья? — А Олесья, каже, а оце братик мій, до мене ходить прощати ця, бо на його каже, когли князят і булатні ножі гострять і хотять його зарізати. — Ну, тепер обцілували ся усі трое, і побрали ся за руки і ідуть садом до комнати. Увиділа та волошебниця, що вони ідуть, перекинулась змією і вилетіла в трубу і полетіла собі. Увійшли вони в дім, він узав шаблю гостру і спрощує: — Де ваша княгиня? — А вони говорять: —

Отут була, отут була. — Шукали, шукали, а її й нігде нема, і по сей день пропала. Потім живуть собі з Олесею з год і козел при їх. — Так вірно, говорить князь, то твій брат. А то ви, говорить, мене ізбили, заморочили, гуртом. — А де ви пили воду, у якому царстві, питає князь? — У твоєму, говорить, царстві. — У якому, говорить, місті? — Недалеко од твого города, верстов з пять, не більше. — А ви ту криницю знаєте? — Олесья говорить: Як по тій дорозі, що ми йшли, то й знаємо. — Ну запрягай, говорить, лошади, і сейчас поїдемо. — Запрягли лошадей, сіли всі трое, взяли бочонок і поїхали. Їхали довго не довго і найшли ту саму криничку, із котрої Івась напив ся; повна в щерть води, іде через верх. Набрали води бочонок із тієї кринички і поїхали домої; і теперички він спрашує: Ти не пила води, а він напив ся; хіба тобі не хотілось пить? — Я, говорить, гляну в воду, то показуєть ця кабан, а в другій криниці показуєть ця баран, а в третій кінь, тому я не пила, щоб не стать коньом, або козлом, а він напив ся, тай став козлом. — А! ти хитрая, говорить... Як би ви, каже, тоді як пили воду, тай сказали, хоч царство небесне тому князеві, або спасні йому, тому князю, а то ви й нічого не казали, то могли-б обоє быть козлами, як би напились. — Ну, висипай тепер з барила воду у таз. — Таз больший, висипали. — Ну скидай, говорить, з себе платя. — Вона скинула верхні. — Ні, говорить, скидай сподні, усьо, не стидись, як мать народила. — Вона скинула тоді всео. — Ну, каже, то брат твій рідний, то бери його за голову і становись у таз і мий його, з голови починай і мий. — Вона бере його за голову і мие. — Хорошенько, говорить, придавлюй. — Вона мие і придавлює і шерсть обсуваєть ця. — Нічого, говорить, не оставляй. — І вона обмила і всю шерсть обмила. Остало ся на йому тільки саме людське тіло. — Ну, тепер, говори: Вішная память тому князеві, що пропустив криничку на шляху. — Вішная память, вішная память, вішная память. — Набирай тепер, каже, у стакан води і давай йому. — Вона набрала у стакан води і дала йому, він напив ся і став чоловіком. Поцілував князя і сестру. Тоді повдівали ся, понадівали рубашки і давай тепер пить і гулять і радуватись. Зізвав князь сенаторів і начали пить і гулять і радувать ця за те, що возвратив ся козел в чоловіка, Олесьин брат, княгині. Тепер він узав, той князь, і наставив його первим сенатором, щоб ніякого мושельства не було. І він покляв ся быть вірним своєму князеві і сказав: Не буду женить ця до віку і буду праведно діла вести за те, що ти мене із козла зробив чоловіком. Ну, тепер на том оснувані живуть, хліб жують і постолом добро всять.

Паралелі: Аванасьевъ, Народ. рус. сказки. Т. II. Ст. 147—150. Ч. 146. — Grimm, Kinder, u. Hausmärchen. Т. I. Ст. 57—64. Ч. 11. Т. III. Ст. 24—25.

33. Багатир із довгими волосами.

Був собі чоловік та жінка і був у їх хлопець літ п'яти і не подужав його ніхто у селі; кого не хватить, так і кинє. І дожив він до того, що став парубок, і боїть ця його усе село, як свого царя. І ходить він верстов сім у друге село до дівки, до полюбовниці. І у тому селі хотіли його бити: — „Чого він ходить до нашої дівки? Ми йому дамо!“ — Спитались, коли нічого: переломив тому руку, — тому ногу. Сказали: — „Не займайте його, бо він нам усім голови поодриває!“ — І се село і те, за його беруть ця, щоб його як-небудь із світа стрібнуть, бо він і сям портить, і тим портить, так п'як не можна.

Ішов він раз до тієї дівки і зустрів ся у полі із левом; схватили вони у ручки бити ця. І як узяли водить ця, — часів п'ять; той того не подужав, а той того. Він поборов того лева, узяв його і задавив. Йому було гірко і нудно, поки він його окончив, а як задавив, пішов до дівки, до полюбовниці. Побув трое суток у полюбовниці, попили, поїли; іде назад домою тим трактом. Лежить лев убитий, а у голові у лева, ввійшов рій і наносив меду, сцільників. Узяв він сцільник, одрвав і в'їв. Солодкий мед! Приходить тепер домою, на свою квартиру. Побув дома, пішов у волость і каже: „Найдіть мені десять чоловіка і пришліть до мене, щоб мій сон одгадали“. — Його боять ця; сейчас старшина назначив десять чоловіка, щоб йому сон одгадали. Приходять до його, здравствують ця. — „Зачим ви нас, господи, потребує?“ — „Одгадайте, господа, який сон мені снівсь. Як одгадаєте, то я вам по дорогому жупану ісправлю усім!“ — „Говоріть, який сон?“ — „Як я йшов до мові полюбовниці, — як ви і знаєте, що я хожу, — так мені було і важко і тяжко і нездорово і горко; а як віттіль я йшов, так було мені харашо, весело і сладко. Так одгадайте оцеї сон мені!“ — Думали, гадали, так ніяк не можуть одгадати. — „Дайте нам отерочки на трое суток, може ми й надумаєм!“ — Він дав отерочки на трое суток і в тим вони пішли домою. Прийшли вони усі у одну хату і думают. радять ця. — „Що ви йому скажем? Підем до його полюбовниці, чи не скаже він їй і вона розкаже нам!“ — Пішли до її, здравствують ця. — „Чого ви, господа, прийшли?“ — „До вашої милости, баршшня прийшли; розпитайте панича, що до вас ходить, що воно таков, що як він до вас йшов, то йому було важко і горко і тяжко, а од вас йшов, було весело, харашо і сладко?“ — „Ідіть собі; я розпитаю, як він прийде на другий день“. — Приходить він, а вона і каже: „Що ти мені за полюбовник, як ти мені правди не одкрисш, що тобі бувало, як ти до мене йшов?“ — А він і каже: „Зустрів ся я із левом, так

хватились бороть ця; було мені важко і горко і тяжко і не весело, а я його поборов і кончив. Прийшов я до тебе, погуляв трое суток, іду тою тропою і бачу, що ввійшов у голову, у його, рій і наносив меду; і одорвав я сцільник і паїв ся меду і стало сладко“. — Розказав, побув ще, переночував, пішов доной. Приходять на другі сутки ті чоловіки, що й були і питають: „Чи був у вас панич?“ — „Був“. — „Чи розказував?“ — „Розказував“. — „Чи можна і нам знать?“ — „Можна; був він у мене (повторене). Ото його і сон такий“. — Прийшли вони домой і тоді пішли усі десять до його. Війшли, здраствують ця. — „Здраствуйте, господа! Що? Надумали, що одвічачь на сон?“ — „Надумали“. — „Ну, говоріть!“ — „Як ішли ви, паничу, до баришні і зустрілись ви із левом, (повторене)“. — „Так, вірно; благодарю вас, що ви мій сон одгадали. Ось вам і буде усім по жупану із доброго сукна. Після сьвят — приходьте; я вам і дам“. — Після сьвят він виходить, а люде йдуть от церкви; а він став геть от церкви, на клинцу, і дивить ця: у кого добрий жупан — скидай, а у кого поганий, того не поверта. І він так зібрав у один день десять жупанів. І оддав він оці жупани тим, що одгадали його сон.

Ось і радять ця у селі: „Що нам з їм робить? Він усе село запакує!“ — І пішли трое чоловіка знов до його полюбовниці і питають: „Спитайте, чим він єсть силен, що його ніхто не може звоювать?“ — „Я“, каже, „знаю“. — Ось, як він до її прийшов, вона і питає: „Признай ся, чим ти єсть силен, що ніхто не зможе тебе звоювать?“ — „Я“, каже, „своїми волосами силен; а як мені волоса обривать, так я не стоятиму і курки волоської“. — А у його волоса були по коліна. Переночував він, пішов. Приходять ті трое і питають, чи знає вона про його силу. Вона сказала; тоді вони поблагодарили і пішли.

Підходить храмовий празник у церкві і сestroїли вони коло церкви обід і позвали того панича з волосами, із довгими і пішов він. Пришанували вони його, посадили на креслах, на первих, і вином і спіртом напувають і радують; і поки він пив, і поки його напували, поки він із кресла упав. А як упав він із міста, узяли — чисто його обстригли, і коси ті спалили.

Як прокинув ся він — нема у його того здоровья, що було! Прочухав ся, прийшов у свій дім. А тимчасом усе село зібралось у волость радить ця, що робить, коли він такий-сякий син нас усіх обіжав. „Ходім, да йому очи повиікаєм!“ — Прийшли, узяли його — побрали і повиікали обое очи. І дали йому мальчика водить по хатах — хліба просить, тим і кормить ця. І як узяв його хлопець водить, так водив трицять лїт, а він свою голову завязує, щоб не видали, що

у його волоса ростуть. І за трийцять літ у його волоса вирости по коліна. Сила така стала, як і була; так глазами не видить.

Підішли святки і весь мир у церкві, а церка больше, каменна. І посеред церкви чотири стовпа, чоловіка у два обіймища, а на тих стовпах звод зведений. І каже він на свого поводитира: „Веди мене у церкву і постав коло стовпа!“ — Той повів його у церкву і постав коло стовпа. Він за стовп увзяв ся, став і стоїть. Служене іде, і він і всі люде у церкві. Узяв він і як рванув той стовп, так камінь увесь і посилав ся, усіх людей побив, хіба сотня яка вирвалася. А він і крикнув: „Оце, як ви мені зробили зло, так і я вам зробив!“ І так його самого у місті з усім народом побито.

Паралелі: Отсе оповідане — се відома легенда про Самсона. в якій одначе затерли ся цілковито імена власні, наслідком чого став вона з легенди казкою. Анальогічні оповідання дивні: Етногр. Збірник. Т. III. Ст. 19—21. Ч. 8. — Т. XII. Ст. 34—36. Ч. 39—40.

34. Денисівський писар.

Був собі у Денисовці писар — Малисенко, год шістьдесят уже в; і займавсь він чортами; у його, у дому, чорти були. Жив він багато, що году строївсь, чи не те, так те. Хоч комору, хоч хату, хоч що, — а вже він строїть ця було. І поваскуповував він землі десятив з триста. Він і землю і усе покупив, що йому тільки поправить ця; як що побачить, — зараз і купує. І жив він так год п'ятнайцять, а на шіснайцятий год його чорти повісили. На розпуті його й заховали і не печатали і пошів не було.

Осталась у того писаря баба. Я ту бабу добре бачив; увесь день ходила, бувало, платком заслонена. Покудова Малисенко був писарем, так мало знали про тих чортів, тільки догадувались, а не бачили. А як повісили вони його, та остала ся баба, та усе добро ростилось, заячим миром розійшлось, так тоді узнали.

І були у тої баби коти, аж три, чорні як уголь, здорові. І тих котів наші люде, що у неї молотили, чи що інше робили, бачили і бачили, як вона їх по спині усе бувало гладить. Наймички були у баби і загадує бувало вона: Наготовте сучечкам їсти! — тоб-то котам її. Наймички і наготовлять їм казан цілий і повисипають у миски; коти усю ніч у тих мисках і льопають. Люде оце усе знали; інші казали, що то чорти, а другі, — що то коти.

Почала баба годів через скільки землю продавать по троху, а через годів десять вони і бабу повісили. Унук оставсь у тієї баби; до зроста літ виріс і оженивсь. Пожив унук із жінкою годів три, то й його повісили. А сестра його вийшла за муж у Золотухи (село на противнім березі р. Оржиці), пожила годів п'ятнадцять і як приходила у Денисовку у гості та ішла до дому, то і її повісили за панським кладовищем — де її левадки були, на ріжку. А як баба вмерла, так чортів вже не стало. Хто їх зна, де вони ділись.

І от тих писаренків і тепер осталось три чоловіка і у кожного десяти по сїмдесят в. А те дворище, ще він мав, по-уз ларину, так того дворища люде одцурались і не хотіли купити, а писаренки не хотіли жити там, так воно і пустувало літ сорок. У всякого такі думки, що як купити та стане жити, то і його повісять. А тепер уже люде, що місто заняли і живуть, позабували про те, про усе, чи й не звають, що таке колись було.

35. Як чоловік ішов із чортом.

Іде собі чоловік у неділю дорогою з хутора до церкви. До села доходить. Оглядав ся — нікого не бачив, у перед, по боках дивив ся, нікого не бачив. Тут оглянуть ця, чоловік до його доходить. Здраствують ця. — Здраствуй, мужик. — Здраствуй! — Куди ти ідеш? — До церкви, у село. — Що у вас сьогодні за день, що ти йдеш до церкви? — У нас сьогодні неділя, я і йду до церкви. — Ідуть вони, балакають, коли в усі дзвони боу-боу-боу... давай дзвонить. Він і пита: Що то так черепки бє? — Разві се черепки? Се дзвонять до церкви. — А по нашому, каже, черепки бє. Та сказавши оце він пер...в тричи, тільки куря сфатила ся. Той чоловік перехрестивсь тай пішов. Тоді той чоловік догадав ся, що то чорт. Він такий, як і усякий чоловік; ріжків не видно було, бо вони були під шапкою, чи у волосях, чи у шерсти. Хвоста не видать, хоч він і є, невеликий; ноги не розглядав і конитів не бачив. Він не довго з їм ішов, так і не роздививсь, думав, що чоловік. А як прийшов до дому, білий був як бумага, так перелякав ся. Жена його і пита: Що ти такий білий став? — А він і каже: — Бо-дай тобі, жінко, і не казати, я отак чорта бачив; от я і злякавсь.

36. Шашок.

Був денщик у пана і пішов домою і подарив йому пан шашка. Привів він того шашка і давай він із своєю жінкою хазяїнувать. Він

куди не йде, і шапок за ним. Їхав на поле хліба сіять, чи що і шапок біг за ним. Поуз став ідуть, а той шапок у став убрів, тільки головка видна. Той хазяїн кличе свого шашка, а той кричить у воді, не виходить. Той давай розбувать ця, штаня іскинув і побрив за шашком, коли шідний казан учинив ся за шашка, тягне він шашка, а за шашком тягне і казан. Коли він до казана, аж він повен золота. Приніс до воза, поставив на віс і вернув ся домої годі. Вернув ся до дому, а жінка каже: Чого ти вернув ся? — А того, каже, що наш шапок шчасливий, у воду убрів, та золотом знайшов. Тепер годуй його і шануй. Ми тепер будем через шашка людьми, слава Бьгу. — Давай вона шашка годувать. Розпустив він ті гроші, став купувать, то давать їх людям. Записав ся у купці. Десять літ покунцював і став він самий старший купець, найбогаччий. І шашка кормить самою говядиною і на подушці спать кладе шашка. І він купцював, поки живий був і сини його кунцями і на том оснуваній остались і живуть, хліб жують і постолом добро возять.

37. Про сонце, мороз і вітер.

Ішли сонце, мороз і вітер стовповою дорогою усі три і зустрічають чоловіка. Здрастуй! — Здрастуйте! — Поздрастувались і пішли, ті собі, а той собі; і пройшли вони з гони міста і роздумались тоді: на кого той чоловік казав здрастуйте, чи на всіх, чи може одному? Вернулись нагонять того чоловіка: Обожди, чогось іспросимось. — Той обождав, підходять вони до його: Кому, чоловіче, ти казав здрастуйте, чи одному, чи на усіх? — Ні, каже, одному я казав. — Котороуж ти казав? — Оцьому, каже, гузатому, я казав здрастуйте. — Обернулись і ідуть собі назад і сонце каже: Я його попечу! — А мороз каже: Я його ізморожу! — А вітер каже: Ти не спечеш, а ти не зморозиш, бо як ти будеш пекти, а я буду холодний вітер віять, а як ти, морозе, будеш морозить, то я притизну і він не змеране.

Паралелі: Отсе оповіданя в трошки зміненій формі друкують у нас по читанках для низших шкіл. Пор. також: Аванасьевъ, Народ. рус. сказки. Т. I. Ст. 67. Ч. 48. —



II.

ЛЕГЕНДИ. КОВЕЛИ. АНЕКДОТИ.

А.

38. Про київську двініницю.

Було собі 12 братів. Договорились вони робить двініницю в Києві, коло Лаври. Договорювала їх пресвята Богородиця, а вони про те не знали. Договорила вона їх за таку то суму. Ціна не назначена, а тільки що велика була. Стали вони роботать ту двініницю. І скільки не зроблять у сутки, а воно і вийде у землю, а зостанеть ця тільки оден шарок поверх землі І раз і в другий, скільки не роблють, а усе в землю почю входить. Вони три рази утікали. Скільки не тікали, а як прокинуть ця по утру, на тім місті, де лежали, там і лежать. Приснив ся сон підрядчикови, що совершайте верхи. — Кончили верх, наділи хрест. Ночю, як переночували, а вона вийшла із землі. Ну, тепер сказала: — Получайте, майстри, суму за вашу роботу. — Одинайцять братів сказало: Не надо нам суми, ми так за те, щоб Бог дав нам спасеніє за нашу роботу. — А дванайцятий говорить: Я того не желаю, мені дзайте мою суму. — Тому отдали, він получив свою суму. Ті полягали спать 11 братів і так їх Бог прийав в царство небесне, померли вони усі разом. А той дванайцятий із своєю сумою ходить. Кому її не жертвував, в воду укидав, а вона усе при йому. Ходив він годів три з тою сумою, та носив. Ну теперички як узав він просить Бога і пресвятої Богородиці, щоб дав йому Бог смерть і йому сказано, що іди і проси своїх братів, як іскажуть вони, так помреш. — Так він пішов, та став на колінки, та просив братів, щоб прийали його до себе. Так вони роасунули ся і він тоді ліг і помер; і не вмстила ся одна нога і стоїть одно коліно в гору.

39. Про скитника і чорта.

Сидить скитник у лісу у більшій таї, що як у гору глянє, таї тільки небо видать. І там він у келійці, що Господь йому дав, сидить уже пятьдесят літ, Богу молить ця. І Бог посилає йому пищу: ангел приносить у трос суток просфорку маленьку і румочку водички. І вийшов він із келійки, смотрить, аж поуз дверий тропочка манісінька зроблена. Він сам собі і дивуєть ця: що воно за знак? Пятьдесят літ сижу, Богу молюсь і сього не було, а тепер є тропочка. Що воно таке? Ну я ж його прибережу: не буду спать і узнаю, що воно ходить?

І став він коло окошка коло свого і в самого вечера до утра не спить, смотрить. І стало сонечко сходить, а він усе не спить, смотрить. Коли біжить чорт тою же самою тропочкою. Він як побачив, так і влетів: — Ах ти, нечистая сила! Чому ти поуз мою келійку зробив трахт? — Се, каже, я навпростець! Щоб простійше. Воно і підійшло поуз твою келійку. — Кудиж ти біжиш? Хиба тобі мало ліса, що ти поуз мою келійку? — Я, каже, біжу до поміщика. Тут за лісом за оцим, живе як раз поміщик больший. — Чого ж ти бігаш до його? — Я бігаю на поддрочу; поддрочую його, щоб він бив лакеїв своїх, людей, храйлів своїх. — А скільки ти ходиш? — Пятнадцять літ я уже хожу, да поддрочую. — Я тобі не пійму віри, що ти кажеш. А як принесеш мені той таз, що умиваєть ця той пан, так тоді пійму віри. — Він зараз побіг і через який час і таскає отой таз. А скитник і каже: — Стій же тут, обожди, а я зараз тобі оддам, щоб ти і одніс, де брав. — Скавав оте і вийшов у келію і на дні із середини поставив золоті слова. Виніс і каже: Однеси і постав зараз там, де брав. — Він узав і оттаскав. Устає пан і каже: Подавайте таз. Йому і дають таз, води, рущничок. Став він умивать ця і видить слова золоті у тазу, на дні. Як увидів, так і охолов, що ж воно? Не було і де воно увялось, оттакая штука? — Умив ся, очи протер і давай тоді дивить ця на ті слова, як там написано. Написане було отак: Я не знаю, як вас звуть, а я сам скитник, у лісу живу, Богу молюсь, і знаю я, що ви больший поміщик і ходить до вас нечистий дух і поддрочує вас, щоб ви били людей своїх. Чому ви не були такі уперед, а ось уже 15 літ, як вас нечиста сила поддрочує? Пововіть ви три сьвященники, осьвятить ви свої двори і дони, так він од вас одсахнець ця. — Подивив ся так на те і біжить у комнати і показує своїй барині і дітям: Смотриць, що то такоє? — Подивились і вони. Тоді пан гукає на прикащика. Підходить прикащик, вдраствуєть ця. — Зачим, барин, требуєте? — Підя зараз

до священника і зразу його і веди до мене, я його чогось хочу розпитать. — Привів прикащик священника. Уходить священник, здрастуєть ня. — Садіть ця, батюшка! І дає він зараз батюшці отой таз. Дивіть ця, батюшка. — Давай батюшка дивіть ця і каже: Тут написано так, що откладать нельзя; отклад не іде у лад. Зараз треба святить доми і двори. Ідте по священників, привозте ще двох священників. — Я з усею душею рад, бо я як розсержусь, то у мене серце рветь ця, так як не вискочить.

Робить він записки і посилає зараз по священників, щоб сей час були до його. Він поміщик больший, так їм написав, так зразу попи до його і їдуть. Поки ті люде їдали, оцей священник заходивсь хрести писать по комнатах; скільки комнат є, так він у усякої навхрест чотири хрести понаписував таких, як на Йордані, тільки що невеликі. Приїхали оті священники і давай тоді освячать поміщику доми. Освятити доми усі, комнати і округи комнат, і двор пройшли навхрест з кінця і до кінця, і увесь його ще і округи пройшли і окропили і освятити усе. Освятити, сіли, випили і покушали. Пан і питає священників: Що-ж вам тепер за труди? Що ви з мене возьмете, що ви мені освятити доми і двори? — Що ваша милость! Що дастьте, те й буде. — Винишає він по сто рублів і дає усякому священнику, благодарить. Вони благодарять за деньги. — Ну, добродію, як привезли, так і одвезіте-ж нас до дому. — Приказав запрягать і одвозить отих двох, а сей і так пішов, сьому недалеко.

Ото й день пройшов. На другий день устає пан, уминаєть ця, Богу молить ця. І питає він у своєї жінки і своїх дітей: Ну, ось у дворі у їх знають, що ми доми святити, а на слободі і не знатиють. А ось як ізділать: — Зараз зарізать вола хорошего на говядину, та наварить борщу хорошего, та пожарить говядини, та пирогів напекти із яблуками, медом понамазувать, та водки відер 50 узять, каші молочної наварить котлів два-три хороших. Та зовать усіх у двор із жінками і сказать їм, щоб простили, що я їх дурно бив, так вони будуть згадувать, поки і помруть.

От і став він як раз так і робить. Наготовили усього і загадали усім на обід до двора їти. Як заказали, так усі і увалили у двор. Дошки поклали ряд поуз ряд: чоловіки особливо, жінки особливо, діти особливо. Посідали усі: ось прикащики і радують їх. І хто подужав, так по три стакани випив до страв, а хто не подужав, той два випив. Пообідали, повставали, подякували пану, барині і діткам. Приказав пан інов: Садіть ця упать, як сиділи. — Сіли на містах. Іде пан первою лавою, де сидять чоловіки самі. Проходить він середкою і каже до того, що найбільш шуру здоймає: — Прости, брат Василю, що я тебе

обидив, може і понапрасно я тебе обидив! — Той сівативсь і каже: — Бог простить! — Він у другий раз просить. — Бог простить! — І у третій теж. Тоді узялись за руки, поцілувались. І так він від першого і до посліднього просив прощення і цілував ся. А тоді і каже: Ну, тепер я сам вам дам по румці, що ви мене простили. І давай сам їх рядувать. Тепер виносять шірку карбованців і він дає усякому, і великому і малому, усім чисто по рублю. Подякували пана люди і пішли собі на міста.

Прошло двох суток. Біжить чорт тою самою тропкою поуз ту келійку. І добігає він до того пана до двору; добіг, коли місто освящено; він далі до другого міста, коли і там освящено. Він округи оббіг, нема йому і такої скалички, щоб до комнат дійти. Бігав, бігав кругом двору і з тим вернув ся назад. Добіг до келійки та в вікно стук, стук. — За чим? — скитник одзиваєть ця. — Ти мені удружив, що мені до того поміщика не можна у двор увійти, так я тобі удружу, що ти у своїй келійці не будеш. Я тебе во святих поставлю не у таких, як ти думав. — Сказав оте і побіг. Остав ся старик, молисть ця Богу. Дождав ночи скитник, аж келійка щось у углах движеть ця. І цілюю ніч, аж поки півні стали, співає; усе келійка хором ходила. нема спокою йому ніякого: не то на молитві нельзя йому стоять, а і так нельзя сидіть. У другу ніч ще хуже; кричить: Виходь, бо келія тебе задавить. Проїшла і другая ніч; поступає третя, скитник боїть ця уже і у келійці сидіть. — Ну, що не буде, а буду уже у келійці сидіть та Богу молисть ця. Бог мене заступить! — Наступила третя, бє в угли кійком, розспаєть ця його келійка. — А, каже, ти мені удружив, так казав я тобі, що вийдеш ти з келії! — Прождав він з половину ночи, дождав сьвіта і бачить, що келійка ціла, що ночью йому тільки так здавалось, що вона розспаєть ця, а поуз келійку як раз стовчова дорога стала. Ідуть проходящі, їде звозчик, біжить пошта, нема йому спокою, треба кидать келійку. Казата-ж нечиста сила, що не всидіть в келії, ось нада і кидать, бо нельзя мені тут жить! — Просидів трох суток, усе одно; нема йому спокою день і ніч. — Ну, брошу ту келійку, полно Богу молисть ця; піду, да наймусь у якого поміщика за управляючого або-що.

Бросив келійку і пішов собі дорогою, аж на зустріч той самий чорт чоловіком їде, адраствуєть ця. — Куди їдеш? — Да їду так, де-б стать у якій небудь економії за вправляючого. — Я каже, був тут у поміщика, так хлопотав дуже за вправляючого, так ось я вас понеду. — Пожалуста, поведіть! — Проведу немного, поки дома його видні будуть, а там ти дійдеш і сам. — Ну і то харашо. — Дійшли

вони, він і каже: — Ну, оце і доми видать, а мені нікогда. — Ну благодарю, я вижу; тепер я піду і сам.

Узяв, вернувся, обколесував і туди упряте на ту доріжку, а там ставок глибокий як раз над доріжкою; так він і увіс у середину із лошадою, а він до того на лошаді сидів. Доходить скитник до того ставка, а чорт кричить: Ратуйте, потапаю! — Сей почув, що так кричить, та швидче до ставка бігом. І так нічо з себе не скидав і прямо у воду. А той сидить у воді, лошадь уже затопилась, а він по шию у воді і кричить: — Ратуйте, хто в Бога вірує! — Добрив скитник до його, узяв його, підратував, підняв йому голову, стала вода у рот не лить ця, тоді давай його виводить. Побула йому вода по шию, а то вже голова з води вийшла. — Ну, хорошо, молодець, що ти мене визволив од потоплення. Ти мене визволив, а я тебе тепер затоплю. — За що-ж ти мене затопиш? Я тебе визволив, а ти мене затопиш. — От за то я тебе затоплю, щоб ти панів не захищав. Я у того пана жив, так і так діяв, а тепер мінї і у двор не можна вийти до того пана. Вот ти у мої руки попав ся, оце і віку твоему кінець. Много тобі пан дав сребра і золота, що ти пана повів на такий совіт? — Давай сей просить ця: Хоч би мені із води вибрати; виведи мене із води, аби мені не в воді смерть. — Куди-ж ти йдеш, що тутечки забрив? — Я йду до сего поміщика, мені посовітовали. — А за чим? — Щоб стать за вправляючого. — А ти разві можеш за вправляючого? — Могу, каже. — Ну, пуцу, каже, я тебе, бо се мій сродник, а йому дуже нужно вправляючого! — Вивів його із води і каже: — Ну, іди до його, він тебе зараз і договорить. — Прийшли, доложили, що прийшов. А той, самий він старий чорт був, каже: — Уведіть його у мою комнату. — Увели його, поздрастнував ся. Наняв він його і назначив йому півтори тисячі жалованя у год. Пробув він тут цілий год і за цілий год і один раз не перекрестивсь. У того самого пана бариння була больша. І давай приймать його за зятя; кажуть, що хороший вправляючий, барин його полюбив, бариння полюбила, так і треба приймать його за зятя. Убрались і пішли вінчать ця. Становить ця вже на рушник, а він тоді і каже: — Господи, поможи мінї. Як перекрестив ся, так і став у болоті на кучі сам, а того й нема нічого. І як став він врячковувать ця з того болота, так троє суток ліз, поки виліз. Як виліз, так тоді і сказав: — Ах, Господи, як я оце согрівив! Піду я тепер у свою келію Богу молят ця, чи отворить ця вона мені, чи не отворить ця? І пішов у пуцу і найшов він свою келію. Кинув ся, аж заперта. І нема ні дороги, нічого, як була келія, так і є. І як став він коло тієї келії Богу молят ця і молив ся 50 год і келія не отворилась. І як стане поклони бить, так у його із за шиї по мірці черва

синалось. І у 50 років отворила ся келія і вийшов він у келію і там він і помер, присв'ятив ся: узяли його ангели на небеса.

40. Два брати.

Було собі два брати: один майстер, а другий простий. Той майструє, робить церкви і доми, а той не робить нічого і сидить дома, бо нічого не вміє; той годує дітей і жінку, а той не може, бо нічого не вміє робить, а годи плохі. Ось жінка і каже: Вовми, чоловіче, сокиру, та йди у город: що заробиш то й заробиш. — Що-ж я зароблю, як я не вмію робить, а там нашого брата много. — Іди, іди, каже жінка, дрова будеш рубать. Ну, узяв він сокиру і пішов.

Вийшов на стовпovu дорогу і ввійшов верстов десять, коли їде пан шестеркою, лошадьми хорошими; добігає, гукає на кучера: Стій! Останови коні! — Той остановив. Одчиняє вікно пан: Здравствуй! каже. — Здравствуйте, пане! — Куди ідеш? питає пан. — Да іду, каже, у город, щоб заробить кусок хліба де, а то нема й куска хліба. — А дітей у тебе багато? питає пан. — Та дітей у мене, каже, шестеро. — Пан виймає десять рублів денег: На, іди до дому і купи на оті деньги хліб дітям, а не оставляй ні-навіщо; в послі прийдеш, так і одробиш. — Куди-ж іти? — Узнаєм, каже пан. — Узяв він деньги і пішов до дому.

Приходить до дому, а жінка питає: — А що? Заробив, що вже й вернуєсь? — Е ні, каже, у мене є гроші. Пан мене зострів тай дав мені грошей. Дивись, ось аж десять рублів. — О, бач! і дав же Бог! Спасибі панови. — Посидів він днів два чи три. — Ну, іди-ж, каже жінка та одробляй панови. — Пішов він.

Приходить він у город, уходить у двор до пана, а його брат Федор там роботає. І каже отой Федор: Дивіть ця, братця! Ось іде мій брат Василь, а він не може і топором махнути, а іде з сокирою! — Пришов до кочнат, вибігає лакей: Чого вам нужно? питає. — Я до пана на одроботок. — Ну, так сідайте та поговоримо. Василь сідає, тай говорить з паном. — Це, каже, мій брат, роботає у вас, пане. — Який твій брат? — каже пан. — Да ото мій брат, каже Василь. — Я й не знав, каже пан. Ну, так погуляй Василь; він скоро увійде. Майстри прийдуть снідати, то й він з майстрами увійде снідати. Пішов пан у свою комнату, а Василь гуляє.

Ось стучать, ідуть майстри у хату. Прийшли, сіли, поснідали, і Василь з ними поснідав. І пішли майстри, а Василь оставсь на кухні, где пана, поки увійде. Тут пан уходить і питає? Який же ти майстер?

— Який я майстер? Дрова рубать умію, а більше нічого не знаю робить. — Вот твій брат Федор стільки нарубував дров та трісок у дворі, а ти нічого не знаєш! — Е, то так, що буде з мене на два годи рубать, каже Василь. — Ну, так іди до мене у компати, то я тобі діло найду, каже пан. — Увійшли у компати, пан і говорить: Ну, становись та бий поклони і молись Богу, якого знаєш за себе і за мене! — Став він, молить ця і молить ця... Повходять майстри у хату обідать або вечерять і він увійде, покушас да й піде упать на своє місто. І робив його брат Федор, як він прийшов пять день, дороботував того дому. Доробив, пан тогди його розщитав. Федор розплативсь з робочими, а собі, чи остались — чи не остались деньги. І пішли вони собі.

А Василь усе продовжа своє діло, молить ця Богу. Помоливсь Василь, як пан розщитав майстрів, ще чотири дни. Зве тоді його пан у свою компату. — Ну, Василь, уже я розщитав майстрів, то доволно вже і тобі молить ця. А йди уже ти собі до дому. Може у тебе і діти голодні. І дав він йому сто рублів денег. Той поклонивсь і у руку поцілував пана і паню тай пішов собі до дому.

Увійшов він верстов дванайцять од пана; по один бік дороги — жито, а по другий бік — пшениця; жито чоловікови під плечі. І нагнув він на діда, сидить під яриною, так як молоко білий. Він і говорить: — Здравствуйте, діду! — Здравствуй, Василий, каже. Що-ж ти там робив? — Богу моливсь у отакого то пана, за пана і за себе. — Богато-ж ти моливсь? — Ні, дідусю, девятеро суток, за його та за себе. — А що він тобі дав за те, що ти моливсь за його? — Сто рублів денег. — Ану, каже, я подивлюсь, чи сто рублів? — Він мулить ця. — Ні, каже, покажи, я оддам. — Він показав. Дід подививсь. Вірно, сто рублів. Вертайсь же, каже дід, бо не весь розщот він тобі дав. — Ні, діду, увесь. Мені уже совісно вертать ця... Що я тільки девятеро суток моливсь, а він мені сто рублів дав. — Ні, говорить, не весь, вертайсь. І той вернувся до пана.

Увиділа служабка і сейчас побігла і говорить: — Іде Василий Іванович. — Уходить у хату Василь, а пан і говорить: А за чим Василий Іванович? — Да йшов я оце до дому і вострів діда під житом, а дід і говорить, що не весь розщот тобі пан оддав за твою роботу. — Ну на тобі, Василий, ще сто рублів. — Василь узияв сто рублів, поклонивсь і пішов. Доходить до того міста, що й був, коли сидить той дід і питає: Де ти був, Василь Іванович? — Каже: У пана. — І деньги пан дав? — Дав. — А ну скільки? — Той мулить ця. — Е ні, каже, я подивлюсь! Подививсь. Ні, каже, не усі, вертайсь знову до пана. — Він вернувся. Приходить, здраствуєть ця. — А чого ти

вернувся, Василь Іванович? — питає пан. — Завернув, каже, мене той дід упать, що і вчора, каже, не весь розщот тобі пан оддав. — Ну, каже, лягай спать, бо сьогодні пізно. Полягали, переночували, виспались, напились чаю, тоді пан сів і написав писем штук три і післав кучеря, щоб були живо сюди судові члени. Ось і попріїздили ті судові члени, чоловіка в десяток. І давай вони на синій бумазі писать. Оттакому то Василю Іванову одписую движимое і недвижимое іменіє і хѹдобу і усе, що є у мене. А як ковчили, то поклали усе під сукно. Тоді посідали, попили чай. Потім той пан заплатив усім судовим по сто рублів рівно усім. Кому може і менше слідувало, так у пана багато грошей.

Тепер пан і бариня забирають сьвічі і дають і Василеві сьвічу і ідуть усі троє у льох, пан попереду. Дойшли туди, де причілок льоху, а там сундук. Пан одмикає. Бери, Василю, золотого. — Ні, не нада. — Чого? бери! Возьми одно або друге! — Не бере. — Ну, не хоч, — не хоч! Будемо виходить. Тоді ми йшли у перед, а тепер ти, Василь, іди у перед. Будеш нас проводить. Ідуть вони од Василя шагів за п'ять з заду, не наближають ця. Як Василь вийшов з льоха, так двері льоха зараз зачинились і землю засипались і заросли зеленою травою.

Уходить Василь у комнату і питає його служабка: Що-ж, Василь, де пані? — Еге, пані уже й не буде, бо вже й те місто заросло зеленою травою. — О, не може быть! кажуть служабки. — А ходім туди, подивимось. — Пішли, подивились, аж там тільки трава зелена, де був той льох.

Тепер давай посилають письма, де є родина панова, так щоб приїздили. Приїхали усі і давай поминать пана і паню. Одпоминали суток за три і почали радитись: Кому воно буде оце іменіє? — Той каже: мені, — а той каже: мені. Коли сидить один, на стіл руки заложив, а бумага під сукном і шелестить. Вони узяли і дивлять ця. Що оце такое? — А той і каже: Слухайте, господа, я буду читать. Отакої-то губернії, отакого то уїаду, отакої-то волости і села, Василь Іванович получає движимое і недвижимое імущество. — Тепер, говорить, надо письмо писать у во-таку губернію, у во-такий уїад, у во-таку волость і село, до отого чоловіка, — Ні, говорить, не нада, я тут! — А це ти, той самий, що тобі одписано? — А той самий, що мені одписано, каже. — Ну, прощай брат! Та запрягають коні, та з двору, аж не потовплять ця; так вбрались із двора.

А Василь тоді сідає та пише письмо до жінки, щоб приїзжала і дітей забирала, та з дітьми і приїхала. А у його дома бачте нічого і нема, окрім жінки та дітей.

Приїхала жінка та діти. — Ну, тепер, говорить Василь жінці: Ісквай спідницю і надівай плаття, бо тепер ти уже бариня, а не мужичка! — Живуть вони і проживають годів три і діти ростуть. І вони обід поставляють по тому панови і пані, кожен год і обід стоїть по тисячі рублів. І живуть вони на том оснуванні, хліб жують і посто-лом добро возять.

41. Мудра жінка.

Був собі парень, та ледачий і сирота він кругом, ні батька, ні матери, ні роду ніякого; і нанімаєть ця і году нігде не вибуде. І уже йому тепер годів 25. І уйшов він у ліс і ходить собі по лісу. І вийшов він із лісу, а під лісом провальєля больші. Як узяв він по провальєлях ходить і найшов він сундуків дванайцять, як комори стоять у провальєлі і не позамикані вони. Він подивив ся од первого до послідного усі 12. І у усіх деньги однакові, гривни, лобани, да пятаки. Посмотрів він на ті деньги на усі і узяв собі три пятаки, завязав собі у ганчірочку і укинув у пазуху. Виходить назад із того провальєля, місто хорошее, можна і возами обертать ця. Вийшов із провальєля і пішов навпростець полем і йшов міста верстов пять. І вийшов на стовпову дорогу, тут могилочка маленька; він ліг на могилці і лежить. Лежав, лежав довго не довго, устав, посмотрів, йдуть чумаки. — Слава Богу йдуть чумаки, може везуть рибки, так я куплю собі та попоім. — Ліг, дожидаєть ця, коли підїжають поблище. Він тоді встав, пере-стрів їх, підходить, здраствуєть ця: Здравствуйте, чумаки! — Здравствуй земляк! — Що ви везете, господа чумаки? — Ми веземо ладан. — Продайте його, господа, мені, я куплю його у вас увесь. — Вони сьміють ця. — На що тобі він, тобі жменю або дві: да у тебе денег нема, ти-ж голий! — Ні, господа, не сьмійтесь, а говоріть ціну, я куплю увесь. Хоч угодно на вагу, будемо важить, скільки пудів буде ладану, стільки і денег; чи вгодно оттак, не надо і важить, а повиспайте мені ладан, а у вози поваснасте денег і поушнуруйте і їдте собі.

Вони руки прибили, не важли. — Господи поможи! і дав завдатку три пятаки. — Куди-ж, кажуть, нам ладан везти, чи далеко? — Сюди, каже, де я стою, тут і звертайте на могилочку. Заїздять, давай перевертать ладан до купи, щоб не розгортав ся далеко. — Поперевертали усі вози, лопатами у гору вже подкидають, зробили могилу з ладану большу. — Ну, запрягайте-ж, теперичка, господа, воли, поїдемо за платою. Вони позапрягали, він попереду пішов, а вони за

їми. Привів до того міста і каже: Ну, тепер десять возів нехай за мною їдуть, а ті випряжіть, да пасіть, бо не повернемось усі, тісно буде. — Привів туди, вози позатягували: Ну, тепер набирайте, хоч коробками, хоч лопатами. Ті коробками та лопатами понабирали, у вози понакладали, поушнуровували і виїхали. Тоді унять запрягли десять возів і ті там, як і церші, понабирали, понаспали, виїхали. Із першого до послідного понабирали і виїхали на стовпову дорогу по-уз ладан, по-уз його і забрали деньги з трех сундуків на 53 вози. — Чи є у вас, господа, огонь? — Є, кажуть. — Ну, викрешіть і підкладайте під три угла огонь із віхтями. — Вони підложили і закурив ладан тогди тихо так, що і Господи, як тихо. Розвращались і поїхали собі, а він востав ся. Ходить кругом ладану з тією лопатою, що випросив у чумаків і підкидає у гору, що котить ся у низ. Закурив ся ладан сильно і стовпом до самих небес пішов. Господь на небесах і каже сьвятому Петрови: Петре! Хтось до нас хвалу пускає; іспустись і снитай, що він хоче із нас за хвалу свою. — Спустив ся Петро, приходить до його. — Здравствуй, говорять. — Здравствуйте. — Що, господи, каже, хвалу пускаєш з ладану? — Пускаю, каже. — Що-ж ти хочеш з Господа за свою хвалу? — Я не хочу з Господа ні денег, ні богатства, а як мені уже 60 літ, да мене воши їдять і я усе тягаюсь без пристановища, так я хочу, щоб Господь мені жену дав і щоб мене почитала за хазяїна, а її почитав за хазяїку, а больше мені нічого не нужно! — Петро вислухав, зняв ся, полетів на небеса, приходить до Господа. — А що, питає Господь, чи ти справив ся? — Справив ся, каже. — Чого-ж він з мене хоче? — Він тільки і хоче, щоб ви йому таку жену дали, щоб його за хазяїна почитала, а він її за хазяїку. — Ну, тепер, каже Господь, спускай ся унять, бери його за руку і веди у Красную Слободу; і як уведеш у слободу, так там третій двор од краю по праву руку, там дід і баба і дівка, дочка їх, ото йому і жена. — Спустивсь Петро, приходить до його, здравствуєть ця. Ладан уже кончаєть ця, уже перетлів. — Підем, каже, Господь прислав мене, щоб я вас одвів і показав вам, де буде ваша жена! — Ну, підем! Узяли і пішли. Уходять у Красну Слободу, минули два двори, у третій їдуть прямо. Вийшли у хату, сидить дід і баба. Здравствуйте, діду! — Здравствуйте, господа земляки; відкіля ви? — Віттіля і віттіля. — За чим ви до мене добились? — Нам люде посовітували, що вам надо робочого, так ось ми і прийшли. — Се дуже великий, він може дорогий? — Ні, що дасьте, то він і возьме; він, каже, не дорогий. — Договорили ся за ціну, а св. Петро і каже: Ну, тепер прощайте. Ти оставай ся і роби у діда, а я піду домой. — Вийшов той чоловік за св. Петром за ворота, випроважає. — А що, хороша жена тобі буде, ти

видав? — Видав, каже, хороша. Так чи буде вона мою женою? — А як уже Бог нарік, так і буде. Не больше, як місяць прослужим і буде вона твоєю женою. — І пішов, а той оставсь і давай роботать у діда; і робить добре і влюбив його дід кріпко за його роботу; скільки не було у його робітників, а такого не було, як оцей Гриша, — йому імено Гриша. І побув неділь три. Дід і каже бабі: Приймім, бабо, Гришу за вятя; робота у його гарна, я його люблю. — І я його люблю, каже баба, а спитайсь у дочки, чи любить? — А що, Оляно, любиш ти робітника Грицька? — Про мене, як ви любите, то і я люблю. — А піди до Грицька, гукни. — Пішла вона, гукнула: А ідіть, Грицько, батько кличе. — Уходить він у хату. — А що, синку Григорій, чи любиш ти нашу дочку, бери її за жену. — Як ви любите, каже, так і я согласен. — Ну, вони зараз сьвященника договорили; неділі дождали, обвінчали і сватьбу давай гулять. Одгуляли сватьбу, живуть собі хорошо. Хазяїнують. Пішли до пана на панщину жінки, жінок сто, чи й більше. Не має над Оляною удашної і кращої жєнщини. Пан оставляє її собі; ті пішли домої, а її оставляє. — Що ти, согласна зо мною жить? — Як я буду з вами жить? У мене єсть муж, пане. У мене муж законний, не могу я закону ламать. А з вами я не хочу жити ніяк! — Одпустив він її домої, а післав по бабу, по волошебницю. Привезли бабу йому. Він і питає: Як би мені з такою жєнщиною жить? У її є муж, так вона не хоче зо мною жить. — А пошліть його за півтораєта верст до моря, щоб він вам води приніє у каламарчик. Він піде за водою, а там звівр його і з'їєть. От ви і будете жить з його жєною. — Одвезли бабу назад, призиває Гришу до себе пан. — Ну, говорить, от тобі пара лошадей і кучер і от тобі каламарчик, поїжай до такого то моря і побери води і привези мені, я наплює. — Пішов домої, узяв каламарчик. — А що пан припоручив? — Казав, щоб до Чорного моря поїхав і привіз йому води у каламарчик. — Е, се він хоче, щоб тебе звівр із'їв. Ти не бійсь, звівр тебе не з'їєть. Ось тобі клубочок на, не доїзди до звівра верстов три, звівр там буде, як хиара; ти пусти клубочок, він котити меть ця, а ти іди, звівр тебе не займе, не бій ся. Як я прикааую, щоб ти так і ділав. Звівр тобі доріжку пропустить і ти підеш по-уз звівра і руками обома торкатимеш ся, а ти іди і проминеш ти звівр увесь оцей і буде тогди бігти лютий звівр і огонь із рота пашить у його, а прибіжить до тебе, поклонить ця і ти сідай на його і повезе він тебе у море і набереш ти води і вивезе він тоді тебе за звівр за увесь, і тоді ти встань, поклонись йому, а він тобі, звівр побіжить, а ти сідай тоді на підводу і їдь домої і отдавай йому каламарчик. — Поїхав він до моря, узяв клубочок... (повторене) сіда на підводу і поїхав домої. Привозить до пана.

дає каламарчик. — Справив ся! Ну, благодарю, молодець. Поїхав до дому, адраствуєть ця. Ну, що тобі було? — Так як ти казала, так і було само! — Посилає пан упять по волошебницю і привозять упять до пана. Що ти, бабо, говорила, що з того моря не вертаєть ця, а він вернувсь. — Е, каже, то він такий, що його і зьвір не бере. — Ну так би другим способом, його кончить. От тобі сто рублів, а ще дам сто рублів, тільки би кончить! — Кончим, пане, каже баба. — Ну, яким же способом? — Приганяйте кобилиць завтра і дійте молоко і зливайте у один казан, у больший, відер щоб 20 позливали молока: і тоді на кабицю поставимо і щоби воно загрілоє у ключі і тоді його призвете; і як сам не захоче стрибать, так ви його по неводи вкнхьте, так він розпливеть ця на молоко, не буде і косточки. — Поутру приказ от пана, щоб кобилиці були домой у загон і усі чоловіки і усі жінки. Доять, котора не стоїть, звязують чоловіки, лежа доять і ссяпають молоко у один казан. Надоїли казан повен молока, відер 20, і на кабицю поставили. Тоді кобилиць заяв пастух, погнав пасту, а волошебниця та гріє молоко. Вот скоро буде кипіть, послали по його шість чоловіка людей. Не схоче іти, возьміть його силою. — Ідуть по його, а жена і каже: — Ідуть по твою душу; оце гріють молоко для тебе, щоб ти росливсь; а ти не бій ся, стрибай сам, викунай ся, і дякуй пана, що ви мене одмолодили. — Ідуть шість чоловіка, кажуть: Пан требує. — Одівсь він і пішов. Приходить до кабиці, те молоко в ключі грає вже і пан там стоїть. — Ну, що ти, Гриша, согласен стрибать сам, чи силою тебе кидать? — Благодарю, пане, а сам ускочу. — Ну розбирай ся, скакай! — Він розібравсь, ускочив у той казан. Унурне головою у молоко і руками обмиваєть ця. — Благодарю, пане, що ви мене одмолодили вашим молоком. Се мені полезнає. — І вимиваєть ця, викунуєть ця. Чи вилазить, чи ще? — Він і виліз; то був гарний, а то ще став лучший, як яблочко; подякував і пішов собі домой. Пан старий і нехороший. На завтрішний день, щоб упять були кобилиці домой; усі жінки і чоловіки. Доїть упять будем! Пригнали на другий день кобилиць і упять надоїли казан молока і поставили на ту кабицю і давай гріть ще молоко. І загріли те молоко у ключ. — Ну, дай і я одмолодію, як Гриша, і я таки буду в його женою жить. — Розібравсь пан, стрибнув у той казан і тільки бачили, як стрибав, а більше його не бачили і косточки не нашли у казані. І оставсь той з своєю женою і живуть, хліб жують і постолом добро возять.

Паралелі: Се оповіданє пор. з дуже нерозвитим, надрукованим в Етногр. Збірнику, т. XIII, ст. 175, ч. 353. — За те роботи, які завлає пан мужикови, далеко дїпше представлені тамже, ст. 161—175, ч. 347—352.

42. Собака вірнійша від жінки.

Іде чоловік дорогою понад стінками і бачить, що жене вовк чорта, от-от нагоняє; а чорт увидів, да до чоловіка поближе та під ноги йому; чоловік давай тюкати на вовка, вовк злякався і побіг. Чорт тоді і каже до чоловіка: — Спасибі тобі, що ти мене од смерти одблагав. Ось я тобі дарую мішок грошей і як прийдеш ти під оцю грушку, що під станками стоїть, я тобі і припесу мішок грошей, тільки приходи із тим, що у тебе найвірнійше. — Він прийшов до дому, думав, думав, що у мене є найвірнійшого, як жінка. Узяли вони два мішки; каже: Пересиплемось, тай будем у двох нести! — Тай пішли. Прийшли під ту грушку і посідали: Оце сюда, каже, він гроші принесе. — Сиділи вони, довго-не-довго. — Положи, каже жінка, мені голову на коліна, так я пошукаю, може вошу найду де у голові. — Він і положив, а вона давай довбати ця, поки він і заснув міцно. Коли несе чорт мішок грошей; привіс і кинув: — У, як я утомився, який важкий. Каже чорт на жінку: Що воно таке за чоловік? — Се, каже, мій чоловік! — Так ви бідні, голі? — Ми бідні, голі, по сусідах ходим, нема свого нічого. — Чорт привіс грошей чоловіком; жінка і не зна, що то чорт. Він і каже: Я багатий, у мене сребра, золота, усього багато. Се я приніс плату твому чоловікови, що він мене од смерти одблагав: вовк мене би з'їв. Та возьми його да заріж і будеш мені за жінку; я возьму тебе у комнати у свої і будем жити і ти не знатимеш у чім і ходити, що їсти і пити. — Чим я його заріжу, як нічим. — Він викиває ніж, здоровий такий і дає їй у руки; вона бере за колодку і похилилась уже до горла до чоловікового. Чорт тоді як стукне його під бік ногою, він і кинувся і дивить ця, що жінка ніж держить у руці. Тоді чорт і каже: — Ти мене од смерти одблагав, а я тебе одблагав, отоб жінка тебе зарізала. А як би ти прийшов із своєю собачкою, то ти спав би, а собачка гав-гав; ти би встав і гроші узяв а тепер ти мені оцей мішок піддай, я піду собі. — Сказав оце, гроші узяв і пішов собі, а той остався без грошей.

Паралелі: Гривченко, Етногр. Матеріалы. Т. II. Ст. 62—63. — Драгомановъ, Малор. нар. преданія. Ст. 59. Ч. 34. — Рудченко, Южнор. нар. сказки. Т. I. Ч. 40. — Bystron, Historye rzymskie. Ч. 13. — Oesterley, Gesta Romanorum. Ч. 124.

43. Гріх робити проти свята.

Дівка одинока ткала плахти. Проти Різдва дотикала. Вже люде повечеряли, а вона дотикає, коли-б доткати. А приходять до неї не-

чистий дух дівкою, подругою. — Що ти, каже, дотикай, да і виброси, щоб не стояла. Давай, я тобі перешину, я швидче, може ти утопилась, я сяду ткать. — Та встала, а дух сів ткать і виплинув човнок до долу; домашня дівка каже, я подиму; а вона каже; я; кинули ся обі туди, там за цівку, ноги в шерсті; подала їй, давай вона ткать; доткала, варстат викидали, прибрали з хати, винесли із хати. У тебе, каже, пічого і поведчерять, так я тобі принесу. — Побігла вона за вечерю і приносить. Та взяла, перехрестила двері, вікно і подізла на печку в куточок, сіла і сидить. Прибігає, довго-не-довго біжить та і несе вечерю. До дверей, коли заперті. Гука: Однина! коли не чуть. Вона до окошка, коли хрест, до другого і до всіх вікон, коли на всі вікнах хрест, не пуска, не можна ввійти. Вона тогди ла оселю потаскала. Вона притаскала на оселю того мертвого чоловіка, що вона принесла її годувать. Взяла і кинула чоловіка у трубу. І той чоловік у тій трубі завис на хресті (на паликах). Як він завис, тут і півні заспівали; він убрав ся, а дівка на печі сидить. Вже люди із церкви поприходили і пообідали, а вона все сидить у куточку. Коли почувла, що дівки співають, ходять, балакають, тогди вона встала, пішла на огород, проходила ся, холодно, в хаті треба протопить. Там топлива чи було, чи не було, чи вона принесла, чи ні, треба було трубу оттикать. Пішла у сінці, трубу оттикать, коли гляне у гору, аж там висить чоловік неживий. Як побачила, так злякалась, аж упала. Там полежала, влізла в хату, там собі і сидить. Прийшла сусіда, питає ся, чи жива, чи здорова, а вона уже така, що промовить, що ні. І вона розказала, що у версі чоловік убитий висить. Та повзала ще душ дві, три; повходили ті, витасили чоловіка з верха. Чоловіку зробили труну і поховали, а дівка троє суток пожила і померла.

Паралелі: Отсе оповіданє заснованє на віруваню, що проти сьвяти і в певні дні грїх робити. Найчастїше наглядать за тим, аби люди не робили: сьв. Микола (Етногр. Збірник. Т. XII. Ст. 162—163. Ч. 163—164.), сьв. Пятниця (Етн. Збірник. Т. XII. Ст. 179—180. Ч. 176) сьв. Недїля. Тут сповняє сю ролю чорт лише через баламуттво.

44. Вовк у мішку і лисиця.

Був чоловік собі бідний і молотив на хуторі у богача верстов за десять од села. Іде він у недїлю домої, аж гонять охотники вовка. Добігає вовк до чоловіка: Здрастуй, чоловіче! А заховай мене боловіче; охотники мене убють! Я тобі, каже, у великій пригоді стану.

— „Куди-ж я тебе заховаю?“ — „У тебе мішок. А як охотники будуть питать, чи не бачив вовка, так кажи, мов оттуди побіг“. — Чоловік узяв здоровий мішок і держить; вовк улів у мішок. Добігають охотники, кажуть: „Не бачили вовка?“ — Чоловік каже: „Він он-туди побіг, на подол!“ — Вовк питає: — „Чоловіче, чи далеко охотники?“ — А він каже: „Почти не видно“. — Випускай же мене з мішка. — Узяв і випустив його із мішка.

Ось ідуть вони собі дорогою — вовк і чоловік. Йшов довго не довго з сими чоловіком вовк, а чоловік і каже: „У якій же ти мені пригоді станеш? — „Ти“, — каже, — „чоловік мелкий, по богачах робиш, так я тебе розірву“. — „Чи так, — і так! Ходім дорогою, кого зустрінем, як нас розсудить, так і буде“. — Ідуть дорогою, зустрічають кобилу. Здорова коняка, така коняка, — тільки шкура та кістки; адраствуют ця. Чоловік і каже: — Розсуди нас з оцим вовком. Я його од смерті одблагав; він мені казав, у великій пригоді буде, а він мене хоче тепер розірвати!“ — Кобила каже: — „Я, як була у мого хазяїна молодого, давали за мене йому пять сот рублів, — він мене не продав, що я була добра. А тепер, каже, як доткну ся до його ворит, так мене вигонюють ловинньом із села. Так тобі, чоловіче, і треба, хай, каже, розірве вовк“. І с тим кобила пішла дорогою.

Вони йдуть собі. Чоловік і каже: — „Кого зустрінемо, то як розсудить, що мене рвать, так мене і рвать!“ — Ідуть. Зустрічають — біжить лисиця. Добігає, адраствует ця. Чоловік і каже: „Розсуди нас, лисичко, з оцим вовком. Я його од смерті одблагав, а він мене розірвуть хоче!“ — „Куди ж ти його, чоловіче, ховав?“ — „У мішок“. — „Я“, каже, „не пойму, щоб він був у оцим мішку: такий він здоровий!“ — А вовк каже: — „Ні, був у мішку, був. — „Ні“, каже лисичка. „Я не пойму, а влізь у мішок, — я вас розсужу“. — „А держи“, — каже чоловік, — „мішок“. — Лисичка держить, а вовк лізе у мішок. Уліз у мішок. — „Возьми“, — каже — лисиця, — „завяжи його, чоловіче!“ — Узяв, завязав, а вона тоді і каже: „Що у тебе, чоловіче? Здасть ця — ціп? А як ти молотити свіц, — молоти, чоловіче, його у мішку!“ — „Давай чоловік його молотити; вовк стрібає в мішку, а лисичка приказує: „Лучче бий, чоловіче, щоб знав, як тебе рвать!“ — Вовк стрібає, а то лежить, не двигаєть ця: уколотив він його. „А як“, — каже лисичка, — „ви соломку, чоловіче, забиваєте, так і його забий!“ — Той чоловік як замахне ціп, а лисичка-сестричка не далеко стоїть, а він як замахнув ся, та лисичку по голові, тай убив її; вона й хвіст одкинула. Лисички жалко тому чоловіку: не хотя він убив її.

Паралелі: Отсе оповіданє в змненій формі звісне під назвою — „Так сьвіт платить“, передруковуєть ся в нас часто у шкільниц чванках. Походженє його давнє. Пор. Oesterley, Gesta Romanorum. Ст. 572—574 і 741. Ч. 174. — Hahn, Griechische und albanesische Märchen. Т. II. Ст. 95—97. — Байки-небылицѣ. Коломия, 1888. Ст. 36—38. —

45. Бочка з червінцями.

Йшло два бурлаки на заробіткн. Довго не довго вони йшли, аж стінки стоять і ровани позакопувані. Вони звернули і полягали над тм ровом. Повставали, аж один з їх і бачить — коліватина у землі і червоніє щось. Роскопали, коли бочонок мідний, червоний, а посеред бочонка дірочка і видно — червінці. Хотіли виколупать, так і ножиком і руками не витягнуть. Узять того бочонка — не возьмуть: усьо равно, що камєнь — не зрушать із міста. Водились, водились од обіда, аж до самого вечера; у їх рубахи аж мокрі. Обрили його харашо, так що половину вже видать, а з міста не рують. — „Полно“, каже, „із нм водить ця! Підем у слободу“.

Пішли у слободу і упросились ночувать у вдівця, а він і пнянця ще. І стали вони у його ночувать і стали казать про те діло: „Яку ми найду найшли, хазяїн! Да, мабуть, не нам вона судилась. Так оце вам предявляєм: може возьмемо, так буде вам і нам“. — „Я, каже, не піду за тми червінцями. Ви отой бочонок, що ви водились, побачите у моїй хаті“. Переночували, поуоставали і стали Богу молить ця. І став хазяїн класти поклони і як ударив раз лобом об землю, земля провалилась, а там — бочонок. — „Оце він і є, той самий; оце ми ножем коло дірочки пописали як, аж кєнець ножа позаколуцили“. — „Ну, тепер, господа, оддыхайте; я захожусь — обід наварю, хліба на печу, та вам на дорогу дам, тоді і підете“. — Вони і стали ждять і вийшли із хати.

Хазяїн тоді став хліб качать; расплєстав та туди пригорщ червінців у той хліб і положив, да знов із діжі узав, да і положив з верку китом. Тоді у печку посажав хліб і як хліб випік ся, вибрав хліб і каже: — „Ну, тепер, господа, садіть ця обідать, а тоді і з Богом ідіть, куди вам нада“. — Сіли, пообідали, поблагодарили хазяїнови за обід; дає він тоді їм по хлібу. Вони узали, поблагодарили, положили собі у котомки і пішли собі.

Ось ідуть вони і кажуть: „Здоровий хліб, да не випік ся; він глевкий, що не можна його і їсти“. — Виходять із слободи — шивок;

вони й зайшли у шинок. Винймають хліб і кажуть: — „Насип нам по восьмусці за той хліб“. — А трахтирщик узяв отой хліб, поламав і каже: „То такий хліб, що ніхто його не їсти не; хиба свині його у пошійниці відять. Коли хочте, по половинчику усиплю, а більше не дам“. Вони зглянулись да й кажуть: „Сипте“, кажуть, по половинчику. Нам на-що той хліб? Ми його їсти не будем, бо він глевкий“. — Усипав; вони випили і пішли собі.

Приходить тепер той хазяїн у шинок і каже: „Насип мені восьмушку, бо утопив ся: борщ варив, — кашу, і хліб пів“. — А трахтирщик і каже: „Може ти такий хліб пів, як оде у мене. Купи, коли хочеш, у мене оці два хліба“. — Він подивив ся і бачить, що його хліб. І каже: — „По чому тобі дати за той хліб?“ — „А дай мені за його по пять копійок: він хоч і здоровий, та глевкий“. — Виняв він і дав йому по пять копійок. Там ще було п'яних чоловіка в пять у шинку. Узяв він тоді і розламає хліб і каже: „Дивись, що се таке?“ — Той каже: „Давай назад!“ — „Ні“, каже, то я тебе купив; се не твоє щасте, а мове“. — І ті люде подивились: „Ось щасте! А не увів чоловік поховати, хоч і у руках були гроші“.

Отой п'яниця прийшов до дому тай поховав оті гроші, та тоді й ходив годів десяток у шинок, поки кончив із барцільця оті червінці. І сам він пив і людей науував; а як кончив червінці з того бочонка, то і сам помер.

Паралелі: Се оповіданє, трохи змінене, знане в нас під назвою „Бог знає, чим чоловіка карати має“, передруковуєть ся теж по шкільних читанках. Порівн. також: Етногр. Збірник. Т. XIII. Ст. 115—117. — Вѣнокъ Русинамъ на обжинки. Т. II. Ст. 332—337. — Oesterley, *Gesta Romanorum*. Ст. 442—444 і 729—730. Ч. 109. —

46. Про розбійника Прокопа.

Був собі чоловік та жінка і був у їх один синок Прокоп. І вони його балували, вони їм утішались. І літ йому стало 12 і став він у силах. Став бігати по улиці, то тому, то тому руку, чи і голову перебе. Другий буває поправить руку, ногу, а другий буває, що і калікою стане. І стало йому літ уже в п'ятнацять і ходить він гулять і бе усіх хлопців і дівчат і ніхто його не подужає. Давай жалувати ця на його батька у волость, що він свого Прокопа розпустив так, що він його хлопця, чи мою дівчину обидив. Призвали старика у волость. Що ти так свого Прокопа розпустив, що скоро наших усіх дітей покатує, каліками

перобить. — Господа, не жалуйтеся ви на мене, я за його тепер приймуся, я його так проучу, що він не буде більше ділать так. — Приходить він домою із волости: Піди бабо, да взьми орапник короткїй, от там на вілочку у коморі висить, да як він прийде домою, так на крючок двері бери, так я взьму його за чуба, бо ти не вдержиш, а ти будеш його бить, а як утомиш ся, оддихнеш і упать будеш бить. Треба його повчить, щоб він чужих дітей не бив. — Приготовили вони орапник. — Ось, каже баба, уже іде! — Війшов у хату, устала баба, на крючок двері узала, дід узав за чуба, баба за орапник, да давай його бить. — Ось тобі, с. син, за те, щоб ти чужих дітей не бив. Ми тобі приказували, що не займай чужих дітей, а ти нас не слухавш, беш, та викручуеш їм руки, ноги. — Поки били, поки його дошкулили. — Хйба так бють ця, як ви бете мене! Отак бють ця! — Та як ударить батька у груди кулаком, так він так і полетів і кричить: — Рятуйте! рятуйте! — Ось я тебе, каже, порятую! — Ухватив накогоп, батька добив, тоді узав і матір убив. — А що, каже, навчилися! — Тоді війшов і стовповою дорогою пішов собі: ніхто не знає, що він убив батька та матір. І йшов він чи троє суток, чи четверо, триста верст увійшов. І найшов він вила, а од тих вил у три города дорога; і узав він, викопав собі землянку і сїв у тій землянці і зробив собі кійок дубовий добрий і свинцем голову облив і гвоздям набив в округи. Зробив ніж аршин крамарський лева длини, а колодочки другий аршин. Як узав смідть у тій землянці і люде ідуть з трьох городів, із города у город. І він у землянці сидить і людеї бе; рідко хто вириваєть ця, а то він хоч і убе, хоч заріже. І посмідв він там сїм год і за сїм год убив сїм сот душ людеї. Був чоловік десь заблудящий, був він на морі, а кораб розбитий і увесь мир потопив ся, а він на деревині остав ся; і винесла його хвиля у чуже царство і він не ївши і не пивши, тільки у його що дух зводить ця; і не зна він, у якім він царстві. Як винесла його вода на сухе, являєть ця ід йому лукавий. — Здравствуй! — Здравствуй! — Де ти єсть? — Коло моря, каже. — Звісно, що коло моря, та у якому ти царстві? — Я, каже, не знаю, у якому царстві. — А я знаю. Ти од дому далеко, ти і за три годи не дійдеш і не втрапиш. А ти мені подаруй те, що ти дома не знаєш, то я тебе покріплю і за три часа до дому приставлю! Він подумав, що хоч я і давно із дому, годів 17 чи 18, так усеж я знаю, що у мене дома єсть. Сейчас бушагу найшов, перо; він грамотний, зараз і підписав, що дарую, що я не знаю дома. Розписав ся, тогди лукавий дав йому румку водки: — Пий, каже, не бій ся! — Він випив, закуснв. — Ну, тепер садись на мене, держись; буду приставлять тебе домою: — Сїв він на його і потаскав він його, тільки пил схватив са. Приніс його у слободу: —

Оце не я тебе довіс, ступай тепер, каже. — Узав він, пішов слободою, уходить у свій двір, адрастуєть ця. — Слава Богу, прийшов, ми тебе за мертвого щитаєм! — Жінка жива, син є жонатий. Сусіди почули, приходять, адрастують ця, чоложкають ця. І найшла повна хата народа. Стоїть красивий, здоровий парень тай не чоложкаєть ця. Він і питає жінки: — Чий він, той парень, що до мене не чоложкаєть ця? — А син же ваш. Він твій! Хіба ти не знаєш? — Розказала вона йому. Він тоді почухав голову і мовчить собі. Ровішлись люде по домах, тоді той парень і сказав матері: Печи, мамо, паляницю, я од вас піду душу свою визволять, бо батько оддав мою душу нечистому. — Куди ти підеш? Чого ти підеш? Стала плакати. — Куди не піду, а піду, а тут мені не сидня. — Мати попекла, узав у торбинку, попрощався і пішов. Вийшов собі на стовповую дорогу і пішов стовповою дорогою; ішов суток четверо, чп п'ятеро і доходить до тих вил, до Прокопія. Прокопій іде на його з кійком, а він на колінка упав і став просить ца: Прокоп Іванович, не бий мене, жалуй і милуй, бо я без душі! — Як же ти знаєш мене, що я Прокопій Іванович? — Каже: Я знаю, що ви Прокопій Іванович. — Ну як ти моє імя угадав і по батьошку, так ступай, визволяй свою душу, а як повернешся, віттила іти меш, то тоді убу! — Тоді, каже, і убийте. — Він його і пропустив. Пішов той парень. Дійшов до моря. Стоять комнати коло моря. Уходить у комнати, адрастуєть ця. — А адрастуй с. син подарунчик. — Ні, каже, моя душа не винна. Бери батькову душу, а не мою. Отдай мою записку. Ти мою душею не попользуєшся, хоч і не оддаси записки. — Він розщитався, розсудився, що треба оддати. І зазває він демонів: У кого записка очитана, що душу батько подарував? — У кривого, кажуть. — Позвать сюда кривого. — Позвали кривого. — У тебе записано? — У мене каже. — Отдай йому, його душа невинна. — Ні, каже, я заробив у батька, я не оддам. — Отдай, я приказую, що отдай. — Каже: Ні, не оддам. — Вовьміть же його, каже, та скиньте на Прокопівіи спокій! — Його як хватили і викинули, да як струснули, так тільки борошно посипалось. Він і кинув записку. Записка полетіла. — Бери записку! — Той похилився, узав і пішов. Як узав іти, як узав іти, доходить до Прокопія, його минаєть не можно. Прокопій переходить його з кійком. — Здрастуй, Прокопій Іванович! — А се ти той, що ходив за душею? — Се я. — Щож ти, визволив душу? — Благодарю вас, Прокопій Іванович, за ваш спокій. Колиб не ваш спокій, не визволив би я своєї душі. — Ну, розкажиж мені, який же мій спокій? — Як домовина, тільки залізнос і глибше; і на шилах, на швайках, на бритвах, на ножах, на крочках, так що як що не вкинь, хоч камень, хоч залізо, так посиплеть ця тирса, або борошно. Ото такий спокій на

тін сьвітї вам буде. — Ну, молодець, благодарю, що ти взнав, який спокій мені на тін сьвітї буде. Іди тепер, куди хоч, я тебе бить не буду. — Коли хочете, бийте мене, я тепер в душею. — Ні, каже, не буду, бо ти взнав, який мій спокій. — Благодарю, сказав отой парень: взяв і пішов собі. Прокопій, як держав свій кійок, так як ударить насторч, так той кійок перелавсь на три клапті. Ніж держав у руці, устроїв у землю, та як вдарить ногою, так і угрузив у землю той ніж, загорнув землю і не знав і як стояв куди очима, так знявся і пішов прямо. Як узяв іти, на другий день війшов у слободу, зустрічає чоловіка одного, чи двох. Де ваш піп живе? — Дивись, де церква, та коло церкви спиташ ся, наведуть люде. — Він і пішов до церкви прямо. Зустрів старика: Де ваш піп живе? — Ось там комнати поганенькі, ото й живе піп наш. — Уходить у комнати до попа, здраствуєтця. — Ти піп? — Шукай мені покуту, я великий грішник. — Який ти грішник? — Я уперед убив батька і матір і сімсот душ людей убив. — Я не могу на тебе покути наквнуть, ти великогрішний. — Він його за патли хватив, об землю кинув, убив зразу і пішов собі. Як узяв іти, знов прийшов у слободу (повторене). Ходив так із слободи у слободу і таким порядком 12 попів убив. Тоді пішов собі і увійшов у ліс, у темний. І як узяв у лісу ходити, не знайде краю, щоб вийти із ліса. усе ліс, як дим; і ходив годів три. Іде, коли келійка стоїть у лісу. Уходить до келійки, не заперті двері, уходить, скитник на молитві стоїть. Молитву перечитав, обернув ся. — За чим ти? говорить. — Давай, оче, на мене покуту. — Яку на тебе покуту давать? — Я великогрішний, я убив на самий перед батька і матір і убив 700 душ людей і убив 11 попів, що не найдуть на мене покути; не найдете і ви і вас, каже, убо. — Вислухав і каже: Стій же тут, Богу я домолюсь, тоді я тобі покуту найду. — Він і став. Помолвив ся той і обертаєтця ця до його. Лежить там коло печки, що був колись тупор, а тепер тільки обух та з топорщем. — Бери, говорить, отой тупор, та йди за мною. — Іде той по переду, а він за ним, лісом, тропочкою. Як узяв іти, більше верстви міста. Стоїть кяслиця, верх злошила буря, а цівка осталась, чоловіка у три обіймища. Довів: Оце, каже, рубай і тоді поколиши і складай як дзвінниці, що ти бачив, як попів бив, так щоби і ти так склав. І корінці повиягаш і тоді до мене прийдеши. — Сказав і пішов у свою келію. Прокоп зачав коло тієї кяслиці; як узяв, годів пять вочив ся і склав там як дзвінниця. Приходить тепер до келії унять, до скитника: Давай, оче, мені покуту! — Чи ти іздїлав, що я тобі говорив? — Іздїлав, каже. — Бериж огонь із печки у вихоть і іди за мною. — Пішов скитник по переду, а він за ним з огнем іде. Дійшли до тієї кяслиці і зрубана і складена, як він сказав і вивершена. —

Лізь тепер, каже, і сідай там у горі, а я підпалю і піду, і щоб ти не вставав. — Узав, підпалив і пішов, не оглядував ся на своє місце. Як узав, горить ті дрова, погоріли чисто, і руки і ноги у його поодгоріли і поодпадали і шкура уся, тільки глаза цілі остались. Упав він і давай котить ця тією тропкою до того скитника. Як узав котить ця, так котив ся місяців більше трьох. Докотив ся до келійки, до дверей, і тоді головою бє у двері. Сей почув, одчиняє. — Давай, оче, покуту. — Чи згоріло усе? — Згоріло, самий попіл остав ся. — Ну, котись, за мною. — Узав він грабельки і пішов, а той за ним котить ця. Прийшов, а той докотив ся. Тоді давай грабельками перешевелювать і найшов згарочок маленький неперегорений, у середині є живий. Із ліса єсть дорожечка проїадна. — Ну, котись, за мною. Пішов, а той котить ця. Викотив ся з ліса, тут зараз могилочка малесенька. Скитник прокрутив цаткою у могилі дірку і устроїв той згарок і землею пригорнув і ногами притоптав і того згарочка на верх землі на корх накинув. — Дивись, оче я посадив ксиліцу, котись назад за мною. — Як дійшов він до моря, а той докотив ся. — Тепер, каже, набирай води у рот і поливай той згарок, і покуда він прийметь ця і вродить яблука, і тоді прийдеш до мене і скажеш. — І пішов у свою келію, а той давай качать ця, да поливать отої згарок. І як узав носить воду ротом, да як узав поливать, виросла яблуня і зацвила так, що нема листу, а самі яблука. І як вродили яблука, покотив ся він до його. Прикотив ся він до келії, обзиваєть ця: Оче, одчиніть! — Той почув, одчиня келію. — А, то ти Прокопій прийшов до мене. А щож, уродили яблука? — Каже: Уродили так, що і листу нема, а самі яблука. — Ну, я піду, подивлюсь. — Пішов і той котить ця. Прийшов тудя, а той докотив ся. Дивить ця, рясота така, що й нема і листу; нахилились гиля, аж на землі лежать, а тільки проулочок до тієї яблуні, до кореня. — Лізь у той проулочок і здвгни корень! — Він поліз, плечима притуливсь і здвгнув. Як здвгнув, яблука і осипались усї; він ледви виліз віттіля, із під яблук. — А дивись, каже скитник, чи багато яблук осталоє на яблуні? — Він одкотив ся, задрав собі вязи і каже: Усї долї, тільки двое у місті і остались. — Ото твої гріхи усї осипались, а тільки за батька та за матір остались. — Ну, оче, давай покуту за батька та за матір; буду одвічувать. — Ну, коть ся за мною! Той іде, а той котить ця. І докотив ся до його келії. Коло його келії колодязь колись був, а тепер опустів, нема води, а він глибокий. — Стій же ти тут, а я піду у свою келію, да вогьну вожжа, да тебе спуцу у колодязь, набирати меш ротом грязь, вичистиш, буде вода. — Прийшов, вожжа приїє, у двое вожжа перебгав, узав його у попереk і обшморгнув вожжами. — Зворочуй ся тепер на цямбрини, а я тебе буду опускать. — Звернув ся

він, а той помочи піддав да так у колодязь і бросив; той із вожжами вовсім у колодязь і полетів. А колодязь із лядою; пішов скитник, узав замочок, замкнув і ключик у море укинув. — Ну, ти мені надокучив, пощо з тобою возить ця! — Живе скитник у тій келї, Богу молить ця, годів чи пять, чи десять, як він запер його у колодязь; і смотілось тому скитникови рибки сьвіжої, як перед смертю хочеть ця, не можна жить, так хочеть ця. Узав він торбиночку і пішов до моря, до забродчків рибки випросить. Дійшов до моря, аж тягнуть саме невід забродчики, на сухе витягають. І витягли риби силу велику возів, мабудьнів сотні. Прийшов, позраствував ся. — Здрастуйте, господа забродчики. — Здрастуйте, оче! — Дайте, господа забродчики, рибки: так мені схотілось, я вварю кашки. Я за вас Богу помолюсь. — Берить, оче, яка вам любина. Скільки донесете, стільки і берить. — Мені, господа, не множо. — Нахилив ся, узав рибок пять собі у торбиночку і пішов. Прийшов у свою келїю, зараз за ножик і сів рибки скребти. Оскрїб рибку, розчинив, коли ключик той, що він ляду замкав. — Е, се той самий ключик! Покинув рибку, побіг до колодязя, отпер ту ляду, коли він під лядою на воздусі. — Ей, отче, висповідай мене: запричастя. — Той злякав ся: Оце я согрїшив, він ось який, уже на воздусі! — Побіг і принїс ту промусію, що нада, щоб висповідать і запричастить. Принїс, висповідав і запричастив. — Благодарю, оче, тебе, що ти мене у небесноє царство увїс. Слава тобі Господи, слава тобі Господи! — сказав Прокон. — Ангели його схватили і понесли його на небеса.

Паралелі: Се оповіданє — се звїсний варіант широко розповсюдженої легенди, в якій частїше виступає імя розбїйника — Малеї, пор. Етногр. Збірник. Т. III. Ст. 121—124. Ч. 47. Т. IX. Ст. 31—35. Ч. 16. Т. XIII. Ст. 146—153. Ч. 338—341. — У звязи з сею легендою стоїть вїнша, в якій грїшник спасає себе через убийство. Пор. Етногр. Збірник, Т. XIII. Ст. 143—145. Ч. 335—336. Також: Ю. Яворскій, Очерки по исторїи русской народ. словесности. I. Легенда о панцищѣ (відбит. в „Науч. лит. Сборника“ Гал. рус. Матицы, т. I.). — Пор. надто: Archiv f. sl. Philologie. Т. XIX. Ст. 241. Ч. 21. — Аванасєвъ, Народ. рус. легенды. Ст. 90—97 і 177—178. Ч. 27—28.

47. Доля і злиднї

Сїм год не родив Бог хлїба. І був собі Іван Іванович, молод чоловік, жоватий, чоловік убогий. І пішов він до хавяїна і попросив прийняти у работники, його і жінку. Хавяїн і каже: Я прийму і годувати му і з'одівати му, тільки ти мене слухай. У мене ти побудеш чи год, чи два, скільки захочеш. Тільки усе за харч, а денег я тобі не давати му

ні копійки. — Прийшов він із женою і стали у того хазяїна; і сім год поспіль не було урожаю і він побув у того хазяїна шість год. І за те время жінка його вивела два хлопчики. Наступив сьомий год; він і на сьомий год став, робить сьомий год. Із ліса возить дрова. Приїхав у ліс і дума: піду по лісу, чи не найду такої штуки, щоб зрубать, любимої. — І пішов по лісу. Шов довго-не-довго і найшов липу зеленую в листом, хоч була й зима. І він сам собі дивуєть ця, що воно таков, що зима, а липа зелена, із листями. — Він і дума: А дай спитать, чи вона мерзла, чи м'ягка? Да як замахнець ця тупором, а вона йому обзиваєть ця: Іван Іванович, не рубай мене! Що тобі надобно, то тобі і буде! — Він ізлякав ся, та не розбере що, і ще раз замахнув ся. А вона ще раз обзиваєть ця: Не рубай мене, ось клад, з правого боку біля мене, сімнадцять мільонів у казану, у мідному, тільки мене не тронь. — Він усе-ж не розбере, лякаєть ця, оглядаєть ця, нікого не видно. І третій раз замахнув ся. (Повторене). Сей раз він розібрав хорошо; розгорнув лист, став копать, там і земля не мерзла, одкопав з пів аршина крамарського, аж покотить; він увидів, що казан мідний; він загорнув, дров набрав і поїхав собі. Приїхав він і жінці сказав: Я, каже, найшов клад, стільки мільонів сребра і золота. — Вона і каже: Проси хазяїна, щоб мене одпустив, я тобі помочи дам, так ми заберем оті гроші. — Він попросив, хазяїн і одпустив. Вони запрягли коней, узяли мішки і поїхали у ліс. Приїхали, наклали дровець по троху на савки, прийшли до тої липи, одкопали той клад, зняли з його кришку і давай тоді з того казана деньги пригорщами висипать; одно держить, а одво силе. І насипали один клунок і другий. Узяли тоді, кришкою накрили, загорнули, деньги на віз поклали, сіли і поїхали. І нарешно вони приїзнились. Уїхали у слободу, як люде уже поснули. Привели ті гроші і як їхали дорогою по-уз свою хату, заїхали, поклали ті клунки під піч, у сьмітьця загорнули і тоді поїхали до хазяїна. На другу ніч прийшов у свою хату, викопав яму під пічю, клунки у ту яму поклав і сьмітям загорнув. Добув сьомого году і тоді каже: — Спасибі Богу і вам, хазяїн, тепер піду у свою хату да буду жить. — Може щоб, Іван Іванович, послужив мені в жінкою. — Ні, не буду. — Коли так, ступай собі в Богом, спасибі, що послужив мені. Що-ж ти будеш дома їсти, як у тебе хліба нема? — Що Бог дасть, те і буду їсти. — Ну ось тобі за сім літ, що ти мені служив, сім пудів борошна. — Спасибі, хазяїн. І узяв він оті сім пудів борошна, пішов і давай жить у своїй хаті. До тих семи пудів купив ще собі сім пудів, сидить і їсть. Потім купив собі повозку з конякою поганенькою, давай на стовповій дорозі донів (донн, то оті кацапи, що у личаних да у вязових личаках

ходять) возять. Повозив він їх весну одну і купив у осені собі бики гарненські за 30 рублів. Ціна тоді була плоха, дешева і виховав собі тих волків, та що году став купувать і за три годи стало у його три пари велів добрих. Він своїм уже оре. Зійдуть ця люде, питають: де ти оце усе узяв? Голій був, а тепер, слава Богу, і волки і коняки! — Поцовови і ти, каже вің кожному, отих доней, так і ти забагатієш. — Годів пять пожив, так і того хазяїна покрив, що служив, нема над його вже і хазяїна у селі.

Продає пан у тому селі своє дворище і дві тисячі десятин землі. І узяв він і у того пана і купив дві тисячі десятин землі і два дом двоетажні під задівом. І давай жить. Пожив годів десять і помер. І остались у його два сини. І як помирав, то і сказав синам: Щоб виж не спорились. Розділіть ся пронеж себе: тисяч десятин тому і тисяч десятин тому, дом тому і дом тому. — Вони не женаті і як батько помер, вони його й поховали і живуть собі у двох. — Ну ти, брате, жени ся, щоб була у нас хазяїка, ти старший. — І так! каже, нада женить ця! — І засватав він у богатого чоловіка і каже: Смотри-ж, щоб ти мого брата шанувала, щоб не тільки ругать, не ругала, а щоб і не думала. А як скажуть мені люде, що ругаш, так от тобі голова долга, зараз сокирою одрубав. — Узяв вің її, живуть вони собі. Вона з'одіває їх і слуха. І прожили вони годів пять і прижив старший брат із женою своєю двох дітей. І сьому годи уже вийшли, що пора-6 йому женить ця, так не женить брат, а вің не сьміє сказать. І він сьильно красивый був, а то з лица став подавать ця. — Що ти, брате, журиш ся, чи що, бо ти із лица став блідий. — Ні, каже, мені кажець ця, що я однаковий. — Може, брате, і тебе пора женить? Невісти би собі шукав. — То ти знавш, брате, я того не знаю. — А хочби у нас ні-завищо, чи що? Шукай собі. — Благослови, каже, так і буду шукать; ти старший брат, так ти як і отець. — Ну, я не братиму такої як ти, я козачки не братиму. Я возьму купечеську доч. — Ти то знавш, брат. — Задряг у коляску копей четверку, кучера узяв, і поїхав за сто верст, до знакомого купця. Приїхав до того купця, поздрастнував ся. Купець прийняв його за гостя, за хорошого. — Ну, дядя, чого я до вас приїхав? Я приїхав, щоб ви посовітували мені вибрать собі супругу. — Що вам совітовать? От у мене доч. Бери мою доч. Я тобі і десять тисяч приданого дам. — Увели ту баришню у комнату; ходились одно на одного. Батько совітує, каже, що знає його батька і його сіню, що вони люди хороші, на усьо довольній, на землю і на денги, на усьо. — По батьковому благословені баришня согласна іти. Поблагословив і зараз у церкву повезли вінчать і давай сватьбу гулять. Одбули сватьбу, дав купець дочці коляску і четверо копей при-

даного, щоб було, каже, до мене чим у гості їздить. І дав десять тисяч приданого деньгами. Розпраццались і поїхали до молодого. Приїхали, живуть у місті з тим братом. Пожили годів п'ять і давай тепер драть ця жінка самі помеж собою. І самі деруть ця, а чоловіки і не знають. І поки дрались, поки чужі люди не стали представлять чоловікам, що ваші жінки отак і отак деруть ця. — Ну, брате, коли нам різнить ця, так різнить ця. Ти менший, так ти бери які знаєш. А мені, які покинеш, такі я і возьму. — Ну, де живем, там і останемось. — Ну і добре! Старший брат перейшов у ті комнати, землею розділились, живуть собі, багатіють. Менший, що узяв купечеську, що год то їй продав сто десятин, та за десять літ усю тисячу і продав, а той за десять літ ще купив собі у городі дом і землю, ще тисячу десятин. І переселив ся він у той дом, у город. І сю землю продав, а там як п'ять літ пожив, так десять тисяч десятин землі собі прижив і став він купцем. А у меншого тільки дом пустий остав ся, та дев'ятеро дітей. І нічого ні їсти, ні пити і діти голі. Дожидають великодних свят, жінка його і посилає: — Піди до свого брата, твій брат багатий, так може на тебе оглянет ця, та пшенички пудів два дасть нам на паску, та може коняку поганеньку подарув. — Е, ти грималась так, як сучка із нею, а я тепер у вічі стану лізти? — Ми хоч і гримались, так вона вже забула, а ви не гримались, так може він на тебе ще оглянет ця. — Він зна у якому городі той брат живе; як прийшов туди, став питать ця. Питав ся, питав ся, допитав ся. Приходить до воріт. Везе дід бородатий, отакий як і я, гній із конюшні. Зострів ся. Здраствуєть ця. — Чи оце живе отакий Роман Іванович, мій брат? — Дід вислухав. Який же він єсть, коли він брат тобі рідний? Чи він дворянин, чи купець, чи козак? — Він козак, каже, той. — Врьом, падлець, наш хазяїн, купець! Та вилаяв його, узяв, та із двору його і вигнав. Дід гній повіз, а той вернув ся назад, та до комнат прийшов до купця. Виходить лакей, здраствуєть ця: Чи тут такий живе Роман Іванович? — А чого тобі? — Він мені брат рідний. — Ну, так іди до мене у кухню. Узяв його до себе у кухню. — Може ти хочеш їсти? — Хочу. — Нагодував його і надоїв. — Так дійствительно він тобі брат? Щоб мені, бува, чого не було од хазяїна? — Дійствительно, каже. — Пішов то лакей до хазяїна і каже: Прийшов чоловік, що тут робив, за роцотом. — Ну, веди його сюди, я роцитаюсь. — Увів його у комнати і покинув, а сам пішов собі. Той увійшов, поздраствував ся. Він тоді упав йому у ноги і каже: Брате, жалуй мене і милуй над моїми дітками, я твій брат рідний. Подари мені, що Бог тобі дав. Хоч пшенички та борошенця на паску, на святю, та хоч кобилку, ще хоч поганеньку мепі подарував би! — Він вислухав і каже: — Ні, у мене

брат не такий! Приказав, щоб вигнали його з двору. Потім роздумався і сказав, щоб його вернули. Лакей його і вернув. — Чи ти вірно мій брат? — Да, я ваш брат, так і так. — Він не йме йому віри, а всеж таки каже: Коли ти мені брат, так іди дорогою стовпвою, то усе має; там скажи, щоб тобі дали повозку запряжену і пшениці четверть. — Він пішов, коли тамінька чоловіка трийцять сидить на дорозі, оддыхає. Приїхав, поздрастнував ся. — Хазяїн, каже, велів, щоб ви мені дали повозку і коняку і пшениці четверть. — Да хто-ж ти такий? — Я вашого хазяїна брат. — Не може быть, щоб у нашого хазяїна такий брат був, обідраний, паршивий. А ну, хлопці, беріть батоги да чешіть його добре. — Хлопці як узали, та як стали його чесать: — Ото тобі коняка і пшениця! сьміють ця. Йшов верстов з пять, уже кончають ця подводи, аж бачить, що один чоловік дванайцятєро лошадей гонить і дванайцять борін. І каже: — Видайте мені коняку з повозкою і четверть пшениці, хазяїн ваш велів. — А хто-ж ти такий? — Я, каже, його брат. — Я знаю, що ти його брат, і що він оте велів. — А я, каже, зустрів там хлопців, та сказав, щоб вони мені дали, а вони батогами одчесали мене на усі боки. — Е, то дураки, а я знаю. — Чого-ж ти такий голий, а твій брат сильно багатий, без числа. — Не знаю, каже. — Е, то од того, що твоя доля ледача. — Може й так, да як же ви то знаєте? — Коли твого брата я доля, то я і твою долю знаю. — А де-ж моя доля? — От у тому саду, що синіє. Вона там лежить під грушою і як груша упаде, що у рот улучить, та то її, а не улучить, так не похилить ця узять груші долі. Така вона ледача. — Як же мені свою долю побачить? — Іди у тернові кущі і найди бичів три, да і принеси мені. — Він пішов і приніс бичі, тоді вона огонь розложила і ті бичі попарила і звязала мотузочком. Тепер іди; попереду буде ліс, а там сад; увійдеш у сад, там побачиш кровать красную, та станеш піддавать рачки до кровати з-за голови, бо як з під ніг зайдеш, то побачить і утече. А як дійдеш, то бери її за чуб, умотуй руку і бий, аж поки не присягне тобі служити, тільки тоді пустиш. — Пішов у сад і підобрав ся як раз, як йому розказано. Попав його за чуба, стяг його з кровати і давай потягать бичем. Той просить ця: — За що ти мене беш? — За то, що ти ледащо велике, ти-ж моя доля, а допустила, що я голий і діти мої голі. — Так що-ж, коли я така удалась ледача? — Він збив один бичі другий, бере третій і бе. Просилась, просилась: Повно мене мучить, ото я тобі присягаю, що я буду служити до твого віку. Коли тобі буде треба мене, як спомниш, я коло тебе і є. Тільки я чорної роботи робить не умію, а у торговлі. Іди тепер до дому, що у тебе є, а нема, іди у який хоч город і приїдеш у город, упросиш ся у будку, до баштанника, до руського,

і тоді возьмеш, і дереш платя із жінки і іди продай на базар у город. — А коли драге? — Так що? Хоч би саме рубця, а бери і іди. — Приходить до сеї долі, що його брата. — Ну, а що? — Отак і отак, каже, присяглась служити. — Бери тепер коняку, забарай жінку і дітей, їдь у город, у який хоч. А шениці тобі не треба, у тебе буде. — Узяв повозку, поїхав до дому, завернув коняку до порога. Ну тепер, жінко, складай ся, та будемо їхать у город. Складай усе на повозку. — Чого-ж ми поїдем у город? Тут були голодні, а у городі ще годнійші. — Ну, як там буде, голодні не голодні, а у город треба. Складай. — Що і складать, коли нічого! — Поставили скриньку да поклали рубашку у скриню. Стали тепер дітей сажать. Аву лічи, чи усі? Жінка стала лічить. — Оце Грицько, Микита, Петро, Іван, один, другий, третій; усіх девятеро. — Ну, усі, так рушать пора! Коли чує, що у хаті кричать діти. — Що ти кажеш, жінко, що усі діти, а чуєш, кричать? Знова стали лічить. — Ось Грицько, ось Микита, ось Петро, Іван.., один, двое, трое, четверо, девять усіх. — Коли девять, так усі, а там кричить. — Уйшов у хату і питає: — Хто тут кричить? — Куди ви, хазяїн, одіжжася, беріть і нас! Хто-ж ви такі? — Ми ваші злидні! — Я вас, каже, не покину. Я з вами звик і ви зо мною. Прийшов знов до повозки, узяв і повкидав із скрині, що там було, уніс скриню у хату і одчинив: Лізьте-ж у скриню, я вас заберу. — Чи ви усі, лічить! Стали лічить. — Ні, одного кривого ще нема. — Ну гукайте. — Згукнули, коли й те шкандиба. — Полічили: Усі тепер, кажуть. — Він тоді узяв віко, зачинив і замком замкнув. — Ну, жінко, бери за причілок, винесем. — Винесли на город і перед порогом давай яму копать. Викопали яму глибоку і узяли скриню у яму і землею загорнули. Отак, каже, пропадайте злидні, бо ви мені увірлись. — Узяли тоді і поїхали. Доїхали до города. Найшов земляночку на баштані. Випрягли коняку, спував коняку. — Ну будьте тут, а я піду на базар, принесу вам їсти. — Скидай, жінко, платя, понесу на базар. — Куди воно годить ця платя? А я як же? Як телиця буду ходять? — Скидай, скидай, як я кажу. — Вона скинула, він узяв і поніс у город. Воно колись було платя, а то саме рубя тепер стало. Увійшов у город і каже: — Де-ж то моя доля? — Я вот тут, хазяїн, коло вас. Що ото під рукою? — Та оце рубя, що я, як ти казала, і забрав із жінки. — Давай мені у руки. Узяла вона у руки, поглядела долоняни, згорнула і знов отдала. — За скільки-ж мені його продавать? пита. — За 70 рублів. Так тобі і дадуть. — Увійшов він на самий серед базарю, де торгових яких небудь п'ять сотень сидить, і носить на руках. — Що носиш? — Платя! — Аву покажи! — Показав. Одні прибігли, другі. — Оце яке, що і з рода не видала. — А що

за його? — Сімдесят рублів. — Чи не дорого? — Е, то моя нужда продає, а то я би не взяв. — Сорок рублів. — Пятьдесят рублів. — Ні, каже, не хочу. — Історжились і за 70 рублів оддав. А торгових тут було душ 30, та собі виняла деньги, а та собі. Та що-ж ви усі деньги виймаєте? З одної брать. — Тут вони і пішли бить ця. Прийшли поліцейські, розвели їх. Тоді він увзяв 70 рублів, купив хліба і до хліба, набрав на чумарочки, жінці на спідницю. Привіс. — На, ший, дітям і собі. — Попоїли діти, сам попоїв. Переночували; на другий ранок знов іде на базар. Прийшов на базар, стоїть на базарі 50 возів чумацьких льону хвунтового, пан багатий вивіз продавати. Хто продає сей лєн? — Я, прикащик. — Що за його? — У тебе нема грошей, ти голий. — Шукай мені нава, я куплю. — Повів його прикащик до пана. Прийшов, поздрастнував ся. Продайте льон! — Як же ти купиш, чи на пуд, чи оптом. — Мені як би оптом, не важучи. — Ну, добре, я продам і оптом. — Що за його? — Півтори тисячі. — Вот вам 50 рублів даю, од воза по рублю. — Е, як то? У мене пуд 5 рублів. — Надав ся 50 рублів і пішов собі. Одійшов і каже: — Де то моя доля? — Я тут. Ну, що-ж ви нашли собі любимое? — Льону найшов 50 возів, вивіз який то пан багатий. — Ну, що-ж ти подавав? — Да 50 рублів, так не оддають. — Ну, больше і не давай. А я ось піду, переланяю, так він стане попелом, так ти попіл купиш. — Прийшов він переогодом: Продаєте? — Продаю. — Так беріть, що я даю. — Да що-ж, ти сьмієш ся? — Ні, каже, я не сьміюсь, а я даю хорошо вам, то не льон, а попіл. Ось попробуйте. — Пішов пан, аж дивить ця, самий попіл. Тоді і сказав: Одвезіть йому, ребята, то буде вам хоч на порцію. — Що за знак, що льон везли, а попелом став. — Куди тобі везти? — Да оттуди, я там у міщанина сарай наняв. Узяли, одвезли, поперевертали отой попіл і поїхали. Доля тоді і каже: — Ну, ти за сей льон возьмеш пять тысяч, тільки через місяць міста. Підойде який, що дасть. — Купив того, сего, у базарі, приходить до дітей і до жінки упять. Переночував, упять на базар іде і находить 40 возів кавунів, такі як відра кавуни. І давай ті кавуни покупать і подавав 25 рублів за ті кавуни, за 40 возів. — Що, ти дурак, чи глушоватий. Як один кавун стоїть 5 рублів сребра, а ти 25 р. даєш за 40 возів. — Хоч я дурак і глушоватий, а я у вас забєру за 25 р. — Ні, каже, не забєреш. — Він я тим і пішов. Одійшов. — Де-ж ти моя доля? — Я здісь, халяїн. Що ж ти найшов любимое? — Сорок возів кавунів. — Що ж ти подавав? — Да 25 р., так не оддають. — Ну, так і возьмеш. Через час-міста прийдеш до тих кавунів і він оддасть. — Приходить він, знов питає. — Чи продаєте? — Продамо. — Ну, так як? — Отак і так, ціна положена. — Е, то не так, се у вас гній, не

кавуни. Я, каже, обявлю городничому, так ви будете ще платити ця, що ви город завоняли! — Подупали, коли нема і одного цілого, так руки і лізуть у кавун. — Одвезіть йому, каже пан, буде вам хоч на порцію. — Одвезли, вивернули і поїхали. — Тепер доля і каже: — Через місяць міста кунець под'їдець, заразом і купить, не упускай от десять тисяч і копійки. — Вийшов місяць і надійшов кунець, допитав ся і купив і дав 10 тисяч сребра. — Тепер доля і каже: Тепер іди у думу і купи оце місто, три десятини от сирот осталося і за те місто давай три тисячі. — Він пішов і давай купувать і купив за 5 тисяч і дали йому купчу. Давай тоді він строїть доми і лавки. Забрав жінку і дітей на те місто. Построїв два доми, лавки і давай торгувать. Доля йому повагає у всім; стали у його деньги і усьо. І став він купцем самим першим у тім городі, мільонами переверта. Поїдьмо, жінко, ми до свого брата у гості, як не приймає, а тепер може прийме. — Запрягли у коляску шестерку лошадей, узяли кучерів і поїхали. Приїхав прямо до комнат, знає, де він живе. Позрадствував ся. Узнає ти мене, хто я? — Узнає і не узнає. — Я-ж твій брат. — Ну, брат так брат. І прийняв його за гостя і трое суток пили, гуляли і радувались. — Прошу покорно брат і до мене, повідіть, як я живу. — Запряг і сей шестерку коней, узяв кучерів, поїхали до брата. Попили, погуляли трое суток і у того. — Ну, скажи, брат, чого ти так забагатів, що і од мене став богаче. Ти мені признай ся! — Я сам не знаю, брате, так мені Бог дав. Оце як ти мені коняку подарував, так я твою долю зустрів. (Повторенє.) — Вислухав брат, розпращали ся і поїхав той брат, а сей остав ся дома. Поїхав на те місто, на батьківське, уїхав у двор, бачить там чоловіка одного, другого; гукне, загадав їм, вони пішли, заступни забрали дома і викопали скриню і витягли із ям. — Благодарю вам, ребята, вот вам по пять рублів. — Тоді одбиває замок і одчиня скриню, коли злидні тільки що живі, тільки що ворущать ця. — Ви злидні мого брата, так ідіть до його, він тепер багатий. — Спасибі, добродію, що ви нас одкопали. то ми будемо вамі. — Він сів на коляску, да і гайда. Така думка, що: я од їх утечу. Поїхав до дому, верстов до 20, не доїздить до города, коли дивить ця, аж пожар у городі. Приїздить він домою, коли погоріло у його усьо і доми і лавки, на поїл усьо пішло. А тут закон увійшов, що та земля, що він поодбирав у людей, так тим людям і присуджено, а йому тільки шестерка коней та коляска і осталися, деньги ті поки пропив, та тоді пішли із жінкою просят до брата, чи не догодус до смерти. Як ввійшли і позрадствувались, так брат їх і прийняв, його у лавку за прикащика, а її за куршницю. Так вони і дожили у брата віку. — Ото ти, брате, хотів

на мене сільце накинуть, да на себе самого накинув. А я над тобою амилував ся. Померли вони, він їх поховав, а сам багатир і досі живе.

Паралелі: Гринченко, Етн. Матеріали. Т. I. Ст. 109—115. Ч. 130. — Етногр. Збірник. Т. XIII. Ст. 22—31. Ч. 232—233: Щастя і нещастя. — Віда в кістці.

48. Про Розум та Щастя.

Іде чоловік мелкий на заробітки стовпвою дорогою і зустрічає Розума і Щастя. — Здрастуй! — Здрастуй. — Куди ти, чоловіче, ідеш? — Іду, каже, на заробітки. — Що у тебе дома, чи ти багатий, чи ні? — Ні, я чоловік мелкий, у мене дітей півдесятки та жінка. і діти і жінка голодні, так іду, щоб що небудь заробить та дітей воспитать. Не йди, ви були у тих містах, так там нема сей год роду; ми були там і ідемо віттіля і усї люде віттіля йдуть, так і ти вертай ся до дому. — Ні, люде добрі, треба мені іти, у мене дома одна тільки вода, нічого їсти! — Розум каже: Даймо йому пів сотні денег, то завернеш його домой. — А Щастя каже: Він до ума їх усе одно не доведе, хоч і дамо. — Ну, даймо. — Даймо! Винімають пів сотні і дають: На тобі пів сотні; ти вертай ся домой і годуй своїх дітей і сам їж із жінкою; ми тебе жаліємо, так і даємо. — Він сказав: Благодарю покорно — і пішов собі. Приходить він до дому, ввходить у хату, нема жінки його дома. — Де, діти, мати? — Да десь пішли на час; вони прийдуть скоро. — Узаяв, та деньги виняв, дививсь, та у печку у попіл і устроїв і пішов тоді на огород подивить ця. Жінка прийшла до дому, а кума прибігла за багаттям. — Здрастуй, чи кум дома? — Кажуть діти, що дома, а я не бачила ще. — Де-ж він? — Кажуть діти, що пішов у берег. — Дайте, кумо, багаття. — Я топила уже днів два: поланайте у пічці, чи є, чи не має. — Та узаяла, поланала, налалала той платочок, узаяла собі за пазуху і каже: Нема, кумо, багаття! — І пішла собі. Уходить чоловік до дому. — Здорова! — Здоров. — Що заробив, чоловіче, що скоро так повернув ся? — Каже: Слава Богу добрих людей найшов, так мені дали пів сотні денег. Як я прийшов, так дививсь, дививсь, де їх діть, так у пічку, у попіл і застроїв. Возьми та заховай! — Е, моя годино, кума приходила за багаттям, так вона поланала і мабуть узаяла, бо нема тут. — Ну, так іди і проси, щоб оддала. — Побігла вона і каже: Ви гроші у нас узаяли, пів сотні; люде добрії чоловікови дали, а він у попіл положив, а ви як приходили за багаттям, так ви і узаяли. — Ні, каже, я не брала і не бачила.

Бог з ними, з вашими деньгами. — Прийшла до дому. — А що? — Каже: Не брала і не бачила. — Дали люде, та не пішли у пользу.

Прогорювали вони зиму так-сяк; весни діждали, упень пішов чоловік на заробітки. Як увяв іти, зайшов на стовпову дорогу. Іде упень Розум та Щастя на зустріч того чоловіка. — Здрастуй! — Здрастуйте. — Куди ідеш? — Іду на заробітки. — Ми, каже, і самі були на заробітках, так нема там урожаю. Люде вертають ця і ми були і ми вернулись, вертай ся і ти. — Ні, люде добрі, мені нельзя вертати ця, бо я з голоду помру і дітки мої... Що зароблю, то зароблю. — Розум каже: Даймо йому пів сотні, та завернім його навад. — Щастя каже: Хоч і дамо, так він не поорудує. — Так що? Усе-ж даймо. — Ну, даймо. — Винімають пів сотні і кажуть: — На тобі пів сотні, та завертай ся до дому, та годуй своїх діток, та дивись, щоб не потеряв денег. — Він поблагодарив і пішов до дому. Приходить, аж жінки його нема дома. — Діти, де мати? — Побігла вона до тітки, чи що, на час! — Виняв ті гроші, дививсь, дививсь, де їх діть. Звісно, чоловік голий, куди положить? Аж діжа на лаві стоїть. Він у діжу положив і накрив віком і пішов собі на город. Приходить мати; діти кажуть, що батько уже прийшов. Ну ось і заробив він, будете, діти їсти! Деж він? — Пішов на город у берег. — Прибігає та кума, що і тоді. — А що, чи куми дома? — Кажуть діти, що дома. — А деж він? — Ось пішов на город у берег. — Дайте мені кіста з діжі ложечку! — Подивіть ця у діжу, коли єсть, так возьмете! — Вона подивилась, гроші узяла в платочком, каже: — Кіста нема! — і пішла собі з тим. Уходить чоловік упень у хату. — А що, чоловіче, що так скоро завернув ся, заробив? — Дали добрі люде пів сотні, я і вернув ся до дому. — Деж ти їх дів? — Ходив, ходив, де б їх діть, да нігде, так увяв, та в діжу положив. — Моя годино! Приходила кума за тістом, так набуть вона їх і узяла. — Ну, біжи, проси, може хоч сі оддасть. — Побігла вона (повторене). Прийшла: хвалить ця вона чоловікови, що кума не брала. (Повторене).

Дожидає третьої весни, упень іде на заробітки. Йшов довго-не довго, зійшов на стовпову дорогу (повторене)... Ми-ж йому уже давали, на щож ще давати? — Даймо йому копійку, каже Щастя, тай завернем. Так він копійкою попользує ця! — Винімають копійку: На тобі копійку, се тобі копійка дорога буде; купиш, що ти знати меш і трос суток будете усім семейством їсти за ту копійку. — Він поблагодарив і пішов собі. Ввійшов він у свою слободу. На ставу ловлять рибу волоком. І подумав: Куплю я за ту копійку риби, скільки вони продадуть, так наїмось і дітей нагодуєм! Приходить: Здрастуйте! — Здра-

стуйте. Ти оце був на заробітках? — Був, та вернувся, нема ніякого уроду. Продайте мені за копійку риб; жінка зварить, або спече. — Ми би раді тобі продати, ми і так далиб, так оце три рази забродили, так усе пусто, нема і одної риби. — Нате вам копійку і забредіть за копійку на мое щастя. — Ну, давай, забредім, на його щастя. — Одбрили шагів в десяток от берега, цуплять рибу. Стали ік берегу поблище приближать ця, риба беть ця іи об ноги і через волок перескакуе знов у став. І говорять: І щаслива та копійка і є така риба у волоці! — Вицупили той волок на сухе і сострахнулись, що тягли стільки риби; і в роду стілько не витягли. — Ну, тепер вибирай собі, яка тобі любима і бери і неси собі до дому. Чи ти щасливий, чи твоя копійка! — Була у його за плечима торба, він укинув у торбу штук 30 рибки любимої, подякував і пішов собі. Приходить до дому. Жінка дома. Здраствуєть ця. — Як ти скоро повернув ся? — Завернули люде добрії, нема уроду нігде. — Що ти се у торбі несеш? — Оце я купив за копійку риби; у ставу ловили, а я йшов, так і купив. А висинай у ночви. Да і рибка гарна яка. Сідайте, дітки, давайте рибку скребти! — Поваходили ножі, давай скребти. Сіла і вона, скребе. Скребуть ту рибу і ровчиняють. Ровчинила вона первую рибку і найшла драгоцінний камінь, так як ягідка у більшки. Вони не знають, де його діть, положили на лутці, а рибку давай скребти і варить, а часть і пекти. Поварили і попекли, сіли і давай їсти. Покушали ту рибку і за тим і спать полягали тривкі. Повисинались, повставали, тоді давай упать кушать оту рибку. Сіли, покушали і один раз покушали, так і тривкі, знов полягали спать. Устають упать. Над вечори, на треті сутки знов покушали тої рибки, тривкі. За тим спать положились. Він і каже: Як давали мені ту копійку, то казали, що вона тривка, що на трое суток буде що кушать, і так і справдилось, як говорили. — Полягали спать. Їде пан, проїзжий такий, що їдить по сьвітах і в кучерем. Уїхав у слободу і ровсмотримь ця, де-б упросить ця на ніч. Усмотрів пан із своєї карити, що дорога усїла: Поганяй до того міста. — Кучер поганя і став там. А камінь лежить на лутці і дорогу і осїав. — Піди, каже пан на кучеря, і просись на ніч. — Пішов він до того мужика і каже: Здрастуй. Одчини двері, да виїди на город. — Він одчинив і виїшов. Пустить мого барина на ніч. — Як я пушу барина на ніч, як я чоловік голий? У мене нігде баринові і спати. Яб пустив, так я чоловік голий. У мене нічим і засьвітить. — Кучер пішов до пана. — А що каже той мужик? — Він не одказуєть ця, так нічим йому засьвітить, нічого постелить, нігде і спати. — Піди, хай позволить переночувать, а у мене усе своє: і постеля і сьвітло своє. Мені желяєть ця у його переночувать. — Прибігає кучер і каже, що у пана усе своє. — Він дозволив.

Вони уїхали у двір, випрягли лошади. Жінка найшла згарок сьвічки, засьвітила. Уходить пан у хату, здраствуєть ця. — Говорили нічим засьвітять, а засьвітили. — Се, каже, згарочок сьвічечки. — Засьвітїть мою сьвічку, а свою погасїть. — Уходить кучер у хату, пан загадав наставлять самовар. — Садись, ховяїн да ховяйка, чаю пить. — Ми, каже, з роду його не пили, ми і боїмось. — Садїть ця, я вас научу чай пити. — Так що, що научите, у нас усе одно ні-за-вищо його пить. — А може буде за вищо пить, як навчитесь? — Сїли, давай він їх учити; научив їх пан немножко; а там стали розговорювать; пан пита, то се, то те, скїльки дїтей, що у їх є, а вони розказують. Прохожує він по хатї і смотрить на дорогоцінний камень, бере у руки і спрощує, що воно таке? Ховяїн і каже: Що ми той камень найшли у рибї, да й положили, тай не знаєм, що воно таке! — І скїльки, ховяїн, я дам вам денег за отой каменок? — Я, пане, каже, не знаю. Що дасьте? Чи руб, чи два? Воно менї не нужне. — Ні, ховяїн, я тебе не буду обманювать, я дам, що стоїть. Я даю тобі за той каменок пять тисяч. А пять тисяч дарую твоїм дїткам, що ти бідний чоловік. Щоб ти мене згадував. — Ну, хорошо, пане, у мене буде стїльки грошей, що ні у кого у слободї нема. Так я за ті гроші у турмі зогнию, як менї скажуть, де я їх узав, що я скажу? — Не бїй ся. Ми поїдемо з тобою у город, у суд, і здїлаєм там дїло і ніхто до тебе за ті гроші не причепить ця. — Поїхали вони поутру у суд, пан і ховяїн. Приїхали у суд і зробили дїло. Написав пан, що він за камень заплатив і що подарував; нехай він распоряжаєть ця, як зна. Дав пан йому бумагу, привїз його назад своїми лошадыми. Распрощались, пан поїхав на своє місто, а він остав ся, і став паном і не той чай, що пан научив, і живе, хлїб жує і постолом добро возить.

Паралелї: Етногр. Збірник. Т. III. Ст. 105—198. Ч. 38— Гринченко, Етногр. Матеріали. Т. II. Ст. 190—191. Ч. 131. — Афанасьевъ, Народ. рус. сказки. Т. II. Ст. 308—309. Ч. 202. — Archiv für slav. Philologie. T. XIX. St. 255. Ч. 80. — Erben, Vybr. báje a pov. národ. St. 73—75. — Шейнъ, Матеріали для науч. быта и языка рус. населенія сѣв. зап. края. Т. II. Ст. 167—168.

49. Три товариші і шматок олова.

Були собі три панки і у усякого по сину; і одвезли вони їх усіх трьох у город учити ця. І живуть вони на одній квартирі і учать ця у одній школі. І учили ся вони годів три які небудь і поздавали собі взаєменти усі. Були вони лїт десяти, як оддані були, а тепер, як вони

вже дійшли, пора вже їм і женить ця. Живуть вони усякий у свого батька і батьки їх усіх трьох і поженили. Два, що багатші були, попродали свої мена, да купили у другому селі ще більші, а третій бідніший остав ся, де був. Померли у їх батьки, самі вони стали уже батьками, живуть, хавайнують. А сей, що остав ся у селі, так він, так як і у нас Терешнецького, попродав усю землю, один ґрунт тільки остав ся. Ті почули товариші, що продавало ся імініє такого-то поплішні торгом, так вони і кажуть один другому: — Поїдьмо, брате, до товариша до нашого, що у його мене продавалось з поплішнього торгу. — Поїдьмо, каже. — Запрягли коні, кучера узяли і поїхали.

Приїхали до його, ввійшли у комнату, поздрастувались. — Здрастуй, брате! — Здрастуйте! — Живі, кріпкі? — Слава Богу. — Посажав їх на стульці. — Чи правда, що ми чули, що твоє мене продано поплішнім торгом? — Правда, говорять, продано мене, тільки один ґрунт остав ся. — Як же тепер будеш ти, брате, жить? — Я хожу на зарібки. Піду я до того пана, а до того купця, та дрова рубая; а більш нічо не знаю, а дрова навчивсь рубать; так ось зароблю, так семейство своє харчую і сам харчуюсь. — Е, брат, говорять, як можно що з такого покоління, та пішов ти в заробітки? — Вступили вони в другу комнату і проміж себе балакають: Піддержім ми свого товариша; може він як небудь роскомашить ця нашими деньгами. Даймо йому у двоїх триста рублів. — Він уходить, а вони одщитали йому і дають. Він поклонив ся: Благодарю, що і мене товариші піддержали. Із тии розпрацались і пішли оті два, а він остав ся.

Жінка його не бачила, що ті дали йому деньги, а він їй не хвалив ся, що дали товариші от такі деньги, а узяв да в глечик з висівками оті деньги і заховав. На другий день іде на роботу дров рубать. А щетинник їздив і гукав. Жінка почула і пішла з двору до того щетинника. Прийшла, поздрастувалась: Єсть гребенці? — Єсть! — Надо купить, пошчісувать дітей, а то воші повападали. — Купить, каже, вот у мене хороші єсть. — Я, каже, і купилаб, та у мене гроший нема. — Винесіть вівсика моїй коняці, так я дам вам грибенець. — Нема, каже, а висівки у глечик у мене єсть. — Винесіть і висівки, я вам дам хоч поганенький гребінчик. — Побігла узяла той глечик, він мішок держить, а вона туди йому висипала з глечика. Він гребінчик дав, за три копійки і поїхав собі, куди йому надо. — Приходить у вечорі хазяїн, тільки ввійшов у хату бачить, що глечик не там стоїть, де стояв. Він і питає: На що ти глечик витягла? — Там були висівки, так виміяла за гребінчик, дітей пошчісувать. — Там було 300 рублів гроший, що мені оті пани дали. Так ти і гроші оддала. — Я, каже, не знала. — Почухали ся: Пропали, кажуть, гроші!

І ходив він після того годів три, заробляє і харчують ця собі. Оті пани, що приїздили і кажуть: А поїдьмо до товариша, чи він нашими деньгами розпанюшив ся, чи зовсім закопавив, що нема і сліду їм? — Запрягли, поїхали. Уходять, поздрагтували ся. Посадив він їх. Ну і давай розговорювать: Що-ж, ти усе на одній порі, як тоді приїздили, а нашими деньгами не розпанюшив ся? — Я, брати мої, я як увзяв у вас оті деньги, та положив їх у глечик, у висівки, да пішов на роботу. А жінка виніяла за ті деньги гребіничик. Хоч вірте, хоч не вірте, а так ваші деньги, господа, пішли. — Пішов він із хати, а вони й кажуть: — Даймо йому ще 300 рублів, може він розкопавить ця нашими деньгами, а то усе на заробітки ходить по купцям, та по панам. — Узяти і дали. Він увзяв, поклонив ся. — Тобі нікуди і грошей класти. Возьми оцю платиночку і щоб ти її не потеряв. — Він увзяв, поклонивсь, у карман і вкинув. Розпрощались і поїхали вони. Узяти вони тоді з жінкою оті деньги. — Подивімось, повидимо, полюбуймо з їх. — Вийшли на город, подивились, полюбувались з їх і положили у кошелік. Тут діти крикнули не своїм гласом. Вона у хату, він кошелік на землю положив, та собі у хату. Вибігає з хати, коли шуліка спустилась, ухватила той кошелік і полетіла. Він біг, біг, за нею, коли полетіла у ліс через воду. Він на неї, а вона на його. Чого ти побігла? — А чого ти гроші покинув та і побіг? — Ходить він, як і ходив. Через три годи оті пани знов кажуть: А подивімось, чи розкопавив ся наш товариш нашими деньгами. — Запрягають, беруть кучеря, знов їдуть до його. Приїзжають до його, він обідраний, піджачок на йому драний, штани драні. — Що се ти, брат, усе на одній порі? Де ти брат, дів оті деньги, що ми тобі подарили, як оце приїзжали другий раз? — Як я вас вирядив, стали ми з жоною дивить ця на ті деньги, бо ми за год сто рублів не побачим. А тут і крикнули діти не своїм гласом, ми і побігли. А шуліка хватила і понесла. Хоч іміть мені віри, хоч ні, а шуліка узяти оті деньги, що ви мені подарили. — Виступив хазяїн з хати, той і каже до того: Даймо йому ще 300 рублів. — Ні, не нада, він до ума усе одно не довів. Нехай собі живе, як знає. — Розпрощались і поїхали собі. Поїхали вони за ворота, аж бачить один, лежить кусочок свинцю. Оце, каже, понесу я своєму братови кусочок свинцю. Чи не розживеть ця він з оцього свинцю? — Поїс у хату. На тобі, брат, кусок свинцю. — Підкиньте його, каже він, під кровать. — Підкинув він, покотив ся він. Тоді пішов, сів і поїхали вони. Ходить він, як і ходив, щоденно на роботу. Достало ся, що треба було забродчкови-хазяїнови, що заброд держить, свинцю. Він ходить, тай цитає. Той іде на роботу, а той свинцю шукає. Зострілись; той і каже: — Я свинцю шукаю. — А у мене кусочок єсть. — Ходить, да мені,

хочете продасьте, хочете — оддасьте, так я вам першую рибу, що піймаю, вам принесу. — Пішли вони у хату, він нахилив ся, узяв свинець, оддав. — Ну, каже, беріть, мені денег не надо. Принесете мені першую рибу, що піймаєте. — Пішов забродчик, причепив свинець до невода, закинули, витягли рівно десять кошів риби. І узяв він три риби, самі первих. Приніс і оддав хавяйці і поблагодарив і сказав: — Оце вам за свинець первая риба. — Приходить той із роботи, жінка йому й показує, яку рибу їм принесли. Він і каже: Оцю рибу ізжар на вечерю, а та буде на другий день. — І пішов собі знов на роботу. Жінка давай ту рибу скребти і розчинять. Розчинила, коли найшла камешок драгоцінний, як ягода больша завбільшки. Виняла вона той камешок і положила на лутці на окошку. Приходить він домой у вечеру, покушави тую рибу, що вона попекла. — Дивись, чоловіче, який я камешок у тій рибі найшла, отам на лутці лежить! — Він подивив ся і каже: Бережи-ж отой камешок, щоб діти не занесли. То камешок неоцінений, дорогий. — Переночував і пішов у роботу унять. По-уз його жив золотар, робив вещи усякі із золота, з сребра. Купували у його бещі купці, пани. Приходить того золотаря жінка, подивилась і каже: Продай мені отой камешок. — А що ви за його дасьте? Я дам за його, каже, сто рублів. — А я не знаю, що він стоїть. — Ну, як більше стоїть, так на тобі двіста рублів за його. — А може він і більше стоїть? — Ну, каже, без торгу, на тобі п'ятьсот рублів. — Я, говорить, без чоловіка не оддам. Чоловік прийде, то за що продасть, за те і возьмете, а я не продам без чоловіка. — Пішла ота золотарка і хвалить ця свому чоловіку, що отакій і отакій камешок є і я, каже, купувала, так не оддає без чоловіка. Так прийдемо у вечері, як він прийде до дому. — Прийшов той до дому, сів вечерять, куліш у місці не солений потягає. Війшов золотар і каже: — Продайте мені той камешок. — Той каже: Купіть. — Жінка давала 500 рублів, а ось я даю 700 рублів. — А той мовчить, їсть куліш, аж за ушима ляпотить, виголодував ся. — Що ти мовчиш? — А ви знаєте, каже, що він стоїть, то же й давайте! І потягає собі куліш. — Ну, нате вам рівно тисячу. — Він одно їсть. — Що ви не обзиваєтесь? Ви знаєте, що він стоїть, те й давайте. — Золотар думав, що він знає, що він стоїть, тай каже: Ну, ось півтори тисячі. — Той тоді перехрестивсь за вечерю, тай і каже: Ну, давайте деньги, буде з мене півтора тисячі. — Ну, на тисячу, а за ті 500 р. дав розписку на десять день. Получив він і ті деньги, давай туди-сюди роскошувать ця і у його хорошо пішло діло. Проти його ґрунта продає панок міс і землю, він її і купив за 400 рублів. І поставив він школу і поставив учителя і приймає панських дітей, обучає.

Ті товариші, годів через три, чи через чотири, знов запрягли, кучеря узяли, поїхали подивити ця, чи він розкомашив ся, чи ні? Уїхали у двор, аж усе вже не так, як було, підчиняєть ця. Уходять у комнати, здраствують ця. Приїхали, брат, тебе одвідать. — Благодарю вас, братів, садіть ця, будете гості мої. — Тут жона зараз заказала куховарці кушать варить, самовар наставлять, уже не так, як тоді, що нічого не було, а тепер єсть вже що пить і їсть. Покушали, тоді пішли у проходку у сад і речі собі балакають. — Ну, що-ж ти, брат, розкомашив ся? — Слава Богу, каже, розкомашивсь немножко. — Ти, брат, не от свинцю розкомашивсь? — Вірно, брат, благодарю, що ти дав. От свинцю я розкомашив ся. — Дійшли, конець саду річечки, за річечкою та земля, що він купив у пана. Він і каже: Оце я купив, місто хороше. Я тут школу поставив, дітей приймаю. Поїдьмо, брат, подивімось, яка школа у мене. Міст ще не готовий, а ми лодочкою переїдьмо. Там і сад, що я купив і обліг тут хороший. — Поплили, подивились на школу, а тоді пішли, і учитель пішов з ними, по саду, да по лісу. Оце вони ходять і говорять, а хлопці із школи тоже по лісу ходять із дїтьми його. Вони і просять: Позвольте нам гніздечко содрать, ми тут найшли на липі. — Ні, я не позволю, полїзеш, убеш ся. — Ні, не убьєсь, воно недалеко, позвольте. — Де воно? — Ось де. Підходять, подивились. — Ну, полїзай. Полїз один, содрав те гніздечко. Ізліз і каже: Ось подивітесь, яке воно хороше. — Подивились, аж у гніздечку та самая платиночка, що брати колись дали. — Е, брати, ви тоді не няли мені віри, а ось оті 300 р. тут і єсть. — Ну, брат, як ми тобі дарили, так вони і твої. — Походили, прийшли. Тепер вони гостювали уже троє суток. Роззирацались і поїхали. — Живи, нехай тобі Бог помога. Тепер і нам лучше, що ти розкомашив ся. — Ось він і остав ся на том оснуванїї, і живе, хлїб жує, постолом добро возить.

Паралелї: Отся легенда — відміна попередньої і ближша до надрукованої в Етн. Збірнику, т. III. Ст. 105—108. Ч. 38.

50. Як кум до кума вечерю носив.

Кум убогий до багатого вечерю повїс. Поздравствував ся до кума. — Натє вам, куме, вечерю. — Понеси, каже, тую вечерю демонові! — З тим він і пішов назад. Іде собі до дому. Зустрічає чоловіка. — Здорово, чоловік. Де ти, каже, був? — Носив до кума вечерю. — Що-ж він сказав? — Понеси, сказав, вечерю демонови; я так і пішов.

— Неси-ж, каже, туди, куди він тобі сказав. За греблю вийдеш, на ліву руку дім сьвітить ся; принесеш, поздоровкаш ся і скажеш: Оце-ж кум вам вечерю послав! Тебе приймуть за честь, посадять, шанувать будуть хорошо. Давать будуть тобі плату хорошо; сребра, золота, щоб ти не брав. Питать будуть, що не береш, а ти скажи: Дайте мені у полу по корцю того, що кипить у котлах. — Скажуть: Оце-ж багно кипить, на що воно тобі, а ти деньги возьми! — Оцього мені дайте, що кипить. — Ні, не дамо. — Ну, я і так піду. — Каже: Вернись, дамо. — Вернув ся він, наставив полу, кинули по корцю, пішов він. Пішов до дому; а у його був вінбарчик; він його одчинив і кинув туди; тоді взяв і зачинив. Спав не спав, звонять до утреті. — За-сьвіти, жінко, ходи у вінбарчик, може нам Бог що дав. — Жінка за-сьвітила. Прийшли, не можна одчинить; одчинили трошечку, влізли боками, посмотріли, добра повен вінбар: там деньги, там сапоги, там одежа всяка, равна. Поубувались у чоботи хороші, сейчас взяли, понадівали добрі шуби з доброго сукна, убирають ця до церкви. Надів на себе він шанку хорошо, вона платок. Убрались, пішли до церкви. Люде дивлять ця, де-ж вони понабирали такої одежі? З ворами він набуть краде, так вори йому підвели. Поприходили до дому, те покидали, а в друге оділись, ще лучше. Люде дивлять ця, де він понабрав їх. Пообідали, зібрала ся громада, давай його звать у волость. — Де ти, Іване, понабрав такі сапоги, одежу таку дорогу? Жінка тоже одежу, у платках таких, що у нас у слободі нема. Вори тобі того понавозили! — Ні, господа, мені, каже, Бог дав. — А чом нам не дає? Який ти єсть, що тобі дає, а нам не дає? — А мені Бог дав, що-ж вам не дає, я не знаю. — У мене, каже, ще денег пів сотні є, мені Бог дав. — Яким же робом, що тобі Бог дав? — Через то, каже, що я до кума вечерю носив. Так мене, каже, кум одослав з вечерю до дємона. Я тому поніс, тому оддав, так мені Бог дав за те. — А підіте, кума позовіте, чи він його посилав, чи він до него носив вечерю, чи ні. — Призвали кума. — Точно правда, каже, приніс вечерю і я його отсилав. — Ну, так і поживай, що тобі Бог дав за то, що отослав тебе. — Кум богатий каже: Я повезу вечерю возом, не таку як та. — Діждав того вечера, що вечерю нести; богатий приходить до убогого: Скажи-ж мені, куди ти вечерю носив і я туди повезу! — Вийдеш, каже, за греблю, увидиш, доми сьвітять ся, туди, каже, неси вечерю. — Взяв він, запряг пару лошадей, наклав вечерю, входить у ковати. — Здравствуйте! — Здравствуйте. — Натє, каже, вам вечерю кум прислав. — Оце-ж той сукин син, що кума з вечерю прислав к нам прошлий год. Три тисячі душ, каже, вирвав у нас із пекла, сукин син. Возьміте, каже, на ко-

ліно, переломіте, та у котел. — Вони схватили, переломили і у котел. Заробив багатий вечерю.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. XIII. Ст. 174—179. Ч. 354—357.

51. Чи ліпше за молоду чи на старість бідувати?

Чоловік і жінка молоді, живуть годок і два. У ночі приходить до вікна і гукає: Олено, одчини, я щось тобі скажу. — Вийшла вона і поздоровкалась і він каже: — Порадь ся, Олено, з своїм чоловіком, як вам лутче, чи з-за молоду горювать та кістки гризти, чи на старість. І порадь ся, я прийду до вас у тую ніч. — Уходить вона у хату, чоловік і каже їй, а що воно? — Каже: Я трошки злякалась. Сказало воно: Обрадь ся з своїм чоловіком, чи лутче вам за молоду горювать та кістки гризти, чи на старість. — І вони вже досвіта не спали; по утру повставали і радять ця: Іди ти, чоловіче, до свого хрещеного батька, а я піду до своєї рідної матери. — Пішов він до свого батька, поздоровивсь і розкажує свою приповідь; як ви, тату, мені посовітуєте? Що нам робить? Батько і каже: Лутше вам за молоду погорювать і кістки гризти, чим на старість. — Так посовітував і він пішов до дому. Прийшов до дому і жінка дона прийшла од матери. Жінка і каже: А що, чоловіче, тобі батько казав? — Він і каже: Батько казав, що лутше за молоду вам погорювать і кісток погризти, чим на старість. А мати твоя, що казала? — І мати так казала, на одну дорожку. — Тепер вони дожидали вечора і чи вечеряли, не вечеряли і полягали спать і дожидають, що прийде і не спить ця їм. У нівночи гукає: Вийди, Олено! Олено вийди! — Олена вийшла. — Здрастуйте! — Здрастуйте! — Ну, обрадцались з чоловіком, чи лутше за молоду горювать, та кістки гризти, чи на старість? — Ні, лутше за молоду горювать, та кістки гризти, чим на старість. — Ну і іди-ж собі до чоловіка. — Вона обернулась і хотіла іти до чоловіка в хату, коли поломя хату хватило. І вона не встигла увійти в хату, а чоловік вийшов з хати. І погоріло у їх усе, що тільки в їх було, і коревка і телиця і все хазяйство погоріло, востали ся з душами тільки. — Тепер як раз сказало правду, сказало, що будете горювать, та кістки гризти. — А що-ж його, жінко, робить? — Мабуть брать білети, та іти на заробітки, бо тут пропадем. — Забрали білети, тай пішли на заробітки. Ідуть і тиждень, ідуть другий, наступило на третій тиждень. Іде

пан шестеркою кіньми, на зустріч добігає. — Здрастуйте! — Здрастуйте! — Куди ти, чоловіче, ідеш? — Каже: На заробітки, у вотакі то міста, за Кубаню. — Не йди, каже пан, бо я сам одтудова їду. Так там нема роду, там і земля чорна, ніщо не вродилось. Вертайсь, чоловіче, домой, каже пан. — Е ні, каже, пане я не верну ся. — Чому? питає пан. — А того, що у мене не має нічого, так не вернусь до дому. — Ну, а се твоя жінка? питає пан, чи може підложниця? Не дури пана, а кажи правильно, чи жінка, чи підложниця? — Ні, пане, то моя жінка рідна, вінчана моя жінка. — Ну, продай, чоловіче, свою жінку мені! — Ні, як би я продав жінку, пане, із жінкою порадить ця чи що, а то продав би я жінку, не продам! — Я много денег дам за жінку, а ти бідний, а за деньги много жінок можна достать. — Та я, чоловіче, согласна, каже жінка, а в грошима куди вгодно іди; продай. — Вот бачиш і жінка согласна, каже пан. Ну стільки даєте, пане. — Розперіауєть ця пан з свого каптана і винима деньги з свого гамана, сотневими бомажками і щита дві тисячі; вот бач, скільки денег я тобі даю. В тебе-ж є де діть, заховать? — Ні, каже, ніде заховать у мене денег. — Ну постой, я тобі найду, — каже пан, і пішов до воза. І винимає зелений гаман і говорить: Вложи туди. — Уложив туди деньги і сховав за пазуху. — Ну, прощай тепер, каже пан і поїхав, тільки курява схопилась. А той чоловік і думає: Куди-ж тепер іти? Чи до дому, чи на заробітки? Ні, мабуть піду на заробітки.

Іде день, іде другий. І підтомив ся, сяде собі, розстеле свитину і розв'яже гроші, тай дивить ня, любує, любує. Зав'яже і піде упать у путь. Іде день і впать розв'яже, дивить ця, любує, та в гаман усуне тай піде у путь. Ішов день, упать сів; витяг свої деньги, полюбував тай засунув в гаман; і пішов про себе, а гаман положив на свитці, тай байдуже до гроший. Коли де взяла ся лелека, спустила ся, тай вхопила гаман з грошима і полетіла. А він побачив, що горе, тай давай кричать: Ей, там гроші подай! — А лелека все вище й вище полетіла, так що й не видно. Пропали гроші і жінки не має. Ну, тепер він заплакав, повернув ся, узяв свою керийчину і пішов собі. Ішов довго не довго, увійшов в той город, що йшов на заробітки, щоб хто наняв. — Ну, каже, наймись до мене. — Наймусь, а що-ж ви даєте? — Та, каже, хазяїн — я бачу що ти чоловік іще не старий, то вот тобі без торгу сто рублів! — Ну, добре, каже, сіли і поїхали. Привіз він його до дому і давай той у його служить, в того хазяїна. І прослужив годок один і було м'ясо і були кістки, первий год було м'ясо, не тільки кістки. А на другий год уже мало м'яса бачив, а самі кістки грив. Як узяв він у того хазяїна служить і служив він у того хазяїна вісімнацять літ. Одслужив він вісімнацять літ і закортіло його до

дому. І каже: Розсчитай мене, хазяїн. — Та служи ще, каже хазяїн. — Ні, не хочу, розсчитай. — Ну узяв, розсчитав і пішов собі; він у його горював так вісімнадцять літ, що мало і хліба їв, а тільки кістки гриз, а роботу робив таку, що ледви видержав, носив на плечах камінь, та строїв каменні загопи на вівиці. Ну й пішов; ішов довго не довго, чотири неділі круглих. Іде він, стоїть дом і двер над дорогою; і рубають дуба на його ґрунті, а на тому дубови лелече гніздо. І почали питать його робочі: Де ти, чоловіче, був? — Каже: На заробітках. — Ну посідали, одихнули, і давай рубать дуба упать і дуб хитасть ця і вже буде скоро падать; хилить ця і впав. А тут лелече гніздо попереду бубух і впало. А той зелений гаман, іще й гніздо покинув, та впав. А він побачив, та туди, та за гаман, а ті собі, та впіймають. — Де це ти узяв ся, се наше добро! — Е ні, се мій гаман! — Узяв він свій гаман і пригорнув до себе і держить. — Ну, що з дураком водить ця, поведіть його до пана, як пан розсудить, то так і буде. — Повели до пана, вийшов пан, питає: Почому то твій гаман? — Я, каже, жінку свою продав за дві тисячі панови, та положив у гаман, а гаман положив на керийчині, а сам пішов про себе. А лелека де взяла ся, та схватила гаман, тай полетіла, і я не знав, де вона його діла. А тепер я ішов і побачив, що рубають дуба; дуб впав і гаман мій впав. І тут дві тисячі денег. — А посмотріть, говорить пан, чи там вірно дві тисяч, так його деньги, а як не дві тисячі, так то будуть ваші деньги. — Ну, пан узяв гаман, посмотрів: Так, каже, дві тисячі, то його деньги. На, деньги, каже пан, то твої. А ви ідіть до дуба, вам тут неша нічого. — Вони почухались, тай пішли. — Ну, тоді пан питає: Чи ти, говорять, узнав би свою жінку, як би тобі показав її? — Хто зна, чи узнав би, чи не узнав би. За вісімнадцять літ можно перемінить ця; вот я який був, а тепер і не такий став. То так може й вона. — Ну, пан вийшов і гукнув: Олено, вийди сюда. — Вона вийшла, пан і каже: А дивись, чи се твоя жінка чи не твоя? — Хто зна, каже, чи вона, чи не вона. — І дивлять ця, одно на одного і не пізнає ні те того, ні те того. — Ну і спрашує він її: Як твое імя? — Вона й каже: Олена. — Він каже: У мене жінка Олена. А як твого, каже, батька звали? — Отак, каже. — А прозивали? — Каже: Отак. — А якого ти села? — Отакого то. — І я того села. Так значить, ти моя жінка. Поручкались; як раз прийшлося, що це ми й є. — Ну, пан тоді забрав їх у комнати, посажав їх обох і дав їм по румці водки і закуски. І спрашує його пан: Як же ти жив? Чи ти служив, чи так жив? Чи ти в одного хазяїна був, чи у многих? — Ув одного, каже, хазяїна я був. — Добре-ж тобі було на харчі, в того хазяїна? — Добре було, каже, пане, за вісімнадцять літ тільки пеньки в яслах

остались од кісток та од сухарів. Сутарі, каже, такі були, що готь на три дні у воді намочи, та тільки посливнуть. А то всео равне, так як ка-міль. — Ну, каже пан, тепер ти того хазяїна згадуватимеш, поки й по-реш, що добрий був! Ну полно тепер вам кістки гризти, каже пан, а будете може й мясо їсти, та чайок пить. — За щоб ми, каже, його пили? — В тебе-ж є денги ті, що ти за жінку взяв. А ще-ж і заре-бив. — Та що тих, пане, денег, як треба й построиць ця і се те ку-пить! То за що той і чайок пить? — А може ти не будеш і строиць ця, каже пан. Ну тоді пан достає карандаш, бере бонагу, сідає і пише. Написав йому: Вручаю движимое і недвижимоє імущество і худобу і всео то, що є у мене, усе хозяйство. Ну, тоді позвав кучеря: Запра-гай, каже, коні у бричку! — Кучер запріг, він сів, пан. І тоді роз-пращав ся з жінкою і з чоловіком; сів, таї поїхав і сказав: Тепер, каже, прощайте! Оставайтесь на моїх імінії і живіть! А сам сів і по-їхав. А вони остали ся, живуть і хліб жують і постолом добро возять.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. III. Ст. 82—103. Ч. 33—36. — Т. XIII. Ст. 184—192. Ч. 362—364. — Oesterley, Gesta Romanorum. Ст. 444—451.

52. Смерть.

Був собі чоловік багатий і був він недобрый хазяїн; і не вибу-вають у його наймити. Підходить до його парень, здраствуєть па і каже: Треба вам, хазяїн, работника? Мені люде посовітували. — Треба, каже. — Ну, так найміть мене на год. — Можна, каже, що тобі за год? — Мені денег не треба, я щитать не умію; а нехай, як я год прослужу, хазяйка ваша зварить мені борщ да кашу у маленьки горшечках, тільки щоб не сердилась, як буде варить. — Вона сказала: Я сердить ця не буду, коли ти так дешево нанимаєш ся до нас. — Він став і вибув год, служив харомо. — Тепер, каже, хазяйко, варіть борщ да кашу. — Зварила, не сердилась. — Ростидяйте платок, ставляйте борщ і кашу до міста туда, положіть паланичку, мисочки і дві ложки. — Поклала вона усе, згорнув він у платок, поблагодарив ха-зяїну і хазяїці, забрав ту годовщину, що заслужив і пішов собі. Зій-шов на стовпову дорогу, іде довго не довго, вострічає його смерть; жєнщина чорная уся, як уголь. Здраствують ця. Смерть питає: Кули ти ідеш? — А він каже: Я заслужив собі обід, так іду, щоб кого зу-стріть і пообідать, щоб не одному. — А я за тобою давно шукаю, — каже смерть, я тебе хочу умертвить. — Ну, каже, сядемо, покушавмо, коли я заслужив обід, так хоч не голодний буду, а коли мертвить, та

і умертвить. Сідаймо-ж, та покушам. — Розіслав платочок, паляничку ножиком розрівав, у мисочку борщику насипав, кушають, подливає він з горщика. Поїли борщ, давай кашу їсти; вїли і кашу. Встали, помолитись Богу, за обід поблагодарили. Тепер він і каже: Коли ваше желаніє, так і умертвить мене, коли вже наїтили мене, так нема що. — Ні, я, каже, не буду тепер тебе мертвить, бо я за 30 літ так не кушала, як оце покушала. А іди собі і живи; ось тобі на 50 літ отсрочка, а тоді я і тебе умертвию, я тебе найду. — Розпращалися і пішли собі. Смерть собі, а він собі. Уходить він у слободу, а у його нема ні отця, ні матері і сам він не зна, віткіля він. Находить він людей і питає: Чи не знаєте, може, кому треба робочого, щоб мене наняли? — Ось, кажуть, тут дід є, що ськає робочого. — Він і іде до діда і каже: Здрастуйте! Люде казали мені, що вам треба робочого, так мене наткнули і я прийшов. — Він поговорив, нанявсь він і служить. У того діда є дівчинка, дочка підходяща, їй за муж треба іти. Служить він місяць і другий, робить хорошо. Полюбив його дід і баба. І питають вони у дочки: Чи согласна вона іти за муж за наймита? — Як, ви, каже, согласні, то і я согласна. — Ну, гукни його. — Вона гукнула. — Чи согласен ти узять мою дочку за себе? — Як ви согласні, да вона согласна, то і я согласен. — Ну, іди попа договорювать. — Пішли, попа договорили, обвінчався, сватбу отгуляли і живуть год і другий хорошо. Стало хазяйство у їх лучше, чим було; пішли вони у гору. Пожили вони год і два, старі позанедужували і померли у один день. Поховали їх у одну яму. Остався він і живе з женою і діти у їх вєть. Богатіють вони, синів поженили, дочок поодавали заміж. Підходить 50 літ, підходить смерть. — Оце я прийшла тебе мертвить, оце уже вийшло 50 літ, що я тобі одсрочки давала. — Смерте, моя мати, мені добре жить, у мене усе є, куди не повернусь усе є і мене почитають і поважають. — А, може б умертвить? — Ні, променіть мені ще жить. — Ну, каже, живи, коли не хочеш умирать. — Розпращалась і пішла собі. Як узав жить, і сини його уже померли, і унуки поженились, а він став уже негодящий нікуди і ніхто його не щита ні за віщо, він як головешка, качаєть ця, ніхто його не догляда, усі од його одиурались і смерть од його одиуралась. На 30 літ просився, а вже 50 вийшло, а він качаєть ця. І просять він у Бога, щоб Бог послав смерть. — Оце я прийшла тебе умертвить. — Смерте, моя мати, як ти мене одиуралась! Я тебе давно виглядаю. — А як приходила, та ти одпросився, казав, що добре мені жити, так оце, щоб знав і худо. — Ну, умертви-ж, смерте, моя мати! — Узала і умертвила.

53. Як померші душі суда ждуть.

Померші душі позапирані у такій комнати, що нема вікон, а тільки одні двері, а по стінах лавочки в самого низу у округи до самого потолку. Которі дуже грішніі, ті на низу, которі не дуже грішні, ті на найвишій лавці. Душа повіз душу сидить; одно повіз одного. І пресять Господа: Кончай, Господи, скорійше сьвіт. Іскакують з лавки і бють долоньми двері: Кончай, Господи, сьвіт. Доки ми будем тут сидіть? Увірилось уже нам. Кончай сьвіт. А як кончиш, так куди осудиш, там ми і будемо. — І бють у двері, бють, поки і долоні у їх не болять, тоді унять на свої міста сідають. Посидять год, два, що долоні перестануть боліть, вони знов до дверей, у двері опять бють. Кончай, Господи, сьвіт! — А Бог каже: Ждіть время! — Бють і бють і по сі пори. Як у кого єсть діти, чи хто, що із гріха скупають, нашія панахида, медку купить пошити, так тоді з низкої лавочки душа скочила на вишу, а скупив, то ще на вишу. І сидять так. А одна душа і засьміялась. Чого-ж ти засьміяла ся, друга пита? — А з того, що мене родитель мій із гріха скупить. І поки скупить, поки на верхню полечечку доскакає. До страшнього суда будуть там сидіть, а перед страшним судом виуустить Бог їх і тоді зберуть ця кісточка до кісточки і шкуру Господь натягне і стануть вони людьми і усі у сорока літ. Як Спаситель ішов у 40 літ на муку, так і вони усі будуть 40-літні. Ні старшого, ні меншого не буде, а усі будуть рівніі. І усякий хоч грамотний, хоч не грамотний, бачитиме, що він тут наділав. А тоді вже страшний суд буде. Забере Бог у правую руку праведних, а у лівую неправедних. І тоді праведні пілуть на небеса, а ті у бездну у вічну, лукавому знущать ся. Що він знатиме, то він і буде з ними робить. Ті, що на небеса пішли, ті по церковному запіли, а ті зарезли по бугавчому, заняли їх чорти мечами і шігнали у саме цекло, у угонь і смолу.

54. Ярчук.

Був собі стрілець. З ружом ходить по полю і стреля зайчика, ласичку, де що пстрашить ця і він не пропустить, аби докинув, так він усе. Ходив, ходив собі, а чоловік роботав на стену; і була в того чоловіка кобилка поганенька і пропала. І узяв той чоловік, кожу зняв і поїхав до дому. Стоїть там скирта давня, а коло тої скирти шагів за 50 та коняка лежить, що чоловік обідрав. Прийшов стрілець, підняв

ся на тую коняку, поліз на скирту, зробив собі кубло посеред скирти; зарядив пулями ружжо і сидить собі і смотрить проти тієї коняки. Оце прийдуть вовки у ночі, так я буду бити. — Сидить, йому не до сну. Довго-не-довго біжить два, зараз до коняки і давай її натягати — рвуть, їдять. Стали їсти, біжить п'ять і стало їх сім вовків. Узав він і направив ружжо у табун — бити. Аж руки стерпли, шапка з голови лізе, сам стерп, узав його острах великий. Слобода от тієї скирти верстов три і подихав на слободу вітерок. Як заходились трощить вовки ту коняку, а у сій слободі собачня як завалувала, аж кричать на усю слободу, а один собака, як гавкне, так вони і поодскакують от коняки і давлать ця; а там знов за коняку, а як гавкне, вони зараз і поодскакують. Із'їли вони ту коняку, розбіглись, а він переночував на скирті, на другий день устав і пішов на ту слободу, де собака гавкала. І вийшов у слободу і дивить ця по городах, чи не вибіжить собака з таким-то гласом. Пройшов він одну сторону улиці, зійшов на другу сторону. Заверюха більша і з дощем іде. Він доходить до того хазаїна, де той собака, а собака і гавкнув, а він і чує і пізнав зразу. Доходить до двора, коли на погребі соломи оберемок, а він лежить на голому, поуз погреба. Побачив він і іде у оцей город і іде у хату прямо. Уходить у хату, поздравствував ся. — Відкіля земляк? — Я недалеко відціля. — Чого-ж ти до мене забрив? — То була така розмова, що у вас є собака такий, що ви продасте, так я прийшов, чи не продасьте мені? — Да, каже, воно мені не нужно, на що воно мені здале? — А що ви возьмете за його? — Що дасте. — А я дам вам дорого. — Може дасте так, що і на чоботи. — Ні, я дам, що і на три, а то й більше. — Скільки же? — Я дам 10 карбованців. — Е, то добре, я буду дякувати, поки й умру, за твою ласку, що ти мене так піддержав. — Він виняв 10 карбованців і оддав. — Як же мені каже, так, щоб його узяти? — На тобі хліба шматок та м'яси його: Котись, котись. То його діти так продражили, то він за тобою і котитиметь ця. — Він вийшов, позвав його, собака за їм і побіг. Приходить до дому із собакою. А та собака то була ярчук*). Ще й сам не

*) У ярчука у роті як дьогтьом вишавано, чорно. І їх тим нема, що як сука виплодить, то відьма зна і зараз ярчука і задавить. А такі люди є, що можуть познати, що ярчук; тоді вони його у погреб ховають і закривають осиковою бороною зубями до гори; тоді вони і виростають, бо відьма через ту борону у погреб не піде, бо як піде, то там і буде, не вийде. А суки із тисяч одна вибирасть ця, ярчука ісплодить первого і одного самчука. І як його вигодують, то у те село вже звів не йде і відьми боять ця.

їв, нагодував собаку, тоді сам поїв. Вийшов на город, два чоловіки на-
няв. — Копайте мені погреб отакій і отакій. — Вони узялись, а він
узяв ся борону осикову робить. Ті погреб викопали, а він борону зро-
бив і зубя набив, скільки слід. Тоді узяв ту собаку, укинув у погреб,
а бороною з верху накрив. І тепер давай годувать того собаку і годув
добре говядиною і годував год цілий. Год вигодував, тоді витяг. Як
витяг, так собака той як ведмідь, самий старий межі ведмедями, то та-
кий той собака став. І давай тепер на охоту із собою; той ярчук хо-
дить за ним. Іде він, аж біжить вовк; собака йому на зустріч. Вовк ве-
тіка і як зустрілись і схватились дибки, грудь на грудь, той того на
шиворот, а той того. Ярчук, як хватив вовка за шиворот, та струснув,
кинув об землю, так араву і убив. І він так і ведмедів, лисиць і уся-
кого, де не єсть звір, він побя, аби набіг. І ходить той стрілець не-
діль дві і узяв він рублів скриню денег за шкури і кунив він коняку
і їдигь. Ярчук бє звіра, а він кожї здійма і у повозку склада. По-
ходив він із год із тим ярчуком і став він багатий. Раз він надував
ся, сїв верх, узяв собі ружжечко і поїхав, а ярчук його за ним побіг.
Вїїхав у степ, проїхав верстов пять, шість, аж вовк біжить. Він по-
бачив, зараз гонить із ярчуком перейнать. Перевігли вовка, зараз яр-
чук з вовком дибки хватились; ярчук схопив вовка за шиворот, струс-
нув, об землю кинув, з вовка і дух вон. З сими справив ся, аж бачить
біжить упять два тми самий слідом. Добігають; ярчук схватив ся з о-
ним — убив; потім з другим і того убив. Розірвав ся, аж біжить два-
найпять, один за одним шагів за десять. Оці три лежать задавлені.
Той на коняку та за тими вовками; вони не дуже й тікають. Добіг, ді-
гнав ярчук заднього вовка, убив; потім погоня упять, а ті не огляда-
ють ця, біжать, а він заднього нажене, убіє, а той конякою за ними.
Скрізь одинадцять вовків лежить, один од одного шагів за 20 чм за
10. Отих 11 убив, тепер доганя 12-го, а той собі хилить, хилить, тікає.
Добігає він до ліса. Стоїть ліс, вовк у ліс, за ним ярчук, а хазяїн
і собі туда. Добігає лісом верству міста, а там посеред ліса площадка
чиста. десятини три і таменька на тій площадці вовків Бог його зна
скільки тисяч, тисяч 20, усю площадь заняли там як вівці, як їх
вжени на стійло, то вона одна під одну товплять ця, так оті вовки
густо стоять. І серед площаді стоїть на лошаді архангел Михайл із
трубою і грає у трубу і скликає вовків; оце вони де почують, то і бі-
жать, бо він ними завідує, як який небудь генерал над салдатами, так
він од Бога послан вовками розпоряжать ця. Він їм щот веде, знає
скільки їх, а скільки раз загра у трубу, вони збіжать ця усі чисто;
він ними полюбує, поспотрить, а тоді і розпустить: Ступайте собі по
містам, а сам у своє місто, де йому Бог указав поїде, а вовки, хоч на-

шого язвкa не повинають, а що він каже, то вони повинають, як він у трубу загра, то вони розуміють і збігають ця, де він не стане, посеред ліса, чи посеред степу. Отой 12-ий вовк добіг до тії площаді, а стрілець розігнав ся і вискочив на площадь да й сострахнув ся і хотів назад утекти. А той чоловік у золоті, що аж сля, гукнув на його: Не тікай, стрілець, а йди до мене. — Як став він іти, вовки розступились, він підходить і ярчук за ним. Доходить, поклонивсь, поздрастнувавсь. — Ну, каже, стрілець ти добрий, та не так добрий, як у тебе ярчук добрий. Много ведмедів подавив, а вовків іще більше. — А посеред площаді стоїть вовк над усіма вовками вовк, такий, що страшно на його й дивить ця, такий адоровий, неначе комора. І каже архангел Михаїл вовку: Іди, борись із ярчуком. — Той не хоче, мулить ця. Тоді архангел Михаїл крикнув: Тобі я кажу, іди, борись. — Тоді підбігає він до ярчука і схватились вони дибки, той того за шиворот, а той того. Як хватив ярчук того вовка за шиворот, як струснув та кинув об землю і убив і духу у йому нема. Тоді і каже архангел Михаїл: Оцей ярчук над усіма ярчуками ярчук, так як у мене вовк оцей був над усіма вовками вовк. Тепер він каже на другого вовка, сей вже менший: А іди ти, поборись ще з ярчуком. — Прибіг, хватились вони дибки, той того і той того за шиворот бере; ярчук схопив його та як кинув, так і дух з його вискочив. Тепер архангел Михаїл каже на третього. Сей і невеличкий, а щетина на йому так і стоїть, найжилась. Підбігає сей третій, як схватились, як стали водить ця, водились, водились... убив вовк ярчука, і духу у йому не стало. Тепер, каже, архангел Михаїл: Їдь, стрілець, до дому. Тепер ти будеш вовків побіжать. — Сей поклонив ся і з тим повів собі лошадь за ту площадь, тоді до ния підвів, сів і поїхав до дому. І як приїхав він до дому, перекусив немножко і тоді як ліг, то уже не встав. Його питають: — Чого ти, як? Він і розкажує: Отак мені було, я і злякався того. Полежав і помер.

Паралелі: Гринченко, Изъ усть народа. Ст. 161—162. Ч. 193.

В.

55. Гиря.

Були собі два брати: один жив в батьком, а другий окрім. Той, що окрім — багатий, а сей, що в батьком, бідний: тільки теличка одна

і в. Вмер батько: давай убогий ховать батька. Заховали батька. Тепер багатий і каже: Давай, брате, ділити ця теличкою по полам. — Убогий і каже: За чим теличкою ділити ця? Вона тільки шиталась, що батькова, — вона моя була! — А сей напав ся — ділити ця. — Ну, ідем до пана: пан як розсудить — чи ділити ця, чи ні? — Пішли до пана.

Приходять до пана, здраствують ця. За чим ви прийшли? — Розділіть нас, пане, батька ми поховали, теличка осталась; брат ділити ця хоче. — Ступайте, каже, домою, та думайте: которий угада, що я вам скажу, за тим буде і теличка. Що є у світі найсиче, що наймиліше і що найпрудче? Ступайте до дому і думайте! По-утру приходьте; которий угада, за тим буде і теличка.

Пішли вони до дому. Прийшов убогий і каже: От, дочко, дядько вгадає і буде дядькова теличка, а ми не вгадаєм. — Що він казав? — А що казав? Що у світі найсиче, що наймиліше і що найпрудче? — А ви, тату, разві не знаєте? — Не знаю, каже. — Свята земля, каже, найсичча у світі: сичче нічого нема; а милішого нічого нема як сон; а прудчого нема нічого, як у чоловіка глаза. Не бійтесь, тату, дядько не вгада; наша буде теличка!

Переночували. Приходить багатий: Підем до пана. — Прийшли, здраствують ця. Що-ж? каже, надумали? — Надумали. — Ну, говори-ж, багатий. — Нема, пане, нічого сиччого, як у мене кабан: третій год, як годую, і нема щетини — голий; а прудчого нема нічого, як у мене хортова сучка; а милішого, каже, нема нічого, як я жінці, а жінка мені. — Розкажуй ти, убогий; що ти надумав? — Підходить сей і каже: Нема, пане, у світі нічого сиччого, як свята земля, — милішого, як сон, а прудчого, як глаза у чоловіка. — Ну, ступай ти, багатий, домою і до телички не мішайсь, теличка — його. — Пішов багатий домою, а сей остав ся. — Хто-ж тобі сказав оцю штуку, що ти видумав? — Я, каже, сам. — Ні, се не так; ти не годящий! Хто тобі сказав? — Що-ж, пане? Моя дочка — Гиря мені сказала. — Посадив пан його на студ, насипав вина стаканчик; випив він, закусив.

Тепер загадав пан, щоб зварили трицяттеро яєць. Узав він оті яйця, закрутив у платок і дав чоловікови. — Ступай домою, каже, та щоб Гиря вилупила із сих яєць цицьлонки, та щоб мені принесла. — Приходить з яйцями він до дому. — Що ви, тату, принесли? — А се пан — сучий син — дав яєць варених і каже, щоб ти вилупила цицьлонки. — Ви там кушали? — Ні, каже, румочку тільки дали. — А садить ця, каже, тату, будем лупить ті яйця, що ви принесли. —

— Посідали, давай ті яйця їсти. Поїли ті яйця усі. — Оттак, каже, тату, лунають ті яйця! Підійть у берег і виріжте мені три однолітні дубці; вона їх звязала мотузочком і кашицю варить у горщечку. — Несіть, тату, до пана кашицю і дубці. Принесете, позрадуйтеся і кажіть: Се вам, пане, Гиря послала дерево, щоб ви з сего дерева зробили плуг, щоб ви сім плугом вакан вюралі і сією кашицею, щоб ви посіяли і щоб зшло просо. Як пробо вродить ця, — Гиря буде ципльонки годувать. — Посмотрів пан і каже: — Чи можна зробить плуг із такого дерева і ту кашу посіять: не родить ця просо із вареної каші. — А Гиря говорила, що з варених яєць не можна ципльонки вилупить. — Ступай домої і скажи Гирі, щоб вона у такомуто часу прибралась: я піду — посмотрю, яка вона єсть у тебе Гиря?

Приходить чоловік домої, каже: Приберись, дочко! Пан хоче приїхать посмотріть тебе. — Возьміть, тату, сапу і стукайте на поле. — Узав він і пішов на поле. Вона сейчас рубашку з себе скинула, водою побризкала харашо, узала — рубашку у сажі умарала, личко собі умарала і наділа рубаху; вікна повилуповала і ходить собі, посмотрює, коли пан буде їти. Прийшов пан до дверей, дивить ця, — не видать нікого, а тут вона біжить. — Здрастуйте, пане! — То ти, Гиря, не прибрала ся, як я тобі приказував? — А як же, пане, прибрати ся, як я прибралась? — А батько дома? — Ні, на поли. — Як прийде з поля, скажеш, щоб приходив до мене. — Вона вікна повставляла, прибралась, аж приходить батько. — Пан приходив? — Приходив; казав, щоб до його приходили.

Пішов старий батько до пана. — Здрастуйте, пане! — Здрастуй, старичок! — Зачим, пане, потребує? — Я, каже, до твоєї Гирі ходив; пускай тепер Гиря до мене у гості прийде твоя. І щоб йшла і їхала, щоб вбута й боса, щоб у сорочці і без сорочки, в гостинцем і без гостинця. Ступай, старик, і щоб завтрашній день вона до мене приїхала по-утру!

Прийшов він і каже: Оттак і так пан казав, дочко. — Підійть, тату, до дядька, да попросіть сучку білу, хоргову, прудку, та ще ступайте у поле — піймайте заяця і перепелицю. — Пішов, випросив сучку і піймав заяця і перепелицю. — Підійть тепер — випросіть мені колішню. — Пішов він, випросив. Наділа вона годі на одну ногу постол, на другу черевик; ятерину на себе наділа, а рубаху скинула; узала зайця і перепелицю і їде до пана на колішній. Ногою вдарить, а колішня біжить, що вдарить ногою, а де-небудь і присяде: і їде і їде, як пан казав. Доїхала до воріт, до панських — одчиняють їй ворота. Пан на крильці сидить, смотрить і дожидає, і пять собак лютих коло пана. Як перепхала ся вона через поріг, пустив пан собаки, щоб

вони її розірвали. Добігають собаки до неї, а вона й пустила зайця, собаки і побігли за зайцем. Підїхала до крильця, — де сяде, де їде. Прїїхала, здраствуєть ця. Ідуть вони з паном у комнати. Як увїїшли, вона й пустила перепелицю. Перепелиця вибила вікно таї полетїла. Був гостинець, так пропав! Сїла вона на стульці, посїдїла. — Ось як ти, Гиря, надумала убрать ця, як я говорив. — Узав Гирю за руку і повїв у свою комнату. Убрав він її у платьтя, у хорошеє. — Смотри. Гиря: возьму тебе за жену, а як буде у мене суд, так щоб ти мого суда не пересуждала. — Обвінчали ся вони, сватьбу одгуляли і живуть собі.

Три куни їде у ярмарок; одного — кобила, одного — віа, одного рядно. Стали почувать на поли. Ожеребила ся кобила, привеза лошонка ночью. Той, чия кобила, каже: Що мое лошя, а сей каже: Мій віа обвозивсь — мое лошя; а сей каже: Мое рядно обрядило ся — мое лошя. І заспорили до того, що хоч бить ця. — Вернемось до пана; як пан нас розсудить, так і буде. Вернулись до пана, вїїшли, повдраствувались. — За чим? говорить. — До вас, пане; як почували, лошяти не було, — устали по-утру, лошя в. Той, чия кобила, каже: — Мое лошя. Той, чий віа: Мое. А чие рядно: Мое лошя. — А де воно стояло, як ви встали? — Кажуть: коло рядна воно було. — Ну, чие рядно, того і лошя; — то рядно обрядилось. Ступайте собі! — Вони у двері, а він пішов собі у комнату, у свою. А Гиря того, чия кобила, щипнула: Підожди, я тобі щось зговорю... Ступай до пана і кажи, що як їхали поуз вашу пшеницю, так там раків тьма і виїли вони пшеницю вашу. — Завернув ся чоловік і каже: Пане, я щось забув вам сказать... — Ну, що там питає? — Каже: Я запомнив вам сказать, — раків много у вашїй пшениці і виїли вашу пшеницю. — Неправда; я не їму тобі, мужик, віру, щоб раки пшеницю виїли. — Вірно, пане: як би я пана обманував. — Як можна, щоб раки пшеницю виїли? — А як же так можна, щоб безживотне привело лошя? Ви-ж говорите, що рядно привело лошя? — А пан говорить: Я над вами тільки смїюсь, штуки знімаю. Хто тобі сказав, що пшеницю раки виїли? То Гиря? — Ні! — Ні, каже, то Гиря. Ну, ступай, мужик, я тебе впроваджу. — Стоять ті два у крильци. — Підїйдїть сюди ближе. — Підїйдїли ті. — Ви, говорить, боввани, дураки: як можно, щоб безживотно привело лошя? Чия лошадь, того і лошонок. Ступайте.

Уходить пан у комнати назад. — Ну, ти Гиря, говориш, що мого суда не будеш пересуджувать, почому же ти мїшала ся до мого суда? — Потому, що ви не по праведному судили, так я і зговорила, що так нельзя, а оттак треба. — Убирай ся, ти Гиря, од мене; я не твій, ти

не моя. Убирай ся собі і серя, що тобі наймиліше, що найлюбіше. — Сядьмо, покушаймо хоч, — годі я і піду. — Сіли, стали кушать; вона й дала йому капель сонливих випить. Як випив, так упав і заснув. Вона вискочила і кричить: Запрягайте перву коляску у шестерку і під'їзжайте сюди до рудука. Беріть каже і тащить у коляску. — Сіла сама коло пана і поїхали. — Харошо поганять, чи помаленьку? — Помаленьку поганяй! — Прослав ся пан, устас. Куди ми ідемо? Гиря, що се таке? — Куди попадем, туди будем і їхать! Гиря одвічає. — Що то за знак? — А ти мені говорив: возьми собі, що наймиліше, що найлюбіше, — так я тебе узяла і іду. — Молю, Гиря, шутить! Давай вертати ця домої та жить харашо.

Вернулись назад, давай жить харошо. Узяли батька у комнати і живуть собі на том оснуваніі, хліб жують, постолом добро воять.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. III. Ст. 189 - 191. Ч. 27. — Т. VI. Ст. 154—155. Ч. 350. — Гринченко, Етногр. Матеріали. Т. II. Ст. 262—269 і 273—278. Ч. 186 і 189. — Аванасъевъ, Народ. рус. сказки. Т. II. Ст. 279—289. Ч. 185—191. — Grimm, Kinder-u. Hausmärchen. Т. II. Ст. 44—47. Ч. 94. Т. III. Ст. 166—167. — Oesterley, Gesta Romanorum. Ст. 473—475. і 732. Ч. 124. — Надто: Grundtvig, Dänische Volksmärchen. Т. II. Ст. 161—168. — Uhlands Schriften zur Geschichte der Dichtung u. Sage. Т. III. Ст. 212. — Добровольскій, Смолен. этногр. сборникъ. Т. I. Ст. 253. — Романовъ, Бѣлор. сборникъ. Вып. III. Ст. 390—396. — Шейнъ, Матеріали для науч. быта и языка рус. насел. сѣв. зап. края. Т. II. Ст. 197—199.

Мотив про те, як буцим то віз ожеребив ся, належить до круга „Соломонових Судів“. Пор. Етногр. Збірник. Т. III. Ст. 49. Ч. 15. — Добровольскій, Смолен. этногр. сбор. Т. I. Ст. 246. — Романовъ, Бѣлор. сборникъ. Вып. IV. Ст. 186. — Сборникъ Матеріаловъ до оп. нѣст. и плем. Кавказа. Т. XIII. Від. 2. Ст. 81.

56. Про царя влодія.

Був собі цар, а в його син царевич, підходящий, вучений такий, що хоч і царем йому быть, так він може. От і питає цар свого сина: — Що, ти усю науку пройшов, усьо уже знаєш? — Усьо, каже, я знаю. — Ну, а ворувать знаєш? — Ні, каже, сього мене не учили. — Треба, щоб ти знав ворувать, та годі царем становить ця. — Ось же я сейчас піду учить ця ворувать. Прощайте! — Узяв і пішов. Салдацьку одержу узяв, щоб його ніхто не узнав і пішов собі дорогою; верстов пятьдесят він одійшов, аж доходить до слободи. Пішов слободою і смотрити на обидва боки, у котору хатку буде іти. Бачить хатку по-

ганеньку. Уходить у ту хатку, а там дід і баба. Дід старий чоботи шиє. гаразд він і не бачить, а баба сидить і пряде куделицю. — Війшов він, поздрастнував ся. — Що, діду, сапоги шите? — Точно, каже, служивий, сапоги шию. — Як же ви шите, що ви гаразд і не бачите? — Як я за молоду добре шив, а тепер, де бачу, а де не бачу, так я полапки шию. — Много-ж у вас шить сапогів? — Не много, одна пара. Як я тепер не гожусь, так я много не набираю, а одну возьму, по-шию, тоді возьму і другу. — Ви старі, так виб заборили їх шить! — Чим же я буду, каже, жить? Я тільки і живу, що з сапогів. Я ніче більш не умію, я з їх хліб їм, їми одягаюсь і отопляюсь. — Послухайте, діду, мого совіта. Я вас посовітую, щоб ви бросили ті сапоги шить. — Ну, розкажіть мені свій совіт, я послушаю. — Покинь, діду, сапоги шить і становись за мною, будемо ми у двох ворувать. То легкий хліб: буде вам усьо і корма і одіваня і отопляня, усьо вам буде з ворованя, а сапоги кидайте шить. — Харошо, служивий, ви молодий чоловік, ви втечете, як бува, як небудь, а мене піймають, та мені боки мужики наколотять; я старий, не втечу. — Слухайте мене, діду: ми будемо так ворувать, що нас ніхто не буде ловить. — А як би то так, то і добре! — Вірно, каже, старичок, не буде ніхто ловить. — Як так, що ви кажете, то й согласен. — Ну, бабка, смотри, які ми будем із дідом воробії. Кидайте куделицю, та ідіть на базар, та принесіть нам водки хорошої, та булки, та рибки на закуску, та сахарцю, та чайку... Чайок будем пить. На тобі 25 рублів денег, купіть, що знаєте, а що останеть ця, то ваше. — Узяла баба кошелік і пішла собі на базар, купила водки, рибки, чайку, сахарцю, говядини, — усього набрала. Принесла бабка домої. — Ну, тепер, бабко, роздівайтесь, твою покунку складайте і давайте нам пробувать, яку ви водку принесли! — Порізала бабка рибку, булку, тоді за стакан і давай рядувать: дає служивому. — Ні, бабка, пийте ви самі, що ви купили, не пробуйте, а так по салдатськи зразу, тоді і мені давайте. — Бабка хлопнула по салдацьки, та і слова не вимовить. — Оце, каже, така водка, що я і з рода не пила. Слова не вимовлю, така та водка, що ви мені загадали купить. — Я завжди таку пю! служивий каже. Налива тоді ще: Салдат випив, дід випив, тоді закусують. Випили по другому і по третьому стакану, тогда уже бабка стала пісні поїть. — Що ви, бабка, так? Разві вас забрала водка? — Так точно, служивай! Забрала. Я з роду не пила, так тепер я пняная і зараз пісні граю. — Попили, погуляли, поспівали, подякували і полігали на одних. Одлихнули, прокинулись, та і знов за своє, давай пать і їсти. Упять післяв служивий бабку на базар; узять принесла бабка провіанту, того що пить та їсти. І провели они суток пятеро, що тільки пили та гуляли. — Ну, діду, чора нам тепер за роботу

братъ ця. Ось у мене уже денежок не хватає. Думайте, чи нема у мужиків у таких, що ви знаєте, чи тисячонка, чи дві, чи три, а за сотнями нам не лазять. — Тут єсть у нас Ступа Іван, так у його у сукиного сина, є тисяч сїв, що найменше, а може і усі десять тисяч: він багатий. А то ще є Кувьда Олексій; у його є тисяч п'ять найменше. — Полно думать, діду, ти так надумаш, що ми і не потащем; ми у одного тільки заберем, у двох не брати-меш. — Ну чи довольно, так і довольно! — На тобі денег та іди на базар, та купи четвертинку тої водки, що бабка брала. То нам ото здасть ця. Та ще купишь торбиночку, молоток і ломчик, да замезки. — Приніс дід четвертинку. — Ну, чи єсть у вас діду, кобилка поганенька? Ладняйте її і саночки, будемо їхать у вечеру воровать. А оце у вас що за барило? Воно тече, чи не тече? — Ні, каже, воно добре, не тече. — Узав він ту четвертину водки, виснавив у те барило, повечеряли зарані, як сонічко запустилось, так зарав він і каже: Ну, діду, запрягай кобилку, будемо їхать. -- Да, кулиж ми будемо їхать так рано, ви казали, щоб у сього братъ гроші, так се не далеко! — Ні, діду, я роздумав ся, ми не будемо у мужиків братъ денег; мужик буде плакать ця на нас, бо робив його дід, батько і він сам, а ми поїдемо у город, до свого царя, казначейства да там і возьмемо денежок, скільки нам треба; так там твоя копійчка та моя, та того конієчка, так ми нікого не обидили. -- Запрягли коняку, сїли і поїхали у город. Приїхали, як люде обіснули харошо. Те барило на санчатах, що у йому четвертина водки. Подїхали під казначейство, він тоді узав барило із санок і воно узало і покотилось собі на дорогу. Тодї ходить собі він і руки ломить: — Ах Боже, ах Боже, до якої шкоди я прийшов! — Коли біжить часовий. — Чого ти, мужик, тут? — Я, каже, я мужик, а такий же служивий, як і ти. Ось потеряв водки много хорошої, так чи не можна, щоб істащить мое барило на санчатка, бо я не могу сам. Появіть своїх товаришів стащить мені те барило на санчата. — Вони прибїгли і зразу на санчата те барило істащили. — Ех, водка уся у свїг вийшла. — Ну, за те ми не винні. — Я знаю, що не винні. Ну, благодарю, що ви постарались. Випийте, я вам дам по стакану. — Винишає стакан з кармана, зарав до коронтика, поодкручає і наливає. — Пийте. — Ні ви пийте самі, служивий. — Не могу, серце у мене руба стоїть, бо водки жалко, відер пятнайцять пропало такої, що по десять рублів відро. — Випили вони по одному стакану, випили і по другому. — Можеб ви, робята, і по третьому випили, щоб мене згадували за мою водку, що ви мені подратували оте барило скачувать на санки. — Коли даєте, так випемо! — Він налив вони випили і по третьому. Один: туди, сюди, одійшов далі, а двоє так на тїм мїсті і попадали. Тодї вони кобиляку одвели у куточок і самі прийшли до окош-

ка. Салдат проти вікна, як раз розазув ся, витягнув ломчик і молоток, ямочку у стіні вибивав; тоді становить ця ногою у ту ямочку і знову вибивав ямочку. Ямок, п'ять, шість вибив, до окошка долів, шибку вихитав і улів у казначейство. Тоді він засьвітив, узав три тисячі денег, кульок, що лежав на лавці підписаний, у окошко упять улазить, шибку замазкою умазав і тоді лізе і ямочку от першої до послідної замазкою замазує. — Ну, тепер, діду, будемо тікати, уже денег попало. Іди за кобилякою. — Сіли вони і поїхали і знов до діда. Приїхали і сказали: Ну, тепер попали ми денежок із дідом, буде нам за що пити та гуляти! — І пробули вони шестеро суток і тими деньгами погуляли харошо. — Треба їхати упять, каже служивий, бо денежок не хватав. — Як не хвата, так і їхати: Ми знаєм де брать. — Поїхали знов. Узав четвертину водки... (повторене).. ми знаєм де брать! Ось, як у первий раз деньги узято, так казначейство царю не признавалось, а другий раз призналось: От таким робом та узали деньги 6 тисяч за два рази; подкопу нема, замки не попорило, окошка не видупувало, не било, криша не зорвана, усе благополучно, а деньги узяті. — Ну, і сказав цар: То такий вор, що не вгадасте, як він і бере деньги. Підіть ви, каже, у замок, там волошебник живе, так він вам совіт дасть, як піймати того вора. — Пішли вони у замок, найшли того волошебника, поадрастувались і кажуть: Дайте нам совіт, як нам того вора піймати? Він два рази був, шість тисяч узав, ні замків не портив, ні криші не зривав, ні подкопів не робив, окошок не вибивав, а деньги уворував. — То новий вор, говорить; ось я був на усі царства воров, а цей пройшов і мене ще. Вот я вам дам совіт, як його піймати. Возьміть ви шаплик больший, так щоб чоловікови під плечі глибиною і насипте туди смоли шевської, карюку, вапна і переваріть і насипте у шаплик як раз у щерть і поставте проти вікна. Як він у той шаплик улізе, то вже не видізе. Він скоро буде у третій раз, так він і попаде у те смільце. — Вони прийшли і так усе ізділали і поставили. Попили, погуляли, отой салдат та дід, та баба, харошо шестеро суток. (Повторене)... Одвели кобилу у куточок, а самі пішли до казначейства. Ось і каже служивий: Я два рази лазив, а се вам, діду, черга лігти. Я вам яки повибивав, а ви роззувайтесь і лізьте. Який кульок попадете, такий і беріть. Там усе деньги, більше нічого і нема. — Повибивав він яки, а дід роззув ся і поліз. Долів до окошка, узав, окошко вибив і лізе прямо на лутку, а з лутки і утаскав ся у той шаплик як раз під самі підплечі. Він вочеть ця, а воно холоне, поки і звернуть ця не можно, так воно і охолело. Підождав салдат час і другий, нема діда. — Е, должно быть, дід понав ся у силцо, бо должно йому быть, а нема. Два часи підождав, а там іще не множо, тоді усе із себе поскидав і гайда до діда, у каз-

начейство. Доліз до лутки, коли дід тут стоїть. — Що, діду, попав ся у сильцо? — Точно попав ся. — І не вирвеш ся? — Да не вирвусь, міцнос сильце. — Став він на лутку, а потім на шаплик, скокнув на полки, засвітив свічку, увзяв кулечок у три тисячі денежок і каже тепер на діда: Вилазь! — Каже дід: Не вилягу. — Ні? каже; і я тебе не витаю. — Узяв він тоді, шаблю виняв, дідову голову зняв, у торбинку укинув, видіа, окна не замазував, яки бросив, на коняку сів і поїхав до баби. Приїздить, а баба й питає: — Де, служивий, дід? — Вот де дід, дід у торбинці. На тобі дідову голову! — Давай бабка плакати, а він її розважає: Дід старий, діду усьо равно помирать, а я тебе не оставляю, я тобі дам тисячок дві, а може і три. А голову із діда держи, може і тулубище до голови прийде. — Поутру кинулись у казначействі до шаплика, коли є чоловік пойманий, та без голови, голова ізнята. Вони тоді до царя, що так і так чоловік пойманий, а голови нема! Цар і каже: Ідїть ізнов до волошебника у замок і спросїть, що робить із тим толубищем. — Приїшли, поздрастувались. — Ми по вашому совіту іздїлали, що ви говорили, і пїймали, так без голови, саме толубище так, що нам тепер робить із тим толубищем. — Возміть його, витащїть з того шаплика, обгортайте коло його 'отой карюк, обмийте і надїньте на його рубатку жіночу, білу. І вивезїть його серед базару і прокиньте матку і простинку білу і положїть його на три днї, і поставте три чоловіка часових. І хто прийде і буде найдуше убивать ця, то і буде її батько, чи брат, чи чоловік. Ото і буде, тоді признаєть ця. — Приїшли, витащили, прибрали, як казав волошебник, положили і оставили три чоловіка часових. Іде баба на базар, а служивий і каже: Як ти хочеш за своїм плакати, так купи попереду кувшин молока, та розбий його біля толубища, та тоді і плач, а як будуть питать, чи він вам не брат, чи не батько, так кажїть, що ні, а що ви ось робили у міщанок, та заробили грошей, та купили молока за руб, та за кувшин дали 25 копійок, так ось я за чим і плачу, а за оцим я і не плачу, бо не знаю, що воно таке? Баба так саме і зробила, як служивий казав. Її і пустили, вона знов прийшла до дому. — А брали тебе? — Брали, так я казала, як ви научили мене і пустили. — Лежало те толубище трое суток на базарі і не найшов ся до його ніхто. Вони упяť пішли до того волошебника і кажуть, що ніхто не находить ця до толубища, до того. Той волошебник і сказав: Одвезїть у другий город, сімдесять верст от сього, і часові щоб були; так там найдеть ця до його. — Узяли те толубище у другий город. Виїхали у степ і кажуть: — Що нам іхать у другий город на ніч, тут лошадей понасем, а раненько устанем і поїдем. — Так вони і зробили, а той служивий, запряг бабину коняку

і собі їде туди; і заїхав у город і купив рясу і шапку попівську і ціпок попівський і їде тою самою дорогою, що він зна, куди вони повезли те тулубище. Приїхав, де вони стояли і здоровується ця: Здоровуйте, служиві! — Здоровуй, батюшка! — Позвольте мені коло вас переночувати і лошадь покласти свою. — Ночуйте, батюшка, ми йще раді сьому. — Випрягли коняку і пустили. — Що ви, господа салдати, куди ви їдете? — Кажуть: Веземо ми тулубище. Оце троє суток лежало у городі, там ніхто не найшов ся, так сказав волошебник, що у сьому городі найдеть ця. — Яков воно тулубище, покажіть я посмотрю. — Вони показали. — О, Боже мій, яков воно страшне! Я його боюсь. — Чого ви боїтесь? Воно як і палиця, воно нічого, воно без голови. — А як воно утече? — Ні, воно не утече. Без голови, як би воно утекло? Поговорили, давай салдати брать хліб вечерять. Сонце заходить. — Що ви там, робята, берете? — Будем вечерять. — А щож ви будете вечерять? — А звісно, хліб казенний; ви знаєте батюшка, який казенний хліб? Чорний, як земля сьвята. — Не беріть того хліба, а їдїть до того воза, тут єсть у мене водочка, закусточка; випємо і помянемо тулубище. — Прийшли солдати, нарізав він закусточки, випили літер водки хорошої, міцної, наливав. — Пийте, робята. — Пийте ви, батюшка, умеред. — Ну, царство небесне тому тулубищови, робята. — Узяв, хлопнув, випив стакан. Наливав, подає. — Випили усі троє по стакану, закусили. Наливав по другому, випили ще. — Чи довольні, чи виште ще по третьому? — Як дасьте, то випем, батюшка, ще й по третьому. — Випили хорошо так, що батюшка і каже: — Ви, робята, коли хочете, то допивайте водку, кушайте, а я ляжу, голова у мене крутить ця, не вдержу. — Узяв тай ліг собі на бік. Ліг да і вахарчів. — А дивись, каже салдат, чи є ще? — Другий узяв, поколотив, каже: Є. — Узяли, допили і од повозочки батющиної й не одішли, там і полягали усі. Батюшка устає, бере кобилу свою і запрягає у повозку. Тоді взяв тулубище і на повозку свою положив і вивів коняку на дорогу, батіжком ударив, коняка пішла собі дорогою, а він вернув ся і ліг коло тих салдат, де й лежав. А баба не спить, бо він як одряжав ся, так сказав, що не спи бабо, а жди, твоя коняка привезе тулубище, а мене вже не буде. Ось тобі три тисячі, не довго тобі жити. Як коняка привезе дідове тулубище, то бери його у хату, притули йому голову, зови копачей, копай яму і хорони свого діда, як ти знавш: у тебе денег много. — Вона так усе і зробила. Салдати сплять, уже й сонце підбилось, а вони сплять. Коли кинувсь один салдат, дивить ця, аж нема батющиної кобилки і повозочки, а батюшка лежить коло їх. Коли до хурґона, аж нема й тулубища. Нема тулубища! Линулись усі, аж нема. — Ось батюшка казав, як завязав. Батюшко! батюшко! чи ви спите! — Він проки-

дасть ця. — Не має вашої повозочки й кобилки і тулубища нема. — Я-ж вам кавав, що бережіть ця. — Що-ж тепер нам буде? — Ні, вам нічо не буде. — Ви-ж сказали, що воно таке. Я за вас буду старать ця. А ось воно утекло і мою повозочку з кобилкою забрало. Як я тепер буду йти до дому? — Ну, батюшко, нас посовітуйте, куди нам їхать, чи у той город, чи назад? — Чого-ж вам у той город їхать, вертайтесь у цей город назад і предьявляйте ви царю, що убрало ся ваше тулубище. — Вони запрягають. — Чи мене возьмете? — А вже-ж возьемо, тільки ви за нас постарайтесь у царя, щоб служби нам не було вічної, чи в рештанські роти, щоб нас не задав. Поїхали вони, уїхали в город і їдуть поуз кабак. — Ну, стойте-ж, ребята, я вам по рюмці водки піднесу за царство тулубища. Випили вони і розспрацались. Салдати поїхали до царя, а він попівську одежу бросив і п'яницям оддав. — Чи хочете, так продайте, коли хто купить, а то кабатчикови оддайте, він вам водки всипле за моє здравіє. — Приходить тепер оцей царевич до царя і каже: Здравствуй, батюшко! — Здравствуй, царевич! — Поцілувались вони, поскучали. — Де-ж ти, синок, був так довго? — Каже: Ходив же я учить ця воровать. — Ну що-ж, научив ся? — Научив ся! — Хорошо? — Хорошо, каже. — Як би так научив ся, як у нас крало у казнийчестві деньги, так не було ні подкпоу, ні замки не портило, так ото вор. — Да, може батюшка, я сам і робив те. — Не може быть, щоб ти, синок, так научив ся. — Я, каже, сам то так ділав! — Ухватив він тоді його за голову, поцідував. — Ну, молодець синок! Вот благословлю тебе на царство садить ця! — Благословив, і тут зараз запрягли царю новому і став він царствувать і десь царствує його поколіне і досі.

Паралелі: Отсе оповіданє належить до широко розповсюджених новель про майстерного злодія. Нор. Етногр. Збірник. Т. III. Ст. 195—214. Ч. 30—32. — Т. VIII. Ст. 25—30. Ч. 8—10. — Т. IX. Ст. 5—8. Ч. 4. Ст. 98—101. Ч. 56. — Гринченко, Етногр. Матеріали. Т. I. Ст. 214—218. Ч. 175. — Аванасьєвъ, Нар. рус. сказки. Т. II. Ст. 341—352. Ч. 219. — Grimm, Kinder- u. Hausmärchen. Т. II. Ст. 350—358. Ч. 192.

57. Наймит, що служив за три слова.

Був собі парубок та оженив ся. Оженив ся, роздивив ся, не така жінка, не полюбив жінки. Пожив собі год із нею, узяв білет і пішов на заробітки. Як наняв ся у одного хазяїна, так сімнайцять літ служив по сто рублів у год. І добував він 17-го году і його кортить до дому,

у свій край. Коли-б добуть году, так піду у свій край. То він і не гадував, а то кортить. — Добув, хазяїн роцитає, оддав денєги. Наймись, каже, Васильїй, ще у мене на год. — Ні, каже, хазяїн, кортить мене до дому. — Наймись у мене ще на год, то я тобі даю за цей год триста рублів, а не схочеш, не братиєш, то трєє слів тобі скажу. — Думав, думав, став ще на год; то вже восїмнайцятїй год. Одбїв він і сей год, тоді хазяїн триста рублів денєг положив на столї. — Угодно, Васильїй, получи триста рублів, а угодно, три слова тобі скажу. Що тобі лучче? — Думав, думав він своєю головою: Гроші у мене є, тисяч немножко бїльше двох, бо він позичав хазяїнам, тає проценти йому давали. Ну благодарю вас, хазяїн, що я у вас вибув 18 год благополучно, двї тисячі з хвостиком у мене є, а сї 300 рублів возьмїть, хазяїн, заховайте, та скажїть менї три слова. — Хазяїн денєг узяв, заховав. — Ну, слухай, ось я буду говорити тобі слова. Щоб ти не забув їх, щоб ти помнив їх. — Ну, говорїть хазяїн, помнитиму. — Первєє слово: Смотри, як будеш їти домої, то глухими дорїжками не їди, а щоб ти їшов стовповою дорогою. Оце слово тобі одно. Другєє слово, щоб ти не ночував у шинку; що приїдєть ця над стовповою дорогою шинок, тає щоб ти не ночував. Оце другєє слово. Трєтєє слово: замахни, та не допусти. Ну, тепер, нехай тобі, Васильїй, Бог помаєга. Прощай. — Дав йому паланїцю. Узяв він і пішов собі домої.

Вїшов на стовпову дорогу і пішов стовповою дорогою. Їшов суток трєє сам стовповою дорогою. На четвєртї сутки їде, коли чумаки стоять, варять кашу. — Здраствуйте, господа чумаки. Позвольте менї коло вас оддихнуть. Оддихай, говорять, аби чоловік добрий. Сорєк ї чоловіка і по сорєк пар волів у всякого. Наварили кашї, посадили і його обїдять: — Сїдай, земляк, їз нами обїдять. — Сїв і пообїдали. Пообїдали, худобу понапували. Позапрягали, їдуть. І той чоловік їз ними їде. — Положи, земляк, на вїз торбиночку. — Він положив. Приняли того чоловіка і їхали їз ним три днї стовповою дорогою. Тепер вечер, уже запусить ця сонце. Вони цабе, згоняють худобу на дорїжку на узьку, що тїльки одним возом проїхать. — Постїйте, каже, господа чумаки, я тїлько возьму свою торбиночку. — На що тобі торбиночка? Ти їз нами їди. — Ні, каже, менї не подобаєть ця на вирєстець, а я піду стовповою дорогою. — Ся дорїжка вїїде на сю дорогу саму, на стовпову, а дванайцять верєтов покинемо кругу. — Ні, не хочу. Я ї вам кажу, господа, доїзжайте стовповою. — Ні, каже, нам не первє їхать сїєю дорїжкою. Нам ото стоїть, щоб покинуть кругу дванайцять верєт. — Ну, той торбиночку узяв, тає пішов стовповою дорогою, а вони поїхали отїєю дорїжкою. Се дїло робилось, як уже смеркло. Їшов довго не довго.

пройшов верству міста. Чумаки своєю доріжкою спустились у яр глибокий. І у тім яру дев'яносто чоловіка розбійників війшло і давай бить тих чумаків, одбирать у їх деньги і худобу. Забрали вони у руки війця, одбивають ця і ізділали крик; скільки сили є, стільки кричать, що ратуйте люде добрі! У такое время люде уже обіснули, так далеко чуть, бо 40 чумаків счинить крик Бог зна який. І той чоловік, що од їх одійшов, почув оцей крик і всіми силами навпростець на той крик побіг. Добігає до того яру, на гору і кричить: Іван, Хвесько, забігайте, переймайте розбійників! — Почули розбійники його глас більший і покинули чумаків і де хто стояв, куди мордою, туди і побіг. Їм показалось, що чоловіка двацять, трицять прибігло їх ловить. Чумаків чоловіка десять обранили оті розбійники, тому руку, тому ногу. тому бік перебили. Прибігає Василь до їх і кричить: Скидайте тих поприбваних на вози і їдте назад на стовпову дорогу. — Так як ти, Василь Іванович, як казав нам, так ми тебе не послухали, та поїхали своїм трибом, а тепер як би не ти, так ми би пропали усі; а спасибі тобі, що ти вернувся, та нас од смерти одблагав. — Їхали вони усю ніч до обід, приїхали у слободу, купили сїна скирту для худоби, повипрягали і годують. Наварили каші, принесли ведро водки, давай пить і дякують Василю Івановичу, що їх од смерти одблагав. Пообідали. Ну, господа, говорить їх отаман, чим ми будем Василя Івановича дарить? Коли-б не він, так ми-б були погубли. — Чим ти, господи отаман, будеш дарить, тим і ми будем дарить. І адімає він із шії гаман, винимає сто рублів, кладе на стіл: Оце тобі, Василь Іванович, благодарим тебе покорно, що ти нас од смерти одблагав. — Знимають і вони гамани і витягають і дають по сто рублів усі і благодарять. Собрав він усі оті деньги і заховав у свій гаман і повісив на шию собі. Запрягли худобу і поїхали стовповою дорогою.

І куди вони їдуть, туди і йому путь. І їхали вони суток трое. Приїхали до того міста, що стоїть тільки один шинок, а у шинку Жид та Жидівка. Жидівка сильно гарна, а Жид поганий. Наяняли пастівник у того Жида, пасуть і кашу варять. Наварили каші, пообідали, сказали: Ну, се пастівник хороший, нехай худоба пасеть ця і оддиха, ми каші наваримо завтрашний день тай поспідаємо, та тоді поїдемо. — Пообідали, а оцей Василь Іванович, каже: Послухайте-ж мене, господа чумаки, то вам буде добре, а не послухаєте, буде вам худо. — Ну, говоріть, що ви нам будете говорити. — Не ночуйте тутечки, а будемо їхати, а ночувати мете, то буде вам худо. — Пастівник тут хороший, так будемо ночувать. — А я, каже піду, я ночувать не буду. — Ти то знаєш. — Узяв і пішов, а вони остались. Війшов він за пів верстви міста і звернув з дороги під коницю і там собі ліг. Лежав довго не довго,

так і люде обіснули. Узяв торбину, цокнув у тій копиці і прийшов назад до тих чумаків, до возів, до їх. А чумаки, десять чоловіка пасе воли, а 30 чоловіка пнявтують у шинку; котрий на городі раки упав, спить, котрий у шинку, котрий прийшов до воза, да коло воза спить. А Жидівка була така, що до ві шарватаи ходив; так вони узяли, Жиди зарізали та і кажуть: Ходім до чумакових возів та у віз і укнем його, у порожний. — А Василь під вікном стоїть, та і слушає, чує. Пішли уперед обое, та найшли віз порожній, та тоді узяли Жиди, урядом вкотили, таї понесли його, а той Василь Іванович під тим возом, під порожним, сидить і узяв і одривав у Жидівки клаптик платя і укнивав у кармаи, і у того шарватаи із бурбаса одривав клаптик і укнивав собі у кармаи. А вони і не чують. Вони узяли, укинули Жиди і пішли, а Василь Іванович пішов знов під ту копицю, де його торба і ліг під ту копицю спать. Стояли чумаки до обід, повиспались, прохмелили ся, наварили каші, понаїдались, позапрягали воли, тоді поїхали і їдуть собі дорогою, поки не приїхали проти Василя Івановича. І устає той із піт копиці, іде. — Здраствуй, Василь Іванович, де ти ночував? — А ось де під копицею, мені добре було. — І нам добре було, ми ночували у шинку і няї були і прохмелились і наїлись і їдем, а ти і досі не їв. — Я не їв і досі. — Їдуть і він іде з ними. Верстов і пята і шість їдуть. Дивлять ця назад, летять верхові за ними. Добігають їх і починають їх. Минули їх, наперед вискочили, тоді: Стой! — Чого же каже, стой! — А хіба так чумакують? Хіба чумаки так роблють, як ви робите? — А ми-ж, як робим? — А ви ось як робите: Жиди узяли — зарізали, да й їдете! — Чумаки острахнули ся: На що ваш Жид нам іздав ся, щоб ми його різали? — Ну потрусимо! Праві, праві й будете. — І од первого воза давай трусить. Возів 50 перетрусили, нема, коли такі найшли. — А це що? — Узяли їх і навернули чумаків назад усіх, у город, на суд. Вернув ся з ними і Василь. — Що вам буде, каже, за цього Жиди! — Вернись брате, може ти нас визволиш! — Суток через троє прийшов їм суд, давай їх судить. Василь стоїть у хаті, ксло одвірка, обер ся плечима і стоїть, слушає. І та і Жидівка, плаче, що вони чоловіка запакували. І той самий шарватаи та, що помагав різати Жиди, за Жидівкою береть ця, ради адвоката. Судять і судять і осудили чумаків виновними. Чумаки зарізали, значить, — підходить Василь Іванович од одвірка, ближе до стола, до судів. — Господа, ви не по закону осудили чумаків. На що той Жид паршивий здав ся чумакам, щоб вони його різали? Може вона його не злюбила і сама його зарізала, а чумакам у віз укинула! — Жидівка підойма у гору руки, кричить, плаче: — На щоб я свого мужа зарізала? — На то ти його зарізала, каже Василь Іванович, що ти його

ненавидиш. Шукайте, господа суді, у її платі, чи є де кусок одрізаний — Схватились до платя і кажуть: Ось є вирізаний кусочок. Виймає кармана і каже: А притуліть, господа; чи прийдець ця оцей кусочок до її платя, чи таке, чи не таке? — Притулили, воно саме, як раз. — Шукайте і у того, що за нею береть ця, і з його бурнуса вирізано. — Він вийняв з кармана, притулили, як раз і вросло. — Оце-ж вони завізали, а чумакам на що отой Жид паршивий іздав ся? А як вони принесли Жида у віз, а я під возом сидів, да і одрізав у неї з платя клаптик, а у його із бурнуса клаптик. — Ну, господа чумаки, із Богом! Звиніть, що ми вас потревожили. Ідіть собі, ви невинні. Оце вас визволив сей чоловік оцими значками! — Позапрягали і поїхали собі з того города. На стовпову дорогу виїхали, і поїхали собі стовповою дорогою. Уїхали верстов двацять, уїхали у слободу, купили волам сіна, стали воли кормить ця; стали вони кашицю варить. Принесли ведро водки, випили і пообідали. Тоді отамац і каже: Чим ми, господа, будем Василя Івановича благодарить? Як би віч нас не визволив, ми були би пропали і засудили би нас. — Чим ти, господи атаман, будеш Василя Івановича дарить, тим і ми будем. — Отамац і каже: Вибирай собі пару волів з сорока пар, яка тобі любима, з возом, з наладом, з усім. — Ну, вибирай, Василь Іванович, і у нас, у усіх, по парі волів любимих і став у особенну лаву. — Він і вибрав 40 пар і поставив їх із заду. Принесли ведро водки ще і пють і гуляють і дякують Василю Івановичу, що визволив їх. — Ну, тепер, ми будем тебе слухать, бо вже навчило нас. — Постояли ще сутки, попили, погуляли, позапрягали тоді і поїхали.

І їдуть вони цілий тиждень і усе слухають Василя Івановича. Тепер дійшло, що Василь Іванович повертає пабе, до дому. — Оце-ж каже, мені повертать. — А далеко тобі до дому? — Каже: 170 верст мені до дому ось з цього міста. Прошу покорно вас, братя, до мене, щоб ви знали, де я живу. — Стали думать, радить ця і вradiли раду, що надо брата послухать. Тоді звернули і поїхали за ним. Проїхали вони суток троє міста. І приїхав він на свій степ і він каже: Тепер випрагайте, і пускайте худобу, нехай пасеть ця, де хоче, тільки у шкоду не пускайте. — Далеко, тобі брате, до дому з вашого степу? — Ні, каже, не далеко, девять верст. — Наварили каші, наїли ся, пасуть худобу і балакають собі, речі усякі розмовляють собі. — Якого ти, брате, роду, чи жінка у тебе дома, діти? розпитують, — Я, каже, мелкого состоянія, у мене тільки городець, та хатка поганенька, та жінка нелюбима. Я оженив ся, год пожив з нею, та бросив, так ось на 19-ий год іду до дому. — Становить ця вечер: — Ну, братія, пасіть ви отут худобу, свою і мою, а я піду до дому і приготавлю, щоб було

що їсти і пити і вам і ваші худобі. А завтрашній день у такому часі коли настигнете, щоб були ви у слободу. — Узяв він, їх покниув і пішов до дому у село. І прийшов він до своєї хатки. — Кнув ся до дверей, заперті двері, а уже люде обіснули. Пішов у погреб, найшов драбинку і витяг, поставив на причілку і полів через хату; тоді витяг драбинку за собою, та поставив у сїни із гори вітки, тоді зліз до дверей і ввійшов у хату. Узяв, засьвітив і дивить ця, де вона лежить. Коли бачить, що вона на полу лежить, а коло неї чоловік лежить, сплять. — Ну, хорошо, що я її не будив; ось я обох кончу, дунас він своє головою, і тоді піду собі до худоби! І дивить ця, щоб йому узяти, ходить по хаті, присьвічує, аж бачить, сокира больша, з топорницею і більшим. І нахилив ся він і узяв ту сокиру за топорнице, притуляє тоді сьвічку до столу і тоді у обидві руки топорнице узяв і веде у гору, щоб зараз голову одрубать, попередю йому, що з краю він лежить. Тоді спомнив: Що замахни, да не допусти! — так він сокиру покинув до долу, і минає чоловіка, а будить її. — Вона устала з простоя, сидить на полу, дивить ця: злякалась. Він і пита: А що, пізнала, чи не пізнала? — Ні, каже, не пізнала. Я злякалась сильно, так я і не знаю, що таке? — А у тебе був чоловік? — Був, каже, так покинув. — Ну, так не пізнала, каже. — Ні. — Ну, я і єсть твій чоловік, що тебе покинув. — А той спить і не чує. — Ну, слава Богу, що Бог приніс тебе до дому. — Хорошо, каже, що я прийшов до дому, а признавайсь, хто спить з тобою, що се за нішляник? — А вона і каже: А ти мій чоловік? — Твій! — Ну, так оцє твій син спить. — Як же мій син, як я не знаю? — А як ти зо мною жив та покинув мене такою, ну, так я того года і вивела. — Він тоді перекрестив ся. — Буди сина! — Розбудила, поздрастувались, поцілувались. — Ну, каже, чи є у вас борошно, сало? — Що у мене є? Коли є та пуда борошна, а то може і пів пуда нема. — Ну, тепер іди, жінко, та на один бік, а ти, сину, на другий бік і звіть жінок і чоловіків, нехай ідуть до нас, я буду їм щось говорити. — Вони пішли і созвали душ 20, чоловіка душ 10 і жінок душ 10 прийшло. Війшли, поздрастувались. — Ну, господа, посовітайте мені, чи є у селі борошно, хоч питлівка, хоч простов, яков-б не було. На первий час не вередувать, бо у мене люде будуть. — І сказали: Руський лавку у селі держить, так усяке борошно є: крупичисте і питлівка і простов. — Ну, пожалуста, господа, у кого коняка є, запряжіть і поїдьте і возьміть 30 пудів питлівки і везіть сюда. — Зараз запрягли, поїхали, узяли і привезли. Пожалуста, розбірайте ту муку, учиняйте діжи і печіть. — Забрали жінок по пуду борошна учиняють, місять і печуть. — Ну, пожалуста, ви знаєте, у кого є кабани годовані, так щоб купить. — Той каже: У мене

з; а той каже: У мене. — А ціни які? — Отакі! — Ну, так коліть зараз і смаліть. Покололи, посмалили, поготовили усьо, жарять, печуть, варять. — Ну, пожалуста, поїдьте, господа, привезіть мені у 50 відер бочку водки. — Поїхали, привезли. Покликали людей з пів сотні. Зійшлись вони ік сніданю. — Ось скоро будуть гості. Виглядай. — А сам він кушв стирту сіна, наняв десять чоловіка худобу доглядать. Довго не довго, приїдять чумаки. Він виходить, зустрічає, бере своїх 40 пар, веде на город і каже: На городі у мене тісно; так ви, господа, становіть свою худобу на толоці, по чумацьки у ряди. — Вони так і постановили. Тоді він забрав чумаків у свій дім, а сторожі коло худоби доглядають і вовів і худоби, годують і напувають. Чумаки пють, гуляють, радують ця. Брата дякують, а брат їм дякує. І пили, гуляли, трое суток не вихміляли ся; на четверті сутки стали вже чумаки худобу свою запрягать, виражать ця і дякують брата. Плачуть за братом, а брат за їми. І брат вивів їх 70 верст аж до стовпвої дороги. Тенер сказав: Господа братія, погоняйте, а як будете когда-небудь тут, то не забудьте, зайдіте до мене, не забувайте. — Ні, не забудем тебе, брат, поки й помрем, а живі будем, заїдем. — Поїхали собі, а він зараз вернув ся і довго не довго узяв і сина оженив сейчас. Тоді стали вони жити і живуть і хліб жують, постолом добро возять, а син чумакує і досі.

Паралєлі: Етногр. Збірник. Т. III. Ст. 163—170. Ч. 15—16. — Národ. Sbornik česko-slovanský. T. III. Ст. 112. — Tutu-Nameh. Das Papageienbuch. T. II. Ст. 96—102: Geschichte der treulosen Hemenáz. — Oesterley, Gesta Romanorum. Ст. 431—434. — Воž. Němcová, Nář. bachorký a pověsti. T. II. Ст. 323—326. — Аванасьевъ, Народн. русскія сказки. Т. II. Ст. 289—292. Ч. 192.

58. Про мужика, жінку і попа.

Був собі чоловік та жінка і ходив піп до тої жінки. Чоловік узнав, що ходить піп, давай жінку бить: На що ти його пускаєш бородатого? Ти не хазяйка, так хазяйка не робить. — Вона каже: Я йому не рада, він мене обдурив. — Він тоді і сказав: Коли ти не рада попу, так я його піймаю; я сильце на його зроблю. Витягай із скрині усьо, що не єсть! — Вицупила вона усьо, остала ся скриня гола; він позамазував смолою, скрізь де сьвітить ця, по углах дірочки поробив, щоб він куди, мордою не навернеть ця, так щоб було йому дихать, щоб не пронав. Води туди посилав відер вісім, дьогтю вогового

відро, а під комина сажі усяпав і попелу коробок дві, розколотив лопатою і зробив як квашу під скрині. І поставив скриню долі і скамаїї, що як піп прибіжить, а він вернеть ця, а піп не буде знать куди тікати і стане просить ця заховати, так нехай скаже йому, що у скриню, він і потаскає ця у скриню. — Запріг коняку і поїхав у вечері. Піп і дивить ця, тоді він шморг до її і пита: Куди він поїхав? Чи буде до дому? — Ні, він не буде до дому. — Так приходить? — Приходить, каже. — Він перегодом і приходить. Жінка його одводить: Підожди, ніколи, діло є, се, те. — Він дожидає, гуляє. Вона доветь ця, се, те доробляє. Коли чоловік гука під вікном. — Де-ж я дівусь! Се чоловік твій! Де-б ти мене заховала? — Вона одчинила скриню і каже: Ото він чогось забув, так се вернувся, возьме і піде, а ти лізь у скриню, отут і заховаєш ся! — Він поліз, а вона ще за ножку, да туда, а він вбвотнув у квашу у ту, а вона віком лиц, защепнула і замкнула. Коли чоловік у хату уходить. Війшов і каже: А що піймала вовка? — Каже: Піймала. — А як піймала, нехай сидить там. — Лягли, переночували, поутру встають; завозять віз свій кінський до порога. — Ну берьсь, жінко, добре, се чорт важкий! — Узялись обоє, той за той причілок, а вона за той, тай витаскали скриню і поставили на віз. Запріг коняку і поїхав. Вийхав за слободу на стовпову дорогу і їде прямо стовповою дорогою. Одїхав верстов за десять із слободи, коли на зустріч біжить пан каритою, шестіркою кіньми. Добігає, смотрить, що мужик везе сундук на возі. Сказав на кучеря, щоб спинив коні, вискакує, здраствує ця і питає: Ти куди, мужик, сундук оце везеш? — Оце пане, я чортів везу у сундуці. — Много-ж їх у сундуці? — Один! — Я в роду не видів, як би мені його повидіть? — Я вам, пане, коли покажу, він утече, не вдержим. Дайте сто рублів, то покажу. — Аби я побачив! — Винимає сто рублів і дає. Він одчиняє сундук, вилазить з сундука чорт, зальопаний, воючий, страшний, пархотьтя на йому довге, так і тягнеть ця по землі. Він і не підбіжить, а тільки льопас: льоп-льоп, а мужик тюка; а він подав ся собі у степ. — О, який чорт, здоровий, да воючий, волоса які більші у його; я не видав од рода. Да й здоровий! — Ого-ж, пане, дивітесь, ото такі, каже, чорта. — Як ти його піймав, мужик? — Ходив, каже, до моєї жінки, так я його і піймав. — Тоді пан і сказав: Ну, спасибі, тепер я знаю які чорти, а то я й не бачив! — Мужик квашу висипав із скрині, та і подав ся собі до дому.

Паралелі: Отсе оповідане се лиш епізод із широко розповсюдженої новелі про невірність жінки. Пор. Етногр. Збірник. Т. III. Ст. 151—155. Ч. II. — Т. VI. Ст. 36—37. Ч. 119. — Т. IX. Ст. 8 10

і 35—37. Ч. 5 і 17. — Сумцовъ, Пѣсни и сказки о гостѣ Терентьщѣ. (Этногр. Обзор. 1892, кн. XII і 1993, кн. XVIII). — Дашкевичъ, Вопросъ о лит. источникѣ укр. опер. И. П. Котляревскаго „Москаль Чаривникъ“ (Кіев. Старина, 1893, кн. XII; пор. теж додатки Шерца, 1894, кн. III. і Боцяновського, 1894, кн. X). — Аванасевъ, Нар. рус. сказки. Т. II. Ст. 401 402 і 403—404. Ч. 240 і 242. — В. И. Добровольскій, Смол. этн. сбор. Т. I. Ст. 696—700. Ч. 12. — *Materyaly antropol. archeolog. i etnogr.* Т. II. 2. Ст. 36—38 і 50—51. — Grimm, *Kinder-u. Hausmärchen.* Т. II. Ст. 47—51. Т. III. Ст. 167—169.

59. Хвершал і його товариш.

Іде мужик дорогою з ломакою, обкутаний, коли днів через скільки іде хвершал. Здрастуйте, каже. — Здрастуй. — Що ти єсть таке? хвершал пита. — Я, каже, мужик. — Та що ти умієш робити? — Каже: Усе умію. — Хвершал, каже: А больного оздоровиш? — Оздоровлю, каже. — Ну, і я такий же. — Я, каже, був хвершалом та не шанувався, водку пив, так мені білет дали і прогнали мене. Ну, тепер, побратаймось, каже, та підем по городах, будем міщан та панів поправлять і деньги собі наживать. — І пішли собі на город, увійшли, ходять день і два. Тут біжить городом парюю кіньми яконом; нагнав їх: Здрастуйте! каже. — Здрастуй, пане. — Відкіля ви? — Одвітіть, одвітіть. — Що ви за робочі? — Ми не можем нічого робить, а можем тільки больных оздоровлять. — Так ось я іду у оптику, мій пан больний, так сідайте на коляску, я вас повезу, і як ви його оздоровите, то він вам тисячі дві денег, або три. — Забрав їх на колясочку і повів їх до пана. Увійшли, поздрастувались. Оце, каже, я вам привіз таких людей, що можуть вас ізвести. — Я, каже, пан, вас награджу, коли ви мені здоровля даєте. — І тоді давай хвершал ухажувать коло пана. Поухажав днів пять, пан оздоровів уже немного, ще пятеро побув, пан одужав, як і не болів. Дав він їм дві тисячі пятьдесят рублів денег і одягав їх хорошо і пообував у сапоги. — Куди вам іти? — Нам от на такий город іти. — Ну, запряжіть коляску і везіть їх, каже пан. — Запрягли у коляску, посідали вони і повів кучер у той город, куда їм надо, там їх і бросив. Увійшли вони на гостиницю і давай там пить, гулять. Балачка при їх шла, що пан є больний, вже в год, лічили, лічили, так піяк не вилічать, не умира і не одужа. А хвершал і каже: — А яб того пана ізвів, поставив би на ногах так, як і був. — Тут був такий, що зараз пішов до того пана і обьявив, що є такі хвершали захожі, що сказали, що ми на ногах пана вашого поставим. Приказала бариня зараз у коляску коней запрягать і поїхала сама з кучерем у

гостинницю. — Ну, піди, каже, виведи його сюди, я його спрошу. — Він його ввів, вона й пита: Чи можете його пана поправити? — Можем, кажуть, як не смерть, то можем ізвести на ногах, як і був. — Вона узяла їх, привезла, увела до пана і каже: Оце я вам привезла людей, що можуть вас на ногах поставити. — Ну, добре, каже пан, я награджу, ежели ви мене поправите, господа, я даром не хочу. — Бариня їх напоїла, нагодувала. Вони попились, наїлись і заходились коло пана, хвершал і той у місті; той дивить ця і коли що, то й він помочи дає. За пятеро суток неможко пана поправили, став він прохожувать ця; іще пятеро, став ще луче, та не зовсім, а після тих пять, ще пять, уже пятаццяттеро суток, поставили пана на ногах, що він як і не болів. Дав пан їм дві з половиною тисячі денег і по шубі. Розираццали са і тоді пішли. Пішли і ввійшли вони у степ. Узяли, полюбували на деньги, полїчили. Чотири з половиною тисячі денег, а ту пів-сотню розтодали. І пішов той хвершал до вітру, за бурян, а той деньги забрав собі усї у торбу. Прийшов назад, вони і пішли, а хвершал і байдуже, що денег нема. Підійшли до гостинниці, хвершал хвативсь до торбочки, розшиоргнув, коли денег нема: — Чи ти не брав, пита. — Ні, каже, я не брав. — Так хтож узяв? Там не було нікого? — То що, каже? А я не брав. — Чухавть ця, от би поїсть і попить, та ні за що, деньги були, та уворували. А тут цяниці і ділові люде сидять, вони і питають: Що ви за люде? — Ми хвершали, що людей попрвляем. — Тут, кажуть, є больна бариня! Чи не поправите ви? — Ми, каже, поправили. — Тут один міщан зараз побіг до баринї, обявив, що є тут нахомї хвершалї, що можуть вас поправити. — Бариня загадала, запрїг кучер, лошади, поїхав з тим міщаном у гостинницю і привіз їх у комнаты. Уздять. Здраствуй, бариня! — Здраствуй! Що ви, господа, можете мене поправити? бариня пита. — Можемо, кажуть. — За скільки суток ви можете мене поправити? — Не більше, як за пятаццяттеро суток станете на ногах, як із роду і не болїли. — Ежели ви мене за 15 суток поставите на ногах, то я вам дам три тисячі денег, і трійку коней з оцією коляскою, а ежели за пятаццяттеро суток не поставите, то дам вам сто плїтей на конюшні і виражу вас. — Загадала служабкан, дали їм їсти і пити. Наїлись, напились, заходились коло баринї. Ось хвершал і каже: — Захожуй ся ти коло баринї, ти половину грошей береш, а я уже двох оздоровив, а ти бариню оздоровляй. — Як узяв він бариню лічать, так за 15 суток баринї стало хуже, чим було. Наготовили різок і ведуть у конюшню драть тих хвершалів. — Бач, через тебе і мене бити-муть; я двох панів оздоровив, так гроші по полям подїлили, так не били, а тепер, через тебе і мене будуть драть. — Побіг хвершал до баринї, став на колїна, давай просить, щоб не били. — Я, каже, за

пятеро суток оздоровлю, а тільки не бийте мене, я не винюват. — Барня дала отсрочку на пятеро суток. — Що я вам обіщала, то я вам і дам, а не оздоровите, получите по сто плітей і я вас виряжу. — Як заходив ся він, так поставив за пятеро суток, так як і в рода і не боліла. Як оздоровив, так вона дала три тисячі грошей, коляску і коней, поблагодарила вона їх, а вони барню, попрощались і поїхали, їхали довго-не довго, виїхали у степ, повипрягали лошадей, стали їх пасти, а самі полягали під коляскою оддыхать. Оддыхнули устають: Хвершал і каже: Розділісь, брате, деньгами. — Розкладає він гроші на три купи, по тисячку у купу. — На що ти, брате порозкладає на три купи, ажже нас два, так на дві купи, а ти на три? — Запрягли вони лошадей, узjali по тисячі, а третя тисяча лежить на землі. — На що ж ти, брате, деньги кидаєш? — Той каже: Се, брат, я кидаю тому, хто украв у мене дві тисячі; він прийде і возьме. — Так тож, каже, я украв. — А ти ж казав, що не брав, ти ж боживсь. — Я, каже, украв. — Ну, так возьми і оцю тисячу, коли ти украв. Той узав. — Ну, каже, бериж і коні і коляску і їдь собі, щоб я тебе більше не видів. Ти вор. — Він поїхав у город, до гостинниці прийхав, там не і гуля. Його питають: Хто ти такий? — Я в хвершал. — Можеш больних людей поправить? — Можу. — У нас в купець багатий, так чи можеш ти його поправить? — Він каже: Могу, я поправлю! — Обявили, прийхав тут син того купця і узав його у дім. Приїхав він, повіраствував ся. Купець його й пита: Чи можна мене поправить? — Могу, каже. — А у скільки суток ти мене поправиш? — У десятеро суток, каже, поправлю. — Ну, дивись же; як поправиш, то дам тобі пять тисяч рублів, а як не поправиш, так півторасто плетей дам тобі у жопу і виряжу тебе із города в три-шиї. — Давай він ухажувать коло купця, а коляску у конюшню у купця замкнули, а лакеї одишкнули і пять тисяч украли. А йому й байдуже, що денег у його вже нема. Лічить він десятеро суток, а поправки ніякої нема, ще хуже стало. — Ну, що-ж, ти так мене поправляєш? каже купець. Пройшло ще двое суток, тоді купець приказав наготовити плітей, видрали його на конюшні і вирядили з города, а коляску і коней оставили, бо такий договор був. Іде він тепер і плаче. Зустрічає свого товариша хвершала. Здраствуєть ця. Де твої, брат, лошаді і коляска, що барня дала, а я тобі подарував? — Отак і так, каже, купець вибив мене, і усе забрав. — Отак тобі і треба. — Возьми мене, каже, у тебе буду служити за третю копійку. — Я тебе і за десятю не хочу, бо ти вор. — Так вони і розійшли ся.

Паралєї: На сїм оповіданю, так само як на поданім повисше під ч. 33 (Багатар із довгим волосєм) можна переконати ся найліпше, як

із загатою певних характеристичних цїх звіняють ся підстави причислювання оповіданя до сеї або тої категорії творів усної словесности (перше в легенд зачислене до казок, друге до новель). Аналогічні оповіданя дивя: Етногр. Збірник. Т. Ш. Ст. 59—62. Ч. 24. Т. XII. Ст. 101—113. Ч. 122—127. — Аванасєвъ, Народ. рус. легенды. Ст. 15—23 і 118—122. Ч. 4—5. — Grimm, Kinder-u. Hausmährchen. Т. I. Ст. 353—363. Ч. 81. Т. Ш. Ст. 125—126.

60. Мужик, свиня і грахвиня.

Був собі мужик і була у його доч. І прийшли її сватать. І прговорили так, що согласні і старий і молодий. Підиж ти, дочко, виїми гирців і капустку на закуску. — Побігла вона, улізла у погреб, набрала капустки, гирців. — Щож, говорить, піду за його за муж, та у мене буде дитина, — я введу, да й помре! Тай стала плакать, плаче і плаче, що нічого ї не вдіє. Ждали, ждали часа два, нема холодої. Післав старий старуху до погреба: Подивись, чи не зломалась драбина, може щаблі поломались. Пішла мать, подивилась, коли ціла драбина, а вона плаче. Тоді вона і сама до неї. Каже: Чого ти, дочко, плачеш? Може ти не хочеш за цього молодця, так ми і сслужать не будеш. — Ні, не то, що не хочу, а то, що як я піду за муж, та введу ребенка, а він помре, так мені жалко буде. — Стала вона плакать, стала і мать плакать; обидві сидять у погребі, тай плачуть. — Ждали, ждали, старости, молодий і старий. Покинув старіст, пішов до погребу, нахилився, коли вони плачуть. Чого ви плачете? — Як же нам не плакать? Ось як виїде вона за муж, за того молодця, та введе дитинку, а вона помре, так жалко її буде нам. — Вислухав він, що вони сказали, та і каже: Дурні обидві, і мати і дочка; коли то ще буде, а може ї не буде, а ви плачете. Узав, драбину витяг, зачинив яду, замкнув, ключик, укинув у карман, прийшов да ї каже: — Ідїть, люде добрі, до дому, похворіли у погребі обидві, а як виздоровіють, так я вам скажу. — Пішли люде до дому, а він сам собі і дума: Як не найду дурнійши од їх, так нехай там і пропадуть, не буду одчинять. — І побули вони у погребі трое суток. Не дає він їм ні їсти, ні пить. Запряг коляску, узав і поїхав. Як узав їхать, довго не довго, да ї каже: Знайду я до своєї грахвині. А то був собі грахв заслужений, та помер, а вона, грахвиня, зосталась і людьми орудує і імінем усім командус. Той мужик до двору доїхав, виїшов у двір. По двору ходить свиня, так як корова здорова і трое поросенків за нею ходить. Іскинув він шапочку і ходить за тією свинею. Свиня ходить, та хре-хре, у землю рило держить та рветь ця, а він усе ходить, та кланяєть ця. Увиділа от то

грахвіня з п'ятиэтажного дому, що ходить мужик за свинєю і кланяєть ця. І післала вона служабку: Піди, говорить, попроси того мужика, чого він ходить за свинєю і кланяєть ця. — Служабка побігла. Чого ти, мужик, кланяє ся свині? — Я, каже, прошу вашу свиню на сватѣбу. — Та служабка засьміяла ся, побігла. Прибігла і каже: Той мужик вашу свиню на сватѣбу до себе просить. — Піди ти йому зговори: Звеліла бариня — хай возьме і свиню і поросенки, хай і поросенки подивлять ця на сватѣбу. — Прибігає служабка, каже: Звеліли, щоб ви свиню узали і поросенки щоб забрали. — По двору ходять рубачі, він давай їх просить, що допоможіть мені на віз положити і свиню і поросенки. — Узали ту свиню, піймали, на віз положили, половили і поросенки, повязали, на віз положили, виняв він 30 копійок з кармана: Нате вам, господа, на пів кварти, що ви мені допомогли. — Сів і поїхав домою. Приїхав домою, тоді людей попросив, порозв'язували і в саж повкидали усіх. Тоді узав ключик і випустив жінку і дочку: Вилазьте, та не плачте у перед, а як збудеть ця, тоді і плачте. — Узав, переказав тому молодому, що був і тогди, щоб йшов свататѣ. — Приїшли ті свати у п'ять. Ладом діло, посватали. Рушники забрали, давай сватаня гулять. І ті поросенки покололи, попекли і поїли, а свиня осталась. Тепер зговор у ту неділю вінчають ця і сватѣба. Обвінчали і гуляють сватѣбу. І закололи ту свиню большую, печуть і варють. Сватѣбу отбули, і свиню убрали. Теперички жде та грахвіня один тиждень і другий, не гонить мужик свині. Післала старика: Піди ти до такого мужика, чому він не ириганя свині і поросенків: у його сватѣба вже отбула! — Той приходить: Почому ви свині не ириганяете грахвіні, ви сватѣбу вже отбули. — Не будем і ириганять. Яж просив, щоб вона мені подарувала свиню на сватѣбу. Так ми і поїли: поросенків на сватаня, а свиню — на сватѣбу покололи, та і в'їли. — Приходить той старик назад до грахвіні і кланяєть ця: Той мужик, каже, ваше сіятельство, поколов і свиню і поросенків, та поїв. — Вот я його научу, як свиню мою їсти. Я давала тільки на сватѣбу, а він поїв. — Записала жалобу сей-час на мировий з'їзд, що через тиждень потребуєть ця того мужика. Приїхав мужик у той суд, приїхала і грахвіня. Сидять, судють. Уходить мужик: Оце той, що вашу свиню із'їв? — Оце той самий, каже. — Ну, розкажуй, як тобі давала грахвіня свиню на сватѣбу? — Давай він розкажувать судям, як було (повторене)... От і судить мене як хочете! — Тоді один на одного з'оглянулись, плечима здвигнули і кажуть: Вот мужик, а яку грахвіню обішов. І кажуть: Ваша жалоба без послідств останеть ця, ви йому подарили, він у вас випросив. — Так яж йому дарувала на сватѣбу. — Так на сватѣбу-ж вона і пішла. Свинь же не просять на весіле, щоб гулять, вони не уміють гулять, як оце ми гу-

ляєм. Ви ізволили, а тепер позиваєте? — Ну, мужик оцей мене обішов. Я тої свині і за пять сот рублів не оддала-б. Та свиня у мене заводська. Пять раз у год вона по 15 поросенків водить. — На тому діло і осталося. Поїхала графиня до дому і поїхав до дому і мужик.

Паралелі: Отсе оповідане належить до циклю оповідань про дурців. Література до них подана в праці М. Сумцова: Разысканія въ области анекдотической литературы („Сборникъ“ харьків. истор. фільолог. тов-а і окремо).

61. Невістки.

Жили собі два брати у місті у одній хаті. І хорошо собі жили, друг друга слухають, не лають ця, не спорять ця і самі вони і ятровки. Вивела одна дитину, а на другий тиждень і друга росипалась і привела хлопчика-ж. Живуть вони і ще тим хлопчиком і году нема. Одна лягла собі спать да і увяла під бік дитину, а тої другої хлопчик у колісці. Спала довго не довго, устає, коли дитина не жива, а та спить. Вона тоді потихеньку увяла та положила свою дитину у колиску, а ті хлопчика собі на подушки положила, та і легла коло його. Проспались. встають. — Сьвіт. Та годує дитину, а ся байдуже: думає, що спить дитина. — Що ти уже другий раз годуєш, а я свою ще й раз не годувала; моя спить, як міцно. — Увяла, кинулась до його, тоді в плач: Ой лишенько, дитина вмерла! Роздивилась та і каже: Се не моя дитина. Ти ось як, свою дитину приспала, та мою виняла, увяла, а мені положила своє мертве. — А чоловік тієї жінки і каже: Може та дитина і наша, ти роздивляй ся. — Е, якаб я мати була, колиб свої дитини не пізнала? — І заходить вона драть ця; та хоче свою брать, а оця не дає. — Оця каже своє, а та каже, що своє, а ти своє приспала. — Увяли оту задавлену дитину, заховали. Давай у волость жалувать ця, через що вона мою дитину увяла і мені не оддає? Суді сьміють ця і кажуть: Якаб то мати була, щоб свою дитину тобі оддала? Ти своє довжно приспала, а на сю нападаєш. — Ні, каже, се вона приспала. — Судили, судили, нічого не розсудять волосні. Давай вона у город у уїзд. до чинownika жалувать ця. Виїздить чинownik дней через пять у слободу з города. — А підіть, позвіть мені тих ятрівок, що за дитину спорять ця! — Пішов староста, позвав їх у волость. Узявсь у хату поперед у, що з дитиною. — Що ви за дитину споритесь? То твій хлопчик? — То мій хлопчик, ваше високоблагородіє. — А вона своє приспала? — Вона своє приспала, а на моє нападає ця. — А ти

Согласна на то, як осужу, щоб ти узяла за одну половину, а та за другу, та щоб, його перервать? — Я, каже, согласна. — Ну ступай. — Зовуть ту у хату. Війшла, кланяєть ця. — То твій хлопчик? — Мій, ваше високоблагородіє. Вона своє приспала, а мое узяла, да не дав, а я готова на евангелію заприсягати, що ось дитина моя. — Вона каже, що мое, а та каже, що мое. Як вас і судить? А согласна ти, чи твій чи її, перервать його на двоє? — Ні, я не согласна свою дитину рвать; коли так, нехай вона його й годує, а я жалію своєї дитини рвать. — Підіть, зовіть ту із дитиною. — Приходить вона унять, кланяєть ця. — Так ти согласна дитину перервать? — Я согласна, говорить, а я не дам їй. — То, говорять, як воно не твоє, так ти согласна рвать його на двоє, а мати рідна не согласна рвать свою дитину. Бери! ти дитину свою! — Та узяла, поклонилась. — Господин старшина, сейчас бери і таскай її у турму, у город, на півтора года за то, що вона ребьонка приспала! — Сейчас її узяли, закували і повели у турму прямо — А ти ступай домой, та корми, щоб ти достала ще й помочи. Ото такий пан хороший, що так ровсудив.

Паралелі: Отсе оповіданє взяте з круга так званих „Судів Соломонових“. Пор. Др. І. Франко, Апокрифи старозавітні. Ст. 285--288 (наше оповіданє надруковане на ст. 287). Пор. те-ж: Тихонравовъ, Памяти. отречен. рус. литературы. Т. 1. Ст. 259—272.

62. Батьку, дочка і розбійники.

Чоловік оддав сина в салдати. Прослужив він пять літ на службі і подає до батька письмо: Подай, батьку, мені денег двісті рублів, я вам опослі возвращу, а мені тепер треба денег. — Побалакав він із старою, зібрав двісті рублів і собираєть ця їхати у город після покрови за три дні. А дівчина і каже: Поїду і я з вами! — А тій дівчині було літ 12. Він і каже: Куди ти будеш їхати? Тепер холодно і дорога далека, ти мала. — А жінка каже: Та нехай іде, тай тобі охвотнійше буде і вона побачить сьвіта. — Та про мене, каже чоловік, хоч нехай і іде. — Зібрали ся, запрягли пару добрих коней, сіли і поїхали. І оддав він іще дома гроші дочці, і вона заховала у назуху і завязала; ну і поїхали. В город було верст сімдесять од їх, а вони одїхали верстов трицять і заїхав на постійний двор і розпріг коні і давай кормить лошади. Розпитує трахтирщик: Куди ти ідеш, земляк? — У город, каже, подавать синові письмо. — І денег везеш? — Та які

там деньги, як рублів три. — А дочки розпращували другі; так вона сказала, що рублів двісті веземо. — Лошаді викорнив, запряг і поїхав він. Через п'ять часів приїхали розбійники до того шинкаря і він і каже: Провідали ви, братця, когда-б були раньше настигли, то тут був чоловік, що їхав у город і віз двісті рублів з собою синови надавати. — Ну і давно він їхав? питають розбійники. — Та недавно, говорить шинкар, може ще верстов і шість не віхав. — Ну, то деньги наші, говорять розбійники. Він од наших рук не в'їде! Наливай водки, поскорій; говорять розбійники. — Уніс шинкар, налив стаканів по три, випили і закусили добре. Сіли і поїхали, і давай гнать ця, давай гнать ця. І чує він, що хтось із заду женеть ця і каже своїй дочці: Ой, дочко, то женеть ця хтось по наші душі; і оце поки ми й жили, тепер нас поріжуть або побють. — І як займе лошадей, так що аж колеса до землі не доторкають ня; і дівчинка випала з воза, а він не перестав гнать коней, та поганя, поганя. Дівчинка, як винала, так не знає, де дить ня. Встала і біжить; але не попала на той слід, що батько поїхав, а побігла назад. А тут біжать розбійники їй на зустрічу і питають: А куди ти біжиш? — Та говорять: Я з батьком їхала в город, а за нами стали розбійники гнать ця, так батько затав коней, що й колеса до землі не доторкають ця, а я й випала з воза і біжу за батьком. — Біжи, кажуть розбійники, доганяй батька, батько ще не далеко і тебе ніхто тут не вб'є. — Прибігла до шинкаря в хату, там приймали її і говорять: Лізь на чердак спать; там наша дочка спить, тай ти будеш там спать. — Ну, полізла вона і лягла спать. Тут часів через три вертають ця розбійники ті, що її батька вбили і кажуть тому шинкарю: Напрасно ти нас посовітував, напрасно убили чоловіка, а вона тут у нас і ночує. — Да нічого іще й лошаді ми забрали, лошаді самі стоять рублів двіста. — Ну, гроші наші, як у дівчинки, говорять розбійники. Посідали за стіл і пють водку. А дівчинка як полізла на чердак, так та засьвітила шинкарева дочка сьвічку. І в тей дівчинки, що вернула ся, була така одежа: спідничка червона і корсетка червона. Тепер і каже шинкарева дочка: Давай мінять ця одежою. Ти мов надінь спідничку і корсет. — Чи давай, то й давай мінять ця, каже ся дівчина, що полізла на чердак вочувать. — Узяли і поміняли ся, та наділа шинкаревої дочки спідничку та корсет, а шинкарева дочка наділа її спідничку та корсет. Вот і полягали вони спать, а ті пють, пють, поки півні начали часто співать. А старий кричить на бабів: Чого ви лежите, пора пічку грить, а ви лежите. — Повставали і начали у пічку дрова кидать. Ну накидали у пічку дров і напалили пічку добре. Стало свитать. Напалили, засьвітили сьвічку і полізли на чердак. І зараз узяли ту дівчину за руку і тягнуть із чердака, а вона

і кричить: О! не тягніть мене, не ріжте, я ваша, я ваша! — А вони її стягли, та одслонили піч, та в піч укинули, таї заслонили піч. Заслонили, тут через час розвиднілось, стало світати. Уходить два чоловіки у хату. — Здрастуйте! — Здрастуйте! — Чи дома хазяїн? — На що вам хазяїн? — Та в волость требують. А та дівчина, що на чердаку, цілу ніч не спала, та як почувла, що чужий чоловік балака у снігах, та так і впала у сніни, та до їх: Дядечки, голубчики, ратуйте! Мого батька тут зарізали і мене хотіли зарізати, та мене не попали, а свою узяли, та он у печі печеть ця. — Тоді пішли у волость і та дівчина із ними і не одриваєть ця од їх. У волость прийшли, сейчас обявили, добрали ся люде і пішли, забрали заліза і забрали того хазяїна і робійників. Позаковували і допросили і вони признали ся, де вже там діть ця. Признали ся, що 43 душі спекли за сім літ. Сім літ робійничасмо, а побили без щоту, то тих не знаємо, а тільки знаємо, що на 43 душі піймались. — Ну, так ти, кажуть, дівчино, пізнаєш свої коні? — Чому, каже, не пізнаю своїх коней, я пізнаю. Оце, каже, мої коні і наш віз. — Ти до дому утрапиш? — Утрапляю, тільки бою ся, бо я перелякана. — Ну, хто з охотників одвезете оцю дівчину до дому? питають начальники. — Ну там хтось найшов ся: — я, каже, одвезу. — Ну, що-ж, каже, даси? Той запрошує сім рублів і згодивсь за пять. Ну согласив ся, і поїхав проводить. — Кажуть начальники: Щоб ти її благополушно довів і як іздаси, то нехай тобі дадуть подписку із відтіля, що ти її одвіз благополушно. — Так він одвіз; уїжають у город, коли виходить із хати стара мати, а вона зараз у крик, плаче і каже: Батька зарізали, а мене хотіли спекти у печі, та спекли не мене, а свою дівчину, не пізнали, що я поміяла ся корсетом, та спідницею. — Питає мати: Та се чоловік де на дорозі увзяв ся, чи відтіля прислали? — Ні, мамо, відтіля прислали, із міста. І я йому заплатила пять рублів за те, що він мене приставив до дому. — І дала йому і мати ще пять рублів, бо вона була богатенька, її мати. І дала йому подписку, поблагодарила і поїхав. І він рад, що ще пять рублів дали. І прийшов у волость, оддав ту подписку, що одвіз благополушно, іздав.

63. Догадлива дівчина.

Вїїхав купець з дому, а дочку покинув саму. Як ноч обняла, вона й ночує. Засьвітла сьвічу, аж видить ноги під піччю. Вона ізлякалась, з хати не вискочила, а полїзла на піч. Злізла на піч, таї стала гладить котика і проговорює: Ой котику, як я піду замуж,

а чоловік стане мене бить, то ти мене, котик-ворвотик і не обороняй... Я і буду кричати: Ой ратуйте, ой ратуйте! Так люди будуть їхати по-уз, то мене і оборонять. А я і буду кричати: ой ратуйте! Та кричить, та усе підійма вище, коли чує, грухотять; — вона тоді не дущє. А дорога по-уз хату йде. Чумаки почули і прийшли: Чого кричиш? — А того, що злодії у мене під нічю. — А вилітайте, сукни синні! — Вони вилізли, тоді їх звязали і у волость повели.

Паралелі: Отсе оповіданє ніщо више, як епізоџ відомої казки про дівчину і розбійників. Пор. Етногр. Збірник. Т. I. Ст. 49—51 Ч. 14. — Т. VII. Ст. 159—161. Ч. 74. Ст. 166—168. Ч. 77. — Гринченко, Етногр. Матеріали. Т. I. Ст. 199—202. Ч. 170. — Аванасьєвъ, Народ. рус. сказки. Т. II. Ст. 301—305. Ч. 199—200. Grimm, Kinder-u. Hausmärchen. Т. I. Ст. 190—194. Ч. 40.

64. Як богач крав пчоли.

Був багатий мужик і було в його шість плитових комор і три доми, особливо хороші, двохетажні і прості. І тогді він осією замірї воли у гарбу, накладе сіна і поїде туди, де пасіка єсть, і не доїжа до пасіки і кричить: Ратуйте! — скільки сили є. І кричить, кричить і не чує і духа потому, що тоді людей мало було. То він кричить, нема нікого. От він начне тоді брать пні у пасіці, де єсть найлутші. І набере пнів десять і приїде до дому і распорядить ця. То хлопці дома побють бжїл і в лишівки патоку перегоняють. А він з сього крає, та на другий поїде, да унять перевезе. І так возив до 50-ти пнів, а хлопці все бють і продають патоку по ярмарках. І хлопці, його сини, не знають того, що він краде, а думають, що він купує бжолі. І потім у одного чоловіка на степу пасіка. І він узєв торік десять пнів і позаторік десять, а на сей год уже той чоловік засїв днів за десять до того дня, що беруть ця бжолі. На сікновеніє усе бере і ту ніч протів сікновенія. От сїв той, сидить, же вора. І сидить не далеко коло пасіки. Коли іде, як раз протів сікновенія. І став протів пасіки і кричить: Ратуйте, хто в Бога вірує! Кричав, кричав і нікого не чути; і під'їхав до пасіки і почав брати пні. А той хазяїн тільки сидить, та дивить ця од далеки і нічого й не каже. Навибрав де лутчі, наклає на віз, ушнурував і поїхав. А той хазяїн, чїї бжолі, іде назирці з ваду. Ну, і в'їхав на дорогу і іде; од'їхав за гони міста і іде, байдуже собі, а той іде з ваду, і не наближаєть ця. Ну в'їхав верстов трийцять і став під вербами і випрїг воли і спочива. А той хазяїн собі сїв і дивить ця, а потім і каже: А піду до його! Устав і пішов. —

Здрастуйте, діду! — Здрастуй, земляк! — А що, дідусю, бжоленята везете? — Да, каже, бжоленята. — Чи на степу де були, чи де на поправці на гречках? — Да, каже, на гречках, у вотакому то селі; а то у нас гречки не вродили, а там много гречок і хороші. — Бжолі ситенькі? — Да, говорять, ситенькі. — Чи усї ж збрали, діду, чи ще є? — Да, говорять, ще є пнів з пятьдесять. — Оддихнули, той казайн і питає, що везе бжолі: А ти-ж, земляк, откудава? Чи ти до дому ідеш, чи куда по ділаш? — Та іду ік становому. — Чого, питає дід? — Я там держу оранду одной барині, двісті десятин, та требає за землю поземельне, так я іду до його розсчитувать ця. Становий же у вашому селі живе? — Да, говорять, у нашому. — Так вот ти мені будеш за товариша, — ото й добре. — Ну, запрягли і поїхали. А дід унять питає: Чого ж ти, говорять, пішки ідеш? Говориш такий богатий, що оранду двісті десятин держиш, а пішком ідеш? Разві у тебе нема коней? — Да, говорять, діду, чого я пішки іду, а не їду; оті прокляті вори покрали коні у мене, трое коней було тай покрали. Вот прокляті вори! і що з ними робить? — А, говорять дід той, що бжолі везе; їх проклятих ворів, як би половив, та голови поодрубував кожному, то вони б не крали коней! — Да як би-ж поймав, говорять той, що іде, то те-б і зробив ти проклятих ворах. — І приїжають у село смерком. — Ну і говорять: Де-б мені переночувать? Людей знакомих нема. — О, говорять дід, до мене поїдем, тай переночуєш. Так як їхали у двох усю дорогу знакомі, то у мене і переночуєш. — Отой і добре говорять. Вот і пішли в хату, повечеряли добре і випили водки і полягали спать. Виспались, повставали, повминались, поснідали і випили водки і дали йому патоки. — На, каже, патоки поїж, а то у тебе може чи є? — Да, говорять, де-б вона у мене взялась. — А в нас, говорять, є слава Богу довольно і буде, бжоленята таки ведуть ця. — Ну, той і говорять: Прощайте, піду я собі. — Счастливо, говорять. — А куди-ж дорога ік становому? — А оттуди, говорять, прямо ідїть, а там вам і скажуть. — Ну, спасибі, говорять і пішов. Ішов довго не довго. Стоїть волость; він і думає: ну що-ж ік становому іти. Воно усю равно і в волости роблять порядок. А зайду у волость. — Зайшов. Здрастуйте! — Здрастуй! — Що, господа старшина у волості? — Ні, говорять, нема. — А як би, говорять його, призвать? — На що тобі старшина? — Та мені, говорять, треба. — Водкудава-ж ти? — Да я здалека, говорять. Ну, привіть, пожалуста, старшину. — Пішли і призвали старшину. — А чого до мене? питає старшина. — Оце, я до вашої милости; ходім, пожалуста, до отакого богача, та по-трусино, він у вас вор. — А, що ти говориш, він у нас такий чоловік, що нельзя й говорити, він у нас не вор, а хорош чоловік. Він тебе

у Сибір оддасть, як ти скажеш, що він вор. — Е, ні, господин старшина. Він у мене бжолу покрав і я вислідив, у його і ночував. — Ну вібрались і пішли. — Здрастуйте, Іван Кирилович. — Здрастуйте, господа. А що ти, говорять, ідеш? — Да я іду у гості. — А, не знав я, говорять, що то ти, а я тебе не пустив би з своєї хати. Ну підеа, говорять, господа, у хату. — Увійшли у хату. — Ну садіть ця за стіл. Посідали. Він їм налив по три стакани спірту, випили, аж потуманіяа, і старшина і соцькі і той чоловік, що покрадені бжолу у його. Ну, тоді той дід (вор) уносить триста рублів. — За то, що я украв 30 ульлів. А що, довольно? — Де, каже, мало. — Ну, то підіть, говорять, хлопці, да запряжіть йому кобиду, ту що я їжу. Кобила така, що рублів сімдесят сім стоїть, да упріж, а возом і всео стоїть сто рублів. — Ну, говорять, на кобиду з возом, чи довольно з тебе? — Да, довольно, говорять; і сів дай поїхав. Поїхав, да не до дому, а ік становому. А той приказав і попросив старшини і соцьких, щоб вони і пари з рота не пускали нігде, що оце тут таке було. І дав їм усім по триста рублів денег і вони мовчали. А той приїхав до станового, да й говорять: Ваше високе благородіє, до вашої милости. — За чим? питає становий. — Отут у вас, говорять, єсть такий то богатий чоловік. — Да, говорять, єсть. — Отой, що залізом доми покриті. — Знаю, каже становий; ну чого тобі до його? — Да, говорять, він у мене бжолу покрав, трицять пнів і я витрусив у його і він мені дав триста рублів і кобиду за трицять пнів. Так я з ним помирился, а ви як знаєте, із ним робіть. — Е, говорять становий, нам нельзя простить, поширить ця; хоть ти і помирился, а нам нельзя вораа прашать. Нам заколом строго воспрещаеть ця прощать вораа. — Ну, становий вараз сів і написав бумагу в суд. І тут через місяць требують на суд того діла, що бжолу покрав і того хазяїна, що помирился з ним. І начали судить. Судили, судили і осудили так: Смертною карою наказать. І тоді такі права були, що смертною казнею казнили такою, що вимотували кишкы із живого чоловіка. Вот осудили і вимотали кишкы і він помер. І привзвали синів і говорять: І ви з батьком крали бжолу? — А вони божать ця і кленуть ця, що ми, говорять і не знаємо про батька нічого, ми думали, що батько купував бжолу і він нам говорив, що купував, а ми не знаєм, де він брав. — І одказали ся сини. І він сказав, що сини не винні. А я сам, говорять, крав сімнайцять літ. По пятьдесят пнів кажне літо. — Так його повісили і кишкы вимотали, а сини остались і тепер живуть і хліб жууть.

65. Невинно засуджений.

Був собі купець. І снів ся йому сон, що : як поїдеш у ярмарок, так чоловіка заріжеш, а як не поїдеш у ярмарок, а будеш дома, так помреш. — Проснув ся купець поутру і встав і говорить жені своїй : **Вот, жена, який мені снів ся сон, що : як поїдеш у ярмарок, так чоловіка заріжеш, а як будеш дома, так помреш. — І радять ця : Щож, говорять, нам ділать, набуть лутше поїдемо в ярмарок. То ми спасемось, чоловіка я різать не буду, а дома помру. Хиба ми такі, що людей ріжем, хай Бог милув.** — Порадились ; на кучера гукає : Ану, запрягай, та поїдемо, у ярмарок. — Кучер запряг, сіли і поїхали. І вїхали вони верстов сімдесять чи вісімдесять і заїхали вони на постійний двор почувать. І одвели купцеви коннатуку почувать, а кучер на конюшні коло лошадей ліг спать. А в другій комнаті почував пан богатючий. У вечері пізненько убрав ся розбійник у ту комнату, де почував богатючий пан. І ліг під ліжку, тай лежить, покудова пан кріпко заснув. Тогда він узяв, зарівав того пана, деньги забрав і втік. Втік і прийшов проти окна теї комнати, де почував той купець, окно вилупив і вліз потихеньку і взяв, уложив у чемодан ніж тому купцеви і потихоньку виліз і пішов. Купець виспав ся і гука на кучеря : Іванька! — Чого? говорить кучер. — Лошаді уже викормлені? — Уже, говорить кучер. — Ну так запрягай, та будемо їхать. — Кучер запряг, сіли і поїхали. А досьвіта іще було, часів три. Поїхали і вїхали вони верстов 30 і заїхали унять на постійний двор і попили чай і закусили. Потім купець узяв гітару, сїв собі, вийшов на крильцо і грає на гітару. А той пан спить, а кучер його добиваєть ця до хозяїна, щоб одожкнуть комнату. Чого мій пан так довго спить, що він так довго нікогда не спав? Ну тай хозяїн одіжкнув ту комнату, а той пан уже зарізаний лежить серед комнатки. Хозяїн посмотрів, потім пішов у поліцію да й говорить : Вот у мене почував пан і наутро повставали і одіжкнув я комнату, коли лежить той пан зарізаний. А в сю ніч у мене почував купець і зарапї вбрав ся і поїхав, то забудь чи не він і зарівав. — Ну як почував та зарапї поїхав, то значить він і зарівав того пана. Сей час назначить поліцію і догнать його. — Ну назначили поліцію і посїдали на конї, тай у догон. Пішли в догон і догнали ; сидить на крильці і в гітару грає. — А! каже, виграеш, поминаш пана того, що зарівав. — О, хай Бог милув, разві я той, що людей ріжу? — Вони до чемодана і начали шукать, коли найшли ніж больший. — А, кажуть, то що такое? Не ти зарівав, як у тебе і ніж найшли, та ще який і в крові. — Ну взяли його, завернули на той двор. де той пан зарізаний і закували в заліза.

І виїхало слідствіє і допросили і заховали того пана. А купця начали судить; судили, судили і осудили в Сибір. — То, каже, не я зарівав. — Як не ти! Ні, ти зарівав, а тільки ти не змів як і спастись. Ти уже навірно не одного зарівав, а тільки на тому поймав ся. Тепер же ти согласен і до дому піти, попрощать ця із жінкою та з дітьми? — Ні, говорять, не піду, а тільки написав письмо до жінки. Писав жінці, що вот, говорять, як сон справдив. Зарівало щось чоловіка, а ніж мені у чеходан улжило. І вняли мене і осудили в Сибір; тепер живи, жена, як знавеш! — У його жена була і два сини, літ по пятайцять. І живе він на Сибірі сім год і одбув своє наказаніє, которе було наложено судом. І живе вольним у Сибірі. І піймав ся той розбійник, що того пана убив і осудили і повели в Сибір. Він сознав ся, що він уже душ двісті зарівав. Побув він у Сибірі довго не довго і зійшов ся з тим купцем. І начали розпитувать один другого. Відкіль, говорять, ти? — Отакого, говорять, села, отакого уїзда і такої то губернії. — За щож ти, говорять, сидів? питає того купця той розбійник. — Я, каже, дурно сижу у Сибірі, я, говорять, їхав у ярмарок і заїхав ночувать на постійний двор. А там ночував багатий пан і того пана хтось зарівав, а мені ніж уложив у чеходан. І тогди мене, говорять, засудили, як найшим у мене ніж у чеходані. — То, каже, я зарівав того пана, а тобі ніж уложив у чеходан. Коли ти желаш, говорять розбійник, у свою сторону, то предвляю начальству, то тебе пустять до дому. — Спасибі, говорять, тобі, що ти мене так увідомив, я тепер уже чоловік стар і мене уж жінка забула і діти забули; отут я привик, так не желаю до дому. — Так він узяв та написав письмо до дому, до жінки: Що отакого то города міщанин, которий зарівав того пана і мені ніж у чеходан уложив. І його тепер піймали і прислали в Сибір і він сознав ся і розказав усьо і хотів, щоб я пішов до дому, так я не желаю до дому, так як я стар і не адужаю. А тільки увідомляю тебе, жена, що пана не я зарівав, а найшов ся той, що зарівав. Живи, жена, хай тобі Бог помага, а не приїду, а буду тут.

В.

66. Баба і чорт.

Жила собі баба — удова стара — сама собі у хаті, годів десяток, чи й більше. І тій бабі уже годів сто. Чорт дізнав ся, що вона так живе сама собі, так він і підходить до неї дідом і каже: Ти сама собі живеш, прийми і мене до себе, щоб не так скушно було, бо і я самий.

такій як і ти. — Аби добрий старичок, так і приставай, і будемо жити у-двох. — І прийняла вона його до себе.

Пожили год собі у-двох, дождали весни; баба і каже: Ну, діду, нада нам старать ця, щоб нам було, що їсти. — Подумай, каже дід, своєю головою, що тобі лучче, то й будемо садити. — У мене города чималенько, так наймо чоловіка, нехай виоре, та посади картоплі, то нам те і буде пища.

Наняли чоловіка, виорав чоловік; заходилась баба садити картоплю тай каже: Ось, хоч ми і у місті живемо, їмо різно, так картопля як уродить, так має те, що у землі, а твоє — що зверху. Він і согласив ся на те.

Картопля росте, вони полють. Уродила картопля, стали конать. Баба собі у яму картоплю силе, а йому у купи бандиля складають. Стали їсти. Баба картоплю їсть, а він їсть бандиля і каже на бабу: Дай мені покоштувати, чи твоє добрійше, чи моє? — Не звикай, бо тебе трошки не нагодув, а ти їш, яке тобі вродило, а я буду їсти, яке мені вродило.

Поїли цілу зиму, унять весна підходить. — А що будем сіяти? — каже чорт. — Мені картопля уже увірилась; я картоплі не хочу, а ось я видумав що. — А що ти видумавш? — Насіймо, — каже — маку. Мені те, що у горі, увірилось, так нехай моє буде те, що у землі, а що у горі — твоє. — Нехай моє буде те, що на самих верхах, каже баба, а твоє усе, що і у землі і зверху.

Уродив мак; голови такі, як кулаки. Поспів мак. Давай баба ізривать головки ізверху. Зірвала головки, подавила, мак повиточувала; наточила маку пудів сім. — Зривай тепер усе, що твоє, складай у купи і їж. А він їсть цурпалки із маку. — Дай мені, бабо, покоштувати, чи добрійше твоє, чи моє? — Не видумуй, — каже, — а їж оті цурпалки. Як я тобі дам, коли начиня маленька, а у тебе рот здоровий? Перевишували унять. Він їсть цурпалки, а баба — мак.

На третю весну баба й каже: Чи ще будемо сіяти, чи годі сіяти? — Хай би ти, проклята баба, сказала ся! Ти так мене захарчувала, що я й ногами не могу ходити. — Так ти у мене вже й не хочеш жити? — Ні, не хочу. — А як же ми розпрацаєм ся? Вивчи — каже — мене пісеньки хоч одної. — Став він тепер співать: Був собі чорт, та не до тієї стіни не притулить ця, не до тієї, та притулив ся до баби. Так баба його як нагодувала одну зиму бандилями з картоплі, а другу — маконими цурпалками, так він захляв, не може й ногами ходити. — Оттак його баба ушанувала. — Будь ти, бабо, проклята отинні і до віку. Тепер я вже не пристану до баби, бо ти хитрійша од

мене. Поняла ти, що я тобі і пісню співав і що і так розкавав? — Поняла, каже. — Ну, заспівай же і ти мені хоч однієї — поганенької, так тоді і розпрощаймося. — Я, каже, так не заспіваю, а перекидай ся чортом, — я сяду на тебе, ти й неси мене, куди згаши, а я буду співати, а ти учись! — Перекинув ся він чортом; вона сіла на його, узялась за шерсть, поніс він її у ліси, у кусти, де терни, глуди... Хоче й кончить, а вона держить ця і усе співа: Трайда-райда, трайда-райда... Як узяв він носить, так на його уже і шерсти мало, а баба ціла, та усе співа. — Чи ти, проклята бабо, переспіваш їх усіх? — Та — каже — ще й половини не переспівала. — Пожалуста, бабо, годі мені тебе носити. Пусту мене! — Ні — каже — носи, поки переспіваю. — Та, проклята бабо, буде. Ось тобі мішок карбованців, тільки мене одпусти. Не хочу я твоїх і пісень. — Бери ти оті гроші і одвези мене до дому із грішми, так я тоді і тебе одпушу. — Забіг він у пекло, у болотяну, де чорти самі живуть, узяв мішок грошей і потаскав бабу до дому. — Ну, вставай, проклята бабо, оце твій дім, оце твої гроші. Пусту мене тільки. — Неси мене у мою хату, так я взнаю по маку: я ще маку не доїв, а се я й не знаю, чи моя хата, чи не моя. — Він і уніс її у хату. Як скинув гроші, тоді баба і встала із його. — Ну, будь ти, бабо, проклята от вини і до віку. Я вже не буду приставати до бабів. — Прощай! — Щасливо, бабо! — А він, як обернеть ця, та як пер..е, так баба і оглухла, і одвірками як ударить, так двері і випали. — Ну, тепер — каже баба — гроші є, то й нічого: поставлю нові.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. VI. Ст. 71—72. Ч. 206. — Zbiór wiadomości do antrop. kraj. T. IX. 3. Ст. 130. Ч. 21. — Гринченко, Етногр. Матеріали. Т. II. Ст. 85—87. Ч. 73. — Рудченко, Южворус. нар. сказки. Т. I. Ст. 52—54. Ч. 29.

67. Про жінку, мужика і теля.

Жили чоловік і жінка, а жили вони не у совіті; вона із другим мужем жила. У вечеру вона і каже: Як тії злодії крадуть як по ночі? — Ось, каже мужик, дарма, що ніч, а я вийду за двері, аж за угол! — Ні, каже, не вийдеш. — А той, що до неї ходить, вже у віконце стукотів, так вона і догадалась. Вийшли, а вона і каже: А іди, а я двити мусь, як ти іти меш? — А той по під стіною, та у двері, у сіни; а вона вернула ся, двері зачинила і заперла. Її чоловік вернув ся, до дверей, коли заперті. — Чому ти, жінко, двері заперла, одчини? — Щож ти таке? — Я твій чоловік. — Я тебе не знаю, що ти таке;

ній чоловік під боком у мене лежить! — Клопотав ся, клопотав ся, не одчинила. — Ступай собі, каже, ось я возьму накогін, так я і голову тобі пробю! — Він узяв і пішов собі тоді. У його бугай і коровка в загородці, він зігнув ся і під бугаєм і переночував. Уходить він поутру до дому, до жінки. — Що, жінко, не пустила мене, як я казав тобі? — Я, каже, бігала усю ніч, шукала і людей питала, чи не бачив хто тебе; а ти у мене не просивсь; то ти мабуть, просивсь, да не під свою хату. — Здасть ся, що під свою. — Та ні, чоловіче, не під свою! Ну деж ти, чоловіче, ночував? — Я, каже, ночував під своїм бугайцем. — А ну, чоловіче, полапаю за живіт, мабуть ти тільний. Полапала: У тебе, чоловіче, живіт великий, так ти тільний. Ідиж собі тепер, да не приходить до дому і у слободу свою, поки теля не приведеш. А як приведеш, тоді прийдеш до дому! — Він узяв собі і пішов. Коли йти, так йти, бо я бачу, що живіт у мене повен. — Знаю се діло ведеть ця; він ходить із слободи у слободу, там день поробить, а там попросить, хліба дасть хто шнатов; так собі і живе. І найшов він чоловіка — вовки із'їли, а ноги остались у чоботах, а чоботи нові, хороші. Став він витягати ноги з чоботів, так не витягне: примерали. Забрав він під руки ті чоботи і пішов собі. Уходить у слободу, півно, де які люде полягали уже і сплять. Просить ця до чоловіка на ніч. — Ти відкіля? — Віттіля і віттіля, з такої то слободи. — Треба пустить. Засьвітїть да дайте йому повечерять то-що. — Хозяйка засьвітїла, а він як увійшов, положив під піч ті чоботи і соломою притрусив, щоб не бачили ті ховяїни, що пустили його на ніч. Повечеряв. — Деж ти ляжеш? — Я онтут на соломі і ляжу. — Погасили; він прорив солому і ліг собі коло печі, а чоботи замерали підсунув під піч на ночі. Ліг, поснув і усе посімейство поснуло. А їх два брати женатих. Один і каже: Хоч ти лягай спать, хоч я ляжу: треба корову берегти; як отелить ця вона, то теля змерзне, бо мороз больший. — Ліг один брат, а другий пішов до корови; коли корова отелїлась. Він іде до брата, каже: Сьвітїть, брате, корова отелїлась, треба телятко у хату брать, а то замерзне. — Засьвітїли, унесли теля у хату, розгорнули солому коло печі, коло того чоловіка. — Ну, тепер лягать безпешно спать; слава Богу, доберегли телятко. — Погасили і полягали і поснули добре. А той чоловік, що під печою спав, той нічого не чув. Прокидаєть ця він тепер, полапав, полапав, коли теля мокре; він злякав ся. — Оце, каже, я теля привів, менї жінка і казала, коли як раз і правда. — Устає собі помаленьку, одягаєть ця, одчиня собі двері і утіка, а ті чоботи, що принїс, остались і юпочка була поганенька верхня і та остала ся. Устають люде поутру, як роввидїлось, дивлять ня, нема того чоловіка, де спав. — Деж той чоловік? Чи не пішов він на двір, що його не має? Підждали ще. А

пошукайте під печею, чи не залів він туди? — Стали шукать, коли найшли чоботи, а чоловіка не має. Ноги у чоботах поодставали і іде кров, і теля мордою совало, лежало коло чобіт як раз, так морду і убрало у кров. — Вони і говорять: Се не теля, а се сатана; такого чоловіка звіло! А як ніхто не бачив, що ми чоловіка упустили, так ніхто і не знатиме, а ми будемо хоч вольні, нас не буде ніхто тягати. А теля треба убити. — Узяли, теля убили, собакам оддали, собаки звіли, ноги з чоботами закопали у землю і сидять собі нишком і нікому не хвалять п'я. Приходить той чоловік до дому, до жінки. — Здравствуй, жінко. — Здравствуй, чоловік. А чи тобі усе благополучно було? — Благополучно, каже. — А теляти не було? — Ні, каже, я привів телятко. — А деж воно? — Я, каже почував, так як привів, покинув телятко, та втік. — Е, дурний ти, чоловіче, привів телятко та і втік, то нам наросточка буде. Яж як приведу дитину, то годую, чи овечка як приведе ягня, то годус. А ти привів, та покинув. Ідиж зараз за телятком, да годуй, коли привів. — Він узяв і пішов за тим телятком. Приходить у слободу, уходить до тих людей, здраствуєть ця. — А що, каже, люди добрі, де тев телятко, що я привів? — Ага, се, каже, ти у нас почував? — Я, каже. — А так ми через тебе і телятко убили. Ми думали, що теля тебе звіло. Хиба, сукинний сице, чоловіки водять телята? А ідіть жінки, повносьте нам орапники, що в коморі висять, ми йому дамо телята! — Побігли, принесли орапники, тоді узяли, роздягли його, положили і давай сікти орапником: Оце тобі теля! оце тобі теля. — Він кричить та просить, а вони бють. Пообворочували його на усі боки, мало у його осталоє і шкури цілої. Устав, тоді його одягли, а він і пішов до дому. Оце, щоб ти знав теля! — Приходить, а жінка каже: Деж, чоловіче, теля? — А така, сяка дочко, послала мене за телятем! То їх корова привела теля. — Ото люди тобі збаламутили розум! Телятко привів, тай покинув! А тиб, як привів, то устав би та ніс. Ось як приведеш друге телятко, то не кидай, а неси до дому.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. VI. Ст. 351. Ч. 690. — Zbiór wiadom. do antropol. kraj. Т. VII. 3. Ст. 30. Ч. 80. — Сумцовъ, Разысканія въ области анекдот. лит. Ст. 100—103. Ч. 34.

68. Як чоловік був архієреєм.

Був чоловік на заробітках і тому чоловікови уже було літ п'ятьдесять. Ото він ішов до дому, бо зарібки були плохі, і доходить він до того города, що його там настановили архієреєм. У його було усього

два рублі денег і він ішов у кобняці і в постолах; на лицю був він красивий, борода білая і до паса доставала. І увійшов у город, іде городом: увидів його купець в трехетажного дома і послав мальчика: Підди, каже, заверни отого старичка. — Мальчик побіг і повернув: Ідїть, каже, до нас у дом, купець зове вас. — Увійшов він до купця в хату: Здрастуйте! — Здрастуй! — На що ви мене звете? — Сїдайте! говорить купець. — Сїв, нагодували і напоїли. — Де ти був? питає купець. — На заробітках. — А много денег несеш? — Два рублі, каже. — У! мало, каже купець. А далеко ще до дому? — Каже: верстов із сїн. — О далеко, так мабуть що й до дому нічого не принесеш? — Та рубля може і принесу одного. — Так каже пан: Вот ти на зарібках був два місяці, а несеш до дому усього два рублі. А вот я тобі що скажу: Наряжу я тебе архієреєм і поїдьмо в народ і вот я тобі дам денег пятьсот рублів, в одні сутки. — Е, каже той чоловік, я не могу быть архієреєм потому, що я не учивсь на архієрея. — Нічого, говорить купець, там тобі не треба нічого учить ця. А тільки як їхати меш, та тебе будуть чоґо небудь спрашувать, так нічого не одвічай, тільки отак трьома нальцями благослови. — Ну чи так, той так, поїдемо. — Запрягли шестерку лошадей, сїли і поїхали у другий город за трицять верст. Убігли у город, а в тім городі був архієрей похожий на його. Його два служителі побігли в лавку і взяли два сувої доброго сукна: Він посмотрів і махнув рукою: Не треба! — А той лавошник гукає: Я найду лутшого. — А він маха рукою: Не треба. Оддали те сукно, поїхали під другу лавку. — Ну тут будемо брать. Подав знак, архієрей махнув рукою. Потім увійшли у лавку і посадили архієрея на стульчику, а самі начали носить сувої в хвоїтон. Носили, носили і мабуть сувоїв пятьдесят наносили. Чи уже довольно класти? Він поблагословив і вони одчепили дзвонок і повели потихоньку лошадей по дорозі. І не стало їх так, як у воду попадали. А той архієрей сидить на стульчику. Вони вибігли із лавки сюди, туди; нема, ніхто й не скаже, де й ділись. А вони тоді до архієрея: давайте розчот. Він сидить, тільки давить ця. Придивились на його, а він простий дїд, а не архієрей. Із його стали здїймать ризу, коли він у кобняці; і стягли калосї, а він у постолах. Стали його тримать, а він мовчить, а потім начав говорить. Часів через три стали його питать: Як ти сюда понав ся архієреєм? — Я, каже, ішов із заробітків і проходив через город і вибіг мальчик і говорить: Ідїть до нас у коштату, вас купець зве. І я пішов, увійшов у коштату, вони мене нагодували і напоїли чайом і стали казать. Вот ти будь у нас архієреєм. Ми тобі дамо пятьсот рублів денег, а не то, так ми тебе живого не оставим. Я думав, думав і порішив быть архієреєм. І кажу їм: Я не вмію быть архієреєм. А вони кажуть: Аби ти

рукою благословив. Потім вони мене убрали і я не знаю, куди мене й повезли, і що зо мною робило ся не знаю і не чувствував і досі. — Так начав розказувать, кинулись до його, а в його тільки два рублі грошей. — Оце, каже, тільки ті два рублі грошей, що я ніс із заробіток, що я заробив. — Ну ти, кажуть, знавш ті комнати у тому городі, де тебе назначили архієреєм? — Знаю, говорять. — Ну, садись, та поїдем у той город. — Приїхали у той город і питають, де ті доми, що тебе наряжали архієреєм? — Кажеть ця оце. — І пішли в той дом, а їх вигнали; і в другий пішли і там вигнали. Ходили, ходили і їх усе вигоняли. Так вони й поїхали до дому, повезли того архієрея. Привезли і оддали його під суд. І судили, судили, водились, водились і осудили так: Нехай він іде до дому дітей голувать, а то він не винуват чоловік. — Ну, що-ж ти, архієрей, питають його купці, чи ти одежу понесеш до дому, чи продаси нам? — Що-ж, каже, на що вона мені вдалась дома. Я продам. — Ну, що-ж тобі за неї? питають купці. Ряса шовкова і калоші і цінок. Я не знаю, що воно стоїть? Що дасьте, то дасьте за одежу, а тільки дайте мені таку бумагу, що я був архієреєм і возили мене на колесах і я благословеня давав. — І дали йому таку бумагу і підписались і удостоверили, що він був архієреєм. І продав він одежу архієрейську за пятьдесят рублів; рясу, калоші і цінок і шапку. Ну прийшов до дому, а його питають: Чого ти так довго був на заробітках? — Е, говорять, чого довго був, не вам кажучи, я був архієреєм. — Е, неправда твоя. — Ні, говорять, був у такому-то городі, та тільки скоро скинули, а був. — Ну тепер на різдво одійшло у церкві служеніє, пішов поп з хрестом по панах і по богатих людях, а до архієрея і не зайшов. На другий день упать одійшло у церкві служеніє, а він і говорять попови: Почому ти, батюшка, не прийшов до архієрея на різдво? — А піп і говорять: До якого, архієрея, я не знаю. — А я архієрей! — Він так і скипів: Якый ти архієрей? — Якый би не був, а архієрей; а ти не архієрей.

69. Як салдат купував ризи.

Вийшов салдат на ярмарок і ходить по ярмарку. Уїздить чоловік у ярмарок і веде дві парі волів; уїхав, перехрестив ся і став у ярмарку. Підійшов купець і давай воли купувать у того чоловіка; часів з три водив ся купець із чоловіком. І купив ті воли за триста рублів. Історгували, руки прибили. Ну, давай тепер гроші, каже чоловік. — Поведіш, говорять, на кошару, то там батько тай дасть тобі гроші. —

Пригнав до кошар і старий купець оддав гроші і пішов собі той мужик. А далі їздив: А де гроші дїть? Та взяв, у шапку положив, тай надів шапку на голову. А москаль дивить ця тай іде за ним і прийшов против лавок як раз. Тоді того мужика узяв москаль за плечі: Здравствуй, дядьку! — Здравствуй, служивий! — Якого ви, дядьку, села? — — З отакого. — Да вот у вашому селі мені сьвященник знаком, він у мене скілька раз був, їв хлїб і я хочу йому гостинчик передать. Він, кажеть ця, дядьку, ростом такий як ви? — Та так пошти із мене буде. — Підем, дядьку, в лавку так куплю ризи, то ви возьмете та йому передасте, вашому батькущі. — А той не опираєть ця. Да підем, підем, пожалуста. — Уходять у лавку. Подай ризи хороші! — говорить салдат купцеві. Подає. — Ні, не такі, первого сорту, говорить, подай. — Подав, той розгортає і смотрить: — Вот, вот, то такі, говорить салдат. — Ну, дядьку, пожалуста, надїньте оті ризи, а ми з купцем подивимось чи прийдуть ця, тай на його прийдуть ця, бо він такий, як ви! — Той не хоче; да надїньте, надїньте; що ви обїте ся, щоб піхто денег не взяв? Тут піхто не возьме. Ні купець, ні я, потому, що у мене своїх денег в тисячі! — Отут, отут, лапа себе за груди москаль. Показує, де його гроші. — Ну той положив шапку з грїшми, і узяв ризи, начинив на голову і став надівать. І надїв; той кругом його ходить, салдат і усьміхає ся і говорить: Вот, кажеть ця, хороші будуть. То так, як раз вони на його і прийдуть ця. — Ходить і усьміхає ся. — А повервіть ся сюди! — І поверта його то на той, то на другий бік. — І поправляє, поки той задивив ся. А салдат за шапку з деньгами та драп в лавки. А той чоловік оглянув ся і побачив, що узяв гроші, та за ним у ризах, та кричить: Ратуйте! гроші вкрав! — А купець за ним біжить, що ризи взяв, та кричить: Ризи вкрав! Ловіть ворів. — А салдат біжить та собі кричить: Ратуйте! ратуйте! — Люде позбігали ся, тай піймали того, що в ризах і повели, а салдат утік. Йде той тай плаче, що пропали гроші. А купець говорить: То мошенники, хотїли в мене ризи украсти! — Зїбрали ся люде, знакомі тому чоловікови, земляки його, і начали визволять. Кажуть: Пусти його, пожалуста, він і так обижений. — Ні, його треба наказать, каже купець. Вони мошенники, вони хотїли у мене ризи украсти! — Та пустїть, пустїть, пожалуста! Стали купця просить, знакомі тому чоловікови, він і так обижений, він і не винуват, його обдурив салдат. А салдат стоїть із боку, да і говорить: Вот ти, мужик, звязав ся з тими мошенниками москалями і вони тебе обдурили, не звязуй ся більше з ними. — Пустили його і він пішов до дому без конїйки, тільки почув ся.

Паралелі: Етногр. Збірник. Т. VI. Ст. 196—197. Ч. 442.

70. Як салдат купував патоку.

Ходить два салдати в ярмарку і радять ця: Як би, говорять, нам уворювать патоки, щоб наїстись? — Ну, другий і каже: А я знаю, брат, як наїстись. — А як же, брат? — Вот, говорить другий салдат, підем на базар, та купимо житний хліб больший і виберемо із середини усьо, щоби він був порожний і зділаем як миску. — Ну і пішли, купили хліб больший і вибрала с середини усьо, і зділали як миска глибока. — Ну, тепер, брат, бери у вобі руки, та держи кріпко: я тебе пшю. а ти упадеш на миску, та туди руками тай набереш меду повний хліб. Вот тогда й наїмось. Підладнали, ідуть повіз липівку, де мужик продавав патоку і той держить хліб у руках міцно. А другий як пшю, а він як упаде на липівку, та туди руками дай топить, топить туди хліб, щоб більше тонув. І набрав повен хліб меду, аж через верх біжить, а той мужик і кричить: О! чого ти впав? — А салдат тунє ногами та кричить: Вот, ти мужик дурак! На що ти на дорої поставив свою липівку? Вот я тебе заберу у часть, щоб ти на дорої не становив липівки. А то я свою шинель помарав, обпачкав, а то казюнна веш. — А другий говорить: Да підеш, що ти будеш з мужиком тут возить ця! — І пішли за ярмарок, і ще прийшло чоловік два салдатів і купили іще паланиць дві, та так наїлись меду, що й досі не хочеть ця їсти.

71. Хвесько, піп і біла кобила.

Хвесько був панський, що як прежде було. І у його була кобила біла. Пішов він раз у шинок і не водку та ще сьпіває. Підходить другий. Що ти, каже, Хвесько розгуляв ся? Ми, каже, панові представни. що ти водку пш. — Я, каже, свого пана не бою ся, а Богови, каже, не вірю. А піп у нас, каже, дурнійший от моєї білої кобили. — Другі із шинку пішли к пану і панови представляють, що Хвесько водку у шинку не і каже, що пана не боїть ця, Богові не вірус і піп, каже, у нас дурнійший от його білої кобили. — Представте його до мене. — Сейчас приходять. Іди, Хвесько, до пана, пан требує. — Надо, каже, іти, пяного, каже, бить будуть, да я його не бою ся, надо іти, коли требуют. — Підходить в комнату Хвесько із шинку. — Здраствуйте, пане! — Здраствуй, Хвесько. Через що ти говориш, що ти мене не боїш ся? пан пита. — А чого же пана боять ця, чи ви, каже, вовк? Я вам, пане, каже, оброк отдав, три дні отбув, так не мої три дні, так

це я вілен, я вас і не боюсь. — Хорошо, точно, молодець Хвесько, ти оброк отдав і три дні одбув. А через що ти говориш, що Богу не віриш? — В четвёрт була година добра і я поїхав білою кобилою на степ і не взяв я собі ні юбки й нічого. Була година добра, тепло дуже; де хмарка узяла ся, хватила ся буря, пішов дощ больший і я прїїхав тільки живий кобилою до дому. Суток трое, каже, мене парила молодиця моя на печі, трохи не пропав. Так, я каже, коли не поїду, година не година, буду брать одежу. — Ну, хорошо, каже, Хвесько. А через що же говориш, що піп дурійший от твоєї білої кобили? — Він дурійший от моєї білої кобили, каже, пане наш. Оце віз я білою кобилою до млина мішки і з заду ішов, а кобила шла попереду і влізла в бурчак з возом і мішками; так я людей попросив і витягли віз з бурчака. Взяв дугу і взяв бить кобилу дугою, щоб не лізла туди, куди не треба. От тих пор, як не їду, голову в віз ховаю, до бурчака не навернуть ця. А піп, каже, ходить до моєї жінки, так я, каже, його бив і коликом і ломакою і мялом, так не одучу. Я взяв дугу і дугою дугував попа; білу кобилу як подугував, так до бурчака не довернуть ця, а попа як подугував, так до жінки ходить. — Молодець, каже, Хвесько, що попа так поправив, я думав, наш піп розумний, а він, каже, дурак. — На тобі, Хвесько, 10 рублів, водку пий і я тобі свої три дні дарую. Молодець, Хвесько!

72. Як дід бабу продавав.

Прожили собі дід і баба літ пятьдесят, а то і більше. Баба не-проворна стала, дід і надумав, повезти на ярмарок та і продать бабу. Повіз на ярмарок і обявив бабу продавать, кому угодно купить. Підходить купець, купує бабу. Баба подумала, що як продасть дід, не плохо буде, у діда усе-ж лучше було-б. — Ей, дідуся сивий, голубоньку мій, карії у тебе очі, а шовковая у тебе борода! Да чом ти мене не продав, як я була у тебе молода? — Ей, бабусю, сивая моя голубко! Тим я тебе не продав, що бігала ти прудко! — Продажу остановив: Полно продавать тебе, я тебе ожалів, станем жить, як жили. — Поярмаркували і поїхали собі і живуть, як і жили.

Показчик мотивів.

Ч. 1. Про дванадцять розбійників. Парубок дізнаєть ся припадково про місце побуту дванадцятьох розбійників і про їх багатва. Бажаючи те добро дістати для себе, служить цілий рік у газди за те, щоби той в заміну послужив йому три дні. В тих трьох днях їде до розбійників разом зі своїм газдою і застає їх при вечері. Мерцем, якого привіз із собою і вдавав, буцім то хоче його варити, так налякав розбійників, що вони повтікали, а він набрав грошей і поїхав, нагородовий й свого помічника доволі.

Ч. 2. Незнайко. Молодий хлопець Іван наймаєть ся на рік до незнайомого пана, щоб навчити його снів грати на скрипці. Замість того приказує йому пан чистити дванадцять кобил; він не може того виконати, тому дірвавшись до чудесного коня і випутивши його з під замку, втікав на ньому. Змій (пан) гонить за ним, але Іван кидас поза себе щітку, гребінь, хусточку, з чого роблять ся ліси і море, змії розсідаєть ся пучи море, а Іван утікає щасливо і наймаєть ся в царя зразу за садівника, потім за конюха під іменем Незнайка. За пильну службу дістає від царя поле і розводить на ньому чудесний сад. Царь їде оглядати його, коштує яблук і йому виростають роги. Незнайко здіймає їх із царя. Їде оглядати сад і царівна і відчитує напимсь, що її муж у тім саді. Вона шукає за ним, познайомлюєть ся з Незнайком, запрошує до себе, а опісля виходить за нього заміж. Попередній її амант розпочинає за те з її батьком війну, але Незнайко сам побиває його три рази при помочи swojego чудесного коня, не даючи нікому знати себе. Пізнійше виходить се одначе на яв і король-тесть тішить ся незмірно з такого зятя.

Ч. 3. Орел. Чоловік знаходить на дорозі раненого орла і годує його в себе три роки. По третім році заносить його орел на собі до своїх сестер і наймолодша дає йому чудесний золотий корець із умовою, щоб він по дорозі не заглядав до нього аж дома. Чоловік заглянувши, корець розсипався і він мусів оставати там, аж доки чорт не пошбирав йому розсипаного добра до кірця, за що він записав чортовити, про що не знав дома, себ то сина, що вродився в його неприсутності. Чоловік приходить домів із кірцем, висипає з нього богацтва і важиває спокійно, а син вибирається відбирати запис свою у чорта. По дорозі здибає три качки, що йдуть купати ся, перекинувшись паннами. Він забирає одній одіж і вона стає його жінкою, заявивши, що його запис в її батька. Він приходить до тестя і жадає звороту записі. Тесть задає йому вперед виконати три важкі роботи, які він сповняє при помочи своєї жінки і відібравши записку вертає домів. Чорт говорить за ним, але при помочи жіничних чарів він таки втікає. Прийшовши коло свого села, лишає жінку на разі і йде сам до рідни. Витяючись, поцілував тітку і через те забув за жінку. І вже з иншою мав ставати до шлюбу, коли нараз пригадав собі жінку, вернув по неї, оженив ся в нею і зажив щасливо.

Ч. 4. Сто сімдесят і один богатир. Неправий син доньки купця, названий Бух Копитович, дістає таку силу, що в семім році життя бореть ся з сімома богатырями і поконує їх. Опісля йде над синє море і в зачарованій палаті знаходить чудесну Лебедку, що сповняє всякі його забаганки. Відходячи звідти здибає стовп зі зміями і 170 богатирів. Він розбиває стовп, убиває зміїв і примушує 170 богатирів служити йому і сповняти його прикази. Вкінці задумує женити ся, тому й розсилає богатирів на всі сторони сьвіта, щоби шукали йому жінки відповідної до його сили. Богатирі знаходять, Бух Копитович вінчається з нею. Вона починає орудувати царством, але швидко завважує, що її давня сила що раз більше спадає. Не маючи спромоги визволитись від чоловіка, напуває його отрутою в надії, що по його смерті верне до давнього способу життя. Бух Копитович умирає, але вперед видає її перед богатырями як отруйницю. Богатирі ховають Бух Копитовича, його жінці стинають голову, його царство, що дістав за жінкою, ділять між сусідів, а самі розходять ся по сьвіту.

Ч. 5. Про Оха. Батько веде сина до міста з наміром віддати його до ремесла. Сідаючи відпочивати скрикує: ох. На се являється чорт Ох і бере його сина до себе в науку — з умовою, що як батько прийде по сина і не пізнає його, то син лишить ся все в нього. Батько не пізнає два рази сина, але третій пізнає і бере з собою. По дорозі син перекидається в соловія, хорта і коня, а батько продає його кожний

за великі гроші. Яко кінь дістаєть ся він назад у руки Оха, який його хоче заїздити, але він утікає від нього перекидаючись у кібця, качура і ин. в кінци опиняєть ся у царівни, яка й виходить за нього замуж. а Ох пропадає.

Ч. 6. Козак Мамарига. Козак Мамарига служить довго не заслуживши нічого, потім пускаєть ся у світ; сходить ся і розходить ся з трьома товаришами. Далі здібає трьох людей, що бились за батьківщину, не можучи поділити ся. Він буцім то ділить їх і забирає собі чудесного коня Гивера, торбу волосянку, що дає їсти, і чоботи, що по верх води ходять. При їх помочи зрубує величезне дерево, ночує з медведем без шкоди для себе, а в кінці женить ся в царівною. Тому ще царь віднесеує йому лише половину царства, він вибираєть ся в світ із жінкою. Але вона підчас сну забирає коня Гивера і торбу волосянку та втікає до батька. Мамарига йде за нею перебраний, продає їй ягід від яких вона дістає роги, опісля привертає її назад давню постать. дістає в нагороду ціле царство, дає себе пізнати і царює далі спокійно.

Ч. 7. Золота гора. Купець вибираєть ся зі своїм братанком у далеку дорогу з товарами. Попродавши їх швидко, відпустив братанка в місто купити собі що на памятку, а сам став збирати ся з поворотом. Братанок загуляв ся у місті з дівчатами, а купець не дочекавшись його від'їхав. Братанок стає тоді на службу у місцевого купця і з кінцем року їде з ним на золоту гору по золото, срібло і дорогі каміня звідки купець що року вертав із богацтвами, але наймити пропали на золотій горі. Нашому наймитови повело ся інакше. Він видобув ся щасливо на безпечне місце, вернув назад до того самого купця змінивши вигляд і став у нього другий рік служити. З кінцем року їдуть знов на золоту гору, але наймит веде так справу, що купець лишаєть ся на золотій горі, а він з безчисленними скарбами вибираєть ся до иньшого міста. Щоб легше перевезти свої скарби до другої держави, він наймає вислуженого вояка, що робить йому цегли і вкладає дорожчійности в них до середини. Опісля забирає він цегли на кораблі і від'їждить до дому. На дорозі здібаєть ся зі своїм стрійом, що знов вертав із торгу зі своїми кораблями і пливе разом із ним. Тимчасом зриваєть ся буря. Щоб втихомирити її, Іван вкидає за себе дві цеглини в море і дві за стрія, але з тим, що стрій заплатить йому за них. Коли-ж опісля рахмістри виражували, що стрій мусить віддати Іванови за дві цеглини свою землю, доли і кораблі, стрій в очі згодив ся, але опісля напав зі своїми матрозами на Іванових, повязав їх, Іванови відрубав руки й ноги і викинув на пустім острові, а сам із його добром поплив до дому. Тимчасом надлітають три вбрани і розмовляють, як

один із них запер воду, другий осліпив ціле царство, а третій вказує на росу, якою можна вилічити кожного, кому бракує ніг, рук, очей. Той вилічуєть ся сам, опісля пускає воду, вилічує сліпих і за те дістає без числа грошей і царівну за жінку таї сам стає царем.

Ч. 8. Про Свиріпу. Чоловік, на імя Свиріпа, позбуває ся двох жінок, одної по другій, і йде в світ. По дорозі робить прислуги мурашкам, комарям, щупакови, за що вони віддячують ся йому в часі його служби в Баби Яги і допомагають йому допильнувати її коний, за що дістає він чудесного коня. При помочи мурашок виконує він іще опісля в царя важку роботу і дістає за те царівну за жінку враз із царством.

Ч. 9. Розбійники і дівчина. Купець із жінкою виїздить із дому і передає свою доплку в опіку місцевому попови. Пін хоче її знаслувати, але вона тікає в ліс і заходить у хату розбійників. Вони знаходять її, приймають її за сестру і поводять ся з нею як із сестрою. Тимчасом пін довідуєть ся про її словок і посилає їй через післанця зачаровану сукню. Вона вбираєть ся і завмирає. Розбійники мимо заходів не годні її привернути до життя. На щастє виїздить на лови царевич, знаходить її, забирає з собою, а коли баба-знахорка оживила її, женить ся з нею. По весілю їдуть обоє відвідати її родичів. По дорозі вона вступає до розбійників, обдаровує їх і відтягає тим чином від розбійництва. За те вона, приїхавши до свого села, віддає під суд, а сей засуджує його на розстріл. Опісля забирає родичів і вертає з чоловіком до свого царства.

Ч. 10. Дванайцять богатирів. Царевич женить ся з дівчиною, що обіцяла привести йому 12 синів у золоті і сріблі, зі звіздою на потилиці, а місяцем на чолі. Вона родить дійсно таких синів по чотири на раз у неприсутности чоловіка, що виїздить на войну, але її супірниця, що обіцяла одним починком одягнути все військо цареві, забирає від неї хлопців, підкидає пєсят, фальшує письма цареві і доводить до того, що царівну забивають у бочку з одним хлопчиком, якого царівна успіла сховати, і пускають на море, а вона віддаєть ся за царя. По році плавання хлопець розбиває бочку, виходить із мамою, будує дім на острові, звертає на себе увагу купців чудесними річями (будує дім без робітників; годує печеного вола і kota, що говорить казки і співає; має млин на чудеснім стовпі, з якого чути крики, коли його хоче хто рубати), а сї переказують про нього цареві. Цар їде дивити ся на чуда, тимчасом хлопець знаходить своїх братів, вони пізнають ся всі при цареві і цар забирає їх до себе, а підступну другу жінку карає.

Ч. 11. Про царівну жабу. Один із трьох царевичів женить ся з жабою. в яку була заклята царівна. Царівна жаба доставляє тестеві

(старому цареві) найгарніший ковер, пече найкрасшій хліб, а на його іменини перекидаєть ся в найкрасшу жінку. Її муж паить тоді тоді жабячу шкіру, бо хоче, щоб вона все лишила ся такою красною, але вона втікає від нього наслідком того і муж аж по довгих заходах віднаходить її, по чім вона вже остаєть ся при ньому на все в жіночій постаті.

Ч. 12. Царевичі лебеді. Дванадцять царевичів утікають до ліса, боячись, щоб батько не вбив їх, коли вродить ся йому донька. По кількох літах донька дізнаєть ся, що мала братів і йде їх шукати. Вона пізнає їх при помочи сорочок, які дістала від матери. Якийсь час живе разом із ними, але коли збрукали ся сорочки, а вона пішла їх прати і втопила, брати перемінили ся в лебедів і полетіли, а вона лишила ся сама. Щоб їх на ново найти і привернути їм людську постать, мусть вона з кропиви обдирати лико і плести з нього нові сорочки для братів не озиваючись при тім до нікого. В часі сеї роботи застає її царівко, бере з собою і женить ся, хоч вона не говорить. Підбурений натіро засуджує її одначе опісля на смерть. Стоячи на кострі вона докінчує сорочок, убирає в них лебедів, що як раз надлітають, а лебеді стають багатирями. Вона починає говорити, все вияснюєть ся, свекруха втікає, а вона з мужем і братами живе щасливо.

Ч. 13. Про двох братів Єгорів і про залізну бабу. Два брати Єгорі йдуть у світ, добувають собі охоту (вовка, медведя, льва) і розходять ся під великим дубом, на яким завішують плахту на знак, чи живий, чи вмер хто з них. Один із братів йде до сусідного царства, де змії поїдав людий, визволює від нього царівну і його вбиває, а з царівною женить ся. Опісля йде воювати з Бабою Ягою, але вона його перемагає і він гине з охотою. Тимчасом другий брат приходить від дуба, синостерігає, що брат не живе і йде його спасати. Він замагає Бабу Ягу, оживляє брата і його охоту живущою і цілющою водою і вертає з ним до його тестя-царя. Царівна не знає зразу, котрий її чоловік і аж підступом дізнаєть ся про се. Від тоді живуть усі разом щасливо.

Ч. 14. Притупей-прапорщик. Царівну одиначку пориває і увозить із собою Немал-чоловік. Зажурений цар обіцяє велику нагороду тому, хто віднайде його доньку. Зголошувєть ся до сього рекрут, притупей-прапорщик, дістає багато грошей і корабель із капітаном та матрозами і пускає ся на море шукати царівни. При однім острові задержує корабель і висідає з кількома товаришами. Там убиває він Немал-чоловіка, здіймає йому з руки перстень і вертає. Тимчасом капітан від'їздить із царівною і примує її признати його своїм освободителем і вийти за нього зауж. Притупей-прапорщик не заставши корабля вертає назад на острів, заходить

до якогось генерала і стає в нього на службу. Генерал забороняє йому заходити до одної кімнати, але він не слухає. Тоді генерал відправив його, але дав йому при тім чудесного коня, чудесну шаблю і чудесну кошонку та приказав, щоб не казав ніколи царівні правди, коли її віднайде, бо не вийде на тім добре. Притупей-прапорщик сів на свого коня і прилетів скорше до столиці від капітана; він зайшов на його весіле, царівна пізнала його і вийшла за нього. На весіллі закохала ся одначе царівна в князя Дадоні і змовила ся з ним, щоб позбутися притупей-прапорщика. Вона довідується про мужову силу, піднімає його шаблю і передає Дадонові. Дадон поконує його, вкидає до в'язниці, а сам женить ся з царівною. Опісля прив'язує його коневі до хвоста і пускає. Кінь заносить його назад на острів до генерала. Генерал вразу вибив його за непослух, але опісля змілосердив ся і дав йому віля, при якого помочи він міг прибирати різні постати. Він перекладає ся в коня, якого купує Дадон і за порадою жінки розстрілює. Служниця закопує одначе з нього зуб, з чого виростає яблінка. Яблінку рубають і палять, але служниця кидає тріску на воду, а з тріски робить ся селезень. Дадон лізе в воду, щоб його зловити, але селезень стає чоловіком, хапає чудесну шаблю і відрубав голову Дадонові, а опісля й невірній жінці і хоче женити ся зі служницею, що спасла його. Служниця знаходить одначе для нього царівну, яку він і бере за жінку.

Ч. 15. Кам'янка-Голова. Кам'янка-Голова виратовує від смерті Бабу-Ягу, знаходить перо жар-птиці і стає на службу у короля за конюха. Інші конюхи бажать його позбутися, тому підмовляють короля, щоб приказав йому добути жар-птицю, прекрасну Настасю і довідати ся, чому перед королівською палатою не світить місяць. Кам'янка-Голова сповняє все і женить ся з королівною. В коротці королівна вмирає, а Настася посилає його по своє добро до моря, яке він дістає при помочи щуки. Опісля скаче він на приказ Настасі враз із тестем у горяче молоко: тесть розварюєть ся, а він женить ся з Настасею.

Ч. 16. Чарівний перстень. Гриша відкупує від смерті kota, пса і гадюку, в яку була заклата павна. Він відводить гадюку до її батьків і дістає в нагороду чарівний перстень, що сповняє всі його забаганки. Він посилає тепер свою маму сватати за нього царівну. Цар каже йому пригнати стадо заяців, вовків, лисців будувати палати, міст від його палат до царських, а здовж нього розцвилі яблуні, які мають зродити, коли буде по шлюбі, щоб до шлюбу їхав каритою без коней і візника, щоб у церкві позапалювали ся свічки самі та щоб попи давали шлюб так, аби їх не було видно. Він сповняє все і женить ся з царів-

ною. Вона дізнаєть одначе про силу перстена,³ викрадає його і робить так, що він стає живим стовпом аж за морем. У біді приходять йому в поміч кіт і пес. Вони відкрадають перстень і приносять йому. Тоді він жінку засуджує на шибеницю, а сам женить ся з иншою.

Ч. 17. Про Гришу і змію. Гриша виратовує з янн гадюку-царівну, споріднюєть ся з нею через посестрицтво, а вона дає йому в нагороду богатирського коня і сорочку, від якої має він силу. Переїздячи через одно царство вбиває він людюїда, виратовує від нього другу царівну і женить ся з нею. Не маючи дітей, беруть собі приймака. Царівна закохуєть ся в приймаку, викрадає в купелі мужову сорочку і підсилає на нього приймака, який рубає його на кусні, скидає до міха, прив'язує до коня і пускає. Кінь прибігає до посестри, вона оживляє його і дає йому силу прибирати різні постати. Він перекидаєть ся в коня (далі як у ч. 14), а в кінци женить ся зі служницею, що спасла його.

Ч. 18. Дідова дочка і бабина дочка. Дід і баба мають по дочці: дідова робуча, слухняна, бабина лїнива. З за того в хаті все сварки. Які кінчать ся тим, що дід вивозить на приказ баби свою доньку в ліс і покидає її там. Вона почує в знайденій хатчині і сповняє всі бажання вовка, медведя і кіньської голови, що приходять туди. Вони стають опісля паничами і той, що був вовком, женить ся з нею. По вінчаню відвідують діда і бабу. Баба побачивши таку паню з дідової домьки, каже їй свою завезти до ліса, але що вона не сповняє бажань дивних жителів хатчини, то гине там.

Ч. 19. Царевичі Васильки. Чарівниця усуває правдиву жінку царя, а сама панує в її постати. Права царівна, перекинена в качку, приводить чоловікови двох синів і підкидає їх царєви. Чарівниця отроує їх, але дяк читає над ними три ночі псалтир, а тимчасом мати оживляє їх. Дяк затримує її при дітах насильно і віддає в синями царєви. Чарівниця дізнавшись про се, отроуєть ся сама.

Ч. 20. Килиминка, баранець і кій. Чоловік іде позивати Бога, здибаєть ся з ним на дорозі і дістає від нього чудесний килим, а опісля чудесного баранця, що приносить йому багато грошей. Через пияцтво тратить він сі дарунки. Тоді Бог дає йому чудесний кій; при його помочи відзискує він килим і баранця і розживаєть ся на богача.

Ч. 21. Три брати Кондрати. Три брати йдуть у поле орати, забувши дома огонь. На полі хотять його позичити, але людюїд, до якого звертають ся з просьбою, вирізує двом братам пояс із плечей тому, що не вміють казати. Аж третій говорить йому небиллицю, а коли людюїд перервав йому, вбиває його і бере собі огонь. Після сього вимирає

батько братів і поручає кожному переночувати раз на гробі. Найменший, буцїм дурень, ночує за себе й за братів та дістає від батька три вогосинки: коли припече їх, до нього прилітають чудесні коні і возять його, куди захоче. При їх помочи дістає він царівну за жінку, але вдає й далі дурня. Цар хоче його виключити через те від наслідства, тому обіцяє царство тому зятеви, котрий дістане йому дикого барана, свинку золотощітинку і жар-птицю. Дурень дістає, ще й насміваєть ся при гїм над своїми шурнами, а цар відписує йому царство.

Ч. 22. Царство, що за тьмою. Московський цар висилає за себе в гостину до царя за тьмою підofiцера. Сей іде з товаришами, справляєть ся добре і вертає назад, набравши ще багато дорогоцінних каменів. Цар іменує його в нагороду генералом і обдаровує його товаришів та відпускає їх домів.

Ч. 23. Сніжниця. Дід і баба викачала собі зимою зі снігу дитинку, що ожила, і назвали її Сніжницею. Дівчина росла по годинах. На Купала вняли її дівчата з собою на купальні ігри, але вона скакаючи через огонь розтопила ся, і дід із бабою остали далі бездітні.

Ч. 24. Цариця-вівчарка. Царевич женить ся з вівчаркою, а коли вона приводить йому сина, опісля доньку, він відсилає їх на вихованє до своєї сестри, а жінці каже, що їх убив. По часі проганяє і жінку від себе, кажучи, що хоче оженити ся з иншою. Жінка вносить усе покірно, вертає навіть назад до овець. Тоді цар спроваджує до себе діти, посилає по жінку, заявляє їй, що він хотів лише випробувати її, і від тоді живуть щасливо.

Ч. 25. Жінка-безручка. Жінка не любить так сильно мужової сестри, що отроує пса, лошака, навіть власну дитину і сникає все на неї, бажаючи її так позбутися. Брат завірює в кінці жінці, вивозить сестру в ліс, відтинає їй руки і лищає так. Її знаходить царевич, що був на ловах, забирає з собою, вигоює її рани і женить ся з нею. В часі його неприсутности вона родить двох синів і повідомляє про се його листовно. Але її братова перелапує лист і фальшує, наслідком чого царівну вивозять із дітьми в ліс і покидають. Вона здибує в лісі чудесну керницю, замочує в ній рамена, від чого відростають їй руки, дістаєть ся до міста, де жив її брат, наймає собі хатинку і живе нікому невідома. Цар вертає тимчасом до дому, починає за нею шукати і приходить до того міста, де вона живе. Там оповідають йому його сини пригоди своєї матери, він пізнає їх і жінку і забирає до себе, а злого брата з жінкою карає.

Ч. 26. Лихо. Жив батько з трьома синами, що не знали лиц. Вони вибрали ся тому глядати його. По дорозі натрапили на людю, що двох братів з'їв, а третього лишив, бо той біцяв вставити йому око. Та той вибрав йому й здорове око, опісля зарізавав цапа, вбрав ся в його шкуру і так викрав ся від людюда та прийшов до дому. Його батько бажуючи також пізнати лихо, вибирасть ся з ним до того самого людюда. Син приходить до нього і просить на христини, за що людюда обдаровує його щедро. При відході признаєть ся одначе, хто він, людюда біжить за ним і за батьком, кидає за ними золотий топором, батько хапає топір, але йому приростають руки до нього. Син відтисає тоді батьковини руки і так уратовує йому жите. Так і батько знає лиха.

Ч. 27. Про салдата, медведя і сокола. Вояк ідучи на відпустку братасть ся з вовком, медведем і соколом, наслідком чого вміє перекидати ся в їх постати. Нараз вибухає війна, його покликають до полку і тут довідуєть ся він, що хто царевини принесе в однім дні забуту дома золоту стрілу, за того віддасть він довбуку і відтисає йому царство. Вояк підіймаєть ся принести, але при повороті його вбивають інші вояки і передають стрілу генералови, а той царевини. Генерал хоче зараженити ся з царівною, але побратими оживляють вояка, він приходить на весіле, дораджує гостям, як їсти довгини ложками, царівна пізнає його і віддаєть ся за нього, а генерала зарубують на смерть.

Ч. 28. Про Марка Богатого. У бідака вродив ся син, якому Бог призначує щастє Марка Богатого. Марко дізнаєть ся про се, стараєть ся зігнати хлопця зі світа. Він купує його і каже розбити до дуба, опісля вкидає його сам до глибокої студні, але хлопець спасаєть ся оба рази. Третій раз посилав він його до своєї жінки з листом, у якому приказує стягти йому голову. В дорозі переминює йому старець лист і Маркова жінка віддає за нього свою доньку. Марко вертає об дому і застає його вже своїм зятем, але про те настає далі на його жите. Він виправляє його за море до змія довідати, чи є число його майну. Зять довідуєть ся, по дорозі здиваєть ся з вічним перевізником, з чоловіком із вічною спрагою і з золотом переминенным у чоловіка. Він забирає з собою золото і привозить до дому. Марко довідавшись про все, вибираєть ся й собі за море, але не вертає вже до дому, бо стає вічним перевізником на місце попереднього.

Ч. 29. Чудесна курка. Чоловік находить свою долю і бє її доти, доки вона не дала йому чорної курки, через яку він розбогатів. Коли він вибрав ся раз у дорогу, жінка внюхала ся з любасом-Жидом і не лише варила для нього чудесну курку, але й синів своїх хотіла потроїти. Але сини з'їли з курки голову, пупець і печінку та пішли

в світ. Один із них став у короткім часі царем, другий королем. Третій, що вів печінку, оженив ся з царівною і що дня випльовував по 300 рублів. Царівна дізнала ся про його тайну, видобула з нього печінку і з'їла сама, а його викинула. Він находить тоді чудесні ягоди, продає їх непізнаний своїй жінці, вона їсть їх і стає кобилою. Він сідає на неї і приїздить до своїх братів. Незабаром вертає їх батько з дороги, дізнаєть ся про все і йде жалувати ся на свою жінку до царя. Царь засуджує свою матір і її проглотує кавінь прожора, а батько лишаєть ся при синах.

Ч. 30. Про Котигорошка. У чоловіка, що мав 8 синів і одну доньку, пориває змії ту доньку. Брати йдуть її визволити, але змії вбиває їх. Тимчасом мати з'їдає стручок гороху і родить іще одного сина, Котигорошка. Він росте по годинам, дізнаєть ся про братів і сестру і йде за ними до змія. По дорозі вбиває бика третяка і барана третяка та з'їдає і оббігає стадо коний три рази з горсткою кляча запаленого в руці. Опісля приходить до сестри, вбиває змія і його брата, привозить до себе матір і живе далі спокійно.

Ч. 31. Царь і воєк. Цар загнав ся на ловах далеко в ліс і заблудив. На щастє здібав воєка, з яким іде ночувати до ровбійницької хати. Воєк здобуває там силою їду і йде з царем спати. Цар спить, а він сторожить коло нього і вбиває розбійників, що хотіли їх повбивати. Рано виходять із відти на дорогу і дістають ся до столиці. В нагороду за те, що зробив воєк, цар іменує його генералом.

Ч. 32. Івась та Олеся. Старий цар умирає і полишає двох дітей, сина й доньку. Вони вибирають ся обов до другого царства. По дорозі напив ся брат води з кирниці і став козлом. Сестра приходить із ним на царський двір і молодий царевич женить ся з нею. По вінчаню справляє він поминки по своїм батьку. Давна його коханка йде з його жінкою проходжувати ся над море і вкидає її в море, а сама вбираєть ся в її сукині і стає на її місци царівною. Вона видає зарає приказе убити козла. Козел біжить над море, викликає з моря сестру і жалусть ся їй. Цар підслухує се, бере їх обох із собою, привертає козлови чоловічу постать і живе спокійно з ними, а любаска пізнавши, що їй грозить, утікає від них.

Ч. 33. Багатир із довгими волосами. В однім селі був такий силач, що ніхто не міг собі з ним дати ради. Через дівку, до якої він ходив, довідали ся люди про загадку, яку він їм приказав відгадати, а далі й про силу його, що була в його довгім волосю. Вони впоїли його, обстригли, а опісля осліпили і зробили з нього жебрака. Та коли

волосє відросло йому, він дістав знову силу, потряс у церкві стовбок, роввалив її і повбивав усіх людей, хоч і сам при тім згинув.

Ч. 34. Денисівський писар. Писар у Денисівці тримав чортів, через що був незмірно багатий, та за те багатство вони повісили не лиш його, але й жінку і двоє дорослих дітей.

Ч. 35. Як чоловік ішов із чортом. Один чоловік ідучи до церкви, здибав на дорозі чорта і товаришував із ним, доки дзвін не задзвонив і він не перехрестив ся. Тоді чорт зник, а чоловік догадав ся, хто був його товариш.

Ч. 36. Шашок. Бідному наймитови подарував пан шашка. Шашок відкрив котел із золотом, наймит забрав його, розбогатів, а шапка з вдячності шанував до смерти.

Ч. 37. Про сонце, мороз і вітер. Чоловік здибавши на дорозі сонце, мороза і вітра, повдоровив лиш останнього, за що оба перші хотіли піштити ся на чоловікови, але вітер не допустив до того.

Ч. 38. Про київську дзвінницю. Лаврєську дзвінницю в Києві будувало 12 братів; що в день вбудували, входило нічю в земля, поки не зробили даху. В нагороду за працю 11 жадало спасєня, дванадцятий гроший. Перші померли і спасли ся, а дванадцятий блукав по сьвітї не маючи спокою, доки брати не згодили ся взяти й його між себе.

Ч. 39. Про скитника і чорта. Одного нана підбурював чорт 15 літ до злих діл, бажаючи по смерти дістати його душу. Довідав ся про се пустельник і порадив панови, що зробити, аби чорта позбув ся. За те чорт истить ся так на пустельникови, що він покидає келїю, стає в чорта на службу і починає грішити. Пізнає одначе завчасу ще свої гріхи і вертає до давнього житя, хоч у перед мусить покутувати цілих 50 літ.

Ч. 40. Два брати. Старший брат, майстер, заробляє багато і через те заможний. Молодший не вмє нічого робити, через те бідний. За по-порадою старця молить ся він за багатого нана і стає за те в кінци його спадковцем.

Ч. 41. Мудра жінка. Парубок знаходить багато гроший, купує за них у чумаків кілька фір ладану і запалює його. Бог приймає жертву і в нагороду дає йому розумну жінку. Місцевий дідич бажає її дістати одначе для себе, тому приказує принести для нього з за моря води і викупати ся в горячій молоці. Чоловік сповняє все слухаючи ради жінки, а пан розваруєть ся в молоці.

Ч. 42. Собана вірнійша від жінки. Чоловік визволив чорта від смерти, за що той приобіцяв йому мішок гроший, але під умовою, аби

він прийшов по них із тин, хто йому найвірнійший. Чоловік прийшов із жінкою, але чорт переконув його, що пес вірнійший і гроший не дає.

Ч. 43. Гріх робити проти сьвята. Злий дух приходить до дівки, що робила проти сьвята, але вона його пізнає і скоро; він вийшов по вечерю, хрестить усе так, що він назад не може ввійти до хати. Пере-страшуєть одначе при тім так, що виирає.

Ч. 44. Вовк у мішку і лисиця. Чоловік спасає від смерти вовка, за що той хоче його в'їсти. На поміч чоловікови приходить лисиця і він за її порадою вбиває вовка, але потому й її.

Ч. 45. Бочка з червінцями. Два бурлаки нашли бочівку з червінцями, але не могли її добути з землі, тому сказали про неї паниці, в якого ночували. Паниця дістає її легко і вкладає їм із неї трохи гроший до хліба. Бурлаки продають хліб арендареві, а паниця відку-повує його назад і гроші пропиває.

Ч. 46. Про розбійника Прокопа. Один парубок, Прокоп на імя, убив батька й матір, а опісля й чужих людей почав розбивати так, що убив їх 700 душ. Коли довідав ся одначе від одного хлопця, що був записаний чортам і ходив по запис до пекла, як виглядає там його ложе, постановив покаятися. Найшов ся такий пустельник, що завдав йому покуту: обпалив його на кострі, казав йому з патики виховувати яблінку, а в кінці продержав його замкненого у студні кілька літ — і Прокіп спас ся.

Ч. 47. Доля і злидні. Чоловік умираючи розділив своє майно між двох синів. Молодшому одначе так не вело ся, що він стратив усе і мусів у старшого просити милостині. Нарешті довідав ся він про свою долю, де вона пробуває, примусив її, щоб привернула ся до нього, розбогатів і виїждячи до міста, куда переніс ся, закопав злидні в землю, що збирали ся з ним їхати. Старший брат позавидував йому тепер, а до-відавшись про все, відкопав злидні і випустив, щоби брат знов збіднів, але вони втіпили ся його і він стратив так усе, що мусів іти до мо-лодшого брата на службу.

Ч. 48. Про Розум та Щастє. Розум і Щастє здібають три рази на дорозі бідного чоловіка і обдаровують. Дарунки Розуму не прино-сять бідному користи, з дарунку Щастя бідак богатіє і продавши доро-гоцінний камінь, винятий з купленої риби, живе по панськи.

Ч. 49. Три товариші і шматок олова. Два товариші підпомагають третього бідного і дають йому гроші два рази, але вони пропадають безслідно. За третім разом дають йому кусник олова. Він за нього ді-

стає від рибаків рибу, знаходить у ній дорогоцінний камінь, продає і стає заможним чоловіком.

Ч. 50. Як кум до кума вечерю носив. Бідний повіс багатому вечерю на сьвятий вечер, але той відправив його до чорта, дістав від нього дарунок і розбогатів. Богач дізнавшись про се, поніс і собі чортви вечерю, але чорти розірвали його.

Ч. 51. Чи ліпше за молоду, чи на старість бідувати. Одного чоловіка запитувало щось нічу, чи він волить за молоду чи на старість бідувати. Він сказав, що за молоду і зараз згорів його настрок, він мусів продати свою жінку, але й гроші здобуті за неї стратив так, що в кінци мусів іти на службу, де перебув 18 літ. По тім часі щасте привернуло ся назад до нього. Він знайшов страчені гроші і жінку, а надто пан, що жив із його жінкою, відписав йому на власність своє майно.

Ч. 52. Смерть. Парубок заслужив собі обід і поділив ся ним зі смертю, за що вона продовжила йому 50 літ життя. Він оженив ся і жив так щасливо, що коли смерть прийшла у визначенім часі, він просив її ще не брати його. Смерть згодилась, але коли ошісля за довго не показувала ся, він сам просив, щоби взяла його як найскорше, так остогидло йому жити старцем.

Ч. 53. Як померші душі суда ждуть. Померші душі сидять усі в кімнаті і просять Бога, щоби кінчав сьвіт. Вони дістануть при кінци сьвіта тіло і так з'являть ся на суд, по чім одні підуть до неба, другі до пекла.

Ч. 54. Ярчук. Один чоловік купив собі ярчука і ходив із ним на лови на вовків і медведів, яких він побивав. Раз загнав ся з ним чоловік на одну поляну в лісі, де архангел Михаїл видавав вовкам прикази і приказав також вовкам бороти ся з ярчуком. Один вовк переніг ярчука і убив. Чоловік вийшов ціло з тої пригоди, але так перелякав ся, що швидко вмер.

Ч. 55. Гиря. Два брати посперечали ся за ялівку і пішли до пана, аби розсудив, кому вона належить ся. Пан присудив тому, хто розгадає загадку. Молодшого донька розгадає, а пан дізнавшись про се, задає їй кілька задач виконати, які вона сповняє. Пан женить ся тоді з нею, але виявляє собі, щоб до його судів не мішала ся. Вона не витримала і пан казав їй забирати ся, але вона впоїла пана і забрала з собою як те, що їй найдорожше, пан погодив ся з нею і більше не проганяв її.

Ч. 56. Про царя злодія. Молодий царевич виучив ся всего, лише не пробував іще красти, тому й вибрав ся на практику. Він обкрадає

лише царський скарб і так зручно, що ніхто не може його зловити, боки він сам не вертає домів і не признаєть ся, що то він крав. На цьому цар відписує йому царство.

Ч. 57. Наймит, що служив за три слова. Один парубок служив у господаря за три слова: не ходити глухими дорогами; не ночувати у шинку; замахнути та не допустити. Тяжлячи сї слова він виратовує чумаків, а опісля від карі за вбийство, якого вони не сповнили, але шинкарка, дістає від них велику нагороду, вертає до дому, а побачивши, що його жінка спить із кимось, уже замахнув ся на неї, та пригадавши слова, здержав ся. Опісля переконав ся, що був би зробив дурницю, бо се був його син.

Ч. 58. Про мужика, жінку і попа. Один піп ходив до молодіці. Чоловік довідав ся про се і в пороозуміню з жінкою зловив попа до скринї, де було багато розпущеної саджі і попелу, а опісля вивіз на поле. На дорозі здибав ся з паном і сказав, що веде чорта. Пан заплатив йому, аби показав чорта. Чоловік отворив скриню, а чорт утік, аж закурило ся за ним.

Ч. 59. Хвершал і його товариш. Один лікар здибав на дорозі мужика і взяв його з собою. Коли він лічив, мужик придивляв ся і за те жадав, щоб лікар ділив ся з ним заробленими грішми. Та коли він ще й украв гроші у лікаря, той прогнав його від себе. Мужик пробував і сам лічити, але не втяв і ще набрав буків від своїх пацієнтів.

Ч. 60. Мужик, свиня і графвиня. Донька, до якої прийшли старости, плаче, що як віддасть ся і вродить дитину, дитина умре. До неї прихучуєть ся й мати. Батько побачивши се, відправляє старостів, а сам іде шукати більших дурнів. Заходять на подвірє графинї, а побачивши льоху з пацятами, здохнув капелюх і стоїть. Графинї на запит відковідає, що просить свиню на весіле. Графиня пускає свиню, мужик робить весіле, ріже свиню, а коли опісля графиня за нею впоминає ся, він докажує, що графиня дарувала свиню і виграв навіть справу в судї.

Ч. 61. Невістки. Дві невістки посварили ся за дитину; кожда казала, що її жива, а другої мертва. З тии звернули ся до суду. Судія ужив підступу, вдаючи, що хоче дитину роздерти і так дізнав ся, котра правдива мати, а фальшиву покарав.

Ч. 62. Батько, дочка і розбійники. На батька з донькою напали в дорозі розбійники і вбили його, а донька втікла. В часі нічлігу догнали її розбійники в корші і хотіли вбити, але через помилку вбили доньку арендаря. Ранком дівчинна наробила крику, люди збігли ся, зловили розбійників, а дівчину відправили домів.

Ч. 63. Догадлива дівчина. До одної хати заїзали злодії під постіль і чекали на догідну для себе пору. Дівчина побачила їх, почала грати ся в котон і буцім жартом кричати. Чумаки вчули крик, увійшли до хати, зловили злодіїв і передали власти.

Ч. 64. Як богач крав пчоли. Один богач крав що року пчоли, а ніхто не міг його спіймати. Аж трафив на такого, що підглянув його, зайшов із ним як подорожний до його хати, переночував, а рано розповів у гродадьськім уряді про все. Богач заплатив йому і радши, аби справи не рушали далі. Гавда одначе переказав справу судови і богача засудили по тодішнім законам на смерть.

Ч. 65. Невинно засуджений. Купець підворений, що вбив богатого пана, йде на Сибір, хоч запевняє, що невинний. По відбутю кари здабаєть ся в убийником, який хоче виявити тайну власти, але купець не допускає до того, бо не хоче на старість домов і лишаєть ся на Сибірі до смерти, а родину повідомляє лише про свою невинність та про те, що убийник найшов ся.

Ч. 66. Баба і чорт. Чорт увійшов із бабою в спілку до господарства. Коли одначе посіяли раз картофлю і йому дістало ся те, що над землею, а другий раз мак і йому дістало ся те, що в землі; коли опісля баба підійшла його так, що мусів її возити на собі, приніс бабі цілий мішок грошей і так смекав ся її.

Ч. 67. Про мужика, жінку і теля. Жінка вловила в чоловіка, що він уродить теля. Чоловік іде в сьвіт, ночує в одній хаті, де корова привела теля, і вповні переконаний, що теля його, вертає до дому, не беручи одначе теляти з собою. Жінка висилає його по теля, але гавда зловивши його, вибив добре і викинув із хати.

Ч. 68. Як чоловік був архієреєм. Злодії перебрали бідного зарібника за архієрея і при його помочи обдурили на поважну суму купця. Купець передав зарібника перед суд, але суд увільнив його тому, що він не був у змові зі злодіями. Повернувши до дому зарібник уважав собі все за честь, що хоч коротко, та був архієреєм.

Ч. 69. Як салдат купував ризи. Салдат зайшов із мужиком до склепу, убрав його в ризи, буцім то бажаючи їх купити і приширюючи до нього, вхопив мужикові гроші і втік. Мужик кинув ся за ним, але купець зловив і тримає. Ще хотів його до суду віддати, але люди впросили і скінчило ся тим, що мужик стратив свої гроші.

Ч. 70. Як салдат купував паток. Салдати змовились украсти меду в мужика. Один вибрав мякушку з хліба, а другий трутив його на бочку з медом так, що він набрав довну мірку меду та ще й наварив на мужика, чому тримає бочку на дорозі.

Ч. 71. Хвесьно, піп і біла кобила. Піп довів до пана на мужика, що він говорить, що пана не боїть ся, Богови не вірить, а попа вважає дурнійшим від своєї кобили. Пан візав мужика, щоб оправдав ся. Мужик виязав ся так добре зі своєї задачі, що пан подарував йому ще 10 рублів.

Ч. 72. Як дід бабу продавав. Дід хотів продати бабу, але коли вона пригадала йому свої молоді літа, йому зробило ся жаль і взяв її назад до дому.



З М І С Т.

Від редакції	Сторона
Передмова В. Лесевича	III—IV
	1—7

I. Казки.

1. Про дванайцять розбійників	11—14
2. Незнайко	15—29
3. Орел	29—39
4. Сто сімдесят і один богатир	39—48
5. Про Оха	48—54
6. Козак Мамарига	54—63
7. Золота гора	63—76
8. Про Свиріпу	76—82
9. Розбійники і дівчина	82—90
10. Дванайцять богатирів	90—98
11. Про царівну жабу	98—102
12. Царевичі лебеді	102—107
13. Про́ двох братів Єгорів і про залізану бабу	107—113
14. Притупей-прапорщик	113—127
15. Кам'янка-Голова (Жар-птиця і Настася прекрасна)	128—135
16. Чарівний перстень	135—144
17. Про Гришу і змію	145—153
18. Дідова дочка і бабина дочка	153—157
19. Царевичі Васильки	157—161
20. Килимчик, баранець і кій	161—165
21. Три брати Кодрати	165—175
22. Про царство, що за тьмою	175—178
23. Сніжниця	178—179
24. Царниця-вівчарка	179—181

	Сторінка
25. Жінка-безручка	181—185
26. Ляхо (Черказ про Поліфема)	186—189
27. Про салдата, вовка, медведя і сокола	189—193
28. Про Марка Богатого	194—205
29. Чудесна курка	205—213
30. Про Котигорошка	213—218
31. Царь і вояк	219—223
32. Івась та Олеся	223—226
33. Багатир із довгими волосами	227—229
34. Денисівський писар	229—230
35. Як чоловік ішов із чортом	230
36. Шашок	230—231
37. Про сонце, мороз і вітер	231

II. Лґєнди. Новелі. Анекдоти.

А) Лґєнди.

38. Про київську дівинницю	235
39. Про скитника і чорта	236—240
40. Два брати	240—243
41. Мудра жінка	243—248
42. Собака вірнійша від жінки	247
43. Гріх робити проти сьвята	247—248
44. Вовк у мішку і лисиця	248—250
45. Бочка з червінцями	250—251
46. Про розбійника Прокопа	251—256
47. Доля і злидні	256—264
48. Про Розум та Щастє	264—267
49. Три товариші і шнатов олова	267—271
50. Як кум до кума вечерю носив	271—273
51. Чи ліпше за молоду, чи на старість бідувати?	273—276
52. Смерть	276—277
53. Як померші душі суда ждуть	278
54. Яручк	278—281

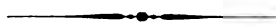
Б) Новелі.

55. Гиря	281—285
56. Про царя злодія	285—291
57. Наймит, що служив за три слова	291—297
58. Про мужика, жінку і попа	297—299
59. Хвершал і його товариш	299—302
60. Мужик, свиня і грахвиня	302—304
61. Невістки	304—305
62. Батько, дочка і розбійники	305—307

	Сторона
63. Догадлива дівчина	307—308
64. Як богач крав пчоли	308—310
65. Невинно засуджений	311—312

В) Анекдоти.

66. Баба і чорт	312—314
67. Про жінку, мужика і теля	314—316
68. Як чоловік був архієреєм	316—318
69. Як солдат купував ризи	318—319
70. Як солдат купував патоку	320
71. Хвесько, піп і біда кобила	320
72. Як дід бабу продав	321
Показчик мотивів	322—337



RECEIVED

APR 22 1914

LIBRARY OF THE
PEABODY MUSEUM

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК.

ВИДАЄ

ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСІЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

—*—*—* Т. XIII. —*—*—*

ГАЛИЦЬКО-РУСЬКІ НАРОДНІ ЛГЕНДИ.

Зібрав

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК.

У ЛЬВОВІ, 1902.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під надзором К. Педярецького.

Inhaltsangabe der Bände XII und XIII in deutscher Sprache
siehe S. 263–287 dieses Bandes.

In der Buchhandlung

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN

in Lemberg (Čarnecki-Gasse N. 26)

sind folgende Bücher ethnographischen Inhalts vorrätig:

- ETHNOGRAPHISCHE SAMMLUNG Bd. I**, enthält: M. Kramarenko, Weihnachtsfeier bei den Kosaken am Schwarzen Meer; M. Rozdolskyj, Galizische Volksmärchen aus Berlin, Bez. Brody; J. Šymčenko, Volksanekdoten aus der Ukraine; Programm zur Sammlung der Materialien über das ukrainisch-ruthenische Land und Volk 3 Kr.
- Bd. II, enthält: Vl. Hnatiuk, Die Leiermänner, ihre Lieder, Gebete, ihr Jargon usw. aus dem Bez. Bučáč; G. Žatkovyč, Ethnographische Skizzen aus Ungarisch-Ruthenien; M. Dykariv, Volksmärchen und Anekdoten der Kosaken am Schwarzen Meere 3 Kr.
- Bd. III und IV enth.: Vl. Hnatiuk, Ethnographische Materialien aus Ungarisch-Ruthenien (Legenden, Novellen, Märchen, Fabeln, Sagen, Anekdoten) 2 Bde 6 Kr.
- Bd. V, enthält: M. Dykariv, Volksgerüchte über die Carenkronung; M. Jendyk, Aus den Volkerinnerungen über die Frohnarbeit; I. Franko, Huzulische Beschwörungen; Philaret Kolessa, Volksglaube im Dorfe Chodovyči Stryjer Bez.; I. Franko, Volksglaube im Vorgebirgslande; R. Kaindl, Folkloristisches Material aus dem Munde galizischer und bukovinaer Ruthenen, und andere kleinere Beiträge 4 Kr.
- Bd. VI enthält: V. Hnatiuk, Volksanekdoten der galizischen Ruthenen 4 Kr.
- Bd. VII enthält: J. Rozdolskyj, Galizisch-ruthenische Volksmärchen 2 Kr.
- Bd. VIII enthält: J. Rozdolskyj, Galizisch-ruthenische Volksschwänke (Novellen) 2 Kr.
- Bd. IX enthält: Vl. Hnatiuk, Ethnographische Materialien aus Ungarisch-Ruthenien, Bd. III (I. Materialien aus den Komitaten Zemplin, Saroš, Zips; II. Volkslieder aus der Bačka) 3 Kr.
- Bd. X enthält: Galizisch-ruthenische Volkssprichwörter, gesammelt, geordnet und erklärt von Ivan Franko (Heft I: A — vidaty) 4 Kr.
- Bd. XI enthält: Ivan Kolessa, Galizisch-ruthenische Volkslieder aus dem Dorfe Chodovyči, Bez. Stryj, mit Noten 5 Kr.
- Bd. XII—XIII enthält: Vl. Hnatiuk, Galizisch-ruthenische Volkslegenden, 2 Bde 6 Kr.
- ETHNOLOGISCHE MATERIALIEN (mit Illustrationen) Bd. I** enthält: Th. Vovk, Prähistorische Funde in der Kyrlyvska-Gasse in Kyjiv; derselbe, Die ukrainische Fischerei in der Dobruđa; M. Mohylčenko, Die Töpferei im Dorfe Olešnia Gouv. Černihiv; Vl. Hnatiuk, Die Kürschnerei in Galizien; M. Mohylčenko, Die Bauart im Gouv. Černihiv; Vl. Hnatiuk, Volksspeisen und ihre Zubereitung in Galizien; J. Hryša, Die Hochzeit im Bez. Hadač, Gouv. Poltava; M. Maksymovyč, Obscöne Hochzeitslieder; M. Korduba, Gemalte Osterfeier in Galizisch-Volynien; Th. Vovk, Paläolithische Funde in der Kyrlyvska-Gasse in Kyjiv; Notizen und Programme zu wissenschaftlich-ethnographischen Forschungen 8 Kr.
- Bd. II, IV, V enth.: Vl. Suche vyč — Huzulien, Land, Leute, Beschäftigungen, Trächt, Bauart, Gebräuche, Lieder usw., bisher 3 Bde 12 Kr.
- Bd. III enth.: Th. Vovk, Funde in Hünengräbern zwischen Veremije und Stretivka und bei Trypille; Vl. Hnatiuk, Die Weberei in Ost-Galizien; A. Veretelnyk, Fällen und Zubereitung des Holzes; M. Zubryčkyj, Volkskalender; V. Litvinova-Bartoš, Volksbräuche und Lieder bei der Hochzeit im Gouv. Černihiv; Th. Vovk, Notizen und Briefe; M. Dykariv, Programm zur Sammlung der Materialien über Organisationen und Zusammenkünfte der Dorfjugend 4 Kr.

SAMMLUNG DER PHILOLOGISCHEN SEKTION Bd. II und III enthält M Dragomano v, Abhandlungen zur ukrainischen Volkskunde und Litteratur (Die Ukraine in ihrem Schrifthum; Über die Notwendigkeit der Erforschung des Volkthums im Karpato-Ruthenien; Über die wissenschaftliche Erforschung der ruth.-ukrainischen Volks-Sprichwörter; Rede über M. Maksymovyč; M. A. Maksymovyč, seine Bedeutung für die Litteratur und Gesellschaft; Wiederhall der ritterlichen Poesie in ukr. Volksliedern; Zur Frage über die Spuren des grossrussischen Heldenepos in der Ukraine (ein Schreiben an Or. F. Miller); Bemerkungen über die systematische Ausgabe der Produkte der ukr. Volkstradition; Die wissenschaftliche Expedition in das west-russische Land; Materialien und Bemerkungen über die ukr. Volkstradition (1. Ein Lied über die Erstürmung Asovs; 2. Stenka Razin und der Kosake Herasym; 3. Zur Frage über das Marionetten-Drama in der Ukraine; 4. Hundsköpfe in der ukr. Volkstradition); Cordelia-Aschenbrödel, ein litterar-kritisches Fragment; Zwei ukrainische Intermedien aus dem Anfang des XVII Jahrh; Die ältesten ukr. dramatischen Stücke; Türkische Anekdoten in der ukr. Volkstradition; Die Parabel des Bohdan Chmelnyčkyj; Ukrainische Volkslieder über die Bauernbefreiung; Zwei ukrainische Fabeln und ihre Quellen; Buniak der Triefäugige in der ukr. Volkstradition; Zu den Erzählungen vom Buniak dem Triefäugigen; Noch Einiges über ukr. Volkserzählungen in französischer Sprache; Die falale Wittve, ein Kriminell-psychologisches Thema im ukr. Volksliede; Die Verderbniss der ukr. Volkslieder). 2 Bde		6 Kr.
— Bd. V enth. Ivan Verchratskyj, Dialekt der galizischen Lemken (S. 1—163 Grammatik; S. 164—387 Sprachproben, also Märchen, Volksglauben, Legenden, Volkslieder, Sprichwörter, nach Ortschaften geordnet, S. 388 439 Glossar)		5 Kr.
— Bd. VI enth. M. Dykariv, Nachgelassene Schriften ethnologischen Inhalts, erster Theil: Materialien zur ukrainischen Volksbotanik; Einiges über die Weide als Symbol im ukr. Volksliede; Wen soll man unter den Rachmanen und den mit ihnen identischen Rusalken verstehen? Der grosse Gott Nikolaus; Mythologische Skizzen: Zeus, Hesperus, Svitovyt, Bertha-Freitag		3 Kr.
VERCHRATSKYJ IVAN. Materialien zur Erforschung der ungarisch-ruthenischen Dialekte (mit vielen Märchen, Sagen, Liedern usw. aus dem Volksmunde gesammelt) 2 Bde		4 Kr.
HNATYUK VLADIMIR, Der slovakische Räuber Janošik in der Volkspoesie		0 50 Kr.
— Die Ruthenen der Eperies'er Diöcese und ihre Dialekte		0 70 Kr.
— Hungaro-Ruthenica		0 20 Kr.
— Die Legenden aus eine Chitarer Handschrift		0 35 Kr.
— Slovaken oder Ruthenen?		0 80 Kr.
— Neubildungen auf dem Gebiete des ruth. Volksliedes		1 00 Kr.
HRUŠEVŠKYJ M. Die Geschichte der Ukraine (enthält u. A. eine Übersicht ethnographischer Verhältnisse der Ukraine seit ältesten Zeiten), bis jetzt 4 Bde 13 Kr.		
RUTHENISCHE HISTORISCHE BIBLIOTHEK enthält u. A. im 13de XIX eine Monographie des Jul. Celevyč über die Räuber		3 00 Kr.
ZUBRYČKYJ M. Die Hunger-Jahre		0 80 Kr.
— Das Rekrutenwesen		0 18 Kr.
CLOUSTON, Volksmärchen und Anekdoten, ihre Wanderungen und Verwandlungen, aus dem Englischen übersetzt und mit Zusätzen versehen von A. Krymskyj; im Anhang das altägyptische Märchen von den beiden Brüdern sowie eine Studie darüber von Cosquin, übers. von Ivan Franko		1 00 Kr.
OHONOVŠKYJ EM. Geschichte der ruthenischen Litteratur, Bd. IV (Biographien und Charakteristiken älterer ruthenischer Ethnographen)		2 00 Kr.
OCHRYSOMOVYČ VL. Überreste des Communismus bei galizischen Bojken		0 20 Kr.
STUDYNSKYJ CYR. Die Leiermänner (ein Glossar ihrer Geheimsprache)		0 40 Kr.

Ціна XII і XIII тому 6 копон.

RECEIVED

JAN 22 19

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК.

ВИДАЄ

ЕТНОГРАФІЧНА КОМІСИЯ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Т. XIV.

ОПОВІДАННЯ Р. Ф. ЧМИХАЛА

зібрав

ВОЛОДИМИР ЛЕСЕВИЧ.

У ЛЬВОВІ, 1903.

Накладом Товариства.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Веднарського.

В КНИГАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

у Львові (ул. Чарнецького ч. 26, у власнім домі)

можна набути ось які видання, що доторкають ся етнографії:

Верхратський Іван,	Знадоби для пізнання угро-руських говорів, т. 1—2	по	2-00	к.
Гнатюк Володимир,	Словацький опришок Яношік в народній поезії		0-50	„
„	Руськи Пришівської епархії і їх говори		0-70	„
„	Hungaro-Ruthenica		0-20	„
„	Хітарські легенди		0-35	„
„	Словаки чи Русини		0-80	„
„	Пісенні повотвори		0-50	„
„	Угоруські духовні вірші		2-50	„
М. Грушевський,	Розвідки й матеріали до історії України-Руси т. II.		2-00	„
	містять між иньшим пісні з поч. XVIII в.			
Етнографічний Збірник, т. I.	Містять:			
	М. Крамаренко, Різдвині святки на Чорноморії.			
	О. Роздольський, Галицькі народні казки в Берліні пов. Бродського.			
	О. Шимченко, Українські людські вигадки.			
	Програма до збирання відомостей про українсько-руський праї і наїд,			
	уложена членами Наук. Тов. ім. Шевченка		3-00	„
Етнографічний Збірник, т. II.	Містять:			
	В. Гнатюк, Лірники, ліричні пісні, молитви, слова і т. я. з пов. Буцацького.			
	Ю. Жаткович, Записки етнографічні з Угорської Русі.			
	Митрофан Дикар'їв, Чорноморські народні казки й анекдоти		3-00	к.
Етнографічний Збірник, т. III і IV.	Містять:			
	В. Гнатюк, Етнограф. матеріали з Угорської Русі (Легенди, Новелі,			
	Казки, Байки, Оповідання про історичні особи, Анекдоти) том по		3-00	„
Етнографічний Збірник, т. V.	Містять:			
	М. Дикар'їв, Народня гутірка з поводу коронації. — М. Бидик, Із народньо:			
	пам'яті про панщину. Гуцульські примітки (ріжних записувачів). — Ф. Колесса,			
	Людві вірвані на Підгір'ю в с. Ходовичах, Стрийського пов. — І. Франко,			
	Людві вірвані на Підгір'ю (доповнена до попередньої статі). — Р. Кайндль,			
	Фольклорні матеріали і інші дрібніші статі.			
Етнографічний Збірник, т. VI.	Містять:			
	В. Гнатюк, Галицько-руські анекдоти			
Етнографічний Збірник, т. VII.	Містять: О. Роздольський,			
	народні казки			
Етнографічний Збірник, т. VIII.	Містять: О. Роздольський, Галицькі на-			
	родні повісті		2-00	„
Етнографічний Збірник, т. IX.	Містять: В. Гнатюк, Етнографічні ма-			
	теріали з Угорської Русі. Т. III. (I. Матеріали записані в ком.			
	Землян, Шарош, Сіпш. II. Пісні записані в Бачці)		3-00	„

- Етнографічний Збірник, т. X.** Містить: Галицько-руські народні приповідки. Зібрав, упорядкував і пояснив др. Ів. Франко. Виш. I. (А—Відати) 3-00 к.
- Етнографічний Збірник, т. XI.** Містить: Галицько-руські народні пісні з мелодіями. Зібрав др. І. Колесса . 6-00 „
- Етнографічний Збірник, т. XII—XIII.** Містить: В. Гнатюк, Галицько-руські народні легенди I—II 3-00 „
- Етнологічні матеріали, (з ілюстраціями) т. I.** Містить:
Хв. Вовк, Передісторичні знахідки на Кирилівській улиці в Києві — Хв. Вовк, Українське рибальство в Добружі. — М. Могильченко, Гончарство в с. Олешні у Чернігівщині. — В. Гнатюк, Кушнірство у Галичині. — М. Могильченко, Будівля в Чернігівщині. — В. Гнатюк, Народна пожива і спосіб її приправи у Галичині. — О. Гриша, Весілля у Гадяцькому повіті у Полтавщині. — М. О. Максимович, Сороміцькі весільні пісні. — М. Кордуба, Писанки на Галицькій Волині. — Хв. Вовк, Палеолітичні знахідки на Кирилівській улиці у Києві. — Звістки і програма до науково-етнографічних розвідок 8-00 к.
- Етнологічні матеріали, т. II.** Містить:
Волод. Шухевич, Гуцульщина, ч. I. (з ілюстраціями) 4-00 „
- Етнологічні матеріали, т. III.** Містить:
Хв. Вовк, Знахідки у могилах між Веремем і Стретівкою і біля Трипіля. — В. Гнатюк, Ткацтво у східній Галичині. — А. Веретельник, Рубаня і виготовлюване дерева. — М. Зубрицький, Народний каздар — В. Житє на віру у сибірських селян. — П. Литвинова-Бартош, Весільні обряди і звичаї в Чернігівщині. — Хв. Вовк, Звістки і листи. — М. Дикар'яв, Програма до збирання відомостей про громади і збірки сільської молоді 4-00 к
- Етнологічні матеріали, т. IV.** Містить:
В. Шухевич, Гуцульщина, ч. II (з ілюстраціями) 6-00 „
- Етнологічні матеріали, т. V.** Містить:
В. Шухевич, Гуцульщина, ч. III. (з ілюстраціями) 6-00 „
- Зоря, письмо літературно-наукове р. III, V, VI по 6-00 к. VIII, IX, X і XI по 10-00 „**
(містить між іншими етнографічні праці Д. Ленкого).
- Житє і Слово, вістник літератури, історії і фольклору, томи I—IV, разом 20-00 „**
- Руська історична бібліотека, т. XIX.** В праці Ю. Целевича про опришків зібрано також значне число народніх переказів і оповідань про опришків. 3-60 „
- Збірник історично-філософської секції, т. I—IV.** — М. Грушевського Історія України-Руси (містить етнографічний огляд українсько-руської людности в найдавніші часи) 13-00 „
- Збірник фіольологічної секції, т. II.** Розвідки Мих. Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Т. I. Містить: Україна в її словесности. — Про доконечність досліду народної словесности в прикарпатській Русі. — Про науковий дослід русько-українських народніх пословань. — Промова про М. А. Максимовича. — М. А. Максимович. Їго літературне і суспільне значіння. — Відук лицарської поезії в руських народніх піснях. — До питання про сліди великоруського багатирського епосу на Україні (Лист до Ор. Ф. Мільяра). — Записки про систематичне виданя творів української народньої словесности. Учена — експедиція в західно-руську країну. — Матеріали й уваги про українську народню словесність (I. Пісня про здобуття Азова. II. Стенька Разін — козак Гарася. III. До справи про вертепну комедію на Україні. IV. Песні голодів в українській народній словесности). — Корделін-Замура. Літературно-критичний уривок. Дві українські інтермедії початку XVII ст. — Найстарші руські драматичні сцени. — Турецькі анекдоти в українській народній словесности 3-00 „
- Збірник фіольологічної секції, т. III.** Розвідки Мих. Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Т. II. Містить: Бабка Богдана Хмельницького. — Українські пісні про волю селян. — Два українські „фабляо“ та їх жерела. Нарис із історії загальної порів-

няної літератури.— Шолудивий Буяка в українських народніх опові- данях.— До оповідань про Шолудивого Буяка.— Українські народні оповідання у французькій мові.— Ще про українські народні оповідання у французькій мові.— Фатальна вдова (Карно-психологічна тема ву- країнській народній пісні).— Псоване українських народніх пісень.— Показчик до тт. I і II. Друкарські похибки в тт. I і II.	300
Збірник фізіологічної секції, т. V Містить: I Верхратський, про го- вор галицьких Лемків, Побіч граматичної розвідки про говор Лемків подані тут також тексти лемківських народніх оповідань і пісень.	600
Зубрицький М. Тісні роки	030
„ „ Про рекручину	018
Клоустон, Народні казки і випадки	100
Левницький Нечуй І. Світлогляд українського народу. (Написано на основі книги Аєвасєва „Поетическія воззрѣнія Славянъ на природу“)	060
Миколаєвич Я. Опис Камеєцького повіту	200
Огоновський Ом. Історія руської літератури, т. IV. (Життєписи і характе- ристики українсько-руських етнографів)	200
Олехнович В. Раси Європи і їх історичні взаємини	070
Охримович В. Останки комунізму у Бойків	020
Руданський С. Твори (т. I—IV). Містять в собі багату збірку народніх оповідань і анекдотів, перевіршованих талановитим поетом	400
Студинський К. Лїрники, студия. (Містить словар лїрняцького жартону)	040
Франко Ів. Жіноча неволя в народних піснях	070
„ „ Коли ще звіри говор ли (байки для молодіжи)	080
„ „ Абу Кавємові капці, арабська казка (віршом)	040
„ „ Коваль Баєсім, арабська казка (віршом)	180
„ „ Ваулаам і Йоасаф, старохрист. роман	400
„ „ Лис Микита (віршом)	100
„ „ Наші коляди	040
„ „ Лукки Кобилиці	040

